

Ioan Marin Mălinaș

Reluări, restituiri, completări și noi contribuții privind istoria bisericească și liturgica

Presa Universitară Clujeană

IOAN MARIN MĂLINAȘ

**RELUĂRI, RESTITUIRI, COMPLETĂRI ȘI NOI CONTRIBUȚII
PRIVIND ISTORIA BISERICEASCĂ ȘI LITURGICA**

Ilustrații:

Coperta I:

1–3, Vedere generală a ruinelor amplasamentului monastic *Dair Mar Elia*, Irak – *Mănăstire-cetate* – biserica mare a mănăstirii și apside altarului cu Sfânta Masă, dominată de cele trei trepte deasupra ei, specifice altarelor *vechi orientale*. Intrarea în apside altarului este flancată de două nișe sau firide.

Scurt istoric: Mănăstirea asiriană *Dair Mar Elia*, ar data din anul 571, respectiv 595 și este situată la sud de orașul Mossul, în nordul Irakului – ținând de Catholicozatul asirian de la Seleukia-Ktesiphon, pe Tigru. Mănăstirea Sfântul Ilie, ܡܢܐܣܬܝܪܐ ܕܝܪܡܪܝܐ (aramaică), ܕܝܪܡܐܝܐ (arabă), adică Dair Mār ʿĪlīyā, a fost distrusă de forțele ISIS ale grupării Statul Islamic, în anii 2014-2016.¹ Mănăstirea Sfântul Ilie ar fi fost fondată sau continuată de construit de către călugărul aramaic – vechi oriental – Mar Elia, în anul 595 [începuturile ei coborând până în anul 571], după ce acesta și-a încheiat formația monahală și studiile de teologie la Mănăstirea al-Hira, din centrul Irakului, urmate de cele de la Mănăstirea celebră de pe Muntele Ezla, situată aproape de orașul Nusaybin sau Nisibis, ܢܝܨܝܒܝܢ, din provincia Mardin, în Turcia de astăzi, la granița cu Siria. În secolul al XVII-lea, *Mănăstirea-cetate* a fost supusă unor ample lucrări de restaurare și de conservare, sub conducerea lui Hurmizd Alquschnaya. După anul 1680, cea mai veche mănăstire din Irak – *Dair Mar Elia* – a fost revendicată de către fracțiunea unită asiriană sau Biserica Unită Chaldee: *Ecclesia Chaldaeorum Catholica* sive *Ecclesia Syrorum Orientalium*.

În anul 1743, Șahul Persiei Nader Schah Afschar sau Nādir Schāh Afschār (1736-1747) a ordonat ca Mănăstirea Sf. Ilie, de lângă Mossul, să fie distrusă și cei 150 de viețuitori ai ei să fie uciși. După acest pogrom, din anul 1743, *Mănăstirea-cetate* nemaifiind locuită, a început să se ruineze, situația menținându-se până în timpul primului război mondial, când a fost parțial refăcută, de către populația asiro-aramaico-siriană, refugiată acolo în timpul genocidului declanșat de către *turcii tineri*, din Imperiul Otoman, în anii 1915-1917.

Coperta IV:

1. Služebnik [*Liturghier*], Kiev, 1639 [Icoana (schema, planșa) Proscomidiei].²
2. *Întîpiirea Sfântului Disc*, Proscomidia, la: Jacobus GOAR, *Euchologion sive Rituale Graecorum...*, Paris, (Lutetiae Parisiorum), 1647.³
3. Služebnik [*Liturghier*], Moscova, 1670 [Schema Proscomidiei].⁴
4. Icoana (planșa) Proscomidiei în *Liturghierul* lui Dosoftei, Iași, 7187 [1679].⁵
5. Icoana (planșa) Proscomidiei, în *Liturghie*, București, 7188 [1680], Buzău, 1702.⁶
6. Icoana (planșa) Proscomidiei, în *Liturghier*, Târgoviște, 1713; București, 1728; 1741; 1746.⁷
7. Icoana (planșa) Proscomidiei, în *Liturghier*, Blaj, 1870, 1931.⁸
8. Icoana (planșa) Proscomidiei, în *Liturghier*, Beyrouth (Libanon), 1960.⁹
9. Steluță pentru disc, ó ἀστὴρ, stella (lat.), ΣΤΗΛΗΝΑ (*stairno*, gotic.), argint aurit, Tezaurul Mănăstirii Putna, 1757, [î. 7 cm; d. b. 9,5 cm; gr. 0,075 kg.]. Proveniență: dăruită mănăstirii de ieroschimonahul Sila, egumenul Sihăstriei Putnei, împreună și la aceeași dată, probabil, cu celelalte vase sfinte. Este alcătuită din două lame de argint aurit, la fel de lungi și de late, arcuite cruciș una peste alta și fixate la întretăiere printr-un nit în formă de floare, cu un cabșon verde la mijloc și cu șase petale pe care sunt încrustate tot atâtea pietre roșii. Lamele au marginile chenăruite în zigzaguri rizate și sunt decorate cu chipuri de serafimi și cu câte un motiv floral la baze. Inscriptii și însemne: în interior, pe una din lame, inscripție românească, cu litere chirilice: „Stareț Sila”. În exterior, la baza celeilalte lame, semnătura prescurtată a argintarului în conturul unei inimioare: „RAF” (= Rafail).¹⁰

¹ Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Dair_Mar_Elia; precum și din: <https://de.advisor.travel/poi/Dair-Mar-Elia-16962>; cu literatură referitoare la această temă:

1. ↑ Hochspringen nach: a b Smithsonian Magazine, 16 Sep 2008
2. ↑ Hochspringen nach: a b Isis has destroyed Iraq's oldest Christian monastery, satellite images confirm. In: The Guardian. Associated Press, 20. Januar 2016, abgerufen am 20. Januar 2016.
3. Hochspringen ↑ NPR's Morning Edition, November 21, 2007
4. ↑ Hochspringen nach: a b c Traurige Gewissheit: Ältestes Kloster im Irak zerstört
5. Hochspringen ↑ Long Knife Soldiers Take A Journey Back in Time (Memento vom 19. Februar 2012 im Internet Archive)
6. Hochspringen ↑ Chronik von Seert 13: 445.
7. Hochspringen ↑ Christians of Iraq (Memento vom 2. Dezember 2013 im Internet Archive)
8. Hochspringen ↑ Sgt. Mitch Armbruster, 207th MPAD Journalist: Soldiers Visit Ancient Monastery. In: News Blaze. 23. Dezember 2005.
9. Hochspringen ↑ STEVEN LEE MYERS: G.I.'s in Iraq Hope to Heal Sacred Walls. In: NYT. 18. Dezember 2009.
10. Hochspringen ↑ http://www.nytimes.com/slideshow/2009/12/19/world/1219-MONASTERY_2.html
11. Hochspringen ↑ Martha Mendoza, Maya Alleruzzo, Bram Janssen: Only On AP: The oldest Christian monastery in Iraq has been reduced to a field of rubble, yet another victim of the Islamic State's relentless destruction of ancient cultural sites. In: US News & World Report. Associated Press, 20. Januar 2016, abgerufen am 20. Januar 2016 (englisch).

² Octavian BÂRLEA, *La proscomidie. L'offrande dans le rite byzantin son écho sur la communion*, în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus II, Romae, 1964, p. 11 – 66 [S.A.D. = Societas Academica Dacoromana], il. la p. 32-33.

³ Jacobus GOAR, *Euchologion sive Rituale Graecorum...*, Paris, (Lutetiae Parisiorum), 1647, p. 117; Veneția, 1730, p. 99. *Desen*, p. 117, *acvaforte*, stampă după gravură pe tăbliță de aramă - gravées sur cuivre - reprezentând proscomidia: discul [patena, *πατάνη*, patina (lat.)], steluța și pristornic (pecetar, piscornic, pistornic), cu semnul Sfintei Cruci și inițialele IS, HS, NI, KA [Iisus Hristos Biruitorul], Ἰησοῦς Χριστός Νικά.

⁴ Octavian BÂRLEA, *La proscomidie...* Op. cit., il. la p. 32-33.

⁵ *Liturghierul* lui Dosoftei, p. 31 [la: N. A. Ursu]: DOSOFTEI, *Dumnezeiasca Liturghie 1679*, Ediție critică de N. A. URSU, Cu un studiu introductiv de Înalț Prea Sfințitul Teotist, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași, 1980, LVIII + 349 p.

⁶ *La proscomidie...*, București, 1680: Dumitru VANCA, *Paradigme liturgice în sec. 17*. Ioan Zoba din Vinț și evoluția liturghiei românești, Alba Iulia, 2016, ediție online, Publisher: 978-606-509-322-5; Reîntregirea. Vezi și proiectul întocmit de dr. Anca Elisabeta TATAY, LISTA CĂRȚILOR DE BUCUREȘTI CU GRAVURILE LOR, întocmită în cadrul proiectului „Cartea românească veche și ilustrația ei în context cultural central-est european. Studiu de caz: gravura de București (1582-1830)”, cod proiect: PN-II-PD-2012-3-0433. Online.

⁷ Octavian BÂRLEA, *La proscomidie...* Op. cit., il. la p. 48-49.

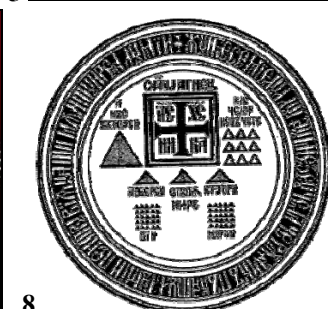
⁸ Octavian BÂRLEA, *La proscomidie...* Op. cit., il. la p. 48-49.

⁹ Octavian BÂRLEA, *La proscomidie...* Op. cit., il. la p. 64-65.

¹⁰ Luat din: <https://www.putna.ro/Steluta-s3-ss4-c4-cc6.php>

IOAN MARIN MĂLINAȘ

RELUĂRI, RESTITUIRI, COMPLETĂRI
ȘI NOI CONTRIBUȚII
PRIVIND ISTORIA BISERICESCĂ
ȘI LITURGICA

Ilustrații paginile de gardă:

- a: 1–2. *Prescura* cu șapte colțuri, pentru fiecare zi din săptămână, specifică zonei geografice din Bihor și din nordul Transilvaniei. Această prescură dădea posibilitatea celebrării zilnice a Dumnezeieștii Liturghiei, fără să fie necesară frământarea și coacerea în fiecare zi a unei prescuri aparte.
3. *Proscomidia*, Προσκομιδή ή Αγία και Ιερά Πρόθεση, Προσκομίδия (rus.).
Proscomidia după rânduiala ortodoxă română: Sf. Disc cu Sf. Agneț (Is-Hs-Ni-Ka) în mijloc, mirida Maicii Domnului în stânga, miridele celor nouă cete îngerești (și ale Sfinților) în dreapta, cele trei miride în față (pentru arhieru, împărat și ctitori), cu miridele mici pentru vii și morți [de la pomelnice și (sau) diptice]. Pentarhia simbolizează cele cinci simțuri ale corpului omenesc, care funcționează în armonie și independente conduc Biserica luptătoare, spre Biserica triumfătoare, în ceruri. Aici mai putem aminti și de sensul *mistic* și *eclesiologic* al Proscomidiei, pentru că pe Sfântul Disc avem întreaga Biserică din cer și de pe pământ. Așa apare pe discul proscomidiei simbolul comuniunii dintre cele două biserici (luptătoare și triumfătoare), în pelerinajul nostru spre Ierusalimul ceresc. Acesta este și sensul reprezentării de pe icoana „Liturghia cerească”, de pe a doua pagină de titlu. Liturghia cerească și proscomidia constituie motivele de pe care se inspiră și modelul teoriei Pentarhiei. Reluare din Pentarhia, vol. II/3, p. 106: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριάρχων, Κλους-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.
4. *Piscornic vechi* (Bihor) sau pistornic, pistolnic, pecetar, pristornic, prescurnicer, ștampilă: obiect din lemn, uneori frumos sculptat sau în formă simplă, folosit la imprimarea pe prescură – prosphoră, ή προσφορά – a inițialelor IS, HR, NI, KA, înainte ca aceasta să fie băgată la copt în cuptor: *Iisus Hristos Biruitorul*; Iisus Hristos Nika; Ιησούς Χριστός Νικά – IC XC NI KA. Partea din prescură, având inițialele IC XC NI KA, imprimate astfel, va fi apoi folosită pentru scoaterea și pregătirea agnețului la proscomidie.¹
5. *Pecetare* sau pristornice vechi din Maramureș: *Maramureș brand cultural*, de Dorin Ștef, *Pecetarul*, luat din: https://ro.wikisource.org/wiki/Maramure%C8%99_brand_cultural/Pecetarul
6. Pistornic grecesc modern.
7. *Anaforniță* de argint, Tezaurul Mănăstirii Putna, sec. XVIII, lucrată prin ciocănire, având în centru scena Cinei celei de Taină, iar pe margini chipurile Mântuitorului Iisus Hristos, ale Maicii Domnului și alte chipuri de sfinți. Luat din: <https://www.putna.ro/Anafornita-s3-ss4-c4-cc10.php>
8. *Icoana* [planșa] Proscomidiei, Προσκομιδή, Liturghier [*Întipuirea Santului Disc*], București, 1937, 1980, 1987, la Prof. Ene Braniște și la Prelatul Octavian Bârlea etc.²
9. *Colivar*, Tezaurul Mănăstirii Putna, 1567, din argint, parțial aurit și gravat, dăruit de către Domnitorul Alexandru Lăpușneanu (1552-1561 și 1564-1568) și familia sa, sfintei monastiri, după cum rezultă din inscripția în limba slavonă, de pe marginea blidului: „Acest blid l-a făcut Io Alexandru Voievod și Doamna sa Ruxandra și copiii lor Bogdan și Petru și Costache și l-au dat Mănăstirii Putna ca să fie colivar, în anul 7075 (=1567) iunie 11”. În spatele aceleiași margini exterioare, pe o porțiune egală cu aproximativ un sfert din circumferința ei, o altă inscripție slavonă precizează: „Și atunci sub arhimandritul Spiridon s-a făcut acest blid din argintul mănăstirii”, care a costat „cinci sute de zloți”.
Luat din: <https://www.putna.ro/Colivar-s3-ss4-c4-cc2.php>
- b: Liturghia Cerească, Liturgia caelestis, η Ουράνια Λειτουργία, η κοσμική λειτουργία:
Liturghia cerească – a doua jumătate a sec. XVI - de Mihail Damaskinos Μιχαήλ Δαμασκηνός (1530/35-1592/3), reprezentant al școlii de iconografie din Creta. Liturghia cerească și proscomidia constituie motivele de inspirație, pentru modelul teoriei Pentarhiei: reluare din Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3, Op. cit., p. 106.
Luat din: ΟΥΡΑΝΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ. ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΒΕΛΙΜΠΟΒΙΤΣ. Το δυνατό μα αγαπητικό χέρι της τιμωρίας του Θεού είχε πάντα ρόλο στην Ιστορία των εθνών.
Παρασκευή, 8 Φεβρουαρίου 2013.
Luat din: http://apantaortodoxias.blogspot.com/2013/02/blog-post_8.html
Imaginea Liturghiei Cerești ne-o indică *Proscomidia*, unde pe Sfântul Disc avem împreună *biserica luptătoare*, în pelerinajul ei spre Ierusalimul Cerească, spre *biserica triumfătoare* și spre Arhieruul Acesteia, Mântuitorul Iisus Hristos. Scena înfățișează momentul intrării mari sau vohodul mare: Mântuitorul în veșminte liturgice arhieriești, însoțit de Dumnezeu Tatăl, în cămașă albă și de Sfântul Duh, în chip de porumbel, așezați în fața Sfintei Mese, acoperită cu porfiră, binecuvântează plecarea procesiunii și întoarcerea ei, formată din îngeri, purtând părți din vestimentație din purpură.³

¹ Luat din: <https://www.crestinortodox.ro/liturgica/liturghia/prescura-cultul-crestin-96406.html>

² Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturghia Specială*, pentru institutele teologice, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1980, p. 231.
Octavian BÂRLEA, *La proscomidie. L'offrande dans le rite byzantin son écho sur la communion*, în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus II, Romae, 1964, pp. 11-66 [S.A.D. = Societas Academica Dacoromana].

³ Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase...*, Editura Diecezană Caransebeș, 2001, p. 266.

Binecuvântarea Aaronitică sau Binecuvântarea sacerdotală [Numerele 6, 22-27]

²² Domnul a grăit către Moise, zicând:

²³ „Vorbește tu către Aaron și către fiii săi și spune-le:

Iată cum îi veți binecuvânta pe fiii lui Israel; le veți zice așa:

²⁴ Domnul să te binecuvânteze și să te păzească!

²⁵ Domnul să-Și lumineze fața spre tine și să te miluiască!

²⁶ Domnul să-Și ridice fața spre tine și să-ți dăruiască pace!

²⁷ Așa vor pune ei numele Meu asupra fiilor lui Israel și Eu, Domnul, îi voi binecuvânta”.¹

Coroana Regală a României [*Coroana de oțel*] – copia fidelă de la Castelul Peleş, Sinaia – expusă la București, în zilele Festivalului Național de Teatru, în Sala „Memorie” a HUB-ului FNT, din centrul Vechi al Capitalei României (Hanul Gabroveni), începând cu 20 octombrie 2018.

Luat din: <https://www.zi-de-zi.ro/2018/10/23/coroana-regala-a-romaniei-innobileaza-prin-prezenta-a-28-a-editie-a-festivalului-national-de-teatru/> și: <https://www.zi-de-zi.ro/wp-content/uploads/2018/10/Coroana-Regala-1-660x330.jpg>

Heinz Biehn: *Die Kronen Europas und ihre Schicksale*. Limes Verlag, Wiesbaden 1957.

¹ Versetul 27 lipsește din unele ediții ale *Septuagintei* (inclusiv Rahlfs). În altele, el face parte din versetul 26 [*Biblia* lui Bartolomeu Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, București, 2001].

Cununa de Spini a Mântuitorului Iisus Hristos, Στέφανος ἐξ ἀκανθῶν, Corona ex spinis, la Sainte Couronne sau la Couronne du Christ, die Dornenkrone, the Crown of thorns [Matei 27, 29; Marcu 15, 17; Ioan 19, 2 și 5;], păstrată în Catedrala Notre Dame, din Paris. Se știe că în anii 870, până în anul 1036, Cununa de Spini a Mântuitorului era încă în Ierusalim, unde era venerată de pelerini și de alți credincioși. Ulterior a ajuns la Constantinopol, probabil pentru a fi protejată din cauza musulmanilor, care stăpâneau atunci Țara Sfântă. În capitala bizantină *Cununa de Spini* era păstrată în Capela Palatului Pharos, în Capela sau *Paraclisul Născătoarei de Dumnezeu*, Θεοτόκος του Φάρον, alături de alte relicvii, legate de Istoria Mântuirii: fragmente din Crucea Mântuitorului, două cuie, folosite la răstignire, Sf. Burete, Sf. Lance, o fiolă cu Sf. Sânge și Mandylion (icoana cu chipul nefăcut de mână omenească, de la Edessa, a Mântuitorului Iisus Hristos). Capela Palatului Pharos a fost construită în conformitate cu concepția iconoclastă, de către Împăratul Constantin V Copronimul (741-775), în anul 769, dar târnosirea a avut loc abia în anul 864. Capela a servit ca loc de păstrare a diferitelor relicvii imperiale. Cu timpul această biserică trebuia să îndeplinească funcțiile Bisericii Anastasis – Ναὸς τῆς Αναστάσεως – a Sfântului Mormânt, din Ierusalim.¹ Tot în această capelă s-a ținut și una din manifestațiile legate de *Triumful Ortodoxiei*, din data de 11 martie 843, prăznuit de noi la *Duminica Ortodoxiei*. Căzut în mâinile latinilor, aceștia au prădat și înstrăinat o serie de obiecte valoroase din Constantinopol, printre care se numără și sfintele relicvii. În anul 1238, Balduin II Împăratul Latin al Constantinopolului (1228-1261, † 1273) s-a decis să vândă *Cununa de Spini*, Serenissimei Republici Veneția, dar a intervenit Regele Ludovic IX al Franței (1226-1270), care a oferit mai mult, suma imensă de 135.000 de livre, iar în data de 29 august 1239, Coroana de Spini a ajuns la Paris. Alături de această relicvie, regele Franței a mai cumpărat și fragmente din Sfânta Cruce, vârful din Sfânta Lance etc. Pentru Păstrarea *Cununii de Spini* și a celorlalte relicvii, Ludovic IX a dispus să fie construită *la Sainte-Chapelle* – Sfânta Capelă – concepută ca un relicvariu, după planul și modelul Capelei Palatului Pharos, fiind terminată în anul 1248. Capela se află în complexul *Palais de la Cité*, din care face parte și actualul *Palat al Justiției*, în partea de vest a *Insulei Orașului* sau „Île de la Cité”, în vecinătatea Catedralei Notre-Dame. Aici a rămas *Cununa de Spini* până la Revoluția Franceză, din anul 1789, când a fost salvată de Sfântul Scaun și dusă la Roma, unde a fost fragmentată în două părți. O jumătate a rămas la Roma, iar a doua jumătate a *Coroanei de Spini* a revenit la Paris, fiind depozitată în „cabinetul de medalii” al Biblioteca Națională de la Paris, *Bibliothèque nationale de France* (BnF), ca obiect de patrimoniu! Grație gestului făcut de Napoléon I Bonaparte, Concordatul din 1801 menționa că *Cununa de Spini* a fost restituită Arhiepiscopului de Paris, care în anul 1806, a predat-o Capitlului Catedral de la Notre-Dame, pentru a fi pusă în tezaurul bisericii. Înainte de această, același an, Napoleon I Bonaparte a comandat pentru *Cununa de Spini* un nou relicvariu din cristal de munte, în stil neogotic, înlocuind cu bijuterii și pietre de mare preț. *Cununa de Spini* și celelalte relicvii, legate de Istoria Mântuirii, pot fienerate în Vinerea Mare și în fiecare vinere întâi din lună, în Catedrala Notre-Dame, sub supravegherea *Cavalerilor Sfântului Mormânt, din Ierusalim*, care au obligația să o păzească.²

În acest context, poate s-ar cuveni ca și mitrele arhieresti să pună mai pregnant în evidență legătura simbolică dintre acest obiect liturgic și *Cununa de Spini* a lui Iisus Hristos. Astfel *cercul frontal* de la baza mitrei ar trebui să aibă elementul stilizat de „cunună de spini”.

¹ Alexei Lidov: *A Byzantine Jerusalem. The Imperial Pharos Chapel as the Holy Sepulchre*. In: Annette Hoffmann, Gerhard Wolf (Hrsg.): *Jerusalem as narrative space – Erzählraum*

² Vezi mai multe linkuri: <https://de.wikipedia.org/wiki/Dornenkrone>

<https://romanalibera.ro/special/reportaje/coroana-de-la-notre-dame--rascumparata-pe-bani-grei-de-sfantul-ludovic--cununa-de-spini-a-ajuns-la-paris-in-1239---reportaj-447691>

Vezi și ziarul *România Liberă*, București, 6. Mai 2017.

<https://web.archive.org/web/20101028110046/http://www.notredamedeparis.fr/Veneration-of-the-Crown-of-Thorns> Catédrale Notre Dame de Paris

Cherry, John (2010). *The Holy Thorn Reliquary*, The British Museum Press. ISBN 978-0714128207

Westerson, Jeri (2009). *Serpent in the Thorns*; A Medieval Noir. New York: *Minotaur Books*. ISBN 978-0312649449. (Fiction referencing the crown of thorns.)

Charles Rohault de Fleury, *Mémoire sur les instruments de la passion de N.-S. J.-C.*, Féchoz et Letouzey, 1883, p. 209

Philippe Boutry, Pierre Antoine Fabre, Dominique Julia, *Reliques modernes*, Éditions de l'École des hautes études en sciences sociales, 2009, p. 55

<https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/istoria-celei-mai-prezioase-coroane-cununa-de-spini-a-lui-hristos>

La 30 de ani de preoție!

Lucrarea de față o dedicăm Episcopilor de pie memorie Ioan Ploscaru al Lugojului ([1949]-1959-1996, †1998),¹ și Vasile Hossu al Oradiei (1990-1997). Episcopul Ioan Ploscaru m-a hirotonit la Lugoj diacon și preot, în data de 12, respectiv 13 mai 1990. Recomandarea pentru hirotonire a venit din partea Ierarhului Vasile Hossu al Oradiei, care la vremea respectivă era Ordinarius al Eparhiei Române Unite, din data de 3 martie 1990, dar încă nu fusese hirotonit întru arhiereu, fapt care se va întâmpla abia în 27 mai 1990, la Baia Mare.² La Oradea, Episcopul Vasile Hossu m-a hirotesit arhimandrit, în data de 30 ianuarie 1994, după ce cu o zi înainte mi-a făcut tonsura în monahism, cu numele *Ioan*.

Autorul

¹ Literatură privind viața și activitatea Episcopului Ioan Ploscaru al Lugojului:

1. ↑ Le Petit Episcopologe, Issue 121, Number 10.854; Issue 154, Necrology;

2. ↑ Revue des Ordinations Épiscopales, Issue 1948, Nummer 132

3. ↑ Silvestru Augustin PRUNDUȘ și Clemente PLĂIANU, *Katholizismus und rumänische Orthodoxie. Kurze Geschichte der rumänischen unierten Kirche*, Christian Life Publishing House, Cluj 1994.

4. ↑ Silvestru Augustin PRUNDUȘ și Clemente PLĂIANU, *Die 12 Märtyrer-Bischöfe*, Verlag „Der Christ Life”, Cluj 1998.

² Episcopul Vasile Hossu (1990-1997) a fost un ierarh Sfânt și a păstorit Eparhia Oradiei până la moarte, întâmplată în data de 18 iunie 1997.

ISBN 978-606-37-0838-1

© 2020 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice
mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedep-
sește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr.51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

IOAN MARIN MĂLINAȘ

**RELUĂRI, RESTITUIRI, COMPLETĂRI
ȘI NOI CONTRIBUȚII
PRIVIND ISTORIA BISERICESCĂ
ȘI LITURGICA**

Presa Universitară Clujeană
2020

**EPISCOPIA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA,
GRECO-CATOLICĂ DE ORADEA**

Str. Ep. Mihai Pavel 4, 410210 – Oradea, Jud. Bihor, ROMÂNIA

Tel: +40/259.436.492; +40/359.410.844; +40/359.410.845

Fax: +40/259.430.509

Web: <http://www.egco.ro>

Email: episcop@egco.ro

Preacucernicului Părinte Arhimandrit

Dr. Ioan Marin MĂLIŢĂ

Nr. 370 / 12. V. 2020

Preacucernice Părinte Marin,

Cuprins de emoție, respect și recunoștință doresc să-mi exprim, în câteva rânduri, sentimentele alese față de Sfinția Voastră acum, la acest mărit și cinstit ceas aniversar, al împlinirii a 30 de ani de viață preotească, trăiți și petrecuți în ogorul Domnului și Mântuitorului nostru Isus Cristos - Bunul Păstor, pe care-L slujiți cu atâta vocație, dăruire și devotament. În aceste clipe și momente festive, aduc mulțumire lui Dumnezeu că am avut fericita ocazie și deosebita bucurie de a vă întâlni și de a vă cunoaște și de a vă prețui.

Părinte Marine, Sfinția Voastră, în cele trei decenii de slujire sacerdotală, l-ați purtat pe Cristos, v-ați lăsat condus de Domnul, și v-ați adus contribuția într-un mod semnificativ la edificarea Împărăției lui Dumnezeu în mijlocul credincioșilor pe care i-ați slujit cu bucurie și fidelitate și prin bogata muncă de cercetare istorică și publicații prin care tot pe Domnul l-ați slujit.

Pot să vă spun, Părinte Marin, că vă păstrez în suflet și în inimă ca pe un frate entuziast, plin de elan misionar, întorcând file prăfuite de istorie, preot cu o cultură teologică și o tenacitate de cercetător de excepție, cu un atașament deosebit față de valorile spirituale ale Bisericii noastre.

Pentru toți acești talanți, pentru toate aceste daruri pe care le-ați primit și le-ați înmulțit, îi mulțumesc bunului Dumnezeu, rugându-L să vă dăruiască multă sănătate, putere de muncă și haruri alese.

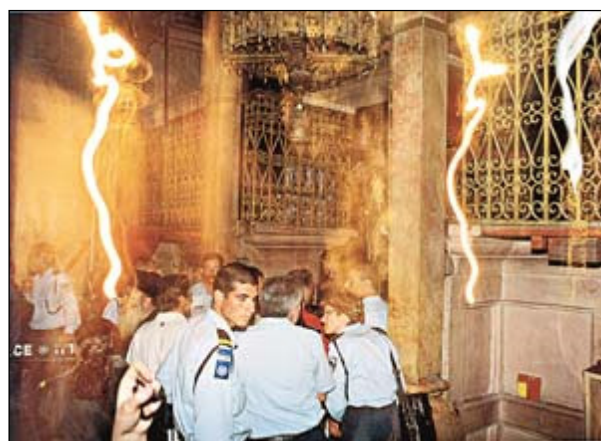
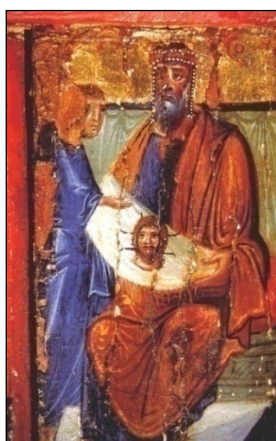
La Mulți, Binecuvântați și Fericiți Ani! Dumnezeu să vă ajute, în continuare, în tot lucrul cel bun și Maica Sfântă să vă ocrotească!

Virgil C
† Virgil BERCEA
Episcop

Două mărturii fundamentale, privitoare la Învierea din morți a Mântuitorului Iisus Hristos: Sindon și Άγιον Φως³

1. Sfântul Mormânt al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, cu lespeda mormântului, pe care apare Sfânta Lumină în Sâmbăta Mare.

2. Regele Abgar al Edesei ține în mână Mandylion, τὸ ἅγιον μανδήλιον (ἄχειροποίητα acheiropoieton), icoana –chipul Lui Iisus Hristos – nefăcută de mână omenească, Sinai, Mănăstirea Sf. Ecaterina. ⁴ Vezi și Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea I-a, cap. XIII: Istorisire despre regele celor din Edessa.

3. Lumina Sfântă din Noaptea Sfintelor Paști, în Biserica Sfântului Mormânt – gangul din jurul rotondei. Poliția israeliană asistă, verifică totul și asigură ordinea. Άγιον Φως – Lumina Sfântă de la Ierusalim.

³ Reluare din *Pentarhia*, vol. II/1, p. 56-64: Ioan Marin MĂLINĂȘ, PENTARHIA, vol. II/1 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/1. *Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea. Între moștenirea Chalcedonului și încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisext 691-692 – Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 421 p., incl. il, pl. și hărți.

⁴ Regii Edesei sau *Regi Osrhoeni* [Όσρονηί]: luat din: <https://en.wikipedia.org/wiki/Osroene>

Abgar I Pêqâ (cel Mut) (94–68 î.d.Hr.)

Abgar II Arianes bar Abgar (68–53 î.d.Hr.)

Abgar III (29–26 î.d.Hr.)

Abgar IV (26–23 î.d.Hr.)

Ma'nu IV (7-13 d.Hr.)

Abgar V Ukhama (cel Negru) (4. îdHr.–7 d.Hr. și 13–50 n. Chr.). De el este legată legenda „regelui Abgar și Mandylion”: (Acheiropoieton), icoana –chipul Lui Iisus Hristos

Abgar VI (71–91)

Abgar VII bar Izât (109–116)

Abgar VIII (177–212). Acest rege s-a convertit la Creștinism.

Abgar IX (L. Aelius Septimus Abgarus, 212–214), detronat în anul 214 de către împăratul Caracalla

Abgar X Frahad (c. 240–242)

Imaginea este luată după: https://en.wikipedia.org/wiki/Image_of_Edessa

1. Sindon

CRONOLOGIE ȘI DRUMURILE PARCURSE

Sfântul Giulgiu, Sindon sau Lințoliu are 4,37 m. lungime și 1,11 m. lățime, fiind o țesătură de bumbac în valuri mărunte ca și oasele de pește. În conformitate cu tradiția judaică, practică de evrei până astăzi, sindonul, la care se adăuga sudarion-ul (pânza care acopere fața), a fost pânza în care a fost înfășurat Sfântul Trup al Mântuitorului, după luarea Sa de pe Cruce, pentru a fi așezat în mormântul nou, nefolosit încă. Mormântul a fost săpat în stâncă, pentru Iosif din Arimateia (vezi Marcu, 15, 43-46; Ioan, 19, 38-42).

Datare:

1 –ul și (sau) al 2-lea secol, în Ierusalim.

Drumurile parcurse:

Aleppo, Βέροια, Beroia (în antichitate), ܠܕܝܐ (Halab,aram.), حلب, (Halab, arab.)?

Hierapolis, Ἱεράπολις sau Hieropolis (Osrhoensis), din regiunea Edessa nu, Pamukkale (Turcia)?

544, în Edesa, Ἑδεσσα, astăzi Şanlıurfa sau simplu Urfa, în Turcia, este atestată documentar păstrarea unei icoane, recte *portret*, neobișnuite, „nefăcută de mână omenească”, pe care savanții, specialiști în această problemă, o identifică cu Sf. Giulgiu de la Torino. Acesta era în așa fel împăturat, încât arăta numai chipul, adică fața Mântuitorului Iisus Hristos. Aici apare și confuzia între **Mandylion** [sau **Acheiropoietoi**] și **Sfântul Giulgiu**. În Constantinopol și în lumea ortodoxă, din Orient existau mai multe feluri de **Acheiropoietoi**: cu chipul Mântuitorului, al Maicii Domnului și a unor Sfinți de vază.⁵

Samosata,?

944, în Constantinopol. În acest an, în timpul domniei împăratului romeu Roman I Lacapenos (920-944) și a păstoriei Patriarhului Ecumenic Teofilact (932-956), Sf. Giulgiu, cu Chipul nefăcut de mână omenească al Lui Iisus Hristos, a fost adus la Constantinopol și așezat în capela palatului imperial **Vlaherne**, unde a și rămas până la data de 13 aprilie 1204?

1147, în Constantinopol, Sf. Giulgiu, cu Chipul nefăcut de mână omenească al Lui Iisus Hristos a fost văzut și cinstit de către regele Ludovic al VII-lea cel Tânăr (1137-1180) al Francezilor.

1204, în Constantinopol, conform unei mențiuni scrise, a unui cavaler cruciat, acesta ar fi văzut „într-o biserică” de acolo „Sfântul Giulgiu al Domnului”.

după 1204, în Akko?

circa 1291, în Cipru?

1307, Paris?, incert.

1353, Sf. Giulgiu ajunge în proprietatea lui **Gottfried de Charny**, din Lirey, Franța.

1453, Margarete de Charny cedează Sf. Giulgiu, ducelui **Ludovic I de Savoya** (1439-1465), care l-a depus spre păstrare în **Chambéry**.

1506, Papa **Iuliu II** (1503-1513) aprobă **cultul liturgic și cinstirea publică a Sfântului Giulgiu**, fixându-l pe data de **4 mai**. Sf. Giulgiu se păstra încă în racla de argint, din capela din **Chambéry**.

1532, la **4 decembrie**, în urma incendiului izbucnit în sacristia capelei din **Chambéry**, din cauza temperaturii ridicate a focului, racla s-a înroșit pe o parte, iar stropi de argint topit din capacul raclei, au pătruns în

⁵ **Acheiropoietoi** / Ἀχειροποιητος, adică nefăcut de mână omenească.

Mandylion înseamnă **Sfânta Mahramă**, a Sfintei Veronica, cu chipul Mântuitorului imprimat pe Mandylion. În acest context trebuie făcută deosebirea între MANDYLION-ul de pe Sfântul Giulgiu și cel de pe mahrama sau năframa Sfintei Veronica. În Orientul Creștin existau termenii de „icoană nefăcută de mână omenească” și de „icoană căzută din cer”.

anumite straturi de țesătură ale Sf. Giulgiu, deteriorându-le, impregnându-le cu argint topit, care apoi s-a solidificat în straturile de pânză sau arzându-le chiar, provocându-i găuri în formă de triunghi.

1534, 15 aprilie-2 mai, călugărițele Clarisine din **Chambéry** au refăcut locurile arse și îmbibate cu argint topit ale țesăturii Sf. Giulgiu, cârpind găurile cu pietice de stofă, în formă de triunghi.

1578, Ducele Emanuel Filibert de Savoya (1553-1580) aduce Sfântul Giulgiu, de la Chambéry, la Torino.

1694, 1 iunie, racla cu Sfântul Giulgiu este depusă în noua capelă, construită în acest scop, conform planului arhitectonic al abatelui local Guarino Guarini.

1898, 25-28 mai, Sfântul Giulgiu a fost fotografiat pentru prima oară de către avocatul Secondo Pia.

1973, 23 noiembrie, Sfântul Giulgiu a fost prezentat pentru prima oară la televiziune.

1978, 26 august-8 octombrie, Expoziție publică, prilejuită de împlinirea a 400 de ani de la aducerea Sfântului Giulgiu de la **Chambéry**, la **Torino**.

1983, 18 martie, moare ducele Humbert II de Savoya. Conform deciziei testamentare a Ducelui, începând din această zi Sfântul Giulgiu trece în proprietatea Sfântului Scaun, fiind păstrat în continuare în capela Domului din Torino.

1988, s-au luat primele trei probe din stofa Sfântului Giulgiu, din trei locuri ale materialului, pentru stabilirea vechimii acestuia, pe baza metodei de radiocarbon sau **C14**. Rezultatele au fost și ele la nivel de pionierat, datarea fixându-se în mod eronat între anii 1260-1390 ...?.

1993, 24 februarie, Sfântul Giulgiu a fost depozitat, în mod provizoriu în spatele altarului, din Domul din Torino, pentru a putea fi restaurată capela Guarini.

1997, 11-12 aprilie, la câteva zile după încheierea lucrărilor de restaurare a capelei Guarini, sfântul lăcaș a fost devastat de un incendiu puternic. Sfântul Giulgiu a fost salvat.

1997, 14 aprilie, o comisie de specialiști, privind conservarea Sfântului Giulgiu a constatat că stofa n-a suferit nici o deteriorare.

1998, 18 aprilie-14 iunie, Expoziție publică, prilejuită de împlinirea a o sută de ani de la Fotografierea Sfântului Giulgiu.

2000, 12 august-22 octombrie, în urma deciziei Papei Ioan Paul al II-lea, s-a organizat o expoziție a Sfântului Giulgiu, prilejuită de jubileul „mileniului” sau 2000 de ani de la Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos. Cercetările asupra Sfântului Giulgiu continuă.

Justinian II (685-695), monedă Solidus aureus (din a doua domnie, 705-711): Iisus Hristos și efigia împăratului, 7 gr., valută estimată 3200 euro. Împăratul ține insignele domniei: cu dreapta Akakia, adică crucea cu trei trepte și cu stânga un glob cu Cruce (sau „mărul de aur”) cu inscripția PAX. Împăratul poartă sacosul, cu orarul de hipodiamon, simbolul demnității lui de „Episcop al celor dinafară ale Bisericii”. Sursa divină a puterii îi conferea monarhului prin încoronare și *sacerdoțiul exterior*, sau după cum se exprima Constantin I cel Mare (306-337) în fața episcopilor adunați în palatul său, de la Nicomedia: „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei”, ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας.⁶

⁶ EUSEBIU de Cezareea, Scrieri partea a doua (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, cap. 24.

S i n d o n sau Sfântul Giulgiu al Mântuitorului Iisus Hristos de la Ierusalim, păstrat la Torino de prin anul 1578

Sindone sau Sf. Giulgiu. *Se știe că după răstignirea Domnului, Iosif din Arimateia și Nicodim au luat de pe Cruce trupul Domnului și L-au înmormântat, acesta fiind înfășurat într-o pânză de **în** îmbibată cu ulei de măsline și miresmele cuvenite. Voind mironosițele să completeze această rânduială făcută în grabă, din cauza apropierii praznicului Paștilor iudaice, ele au mers la mormânt duminică dimineața. Ajunse acolo, îngerul le vestește că Domnul Iisus Hristos a înviat și să meargă să-i anunțe pe Apostoli. Ducându-se ele, i-au anunțat pe Petru și pe Ioan care, alergând la mormânt, s-au convins de Învierea Domnului și, intrând în mormânt, au aflat giulgiurile singure zăcând.*

Acest giulgiu s-a păstrat până în ziua de astăzi, ca o altă Evanghelie pentru adevărarea morții și învierii lui Iisus Hristos.

Sfântul Giulgiu are o lungime de 4,36 m și o lățime de 1,10 m. Prin măsurări antropometrice a fost stabilită înălțimea Mântuitorului de 1,77 m și greutatea de 76 kg. Prin cercetarea cu ajutorul razelor X și cu ajutorul Carbonului 14, s-a putut determina cu exactitate atât grupa sanguină a Celui ce a fost înfășurat în giulgiu, cât și vechimea giulgiului, care corespund anului Morții Domnului. Prin aceleași metode științifice s-au putut fotografia urmele spinilor cununii din jurul capului, semnele rănilor biciuirii și cele lăsate pe umeri de greutatea crucii, locul unde i-au fost străpunse cu piroane mâinile și picioarele, precum și urma lăsată de sulită, prin străpungerea coastei Sale.

2. Άγιον Φως, lux sancta, Благодатный огонь (rus.) Lumina Sfântă de la Ierusalim

Un al doilea argument, privitor la Învierea Domnului – după cel legat de Sindone sau Sf. Giulgiu, de la Torino – este legat de minunea ce se întâmplă de fiecare dată în noaptea învierii, la biserica Anastasis – a Învierii sau a Sfântului Mormânt din Ierusalim.

Locul unde se petrec faptele este Sf. Mormânt al Domnului nostru Iisus Hristos, care se află în partea de vest a Bisericii Anastasis – Învierii sau a Sfântului Mormânt. În jurul Mormântului Domnului se află 4 altare creștine, așezate în ordinea lor istorică și orientate spre cele patru puncte cardinale:

- La răsărit se află Biserica mare a Învierii, aparținând ortodocșilor, Catedrala Patriarhului Greco-Ortodox al Ierusalimului;
- La sud se află altarul armenilor;
- La vest se află altarul coptilor;
- La nord se află altarul catolicilor;

Desfășurarea: ⁷

Încă din noaptea Vinerei Mari, după prohod, câțiva polițiști necreștini, alături de un turc, un arab și un reprezentant al statului Israel, verifică toate obiectele din interiorul Sfântului Mormânt, inclusiv lespede, ca să nu aibă vreo sursă de foc. De asemenea, arhiereul grec care presară vată pe lespede, Sfântului Mormânt al Domnului este controlat corporal. Se sting toate lumânările din Biserică, se încuie și se sigilează cu ceară ușa Sfântului Mormânt, care va rămâne apoi în paza gardienilor. A doua zi, credincioșii se adună în biserica Învierii, unde se slujește Vecernia, având în mâini mănunchiuri a câte 33 de lumânări, după numărul anilor pe care i-a petrecut Iisus Hristos pe pământ. De la Bethleem vin câteva sute de arabi ortodocși, care înconjoară Sfântul Mormânt, rugându-se cu voce tare. Toboșarii stau cocoțați pe umerii celorlalți, care dansează nebunește în jurul Sfântului Mormânt. De la sediul Patriarhiei Ortodoxe a Ierusalimului începe o procesiune impresionantă, care-l are în frunte pe Patriarhul însuși. Se opresc în fața Sfântului Mormânt pecetluit, apoi îl înconjoară de trei ori, după care Patriarhul împreună cu cei care slujesc, se retrag în altarul bisericii ortodoxe. În jurul orelor 12 sau 13 ori chiar 13,30, Patriarhul Ierusalimului, se dezbracă de toate veșmintele, cu care slujește, rămânând doar într-un veșmânt alb de in (stiharul), cu mânecute, brâu și patrafir (epitrahil), după care, în fața intrării în Sfântul Mormânt este controlat de către polițiștii necreștini, de musulmani și de un turc, ca nu cumva să aibă asupra lui o sursă de foc. Apoi patriarhul rupe pecetea de ceară de la ușa de intrare în Sfântul Mormânt și intră, însoțit de un arab musulman, în prima încăpăre, numită Capela Îngerului. În vreme ce musulmanul rămâne în această încăpăre, Patriarhul intră singur în cea de-a doua încăpăre, îngenunchează în fața lespedei de pe Sfântul Mormânt și începe să se roage. În timpul acestei rugăciuni, vata, presărată încă de vineri seara pe lespede de pe Sf. Mormânt, se umezește și pare să fie cuprinsă de sclipiri ca de rouă. La un moment dat, după câteva minute, se poate observa o scânteie luminoasă ca de fulger, rostogolindu-se în zigzag prin cupola mare a bisericii. Luminile de flacără coboară apoi ca un glob de lumină, ce se sfarmă în mii de bucăți, apoi intră înăuntrul Mormântului ca o rază subțire, se coboară asupra lespedei și aprinde vata presărată deasupra. Patriarhul adună cu mâinile goale vata aprinsă de o flacără galben-verzuie, o pune în două cupe din aur și revine în Capela Îngerului. În prezența musulmanului, aprinde două buchete mari de 33 de lumânări și iese cu ele în fața Sfântului Mormânt. Candelile de deasupra, ca și o parte din lumânări și sfeșnice se aprind singure. Câțiva diaconi îl iau pe patriarh și îl conduc către altar, prin îmbulzeala dezlănțuită a mulțimii. În câteva clipe, lumânările tuturor sunt aprinse. Biserica e asemenea unei flăcări vii.

Cele mai noi mărturii:

DIODOROS I, timp de 19 ani Patriarh rum ortodox al Ierusalimului (1981-2000), mărturisea chiar înaintea Sfintelor Paști din 1998: „Îmi găsesc cu greu drumul prin întuneric spre camera interioară, unde îngenunchez. Mă rog. Câteodată aștept câteva minute, dar de obicei, minunea se întâmplă imediat după ce am terminat de spus rugăciunile. Din mijlocul pietrei pe care a fost culcat Iisus Hristos răsare o lumină nedefinită, de obicei de culoare albastruie, dar culoarea se poate schimba în multe nuanțe. Oricât aș încerca, ea nu poate fi descrisă în cuvinte omenești. (...) Lumina

⁷ Eusebiu de Cezareea, în Istoria bisericească, cartea VI-a, IX, 1-2, relatează despre Narcis, episcop al Ierusalimului în sec. II, care, la privegherea din noaptea din Vinerea Mare, neavând ulei în candelă, a turnat apă, apoi s-a rugat, iar candelă s-au aprins de la Sfânta Lumină, arzând pe toată perioada Paștilor. Egeria, o călugăriță spaniolă, a fost martoră și a relatat în documente evenimentele Săptămânii Mari și ale Sfintei Lumini din Ierusalimul anului 384. Ea amintește doar în treacăt focul din noaptea de Paști, de la Anastasis (adică de la Biserica Sf. Mormânt).

Sfântul Ioan Damaschin (675-749), în opera sa poetică, face referire clară la Sfânta Lumină. Barnard, un călugăr occidental, scrie în lucrarea sa Itinerar că a fost martor al Luminii Sfinte în anul 870.

Ahmed ibn al-Kassa, un jurist arab († 936), face una din primele referiri la proprietățile miraculoase ale Sfintei Lumini: „Deși e aprinsă, lumânarea nu te arde”.

Papa Urban al II-lea, în anul 1095, cu un an înaintea celei dintâi mari cruciade pentru eliberarea Locurilor Sfinte, pomenește într-un discurs scris că, la Ierusalim, în Vinerea Patimilor „toate luminile din Sfântul Mormânt și dimprejur, care au fost stinse, se reaprind la poruncă divină”. Luat din: <http://laurentiudumitru.ro/blog/2006/04/23/sfanta-lumina-a-coborat-la-ierusalim-si-anul-acesta/>

se comportă diferit în fiecare an. Uneori acoperă piatra, alteori luminează tot Mormântul, astfel încât oamenii de afară văd tot Mormântul plin de lumină. Lumina nu te arde! Niciodată nu mi-a ars barba în toți cei 16 ani de când sunt Patriarh al Ierusalimului și am primit Lumina Sfântă! (...) Adeseori sunt icoane care plâng atunci când cerul vrea să ne arate că ne este aproape. Avem atâția Sfinți pe care Dumnezeu i-a înzestrat cu multe daruri duhovnicești. Dar nici una din minunile acestea nu este atât de pătrunzătoare ca Sfânta Lumină. E ca o Taină. Face Învierea lui Hristos atât de prezentă, atât de aproape de noi.”

VADJIN NUSEIBE, musulman, paznicul Bisericii Sfântului Mormânt în anul 2001: „(...) Atunci când musulmanii au intrat în Ierusalim, califul Omar a primit, o dată cu cheile orașului, și cheia Bisericii Sfântului Mormânt. Califul a dat-o strămoșilor familiei mele. De atunci, la Biserica Sfântului Mormânt stau de pază numai cei din neamul nostru. De 1363 de ani! Cheia asta, care datează din anul 1524 cântărește o jumătate de kilogram și are 50 centimetri lungime.(...) Asta e treaba mea: închid, deschid, curăț încuietorile de 3 ori pe săptămână. Am multe griji când se apropie Sfintele Paști. Controlez totul. Eu însumi încui ușa mormântului cu mâinile mele! (...)”⁸

Luat din: <http://www.geocities.com/cortodox/arhiva/2004/04/lumina.htm>

Ἰησοῦς Χριστός – Iisus Hristos
monogram

**Hristos a înviat din morți,
Cu moartea pe moarte călcând,
Și celor din morminte,
Viață dăruindu-le!**

*Hristos a înviat!
Adevărat a înviat!*

⁸ Luat din: http://crestinortodox.wikia.com/wiki/Lumina_Sf%C3%A2nt%C4%83_de_la_Ierusalim
Mai vezi: „Sfânta Lumină de la Ierusalim – a venit mai repede decât în alți ani.”, interviu cu Părintele Eftimie MITRA de la Schitul Huta, Bihor, Luni 21 mai 2007, de Prof. Cristian MARC, în Credința ortodoxă, 877, aprilie 2007, revista online.

Limba Arameică [*sau* Aramaică], pe care a vorbit-o Însuși Mântuitorul Iisus Hristos

17. LIMBA ARAMAICĂ, VORBITĂ DE ÎNSUȘI MÂNTUITORUL IISUS HRISTOS, ÎN PREZENTAREA UNUI PREOT ROMÂN DIN AUSTRIA

Arabii creștini: este categoria de creștini aparținători unei confesiuni creștine, care sunt fie de etnie arabă ori se integrează în spațiul cultural și de limbă arabă al locului. Majoritatea creștinilor arabi trăiesc în Orientul Apropiat, unde la început constituiau majorități compacte de rum ortodocși, monofiziți sau asirieni. După secolul al VII-lea, adică odată cu expansiunea islamului și convertirile forțate ori de bună voie la noua religie, procentul creștinilor arabi a început să scadă, devenind în cursul secolelor o minoritate. Actualmente, numărul creștinilor arabi, de toate confesiunile și jurisdicțiile, este estimat la 40 pînă la 48 de milioane de suflete, majoritatea dintre ei trăind în emigrație: 16 milioane în Brazilia, 9,7 milioane în S.U.A., Europa, America, Australia etc. Egiptul formează încă o masă compactă de creștini copti, cu 15 milioane, Libanon 1,5 milioane, Siria 1,5 milioane, Iordania 290.000, Kanada 200.000, Australia 140.000, Israel 150.000, Irak 100.000 etc.

Încă din primul secol creștin au existat o serie de triburi arabe, care s-au botezat, cum a fost cazul GHASANIȚILOR, care trăiau în nordul actualei Arabii Saudite, realizând o serie de contribuții pentru cultura și civilizația arabă, cum ar fi traduceri din grecește a diferitelor opere literare și științifice. Așa se face că între „creștinii arabi” au existat o serie de medici, scriitori, arhitecți, artiști, politicieni și oameni de știință.

Trebuie să fim însă foarte atenți, atunci când definim etnia „creștinilor arabi”, pentru că o mare parte din ei sunt numai vorbitori de limbă arabă. Coptii din Egipt, de pildă, au limba proprie – copta – și se definesc a fi numai vorbitori de limbă arabă, dar de etnie coptă, urmașii vechilor Ptolemei. La fel este cazul și cu creștinii de limbă arameică sau vechii sirieni, astăzi bilingvi (aramaică și arabă). Și maroniții din Libanon se consideră a fi continuatorii vechilor fenicieni, iar chaldeenii din Irak se consideră a fi continuatorii arameilor, spre a se deosebi de arabii musulmani, din Arabia Saudită, deși toți sunt vorbitori de limbă arabă.

Stema arameică

Limba arameică

Ca urmași ai poporului arameic din antichitate, creștinii aramei folosesc pentru limba liturgică și vorbirea obișnuită, limba clasică siriană sau „vechea siriană”, de unde și numele lor de „creștini sirieni”. Mai exact, limba liturgică arameică provine din zona geografică a orașului Edesa și din vestul Mesopotamiei. Arameica literară sau „a cărții” este arameica Kthobonoyo”, limbă în care este scrisă și Biblia Peșitta și în care se celebrează și Sfânta Liturghie. Creștinii aramei sunt astăzi divizați în „arabi”, sirieni, asirieni și chaldei. Din punct de vedere confesional, ei sunt rum ortodocși, melkiți catolici, asirieni (nestorieni), uniți (chaldei), sirieni monofiziți, sirieni monofiziți uniți cu Roma, maroniți. Numele de „sirieni”, dat arameilor este de origine grecească și datează din epoca helenismului.

În timpul vieții pământești a Mântuitorului, limba arameică era vorbită, din Palestina, până în Imperiul Persan, deci Mântuitorul a vorbit limba arameică, deoarece limba ebraică veche era folosită doar ca „limbă liturgică” în Templul din Ierusalim și în sinagogă. Populația Palestinei vorbea arameica, dovadă sunt și cuvintele Mântuitorului: „Talitha cumi”, Marcu 5,41; „Ephphatha”, Marcu 7, 34; „Eloi, Eloi, lama sabachthani?”, Marcu 15, 34. Termenii neotestamentari „Abba”, Pascha”, „Hosanna” sunt tot de origine arameică. Lecturile din sinagogă făcându-se în limba ebraică veche, pe care credincioșii cei mai mulți evrei n-o mai înțelegeau, în Siria, aceste lecturi au fost traduse în arameică, textele respective fiind numite „Targumuri”. Limba arameică este folosită în cult nu numai de către creștinii aramei, ci și de alte grupări religioase și secte iudeo-creștine, cum ar fi mandeii sau „creștinii ioaniți”, numiți și „Nazorei”, cunoscuți și sub numele de „Sabeer” (sba – botez, în arameică), nume creat după răspândirea islamului, adică după secolul al VII-lea. Credința mandeilor este un sincretism iudeo-creștino-gnostic, după care Mesia – Unsul – a fost Ioan Botezătorul, nu Iisus Hristos. Limba lor liturgică este un dialect arameic răsăritean.

Limba arameică a devenit și una din limbile oficiale, din Imperiul Persan multiethnic – „aramaica imperială”. Limba ebraică a preluat alfabetul arameic în a doua jumătate a secolului întâi, î.d.Hr. – „scrierea consonantică pătrată cu 22 de litere”. Pentru că noțiunea de „aramaic”, cu toate derivațiile ei, era considerată „păgână”, de către literatura rabinică, evreii menționau această limbă sub numele de „limba siriană”. De aici confuzia care s-a creat între cele două noțiuni, confuzie accentuată ulterior și de creștinismul helenistic, nu numai de literatura iudaică.

În limba arameică au fost scrise și părți din Sfânta Scriptură, cum ar fi cărțile lui Ezdra: 4, 8-6,18; 7, 12-26; Daniel 2, 4-7, 28; Ieremia 10, 11, Geneză 31,47. Chiar și Gamara (o parte din Talmud) a fost scrisă tot în arameică, nu în limba ebraică veche.

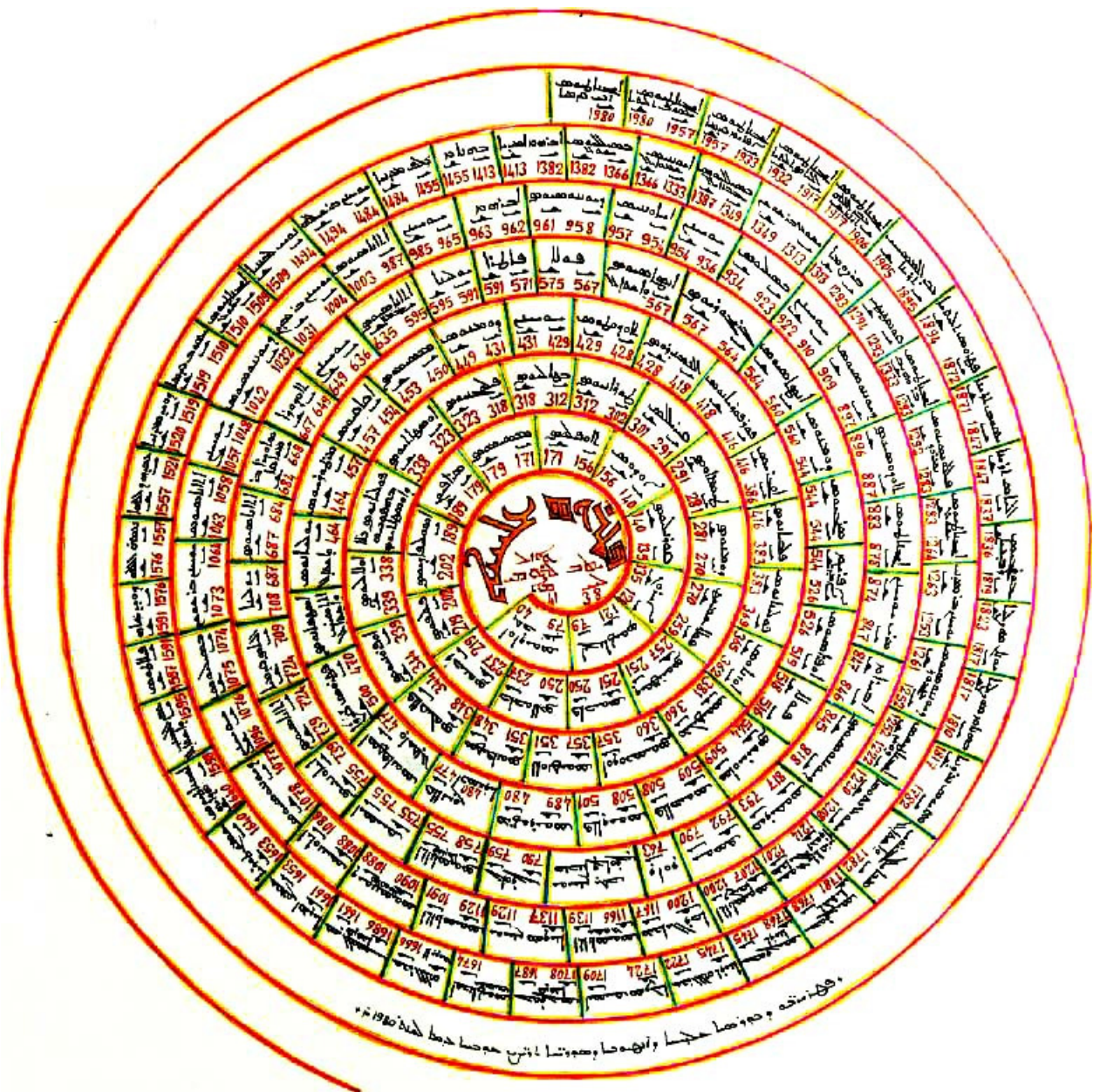
În aceste condiții limba mamă a Creștinismului este limba aramaică, pe care a vorbit-o însuși Mântuitorul Iisus Hristos, nu ebraica, devenită limbă moartă încă din timpul exilului babilonic, adică aproximativ 500 de ani î.d.Hr., nici greaca și nici latina. Numai condițiile politice și culturale ale timpului au impus prin helenism limba greacă, ca limbă de exprimare a Creștinismului, alături de care a evoluat de prin secolul IV, limba latină. În Imperiul persan însă și în afara granzelor romane s-a menținut tot timpul limba arameică, ca și limbă liturgică și de exprimare a teologiei.

Monumentul creștin al limbii arameice îl constituie Biblia Peșitta, din a doua jumătate a sec. al III-lea, cu versiunea mai veche a Evangheliilor, numită „Vetus Syra”, precum și Sfânta Liturghie, adică ritul a șapte Biserici: rum ortodoxă, melkito-catolică, siro-monofizită, siro-uniată, maronită, asiriană și chaldeană.

Lovitura de moarte a primit-o limba arameică de la arabii musulmani, după secolul al VIII-lea, aceștia înlocuindu-o cu limba arabă în decurs de câteva secole.

Schema evoluției și răspândirii limbi arameice, cu dialectele, subdialectele, graiurile și specificul acesteia

- a. Arameica veche
 - i. Arameica timpurie, până în anul c. 700 î.d.Hr.; Sfire-Stelen
 - ii. Arameica târzie, c. sec. VII-VI, î.d.Hr.; Hermopolis-Papyri)
- b. Arameica imperială
 - i. Arameica imperială Achemidă, c. sec. V-III î.d.Hr.; Papyri Elephantini
 - ii. Arameica imperială post Achemidă, de prin a. c. 200 î.d.Hr.
 - 1. Arameica Biblică, în cea mai mare parte
 - 2. Arameica Nabateilor
 - 3. Arameica din Palmyra
 - 4. Dialectele Targumelor galileene și babilonice
- c. Arameica mai veche
 - i. Arameica veche orientală
 - 1. Siriana veche
 - 2. Mesopotamia orientală, cu inscripțiile de la Hatra
 - ii. Arameica veche apuseană
 - 1. Dialectele din timpul lui Iisus Hristos: galilean, samaritean, iudaic etc.
- d. Arameica medie
 - i. Arameica orientală
 - 1. Mandee
 - 2. Siriana clasică
 - 3. Iudeo-babilonică
 - ii. Arameica de apus
 - 1. Iudeo-palestiniană
 - 2. Samariteană
 - 3. Creștino-palestineză
- e. Neoaramaica
 - i. Neoaramaica siriană
 - 1. Neomandee
 - 2. Neosiriana de răsărit: Swadaya
 - 3. Neosiriana de apus: Turoyo;
 - 4. Arameica centrală
 - ii. Neoaramaica apuseană: Malula

Dipticele patriarhilor siro-monofiziți ai Antiohiei, în formă de spirală, din Mănăstirea Siro-monofizită Mor Hananyo, din Mardin, Turcia.

(Luat din:) Dayro d-Mor Hananyo (Kurkmo Dayro/Deir ez-Za`faran) Mardin, SE Turkey The Patriarchal throne at the monastery Source: Hollerweger, *Turabdin – Living Culture*, 1999¹ *The chronological spiral on the Patriarchal throne at Dayro d-Mor Hananyo*. Luat din: <http://phoenicia.org/syriacs.html> sau: *History of the Syriac Orthodox Church*.

¹ The monastery of Mor Hananyo (also known as Kurkmo Dayro in Syriac and Deir ez-Za`faran or Deyrulzafran in Arabic meaning the „Saffron Monastery”, so named for the yellowish rock from which it is built), lies 6 km southeast of Mardin, the most accessible of the area's surviving Syriac Orthodox religious communities. Founded in 493 AD, it was, from 1160 until 1932 the seat of the Syriac Orthodox Patriarch – though the Patriarchate has since relocated to Damascus. A surprisingly large rectangular building of three storeys, set on a low bluff overlooking an approach road, it wouldn't look out of place in southern Italy or Spain, and, judging by the different styles of stonework, was built in stages, with frequent pauses for restoration. Now only two monks remain, running a school for about 25 orphans with the assistance of a few lay helpers. The monastery can be reached by walking an hour and a half from Mardin, following the yellow signs leading southeast: first take the Nusaybin road, then turn off left following a little yellow sign, passing through the village of Eskikale. Eventually you'll come to another signposted turning leading you to the monastery. Failing that, pick up take a taxi from Cumhuriyet Meydani or the *otogar*; reckon paying \$5 (possibly more if business is booming) for a return trip with waiting time. Approaching the monastery, you will notice some cave dwellings carved out of the rock on the hills behind. Scattered around are the ruined buildings of two other monasteries which didn't survive into modern times. From the hills, ancient but still intact rock channels bring water to the monastery, whose entrance portal bears an inscription in Syriac. Some of the monks have a smattering of English, and after being greeted and perhaps offered a glass of tea, visitors are usually entrusted to one of the older orphans and taken on a guided tour.

[Publicat în: *Viața Cultelor*, București, Buletin săptămânal de informare religioasă Anul XXIV, nr. 1121-1122, 15 Martie 2016 (1); Anul XXIV, nr. 1125-1126, 15 Aprilie 2016 (2)]

13. LIMBA ARAMAICĂ, VORBITĂ DE ÎNSUȘI MÂNTUITORUL IISUS HRISTOS, ÎN PREZENTAREA UNUI PREOT ROMÂN DIN AUSTRIA (1 și 2)

17. THE ARAMAIC LANGUAGE SPOKEN BY JESUS CHRIST HIMSELF PRESENTED BY A ROMANIAN PRIEST FROM AUSTRIA

The Christian Arabs: this is the category of Christians who are either of an Arabic ethnic group or are integrated in the cultural space and the Arabic language of the place. The majority of the Arabic Christians live in the Middle East, where in the beginning they represented compact majorities of Rum-Orthodox, Monophysites or Assyrians. After the 7th century, coinciding with the expansion of Islam and the voluntary or forced conversion to the new religion, the percentage of Arabic Christians began to decrease, having become across the centuries a minority. Presently, the number of Arab Christians, of all confessions and jurisdictions, is estimated anywhere from 40 to 48 million, most of them living in immigration: 16 million in Brasil, 9.7 million in the U.S.A. , Europe, America, Australia, etc. Egypt still represents a compact mass of Coptic Christians, with 15 million, Lebanon 1.5 million, Siria 1.5 million, Jordan 290,000, Canada 200,000, Australia 140,000, Israel 150,000, Irak 100,000, etc.

In the first Christian century there already existed a series of Arabian tribes that received to be baptized, as it was the case of Ghasanites, who were living in the northern region of Saudi Arabia. They realized a series of contributions for the Arabic culture and civilization, as are the translations from Greek of various literary and scientific works. This explains why among the Arabic Christians there were so many doctors, writers, architects, artists, politicians and scientists.

First stop is an underground vault, said to have been used as a temple by sun worshippers as long ago as 2000 BC. A now-blocked window at the eastern end enables them to watch the sunrise, while a niche on the southern wall served as an altar (possibly sacrificial). The vault is enclosed by a ceiling of self-supporting stone built without the use of mortar. The room above, entered via huge 300-year-old walnut doors, is a mausoleum, whose walls contain the grave niches of seven Syrian Orthodox patriarchs and metropolitans.

Tours move on from here to the chapel, with fine relief-decorated arches and a carved stone altar (replacing a wooden one destroyed by fire fifty years ago), and the patriarch's or metropolitan's throne, on which are carved the names of all patriarchs since 792 AD. Services in the chapel are held in Aramaic, and if you can manage to be here around 6 pm you may be able to attend one of them.

Beyond are a couple of rooms containing sedan chairs once used to transport the patriarchs; you'll also be shown a carved walnut altar, made without using nails, and an ancient mosaic said to come from the grotto of Saint Peter in Antakya (Antioch).

Upstairs, across the peaceful courtyard, you may be also shown the monastery's guest rooms (people visiting for religious reasons may be able to stay overnight) and a more personalized suite intended for the use of the Patriarch on his rare visits from Damascus. Lastly you'll be taken out onto the roof terrace for fine views south into Syria, and overhead the orphans will point out abandoned cave hermitages and two ruined monastic churches: Mar Yakoub and Miryam Anna.

Luat din:

<http://sor.cua.edu/ChMon/MardinDKurkmo/index.html> sau: <http://sor.cua.edu/ChMon/MardinDKurkmo/index.html>

Nevertheless, when we define the ethnicity of the Christian Arabic, we must be very careful because a large part of them are only speakers of the Arabic language. The Copts of Egypt, for instance, have their own language – the Coptic – and they define themselves to be just speakers of the Arabic language, but they regard themselves to be of Coptic ethnicity and descendants of the ancient Ptolemei. Similar is also the case of the Christians of Aramaic language or the ancient Syrians, today bilingual (Aramaic and Arabic). Likewise, the Maronites in Lebanon regard themselves to be the continuators of the ancient Phoenicians, while the the Chaldeans in Iraq, to avoid being taken as Arabian Muslims, present themselves to be successors to the Arameans, though all of them are able to use the Arabic language.

As successors of the antiquity's Aramaic people, Aramaic Christians are using the classical Syrian language or „the ancient Syrian” for their liturgical and day-to-day language and, hence, they are named „Christians Syrians”. More precisely, the Aramaic liturgical language is rooted in the geographical area of the city of Edessa and the West of Mesopotamia. The literary Aramaic, or „of the Book”, is „the Kthobonoyo”, a language in which the Peshitta Bible was written and which the Divine Liturgy is being celebrated in. Aramaic Christians are today divided in „Arabs”, Syrians, Assyrians and Chaldeans. From a doctrinal perspective, they are Rum Orthodox, Melkite Catholics, Assyrians (Nestorians), Uniate (Chaldean), Syrian Monophysites, Syrian Monophysites united with Rome, Maronite. The name „Syrians”, given to the Arameans is of Greek origin and it is traced to the Hellenistic period.

During the earthly life of the Savior, the Aramaic language was spoken from Palestine to the Persian Empire, therefore the Lord spoke the Aramaic language, because the ancient Hebrew language was being employed only as a „liturgical language” in the Temple of Jerusalem and in the synagogue. The population of Palestine was speaking the Aramaic, as proven by the words of the Savior: „Talitha cumi” (Mark 5,41); „Ephphatha” (Mark 7,34); „Eloi, Eloi, lama sabachthani?” (Mark 15,34). Neotestamentary terms „Abba”, „Pascha”, „Hosanna” are, likewise, of Aramaic origin. Because the lectures in the synagogue were read in the ancient Hebrew language, which most of the faithful Jews were not understanding any longer, in Syria, these lectures were translated in the Aramaic, the respective texts being known as „Targums”. The Aramaic language is used in worship not only by the Aramaic Christians, but also by other religious groups and Judeo-Christian sects, such as Mandaens or the Joannite Christians, named also „Nazoreans”, and known also under the name of „Sabeer” (Aramaic: sba-baptism), a name coined after the spread of Islam, that is after the 7th century. The Mandaens' faith is a Judeo-Christian-Gnostic syncretism, according to which, John the Baptist and not Jesus Christ was the Anointed One. Their liturgical language is an eastern Aramaic dialect.

The Aramaic language has become one of the official languages of the multi-ethnic Persian Empire or the „imperial Aramaic”. In the second half of the 1st century BC, the Hebrew language borrowed the Aramaic alphabet – „the consonant square writing with 22 letters”. Because the notion of „Aramaic”, with all its derivatives, was considered by the rabbinic literature to be „pagan”, the Hebrews were mentioning this language as the „Syrian language”. Hence comes the confusion between the two notions, a confusion that was also later augmented by the Hellenistic Christianity, not only by the Judaic literature.

In the Aramaic language and not in the old Hebrew were also written parts of the Holy Scripture, such as the books of Ezra 4, 8-6, 18; 7, 12-26; Daniel 2, 4-7, 28; Jeremiah 10, 11; Genesis 31, 47. Even Gamara (a fragment of the Talmud) was written in Aramaic and not in the ancient Hebrew, as well.

In these circumstances, the mother language of Christianity is the Aramaic language, spoken by the Savior Jesus Christ and not the ancient Hebrew language – which became a dead language during the Babylonian exile, approximately 500 years BC – nor the Greek, nor Latin. Only the cultural and political context of the time which were imposed by Hellenism in the Greek language, as a language

of expression for Christianity. The Latin language evolved by it only from the 4th century. Meanwhile, in the Persian Empire and outside the Roman garrisons, the Aramaic language continued to be maintained as the language of the liturgy and that of expression of the theology.

The Christian momentum of the Aramaic language is represented by the Bible Peshitta, beginning with the second half of the 3rd century, with the older version of the Gospels, named „Vetus Syra”, as well as the Holy Liturgy, that is the rite of the seven Churches: Rum Orthodox, Melkito-Catholic, Syro-Monophysite, Syro-Uniate, Maronite, Asirian and Chaldean.

After the 8th century, the Aramaic language has received a lethal blow when the Arab Muslim replaced it with the Arab language across a few centuries.

The presentation is drafted by Father Ioan Marin Malinas, Greek Catholic priest (who celebrates in the Latin rite, with dispense from Rome, in two Roman Catholic parishes of Austria, where there are not Greek Catholic faithful), who used Dayro d-Mor Hananyo (Kurkmo Dayro/Deir ez-Za`faran) Mardin, SE Turkey The Patriarchal throne at the monastery Source: Hollerweger, Turabdin – Living Culture, 1999 as source. The second part of his presentation, The scheme of the evolution and spreading of the Aramaic language, with dialects, sub-dialects, branches and characteristics are to be published, most probably, in the first double issue of April 2016.

[Versiunea engleză publicată în: RELIGIOUS LIFE, Bucharest, ISSN 1224-0702, Weekly bulletin, Year XXIV, No 1121-1122, 15 March 2016]

Constantinopol: Tronul Ecumenic, datând din epoca bizantină, din naosul Catedralei Patriarhale Sf. Gheorghe, din Constantinopol Noua Romă, cu patru trepte – conform ordinei fixate de Pentarhie – cel de la Roma Veche având cinci trepte, cel din Alexandria cu trei trepte, cel al Antiohiei cu două trepte și Scaunul Ierusalimului cu o treaptă. Οικουμενικού Θρόνου, που χρονολογείται από τη βυζαντινή εποχή, το κεντρικό κλίτος του Πατριαρχικού Αγίου Γεωργίου καθεδρικό ναό της Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης, με τέσσερα στάδια, την Αρχαία Ρώμη, με πέντε βήματα.

Luat din: <https://www.google.at/search?q=The+patriarchal+Cathedrale+St.+George+of+Istanbul&tbm=isch&source=hp&sa=X&ved=2ahUKEwiok6eKsqfgAhVx8OAKHV60DzcQsAR6BAgBEAE&biw=1680&bih=902>

Privitor la noțiunea de ROMEU

Condacul 1

Apărătoare Doamnă, pentru biruință mulțumiri,
izbăvindu-ne din nevoi aducem ție, Născătoare de Dumnezeu,
noi, robii tăi. Ci ca una ce ai stăpânire nebiruită,
slobozește-ne din toate nevoile, ca să-ți cântăm ție:

Bucură-te, Mireasă, pururea Fecioară!

[Acatistul Bunevestiri, text luat din *Ceaslov*]

{Acest condac poate fi considerat „Imnul” orașului Constantinopol}

ROMEII sunt bizantinii. Bizantinii n-au cunoscut acest termen și nu s-au numit pe sine niciodată astfel: „bizantini”. Termenul acesta este o „construcție” și o invenție intelectuală apuseană, din sec. 16, deci la mult timp, după căderea Constantinopolului și a Imperiului Bizantin Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, *Imperium Byzantinum* sau *Imperium Romanum Orientale*, Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία la data de tristă memorie, 29 mai 1453. Ei se numeau și erau numiți romei, [romaieon], ὁ Ρωμαῖος, οἱ Ρωμαῖοι (pl.) , adică „romanii”, din Imperiul Roman de Răsărit. Imperiul lor era numit ROMANIA, ἡ Ρωμανία sau „χώρα Ρωμαίων”, împăratul lor era numit și se numea basileu (= împărat) al romeilor Βασιλέως τῆς Ρωμαῖος, sau al Romaniei „Βασιλέως τῆς Ρωμανίας. Mai mult, cronicarii bizantini, foloseau denumirea generică de **Ρωμαῖοι** (Romei), pentru toți băștinașii peninsulei balcanice, din cadrul Imperiului Bizantin, indiferent de limba pe care o vorbeau sau de etnia, căreia aparțineau. În cazul românilor, cuvântul **Βλάχοι** (Vlahi), derivat din goticul **Walh**, apare notat pentru prima oară abia în anul 976, în *Cronica* lui Kedrenos.¹

Termenul l-a avut lumea de limbă arabă, menținându-l până astăzi, și a fost preluat ulterior și de turci, înainte și după data de 29 mai 1453. Arabii numesc până astăzi Biserica Melkită [Mellik] (adică imperială, de care ține basileul din Constantinopol, Biserica Ortodoxă) din spațiul lor „Rum Kanissa”, iar pe cea Romano Catolică „Latin Kanissa”. Zona Traciei, din jurul Constantinopolului, turcii o numesc până astăzi „Rumelia”, de la Romania și „rum”, de la romeu. Turcii au numit Patriarhia Ecumenică până în ziua de astăzi „**Rum Patrikhanezi**” [Patriarhia Romeică], sau „Ortodoks Patrikhanezi”. Națiunea confesională ortodoxă, la turci se numea „rum miletti”, iar Patriarhul Ecumenic, în calitate de Etnarh, τὸ Ἐθνάρχης al creștinilor ortodocși din Imperiul Otoman, avea rang de „pașă”, adică de ministru: „Milett Bașa”. Altfel spus, romeii sunt romanii mai tineri, continuatorii sau urmașii romanilor și a Imperiul Roman. Această conștiință „romană”, adică romeică, a cetățenilor din Imperiul Roman de Răsărit avea, inițial, un caracter cosmopolit, nu grecesc, și a fost determinată de o serie de factori politici locali: mutarea capitalei, de la Roma Veche, la Bysantion, devenit, în anul 330, Constantinopol, ulterior Noua Romă; cultivarea limbii latine, în administrația imperiului, ca limbă de cancelarie; statutul imperial și forma de guvernământ romană; scindarea Imperiului Roman, în anul 395; căderea Imperiului Roman de Apus, în anul 476 etc. Până la Iustinian (527-565), în Noua Romă înflorea limba latină, iar în Roma Veche era cultivată și se

¹ *Cronica* – Compendiul – lui Georgios Kedrenos: „976. Revolta Comitopulilor și înscăunarea lui Samuil ca țar al bulgarilor. David, fratele său, este ucis de vlahi”, luat din: *Fontes*, vol. III, cap. 25, p. 145: **FONTES Historiae Dacoromaniae, III, Scriptores byzantini, saec. XI-XIV**, publicate de Alexandru ELIAN și Nicolae-Șerban TANAȘOCA, cu o **Introducere** de Al. ELIAN, Editura Academiei Române, București, 1975, XXXI + 568 p. Vezi și linkurile: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Vlahi>; Vezi și *Istoria aromânilor*, în: https://ro.wikipedia.org/wiki/Istoria_arom%C3%A2nilor

folosea limba greacă. Grecizarea Curții Imperiale și a administrației României, adică a Imperiului Roman de Răsărit, devenit, din anul 476, unicul Imperiu Roman, a avut loc în timpul domniei împăratului Iustinian. Terenul cel mai fertil pentru dezvoltarea conștiinței „romeice” a „bizantinilor” li s-a oferit acestora, după anul 476. **Identificarea romeilor cu grecii** sau „grecizarea” romeilor sau a „bizantinilor” și a Imperiului Romaniei, a fost un proces foarte târziu, care a început, după anul **1204** (adică după fondarea statelor grecești: la Niceea, Trebizonda, Epir, Moreea etc.), continuându-se la Constantinopol, prin dinastia Paleologilor, după anul **1261**, ca reacție a grecilor împotriva Imperiului Latin, respectiv a Cruciadei a IV-a (1202-1204). Chiar și în zilele noastre, grecii ortodocși din Constantinopol, așa puțini câți mai sunt, se numesc pe sine și le place să li se spună „**romei**”.

După căderea Constantinopolului, în timp ce popoarele ortodoxe din Europa de sud și orientală se luptau pentru păstrarea și continuarea ROMÂNIEI sau a ideii „bizantine”, prin fenomenul de „Bizanț după Bizanț”, aflându-se, în același timp, și sub stăpânire sau suzeranitate otomană [în afara rușilor], occidentalii au și dat-o uitării, preferând în locul său antichitatea păgână, greco-romană, proces sau „descoperire” realizate tot grație manuscriselor aduse din „Bizanț” și învățaților greci, stabiliți în Apus. Nici măcar Biserica Apuseană nu mai era interesată să cunoască tradiția romeică sau să-i cultive amintirea. Dacă Martin Luther și ceilalți „reformatori” ar fi cunoscut Ortodoxia sau Imperiul Romeu, cu Constantinopolul și tradiția lui celebră, atunci și *Reforma religioasă* din secolul al XVI-lea sau Bisericile protestante ar fi avut o cu totul altă evoluție: teologică, liturgică, mistică, pastorală și de atitudine diplomatică, față de Roma Veche și față de puterea seculară locală.

Ideea **restaurării bizantine**, din secolul al XVII-lea, a fost adoptată și cultivată tot în Principatele Române, fiind aplicată [în interesul propriu și în conformitate cu idealul calvin], chiar și de principii unguri din Transilvania. Unirea lui Mihai Viteazul, din anii 1599–1601 a fost imitată și urmată de alte încercări de „unificare” sau „restaurare”, chiar numai sub aspect militar sau abuzive, în cele trei Principate Românești. **Restaurarea** Regatului Dacic sau Restaurarea „Dacică”, din partea principilor calvini ardeleni era compensată sau continuată de tendințele de **restaurare** a Imperiului Bizantin, în Principatele Moldova și Țara Românească, acțiuni stimulate de nobilii creștini fanarioți din Constantinopol, cu acordul tacit al Patriarhiei Ecumenice (vezi Dan **IONESCU**, *Șerban Cantacuzène et la restauration byzantine. Un idéal à travers ses images*, în vol. *ÉTUDES BYZANTINES ET POST-BYZANTINES*, I, Publié par les soins de Eugen STĂNESCU et Nicolae-Șerban TANAȘOCA, Editura Academiei Române, București, 1979, p. 239–268). În același timp se constată și mișcarea de rezistență împotriva elementului grecesc în Moldova și în Țara Românească, mișcare, ce se va accentua și dezvolta în secolul al XVIII-lea. În Transilvania se va constata lupta românilor pentru rezistență, împotriva presiunilor calvinizante și pentru libertăți sociale.

Imperiul Romeu și mesajul acestuia au fost redescoperite de Europa apuseană abia prin secolul al XVII-lea. Regele Ludovic al XIV-lea (1643-1715) a făcut din Statul Francez aproape o copie a sistemului de guvernare a Imperiului Romeu, iar Charles DUCANGE (1610-1688) a început să studieze în mod sistematic și competent Istoria Imperiului căzut la 29 mai 1453. În conștiința apusenilor, Constantinopolul și „Imperiul Creștin din Răsărit” își pierduseră chiar și numele, deși constituia un capitol, pe o durată de timp de peste un mileniu, al istoriei continentului Europei. Redescoperirea acestui leagăn de credință creștină Ortodoxă, de cultură, de literatură, de arhitectură, de stil subțire de viață și maniere nobile, pe care le-a întruchipat Constantinopolul Noua Romă și Imperiul Romaniei Orientale, s-a făcut și a rămas până astăzi sub peiorativul, oribilul și superficialul termen de „Imperiul Bizantin” [erasio nominis], cu toate derivatele acestuia. Studiarea acestui capitol de istorie europeană se face încă în contextul preferințelor exotice de „Orientalistică”, alături de egiptologie, iranistică, islam, indologie, deși localizarea lui este în Europa etc. Deci, până când, în mod real, Europa va respira prin cei doi plămâni ai ei [Ortodoxia și Catolicismul], va mai trece încă mult timp. Misiunea istoricilor ortodocși, care au preluat chiar și termenul de „bizantin” din apus, ar fi să accelereze acest proces, pe toate căile și cu toate metodele posibile. În acest context, începutul s-ar putea face prin renunțarea la oribilul termen de „Bizanț” și redescoperirea „Romaniei” și a noțiunii de „romeu”. Arabii și Turcii le-au păstrat, dovadă sunt termenii de „Rum Kanissa”, la arabi și „Rumelia” și „Rum”, la turci, însă creștinii ortodocși din Europa și cei catolici le-au abandonat.

Mănăstirea Moldovița, Bucovina, „Asediul Constantinopolului”, 1537, în contextul ciclului iconografic de 24 de scene ale *Acatistului Bunevestiri*, pictură murală exterioară, pe peretele de sud al bisericii.²

Mănăstirea Humor, Bucovina, „Asediul Constantinopolului”, 1535, în contextul ciclului iconografic de 24 de scene ale *Acatistului Bunevestiri*, pictură murală exterioară, pe peretele de sud al bisericii.³

² Luat din: <http://www.monumentul.ro/pdfs/Constantin%20I.%20Ciobanu%202009.pdf>:

Constantin I. CIOBANU, *Povestirea Despre luarea preaslăvitei cetăți a Țarigradului* atribuită lui Nestor Iskander și imaginile Asediului Constantinopolului de la mănăstirile Humor și Moldovița, ediție online, p. 55.

³ Ibidem, p. 54.

„Imaginea Asediul Constantinopolului zugrăvită pe fațadele bisericilor din nordul Moldovei medievale [Sf. Gheorghe din Hârlău, 1530; Probota, 1532; Sf. Gheorghe din Suceava, 1532–1534; Humor, 1535; Sf. Dumitru din Suceava, 1535 sau 1536 (?); Adormirea Maicii Domnului din Baia, 1535–1538; Moldovița, 1537; Coșula, 1537–1538; Arbore, 1541 (?) ș. a.] a trezit demult interesul istoricilor de artă și al bizantinologilor. Cercetători din mai multe țări (Franz Adolf

În iconografia românească⁴ *Asedierea Constantinopolului*, din aprilie-mai 1453 a fost ilustrată în corelație cu *Imnul Acatist*, cum este cazul la Mănăstirea **Vatra Moldoviței**, din Bucovina, pictură murală pe fațada sudică a Bisericii în exterior, scenă executată de zugravul **Toma** și ucenicii acestuia, în anul 1537 [la aproape un secol, după evenimentele de la 29 mai 1453]. La Vatra Moldoviței, asediul Constantinopolului este o scenă pictată și anexată în contextul celor douăzeci și patru de scene ale *Imnului Acatist* și ca o continuare nemijlocită a acestuia, pe peretele din exterior, de pe fațada sudică a Bisericii mănăstirii. Acest imn glorifică misterul Bunevestiri, din Istoria Mântuirii. Simbolul liturgic, istoric, confesional, iar pentru greci și etnic-național, actual al Imnului Acatist include **toate asediile** Constantinopolului, nu numai cel din anul 626, din timpul basileului Herakleios (610-641) sau ale arabilor musulmani din anii 673-678.

Constantinopolul a fost considerat tot timpul ca un oraș pus sub protecția Maicii Domnului. În lunile iulie și august, din anul 626, Constantinopolul a fost asediat de către perși, avari și slavi. La 10 august, romeii îi înfrâng pe avari și pe slavi, iar mai târziu și pe persani. Acestei victorii, „Pentru biruință îți mulțumim...”, a fost dedicat inițial Imnul Acatist [gr. „se ascultă”], închinat Maicii Domnului, **„apărătoarea Doamnă a Constantinopolului”**, al cărui text a fost atribuit Patriarhului Ecumenic **Serghie I** (610-638). Acest poem liturgic, format din 24 de icoase și condace, fiecare icos cuprinzând la rândul său 12 stihuri, după modelul din Apocalipsă, cap. 12. Acatistul are la bază condace compuse de Roman Melodul (491-560), care au fost probabil cântate la asediul Constantinopolului, din anul 626, și pornind de la acest nucleu, existent deja, s-a dezvoltat apoi și extins iconografia acestui „poem”, devenit ulterior Imnul Acatist. În secolul XI, Mihail Pselos a atribuit textul Acatistului, lui Gheorghe de Psidia, bibliotecarul de la Sfânta Sophia. Textul Acatistului este o expresie poetică a dogmei **Theotokos** – Născătoare de Dumnezeu – formulată și promulgată la Sinodul al III-lea Ecumenic, de la Efes, din anul 431.⁵

Imnul Acatist a fost pictat într-o ilustrație completă, după erminie, în trapeza Mănăstirii **Hilandar**, din Sfântul Munte Athos. Cu câteva note diferite, Imnul Acatist este pictat, după erminie, și în trapeza Mănăstirii **Lavra**, din Athos.⁶

Pe pământ românesc, Imnul Acatist a fost pictat după erminie, cu pregnante elemente **Trinitare**, mai ales la Mănăstirea **Humor** și **Vatra Moldoviței**. Nu trebuie să uităm însă nici cea mai frumoasă **stilizare** după erminie, a Imnului Acatist, de pe peretele de miazăzi, în exterior, al Bisericii **Sf. Gheorghe** de la Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou, din Suceava, precum și o altă reprezentare de acest fel, de la Mănăstirea **Sucevița**.

În Moldova, cea mai frumoasă reprezentare a Imnului Acatist este aceea de la Mănăstirea Vatra Moldoviței. La Mănăstirea Humorului, în contextul reprezentărilor Imnului Acatist, a fost zugrăvită și **Sfânta Treime**, alături de care mai întâlnim scenele Răstignirii, Învierii etc.

În Muntenia, reprezentări ale Imnului Acatist se păstrează încă la mănăstirile **Snagov** și **Cozia**.

În Transilvania, Imnul Acatist a fost pictat pe peretele de miazănoapte al pronaosului Bisericii de la Mănăstirea **Prislopului**.

Wickenhäuser Nicolae Iorga, Wladislaw Podlacha, Vasile Grecu, Oreste Tafrali, I. D. Ștefănescu, Paul Henry, André Grabar, Nicolae I. Șerbănescu, Petru Comarnescu Sorin Ulea, Vasile Drăguț, Virgil Vătășianu, Irineu Crăciunaș, Dumitru Năstase, Miltiadis Miltos Garidis Cvetan Grozdanov, Ion I. Solcanu, Wilhelm Nyssen Jacqueline Lafontaine-Dosogne, Constanța Costea, Ana Dumitrescu, Anca Vasiliu, Sorin Dumitrescu ș.a.) au încercat să ofere o explicație a semnificației și a apariției imaginii „Asediul Constantinopolului” din pictura exterioară moldavă.” Așa își începe istoricul Constantin I. CIOBANU, din Chișinău studiul citat mai sus. Ibidem, p. 43.

⁴ Reluare dintr-o altă lucrare de-a noastră, p. 20-24, în românește și engleză: Ioan Marin MĂLINAȘ, *De te voi uita, Constantinopol!* sau privitor la evenimentele de la 10 august 626, 13 aprilie 1204 și 29 mai 1453, Editura Sedan, Cluj-Napoca, 2004, 195 p.

/ *If I forget you, Constantinople!*, or about the events of August 10, 626, April 13, 1204 and May 29, 1453, Sedan Publishing House, Cluj-Napoca, 2004, 195 p.

⁵ Imnul Acatist se cântă mai ales în sâmbăta care precede duminica a cincea din postul Păresimilor, a Cuvioasei Maria Egipteanca.

Cu timpul, în erminie, Imnul Acatist a primit o ilustrare iconografică în 24 de scene, pe peretele interior al pronaosului din jumătatea de vest. La Moldovița însă a fost pictat pe peretele din exterior al bisericii, la Humor, la fel.

Vezi Ion BRIA, *Dicționar de teologie Ortodoxă A-Z*, București, 1981, p. 17.

⁶ I. D. ȘTEFĂNESCU, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, Editura Meridiane, București, 1973, p. 154-155.

Imnul Acatist a fost pictat și în **miniaturi pe manuscrise**. O foarte reușită reprezentare de acest fel se află pe manuscrisul cu numărul **113**, din colecțiile Academiei Române. Copistul-pictor sau miniaturist trebuie să se fi inspirat în această miniatură după textul Imnului Acatist și după reprezentările de acest fel de la Sfântul Munte Athos: Hilandar și Lavra.

Toate aceste reprezentări ale Imnului Acatist pot fi puse în legătură cu cele două asedii și cuceriri ale Constantinopolului, din anul 1204 și din 1453, nu numai cu Asediul Cetății Maicii Domnului din anul 626 sau cu cele anuale, ale arabilor musulmani, din anii 674-678.

Condacul 1

***Apărătoare Doamnă, pentru biruință mulțumiri, izbăvindu-ne din nevoi aducem ție,
Născătoare de Dumnezeu, noi, robii tăi. Ci ca una ce ai stăpânire nebiruită,
slobozește-ne din toate nevoile, ca să-ți cântăm ție:
Bucură-te, Mireasă, pururea Fecioară!***

[Acatistul Buneivestiri, text luat din Ceaslov]

{Acest condac, poate fi considerat „Imnul” orașului Constantinopol}

Sfântul Teodor Studitul și Gothia, la Samuil Micu-Klein (1745-1806)

Gotia, Gothia, Gotthia, Γοτθία, Готия (rus.) [ulterior-?-1477 – Principatul de Theodoro, Θεοδόρο, Mangop (Mangup), Мангун, Μανγουπ Marcopia, Maṅup (tătara crimeeană), Мангун-Кале (rus.), Феодоро (rus.), cu capitala la Doros-Mangup, Δόρυ ori Δόρος], este un termen devenit *generic* pentru mai multe regiuni din Europa, pe unde au staționat și trecut Goții, un popor germanic de răsărit, menționat încă de istoricul și senatorul Publius Cornelius TACITUS (c.58–c.120 dHr.), sub numele de *Gotonen*, *Gutonen*, în gotică *Gutans*.¹

Goții, Γότθοι,² în Gotică **ΓΓΠΤΑΝS** unicond ΓΠΤΑΝS, „Gutans” sau *Gothones* au fost un neam germanic, care ar fi părăsit Scandinavia (Suedia de astăzi) și s-ar fi așezat în regiunea Vistulei (Polonia), de unde au migrat mai departe, în căutare de terenuri agricole fertile, spre Europa de sud-est, în nordul Mării Negre, formând *Sciția Gotă*, Scythia, Σκυθική, din sudul Ucrainei și Rusiei de astăzi, pe care au numit-o Oium – *Țara apelor*, unde, în jurul anilor 200 dHr., ar fi ocupat deja regiunea Basarabia și cetățile Tyras, pe Nistru și Olbia, pe Nipru. După relatarea legendară, capitala acestei *Sciții Gotice* ar fi fost *Árheimar*, pe Nipru.³

Acești goți (din) Oium sau „goții nord-pontici”, din nordul Mării Negre, au avut două migrații, dinspre stepele de la nordul Caucazului și Mării de Azov, spre Europa, până în nord-vestul României de astăzi și în Basarabia, după care s-au retras, din nou la nordul Mării Negre, unde s-au divizat în ostrogoți și vizigoți. De acolo, o parte au revenit în Dacia și Moesia, o altă parte au coborât prin Colchis (vestul Georgiei), pe coasta de răsărit a Mării Negre, până în Capadocia, în Asia Mică. Izvoarele istorice antice îi menționează pe goți în secolele I și II dHr., iar prin anul 238, prezența lor aproape de gurile Dunării, în Bugeac, a putut fi deja stabilită de istorici. Divizarea lor în Terwingen (vizigoți) și Greutungen (ostrogoți), după anul 200, dHr., era deja bine cunoscută lumii antice, în anul 291.

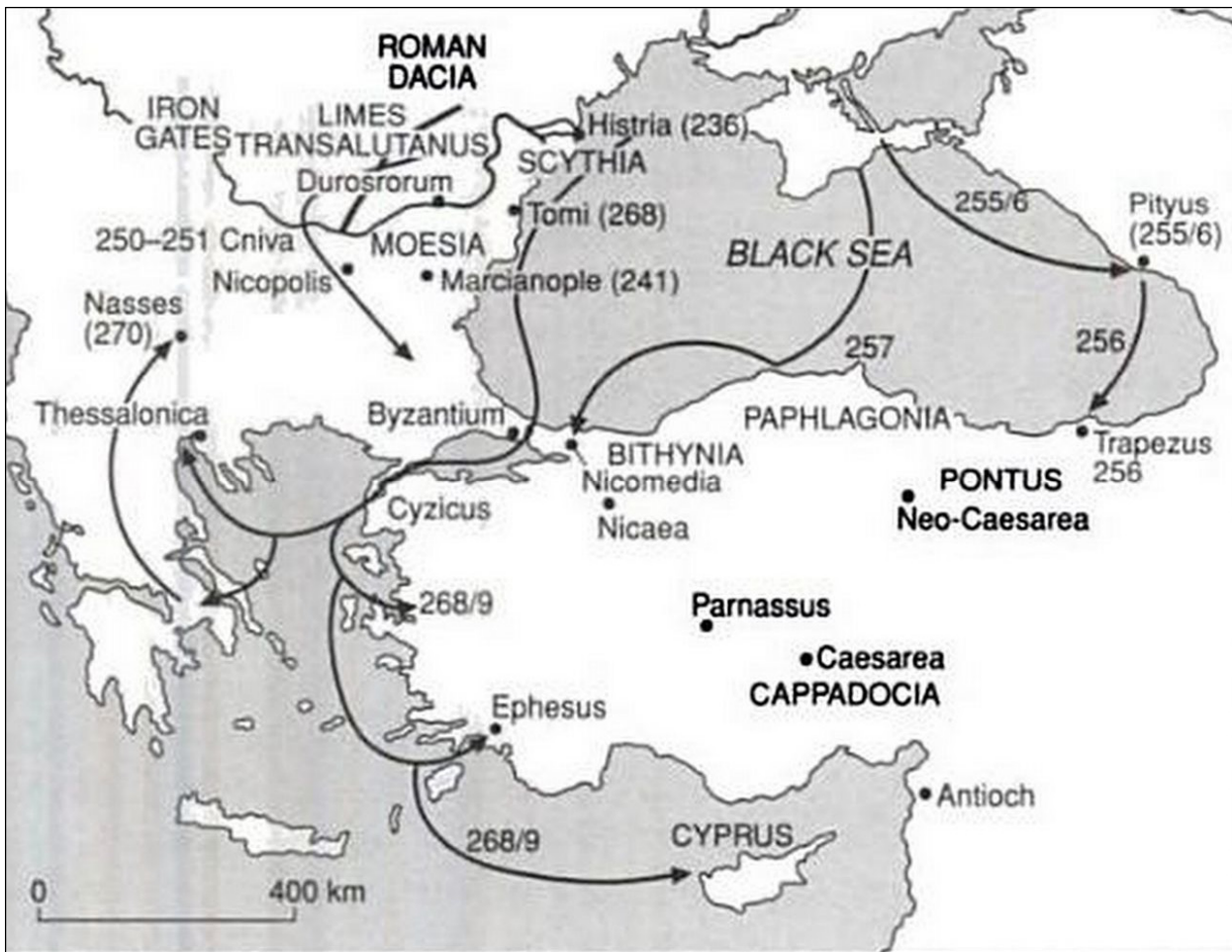
În general, informațiile despre goți, pe care Jordanes le oferă în *Getica*, trebuie luate cu multă rezervă, ba chiar și respinse în parte, pentru că el pune pe seama goților fapte și evenimente care aparțin geto-dacilor.⁴

¹ Reluare din lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Pentarchia*, vol. III, Πενταρχία, τόμος III. *Regestele patriarhale și imperiale de la Constantinopol, privind Crimeea și Țărutul nordic al Mării Negre*; Πατριαρχική και αυτοκρατορικά έγγραφα από την Κωνσταντινούπολη, σχετικά με την Κριμαία και τη βόρεια ακτή της Μαύρης Θάλασσας, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2016, Κλουζ-Ναπόκα, p. 193-195.

² Luat din: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Go%C8%9Bi>

³ Luat din: <https://en.wikipedia.org/wiki/Goths>

⁴ *Vezi Getica*, de Jordanes, † d. 552: *De origine actibusque Getarum*, Περί της αρχής και των πράξεων των Γετών, redactată în limba latină, în anul 551, după modelul și după proiectul lucrării lui Cassiodor (c.485–c.580), *Historia Gothorum*, scrisă prin anul 520, în 12 cărți, care s-a pierdut. Bizantinii îi spuneau lui Jordanes „Alanul”, Ιορδάνης ο Αλανός. Cassiodor a scris lucrarea *Historia Gothorum*, din porunca Regelui Theodoric cel Mare al ostrogoților, de la Ravenna (474-526). Pentru această lucrare, Jordanes a mai folosit material și informații și dintr-o lucrare a lui Ablabius, pe care îl citează, însă textul ei a dispărut fără urmă. Nici despre viața lui Ablabius nu se știe nimic. Lucrarea lui însă trebuie să fi fost gata și cunoscută, cu mult înainte de anul 551, când Jordanes a scris *Getica*. Jordanes, care era de jumătate got, a mai redactat înainte de *Getica*, o *Historia Romana*, iar în conceptul istoric al autorului, aceste două lucrări, trebuiau să

Prima invazie a Goților în Imperiul Roman, pe mare și pe uscat, în secolul al III-lea, prin patru direcții: Muntenia-Moesia, Histria-Byzantion-Thesaloniki, Crimeea-Bithynia, Crimeea-Abhazia-Pițunda, Colchis (Georgia), Trapezunt. Luat din: <https://en.wikipedia.org/wiki/Goths>

Reveniți în câmpia din estul Munteniei, care se afla în exteriorul granițelor imperiale, goții și-au stabilit centru în castrul și orașul abandonat de romani, Pietroasele⁵, de unde au început primele raiduri în această parte a Imperiului Roman, chiar și în Dacia Romană, precum și la sud de Dunăre, ajungându-se la bătălia de la Abrittus (azi Razgrad, Bulgaria), din anul 251. Prin Abhazia sau Abhazia și Colchis (vestul Georgiei și nordul Turciei de astăzi), o altă parte a goților, pornind din Crimeea, au intrat și ei pe teritoriul Imperiului Roman, din Asia Mică. În părțile noastre au mai avut loc încă, cel puțin două invazii mari ale goților, în teritoriile imperiale, soldate cu conflicte armate și reacții de apărare, din partea împăraților, în anii 269 și 275. Ultima a și declanșat retragerea autorităților romane din Dacia Traiană, la sud de Dunăre, așa-numita *retragere aureliană*.

Goții, din Crimeea, erau învecinați cu goții Oium sau Augium, în *Scythia Gotică*, care se întindea de la Marea de Azov, până la Sântana de Mureș (jud. Mureș) și până în estul Munteniei. Ei au rămas în Crimeea și în centrul nordic al Mării Negre, dar nu au fost așa de puternici, nici atât de cunoscuți, cum s-ar fi crezut, însă, în mod paradoxal, au reușit să aibă cea mai lungă durată de existență a

formeze un tot unitar, continuându-se și completându-se. Această lucrare masivă Getica, Гетика (rus.), se vrea a fi o istorie a goților, care sunt în mod intenționat confundați cu geții, adică cu dacii.

⁵ Aici, la *Pietroasa* sau *Pietroasele*, s-a găsit în anul 1837 și tezaurul gotic *Cloșca cu puii de aur*, metal originar din aurul de *Urali*, fapt care dovedește că acești migratori l-au obținut cel puțin înainte de a doua lor migrație, dinspre Pontul nordic al Mării Negre, către nordul Dunării, în nord-estul Munteniei de astăzi.

comunităților lor.⁶ Regatul Gotic, din Crimeea, cu capitala la Doros a lăsat o serie de dovezi arheologice, adică arme, bijuterii, scuturi, nasturi, ace, artefacte personale etc. Arhiepiscopia Gotică este atestată între secolele V-IX, devenită ulterior mitropolie. Notitia 3, din anul d. 787-î. 869, acorda locul 42 între mitropolii.⁷

Așa s-a împletit istoria goților din Crimeea, cu celelalte etnii de acolo, până în secolul al XIII-lea, când invazia mongolă a distrus în mod definitiv raportul de forțe și de conviețuire a acestora, de pe peninsula.

Avem așadar următoarele regiuni, care au purtat vremelnicele nume de *Gotia*:⁸

1. *Gotia* sau *Gotthia* propriu-zisă din Crimeea și nordul Mării Negre;
2. *Götaland*, *Gothia* sau *Vestro Gothia*, în sudul fertil al Suediei, teritoriul original al unor triburi gotice, de unde ar fi migrat prin secolul al II-lea;
3. *Dacia* secolelor IV-V, România;
4. *Principatul de Theodoro* sau *Gotthia* ori *Mangup*, sec. XIII-1475, Crimeea;
5. *Mitropolia Gothiei*, cu scaunul la Doros, Δόρυ sau Δόρος, Mangup, Μανγούπ, Мангуп-Кале (rus.), Mangup (tătara crimeeană), Crimeea;
6. *Gothia*, din Pont și Capadocia (Asia Mică), sec. III-V;
7. Septimania, *Septimanie* ou province de *Narbonne* (franc.), în sudul Franței, la Mediterană, situată între vărsarea Rohnului în mare și Munții Pirinei, unde au staționat vizigoții, Marcă sau Maragrafiat fondat în sec. VIII;
8. *Marca Hispanica* sau *Gothia*, în Catalonia de astăzi, în nord-estul Spaniei, străjuită de Munții Pirinei, învecinată fiind spre est cu *Septimania*, din Franța;
9. Numele *Cataloniei* derivă cu probabilitate din acela de *Gotland*;
10. *Gothia*, un oraș pe Eufrat, în Districtul Ramadi, Irak;
11. Creștinii *Gotho-Hispanici*, care folosesc Liturgia Mozarabă în cult, Toledo și împrejurimi, Spania, rit liturgic adoptat de vizigoți;
12. *Regatul Vizigot* (418-711) de Toulouse și apoi de Toledo;⁹
13. *Regatul Vizigot al Asturiei* 711-924, de sorginte goto-romană, în nord-vestul Spaniei, din care făcea parte și actuala Țara Bascilor;
14. *Gotland*, o insulă în Marea Baltică;
15. *Gothien*, Got(h)ia (lat.), Marquisat de Gothie, al vizigoților, din nordul Spaniei, sud-vestul Franței, exceptând peninsula Bretagne, 759-987.

Noi considerăm că este vorba de *Gotia* din Crimeea.

⁶ Luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Crimean_Goths

⁷ Jean DARROUZÈS A.A., *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae...*, Op. cit., p. 231.

⁸ Aleksandr A. Vasiliev: *The Goths in the Crimea*. The Mediaeval Academy of America, Cambridge, MA 1936; H.-V. Beyer: *Istoriia krymskich gotov kak interpretaciia skazaniia Matfeja o gorode Feodoro*. Ekaterinburg 2001 (neues Standardwerk, russisch).

H.-V. Beyer: Die Erzählung der Matthaïos von der Stadt Theodoro. In: *Byzantinische Zeitschrift* 96 (2003), S. 25–56 (poetische Beschreibung der krimgotischen Hauptstadt aus der Zeit um 1400 mit deutscher Übersetzung).

Ottar Grønvik: Über die Herkunft der Krimgoten und der Goten der Völkerwanderungszeit. Eine sprachlich-kritische Beurteilung der Gotenfrage. In: John Ole Askedal, Harald Bjorvand (Hrsg.): *Drei Studien zum Germanischen in alter und neuer Zeit*. Odense University Press, Odense 1995, ISBN 87-7838-061-8, S. 69–94.

Ottar Grønvik: *Die dialektgeographische Stellung des Krimgotischen und die krimgotische cantilena*. Oslo 1983.

Johannes Preiser-Kapeller: Die letzten Goten auf der Krim. In: *Karfunkel. Zeitschrift für erlebbare Geschichte*. Nr. 66 (Oktober–November 2006), S. 122–124 (allgemeiner Überblick mit Quellenzitaten in Übersetzung und weiterer Literatur).

⁹ Vezi și informațiile cu caracter general din Wikipedia, despre Goți, Goten: <https://de.wikipedia.org/wiki/Goten> / precum și alt link despre Gothia: <https://de.wikipedia.org/wiki/Gothia>

Samuil Micu-Klein¹⁰

Samuil_Micu.jpg (210 × 208 pixels, file size: 22 KB, MIME type: image/jpeg)

References: Samuil Micu-Klein Wikipedia, CC BY-SA. Similar Topics: Hawk the Slayer; Najah al Attar; Ladislav Poniatsowski; About Alchetron | Terms & Conditions | Alchetron © 2018.¹¹

¹⁰ Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/Samuil_Micu

¹¹ Luat din: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Samuil_Micu.jpg

I. Mitropolia Gotthiei-Doros¹²

sau

**Mitropolia *Gotthiei* și a *Caffei*, Eparhia Gothia, Готская епархия (rus.),
Mitropolia Dorosului, Доросская Митрополия (rus.), în sec. VIII-1786**

Crimeea, la fel ca și toate regiunile de graniță, mărginașe sau din afara Imperiului Roman, apoi Bizantin, a dispus și ea de misionari, de preoți și de *episcopi in partibus infidelium*, care au permis răspândirea sămânței creștine, prin acele locuri.¹³ După anul 1054, Roma Veche a continuat să folosească același sistem și termeni de misionarism în teritoriile, din interiorul ori de la marginea sau din exteriorul Imperiilor sau a Regatelor creștine, cu *episcopi in partibus schismaticorum*, însă nu pentru a converti pe păgâni sau pe musulmani, cum ar fi fost de așteptat, ci pentru a dezbină și decima creștinătatea răsăriteană, folosind tot felul de metode și ademeniri ale celor *slabi de înger* sau aflați în conflict cu autoritățile de Stat locale ori cu ierarhia canonică ortodoxă. Această ideologie a dominat Biserica Romană până în secolul al XX-lea, când grație Conciliului Vatican II, revelația Sfântului Duh a fost altfel receptată.

Privitor la viața bisericească de la Doros-Mangup, Jean DARROUZÈS dă următoarele nume de arhierei:¹⁴

Ioan al Gotthiei,?, – menționat 786/7-?;

Constantin, î. 1173-?;¹⁵

Petru,?, – menționat în 1347-?¹⁶

Theodosie,?, – î. 1377-†1385;¹⁷

Antonie, c. august 1385 – î. de iunie-oct. 1399¹⁸

¹² Reluare din volumul nostru: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Pentaria*, vol. III, Πενταρχία, τόμος III. *Regestele patriarhale și imperiale de la Constantinopol, privind Crimeea și țărmul nordic al Mării Negre*; Πατριαρχική και αυτοκρατορικά έγγραφα από την Κωνσταντινούπολη, σχετικά με την Κριμαία και τη βόρεια ακτή της Μαύρης Θάλασσας, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2016, Κλουζ-Ναπόκα, p. 191-194.

¹³ *Liste d'archevêchés et d'évêchés titulaires. L'Annuaire pontificio du Saint-Siège* (2010) donne une liste de près de 2000 sièges titulaires.

În Biserica Ortodoxă, arhieriei titulari sun hirotoniți și numiți pe seama unui sediu episcopal dispărut, de pe cuprinsul eparhiei, în care activează ca vicari. În cazul în care n-ar exista un astfel de nume de cetate, atunci li se conferă titulatura pe seama unui oraș mai important al eparhiei. Luat din: https://fr.wikipedia.org/wiki/Si%C3%A8ge_titulaire

Exemple historique, por l'Église Catholique:

Un exemple intéressant de diocèse *in partibus infidelium* ayant eu une certaine durée est celui de Bethléem. En 1168, le croisé Guillaume IV, comte de Nevers, avait promis à l'évêque de Bethléem que, si cette ville devait tomber aux mains des musulmans, il l'accueillerait, lui ou ses successeurs, dans la petite ville de Clamecy, sur ses terres de Bourgogne. Après la prise de Bethléem par Saladin en 1187, la volonté du défunt comte fut honorée et l'évêque de Bethléem élu domicile dans l'hôpital de Panthénor, à Clamecy, en 1223. Clamecy demeura le siège permanent de l'évêché *in partibus infidelium* de Bethléem pendant près de six cents ans, jusqu'à la Révolution française en 1789. Bethléem est toujours diocèse titulaire, même s'il est vacant (en 2013). Ibidem.

¹⁴ Vezi Fasc. VII (1410-1453), din regestele patriarhale, p. 107:

LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VII, Le Régestes de 1410 à 1453, suivis des Table générale des Fascicules I-VII, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1991, reg. nr. 3287-3427, 195 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Regestele sunt prezentate și într-o recenzie de I. M. Mălinaș, în rev. *Familia Română*, Oradea, an 1, 1999, nr. 1, p. 25-26].

¹⁵ Vezi regestele nr. 1134 și 1126;

¹⁶ Vezi regestele nr. 2280, 2289, 2291

¹⁷ Vezi regestele nr. 2685, 2741, 2744, 2786;

¹⁸ Vezi regestele nr. 2785, 2786, 2791, 2796, 2797, 2747-2749;

Iacob sau Ioan Holobolos, chartophylax în Constantinopol, iunie-oct. 1399-† iulie 1403?, fiind și topos – τόπος [*ține locul la, n.n.*] al Ephesului în Sinod; Eu cred că rezida în Constantinopol și a fost numai titular de Gotthia, pentru a scuti Patriarhia de cheltuieli de salarizare, cum a fost și în cazul Ungrovlahiei, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea;¹⁹ N,?, arhieru – menționat în 1430-?;²⁰

În Notitia 3, din anul d. 787-î. 869, Gotthia avea locul 42, între mitropolii, cu scaunul la Doros: 42, λζ' ἐπαρχία Γοτθίας ὁ Δόρου, fiind citată pe lista semnatărilor de la Sinodul VII Ecumenic, din anul 787. Interesant este faptul că, ulterior, în Notitia 7, din 901-905, Doros-Gotthia deținea locul 97, însă între arhiepiscopii, nu între mitropolii, adică a fost degradată. Abia în Notitia 12 din anul d. 1189-1193, înainte de 1204, Gotthia apare din nou pe lista mitropoliilor, pe locul 128, Sougdaia pe locul 129, Phoullon pe locul 130, Matrahon pe locul 136, Zicchia, pe locul 137.²¹ Mitropolia Gotthiei, din această perioadă avea episcopii misionare nomade sau seminomade afiliate, care se extindeau pe teritoriul imens de stepă al Imperiului Chazar, *in partibus infidelium*, până pe malul nord-vestic al Mării Caspice. Nu trebuie să ne mire acest lucru, pentru că și scaunul Mitropoliei Zicchiei, situată *in partibus*, adică pe malul estic al Mării Negre, în continuarea Abchasiei, în partea de vest a regiunii Caucazului se afla la Chersones, în sudul Crimeei, deci la o distanță mare de teritoriul sufragane și rupt geografic de acesta: vezi Notitia 1, din anul c. 640, locul 62, Eparhia Zikhias – o Hersonos; 62 κδ' ἐπαρχία Ζηκχίας ὁ Χερσῶνος.²²

Astfel de structuri ierarhice artificiale au existat și aproape de vremea noastră, dacă ne gândim de pildă, la Mitropolia Bucovinei și Dalmației (1873-1918), cu două eparhii sufragane Zara (Zadar, Dalmația, azi Croația) și Cattaro (Κοτορ, Kotor, Montenegro). Sinodul Mitropolitan și consultările pastorale ale ierarhilor se țineau la Viena, adică la jumătatea distanței dintre Arhiepiscopie și cele două episcopii.²³

Nu putem aprecia vechimea structurilor ierarhiei canonice de la Doros, dar Jean DARROUZÈS menționează în Notitia 3 scaunul Gotthiei pe locul 42, între mitropolii și din alte surse, se cunoaște și un nume de ierarh, din această perioadă: mitropolitul Ioan.²⁴

Prin anii 786-787, Mitropolitul Ioan din Partenit, Παρθένιον al Gotthiei, de la Doros, ar fi condus și răscoala împotriva dominației chazare din peninsula, ajutat fiind de Domnul sau Arhonte Gotthiei, Ἀρχὼν της Γοτθίας, a cărui Curte era localizată „pe Muntele Mangup”. În altă ordine de idei, dacă în secolul al VI-lea, Justinian I cel Mare a dispus fortificarea așezării Dory, Δόρυ, devenită apoi Doros, Δόρος, pentru a putea stabili acolo garnizoana militară bizantină de „foederati”, atunci este de presupus că existau deja sau că au fost instituite cu această ocazie și niște structuri bisericesti locale, demne de o astfel de instituție imperială.²⁵

¹⁹ Vezi regeștele nr. 3074, 3077-3079, 3087, 3284;

²⁰ Vezi regestul nr. 3335;

²¹ Jean DARROUZÈS, *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae...*, Op. cit., passim.

²² Jean DARROUZÈS, *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae...*, Op. cit., p. 206.

²³ Marele canonist Nikodim Milaš al Dalmației, Никодим Милаш епископ далматински (1890-1912), a fost și el episcop de Zara, în această perioadă, † 2 aprilie 1915, la Dubrovnik-Ragusa.

²⁴ Ю. М. Могаричев, А. В. Сазанов, А. К. Шапошников, *Житие Иоанна Готского в контексте истории Крыма „хазарского периода”*, 2007, samlib.ru (ГЛАВА V: Некоторые проблемы истории Крыма иконоборческого периода).

²⁵ Demetrius Kiminas, *The Ecumenical Patriarchate: A History of Its Metropolitanates with Annotated Hierarchy Catalogs*, 2009 p. 19.

Goții, Γότθοι,²⁶ în Gotică ΓΟΤΘΑΝΣ uncod ΓΟΤΘΑΝΣ, „Gutans” sau *Gothones* au fost un neam germanic, care ar fi părăsit Scandinavia (Suedia de astăzi) și s-ar fi așezat în regiunea Vistulei (Polonia), de unde au migrat mai departe, în căutare de terenuri agricole fertile, spre Europa de sud-est, în nordul Mării Negre, formând *Sciția Gotă*, Scythia, Σκυθική, din sudul Ucrainei și Rusiei de astăzi, pe care au numit-o Oium – *Țara apelor*, unde în jurul anilor 200 dHr., ar fi ocupat deja regiunea Basarabia și cetățile Tyras, pe Nistru și Olbia, pe Nipru. După relatarea legendară, capitala acestei *Sciții Gotice* ar fi fost Árheimar, pe Nipru.²⁷

Acești goți (din) Oium sau „goții nord-pontici”, din nordul Mării Negre, au avut două migrații, dinspre stepele de la nordul Caucazului și Mării de Azov, spre Europa, până în nord-vestul României de astăzi și în Basarabia, după care s-au retras, din nou, la nordul Mării Negre, unde s-au divizat în ostrogoți și vizigoți. De acolo, o parte au revenit în Dacia și Moesia, o altă parte au coborât prin Colchis (vestul Georgiei), pe coasta de răsărit a Mării Negre, până în Capadocia. Izvoarele istorice antice îi menționează pe goți în secolele I și II dHr., iar prin anul 238, prezența lor aproape de gurile Dunării, în Bugeac, a putut fi deja stabilită de istorici. Divizarea lor în Terwingen (vizigoți) și Greutungen (ostrogoți), după anul 200, dHr., era deja bine cunoscută lumii antice, în anul 291.

În general, informațiile despre goți, pe care Jordanes le oferă în *Getica*, trebuie luate cu multă rezervă, ba chiar și respinse în parte, pentru că el pune pe seama goților fapte și evenimente care aparțin geto-dacilor.²⁸

Cyril of Jerusalem, 'Teachings of Catechesis', 16:22 „Theophil, a bishop of the Goths, was present at the Council of Nicea in 325. *Codex Syriacus* ms. nr. 14528, British Museum. Alban Butler, 1838 p. 124. B. H. Cowper, *Syriac Miscellanies*, 1861, preteristarchive.com

Herwig Wolfram, Thomas J. Dunlap, *History of the Goths*, 1998, p. 78.

4. John Jacob Maskov, *History of the Ancient Germans*, 1738, pp. 378-384.

Charles Archibald Andersson Scott, *Ulfilas, apostle of the Goths: together with an account of the Gothic churches and their decline*, Cambridge, 1885, p. 154.

Ю. М. Могаричев, А. В. Сазанов, А. К. Шапошников, *Житие Иоанна Готского в контексте истории Крыма „хазарского периода”*, 2007, samlib.ru (ГЛАВА V: Некоторые проблемы истории Крыма иконоборческого периода).

J. Shepard in: M. Mundell Mango (ed.) *Byzantine Trade, 4th-12th Centuries: The Archaeology of Local, Regional and International Exchange: Papers of the Thirty-Eighth Spring Symposium of Byzantine Studies*, St John's College, University of Oxford, March 2004, Ashgate Publishing, 2009, p. 424f.

Anders Magnus Strinnholm, *Svenska folkets historia från äldsta till närvarande tider*, Vol. 1, p. 78. Кулаковский Ю., „К истории готской епархии в Крыму в VII в.” *Журнал Министерства народного просвещения* 1898. Ч.2. Науменко В.Е., „Византийско-хазарские отношения в середине IX века” *Хазары. М.-Иерусалим*, 2005. ISBN 5-93273-196-6.

²⁶ Luat din: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Go%C8%9Bi>

²⁷ Luat din: <https://en.wikipedia.org/wiki/Goths>

²⁸ *Vezi Getica*, de Jordanes, † d. 552: *De origine actibusque Getarum*, Περί της αρχής και των πράξεων των Γετῶν, redactată în limba latină, în anul 551, după modelul și după proiectul lucrării lui Cassiodor (c.485-c.580), *Historia Gothorum*, scrisă prin anul 520, în 12 cărți, care s-a pierdut. Bizantinii îi spuneau lui Jordanes „Alanul”, Ἰορδάνης ὁ Ἀλανός. Cassiodor a scris lucrarea *Historia Gothorum*, din porunca Regelui Theodoric cel Mare al ostrogoților, de la Ravenna (474-526). Pentru această lucrare, Jordanes a mai folosit material și informații și dintr-o lucrare a lui Ablabius, pe care îl citează, însă textul ei a dispărut fără urmă. Nici despre viața lui Ablabius nu se știe nimic. Lucrarea lui însă trebuie să fi fost gata și cunoscută, cu mult înainte de anul 551, când Jordanes a scris *Getica*. Jordanes, care era de jumătate got, a mai redactat înainte de *Getica*, o *Historia Romana*, iar în conceptul istoric al autorului, aceste două lucrări trebuiau să formeze un tot unitar, continuându-se și completându-se. Această lucrare masivă *Getica*, Гетика (rus.), se vrea a fi o istorie a goților, care sunt în mod intenționat confundați cu geții, adică cu dacii.

Fortăreața și orașul Doros – Mangup, încercare de reconstituire prin animație electronică.
 Luat din: <http://www.zverozub.com/gallery/piwigo/picture.php?/3567>

Doros – Gothia

Mangop (Mangup), Gothia, Γοτθία, Gotthia, Theodoro, Marcopia,
 Manğup (tătara crimeeană), Мангун-Кале (rus.)²⁹

Principatul de Theodoro [Mangoup, Kale (Doros), Gothia]³⁰ Θεοδόρο,
 [Мангун-Мангун (Δόρυ sau Δόρος)], Γοτθία, 1204-1475³¹

Fortăreața Mangup-Kale (=fortăreață, turc.), cu orașul de pe platoul muntelui, la care se adaugă și așezarea rupestră din peretele vertical al acestuia, coboară până în secolul al III-lea. Așezarea a devenit capitala goților din Crimeea, sub numele de Δόρυ, Dory și este situată la câțiva kilometri de actualul Sevastopol, în sud și de fosta capitală tătară Bachtschyssaraj, la nord. Așezarea și fortăreața se află pe „Muntele Mesei”, un platou imens, în formă de palmă cu patru degete [care ne duce cu gândul la peninsula Halkidiki, cu „trei degete”, între care se află și sub-peninsula Athos, alături de Sithonia și Kassandra], cu o suprafață totală, de aproape 90 de ha și un diametru de circa 20.000 de pași, care dă impresia unei câmpii plane, la o înălțime de circa 3-400 m, crescute „ca din pământ” și

²⁹ Text reluat din volumul anterior, *Pentarhia*, II/5, p. 213-215: [Pentarhia, vol. II/5.: Πενταρχία, τόμος II/5], Ioan Marin MĂLINAȘ, *Tronul Ecumenic, Ohrida și Biserica Românească, până în anul 1453*, Documente patriarhale și imperiale, de la Constantinopol, până în anul 1453, traduceri și comentarii; Οικουμενικού Θρόνου, Αχρίδα και Ρουμανική Εκκλησία, μέχρι το 1453, Πατριαρχική και αυτοκρατορική έγγραφα από την Κωνσταντινούπολη μέχρι το 1453, μεταφράσεις και σχόλια, Cluj-Napoca, 2013, Κλουζ-Ναπόκα, Editura Presa Universitară, Πανεπιστήμιο Εκδοτική Τύπου Κλουζ, 427 p., incl. il., pl., hărți.

³⁰ Stema princiară a Ghotiei. Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/F%C3%BCrstentum_Theodoro

³¹ Literatură:

Васильев, А. В., Автушенко, М. Н.: *Загадка княжества Феодоро*, Севастополь 2006.

Фадеева, Т. М., Шапошников А. К.: *Княжество Феодоро и его князья*, Симферополь 2005.

Кесмеджи, П.А., Кесмеджи Г.П.: *Княжество Феодоро*, Симферополь 1999.

semănând cu o „pălării de ciupercă plană”, pe care crește multă iarbă și lalele. La marginea platoului se deschide prăpastia imensă, de jur împrejurul acestuia, deasupra văii care-l desparte de munții învecinați, care-l înconjoară. În „peretele” sau zidul natural al acestei prăpastii, adică a platoului, se află săpată în piatră așezarea rupestră, parcă te-ai afla în Capadocia. Zidurile de apărare ale fortăreței au o lungime totală de 1500 m. Întreg platoul este prevăzut cu întărituri de ziduri, de până la 20 m înălțime sau stânci – bariere naturale – de până la 70 m înălțime. Sistemul de întărituri de zid sau de stânci al platoului se desfășoară pe o lungime totală de până la 6600 m. Ce este și mai interesant, sunt numeroasele izvoare cu apă potabilă de pe cuprinsul platoului, care au făcut posibilă viața în acele locuri și au protejat militarii din fortăreață și populația civilă a orașului, în timpul asediilor barbare.³² Mai târziu, Împăratul Justinian I cel Mare (527-565) a ordonat construirea acestui punct de apărare, din Crimeea Gothică, Κρυμαϊκοί Γότθοι, de la Δόρυ, Dory, când i s-a schimbat și numele în ^[Theo]DOROS, ^[Θεό]Δόρος, [de la Sf. Theodor Stratilat († 319, pe 8 febr.) sau Sf. Theodor Tiron, fratele de sânge al Sf. Gheorghe († 306, pe 17 febr.)], confundați de multe ori în pietatea populară:

1. Άγιος Θεόδωρος ο Τήρων, „recrutul” sau soldatul simplu, originar din Euchaïta, Ευχάιτα (azi Avkat-Beyözü, Turcia), martirizat în Ἀμάσεια, Amasya, din regiunea Pontului, la vest de regiunea Trapezuntului, nu în Euchaïta, cum se credea, a fost general roman, Στρατηλάτης, comandantul garnizoanei din Heraclea Pontica [azi Karadeniz Ereğli, iar pe timpul otomanilor se numea *Bender-i Ereğli*, din nord-vestul Turciei, port la Marea Neagră], unde a și fost martirizat, din ordinul lui Liciniu;³³

2. Άγιος Θεόδωρος ο Στρατηλάτης, originar din Euhaneia Ευχάνεια, azi Çorum, Τσορούμ, (nu Euchaïta, cum se credea), situată la vest de Amasya, în Turcia (Euhaneia a primit numele de Theodorupolis, Θεοδορουπόλης, împreună cu Durostorum-Silistra, după războiul bizantinilor cu Sviatoslav, în anul 971);

În secolele VI și VII, la Doros-Gotthia, Δόρος-Γοτθία se afla cartierul general al garnizoanei bizantine, ai așa-numiților, *foederati*, φοιδεράτοι sau *aliați barbari* ai bizantinilor, în cazul de față: goți și alani. Așezarea a fost menționată în izvoarele bizantine ale secolelor VII-IX.

Misterioasa așezare Doros-Mangup a fost descrisă în cuvinte memorabile, de călători străini, cum au fost: ambasadorul polonez Martin Broniewski, în anul 1578; otomanul Evlia Celebi, în secolul al XVII-lea; călătorea engleză Maria Guthrie, în anul 1795, iar câțiva ani mai târziu, încă în secolul al XVIII-lea, de englezul Edward Daniel Clarke, acompaniat de ucenicul său, Peter Simon Pallas, renumitul savant în științe naturale germano-rus, de mai târziu. Până și generalul Mannstein, care conducea trupele de agresiune germană, din Crimeea, în al doilea război mondial, a fost fascinat de Mangup și de împrejurările acestei așezări. Și așezarea Mangup Kale a avut aceeași soartă în anul 1778, pe care a îndurat-o întreaga Crimee, fiind depopulată de creștini, acolo mai putând fi acum văzute doar ruinele, care amintesc de trecutul glorios al acelor locuri. În anul 1778, mitropolitul Iacob al Gotthiei, al cărui scaun era după anul 1475 la Mănăstirea Adormirea Maicii Domnului, Uspenskiy, de lângă Bakhchisarai, Lavra Athosului Crimean, Свято-Успенский пещерный

³² Mai vezi și:

Franz Tinnefeld: *Rezension von: Hans-Veit Beyer: История крымских готов как интерпретация Сказания Матфея о горode Феодоро.* (Istoriia krymskich gotov kak interpretacija Skazaniia Matfeja o gorode Feodoro. Geschichte der Krimgoten als Interpretation der Darlegung des Matthaios über die Stadt Feodoro.) Jekaterinburg 2001. In: *Byzantinische Zeitschrift*. Bd. 96, Heft 1, 2003, ISSN 0007-7704, S. 283–285, doi:10.1515/BYZS.2003.283.

Hans-Veit Beyer: *Die Erzählung des Matthaios von der Stadt Theodoro.* In: *Byzantinische Zeitschrift*. Bd. 96, Heft 1, S. 25–57, doi:10.1515/BYZS.2003.25.

Henryk Jankowski: *A historical-etymological dictionary of pre-Russian habitation names of the Crimea* (= Handbook of Oriental Studies. Sect. 8: Central Asia. Vol. 15). Brill, Leiden u. a. 2006. ISBN 90-04-15433-7.

Pritsak, Omeljan (1991). «Dory». Στο: Kazhdan, Alexander. *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, σσ. 654–655. ISBN 978-0-19-504652-6.

³³ În pietatea populară, a Bisericii Răsăritului, cei doi sfinți sunt de multe ori confundați. La romano-catolici sunt cinstiți, ca și cum ar fi una și aceeași persoană!

монастырь în marginea „Prăpastiei Miriam” a Munților Dere sau Mary Gorge, a primit ordin, din partea Țarinei Ecaterina cea Mare (1762-1796), să organizeze exodul creștinilor din Crimeea, pentru a fi deportați în noul oraș Mariupol, la nord, de Marea Azov, fondat de ea. Așa au fost puși pe drumuri peste 31.260 de creștini, care au fost obligați să-și înceapă de la zero existența sub flamura creștino-țaristă, ceea ce nu li s-a întâmplat în timpul dominației tătare sau otomane. Alți creștini au fost deportați în actuala regiune Krasnodar etc. Eparhia Doros-Gotthia a fost desființată de Țarină în anul 1786.

În secolele VIII și IX, Dorosul a ajuns sub stăpânirea chazarilor, care i-au mai adăugat câteva întărituri de apărare, însă i-au marcat și faza de decădere ulterioară, din secolele X-XIII. În această perioadă, prin anii 786-787 a avut loc și o răscoală împotriva dominației chazare, condusă de Mitropolitul Ioan din Partenit, Παρθένιος³⁴ al Gotthiei, de la Doros, împreună cu Domnul sau *Arhontele Gotthiei*, Ἀρχὼν τῆς Γοτθίας, a cărui curte era localizată „pe Muntele Mangup”. Stăpânirea chazară asupra Dorosului a încetat pe la mijlocul secolului al IX-lea, iar așezarea își pierde tot mai mult din însemnătate.

II. Crimeea și Sf. Teodor Studitul (759-826)

a. Mănăstiri anterioare anului 1453, din nordul Mării Negre și din Crimeea

Mănăstiri rupestre sau *Capadocia Crimeei*³⁵

Se pare că peninsula Crimeea a fost destinată de Creator pentru a oferi azil și protecție tuturor năpăstuiților sorții, după cum metaforic se poate constata încă din legendarele începuturi, ilustrate de fuga Iphigeniei în Taurida, mai corect spus, zeița Artemis/Diana a răpit-o pe Iphigenia, fiica lui Agamemnon și a dus-o în Taurida, cu obligația de-a sluji ca și preoteasă în cultul ei.³⁶ Mai târziu au găsit aici loc de refugiu și creștinii arieni, care de prin secolele IV-V au populat peninsula, unde nu numai că au scăpat de persecuțiile autorităților imperiale, dar au putut să-și practice cultul și să-și țină credința lor în mod nestingherit, după cum dovedesc urmele arheologice și ale ruinelor de biserici, mai ales în valea Inkerman, Инкерман, Καλάμυτα, din apropierea Chersonesului. Acolo se presupune că a fost obligat la muncă silnică și Sf. Clement al Romei, în timpul exilului său în Crimeea, cu secole înainte (I) de izbucnirea ereziei ariene (IV).

Crimeea a devenit și „paradisul” călugărilor ortodocși (adică iconoduli), în perioada luptelor iconoclaste din Imperiul Bizantin (726-843), când aceștia s-au refugiat aici, din cauza prigoanei împăraților Romei și a patriarhilor Constantinopolului, desfășurate împotriva mănăstirilor și mai ales a călugărilor, care continuau cu înverșunare să rămână iconoduli. Cum arăta interiorul unei

³⁴ Partenit era o localitate din sudul Crimeei, din zona administrativă a orașului Alușta, Άλουστον, Αλύπτα (rus.), Alușta (tăt. crim.).

³⁵ Reluare din lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLIŢAŞ, *Pentaria*, vol. III, Πενταρχία, τόμος III. *Regelele patriarhale și imperiale de la Constantinopol, privind Crimeea și țărmul nordic al Mării Negre*; Πατριαρχική και αυτοκρατορικά έγγραφα από την Κωνσταντινούπολη, σχετικά με την Κριμαία και τη βόρεια ακτή της Μαύρης Θάλασσας, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2016, Κλουζ-Ναπόκα, p. 58-60.

³⁶ Vezi: Iphigenie auf Tauris, de Johann Wolfgang von Goethe, 1779, apoi 1786 versiunea în proză inspirată de opera lui Euripide, Εὐριπίδης (480-406 îdHr.), Ifigenia în Taurida Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις, Iphigenia in Tauris (414-412 îdHr.). Goethe a dat titlul într-o analogie falsă cu versiunea latină și greacă, adică, în loc de *Iphigenia în Taurida*, titlul său în germană este *Iphigenia la taurizieni*.

biserici ortodoxe, în conformitate cu ideologia iconoclastă, mai se poate vedea la Basilica Sfânta Irina, Αγία Ειρήνη, Aya İrini (turc.), din Constantinopol, azi sală turcească de concerte, unde, pe cupola absidei altarului apare reprezentată numai o cruce imensă, fără chipul Celui răstignit, pe un fond de mozaic, poleit cu aur. Sfânta Irina a fost prima biserică construită de Constantin I cel Mare, în *Byzantion-Constantinopol*, unde s-au ținut ulterior și lucrările Sinodului II Ecumenic, din anul 381. Traducerea pe care romanii grecizați au dat-o atunci acestui Sfânt Lăcaș era *Biserica Păcii Dumnezeiești*, fiind și prima Catedrală a orașului: la început episcopală, apoi mitropolitană, ulterior patriarhală.³⁷

În secolele VIII-IX, Chersonesul și celelalte orașe grecești, din Crimeea, au ajuns sub influența Chazară, Χαζάροι, Хазары (rusă), Хăзәрләр (tătară) sau Hazarlar (tătara Crimeeană), nemaicontând pentru bizantini ca și avanposturi militare, ci doar ca și centre comerciale. În aceste condiții, iconodulii din Imperiu au putut să se refugieze în Crimeea, din fața persecuției iconoclaste a secolelor al VIII-lea și al IX-lea. În anul 830, în sudul peninsulei Crimeea a fost fondată Thema Cherson, θέμα Χερσῶνος, numită la început Klimata, τὰ Κλίματα, cu capitala în orașul Chersones. Thema avea în fruntea ei un Strateg, Στρατηγός. Această unitate administrativ-militară bizantină s-a menținut „cu urcușuri și coborâșuri”, până în anul 1204, adică până, după dislocarea Imperiului Romeu, în urma cruciatei a IV-a, când a trecut sub stăpânirea Imperiului de Trapezunt. Acest aranjament chazaro-bizantin trebuie înțeles ca un contraserviciu, după ce romeii i-au ajutat pe chazari să-și construiască noua capitală și fortăreață din piatră albă, la Sarkel (Cetatea Albă, în chazaro-turcă), situată înainte de intrarea Donului în deltă și terminată către anul 838, numită după 969 Bila Вежа, Белая Вежа.³⁸

Aici, în Crimeea, s-au refugiat după anul 1328, adică în faza de cucerire otomană a Capadociei, și călugării din mănăstirile rupestre, din acele părți, Καππαδοκία, Kapadokya (turc.), după ce turcii au învins armata Principatului (Beylik) Caramaniei, care, în urmă cu două decenii a desființat Sultanatul de Rum sau Selgiucid (1077-1308). Călugării capadocieni au adus cu ei în Crimeea întreg spiritul trăirii duhovnicești, precum și ideile teologice adâncite de atâția monahi culți, manuscrise și alte opere de artă, unde au găsit adăpost în mănăstirile rupestre din Crimeea, pe care le-au repopulat și îngrijit.

Așa au ajuns până în zilele noastre opt complexe de fortărețe, orașe și mănăstiri rupestre în Crimeea.³⁹ Multe din ele au fost săpate în marginea abruptă a platourilor, niște forme de relief, minuni ale naturii, din care există mai multe în peninsula, unde locuitorii erau protejați împotriva invaziilor străine, a hoților și chiar a calamităților vremii:

1. Sec. VIII: Complexul mănăstiresc rupestru Uspenskiy, Adormirea Maicii Domnului sau *Lavra Athosului Crimean*, Свято-Успенский пещерный монастырь în marginea „Prăpastiei Miriam” a Munților Dere sau Mary Gorge, aproape de Bakhchisarai, Бахчисарай (rus.), Bağçasaray (tătara crimeeană), το Μπακτσίσαραϊ, Baccasara (lat.), fondat de călugării iconoduli, din Imperiul Bizantin, în secolul al VIII-lea. În secolele XIII-XIV, complexul mănăstiresc a fost abandonat de câteva ori, dar a fost reactivat cu mult dinamism, în secolul al XIV-lea, fapt care se poate constata și din stilul arhitectonic, specific secolului al XV-lea. În secolele XV-XVIII a devenit centrul vieții monahale și al Ortodoxiei pentru întreaga peninsula Taurida. Din anul 1475, Mitropolitul Gotthiei a rezidat în această mănăstire, pe toată durata stăpânirii otomane în Crimeea, adică, din anul 1475, până în anul 1778. La sfârșitul secolului al XIX-lea, complexul avea deja cinci biserici.

2. Orașul rupestru Tepe-Kermen, Тepe-Кермен (rus.), Töpe Kermen (tătară), sec. VI-XIV, situat la cinci km depărtare de Bahcisarai sau Bakhchisarai, pe platoul unui munte singuratic, la o înălțime de 540 m, deasupra nivelului mării. Așezarea are mai multe biserici și un baptisteriu. Vechimea așezării coboară până spre anii 535, extinsă de călugării iconoduli, în secolele VIII-IX, iar biserica principală datează din secolele XII-XIII.

³⁷ Urs Peschlow: *Die Baugeschichte der Irenenkirche in Istanbul neu betrachtet*. In: Cecil Lee Striker (Hrsg.): *Architectural Studies in Memory of Richard Krautheimer*. Mainz, Zabern 1996, S. 133-136.

Αλεξάντερ Βαν Μύλλινγκεν (1840-1915) (1912). *Byzantine Churches In Constantinople Their History And Architecture*. London: Macmillan And Co., σελ. 83-104. Ανακτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2011.

³⁸ A nu se confunda acest oraș cu Cetatea Albă, de la vărsarea Nistrului în Mare, din sudul Basarabiei.

³⁹ Informații generale, privitoare la aceste așezări rupestre, la: http://www.chersonesos.org/?p=out_md_chufut&l=eng Mangup-Kale cave town, Eski-Kermen, Chufut-Kale fortress, Tepe-Kermen site, Bakla cave town, Kyz-Kermen fortress, Kachi-Kal'on cave monastery, Chelter-Marmara monastery, Shuldan monastery, Kyz-Kule site

3. Kahi-Kalon și peșterile eremite „Sfânta Anastasia”, la o distanță de opt km de saraiul Hanului Tătarilor sau Bahcisarai/Bakhchisarai, se află Mănăstirea Maicii Domnului, din Valea Kahinului, aproape de satul Bashtanova, datând, ca și fortăreața rupestră, de la sfârșitul secolului al VI-lea, începutul celui de al VII-lea. De prin secolele X-XII, Kahi-Kalon a devenit mănăstire rupestră, abandonată după anul 1778, când creștinii au fost evacuați din Crimeea. A fost reactivată în anul 1850, ca obște eremită Sf. Anastasia, dar bolșevicii au desființat-o în anul 1921.

4. Mănăstirea rupestră Chilter Koba, cu hramul Sf. Theodoros Studitul (758-826), prăznuit pe 11 noiembrie, situată la 1 km, la sud de localitatea Malosadovoe, deasupra văii râului Belbek, își are începuturile în secolele VIII-IX. A funcționat ca mănăstire, până în anul 1475, când fortăreața Syuyrenskaya a fost cucerită de turci, împreună cu întreg Principatul de Theodoro.

5. Mănăstirea rupestră Mangup-Kale, *vezi introducerea de la subcapitolul, privind Mitropolia Doros-Gotthia*.

6. Orașul rupestru Eski – Kermen se află în apropiere de Mangup Kale și este situat la o distanță de 6 km la sud de satul Krasnyy Mak. Fortăreața rupestră se află săpată în platoul de aproximativ un km lungime și 170 m lățime, la o înălțime de circa 30 m, deasupra văii, din față. Orașul fortăreață ar fi fost conceput în secolul al VI-lea, în timpul domniei lui Justinian I cel Mare (527-565), cucerit de chazari, în secolul al VIII-lea, care au demolat sistemul defensiv al fortăreței rupestre, devenind în secolele X-XIII un oraș modest, de formă rectangulară, cu biserici rupestre. Deasupra, pe platou, se afla basilica, din secolul al VI-lea. După distrugerile raidurilor mongole, ale hanului Edigu, din secolul al XIV-lea, orașul și basilica au ajuns în ruină.

7. Mănăstirea rupestră Chelter – Marmara, cu hramul Cuviosului Sava, situată la 1, 5 km, la nord-vest de satul Ternovka, săpată în munte. Această mănăstire a avut o evoluție, o istorie și o soartă asemănătoare celei de la Șuldan, sec. VIII-XVI.

8. Mănăstirea rupestră Șuldan, tot la 1, 5 km de Ternovka, însă în partea de nord-est a satului. Această mănăstire rupestră datează, cel mai devreme din secolele VIII-IX și cel mai târziu, din secolele X-XII, rămânând activă până la sfârșitul secolului al XV-lea, începutul celui de al XVI-lea. Se mai pot observa resturi de pictură din secolele XII-XIII. *Vezi și imaginea, de pe coperta IV, spate a acestui volum.*

Ciufut-Kale sau *Fortăreața evreiască*, situată într-un platou, la o înălțime de 200 m deasupra văii, datând din secolele VI sau VII, pe care bizantinii au populat-o cu alani. Platoul pe care este săpat în stâncă și construit orașul, poate fi divizat în două părți: partea pe care se află vatra orașului și fortăreța rupestră, pe o suprafață de circa șapte ha și terenul viran sau pajiștea, de o suprafață de aprox. 36 de ha. În anul 1340, hanul tătar Djanibek a cucerit fortăreața și orașul Ciufut-Kale, devenind din secolul al XV-lea capitala Hanatului, până după anul 1505, când a fost mutată la Bakhchisarai sau Bahcisarai, unde a rămas până la anexare țaristă a hanatului, din anul 1783. Palatul Bakhchisarai sau Bahcisarai are o multitudine de stiluri și influențe, pentru că s-a construit la el, din anul 1503, până în anul 1763, când a fost săpată și amenajată „fântâna lacrimilor”.

Fortăreața Funa, situată tot pe un platou, în extremitatea estică a hotarelor Principatului de Theodoro, datează din secolul al XIV-lea, cea mai veche mențiune păstrându-se din anul 1384. Fortăreața a fost distrusă tot în anul 1475, ca și aceea din Doros, când otomanii au cucerit Crimeea, ajungând să se ruineze. Acolo mai pot fi văzute și ruinele bisericii cetății, cu hramul Sf. Theodor Stratilat.

b. Alte vechi mănăstiri și schituri chinovitice și idioritmice din Crimeea⁴⁰

Mănăstirea Sf. Clement din valea Inkerman, Инкерман, Καλάμιτα, din apropierea Chersonesului. În fostele cariere, în care a efectuat Sf. Clement al Romei munca silnică, alături de alți creștini, condamnați de autoritățile imperiale romane, a apărut mănăstirea. Însă știri despre

⁴⁰ Reluare din aceeași lucrare: Ioan Marin MĂLINĂȘ, *Pentarhia*, vol. III, Op. cit., p. 61.

acest Sfânt Locaş există abia din secolul al VI-lea, situat fiind pe malul drept al râului Negru-Cerna, când acolo a fost ridicată şi o fortificaţie, de către triburile locale. Această fortăreaţă va fi ulterior extinsă şi reconstruită de către Prinţul Alexios I de Theodoro (1402-1434), fiul lui Ştefan (?-1402).

În această mănăstire au fost adăpostite şi moaştele Sf. Clement I al Romei, până către anul 861, când o parte au fost luate de Constantin, viitorul Sf. Chiril şi duse la Constantinopol, apoi au fost luate cu el, în misiunea din Moravia, împreună cu fratele său Metodiu, de unde au fost duse la Roma, fiind aşezate în Basilica San Clemente. Cealaltă parte a moaştelor a rămas în mănăstirea Sf. Clement, din Chersones-Kalamita, până în jurul anului 985, când Sf. Mare Cneaz Vladimir (980-1015), a cucerit Chersonesul. După data de 28 iunie 988, adică după botezul acestuia, când Sf. Vladimir a decretat Biserica Ortodoxă ca religie de Stat în Rusia Kieveană şi în celelalte formaţiuni statale afiliate, a luat şi el o parte din moaştele Sf. Clement şi le-a dus la Kiev. Ce a mai rămas la Mănăstirea Sf. Clement şi ce s-a întâmplat cu restul moaştelor, este greu de spus.

În secolul al XIV-lea, mănăstirea a ajuns sub influenţa şi stăpânirea Principatului de Theodoro, fapt care a nemulţumit pe genovezii din colonia Chersonesului, care doreau să aibă singuri controlul maritim din zonă. În anul 1433, Theodore a cucerit Cembalo (Balaklava), dar a fost recucerită de genovezi, sub conducerea lui Lomellina, un an mai târziu, împreună cu Kalamita, acesta incendiind şi mănăstirea.

După anul 1475, când otomanii au cucerit Crimeea, turcii au reconstruit fortăreaţa Kalamita, situată alături de Mănăstirea Sf. Clement, însă coexistenţa celor două edificii şi instituţii n-a mai fost posibilă, din cauza diferenţelor religioase creştino-musulmane. Aşa s-a ajuns la o fază de decădere şi supravieţuire dificilă a mănăstirii, menţinându-se totuşi în forme foarte modeste. În anul 1634 mai erau acolo egumenul Iacob şi un frate de mănăstire, după cum menţiona în memoriile sale Ambasadorul rus, la Sublima Poartă, din vremea aceea.

Mănăstirea Sf. Clement a încetat să existe în anul 1778, sub stăpânirea tătară, după cum s-a întâmplat cu toate aşezările monastice, din Crimeea, cauzată de deportarea creştinilor din peninsulă. După anul 1854, Mănăstirea Sf. Clement a fost readusă la viaţă de autorităţile ţariste ruseşti, la fel, ca de fapt mai toate mănăstirile din Crimeea.

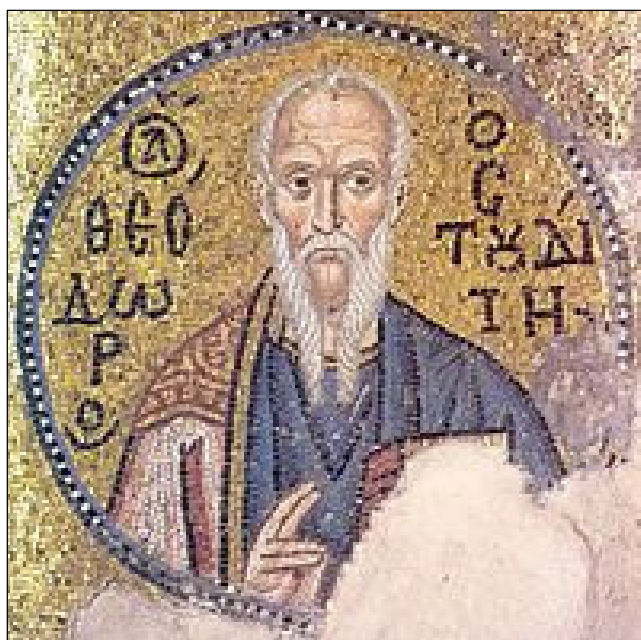
Cuibul rândunicii. Mănăstirea de pe stânca din mijloc, din vecinătatea celeia, pe care, în anul 1911, a fost construit castelul „Cuibul Rândunicii”, Ласточкино гнездо (Крым), Qarılğaç yuvası (tătară), datează din secolul al VIII-lea, dar nu se mai ştie nimic de acest sfânt lăcaş, pentru că s-a risipit cu multe secole în urmă.

Mănăstirea Sf. Gheorghe de lângă Chersones, construită în secolul al X-lea, pentru călugării greci, refugiaţi aici. Mănăstirea este aşezată pe coasta abruptă a malului mării, la o înălţime de 360 de picioare, deasupra apei. Mănăstirea şi-a recăpătat strălucirea sub stăpânirea ţaristă, devenind în anul 1829 un fel de seminar pentru marinari, iar din anul 1855 o mănăstire de obşte renumită.

Mănăstirea armeano-gregoriană La Sfânta Cruce, Սուրբ Խաչ վանք (arm.), Монастырь Сурб Хач (Крым) [rus.], din Sary Krym, aflată încă în funcţiune, fiind ctitorită în anul 1358. *Vezi mai sus scaunul episcopal de la Phoulloi, Φοῦλλοι, azi Sary Krym.*

Tot în apropiere de Sary Krym se mai află şi ruinele unei Mănăstiri ortodoxe georgiene Sfântul Ştefan.

c. Sf. Teodor Studitul (759-826) și Mănăstirea Studion din Constantinopol

Sfântul Teodor Studitul, mozaic, sec. XI, la Mănăstirea Nea Moni, din insula Chios, η Νέα Μονή Χίου (Grecia), prăznuit cu slujbă și sinaxar, pe 11 noiembrie.⁴¹

1. Sfântul Teodor Studitul Θεόδωρος ὁ Στουδίτης

Profesorul univ. Dr. Remus RUS, de la București, îi dedică o pregnantă prezentare a vieții și operei acestui mare mărturisitor iconodul, din epoca luptelor pentru cinstirea Sfintelor Icoane, declanșate de iconoclaști în perioada 726-787 și 815-843. Acest capitol trist, din istoria bisericească, s-a încheiat totuși prin triumful iconodulilor, marcat de *Duminica Ortodoxiei*, η Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας, de la Constantinopol, din data de 11 martie 843. Un an mai târziu, în data de 26 ianuarie 844, osemintele lui Teodor Studitul († 826) și a fratelui său de sânge, Sf. Iosif Studitul († 830 sau 832, prăznuit cu slujbă și sinaxar pe 15 iulie), fost mitropolit al Tesalonicului și asociat în lupta dusă contra iconoclaștilor, au fost aduse cu mare cinste la Constantinopol și înmormântate în *Mănăstirea Studion*, unde a trăit din anul 799, cu excepția anilor de exil.⁴² Sf. Teodor a mai avut un frate mai tânăr, Euthymios, Εὐθύμιος, tot călugăr la Saccudium (apoi la Studion), menționat prin anul 797, dar și o soră.⁴³ Hans-Georg BECK scrie în acest context următoarele cuvinte: Als die Orthodoxie wieder hergestellt war, wurde sein und seines Bruders und Mitstreiters Joseph Leichnam feierlich nach Konstantinopel übertragen (26. I. 844).⁴⁴

Viața

Sf. Teodor Studitul s-a născut la Constantinopol, în anul 759, dintr-o familie de înalți demnitari sau funcționari imperiali nobili, care cultivau însă și idealurile monahale și erau de convingere

⁴¹ Luat din: *The Œcumenical Patriarchate. The Great Church of Christ*, Publishers Orthodox Centre of the Œcumenical Patriarchate, Geneva, Switzerland, E. Tzaferis S. A., Athens, Grece, p. 225.

Vezi și: https://de.wikipedia.org/wiki/Theodor_Studites

⁴² Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Editura Lidia, București, 2003, p. 817-818.

⁴³ Luat din: <https://www.degruyter.com/view/PMBZ/PMBZ12952>

⁴⁴ Hans-Georg BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, von..., C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, MCMLIX (1959), p. 492.

iconodulă: Photeinos și Teoctista.⁴⁵ Prin grija mamei sale, Teoctista, a primit nu numai o educație aleasă, dar și accesul la cultura clasică și la cunoștințele religioase. În jurul anul 780, fratele Teoctistei, Platon († 814), egumenul Mănăstirii Saccudium, de lângă muntele Olimp, το ὄρος Ὀλυμπούς, din Bitinia, nord-vestul Asiei Mici, Turcia, azi Muntele Uludağ (turc.),⁴⁶ vine la Constantinopol, unde reușește să convingă întreaga familie a Sf. Teodor Studitul, pe frații Teodor, Iosif și Eutimius, să intre în monahism. Ieromonahul Platon a intrat în anul 763 în conventul mănăstirii Symbolai, tot din Bitinia, pe care a condus-o ca egumen între anii 770-780, timp în care s-a implicat foarte mult în fondarea Mănăstirii Sakkudion (Saccudium), din apropiere,⁴⁷ pentru care a investit întreaga avere a familiei lor. Terminată de construit, Platon a devenit și primul egumen al Mănăstirii Saccudium, fiind ajutat de Sf. Teodor Studitul, care în anul 787 sau 788 a fost hirotonit ieromonah. Sf. Platon, prăznuit în sinaxar pe 5 aprilie, a participat și la lucrările Sinodului al șaptelea Ecumenic, de la Niceea, din anul 787. În anul 794, Platon s-a retras de la conducerea mănăstirii, urmat fiind de Sf. Teodor Studitul în această funcție. Prima etapă de persecuție a suferit-o obștea de la Saccudium în anul următor, 795, în urma opoziției întreprinse de Platon și de Sf. Teodor Studitul, împotriva Împăratului Constantin VI Porfirogenetul (780-797, din 776 co-regent) și al Patriarhului Tarasie (784-806), privitoare la *cearta moihiană*, care a dus la Schisma Moihiană, dintre Patriarhul Tarasie și Mănăstirea Studion, din Constantinopol. Cei doi părinți – Platon și Teodor – îl învinuiau pe împărat de *adulter*, μοιχεία, pentru că, la sfatul mamei sale, s-a despărțit fără motiv de Maria Armeanca și s-a căsătorit cu Teodota, o curteancă din anturajul Împărătesei Irina. Prin această intrigă, Irina urmărea să-l discrediteze pe fiul ei în fața poporului și a armatei, după ce tot ea l-a obligat, în anii minoratului, să se căsătorească cu Maria. Tânărul împărat avea la 795 doar 24 de ani, era viteaz, dar nu versat în intrigi și nu dispunea încă de experiența diplomatică și de viclenia congenitală a Irinei. Constantin VI Porfirogenetul a prezidat și Sinodul al VII-lea Ecumenic, de la Niceea, din anul 787, era iconodul, la fel ca și Irina. Aprins de patima pentru Teodota, Constantin VI i-a înscenat un proces Împărătesei Maria Armeanca – primei lui soții – pe motiv că ar fi încercat să-l otrăvească, cerând divorțul. Patriarhul Tarasie n-a fost de acord nici cu divorțul și nici cu a doua căsătorie, însă peste voia lui, Constantin VI a găsit un preot – pe nume Iosif – care a săvârșit cununia cu Teodota. Nunta a durat 40 de zile, desfășurându-se cu un fast deosebit, aproape provocant, ceea ce a infuriat atât armata, cât mai ales populația din Constantinopol, iar Irina și-a atins astfel scopul.⁴⁸ Cei mai aprigi critici ai căsătoriei lui Constantin VI cu Teodota au fost monahii, în fruntea lor aflându-se Platon și Sf. Teodor Studitul, fapt care le-a atras după sine și exilul la Thesalonica, în anii 796-797. A revenit din exil, după detronarea de către mama lui a Împăratului Constantin VI, adică după 15 august 797. Irina era iconodulă convinsă, însă pentru aceasta nu poate să fie scuzată de mârșăviile și de faptele ei de cruzime, de intrigă și de viclenie, desfășurate mai cu seamă față de fiul ei, Constantin VI, care a făcut greșeala, redându-i titlul de Augustă în anul 791 și permițându-i să revină în *Palatul Sacru*, din Constantinopol.⁴⁹ Un al doilea exil a suferit Sf. Teodor Studitul în anii 809-811.

În anul 799, din cauza pericolului invaziei arabe și alungați de saraceni, Sf. Teodor, împreună cu întreg conventul, se mută de la Saccudium, la Mănăstirea Studion, în Constantinopol, care era aproape părăsită și se afla în pericolul de-a fi desființată. Doar după câțiva ani, Mănăstirea Studion a cunoscut așa o evoluție înfloritoare, încât numărul viețuitorilor de acolo a depășit cifra 700. Numai că Egumenul Teodor și obștea au continuat să se implice în controversile politico-bisericești ale timpului, atrăgându-și după sine reacțiile dure și chiar pedepse canonice și civile, atât din partea Curții Imperiale, cât și a Patriarhiei Ecumenice. De pildă, numirea lui Nichifor I Mărturisitorul (806-

⁴⁵ Hans-Georg BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich...*, Op. cit., p. 491-492.

Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu...*, Op. cit., p. 817.

⁴⁶ A nu se confunda acest Munte Olimp, cu *adevăratul Munte Olimp din Grecia*, din nord-estul Tesaliei, sud-estul Macedoniei grecești – cel mai înalt munte din Grecia – aproape de malul Golfului Termăique, din Marea Egee. Acolo, pe Olimpul din Grecia era localizat fostul pantheon al celor 12 zei, al semizeilor și al eroilor, din mitologia greacă.

⁴⁷ Sakkudion în Bitinia, aproape de orașul Bursa, înainte Prousa, Προύσα, pe coasta de vest a Asiei Mici.

⁴⁸ S. B. DAŠKOV, *Dicționar de împărați bizantini*, traducerea de Viorica ONOFREI și Dorin ONOFREI, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 184.

⁴⁹ Ibidem, p. 183.

815, apoi depus și exilat † 828) a fost aspru criticată de obștea călugărilor de la Studion, pentru că dintr-un mirean a fost ridicat direct la demnitatea de Patriarh Ecumenic, fiind trecut în grabă prin toate treptele de călugărie și hirotonie, până la aceea de arhiereu. Al doilea conflict de amploare a izbucnit în anul 808, după ce, la un simulacru de *sinod endemic*, din Constantinopol, preotul Iosif, care a cunoscut perechea imperială Constantin VI și Teodota – acuzată de *adulter*, μοιχεία – a fost absolvit de pedeapsa canonică *kat'oikonomian*, κατ'οικονομίαν. Această decizie a lui Nichifor I a generat schisma dintre Patriarh și egumenul Teodor, precum și a întregii obști de la Studion. În disgrația Patriarhului a căzut și Iosif, fratele de sânge al lui Teodor Studitul, care la data aceea era Mitropolit al Thesalonicului. Urmarea a fost extrem de dură: mănăstirea a fost izolată de restul lumii din Constantinopol, iar Platon, Teodor și Mitropolitul Iosif au fost duși și încarcerați pe Insulele Prinților, Πριγκηπόννησα, Prens Adaları (turc.). Teodor a apelat la Roma Veche, împotriva abuzurilor din Noua Romă (Constantinopol), însă acestea au fost înlăturate deja, de către noul Împărat Mihail I Rangabe (811-813), în fața căruia și preotul Iosif, care a cunoscut perechea imperială, căzuse în disgrație. După un timp scurt de liniște, din anul 815 au apărut noi conflicte, determinate de reluarea persecuțiilor iconoclaste, începute de către Împăratul Leon V Armeanul (813-820). Din cauza opoziției făcute acțiunilor întreprinse de împărat, Teodor a fost trimis pentru a treia oară în exil: mai întâi la Metopa, apoi la Bonita, iar la sfârșit la Smyrna. Din exil a căutat întotdeauna să ofere mângâiere dreptcredincioșilor și să-i îndemne să rămână statornici în credința cea adevărată și să cinstească Sfintele Icoane.

Mihail II Traulos (820-829), urmașul lui Mihail I Rangabe, i-a anulat deciziile de surghiun, dar n-a restaurat cultul sfintelor icoane, iar Teodor, deja în vârstă, obosit de atâta luptă și dezgustat de puternicii vremii, n-a mai revenit în capitală, la Studion, ci a schimbat de mai multe ori domiciliul monastic, murind pe *Insulele Prinților*, probabil în Mănăstirea Tryphon?, la data de 11 noiembrie 826.

Opera

Sfântul Teodor Studitul a lăsat o operă bogată, „dominată de un spirit ascetic profund”.⁵⁰ Lucrările rămase de la el cuprind scrieri polemice și ascetice, scrisori, discursuri și poezii:

„Deși nu a fost un teolog sau filosof în adevăratul sens al cuvântului, Teodor Studitul a nuanțat o teologie profund legată de trăirea sau experiența nemijlocită a credinței în relație cu actul liturgic. Pentru el virtuțile cele mai de seamă erau: spiritul de rugăciune, obediența sau supunerea, munca și lupta întru apărarea credinței și a moralei creștine. Un loc de seamă în viața religioasă îl ocupă imaginile sacre a căror legitimitate o vede în legătură directă cu arhetipul lor.”⁵¹ A fost un neînfricat și un convins *iconodul*, εικονόδουλος, adică un susținător al cinstirii Sfintelor Icoane și a luptat și prin scrierile polemice, împotriva iconoclasmului, εικονοκλάστης [de la εικονόμαχία], și a reprezentanților acestora, ajungând în conflict cu autoritățile imperiale și cele patriarhale:⁵²

⁵⁰ Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu...*, Op. cit., p. 818.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem, p. 817-818;

O listă cuprinzând textele lucrărilor lui Teodor Studitul, precum și studii dedicate acestora, oferim mai jos:

1. Migne, *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca*, vol. 99, Paris 1903;

A. Mai, *Nova Patrum Bibliotheca*, V, partea 2-a, Roma, 1849;

J. P. Cozza Luzi, *Nova Patrum Bibliotheca*, VIII, Roma, 1871, partea I și partea 2-a;

J.P. Pitra, *Analecta Sacra Spicilegio Solesmensi*, Paris, 1876, p. 336-380;

Hans-Georg BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich...*, Op. cit., p. 491-495, cu literatură aferentă;

G. Schneider, *Der hl. Theodor von Studion*, Münster, 1900;

E. Marin, *S. Thèodore* (Coll. Les Saints), Paris, 1906;

2. His letters, which convey many personal details, as well as illuminating a number of his historical engagements. Ed. with summaries in German by Georgios Fatouros, *Theodori Studitae Epistulae* (=CFHB 31) (Berlin, 1992) [two volumes]. ISBN 3-11-008808-8.

His poems, which represent an important stage in the revival of classical verse in Byzantium. Ed. with German translation by Paul Speck, *Theodoros Studites: Jamben auf verschiedene Gegenstände* (=Supplementa Byzantina 1) (Berlin, 1968).

Catecheses, two collections of addresses to his monks on various subjects connected with the spiritual life. The first collection (the „magna”) ed. A. Papadopoulos-Kerameus, *Theodori Studitae Magna Catachesis* (St. Petersburg, 1904); the

Theodori Studitae Epistulae [550 de scrisori și tratate polemice scurte];
Theodori praepositi Studitarum Antirrhethici adversus Iconomachos, 1-3;
 Theodoros Studites: *Jamben auf verschiedene Gegenstände* (de Paul Speck, în *Supplementa Byzantina* 1) (Berlin, 1968);
Theodori Studitae Magna Catachesis;
S.P.N. et Confessoris Theodori Studitis Praepositi Parva Catachesis;
Theodori Studitae Oratio funebris in Platonem ejus patrem spiritualem;
Theodori Studitae Refutatio et subversio impiorum poematum Ioannis, Ignatii, Sergii, et Stephani, recentium christomachorum;
Tre laudationes bizantine in onore di San Bartolomeo apostolo;
Adversus iconomachos, capita septem;
De cultu sacrorum imaginum, epistola Platonem;
Testamentum;
Ascetica capitula quatuor;
Constitutiones studitanae;
Canones de confessione et satisfactione;
Poenae monasteriales;

[Luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Theodore_the_Studite]

Privind viața monahală, Sf. Teodor Studitul era un convins adept al idealurilor vieții cenobitice, de la κοινόβιον, κοινοβιακός, de chinovie, de obște sau conventuală, a Sf. Vasile cel Mare † 379, nu aceea de idioritmie, idioritmă, ιδιόρρυθμος sau de eremit, ἐρημίτης ori chiar anahoret, ἀναχωρητής.

Sf. Teodor Studitul a fost și un pasionat liturg (celebrant) și liturgist (specialist în Liturgică sau preocupat de studiul acestei discipline). În acest context menționăm imnele compuse pentru Menolog, viețile sfinților sau sinaxar, τὸ συναξάριον. Sf. Teodor Studitul († 826), dar mai ales fratele său Sf. Iosif Studitul († 830), ei contează ca și coautori principali, privind compunerea textului de la cărțile Triodului, τὸ Τριώδιον, Трѣѡдь (slavonă) și a Penticostarului, τὸ Πεντηκοστάριον, precum și la modul de întrebuițare al acestor două cărți de ritual. Sf. Teodor a mai compus și 19 idomele, τὰ ἰδιόμελα și mai multe canoane de cântări – ὁ κανών (sing.) – la Triod. Diferența dintre triod și minei, privitoare la canonul de cântare, este că cel dintâi cuprinde doar trei cântări, pe când în cel de al doilea sunt nouă cântări. Contribuțiile la întocmirea textului din Triod, încep însă mult mai devreme, prin: Cosma Melodul, episcop de Maiuma (Gaza), Κοσμάς ὁ Ξένος, Κοσμάς ὁ Ποιητής, ὁ Ἀγιοπολίτης, εκ Μαϊουμά; Κοσμάς ὁ Μελωδός (sec. VIII), din Ierusalim, fratele adoptiv al Sf. Ioan Damaschin (675-749); Andrei Criteanul, Ἀνδρέας Κρήτης (660-740).

Contribuția esențială de autor al Penticostarului este atribuită Sf. Iosif Studitul, Mitropolitul Tesalonicului. Desăvârșirea compunerii acestei cărți liturgice, în forma actuală se datorează și altor coautori ulteriori.⁵³ Tot Sf. Iosif Studitul i se atribuie și continuarea compunerii *Octoihului* sau *Octoihul Mare*, operă începută cu stihirile compuse de Patriarhul Anatolie al Constantinopolului

second (the „parva”) ed. E. Auvray, *S.P.N. et Confessoris Theodori Studitis Praepositi Parva Catachesis* (Paris, 1891), French translation by Anne-Marie Mohr, *Petites catéchèses (=Les Pères dans la foi 52)* (Paris, 1993).

The funeral oration on his mother. Ed. and tr. St. Efthymiadis and J. M. Featherstone, „Establishing a holy lineage: Theodore the Stoudite's funerary catechism for his mother (Bibliotheca hagiographica graeca 2422)”, în M. Grünbart, ed., *Theatron: rhetorische Kultur in Spätantike und Mittelalter (=Millennium-Studien 13)* (Berlin, 2007), pp. 13–51. ISBN 3-11-019476-7.

The funeral oration on his uncle Plato (*Theodori Studitae Oratio funebris in Platonem ejus patrem spiritualem*, PG 99, pp. 803–850).

Various polemical discourses connected with the question of image-worship, in particular *Theodori praepositi Studitarum Antirrhethici adversus Iconomachos*, PG 99, 327B-436A and *Theodori Studitae Refutatio et subversio impiorum poematum Ioannis, Ignatii, Sergii, et Stephani, recentium christomachorum* Cf. the selection translated by Catherine Roth, *On the holy icons* (Crestwood, 1981). ISBN 0-913836-76-1

His Testament, dictated to his disciple Naukratios at the end of his life: PG 99, 1813-24. English translation by Timothy Miller, in J. Thomas and A. C. Hero, eds., *Byzantine Monastic Foundation Documents (=Dumbarton Oaks Studies 35)* (Washington, 2000), 1.67–83. ISBN 0-88402-232-3; Available online.

A sermon on the Apostle Bartholomew, ed. with Italian translation by Giorgio di Maria in V. Giustolisi, ed., *Tre laudationes bizantine in onore di San Bartolomeo apostolo* (Palermo, 2004).

⁵³ *LITURGICA BISERICII ORTODOXE*, Cursuri universitare, de Prof. Vasile MITROFANOVICI, prelucrate, completate și editate de Prof. Teodor TARNAVSCI, și acum din nou editate și completate de Prof. Nectarie Nicolae COTLARCIUC, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei, Cernăuți, 1929, p. 268-269.

(449-458) și continuată cu rânduiala privitoare la cântările Învierii Domnului, adică cu canonul imnografic pentru duminică, a Sf. Ioan Damaschinul. Completarea făcută de Sf. Iosif Studitul la Octoih consta din rânduilele de cântări și pentru zilele săptămânii. Faza de încheiere a compunerii *Octoihului* este contribuția altor imnografi, cântăreți și poeți, cum ar fi Sf. Teofan Graptos (775-845), pe care Teodora Împărăteasa (842-856) l-a numit Mitropolit al Niceei. Pe acest Teofan Graptos, manualul de *Liturgică* de la Cernăuți, din anul 1929, îl confundă cu Teofan Mărturisitorul (752-818), care era un cronicar.⁵⁴ Alături de Teofan Graptos, trebuie să-l menționăm și pe Iosif Imnograful sau Iosif din Sicilia (810-886), călugăr în Constantinopol, cu contribuții serioase atât la compunerea *Octoihului*, cât și a *minei*elor. Canonul către Preasfânta Treime, din *Octoih*, a fost compus de către Mitrophan Mitropolitul Smyrnei (857-880), un mare adept al lui Ignatie I cel Mare și opozant neînduplecat al Patriarhului Fotie I cel Mare.⁵⁵

2. Mănăstirea Studion, din Constantinopol sau Mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul de la „Studios” Μονή του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου «εν τοις Στουδίου»

Și le-a spus o parabolă, cum că trebuie să se roage'n toată vremea și să nu-și piardă curajul, [Luca 18, 1]; compară cu: Sir 18:22 Lc 21:36 Rm 12:12 Ef 6:18 Col 4:2 1Tes 5:17.

Istoricii s-au pus de acord să accepte anul 463 ca dată *finală*, de construire a Mănăstirii Studion, din Constantinopol, situată în apropierea *Porții de Aur*, în cartierul Psomation, ctitorul ei fiind patricius-ul Alexandru Stoudios, Consulul Orientului, prin anii 454. Se pare însă că Mănăstirea Studion a fost construită înainte de anul 463, după cum menționează și cronicarul bizantin Teofan Mărturisitorul (752-818) anul 447: The chronicler Theophanes tells us that in 447, Studios „built the church of the Prodrome and established in it monks of the Akoimetoι”.⁵⁶ În prima fază de existență a mănăstirii, aceasta servea ca și convent sau obște chinovială a călugărilor achimiți, ἀκοίμητοι sau „neadormiți”. Această grupare monahală și ținea slujbe neîntrerupte, ziua și noaptea, ajungând, de pildă, să cânte de câte 490 de ori pe zi „Mărire întru cei de sus, Lui Dumnezeu...” [Doxologia], iar baza scripturistică pentru disciplina lor ascetică severă era luată după: *Luca 18, 1*, dar și *Matei 8, 20*. Mănăstirea a fost edificată pe locul unei biserici de enorie și poate ar fi mai corect să se susțină că lucrările ei de construcție au durat între anii 454-463, când ctitorul ei Studios (lat.), Studios (gr.), un italian stabilit la Constantinopol, a mutat aici obștea călugărilor achimiți de la Mănăstirea Acoemetae, din capitală, datând din anul 425.⁵⁷

Există o literatură bogată, cu privire la istoria acestei mănăstiri, a bibliotecii și a scriptorium-ului de acolo, precum și a valorilor arhitectonice și artistice a ansamblului ei edilitar, la: Theophanes Continuatus, Θεοφάνης Ομολογητής, *Scriptores post Theophanem* sau *Continuatio Theophanis*, Συνέχεια Θεοφάνη; Οἱ μετὰ Θεοφάνην [Teofan Mărturisitorul (752-818)], lucrare păstrată într-un manuscris din sec. XI (Codex. Vat. Graecus 167), dar redactată mai devreme, la cererea Împăratului cărturar Constantin VII Porfirogenetul (913-959), extinsă pentru perioada 813-961, de către mai mulți colaboratori, pe baza și în continuarea *Cronicii lumii* (285-813) a lui Teofan Mărturisitorul;

⁵⁴ Vezi *Octoihul Mare*, ediția a șasea, EIBMBOR, București, 1975, passim; dar și *Octoihul Mare*, Sibiu, 1912, tipărit de către Mitropolitul Ioan Mețeanu al Ardealului (1899-1916), passim.

LITURGICA BISERICII ORTODOXE..., Op. cit., p. 267: *Triodul și Penticostarul*.

Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu...*, Op. cit., p. 826-827.

⁵⁵ Ibidem, p. 577.

⁵⁶ *The Œcumenical Patriarchate. The Great Church of Christ*, Publishers Orthodox..., Op. cit., p. 225: *The Monastery of St. John the Baptist of Studios*.

⁵⁷ Raymond JANIN, A.A., *La Géographie Ecclésiastique de l'Empire Byzantin*, première partie, Le siege de Constantinople et le Patriarcat Œcumenique, Tome III, Les églises et les monastères, par..., deuxième édition, Paris, 1969, 605 p. + hărți.

O ilustrare a trecutului și a ruinelor Mănăstirii Studion s-a făcut și în două lucrări despre Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, în splendidele albume:

The Œcumenical Patriarchate. The Great Church of Christ, Publishers Orthodox Centre of the Œcumenical Patriarchate, Geneva, Switzerland, E. Tzaferis S. A., Athens, Grece, p. 224-230 [de mai mulți autori];

Athanasios PALIOURAS, *The byzantine monuments and the Œcumenical Patriarchate*, Published by E. Tzaferis S. A., Athene, 1990, p. 129-131.

Leo Grammaticus; Mihail Attaleiates; Gheorghe Acropolites; Gheorghe Cedrenus; Gheorghe Codinus; Mihail Glycas; Nicetas Choniates; Nicephorus Gregoras; Symeon Metaphrastes etc.⁵⁸

Importanța Mănăstirii Studion a crescut însă abia de la începutul secolului al IX-lea, grație Sf. Teodor Studitul, a unchiului său Platon și a întregii obști de călugări, veniți de la Saccudium, care în anul 799 au repopulat mănăstirea aproape goală, părăginită și aflată pe punctul de-a fi desființată. La Studion, Sf. Teodor a introdus regula monahală palestiniană a Sfântului Sava, de la Mănăstirea *Mar Sava*, din Valea Cedrilor sau a Chidronului, situată între Bethlehem și Marea Moartă, în Pustia Iudeea: Ioan 18, 1; Ieremia 31, 40; Ioil 4, 2 și 2-12 (Valea lui Iosafat, sec. IV) etc. Primul tipicon de la Sf. Munte Atos a fost întocmit de către Eutimie Studitul, în timpul domniei Împăratului Ioan I Tzimiskes (969-976). Un alt „studit”, Patriarhului Ecumenic Alexios I Studitul (1025-1043), a vegheat ca acest tipicon să fie respectat în toate mănăstirile, schiturile, metoacele, colibele și sihăstriile de pe Sfântul Munte Athos. După modelul de la Studion, Alexios I a mai fondat o mănăstire în anul 1034, al cărei Typikon, Τυπικόν (reguli de viață și de slujire liturgică) a fost apoi preluat și de Lavra Peșterilor din Kiev.

Dintre călugării de la Studion s-au ridicat mai mulți patriarhi ecumenici: Antonie III Studitul (974-980), Alexius I Studitul (1025-1043) și Dositei (1191-1192).

Familia Imperială își încredința de multe ori copiii la Studion, pentru a primi o educație și instrucție aleasă, cum a fost cazul cu Isac I Comnenul, trimis acolo de către Vasile II Bulgaroctonul (976-1025).

Avem și cazul a trei împărați, care, după ce și-au pierdut tronul au fost călugăriți la Studion: Mihail V Calaphates (1041-1042), orbit în fața mănăstirii; Isac I Comnenul (1057-1059, † 1061); Mihai VII Ducas (1071-1078, † 1090) ajungând ulterior Mitropolit al Efesului.

Între anii 1204-1261, adică în timpul Imperiului Latin de Constantinopol, mănăstirea a fost distrusă, călugării au fost alungați de către cavalerii cruciatei a IV-a, iar arealul a devenit loc de pășunat pentru animalele din capitală.

În anul 1293, grație dărnicii lui Constantin Paleologul, fratele Împăratului Andronic II (1282-1328) s-a făcut posibilă restaurarea katholikonului (bisericii mari) și a altor clădiri din incinta mănăstirii.

În secolul al XIV-lea, Studion era cea mai de vază mănăstire din Constantinopol:

1379-1388. In the 14th century, at least, the monastery of Studius ranked first among the monasteries of Constantinople, as recorded in a praxis issued by the Patriarch Neilus (1380-1388).⁵⁹

1418, Ignatie este ultimul egumen studit, cunoscut cu numele.

După cucerirea Constantinopolului, Sultanul Baiazid II (1481-1512) a cedat katholikonul și clădirile principale ale Mănăstirii Studion albanezului Iljaz Bej Mirahori, devenit bey de Korça, în Albania. Biserica trebuia să servească ca moscheie albanezilor convertiți la islam din capitală. Așa a devenit această biserică *Emir-ahir Camii* sau *Imrahor Camii*. În câteva clădiri mărginașe modeste, din arealul monastic, Mănăstirea a continuat să supraviețuiască, până în anul 1555, când a fost desființată de către otomani. Musulmanii au folosit biserica, până când ar fi trebuit s-o restaureze, după care au abandonat-o, distrugerea ei începând din anul 1782, când furtul materialului de construcție, piatră, marmură etc., n-a mai putut fi stăvilit. Acum este o ruină.

La Mănăstirea Studion s-a făcut teologie, s-a cultivat ritul, au fost educate odrasle împărătești și ale mării nobilimi grecești, au existat școli pentru copii și funcționa și un ospiciu pentru copiii abandonati și pentru călători (han, hotel).

Pentru noi este de o importanță deosebită *scriptoria* de la Studion, unde s-au copiat manuscrise, *lucrări monumentale*, cum ar fi: Cod. Venet. 555; Cod. Vatic. græcus 831, ambele din sec. XI; Cod.

⁵⁸ *The Œcumenical Patriarchate. The Great Church of Christ*, Publishers Orthodox..., Op. cit., p. 225.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 229.

Vatic. græcus 1671, din sec. X.⁶⁰ Cunoscut ne sunt și câteva nume de copişti de manuscrise și autori de miniaturi și caligrafie celebră, cum ar fi monahul Ioan, în anul 916; diaconul Dorotheus; eclesiarhul Eulogius sec. X; egumenul Cosmas, sec. X etc. În anul 1350 scriptoria sau scriptorium de la Studion era în plină formă de funcționare.⁶¹ Călugării de la Studion nu erau simpli scribi sau „copişti”, ei erau teologi, liturgiști, pictori de icoane, oameni de litere, cronicari și uricari, adică logofăt, pisar, scriitor de cancelarie, „secretari”, redactori de acte și documente, cancelarius, γραμματέας sau logofăt, λογοθέτης, logotheta (lat.) etc.⁶² Un scrib sau copist de manuscrise poate să reproducă și un model arhaic de text, situații întâlnite adesea la lucrările sau textele liturgice, prevăzute cu menologion – μηνολόγιον – мѣсяцеслѡвъ (slavonă) – menologium (lat.), adică cu calendar, care este de multe ori învechit sau desuet și nu înregistrează sfinții moderni sau ai epocii de după care a fost copiat prototipul.

3. Misiunea creștină la Chazari⁶³

Chazarii, khazarii, hazarii, כוזרים (kuzarim, ebraică), hazarlar (turcă), Хазары (rus.), Xăzăr plur. Xăzärlär (tătară crim.), Χαζάροι/Χάζαροι, خزر (arabă), خزر (persană) „Gazari”, „Cosri” seu Gasani (lat.), sunt un popor turc, nomad și seminomad, cu ascendență scită, amestecat probabil și cu triburi germane, au oscilat între iudaism, creștinism și islam, cu victoria finală a acestuia din urmă, în secolul al XI-lea. ⁶⁴ Numele de „hazar” se pare că vine de la forma verbului turcic „a umbla”, *gezer*, în turca modernă: *gezer* → *hezer* → *hazar* → *chazar* etc. Monumentul de limbă chazară este *Correspondența chazară*, datată ulterior secolului al XII-lea, purtată, se crede, în perioada 954-960, între Hasdai ibn Șaprut sau Hisdai ben Șafrut [ministrul și medicul curant al Califului Abd ar-Rahman al III-lea de Cordoba (912-961)], și Iosif hanul chazarilor. ⁶⁵ Khaganatul sau Khanatul

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Evelyn PATLEGEAN, *Les Stoudites, l'empereur et Rome*. In: *Bisanzio, Roma e l'Italia nell'alto medioevo*, Band 1, Spoleto 1988, S. 429-460.

⁶² Scrib = copist, γραφεύς (gr. veche), γραφέας, scriba sau actuatorius, notarius (lat.), писец (rus.), писар (ukr.), scriba, scrivano (ital.), escriba copista (span.), scribe, ⁶² escriba (catalană), escriba sau escrivão (port.), pisarz (pol.), pisar (dijak, čata – *sârb.-croat.*), писар, книжник (bulg.), fakih sau arzuhalci (turc.), nëpunës (alb.), írnök (ung.), Schreiber (germ.), כותב בקשות (ebr.), copyist sau scribe (engl.), писарот sau службеник, (maced.).

⁶³ Reluare din lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Pentarhia*, vol. III, Op. cit., p. 224-229.

⁶⁴ Vezi vol I, p. 351 la: *Istoria Bisericească Universală*, pentru Institutele teologice, vol. I, (1-1054), ediția a II-a, București, 1975, 447 p.; vol. II (1054-1982), Edit. Inst. Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1993, 606 p. [autori: Ioan RĂMUREANU, Milan ȘESAN, Teodor BODOGAE].

Vezi vol. I, p. 619-620, la: Profesor Evsevie POPOVICIŢŪ, *Istoria Bisericească*, Traducere din germană, de Athanasie Episcopul Râmnicului Noului Severin și Gherasim Episcopul Argeşului, vol. I-II, București, Tipografia Cărților bisericești, vol. I, 1-1054, 1900, 730 p., vol. II, 1054-1900, 1901, 559p.

⁶⁵ Luat din: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Hazar>

Literatură privind chazarii:

1. Marquart, J., *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge*. Ethnologische und historisch-topographische Studien zur Geschichte des 9. und 10. Jahrhunderts (ca. 840-940), („Studii istorico-topografice privind sec. IX-X”), Leipzig, 1903, p. 5-27 și 270-305
2. Melich János, *A honfoglalás kori Magyarországon* („Ungaria din epoca descălecatului”), Budapesta 1925-1929, p. 357
3. Göckenjan, Hansgerd, *Hilfsvölker und Grenzwächter im mittelalterlichen Ungarn* („Popoare auxiliare și grănicerești din Ungaria medievală”), Wiesbaden, 1972, p. 35-44
4. Koestler, Arthur, *The Thirteenth Tribe* („Al 13-lea trib: hazarii”), London, 1976
5. Koestler, Arthur, *The Thirteenth Tribe* (PDF)
6. *Lexikon des Mittelalters*, vol. II, München și Zürich, 1981-1982, p. 1783-1788.
7. Brătianu, I. Gheorghe, *Marea Neagră*, vol. I, București, 1988, p. 271-310.
8. Rezachevici, Constantin, *Evreii în Țările Române în Evul Mediu*, în: Magazin Istoric, București, august 1995
9. *Neues Lexikon des Judentums* (editor Julius H. Schoeps), Gütersloh, 2000, p. 162.
10. Bury, John Bagnall, *History of the Later Roman Empire*, Macmillan & Co, Ltd, 1923
11. Obolenski, Dmitri, *Un Commonwealth medieval: Bizanțul. Europa der Răsărit 500-1453*. București, 2002, p. 43, 46, 50 și passim
12. *Jewish history and Romania; from the Khazars?*
13. Poliakov, Abraham N., Kazariyah: *Toldot mamlakha yehudit be'europa* (Hazaria: istoria regatului evreiesc în Europa), Tel Aviv, 1943-1944 (ed. a II-a 1951)

(Hanatul) Chazar (650?-1048?) a constituit un scut, un *stat tampon*, între frontierele de nord și nord-est ale Imperiului Bizantin și celelalte popoare nomade și seminomade, din stepele euro-asiatice.

Chazarii au fondat în secolul al VII-lea un Khaganat, un imens stat independent, cu populație încă nomadă și seminomadă, în nord-estul Mării Caspice, care se întindea până spre Lacul Aral, în răsărit și până în nordul Caucazului, Crimeea (după anul 653) și sudul Rusiei, în apus. De prin secolul al VIII-lea Khanul chazar și autoritățile acestuia au generalizat iudaismul, ca și religie de stat, în tot imensul lor teritoriu. Într-un mod decisiv au fost influențați chazarii, pentru adoptarea religiei mozaice, de către comunitățile de evrei din Crimeea, stabilite în peninsulă după revolta lui Simon Bar-Kohba (recte *Ben Koshiba*?), din anii 132-135, împotriva autorităților imperiale romane.⁶⁶

Nu putem să știm în ce măsură, această religie mozaică a fost îmbrățișată de cea mai mare parte a populației sau a fost generalizată doar la vârfurile societății nomade și seminomade chazare, la nobilimea tribală, mai ales că pe acest teritoriu imens mai erau și adepți ai creștinismului, ai islamului și ai religiilor șamaniste locale. Se presupune că în Imperiul de stepă Chazar *erau și episcopi și structuri canonice creștine, afiliate scaunelor episcopale din Crimeea*. Statul chazar a început să piardă teritorii în răsărit și să fie împins de alte popoare nomade spre vest, în sudul Rusiei de astăzi, între Wolga și Nipru, Ucraina de est etc. Chazarii practicau comerțul cu sclavii, cu mirodenii și alte produse din orientul îndepărtat, pe *strada mătăsii* și pe *strada chihlimbarului* (Bernstein), pe care le și controlau. Aceștia erau și buni luptători, motiv pentru care bizantinii aveau tot interesul să-i aibă aliați pe chazari. Chazarii i-au ajutat pe bizantini în luptele cu Imperiul Sasanid și cu Califatul Arab. Statul și puterea militară a Chazarilor au fost distruse de Rusia Kieveană, la sfârșitul secolului al X-lea. Știrile despre chazari au dispărut din istorie, după invazia mongolilor, adică de prin a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Există și teza că evreii din Europa răsăriteană ar avea ca ascendenți, adică ar fi urmașii vechilor chazari, de după secolul al XIII-lea, ceea ce nu este deloc sigur și nici posibil.⁶⁷

Legăturile chazarilor cu Imperiul Bizantin au început după anul 653, adică după ce hoardele lor au ocupat pe încetul peninsula Crimeea, fără să fi riscat un conflict deschis cu Constantinopolul. Orașele Sudak (Sougdaia), Bospor (Kerci), și Phangoreia, situat vizavi de acesta din urmă, însă pe peninsula Taman, au început încă de prin anul 704, să aibă guvernatori chazari. Pe la mijlocul secolului al VIII-lea, goții din Crimeea s-au răsculat împotriva chazarilor, însă au fost învinși de către aceștia din urmă, care le-au și ocupat capitala Doros sau Gotthia, astăzi Mangup-Kale. Armata bizantină a reușit să păstreze doar Chersonesul în Crimeea, cu hinterlandul acestuia. Dușmanul comun al bizantinilor și al chazarilor erau pe timpul acela arabii, cu atacurile și raidurile de pradă ale acestora, în zona Caucazului de sud, motiv pentru care ambele puteri aveau tot interesul să nu se hazardeze în conflicte armate reciproce și inutile. Împăratul Justinian II, după prima lui domnie (685-695), a fost exilat, la Chersones, în Crimeea, de unde, prin anul 704 a reușit să fugă în teritoriul chazar al peninsulei, la Curtea Hanului Busir, care l-a primit cu onoruri și cu a cărei soră Țițak (Florică) s-a și căsătorit. Aceasta a primit numele de Theodora la botez, după numele Theodorei, soția lui Justinian I, pe care Justinian II îl imita, și pe care și l-a adoptat chiar și ca model de guvernare. Numai că Justinian II era departe de-a putea fi comparat cu idolul său Justinian I cel Mare. Grație Theodorei, Justinian II a reușit să scape de complotul urzit de Busir, împreună cu al

14. Artamonov, Mihail, Ilarionovici, *Istoriia hazar*, 1962 (monografie; ed. a II-a: Sankt Petersburg, 2002, editura Facultății de Filologie a universității Sankt-Petersburgskogo Gosudarstvennoi Univ., seria „Klassiki Ermitaja”, ISBN ISSN-ISMN 5-8465-0032-3)

15. Dunlop, Douglas M., *The History of the Jewish Khazars*, Princeton University Press, 1954

16. Mircea Georgescu: *Al treisprezecelea trib: Khazarii*, Editura ANTET, București, 2010

⁶⁶ Surse:

Cassius Dio: *Römische Geschichte*. 69.12-14,3.

Justin der Märtyrer: *Apologien* 1.31

Eusebius von Caesarea: *Kirchengeschichte* 4.6

Hieronymus: *Commentarius in Zachariam* zu 11, 5 und *Commentarius in Jeremias* 31, 15

Chronicon Paschale zur 224. Olympiade

⁶⁷ Luat din: <https://starwarlord.wordpress.com/2012/12/27/ave-casar-moituri-te-salutant-die-chasaren-khasaren-kuzarim-hazarlar-xazarlar-gazari-cosri/>

Vezi articolul online: *Ave Căsar, moituri te salutant* – Die Chasaren, Khasaren, Kuzarim, Hazarlar, Xäzärlär, Gazari, Cosri Veröffentlicht am 27. Dezember 2012 von starwarlord

doilea uzurpator al tronului său, cu Tiberiul III (698-705) ⁶⁸ și să fugă la Tervel, fiul hanului bulgar Asparuh. Acesta l-a și ajutat pe Justinian II în anul 705, să-și recapete tronul (705-711). Copilul cuplului imperial (Justinian II și Theodora), Tiberios, născut în anul 705, în Phangoreia, în exil, a fost coregentul lui Justinian II, din anul 706, până în anul 711, când a fost detronat și ucis în Palatul Vlaherne. Numai că acțiunile intrigante ale lui Busir, împotriva lui Justinian II, nu s-au oprit aici, pentru că l-au ajutat pe generalul rebel Bardanes să-l detroneze și să-i dea posibilitatea ca acesta să se încoroneze, sub numele de Philippikos (711-713). Relațiile dintre Bizanț și Chazari s-au ameliorat în timpul domniei lui Leon III Sirianul sau Isaurul, iconoclastul (717-741), mai ales după lupta împotriva arabilor de la Ardabil, din anul 730, când a și încheiat o alianță cu Hanul Bihar, consimțind ca fiica acestuia, pe care o chema tot Țițak (tot Florica) să se căsătorească cu fiul său, Constantin, moștenitorul tronului romeic, viitorul Constantin V Copronimul (741-775). Țițak s-a botezat, primind numele de Irina, devenind celebră la Curte, prin rochia de mireasă, pe care a purtat-o. Cu această ocazie s-au confecționat în Constantinopol robe bărbătești, numite tzitzakion (țitakion) și care au devenit populare în capitală. Copilul Irinei și al lui Constantin V, Leon IV era mai bine cunoscut sub numele de „Leon Chazarul” (775-780, coregent din anul 750). ⁶⁹

Prin anii 856-860, Hanul Chazar din Crimeea, numită pe atunci *Chersonesul tauric*, ⁷⁰ nu știa pentru care religie să se decidă și a acceptat misionari din toate trei monoteiste: iudaism, creștinism și islam. În acest context s-a adresat și Împăratului Mihail III Bețivul (842-867), pentru a-i cere misionari creștini. În anul 860, Împăratul și Patriarhul Photie I cel Mare (858-867 și 877-886) l-au trimis acolo pe Constantin Filosoful (826-869), devenit Chiril, abia înainte de moarte, după ce a fost călugărit la Roma, în anul 869, cu câteva zile înainte de moarte. În drum spre chazari, Constantin s-a oprit în Chersones, unde a învățat limba chazară, gotă și ebraică, timp în care a descoperit și moaștele Sf. Clement al Romei. Privitor la descoperirea de la Cherson, Constantin a redactat în grecesște trei lucrări: *historica narratio*, *sermo declamatorius* și *hymnus*.

Constantin a studiat în Constantinopol, după încheierea cărora și după ce a fost hirotonit diacon, în anul 848, a devenit *hartophilax* (bibliotecar, arhivar și secretar) al Patriarhului Ignatie I cel Mare, în perioada primei păstoriri (847-857). Constantin era fratele de sânge al lui Mihai (827-885), devenit Metodie, prin călugărire la Mănăstirea Olimp: frații Chiril și Metodie. Pentru Constantin, activitatea din Crimeea a fost deja a doua misiune creștină și diplomatică, pe care a efectuat-o, pentru că prima de acest fel, 850-851 a avut loc la Curtea Califului Abbasid Al-Mutawakkil (847-861), din Bagdad, pentru a discuta principiile dogmei Preasfintei Treimi, *de sanctissimae Trinitatis mysterio*, το Δόγμα της Αγίας Τριάδας, Святая Троица, căutând astfel pe bază teologică și prin metodă diplomatică, să apropie cele două religii, creștină și islamul, precum și să îmbunătățească relațiile dintre Imperiul Bizantin și Califat. După întoarcerea de la Bagdad, Constantin s-a retras la Mănăstirea de pe Muntele Olimp, din Asia Mică, lângă Brussa, unde era închinoviat fratele său Mihail, ieromonahul Methodiu.

Chiril stăpânea bine limbile arabă, ebraică și slavă, era un bun orator și un teolog profund. Constantin s-a străduit foarte mult în timpul misiunii desfășurate la chazari, a învățat limba acestora, însă a rămas un insucces, pentru că Hanul s-a decis în final, pentru adoptarea iudaismului, ca religie de stat, și acesta a revenit la Constantinopol, aducând cu el și o parte din reliquiile Sf. Clement I Papa Romei † 101, surghiunit la Chersones, de Împăratul Traian (98-117), unde a și murit, încă în timpul domniei acestuia, moaște pe care le-a adus la Constantinopol, de acolo le-a purtat cu sine prin Moravia și ulterior le-a dus la Roma, unde, în decembrie 867, le-a predat Papei Hadrian II (867-872). ⁷¹ În misiunea de la Bagdad și de la Chazari, Constantin nu a fost însoțit de fratele său Methodiu,

⁶⁸ Primul uzurpator al tronului lui Justinian II a fost Leontios (695-698).

⁶⁹ Ibidem, articolul online: *Ave Căsar, moituri te salutant* – Die Chasaren, Khasaren, Kuzarim, Hazarlar, Xäzärlär, Gazari, Cosri.

⁷⁰ A nu fi confundat termenul cu orașul-port Chersones, din sud-vestul peninsulei, pe malul Mării Negre.

⁷¹ Istoricii de limbă germană au stabilit și studiat următoarea listă a traducerilor operelor lui Constantin – Chiril: Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Kyrrill_von_Saloniki

Traduceri, Übersetzungen:

Einige altkirchenslawische Handschriften enthalten Texte, die möglicherweise von Kyrrill verfasst wurden

după cum relatează unele legende. Abia la misiunea din Moravia, după anul 862, cei doi frați vor pleca și vor activa împreună. La chasari, Constantin a reușit să boteze doar 200 de persoane, și ca răsplată pentru activitatea desfășurată acolo, acesta ar fi cerut Hanului eliberarea a două sute de sclavi creștini greci.⁷² Despre Methodiu, Profesorul bucovinean Evsevie POPOVICIŢU (1838-1922) scrie că ar fi fost duhovnicul prințesei bulgare, sora lui Bogoris sau Boris (852-888), luată în captivitate, de către romei, în timpul războiului bizantino-bulgar și dusă la Constantinopol, unde a acceptat să se boteze. După eliberarea din captivitate, Methodiu ar fi însoțit-o pe prințesă în Bulgaria, în calitate de duhovnic al ei, dar nu se știe cât timp a petrecut acesta, la curtea lui Boris.⁷³

-
- *Perikopen* aus dem *Johannes-Evangelium*: 862 noch im Byzantinischen Reich übersetzt, gefunden im *Codex Assemanianus* (Anfang des 11. Jh., Mazedonien, glagolitisch) und in der *Savvina kniga* (11. Jh., kyrillisch, Nordostbulgarien)
 - alle vier *Evangelien* des Neuen Testaments (zusammen mit Method): wohl 862 noch im Byzantinischen Reich übersetzt, gefunden im *Codex Zographensis* (Anfang des 11. Jh., Mazedonien, glagolitisch) sowie im *Codex Marianus* (Anfang des 11. Jh., Nordostmazedonien, glagolitisch)
 - *Euchologion* [Liturgievorschriften nach dem byzantinischen Ritus]: in Mähren übersetzt, gefunden im *Euchologium Sinaiticum* (11. Jh., glagolitisch)
 - *Brevier*: in Mähren übersetzt, Stundengebete für Priester, gefunden im *Brevier des Priesters Mavra* (15. Jhd.)
 - *Zakon sudnyj ljudem* [Gerichtsgesetzbuch für Weltliche] (wohl zusammen mit Method): in Mähren übersetzt, das *Bürgerliche Gesetzbuch* des *Mährerreichs*, gefunden im *Novgorodskij spisok* (1280, Russland)
 - *Missale* (zusammen mit Method): in Mähren übersetzt, eine durch byzantinische Elemente ergänzte *Petrus-Liturgie* (d. h. des westlichen Gottesdienstes), gefunden in den *Kiewer Blättern* (9. /Anfang des 10. Jh. Mähren/Plattensee-Fürstentum/Bulgarien, glagolitisch)
 - *Psalterium* (zusammen mit Method): in Mähren übersetzt, gefunden im *Psalterium Sinaiticum* (11. Jh., glagolitisch)
 - ein *Apostolar* (Apostelgeschichte, Briefe des Neuen Testaments) (zusammen mit Method): in Mähren übersetzt, gefunden im *Apostolus Christinopolitanus* (13. Jh.)
 - *Oktoich* (Osmiglasnik): in Mähren übersetzt, Sammlung byzantinischer liturgischer Gesänge, gefunden im *Strumicki oktoich* (12.–13. Jh.)

Lucrări proprii, Eigene Werke:

- *Die Chersoner Legende* (d. h. „Die einen historischen Bericht enthaltende Rede über die Übertragung der Überreste des ruhmreichen Clemens“), 2. Hälfte des 9. Jh., besteht aus der *Rede* und dem *historischen Bericht*, gefunden in einer schlecht erhaltenen kirchenslawischen Übersetzung (16. Jh.) des ursprünglichen griechischen Textes, der die drei Teile *historica narratio* (historischer Bericht), *sermo declamatorius* (gehaltene Rede) und *hymnus* (zu Ehren des Hl. Clemens) enthielt. [*historica narratio*, *sermo declamatorius* et *hymnus*].
- *Disput über den rechten Glauben mit den Juden*, 2. Hälfte des 9. Jh., von Method aus Konstantins griechischem Text übersetzt, gekürzt enthalten in der *Vita Cyrilli* (*Leben des Konstantin*; stammt aus der Zeit um 870, die älteste erhaltende Fassung aus dem 15. Jh.)
- *Proglas*, 863–867, Vorwort zur Evangeliumübersetzung, das erste slawische Gedicht, zu den Fundstellen siehe oben unter Übersetzung der vier Evangelien
- *Lob zu Ehren des Hl. Gregors von Nazianz*, 2. Hälfte des 9. Jh., Gedicht, gefunden in der *Vita Cyrilli*
- *Kanon zu Ehren des Hl. Demetrios von Saloniki*, 864–867, nach manchen Forschern von Method geschrieben, Gedicht, gefunden in?
- *Gebet vor dem Tod*, 2. Hälfte des 9. Jh., rhythmisierte Prosa, enthalten in der *Vita Cyrilli*
- *Vorwort zum Evangeliar*, 2. Hälfte des 9. Jh., die erste slawische Abhandlung zu Problemen der Übersetzung und der Literaturtheorie, ein Bruchstück der altkirchenslawischen Übersetzung des griechischen Originals ist im Hilferdingschen Blatt aus dem 11./12. Jh. (Bulgarien) erhalten
- *Geschriebenes über den rechten Glauben*, 2. Hälfte des 9. Jh., Traktat, gefunden in?
- *Alphabetisches Gebet*, 2. Hälfte des 9. Jh., Gedicht, wird manchmal Konstantin von Preslaw zugeschrieben
- *Beichtordnung* im *Euchologium sinaiticum* (vielleicht zusammen mit Method)
- zwei Gebete in Form von Gedichten in den drei Sinaier Blättern im *Euchologium sinaiticum* (die ersten Poesieversuche Konstantins)
- die Kiewer Blätter werden manchmal Konstantin zugeschrieben
- der Text des Mazedonischen kyrillischen Fragments wird Konstantin zugeschrieben.

⁷² Vezi linkul: https://de.wikipedia.org/wiki/Kyryll_von_Saloniki

⁷³ Evsevie POPOVICIŢU, *Istoria Bisericească*, Op. cit., vol. I, p. 620.

Jean DARROUZÈS menționează Chazaria, Χαζαρία, în Notitia 3, din anul d. 787-î. 869, locul 779
 777, ΛΗ' ἐπαρχία Γοτθίας, Mitropolie
 778, α' ὁ Χοτζίρων σίνεγγυς Φούλλων καὶ τοῦ Χαρασίου ἐνῶ λέγεται
 τὸ Μάυρον Νερόν (Karasu sau Charasion)
 779, β' ὁ Ἀστήλ, ἐνῶ λέγεται ὁ Ἀστήλ ὁ ποταμὸς τῆς Χαζαρίας, ἔστιν δὲ καστρον.
 37 (grupa, DARROUZÈS, *Notitiae Episcopatum...*, p. 241-242)⁷⁴

611, ΛΗ' ἐπαρχία Γοτθίας,
 α' Δόρος μητρόπολις
 612, δ' ὁ Χοτζίρων
 613, γ' ὁ Ἀστήλ
 614, δ' ὁ Χουάλης
 615, ε' ὁ Ὀνογούρων
 616, ς' ὁ Ῥετέγ
 617, ζ' ὁ Οὔνων
 618, η' ὁ Ταμάταρχα

De această eparhie (adică provincie mitropolitană) țineau așadar opt episcopii sufragane, după cum se poate constata din Notitia 3: 611 Doros, Mitropolia, 612 Hotziron, 613 Astil, 614 Houalis, 615 Onogouron, 616 Reteg, 617 Ounon, 618 Tamatarha.

Nu se știe ce s-a întâmplat în sistemul de evidență, după care s-au luat datele pentru această catagrafie ori listă a scaunelor Mitropoliei Gotthiei, dar este posibil ca hartophilaxul (bibliotecar, arhivar și secretar) cancelariilor Patriarhiei sau (și) cel al Curții Imperiale să fi făcut o confuzie între *provincia mitropolitană* sau Eparhia Gotthiei, ca entitate canonică, și *formațiunile de stat și etniile* celor două popoare: goții și chazarii. Avem de pildă cazul eparhiei Astil sau Atel, Itil, ὁ Ἀστήλ, care este situată foarte departe de Crimeea, la nord-vest de Marea Caspică și a fost capitala Chazariei Mari, înainte de anul 838, când a fost mutată la Sarkel, Саркел (rus.), pe Don, aproape de intrarea în deltă. După anul 965, Kneazul Sveatoslav I (942-972) i-a schimbat numele, din Sarkel (Cetatea Albă, în chazaro-turcă), în Bila Veja, Белая Вежа. Se poate întâmpla că grecii să fi folosit vechiul nume al capitalei Astil, pentru Sarkel. Cancelariile constantinopolitane aveau o preferință pentru vechii termeni geografici și istorici, după cum s-a putut constata și în cazul Peninsulei Balcanice, cu Moesia, Μοισία, Missia, Scythia, Σκυθική, Sciția etc.⁷⁵

Din cele opt scaune vlădicești ale Gotthiei sau *episcopi in partibus infidelium*, Juan Signes Codoñer consideră că Doros se afla în Crimeea, Chotzirōn, Χοτζίρων și Astil, Ἀστήλ (Atil, Itil, Atel) se aflau cu siguranță în Chazaria, Onogouron, Ὀνογοῦρων și Ounon sau Ounoi, Οὔνων se aflau în Magna Hungaria, Tamatarha, Ταμάταρχα se afla pe peninsula Taman, vizavi cu orașul Kerçi (Crimeea), Reteg, Ῥετέγ nu a fost încă identificat, iar Chouales, Χουάλης, Chalyzians, Khalyzians, Khalis, Khwalis, ar fi un rest din Khasaria Magna, cu un popor de origine turco-chazară, situat pe Volga inferioară, care s-a răsculat împotriva Hanatului Chazar, constituindu-se într-un stat propriu de stepă, imens și aliat cu ungurii din Magna Hungaria. Erau și aceștia tot de religie mozaică, creștină, șamanistă și islamică, dar în final s-au islamizat toți. Chouales sau Khwalis, Chorasmia Khalyzians a fost menționat în secolul al XII-lea, de istoricul bizantin Ioan Kinnamos, Ἰωάννης Κίνναμος. sau

⁷⁴ Privitor la Eparhia Gotthias, locurile 611-618, DARROUZÈS face nota următoare, la pagina 241:

611-618. L'éparchie est entièrement nouvelle, mais sans aucun fondement dans les sources ecclésiastiques, excepté le nom de Gotthia cité au concile de 787 entre Reggio et Catane (liste A), entre Euchaïta et Séleukeia (liste E), entre Reggio et Sougdaïa (F, signature): DARROUZÈS, Liste de 787, p. 19-20, 62. Une fois, mais peut-être par simple variante de copie, apparaît l'ethnique Γοτθων. DVORNIK, Slaves, p. 144, n. 2) a fait remarquer que trois noms de la liste sont des ethniques: 612, Χοτζίρων, 615 Ὀνογοῦρων, 617 Οὔνων; mais Gotthia désigne aussi une nation, de même qu'Alania sous Nicolas Ier sera le titre du premier métropolite des Alanoi. S'il y eut des évêques de ces peuplades de la liste dès le VIIIe siècle, ce qui reste à prouver pour les noms autres que Gotthia, une éparchie organisée est invraisemblable: Introduction, p. 31.

Luat din: Jean DARROUZÈS A.A., *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae...*, Op. cit., p. 241-242.

⁷⁵ Juan Signes Codoñer, *The Emperor Theophilos and the East, 829-842: Court and Frontier in Byzantium during the Last Phase of Iconoclasm*, în vol. 13, din *Birmingham Byzantine and Ottoman Studies*, Ashgate Publishing, Ltd., 2014, 522 p. (online), p. 336-337. Vezi întreg subcapitolul 19. 3: The Thema of the Klimata and the Province of Gotthia, p. 335 u.

Κίναμος (1143-1185), secretarul personal (hartophilax) al împăraților Manuel I (1143-1180), Alexios II Comnenul (1180-1183) și Andronic I Comnenul (1183-1185).⁷⁶

Explicația cea mai aproape de adevăr, privind cele opt eparhii, este că ele erau episcopii afiliate sau episcopii misionare, răspândite prin imperiile de stepă, nomade și seminomade, din estul Europei și din vestul Asiei, care aveau nevoie de un suport canonic, după cum am mai constatat și cu alte ocazii, pe parcursul acestei lucrări. Pentru studiul istoriei bisericești este însă un aspect cu totul nou și nestudiat încă în mod temeinic: problema eparhiilor afiliate unui scaun mitropolitan stabil și recunoscut în mod canonic, chiar dacă teritoriul acestor episcopii se aflau rupte de teritoriul provinciei mitropolitane, la distanță de sute sau mii de kilometri de aceasta din urmă.

III. Conținutul Scrisorii Sf. Teodor Studitul către Arhimandritul Gothiei

Manuscris coligat, păstrat la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, cota ms. românești, nr. 431, p. 1-7, respectiv 117-120;
text cu litere chirilice, redat prin transliterație [translitteratio (lat.),
μεταγραμματισμός] cu litere latine de către
Doamna Prof. Dr. Florica-Elisabeta NUȚIU-VULCĂNESCU, Târgu Mureș

La sfârșitul acestui manuscris, nr. 431, Prof. Dr. Florica-Elisabeta NUȚIU-VULCĂNESCU a găsit următoarea însemnare: „În anul 1788. De Samoil Klain de la Sad, Ieromonahul. Aceste cuvinte s-au tălmăcit și s-au scris de pre izvod elinesc și latinesc în Paris, tipărit în anul 1622”. Acest lucru ar însemna că întregul manuscris ar fi fost tradus de Samuil Micu-Klein în anul 1788.

Privitor la viața bisericească de la Doros-Mangup, Jean DARROUZÈS dă următoarele nume de arhieriei:⁷⁷

Ioan al Gotthiei,? – menționat 786/7-?;

Constantin, î. 1173-?;⁷⁸

Petru,? – menționat în 1347-?;⁷⁹

Theodosie,? – î. 1377-†1385;⁸⁰

⁷⁶ Ioan Kinnamos l-a și însoțit pe Alexios în cadrul competițiilor militare din Europa și din Asia.

Vezi: Augustus Meineke, ed., *Ioannis Cinnami Epitome rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum*; Nicephori Bryennii *Commentarii*. Bonn: Weber, 1836 (Corpus scriptorum historiae Byzantinae, 26) Textus (Graece, Latine), pregătită și editată după aceea a lui C. Tollius, Utrecht, 1652.

Vezi și elenul autorilor și a lucrărilor – lista: *Libri rerum gestarum Byzantarum*.

⁷⁷ Vezi Fasc. VII (1410-1453), din regestele patriarhale, p. 107:

LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VII, Le Régestes de 1410 à 1453, suivis des Table générale des Fascicules I-VII, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1991, reg. nr. 3287-3427, 195 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Regestele sunt prezentate și într-o recenzie de I. M. Mălinaș, în rev. *Familia Română*, Oradea, an 1, 1999, nr. 1, p. 25-26].

⁷⁸ Vezi regestele nr. 1134 și 1126;

⁷⁹ Vezi regestele nr. 2280, 2289, 2291

⁸⁰ Vezi regestele nr. 2685, 2741, 2744, 2786;

Antonie, c. august 1385-î. de iunie-oct. 1399⁸¹

Iacob sau Ioan Holobolos, chartophylax în Constantinopol, iunie-oct. 1399-† iulie 1403?, fiind și topos – τόπος [*ține locul la, n.n.*] al Ephesului în Sinod; Eu cred că rezida în Constantinopol și a fost numai titular de Gotthia, pentru a scuti Patriarhia de cheltuieli de salarizare, cum a fost și în cazul Ungrovlahiei, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea;⁸² N.? – menționat 1430-?;⁸³

Scriam în rândurile anterioare că Sf. Teodor Studitul, ca monah a fost un convins și înflăcărat adept al idealurilor vieții cenobitice, de chinovie sau de obște, conventuală, inspirate de Sf. Vasile cel Mare și mai puțin al celei idioritmice sau de eremit, anahoret, pustnic, sihastru sau schimnic. Acest lucru răzbate și din scrisoarea trimisă *arhimandritului Gotiei*, probabil un *egumen* – stareț – al unei mănăstiri de vază din Crimeea.

Wichtiger als diese Polemiken und von nachhaltiger Wirksamkeit sind Theodors Schriften zum asketischen und mönchischen Leben. Es geht ihm dabei vor allem darum, die koinobitischen Ideale des Basileios von Kaisareia für sein Kloster und für das byzantinischen Mönchtum überhaupt gegenüber dem bekannten Hang zur Anachorese wieder zur Geltung zu bringen. Wir kennen zwei Sammlungen von Katechesen, die sogenannte μικρά und die μεγάλη κατήχησις. Die kleine Katechese umfaßt 134 sehr lebendige Ansprachen über die Pflichten der Mönche. Daß sie erst etwa zwischen 821 und 826 entstanden sei, läßt sich kaum beweisen. Die große Katechese zerfiel ursprünglich in drei Sammlungen. Welchen Teil des Ganzen die erhaltenen Reden ausmachen, ist unsicher. Die große Katechese dürfte vor dem Ausbruch der zweiten ikonoklastischen Verfolgung entstanden sei.⁸⁴

Sf. Teodor Studitul a lăsat în urmă un imens număr de scrisori, strânse într-o colecție de cinci cărți, dintre care sunt numai o parte păstrate, aproximativ 550. Unele dintre acestea sunt microtratate împotriva iconoclaștilor, altele priveau condamnarea *moihianilor*, de la μοιχεία [adulter], altele priveau îndrumări legate de viața monahală, de pastorație, de compasiune și de îndemn la statornicie în credință a celor persecutați de către iconoclaști, texte de prietenie sau cu caracter personal.⁸⁵ În scopul cultivării idealurilor monahale cenobitice, inspirate de Sf. Vasile cel Mare, Teodor Studitul a scris și *Scholion*, τὸ Σχόλιον, Scholium (lat.), prin care voia să argumenteze paternitatea lui Vasile cel Mare asupra lucrării *Diataxis askitiki*, Διάταξις ἀσκητικῆ. În același context de Scholion a făcut și o explicație a *Dumnezeieștii Liturghii a Darurilor mai înainte sfințite*, Divina Mysteriorum ante Consecratorum Missa, Ἡ θεία Λειτουργία τῶν προηγιασμένων δώρων, precum și o Didaskalia hroniki, Διδασκαλία χρονική cu tipiconul rânduielilor de postire în Mănăstirea Studion.⁸⁶

Versificările liturgice ale Sf. Teodor Studitul se pot încadra tot în această temă de stimulare a programului ascetic, de post și de rugăciune, din Mănăstirea Studion. Cărțile liturgice conțin 19 idiomele, τὸ ἰδιόμελον [samoglasnic (slavonă)] și mai multe canoane de cântare în Triod. De fapt, Sf. Teodor și fratelui său Iosif al Tesalonicului le datorăm alcătuirea și extinderea în mare măsură a întregului Triod și Penticostar. Probabil că tot lui Teodor îi aparțin și oi Ἀναβαθμοί (pl.) sau *Cântarea Treptelor*, din Octoih.⁸⁷

⁸¹ Vezi regestele nr. 2785, 2786, 2791, 2796, 2797, 2747-2749;

⁸² Vezi regestele nr. 3074, 3077-3079, 3087, 3284;

⁸³ Vezi regestul nr. 3335;

⁸⁴ Hans-Georg BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich...*, Op. cit., p. 492-493.

⁸⁵ Hans-Georg BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich...*, Op. cit., p. 492.

⁸⁶ Hans-Georg BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich...*, Op. cit., p. 494.

St. Schwietz, *De s. Theodoro Studita reformatore monachorum Basilianorum*, Diss., Breslau, 1896, 26: nach ihm ist nur die Gruppe mit 110 Epitimia echt. [la Hans-Georg BECK, *Kirche...*, p. 494, nota 5.].

⁸⁷ Hans-Georg BECK, *Ibidem*. Catisma 18 [psalmii 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133], din *Psaltire* se numește și ea *Cântarea Treptelor*, pentru că acești psalmi se cântau pe treptele de la intrarea în Templul de la Ierusalim.

Scrisoarea începe prin confirmarea primirii epistolei arhimandritului Gothiei, probabil un egumen al vreunei mănăstiri din Crimeea. Ea a fost dusă de un grup de călugări la Constantinopol. Sf. Teodor Studitul amintește în scrisoarea sa, către *arhimandritul Gothiei*, de un Arhiereu, cu numele Filaret (p. 2 din ms., respectiv 118), pe care îl ruga să facă pace în mănăstirile din acele locuri. Sf. Teodor i se cer anumite sfaturi, dar el recomandă arhimandritului „cartea”, adică *Regulile monahale*, ale Sf. Vasile cel Mare, din care se poate mult mai deslușit constata că monahii nu pot fi judecați nici de către mireni și nici de către tribunalele civile. Cu atât mai mult nu este bine ca *frate cu frate să pâraște și aceasta la cei necredincioși?* [p. 4], adică la necreștini sau la eretici, în cazul nostru referința se făcea probabil la iconoclaști. Sf. Teodor este pragmatic, în ceea ce privește decizia monahului de a se lepăda de lume. Această renunțare la cele lumești nu trebuie să se facă cu jumătate de măsură, ci în mod desăvârșit și total: *De toate trebuie să se lapede, de toate să cade să se dezbrace, de toate să cuvine să se despărțască, și de poftă, și de ai săi, și de priiatini, și de rudenii și de cătră toată lumea să-și înstrăinează voia sa...* [p. 5]. În același timp, călugărul n-are voie nici să renunțe la îmbrăcăminte monahală, *Ci și de port, a dezbrăca pre călugăr iaste tocma ca cum l-ai lipsi de botez* [p. 6], cu atât mai mult este un lucru groaznic, să fie forțat de-a renunța la aceasta. Pe călugărul care greșește nu este bine să fie trimis în lume, adică să fie eliminat din obștea mănăstirii, ci acesta să fie preluat de un alt părinte, un alt egumen, *un alt doctor*, cu experiența necesară, pentru a-l recupera și a fi readus pe calea cea dreaptă: *numai de să va afla doftor mai învățat, carele să-l poată însănătoșea* [p. 7].

Vagabondajul călugărilor, de la o mănăstire la alta, este, de asemenea, condamnat de Sf. Teodor Studitul, la fel ca și traiul îmbelșugat din mănăstire, după modelul celui din lume, fiindu-i strict interzis călugărului să aibă servitor sau un alt fel de personal în subordine.

În acest context ar fi foarte îndreptățită întrebarea, după ce sursă sau text a tradus Samuil Micu-Klein această *Epistolă a Sf. Theodor Studitul, către Arhimandritul Gothiei*? Noi credem că sursa a fost ediția – postum – în cinci volume, Paris, 1696, a lui Jaques Sirmond. Fondul *Bibliotecii Imperiale*, încadrat după 1918 în Biblioteca Națională Austriacă – *Österreichische Nationalbibliothek* – deține o mare parte din lucrările lui Jacobus Sirmondi, apărute în timpul vieții, precum și din reeditările ulterioare, *postum*, dar și cele din secolul al XVIII-lea. Samuil Micu-Klein a stat în două rânduri în capitala imperială:

a. *pe vremea studiilor* de filosofie și teologie catolică, la Universitatea din Viena (1766-1772), ca alumn al Colegiului (=internatului) Pasmaneum;

b. *ca prefect de studii* al Seminarului (=internatului) Sfânta Barbara (1777-1783), pentru uniții din eparhiile Imperiului, care studiau la Universitatea din Viena;

[*Samuil Micu-Klein*, n.n.] „... din nou la Viena ca ‘prefect de studii’ în ‘Seminarul Sfânta Barbara’ (1777-1783), când face intense cercetări cu caracter istoric și își publică primele lucrări; reîntors la Blaj, în mănăstirea ‘Sf. Treime’ (1783-1804), s-a dedicat în întregime studiilor teologice, istorice, lingvistice și traducerilor; spre sfârșitul vieții ‘cenzor’ al cărților românești care apăreau în ‘Tipografia Universității din Buda’ (1804-1806).”⁸⁸

Probabil în timpul cât a stat la Viena, ca *prefect de studii* la Sf. Barbara (1777-1783), să fi tradus sau să fi copiat și strâns textele, pe care ulterior le-a tradus la Blaj, între care trebuie să se fi aflat și această epistolă a Sf. Teodor Studitul, către Arhimandritul Gothiei. Menționez că Samuil Micu-Klein abia își încheiase studiile universitare la Viena (1766-1772), când noul episcop Grigorie Maior l-a cooptat între membrii participanți la sesiunile Sinodului Episcopilor Uniți din Imperiul Habsburgic, din anul 1773 (1 martie-24 aprilie), alături de Ignatie Dărăbant și de Silvestru Caliani.

⁸⁸ Vezi micromedalionul *Micu Samuil*, la: Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români*, Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 262.

Într-o scrisoare din 7 decembrie 1752, Episcopul Inochentie confirma că nepotul său de frate Ioan Micu-Klein sosise deja la Roma: *Nepotul a venit aici*.⁸⁹ Acest nepot, pe care episcopul l-a înputernicit să-i devină moștenitor universal, va rămâne cu Inochentie, până la moartea acestuia, după care a revenit acasă, în Transilvania, cu atât mai mult, cu cât Alexandru Novac, *inașul* sau servitorul său, de la Blaj, pe care l-a luat cu sine, în anul 1744, murise în anul 1753, conform unei scrisori vlădicești, din 1 iulie: *A murit Alexandru Novac, inașul nostru*.⁹⁰

Nepotul de frate al lui Inochentie Micu-Klein, Ioan Micu, care a adus manuscrisul *Arhieraticon*, din 1748, de la Roma, odată cu întreg fondul de carte al *bibliotecii episcopului*, depozitată la Blaj, i l-a oferit cu siguranță lui Grigorie Maior ori predecesorului acestuia, Atanasie Rednic (1765-1772), dar întrebarea se pune, cum de s-a ajuns ca acest manuscris important să fie apoi detașat de restul cărților, putând fi găsit și recuperat, doar printr-o întâmplare.

În încheiere, noi îndrăznim să afirmăm că *Arhieraticonul* lui Inochentie Micu-Klein își are forma desăvârșită de evoluție în *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, iar acesta din urmă se ascunde în *Arhieraticonul* manuscris al predecesorului său, Roma, 1748. Cele două texte se deosebesc doar prin unele diortosiri și adaptări [făcute de Grigorie Maior], impuse de evoluția limbii române și de omogenitatea ei, la nivelul întregului spațiu locuit de români, pentru a-l face accesibil și arhierilor de peste munți, din Moldova și din Țara Românească.⁹¹

Scrisoarea Sf. Teodor Studitul, către Arhimandritul Gotiei – una din cele 550 de epistole păstrate – este inclusă în Tomul *operele complete*, Migne, P.G., vol. 99 [coloanele 1519-1522]. Pe pagina de titlu a volumului 99 se menționează că operele Sf. Teodor Studitul au fost reproduse după cele editate de Jaques Sirmond: *S. P. N. Theodori Studitæ Opera Omnia. Juxta editionem R. P. Jacobi Sirmondi cum amplissimis accessionibus quas publici juris fecit Cardinalis Angelo Mai. Tomus unicus, Paris, 1903*.⁹² Scrisorile sunt reproduse în volum în coloanele 903-1679. Scrisoarea către Arhimandritul Gotiei este inclusă în *cartea a doua de scrisori*, având nr. 164: *Epistolarum libri duo ex edit. Jacobi Sirmondi, CLXIV, Archimandritæ Gotthiæ, De monastico instituto*.⁹³ Opera în limba greacă a Sf. Teodor Studitul a fost copiată, pregătită și tradusă în limba latină, de către Jacobus Sirmondi sau Jaques Sirmond, însă n-a mai apucat să o publice. A apărut postum, la Paris, în anul 1696, în Tipografia Regească, Typographia Regia, *Imprimerie royale de France*, în volumul V, din cele cinci tipărite postum în folio, de către jezuitul *Jaques de la Baune*, cuprinzând lucrările lui Sirmond.⁹⁴ În volumul cinci, *de la Baune*

⁸⁹ Aloisie L. TĂUTU, *Testamentul și moartea Episcopului Inocențiu Micu-Klein*, în vol. I, p. 383, din: *Omagiu Canonicului Aloisie Ludovic TĂUTU cu ocazia împlinirii etății sale de 80 de ani*, OPERE, vol. I Istorie, Roma, 1975. Studiul are anexat și textul *Testamentului* lui Inochentie, în latină și traducerea românească, făcută de A. L. Tăutu.

Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 59.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Întregul paragraf este o reluare din volumul nostru: *Arhieraticon*, p. 155, 170: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Pentaria, Πενταρχία, τόμος III/1, Arhieraticon, Ἀρχιερατικόν, Liber pontificalis Ecclesiae Dacoromenorum græci ritus, Чинівник, Etape de evoluție, structură, reflecții teologice și comparație de texte liturgice*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2018, 467 p. [ediția online este apărută în Editura Presa Universitară Clujeană, 2018].

⁹² *Patrologiæ cursus completus* [Series Græca]: ...omnium ss. patrum, doctorum, scriptorumque ecclesiasticorum sive Latinorum sive Græcorum ...

⁹³ Compară cu textul din *Documenta catholica omnia*: Luat din: *De monastico instituto*, [http://www.documentacatholicaomnia.eu/20vs/103_migne_gm/0758-0826_Theodorus_Studita_Epistolae_\(MPG_099_0903_1680\)_GM.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/20vs/103_migne_gm/0758-0826_Theodorus_Studita_Epistolae_(MPG_099_0903_1680)_GM.pdf)

⁹⁴ Despre Jaques de la Baune, vezi: *Pragmatische Geschichte des Ordens der Jesuiten seit ihrem Ursprung bis auf gegenwärtige Zeit*, durch Johann Christoph HARENBERG, zweiter und letzter Teil, Halle und Helmstadt, Verlag von Carl Hermann Hemmerde, 1760, p. 1075.

a adăugat și o biografie a Sf. Teodor Studitul, pe care ar fi redactat-o el.⁹⁵ Așa s-a ajuns ca pentru colecția ulterioară a lui Migne și a continuatorilor acestuia, să poată fi folosite lucrările lui Jaques Sirmond, pentru tomul 99, din *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca.*, [P.G.].

Le quatrième Tome contient les Ouvrages de la composition du P. Sirmond, & le dernier les Traitez de Theodore Studite, en Grec & en Latin, que le P. Sirmond vouloit publier lorsqu'il mourut. Ces cinq Volumes qui ont été imprimez dans l'Imprimerie Roiale, ont paru en 1696.⁹⁶

Angelo Mai (1782-1854), din anul 1838, Cardinal al Curiei Romane, titularul Bisericii Sant'Anastasia al Palatino, fost Prefect al Bibliotecii Apostolice Vaticane (1819-1833) și apoi Prefect al Congregației pentru Concilii [Sinoade] (1851-1853) a contribuit foarte mult la punerea în lumină a multor manuscrise greu de descifrat și contează ca unul dintre cei mai importanți pionieri, privind cercetarea și recuperarea textelor de palimpsest, *παλίμψηστος*, palimpsestus (lat.). El a fost un mare paleograf și mai puțin versat *critic de texte*, dar a salvat, descifrat, transcris și transliterat un imens număr de manuscrise antice și din literatura creștină a primului mileniu, considerate pierdute. Privitor la Sf. Teodor Studitu, contribuțiile lui Mai, pentru care Comisia Colecției Migne le-a cooptat ca sursă de editare a tomului 99, din P. G., alături de Jaques Sirmond, sunt:⁹⁷

Oratoria: sermones S. Theodori Studitae, Georgii Nicomediensis, S. Ioan. Chrysostomi, B. Marci Monachi, Michaelis Pselli Iun. et Georgii Metochitae

Mai, Angelo • Cozza-Luzi, Giuseppe [Hrsg.]. – Roma (1905);

Tu En Hagiois Patros Hemon Theodoru Tu Studitu Ta Heuriskomena Panta = S. P. N. Theodori Studitae opera omnia: Juxta Editionem R. P. Jacobi Sirmondi, Cum Amplissimis Accessionibus Quas Public Juris Fecit Cardinalis Angelo Mai

Theodorus <Studita>. Mai, Angelo • Sirmond, Jacques [Bearb.]. Migne, Jacques-Paul [Hrsg.]. – Paris (1903)

S. P. N. Theodori Studitae Magna Catechesis

Theodorus <Studita>. Mai, Angelo [Hrsg.]. – Roma (1883)

S. P. N. Theodori Studitae Sermones Parvae Catecheseos

Theodorus <Studita>. Mai, Angelo [Hrsg.]. – Roma (1883)

Theodori Studitae epistolae et fragmenta

Theodorus <Studita>. Mai, Angelo [Hrsg.]. – Roma (1854)

Spicilegium Romanum (Vol. 1-3)

Mai, Angelo • u.a. [Hrsg.]. – Roma (1839-1844)

<http://hdl.handle.net/2027/ucm.5324244601>

<http://hdl.handle.net/2027/ucm.5324343487>

Patrum nova bibliotheca, 1845–1853.

⁹⁵ Despre Jaques Sirmond, vezi micromedalionul: Birgit Bernard: *Jacques Sirmond*. In: Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon (BBKL). Band 10, Bautz, Herzberg 1995, ISBN 3-88309-062-X, Sp. 533–535. Compară cu datele din: Johann Christoph HARENBERG, *Pragmatische Geschichte des Ordens der Jesuiten...*, Op. cit., p. 1025, 1050, 1068 etc.

⁹⁶ *Bibliothèque des auteurs ecclésiastiques du XVIIe siècle*, Partie seconde, Des Auteurs qui ont fleuri depuis 1630 jusqu'à 1650, Paris, 1719, Chez André Pralard, rue saint Jaques, à l'Occasion, M.DCC.XIX. Avec approbation et privilege, p. 184-185.

⁹⁷ Literatură privitoare la Cardinalul Angelo Mai: Benedetto Prina:

Biografia del cardinale Angelo Mai. Gaffuri e Gatti, Bergamo 1882.

Giuseppe Cozza-Luzi (Hrsg.): Epistolario del cardinale Angelo Mai. Primo saggio di cento lettere inedite. Bolis, Bergamo 1883.

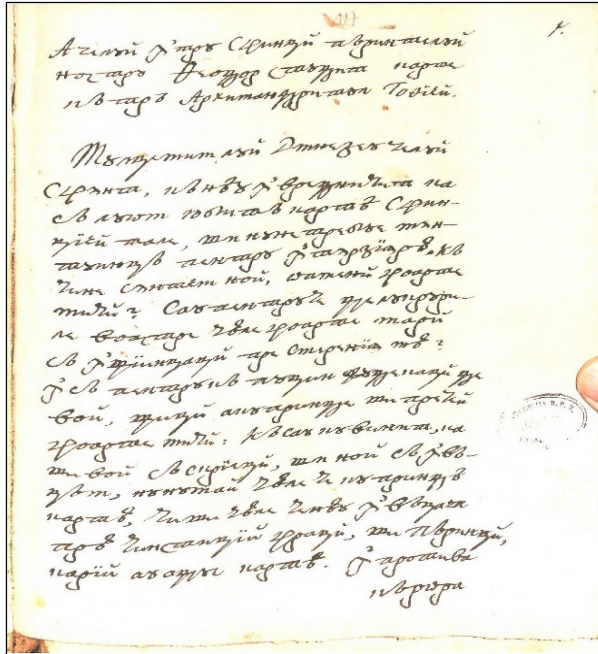
Gianni Gervasoni: Angelo Mai. Edizioni Orobiche, Bergamo 1954.

Georgios Fatouros: Mai, Angelo. In: Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon (BBKL). Band 5, Bautz, Herzberg 1993, ISBN 3-88309-043-3, Sp. 560–562.

Antonio Carrannante: Mai, Angelo. In: Mario Caravale (Hrsg.): Dizionario Biografico degli Italiani (DBI). Band 67: Macchi–Malaspina. Istituto della Enciclopedia Italiana, Rom 2006.

Micromedalion, luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Angelo_Mai

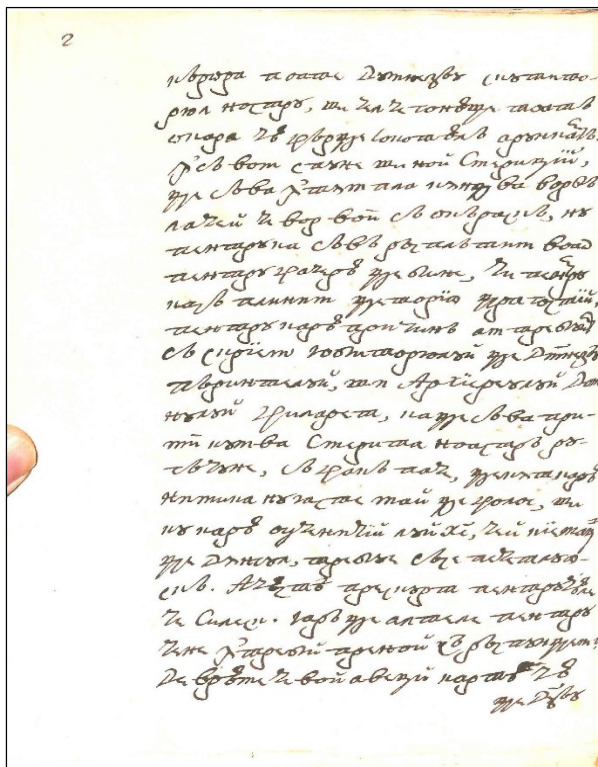
Anexă, text:

1. A CELUI ÎNTRU SFINȚI – PĂRINTELUI NOSTRU TEODOR STUDIT,
CARTE CĂTRĂ ARHIMANDRITUL GOTIEI

Mulțămim lui Dumnezeu celui Sfânt că ne-au învrednicit ca să luom iubită cartea Sfinției Tale și nu ne trebuie mântuință pentru întârzierea, că cine sântem noi, oameni foarte mici?

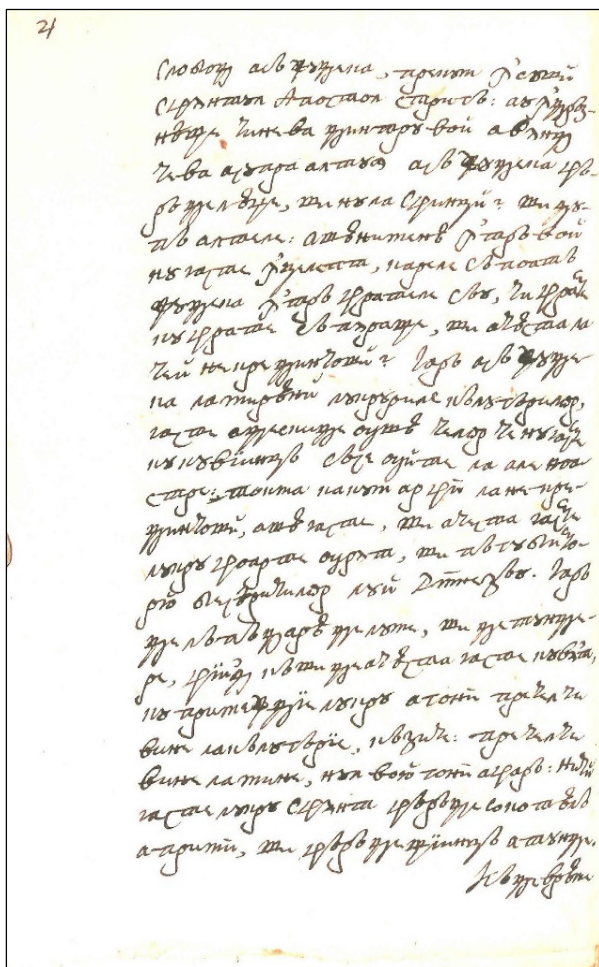
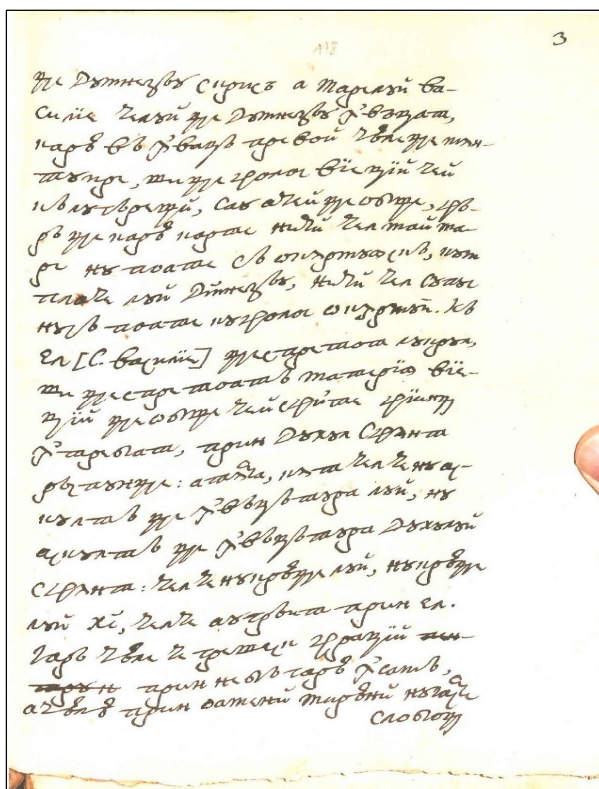
Sau pentru ce de lucrurile voastre ceale foarte mari să înștiințați pre smereniia mea?

Însă pentru că puțin judecați de voi, știți a cuprinde și pre cei foarte mici, că s-au cuvinit, ca și voi să scrieți și noi să învățăm nu numai ceale ce cuprindea cartea, ci și ceale ce ne-au învățat preacinstiții frați și părinți, carii au adus cartea. Împrotiva

căroră poate Dumnezeu, Sutitoriul nostru și Cel ce goneaște toată ocara cea fără de socoteală aruncată, însă vom spune și noi, smeriții, de să va întâmpla cândva vorbă la cei ce vor voi să ocărsască, nu pentru ca să vă răsplătim voao pentru facerea de bine, ci pentru ca să plinim detoriia dragostii, pentru carea pricină am tebut să scriem iubitoriului de Dumnezeu, Părintelui și Arhiereului, Domnului Filaret, ca de să va primi cumva smerita noastră rugăciune, să facă pace, decât carea nimica nu iaste mai de folos și cu carea ucenicii lui Hs., cei chemați de dânsul, trebuie să se pecetluiască. Aceastea pre scurt, pentru ceale ce silesc, iară de altele, pentru ce ne întrebi pre noi să răspundem?

De vreame ce voi aveți cartea cea

de Dumnezeu scrisă a Marelui Vasilie, celui de Dumnezeu învățat, carea vă învață pre voi ceale de mântuire și de folos vieții cei călugărești sau a cei de obște, fără de carea carte, nici cel mai mare nu poate să ocârmuiască, cum place lui Dumnezeu, nici cel supus nu să poate cu folos ocârmui. Că el [S. Vasilie] despre tot lucrul și despre toată materia vieții de obște cei sfinte, fiind întrebat, prin Duhul Sfânt, răspunde: atâta, cât cel ce nu ascultă de învățătura lui, nu ascultă de învățătura Duhului Sfânt; cel ce nu creade lui, nu creade lui Hs., Cel ce au grăit prin el.

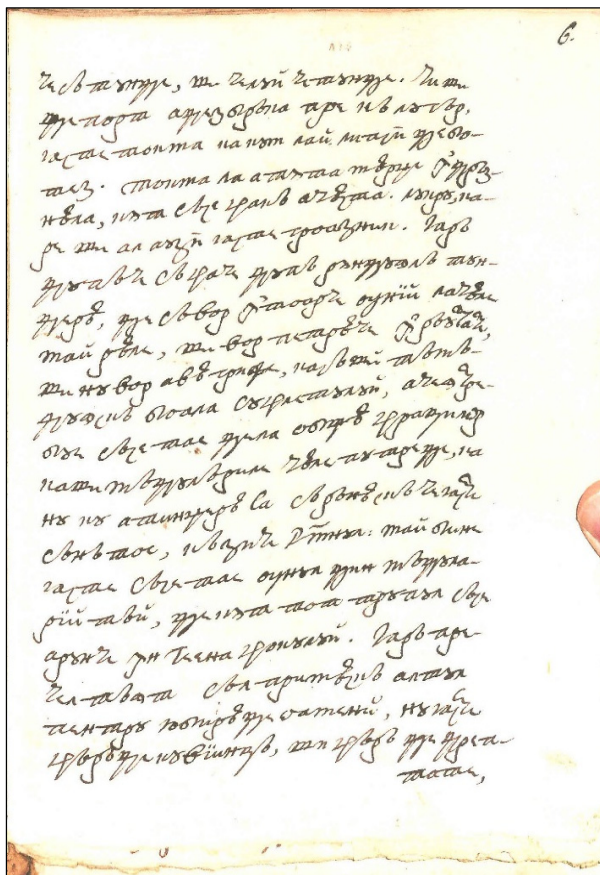
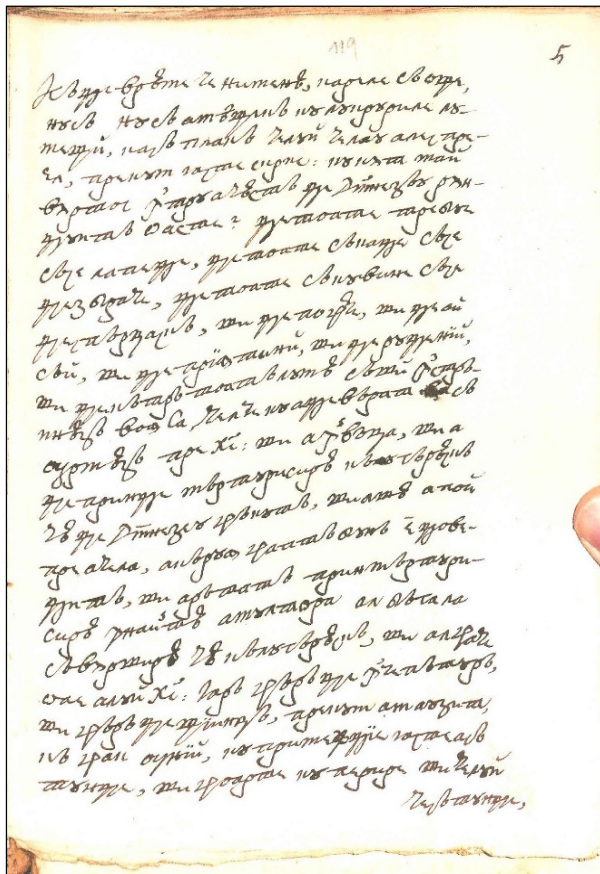
Iară ceale ce greșesc frații prin nebăgarea în samă, acealea prin oameni mireani nu iaste

slobod a să judeca, precum însuși Sfântul Apostol strigă: „au îndrăznește cineva dintru voi având ceva asupra altuia a să judeca fără de leage și nu la sfinți?” [1 Cor. 6, 1, 5]

Și după altele, așea nimenea întră voi nu iaste înțelept, carele să poată judeca întră fratele său, ci frate cu frate să pâraște și aceasta la cei necredincioși?

Iară a să judeca la mireani lucrurile călugărilor, iaste a deschide ușa celor ce nu iaste cu cuviință să se uite la ale noastre, tocma ca cum ar fi la necredincioși, așea iaste, și acesta iaste lucru foarte urât și păgubitoriu besearicilor lui Dumnezeu.

Iară de lăpădarea de lume și de tundere, fiindcă și de aceasta iaste cuvânt, cu primejdie lucru a goni pre cel ce vine la călugărie, că zice: „Pre cel ce vine la mine, nu-l voi goni afară [Ioan 6, 37-38], nici iaste lucru sfânt fără de socoteală a primi și fără de știință a tunde”

Că de vreme ce nimenea, carele să oște, nu să ameștecă cu lucrurile lumești, ca să placă celui ce l-au ales pre el, precum iaste scris [2 *Tim. 2, 4*]: cu cât mai vârtos întru această de Dumnezeu rânduită oaste?

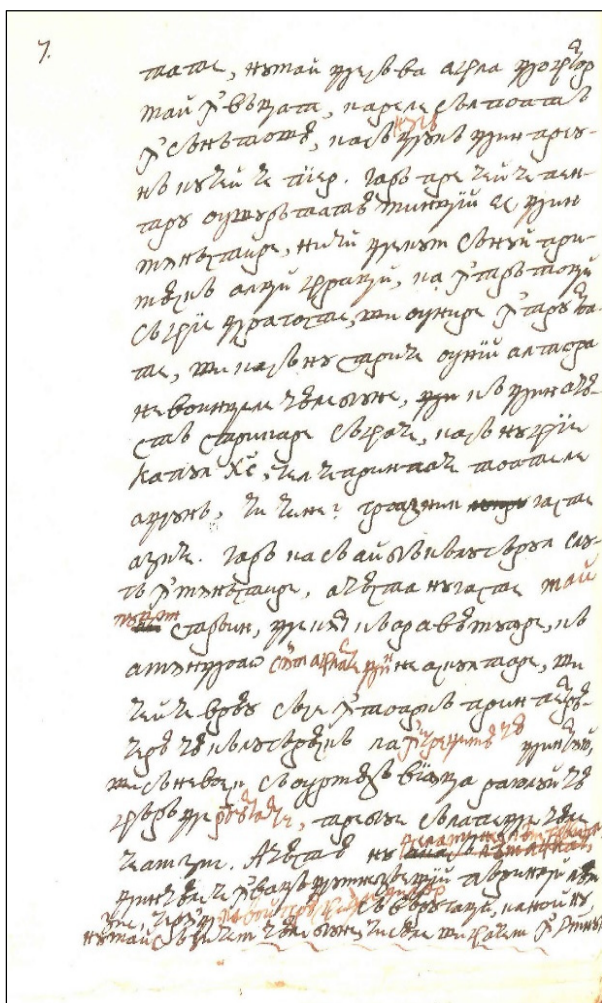
De toate trebuie să se lapede, de toate să cade să se dezbrace, de toate să cuvine să se despărțască, și de poște, și de ai săi, și de priiatini, și de rudenii și de cătră toată lumea să-și înstrăinează voia sa, cel ce cu adevărat va să urmează pre Hs. și a învăța și a deprinde mărturisirea călugărească cea de Dumnezeu făcută, și așa apoi pre acela, a căruia faptă bună e dovedită și arătată prin mărturisirea înaintea a multora a-l băga la săvârșirea cea călugărească și a-l face oaie a lui Hs. Iară fără de începătură și fără de știință, precum am auzit că fac unii, cu primejdie iaste a să tunde și foarte cu perire și celui

ce să tunde și celui ce tunde.

Ci și de port, a dezbrăca pre călugăr iaste tocma ca cum l-ai lipsi de botez. Tocma la atâta mearge îndrăzneala, cât să se facă aceasta, lucru, care și a-l auzi iaste groaznic.

Iară după ce să face după rânduială tunderea, de să vor întoarce unii la ceale mai reale și vor petreace în răutate și nu vor avea grije ca să-și tămăduiască boala sufletului, aceia trebuie să se taie de la obștea fraților ca și mădulările ceale putrede, ca nu cu atingerea sa să rănească ce iaste sănătos, că zice Domnul: „Mai bine iaste să se taie unul din mădularii tăi, decât tot trupul să se arunce în Gheena focului” [*Matei 5, 29*].

Iară pre cel tăiat să-l primească altul pentru iubirea de oameni, nu iaste fără de cuviință și fără de drep-

Finalul scrisorii, luat din Migne, P. G., vol. 99, col. 1521-1522, jos.

Ταῦτα οὐκ οἴκοθεν, ἀλλ' ἐξ ὧν οἱ θεοφόροι Πατέρες φθέγγοντες, συνειληχόντες ὑπομνηστικῶς ἐφθεγγάμεθα· αἰτούμενοι ὑμᾶς τοὺς πανιέρους προσεύχεσθαι μὴ μόνον λέγειν ἡμᾶς τὰ καλὰ, ἀλλὰ καὶ πράττειν ἐν Κυρίῳ.	Haec non domi nata, sed ex iis quae divini Patres docent collata protulimus; postulantes ut vos sanctissimi oretis, ut nos bona non dicamus modo, sed et faciamus in Domino.	[Traducerea făcută de Samuil Micu-Klein] Aceasta nu de la mine le-am grăit, din ceale ce învață dumnezeiștii Părinți le-am zis, cerând ca voi preasfințiților să vă rugați, ca noi nu numai să zicem ceale bune, ci să le și facem în Domnul.	[Traducerea actuală, Dr. Adrian Cazacu] Pe toate acestea nu le-am rostit de la mine, ci pe cele spuse de purtătorii de Dumnezeu Părinți, cerându-vă preasfințiților să vă rugați ca noi nu numai să învățăm (să zicem) ceea ce este bun (pe cele bune), ci să și săvârșim în Domnul.

tate, numai de să va afla doftor mai învățat, carele să-l poată însănătoșea, ca să nu să ducă dimpreună cu cei ce pier.

Iară pre cei ce pentru ușurătatea minții ies din mănăstire, nicidecum să nu-i primească alți frați, ca întră toți să fie dragoste și unire întru toate, și ca să nu strice unii altora nevoințele ceale bune, că din această stricare să face, ca să nu fie capul Hs., Cel ce prin pace toate le adună, ci cine?

Groaznic iaste a zice!

Iară ca să aibă călugărul slugă în mănăstire, aceasta nu iaste mai puțin străin, decât că ar avea muiare, că amândoaă sânt aflate din neascultare și cei ce vreau să se întoarcă prin petreacerea cea călugărească la întregimea cea dintâiu și să nevoiesc să urmează viața raiului, cea fără de răutate, trebuie să lapede ceale ce am zis.

Aceasta nu de la mine le-am grăit, din ceale ce învață dumnezeiștii Părinți le-am zis, cerând ca voi Preasfințiților să vă rugați, ca noi nu numai să zicem ceale bune, ci să le și facem în Domnul.

2. Facsimil

Textul scrisorii Sf. Teodor Studitul către Arhimandritul Gotiei,
în

Jacques Paul MIGNE [†1875], *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca.*,
[P.G.], vol. 99, col. 1519-1522, Paris, 1903, Epistolarum lib. II, CLXIV (164)

1519

S. THEODORI STUDITAE

1520

licet piecina baptismatis. Pax tibi, amice et frater A tuo παντιςματες. Εἰρήνη σοι, φιλὰ καὶ ἀδελφεὲ καὶ
et domine. Pax et domui tuae, et omnibus qui ad
te pertinet, a Patre, et Filio, et Spiritu sancto.
Amen.

δέξασθαι γράμματα ἀγαπητικὰ τῆς ἐπιστολῆς ὑμῶν
οὐ μὲν χρῆζομεν ἀπαγγελίας διὰ τὴν βραδυτάτη. Τῆς
γὰρ ἡμεῖς οἱ εὐταλεῖς; ἡ τίνος ἔσκεν ἑμῶς τί ἡ
ἡμετέρα εὐδαιμονία; ἀνέρεται ὑμῶς περὶ τῶν συ-
κινούτων ὑμῶς ἰουδαίων; Ὅπως ἐκείνῳ μετρήσας
τοὺς γυμνάζοντες αἰδέσθε καὶ τοὺς διαχίστες συγκα-
τάσσας· αἰετως καὶ αὐτοὶ γυμνάζετε, καὶ ἐμὲ
ἐδιδάχθητε, οὐ μόνον ἐκ ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ ἐκ
οἱ τούτων ἐκτεταμένων αἰδουμένων καὶ ἀδελφοὶ καὶ
Πατέρες ἐδίδαξαν. Καθ' ὅσον ἀπόντων ὁ Θεὸς ἐμὲ
ἐκπαρτιστὴς· καὶ τῶν ἐκτεταμένων ἀλογίως
αὐτοματῶν διαλλακτὴς. Ἰννοκένσιον δὲ καὶ ἐμὲ
εἰ ταπεινῶς, εἰ ποτε λόγος γένοιτο τὰ κατ' ἐκείνους, ὅ
τοὺς γυμνάζοντες ἐδιδάχθητε, οὐ χάριν ὑμῶς κατε-
βάλλομεν, ἀλλὰ τὸ κακωστούμενον τῇ ἀγάπῃ καὶ
ἐκπαρτιστὴς. Οὐ χάριν ἀπαγγέλλομεν ἐκείνους
καὶ τῷ θεωρηματικῷ Πατρὶ καὶ ἀρχιερεὶ κυρίῳ ἐμῶν
ἀδελφῶν· εἰς καὶ προσεχέμεν ὁ κατεβαλλόμενος ἐμὲ
τῶν ταπεινῶν, συνδίδουσα τὰ πρὸς εἰρήνην, ἥτις οὐδὲ
ἐκτετατότερος, καὶ ἐπ' ἧς Χριστοῦ μαθηταὶ οἱ ἐν
αὐτοῦ καλεῖσθαι, ἐρεῖλαι χαρακτηρίζονται. Ταῦτα
ὡς ἐν κεφαλῇ καὶ τῶν κατεβαλλόμενων. Ταῦτα δὲ
τῶν ἄλλων, τί καὶ ἐκτετατότερος ὅλους ἀπαρτίζου;
ἐχόντων ὑμῶν τῶν θεωρηματικῶν τῶν θεωρηματικῶν βί-
βιον τοῦ μεγάλου βασιλείου, διδάσκουσιν τοῦ με-
δικαίου, εἰς τὸν κοινωτικῶν βίου τὰ σωτήρια καὶ ἐκ-
παρτιστὴς· ἥτις χωρὶς αὐτῶν οὐ κατεβαλλόμενος ἀπα-
ρτίζου, οὐ κατεβαλλόμενος ἐκτετατός, καὶ ἀρχιερεὶ
καὶ ἀρχιερεῖ. Ἐκείνους ἐκτετατότερος ἐπὶ πᾶσι ὑμῶν
ἐκείνους καὶ ἀπαρτίζου τῆς ἐν κοινωτικῇ ἰατρικῇ ζωῇ, ἐν
Πατρίματι ἀγίου ἀπαρτίζου· καὶ ὁ ἐκείνους στυγρῶς
ἐκτετατός τῷ ἀγίῳ Πνεύματι· ὁ δ' αὐτῶν ἀπαρτίζου
ἐκείνους ἐπὶ τῷ ἀγίῳ πνεύματι Χριστοῦ. Τὰ γὰρ
συμπεπνευμένα ἢ ἀπαρτίζου τῶν ἀδελφῶν ἀπαρτίζου,
οὐκ ἔστι ἐν λαϊκῶν προσώπων κρίνεσθαι, καὶ αὐτῶς
ὁ ἴσας Ἀπόστολος βοᾷ· Τὰ μὲν τῶν ὑμῶν πρῶτον
ἐχόντων κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν, καὶ εἰς
ἐπὶ τῶν ἀγίων; Καὶ μετ' ἑτέρας· Οὕτως οὐκ ἔστι
ἐμὲ σπέρμα οὐδὲ εἰς, ὅς δύνασται ἀνακρίνει
ἀνὰ μέσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· ἀλλὰ ἀδελφοί
κατὰ ἀδελφοῦ κρίνετε καὶ, καὶ ταῦτα ἐπὶ ἀπεί-
ρων. Ἰσὺν δὲ τῶν ἀκρίτων ἐστὶ τὸ ἐπὶ τῶν λαϊκῶν
τῶν μενέων ἐκτετατός, καὶ ἀναγινῶν θύρας ὡς
ἀδελφῶν παρακρίσεις εἰς τὰ ἡμέτερα· καὶ ταῦτα ἐν-
φθον ἐπὶ σωτήρια καὶ ἀπομάρτυρον τῇ Ἐκκλησίᾳ
τοῦ Θεοῦ.

CLXIV. — Archimandrita Gotthilf (*).

P.L. (36). — 'Αρχιμανδρίτης Γοτθίλφ. (V.)

De monastio instituto.

Gratiam habemus sancto Deo, quod digni habiti
sumus qui amice sanctitatis litteras accipere-
mus. Nec vero tarditatis excusatione nobis est opus.
Quinam enim sumus nos homines tantilli? aut qua
de causa vos ullatenus de negotiis vestris maximis
ad temulitatem nostram referatis? Attamen quia
modice de vobis sentientes, nostis etiam minimos
compleri: conveniens fuit et vos scribere, et nos
discere, non solum quoniam epistola continebat, verum
etiam quae reverendissimi fratres ac patres docuere,
qui eas attulerunt. Contra quam omnia Deus pro-
tector noster, et inconsiderate obiectarum crimina-
tionum depulsor. Conferemus autem et nos humi-
les, si quando incidat sermo, quem in nobis erunt,
apud eos qui voluerint calumniari; non quo bene-
ficio vobis rependamus, sed ut quod charitati de-
betur, expleamus. Quam ob causam scribere consili
folimus Dei amantissimo Patri et pontifici domino
Philareto: si forte suscepta fuerit humilis nostra
intercessio, ad componendam pacem, quia nihil est
conducibilius, et qua Christi discipuli, qui ab ipso
vocati sunt, insigniri debent. Hinc velot in summa
de iis quae urgent. De aliis vero quorsum a nobis
quiritum est ut respondeamus? cum vos divinitus
edocti librum magni Basilii a Deo exaratum ha-
beatis, docentem quem monasticam seu coenobiacam
vita salutaria sunt et utilia: absque quo nec gubor-
nare digno Deo possit praeses, nec utiliter gubor-
nari subditus. Ille de quolibet et argumento et ma-
teriu sacrae vitae coenobiacae propria interrogatus,
per Spiritum sanctum respondet: ut qui ejus du-
ctum sequitur, ductum sequatur Spiritus sancti:
qui ei non credit, Christo qui per eum locutus est,
non credat. Quis ergo per incuriam fratribus obre-
puit delicta, ea per laicos homines iudicari non
licere sacer ipse clamat Apostolus: *Audet aliquis
vestrum habere negotium adversus alterum iudicari
apud iniquos et non apud sanctos*⁴⁴. Si post alia:
*Sic non est inter vos sapiens quisquam, ut possit iu-
dicare inter fratrem suum; sed frater cum fratre
contendit, et hoc apud infideles*⁴⁵? Perinde autem est,
ac si apud infideles fiat, apud laicos monachorum
negotia, examinari, et janum illis aperire, quos ne-
fas est res nostras inspicere: absurdumque hoc
prorsus et damnosum et Ecclesiae Dei.

⁴⁴⁻⁴⁵ I Cor. vi, 11. ⁴⁵ Ibid. 5.

NOTAE.

(*), Dogmatica.

(36) in cod. Bag. p. 7.

ἀποκατέως καὶ ἀποκρίσεως, ἐπειδὴ καὶ τούτων Ἀ
οὐτε τὸ ἀποσινοῦμαι ἀκούδουν· φασὶ γὰρ,
ρχόμενον πρὸς με, εὐ μὲ ἐκδύλω ἔγω·
προσιεσθαι ἀλλῶς καὶ ὡς θυγὴ· καὶ ἀποκρίσας
τημένως, δοῖεν. Εἰ γὰρ οὐδεὶς στρατευόμε-
πλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις,
στραταγοῦνται ἄρις, καθά γόγρακται·
ἔθ' οὖν μᾶλλον ἐπὶ τῇδε τῇ δουλείᾳ στρατιᾷ·
ἐκταῖσθαι δὲ, πάντων ἀπογορευθῆναι χρὴ,
ἀπορρηγῆναι δέν, καὶ σχίσσιν, καὶ σκίσιν,
ον, καὶ συγγενῶν, καὶ τοῦ σύμπαντος κόσμου
ἰστέον (ἐκταῖσθαι, τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀκού-
λλαντα τῷ Χριστῷ· εἰδ' οὕτως στοιχαθῆναι καὶ
σθῆναι τὴν θεωρητικὴν καὶ δοκίμαστον μετάνο-
αν· καὶ πείραν εἶναι καὶ βίωσιν ἀρετῆς, οὐ-
ταχθῆναι τῇ μαρτυρίᾳ τῶν πολλῶν εἰς τὴν με-
ν τελευτῶν, καὶ ἕνα γενέσθαι τὸν τοῦ Χρι-
στεύοντος. Ἀρνῆται δὲ καὶ ἀμαθῶς, ὡς
λεται ἡμῖν, ἀποκρίσθαι, ἐκταῖσθαι καὶ
ταῖς, καὶ τῷ χειρουργῶν καὶ τῷ κείροντι,
γὰρ καὶ ἀποσχεματίζον μοναχῶν, ἵσεν ἐστὶ
ἀδικαίωτον. Ὅμως τοιούτοις τούτο γίνεσθαι·
ἔστι καὶ ἀκούδουν. Εἰ δὲ μετὰ τοῦ δαῖ-
τυαθῆναι, ἐπειδὴ ὑπονοστοῦσι τινες πρὸς τὰ
ε· τοῖς ταῦτοις ἐκταῖσθαι τῇ κακίᾳ, καὶ
δυνος ἑαυτοὺς ἐν ταῖς ψυχικαῖς ἀβήρωσταις,
μεθὰ χρὸ τῶν ἀδελφότητος, καὶ ὁμοῖως
σπεύσας μάλιν, ὡς ἐν μὲ τῇ συνεχίᾳ καὶ
ε βλάπτειτο. φασὶ γὰρ ὁ Κύριος· Συμφερί-
ε ἐν τῶν μάλιν σου ἀποκαθῆ, καὶ μὲ
ὁ σώμα σου βλάθῃ εἰς τὴν γέενναν τοῦ
· Ἐὰν δὲ ἄλλω δυνάτῃ τῇ ἐκταῖσθαι προσθ-
κατὰ φιλοφροσύνης τρόπον, οὐκ ἔγω τοῦ εἰσέως·
ὁρῶντες ἀκαταμετρήτους λαοὺς, ἀλλὰ μὲ
ἡμῶν συγκαταρρέοντες. Οἱ δὲ ἄλλως κυρ-
ἀποκατέωνται τοῦ κακοῦ, ἀπρίσθαι ἔστι
εἰς ἄλλας ἀδελφότητες· ἵνα συναντησῶντες ἢ
μαρτυρία κατὰ πάντα τοῖς πόσι· καὶ μὲ ἵνα ἄλ-
τὰ ἀλλήλων καταλύοντες σπουδαίοντα· ἔξ ἑ-
καὶ ὁ Χριστός, ὁ τῇ εὐφροῇ συνδύει τὰ πάντα,
τες· ἀποκαταίει καὶ λέγει· ἑαυτὸν δὲ ἔχειν
ἐν αἷς μοναχῶν, τοιοῦτον εἶναι ὡς καὶ τὸ
μεταίει· ἀρετῶν γὰρ τῶν παρακαλῶν εὐρέ-
καὶ τοῖς εἰς τὸ κατ' ἀρχὴν ἀνδραγαθῶν ἐργα-
ε τῆς μοναχικῆς πελειῆς, καὶ τὴν ἀπέρωκον
παραδείσου ζωὴν μεταίει εὐχαρίστησιν, ἀπὸ
τὰ προσημασία. Ταῦτα οὐκ οἰκίζον, ἀλλ' ἐξ
θεοφόροι Πατέρες φέγγοντες, συνελκόντες
ποταμῶς ἐκτελέσθαι· αἰτοῦμενοι ἡμῶς τοῖς
οὖς προσεύχεσθαι μὲ μένεν λέγειν ἡμῶς τὰ
ἀλλὰ καὶ πρῶτον ἐν Κυρίῳ.

ΡΧΕ' (51). — Γρηγορίου τέτατον. [σγ'.]

De diversis argumentis.

ἔργον ἐπὶ τῇ γράμματι σου, τέτατον ἀντιμε-
· καὶ αὐτοῖς ἐ ὁδὸς τῶν ἐν ἀρετῇ· καὶ ὕψιν
Ioan. vi, 37. ²² II Timoth. ii, 4. ²³ Matth. v, 29.

NOTE.

1 In cod. Reg. ppz.

De renuntiatione et tonsura, quandoquidem de
hoc etiam sermo: nec periculo vacat repellere:
altemum: *Esum qui venit ad me, non efficiam foras*²²:
neque temere ac fortuito admittere, et tondere im-
perito, sanctum est. Nam si seruo militans implicat
negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probavit²³,
sicut scriptum est, quanto magis in hac a Deo com-
stitutis militia? Omnibus renuntiare oportet, omni-
bus spoliari necesse est, ab omnibus avelli conven-
nit, et affectibus, et domesticis, et amicis, et co-
gnatis, et a mundo universo voluntate peregrinari
eam, qui vere secuturus sit Christum: atque ita
institui et formari monasticam professionem a Deo
conditam: eumque cuius virtus speculata atque ex-
portia fuerit, sic introduci sub multorum testimo-
nio ad monasticam perfectionem, et unam fieri de
ovibus Christi. Sine initiatione autem et sine scien-
tia, ut nobis denuntiatum fuit, tonderi periculosum
est, ac perniciosissimum et tonso et tondenti. Sed
et habitum detrahare monacho, perinde est ac ba-
ptismo spoliare. Omnino eo proceditur audacie ut
satus fiat, orrendum est vel auditu. Si vero post-
quam tonsura rite facta fuerit, ad deteriora re-
deant aliqui, ilique persistant in improbitate, nec
animas suas morbos curent; excindi debent a fra-
trem oculis, sicut solent putrida membra, ne con-
tactu quod sanum est laedatur. Dicit enim Dominus:
*Præstat unum de membris tuis adscindi, quam totum
corpus tuum nulli in gehennam ignis*²⁴. Num
autem qui rescissus est, ab altero suscipi humani-
tatis gratia, non est præter fax et equum; si mo-
dum peritior medicus inveniat qui eum sanat,
nec a pereuntibus simul abducatur. Ceterum qui
per levitatem et exornatio resiliunt, ab aliis fra-
ternitatibus nullo modo recipiantur: ut mutus sit
dilectio et concordia omnium in omnibus; et ne
alii aliorum invidiam pia studia destruant; ex qui-
bus sit, ut caput non sit Christus, qui per pacem
colligit universa; sed quis? detestandum est dictu.
Quod autem servum habeat monachus in mona-
sterio, id non minus alienum est quam si habeat
mulierem; utraque enim inventa sunt inobedientium;
et his qui ad primigeniam integritatem redire per
monasticam conversationem cupiunt, et mali ex-
pertem paradisi vitam imitari student, ~~sequeunda~~
sunt quæ dixi. Hæc non domi nata, sed ex illis quæ
divini Patres docet collata protulimus; postulantes
ut vos sanctissimi oretis, ut nos bona non di-
camus modo, sed et faciamus in Domino.

CLXV. — Gregorio IIo.

Gavius sum litteris tuis, dilecte fili: quod ur-
bane et honeste se gerant qui sunt in urbe, quod

Literatură aferentă

- Hans-Georg BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, von..., C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, MCMLIX (1959), 843 p. [text online]
- Georges I. BRĂȚIANU, *La mer Noire. Des origines à la conquête ottomane*, München, 1969, 394 p. [S. A. D. = Societas Academica Dacoromana, *Acta Historica*, tomus IX].
- Gheorge I. BRĂȚIANU, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, Traducere de Michaela SPINEI, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie de Victor SPINEI, Polirom, Iași-București, 1999, 502 p.
- Badea CIREȘANU, *Tezaurul liturgic al Sfintei Biserici ortodoxe de răsărit*, 3 vol., București, 1910-1912; I, 1910, LIX+164p.; II, 1911, 624 p.; III, 1912, 430 p.
- Juan Signes CODONER, *The Emperor Theophilos and the East, 829–842: Court and Frontier in Byzantium during the Last Phase of Iconoclasm*, în vol. 13, din *Birmingham Byzantine and Ottoman Studies*, Ashgate Publishing, Ltd., 2014, 522 p. (online), p. 336-337. Vezi întreg subcapitolul 19. 3: The Thema of the Klimata and the Province of Gotthia, p. 335 u. [la Ioan Marin Mălinaș, în *Pentarchia*, vol. III, p. 229, nota 96].
- Jean DARROUZÈS A.A., *Épistoliers Byzantins du X-e siècle*, éditées par..., Inst. Franc., d'Étud., Byz., Paris, 1960, 430. [A. O. Chr., 6].
- Jean DARROUZÈS, *Documents inédits d'Ecclesiologie byzantine*, Textes édités, traduits et annotés par..., Inst. Franc. d'Étud. Byz., Paris, 1966, 442 p.
- Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les ΟΦΦΙΚΙΑ de l' Église Byzantine*, par..., Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1970, 618 p. [Archives de l'Orient Chrétien, 11].
- Jean DARROUZÈS, *Le registre Synodal du Patriarcat Byzantin au XIV-e siècle*. Étude paleographique et diplomatique, par..., Inst. Franc. d'Étud. Byz., Paris, 1971 [A.O.Chr., 12].
- Jean DARROUZÈS A.A., *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*. Texte critique, introduction et notes, par..., Inst. Franc. d'Études Byz., Paris, 1981, 521 p. [Géographie Ecclésiastique de l'Empire Byzantin, Tome I].
- Jean DARROUZÈS et Albert FAILLER, *Tables générales des Échos d'Orient (1887-1942)*, Inst. Franc. d'Étud. Byz., Paris, 1986, 392 p.
- S. B. DAŠKOV, *Dicționar de împărați bizantini*, traducerea de Viorica ONOFREI și Dorin ONOFREI, Editura Enciclopedică, București, 1999, 508 p.+hărți. (Colecția „Biblioteca Enciclopedică de istorie Universală”, Seria Biografii).
- Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, *CANOANELE BISERICII ORTODOXE*. Note și comentarii, Sibiu, 1992, 557 p.
- Raymond JANIN, A.A., *La Géographie Ecclésiastique de l'Empire Byzantin*, première partie, Le siege de Constantinople et le Patriarcat Œcuménique, Tome III, Les églises et les monastères, par..., deuxième edition, Paris, 1969, 605 p. + hărți.
- LITURGICA BISERICII ORTODOXE**, Cursuri universitare, de Prof. Vasile MITROFANOVICI, prelucrate, completate și editate de Prof. Teodor TARNAVSCI, și acum din nou editate și completate de Prof. Nectarie Nicolae COTLARCIUC, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei, Cernăuți, 1929, 926 p.
- J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliarum nova, et amplissima collectio*, (Reprint, ediția 1903, Paris, vol. 22), Graz, 1961, vol. 22, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt Graz.

- Alexandru MADGEARU, *Evoluția frontierelor din regiunea Mării Negre în secolele VII-XII* (cap. II), în vol. *Marea Neagră. State și frontiere. De la sfârșitul antichității la Pacea de la Paris*, de Sergiu ISOPESCU, Alexandru MADGEARU, Mircea SOREANU, Editura Militară, București, 2013, p. 69-98 [Institutul pentru Studii politice de apărare și istorie militară], *text online*.
- Ioan Marin MĂLINAȘ, *Pentarchia*, vol. III, Πενταρχία, τόμος III. *Regestele patriarhale și imperiale de la Constantinopol, privind Crimeea și țărmul nordic al Mării Negre*; Πατριαρχική και αυτοκρατορικά έγγραφα από την Κωνσταντινούπολη, σχετικά με την Κριμαία και τη βόρεια ακτή της Μαύρης Θάλασσας, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2016, Κλουζ-Ναπόκα, 240 p.
- Ioan Marin MĂLINAȘ, *Pentarchia*, Πενταρχία, τόμος III/1, Arhieraticon, Αρχιερατικών, Liber pontificalis Ecclesiae Dacoromenorum graeci ritus, Чинівник, Etape de evoluție, structură, reflecții teologice și comparație de texte liturgice, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2018, 467 p. [ediția online este apărută în Editura Presa Universitară Clujeană, 2018].
- The Œcumenical Patriarchate. The Great Church of Christ*, Publishers Orthodox Centre of the Oecumenical Patriarchate, Geneva, Switzerland, E. Tzaferis S. A., Athens, Grece, 374 p., incl. il., pl., facsim. [de mai mulți autori: Damascinos Papandreu Mitropolitul Elveției, Aristides Pasadaios, Vlasios Phidas, Athanasios Paliouras; cu blagoslovenia și prefața festivă a Patriarhului Ecumenic Dimitrios I (1972-1991)].
- Athanasios PALIOURAS, *The byzantine monuments and the Oecumenical Patriarchate*, Published by E. Tzaferis S. A., Athene, 1990, 157 p. incl. il. și pl.
- Evelyn PATLEGEAN, *Les Stoudites, l'empereur et Rome*. In: *Bisanzio, Roma e l'Italia nell'alto medioevo*, Band 1, Spoleto 1988, S. 429–460.
- Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români*, Univers Enciclopedic, București, 1996, 501 p.
- Profesor Eusevie POPOVICI, *Istoria Bisericească*, Traducere de Athanasie Episcopul Râmnicului Noului Severin și Gherasim Episcopul Argeșului, I-II, București, Tipografia Cărților bisericești, vol. I, 1900, 730 p., vol. II, 1901, 559 p.
- Michaelis LE QUIEN, – *Oriens Christianus*, Unveränderter Nachdruck der 1740 in der Typographia Regia in Paris erschienenen Ausgabe, în 4°, 3 Bände, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz – Austria, 1958.
- I. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. I, Le Régestes de 381 à 715, par Venance GRUMEL, 1932, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1972, reg. 1-324 régestes, 251 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Acest volum a fost recenzat de H. Grégoire, în rev. *Byzantion*, Tome XII, 1937, p. 673-675].
- II-III. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206, par Venance GRUMEL, Deuxieme édition revue et corrigée par Jean DARROUZÈS, 1989, Paris, Institut Français d'Études Byzantines, 325-1202 régestes, 612 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).
- IV. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 + apend. cu 12 regeste, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).
- V. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).
- VI. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).
- VII. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VII, Le Régestes de 1410 à 1453, suivis des Table générale des Fascicules I-VII, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1991, reg. nr. 3287-3427, 195 p. (=

Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Regelele sunt prezentate și într-o recenzie de I. M. Mălinaș, în rev. *Familia Română*, Oradea, an 1, 1999, nr. 1, p. 25-26].

Pentru secolul al XIV-lea, lucrarea instrument de studiu – manual – rămâne cartea lui Jean DARROUZÈS, *Le registre synodal du patriarchat byzantin au XIVe siècle (Étude paléographique et diplomatique)*, Paris, 1971, 503 p. [Colecția: *Archives de l'Orient Chrétien*, nr. 12]⁹⁸.

Το ἱερόν κωδίκιον (1315-1402)⁹⁹ Cod. Vind. Hist. gr. 47 și 48, (precum și copia acestuia: Cod. Vat. Urb. gr. 80).

Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Editura Lidia, București, 2003, 900 p.

⁹⁸ *Das Patriarchatsregister von Konstantinopel*, Bd. I-VIII (von Christian Gastgeber, Johannes Preiser-Kapeller, Vratislav Zervan, Otto Kresten).

Die Kanzlei des Patriarchats von Konstantinopel führte ein Register, in dem Kopien der ausgefertigten bzw. originalen Urkunden aufbewahrt wurden. Von dem ursprünglichen „heiligen Register“ (to hieron kodikion) sind neben wenigen Fragmenten aus postbyzantinischer Zeit zwei Bände aus dem 14. und Anfang des 15. Jahrhunderts erhalten, die sich heute in der Österreichischen Nationalbibliothek befinden (Cod. Vind. hist. 47 und 48). Die beiden Bände brachte Mitte des 16. Jahrhunderts der kaiserliche Gesandte am Hofe Süleymans II., Augerius von Busbeck, nach Wien. Ein Slavist und ein Klassischer Philologe, Franz Miklosich und Joseph Müller, gaben die Urkunden in den zwei ersten Bänden der „Acta et diplomata Graeca medii aevi“ 1860 bzw. 1862 in Wien heraus.

Da diese Edition mangelhaft und unvollständig ist und den Ansprüchen einer modernen kritischen Ausgabe nicht genügt, initiierte Herbert Hunger bald nach 1970 eine Neubearbeitung. Unter seiner Leitung setzte sich ein Team von Byzantinisten und Rechtshistorikern mit dem Patriarchatsregister kritisch auseinander. Eine Neuedition im Rahmen des „Corpus Fontium Historiae Byzantinae“ (Series Vindobonensis), konzipiert in acht Bänden, wurde in Angriff genommen. Nach mehrjährigen Vorarbeiten erschien 1981 der erste Band des Registers des Patriarchats von Konstantinopel (PRK): Der Band umfasst neben einer kritischen Edition eine ausführliche Einleitung und Analyse der Dokumente (inkl. der darin erwähnten früheren Dokumente und Gesetze), ergänzt durch eine synoptische deutsche Übersetzung. 1995 erschien der zweite Band, 2001 der dritte Band. Band 5 und 6 wurden aufgrund der Förderung durch den Österreichischen Forschungsfonds vorgezogen (Projekte P19818, P22269) und sind zurzeit in Vorbereitung für den Druck.

Luat din: <http://www.oeaw.ac.at/imafo/die-abteilungen/byzanzforschung/language-cultural-heritage/diplomatik-texteditionen/patriarchatsregister-konstantinopel/>

⁹⁹ Vezi regestul nr. 2041, din Fasc. V, la: Jean DARROUZÈS, *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Arhieraticon

[Ἀρχιερατικόν; Liber pontificalis
Ecclesiæ Dacoromenorum, græci ritus; Чинóвник]
Etapе de evoluție, structură, reflecții teologice
și comparație de texte liturgice¹

Rezumat la cartea cu același titlu

Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2018, 467 p.

În urmă cu cinci mii de ani îdHr., egiptenii au copt lipia – precursora pâinii de astăzi, însă fără drojdie – după ce, tot ei, au inventat cuptorul, iar mai târziu au folosit și drojdia, pe care au descoperit-o în pâinea evreilor. Tot în urmă cu cinci mii de ani îdHr., în Georgia, Iranul și Irakul de astăzi, a început cultivarea viței de vie, din care ulterior s-a preparat vinul. Mântuitorul Iisus Hristos a binecuvântat aceste alimente, la care adăugăm și apa potabilă, prin a deveni materia Sfintei Euharistii, pentru care nu-I putem îndeajuns mulțumi: an panis & vinum sint materia Eucharistiæ; de antichitate usus panis fermentati apud Græcos & azymi apud Latinos.² Acestor generații anonime de oameni harnici și inteligenți, afierosim cu recunoștință prezentul volum.

Autorul

Primul *Arhieraticon*, Ἀρχιερατικόν, tipărit în limba română a fost cel al Episcopului Grigorie Maior de Făgăraș și Alba Iulia (1773-1782, † 1785), *Arhieraticon*, Blaj, 1777 [Tălcuit de pre limba elinească pre limba rumânească, carele cuprinde în sine toată slujba arhierească, acum întâi tipărit...].

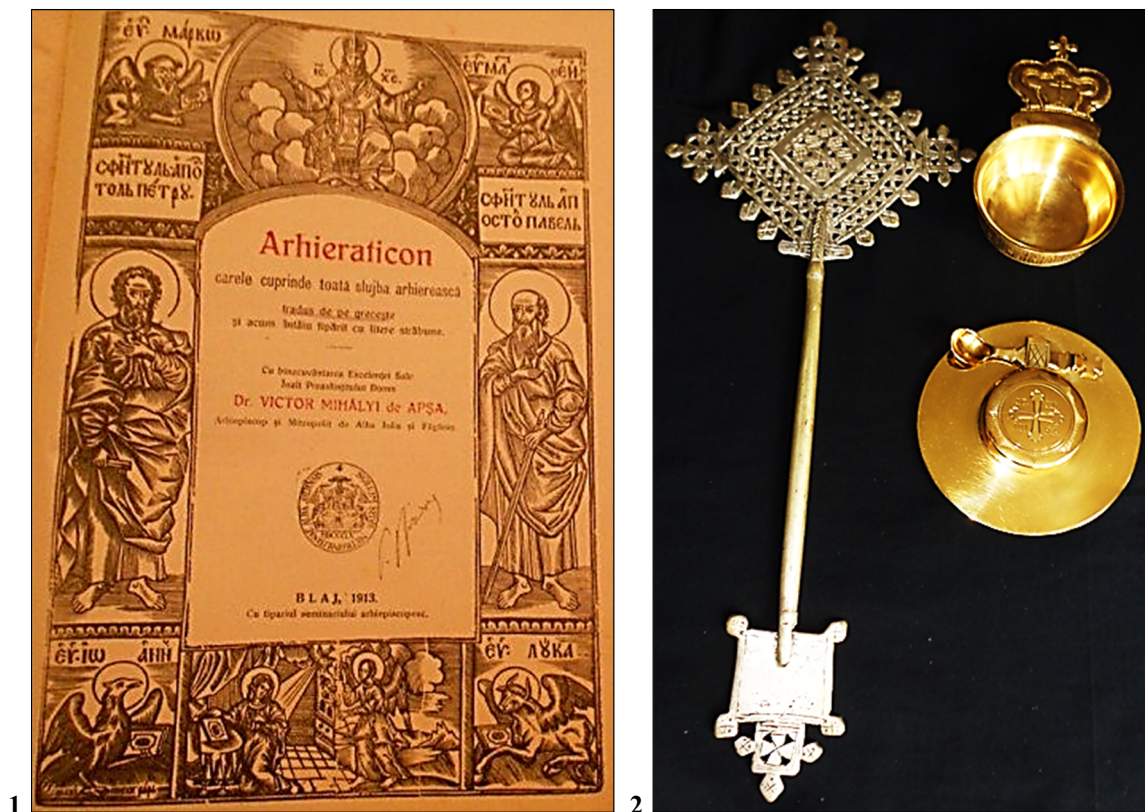
În felul acesta, Grigorie Maior continuă și desăvârșește începutul făcut de marele său protector și înaintaș în scaun, Episcopul Inochentie Micu Baron de Klein, prin *Arhieraticonul* românesc, rămas în manuscris, al acestuia, Roma, 8 octombrie 1748, 50 de file, scrise recto și verso (23x17,5 cm.), cu c. 24 rânduri pe pagină, plus 20 de file albe, nescrise.³

¹ Extras din volumul nostru tipărit: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Pentarchia*, vol. III / 1, Πενταρχία, τόμος III / 1, *Arhieraticon* [Ἀρχιερατικόν; Liber pontificalis Ecclesiæ Dacoromenorum, græci ritus; Чинóвник], Etape de evoluție, structură, reflecții teologice și comparație de texte liturgice, Cluj-Napoca, 2018, p. 433-454.

Vezi și partea din rezumatul acesta publicat în rev. *Transilvania*, Sibiu, anul editorial 2018, nr. 8, p. 82-89: Ioan Marin Mălinaș, *Arhieraticon* [Ἀρχιερατικόν; Liber pontificalis Ecclesiæ Dacoromenorum, græci ritus; Чинóвник] Etape de evoluție, structură, reflecții teologice și comparație de texte liturgice (I).

² Luat din: *Prælectiones theologicæ de Augustissimo Eucharistiæ Sacramento*, Quas in Scholis Sorbonicis habuit Honoratus Tournely Sacræ Facultatis Parisiensi Doctor..., Tomus octavus, Venetiis Apud Nicolaum Pezzana, 1739, p. 158: Quæstio quarta. De natura, materia, & forma Sacramenti Eucharistiæ (în șapte articole).

³ Vezi p. 9-11, la: INOCHENTIE Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, [Editura] România Press, București, 2000, Tipografia CRATER, ISBN 973-99696-1-5, 131 p.

1. *Arhieratikon*, Blaj, 1913.

Arhieratikon carele cuprinde toată slujba arhierască. Tradus de pe grecește și acum întâiu tipărit cu litere străbune. Cu binecuvântarea Excelenței Sale Înaltpreasfințitului Domn Dr. Victor Mihalyi de Apșa Arhiepiscop și Mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș, Blaj, 1913 Cu tipariul Seminarului Arhiepiscopesc (60 p.).

2. *Ritul etiopiano-monophysit*: cruce etiopiană (sec. XIX), pentru preoți și episcopi, din bronz placat cu argint;

a. *ritul bizantino-grec*: pixidă, ἡ πικίς-ἰδος, cu linguriță anexată (sec. XIX), pentru împărtășirea bolnavilor sau a copiilor, după botez, bronz placat cu aur⁴;

b. *ritul bizantino-grec*: tiplotă, τόplotă, теплота (slavonă), pentru „căldură” (sec. XIX), adică pentru încălzirea apei, care după plinirea Sfintei Jertfe se toarnă în potir, vezi și „teplota”

(compară cu lucrarea: *Învățătura bisericească, pe scurt de 7 taine*, Râmnic, 1746, f. 21), la Ene Braniște⁵; toate trei obiectele liturgice fac parte din colecția privată [din biblioteca, arhiva și muzeul] deținută de Arhimandritul Dr. Ioan Marin Mălinaș, Neunkirchen, Austria.

Biserica Ortodoxă de limbă greacă reușește să tipărească primul *Arhieratikon*, la Veneția, în anul 1714. A doua ediție a apărut la Constantinopol, în anul 1820, iar în anul 1971 s-a tipărit la Athena a treia ediție, diortosită, adăugită, extinsă și revizuită.

Ca parte integrantă a cărții de ritual *Euchologion* – Εὐχολόγιον, *Arhieratikonul* [Чинóвник] și *Liturghierul*, [Ἱερατικόν, Слоужебникъ], în Biserica Ortodoxă de limbă slavonă, pentru Ucraina de azi, menționăm cărțile Mitropolitului Petru Movilă al Kievului (1633-1646): *Liturghier*, Киев, Kiev, 1629 [precedat de o altă ediție, Kiev, 1620], Kiev, 1639, 1646, 1653, 1666, 1681, 1691, 1692, 1697, 1702, 1704, 1708; *Euchologion*/Евхологион, Требник Петра Могилы, тип. Киево-Печерской лавры, 16 XII. 1646: ΕΥΧΟΛΟΓΙCΩΝ албо молтвословъ или требникъ.

În Rusia, după anul 1653, adică în contextul reformei liturgice întreprinse de Patriarhul Nikon al Moscovei (1652-1658-1666, † 1682), menționăm *Arhieratikonul*, Чиновник redactat în anul 1675, Чиновника архиерейского богослужения și tipărit la Moscova, în anul 1677, de către Patriarhul Ioachim al Moscovei (1674-1690). Redactarea acestei cărți de ritual în anul 1675 a fost întreprinsă de un grup de liturgiști, sub conducerea învățatului ieromonah Euthymius Chudovsky, Евфимием Чудовским († 1705), pe baza textelor corectate și aprobate de Nikon, după anul 1653: «Чина архиерейского совершения литургии», написанного в 1653 году по просьбе патриарха Никона патриархом Константинопольским Афанасием III; притом слово «патриарх» везде заменено на «архиерей», а сослужащие «архиереи» заменены на «архимандритов».

⁴ Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase...*, 2001, p. 367 și 101.

⁵ Ibidem, p. 512.

De notat ar fi la această ediție de *Cinovnic*, Чинóвник, că termenul de „patriarh” este înlocuit cu acela de „arhiereu”, iar episcopii concelebranți [mitropoliți și arhiepiscopi] sunt menționați cu termenul de „arhimandrit”.

Tot lui Euthymius, de la Mănăstirea Chudov, Чúдов монастырь, din Kremlin-Moscova i se datorează și noua *rânduială de încoronare a Țarilor Rusiei*: Чина поставления на царство.⁶

Zamfira Mihai susține că:

„Alcătuirea unor *Liturghiere* grecești pentru arhieriei (*arhieraticon*) datează din secolul al VIII-lea. Ele au fost traduse din limba greacă în limba slavă pentru nevoile de cult, odată cu liturghierele. În Țările Române au fost folosite asemenea lucrări special alcătuite în limba slavă și în secolele anterioare secolului al XVII-lea.

Majoritatea slujebnicelor arhieresti cuprind, în special, textele liturghiilor și apoi pe cele ale slujbelor pe care le oficiază un ierarh. Or, majoritatea acestor liturghiere sunt, în același timp, destinate slujirii preoților de enorie sau de mănăstiri. De aceea diferențele care constau mai ales în rânduilele coslujirii și în cele câteva rugăciuni în plus, față de textul liturghiilor de uz general, au ajuns să fie menționate la sfârșitul tuturor liturghierelor, care nu devin însă, datorită acestui capitol explicativ, arhieraticoane! Ceea ce este specific 'Slujebnicului arhieresc' este partea a doua, care cuprinde, după *otpusť* (sau în terminologia secolului XX – *apolis* 'rugăciunea de încheiere a unei liturghii'), texte ale ierurgiilor arhieresti. De exemplu, copiat în secolul al XVII-lea, ms.sl. 480 BAR conține, după textele celor trei liturghii, abia la f. 99 (dintr-un total de 106 f.): 'rugăciunea ce o spune arhieretul'. Cu aceeași structură a conținutului sunt majoritatea manuscriselor slave de la BAR.”⁷

Procedul acesta este aplicat încă și la edițiile actuale de liturghiere, cum ar fi cazul *Liturghierului*, ed. IBMBOR, București, 2000, unde la p. 479-506 se află cap. *Tipicul slujbei Sfintei Liturghii cu arhiereu*.⁸

⁶ Luat din: св. Михаил Желтов. Богослужение Русской Церкви, X-XX вв. «Реформа богослужения во 2-й пол. XVII в.» (2000);

Диакон Михаил Желтов. Новый источник по истории русского богослужения: кавычный экземпляр «Чиночника архиерейского служения» 1677 года // Вестник церковной истории. 2006. № 2. С. 235–239;

Korolevskij C. *Le Pontifical dans le rite byzantin* // OCP. 1944. Vol. 10. P. 202-215;

Чиновник архиерейского священнослужения: Прил. М., 1982;

Марусин М. Чини Святительских Служб в Київському Евхології з початку XVI ст. Р., 1966. (Видання Укр. Католицького ун-ту ім. св. Климентія папи; 27);

Paverd F. van de. *Zur Geschichte der Messliturgie in Antiocheia und Konstantinopel gegen Ende des 4. Jh.*: Analyse der Quellen bei Johannes Chrysostomos. R., 1970. (OCA; 187);

Ивановский Н. И. Проскинитарий Арсения Суханова, 1649-1653 гг. // ППС. 1899. № 7. Вып. 3. С. 249-279; Чиновник; Bacha C. Notions générales sur les versions arabes de la liturgie de S. Jean Chrysostome suivies d'une ancienne version inédite // Crusostomika: Studi e ricerche intorno a S. Giovanni Crisostomo / A cura del comitato per il XV° centenario della sua morte. R., 1908. P. 405-471;

Кекелидзе. Литургические груз. памятники; он же. Древнегрузинский Архиператикон. Тбилиси, 1912;

The Pontifical Liturgy of St. John Chrysostom: A Manuscript of the 17th Century in the Slavonic Text and Latin Translation / Ed. C. Sipovič. L., 1978; патристические: Апост. пред.; Апост. постановл.;

Isidori Pelousiotae Epist. 136 // PG. 78. Col. 272 (рус. пер.: Исидор Пелусиот, прп. Письма. М., 2000. Т. 1. С. 66-67); Areop. ЕН;

Герман, свт. Сказание; Протеория; [pseudo-]Sophronii Patriarchae Hierosolymitani Commentarius liturgicus // PG. 87g. Col. 3981-4001.

Герман, свт. Сказание; Протеория; [pseudo-]Sophronii Patriarchae Hierosolymitani Commentarius liturgicus // PG. 87g. Col. 3981-4001.

⁷ Vezi p. 37-38, din: ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, Cuvânt înainte de Erich Renhart, Studii de Cătălina Velculescu, Zamfira Mihail, Ileana Stănculescu, Ovidiu Olar. Îngrijirea volumului Ileana Stănculescu, București, Paideia, 2013, format A⁴, 106 p. + 158 facsimile [*fac simile* (lat.)], pe 79 de file, ISBN 978-973-596-897-7.

BAR=Biblioteca Academiei Române.

⁸ Ibidem, p. 37, nota 2.

Privitor la arhieraticoane, vezi lucrările următoare:

APXIEPATIKON. *Liber pontificalis Ecclesiae graecae. Nunc primum ex regiis ms. euchologiis, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticae plenissimis illustratus.*

Meditatione et labore Isaacii Haberti, Sacrosanctae Ecclesiae Parisiensis Presbyteri Canonici ac Theologi, Abbatis S. Mariae de Alodijs, Doctoris Sorbonici, Regi à Consilijs & Sacris Concionibus Ordinarij. Cum indice locupletissimo. Parisiis. Sumptibus Petri Blasii, viâ Iacobæâ sub signo D. Thomæ. M. DC. XLIII. [1643] Cum privilegio Regis christianissimi. Et approbatione doctorum., 1 filă forțaț, 26 + 749 + 11 p., o filă postzaț;

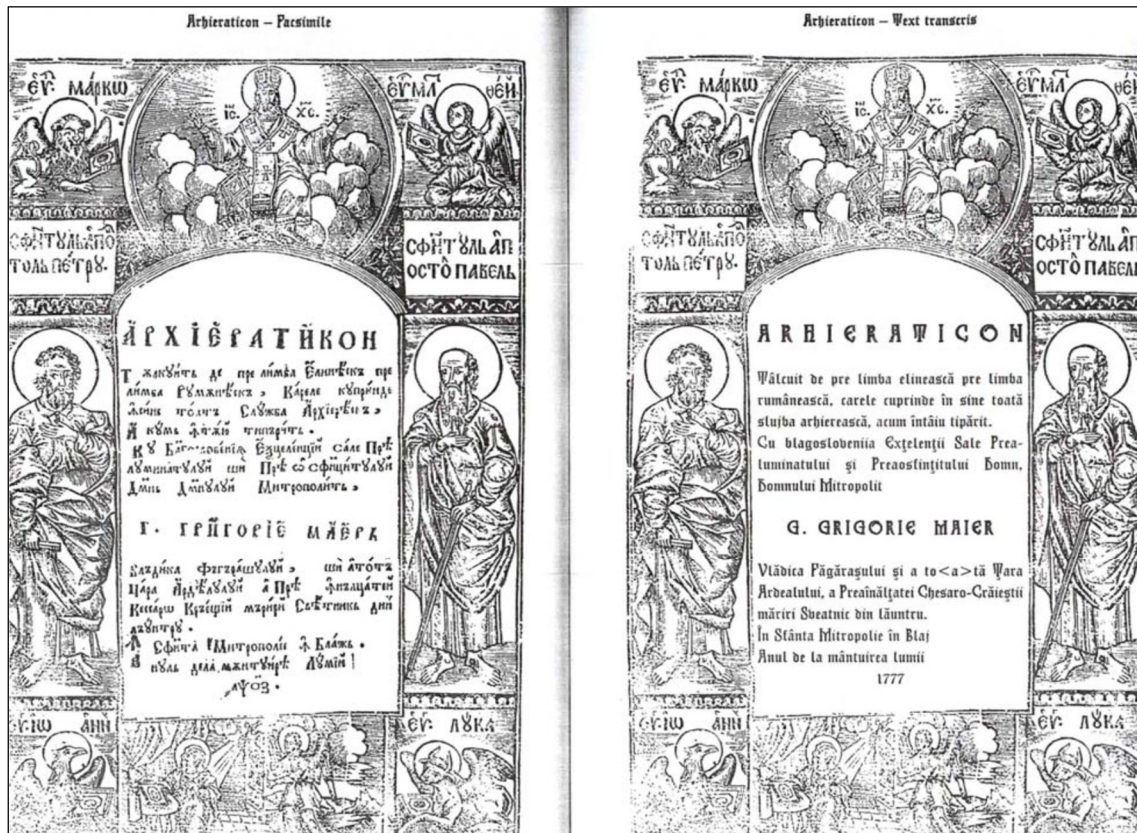
[Ἀρχιερατικόν, Paris, ediția 1676, n.n.];

APXIEPATIKON. *Liber pontificalis Ecclesiae graecae. Nunc primum ex regiis mss. euchologiis, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticae plenissimis illustratus.*

Meditatione & labore Isaacii Haberti, Episcopi Vabrensis, Doctoris Sorbonici, Regi à Consiliis. Parisiis. Apud Ludovicum Billaine. M. DC. LXXVI. [1676] Cum privilegio Regis christianissimi, et approbationibus doctorum., o filă forțaț, 34 + 749 + 11 p., o filă postzaț.

La cărțile de slujbă menționate până acum, trebuie să adăugăm și cotribuțiile științifice de la Paris, din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Prima lucrare, în ordine cronologică, este *Arhieratikonul* – Ἀρχιερατικόν – canonicului parisian Isaac Habert [devenit ulterior Episcop de Vabres (1645-1668), în sudul Franței], tipărit la Paris, în anul 1643, iar ediția a doua apare tot la Paris, în 1676. A doua lucrare, mult mai amplă – adică întregul *Euchologion* – este a ieromonahului dominican Iacob GOAR, Εὐχολόγιον sive *Rituale Græcorum* complectens ritus et ordines Divinae Liturgiæ, Officiorum, Sacramentorum, Consecrationum, Benedictionum, Funerum, Orationum &c...., Paris, 1647. Ediția a doua a apărut la Veneția, în anul 1730, reprint Graz, 1960.

Pentru *liturgica* și *teologia* românească ar fi un mare câștig traducerea acestei lucrări, în care sunt studiate simbolic [adică paralel, comparativ] cele mai vechi texte legate de arhieratikon: rânduiele și texte de hirotonie, de hirotesie, cu *instrucțiunile* legate de alegerea clerului [episcop, presbyter, diacon și ordinele minore], precum privitoare la celelalte Sfinte Taine, apoi probleme de disciplină canonică, rituri legate de Sfânta Liturghie, ierurgii, Biserica etc.

Grigorie Maior, *Arhieratikon*, Blaj, 1777, pagina de titlu în original și cu textul în litere latine, transliterat de Florica Nuțiu, pp. 118-119, *Anexa* din volumul: Florica-Elisabeta NUȚIU; Daniel PAȚULEA, *Arhieratikonul lui Grigorie Maior, Blaj 1777*, Editura University Press; Târgu Mureș, 2007, 217 p.; ISBN 978-973-7665-76-8

ARHIERATICON, vezi Inochentie Micu-Klein.

Arhieratikon cuprindend rânduielele tuturor hirotosilor și hirotoniilor, ediția a doua, București, 1899 (mie inaccesibil).

ARHIERATICON adică rânduiala slujbelor săvârșite cu arhieru, Tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod și cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte TEOCTIST Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1993, 243 p.

ARHIERATICON, Studiu introductiv, ediție și glosar de Meda Diana BÂRCĂ, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, Collection Philobiblon, BCU „Lucian Blaga”, nr. 1, 1999, XXXI + 208 p.

ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, Cuvânt înainte de Erich Renhart, Studii de Cătălina Velculescu, Zamfira Mihail, Ileana Stănculescu, Ovidiu Olar. Îngrijirea volumului Ileana Stănculescu, București, Paideia, 2013, format A⁴, 106 p. + 158 facsimile [*fac simile* (lat.)], pe 79 de file, ISBN 978-973-596-897-7.

Arhieratikonul lui Grigorie Maior Blaj 1777, Studiu introductiv Călin-Daniel PAȚULEA și Florica-Elisabeta NUȚIU, Studiu filologico-lingvistic Florica-Elisabeta NUȚIU, Prefață de P.S. Dr. Virgil Bercia, 2007, Editura University Press, Târgu-Mureș, 214 p. [textul *Arhieratikonului* se află la pp. 117-207, adică în Anexa volumului, la „Facsimile și text transcrit”].

Lucrarea începe cu *Studiul introductiv*, cu precădere asupra Sfântului Mister al Hirotoniei în epoca preniceană (325), după: Octavian Bârlea, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, München, 1969, 362 p. sau De la arhieria sacramentală la aceea juridicțională; De la triada episcop, diacon [(și) presbyter], la ierarhie și birocrație⁹

Sfânta Taină, Sacrament sau Misteriu al Preoției sau Hirotonia (ή χειροτονία, întinderea mâinilor) și Hirotesia (ή χειροθεσία, punerea mâinilor) se află în legătură indestructibilă cu Sfânta Euharistie – ή Θεία Ευχαριστία – adică cu Sfânta Liturghie – ή Θεία Λειτουργία – în cadrul căreia se și săvârșește. Toate funcțiunile liturgice ale arhieriei sau episcopului, cuprinse în *Arhieratikon*, se desfășoară în cadrul celebrării euharistice și sunt condiționate de aceasta. Și [Paul și Barnaba, n.n.] *hirotonindu-le preoți în fiecare Biserică^d, rugându-se cu postiri, i-au încredințat Domnului în Care crezuseră*. (Faptele Apostolilor, F.A., 14, 23).

Compară cu Tit 1, 5.

Denumirea mai veche a Sfintei Euharistii, cel puțin din primele două secole ale Creștinismului, era de *Frângerea Pâinii*, „Fractio panis”, Κλάσις τοῦ ἄρτου, menționată de Noul Testament, în trei locuri: Luca 24, 35, comp. cu 22, 19; Faptele Apostolilor 2, 42-46 și 20, 7.¹⁰

În rândurile care urmează ne vom concentra asupra mărturiilor, privitoare la hirotonia episcopilor, preoților și diaconilor [și diaconiștelor], din primele veacuri ale Bisericii, până la primul Sinod Ecumenic de la Nicea, din anul 325, în conformitate cu rezultatele cercetărilor întreprinse în acest context de către marele istoric și liturgist unit Octavian Bârlea, din München, † 2005.¹¹

a. Modelul petrin al preoției împărătești sau sacramentale

Cei doi Sfinți Apostoli Petru și Pavel scriu amândoi privitor la demnitatea creștinilor, în contextul Sfintelor Misterii sau Taine, însă totuși într-o putere de percepere diferită, în multe situații observându-se *efectul comunitar* la cel dintâi și *efectul individual* la cel de al doilea (1 Petru 5, 1-3):

Sf. Apostol Petru folosește expresiile „seminție aleasă”, „preoție împărătească”, „popor sfânt” sau „ales”(agonisit de Dumnezeu), pe care nu le vom întâlni la Sf. Apostol Paul (1 Petru 2, 9): *Dar voi sunteți seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu ca să vestiți în lume bunătățile Celui ce v'a chemat din întuneric la lumina Sa cea minunată...*¹²

Botezul pe care creștinii l-au primit, face din ei un „popor sfânt”, „o preoție împărătească”, fii sau „copii” ai Lui Dumnezeu, dar și robi sau „sclavi ai Lui Dumnezeu” (comp. 1 Petru, 2, 9; 2, 6; 1, 17; 2, 11; 2, 16; 1, 14 și 2, 2; 3, 21; 4, 3-4; 2, 5 și 17;), care peregrinează ca „pelerini” și „străini”, la fel ca într-o *pustie* a lumii acesteia. Acest „popor sfânt” (al creștinilor, n.n.) nu sunt oameni asociați sau singuratici ori solitari, ci ca niște pietre vii, cu misiunea de-a construi edificiul Casei spirituale [sau *Biserica*, n.n.], spre o *preoție sfântă*. Acest lucru însemnează că creștinii nu trebuie considerați niște „pietre răzlețe”, ci formează „o casă”, bine edificată și nici „preoți izolați”, ci o preoție compactă, nu dezbinată, ci unită în Hristos, prin aducerea Jertfei celei Fără de Sânge, pe Altar.¹³

⁹ Motivul a fost enunțat în: Ioan I. I C. Ț. jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 271: *De la episcopatul sacramental la cel juridicțional, de la tipologie la ierarhie și birocrație*, p. 271-277. Numai că noi, ținând cont de cele două spații de influență: *nordic* Antiohia (Siria, Asia Mică, Europa etc.) și *sudic* Ierusalim (Palestina, Egipt, Etiopia etc.), îi dăm un cu totul alt înțeles, după cum se va putea constata din expunerea ce urmează.

¹⁰ Die Brotrechung, vezi lucrările: T. Schermann, *Das „Brotrechen” im Urchristentum*, în *Bibl. Zeitschr.*, 1910, pp. 33-52, 162-183; E. Jacquier, *Les Actes des Apôtres*, Paris, 1926, pp. ccxvii, 86-91; A. Steinmann, *Die Apostelgesch.*, Berlin, 1912. Toate în articolul *Fractio panis*, di Leone Tondelli, în *Enciclopedia Italiana*, 1932. *Fractio panis* este reprezentată în *Capella Greca*, din Catacomba Priscilla, Roma.

¹¹ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Monachii [München], 1969, 362 p., în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus III, S.A.D. [Societas Academica Dacoromana].

¹² Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 22.

¹³ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 22.

În toate situațiile, Modelul de urmat rămâne Mântuitorul Iisus Hristos, Care desăvârșește edificiul „pietrelor vii”, în devenirea lor de „Casă a Lui Dumnezeu” (= Biserica, ca și comunitate a tuturor celor botezați; Biserica, ca și instituție socială, n.n.).¹⁴ Modelul divin al Lui Hristos nu acționează singuratic, în această *Casă a Lui Dumnezeu*, pentru că în mijlocul ei stau alte modele, demne de urmat: *bătrânii*, „prezbiterii”, adică preoții ei, care au misiunea de-a păstori „turma Lui Dumnezeu”. Acești „bătrâni” sunt păstori sau delegați ai Păstorului Suprem și Unic, Iisus Hristos. Grijă lor față de Turma Lui Hristos nu se exercită nici printr-o formă de stăpânire a acesteia, pentru ca credincioșii creștini să nu fie forțați a păși pe calea Lui Dumnezeu, ci în mod liber. Nu despoți sau stăpâni, trebuie să fie acești *prezbiteri*, ci model demn de urmat pentru turma de credincioși, și să fie animați de putere de convingere, de o conducere sau cărmuire corectă și de flacăra urmării Lui Hristos.¹⁵ *Si ucenicii se umpleau de bucurie și de Duh Sfânt.* (Faptele Apost., F. A. 13, 52).

Primește toiagul acesta, ca să păstorești turma lui Hristos cea încredințată ție; și celor ascultători să le fie de la tine toiag de reazem și întărire, iar pentru cei neascultători și nestatornici să-l întrebuințezi pe el, ca toiag de deșteptare, toiag de certare.

Cu aceste cuvinte îi înmânează *arhiereul hirotonisitor* cârja noului episcop hirotonit.¹⁶

Pelerinajul comunității creștine are nevoie nu numai de modele, ci și de îndemnuri, de încurajări, de dojană și de reamintirea obligațiilor, care le revin: „Zur Förderung des Fortschrittes 'bedarf es eben der geistlichen Vollmacht, der ständigen Mahnung, Ermunterung und Erinnerung in der Gemeinde'.”¹⁷

b. Modelul paulin al sfinților, al mădularelor Lui Hristos, al Templului Sfântului Duh, prețioși, pentru că au fost răscumpărați foarte scump

Sf. Apostol Paul îi numește pe creștini „sfinți”, însă nu folosește în mod expres noțiunea de „preoție împărătească”, nici nu precizează că aceștia ar aduce Jertfă Lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, ca și Sf. Apostol Petru.¹⁸ La Sf. Apostol Paul, comunitatea din Corint prin „Liturgia Cuvântului”, pe care o celebrează, se folosește în realitate, de aceeași „preoție împărătească”. În cazul în care concepția petrină ar putea da impresia unei prezentări schematice, împărțită în grupe, caste sau trepte, aceea paulină distinge creștinii ca „sfinți de vocație”, ca „sfințiți prin botez”, răscumpărați sau justificați fiind prin Numele Lui Iisus Hristos și prin Duhul Dumnezeului nostru (1 Cor. 6, 11), pentru a deveni Templul ori Sanctuarul Sfântului Duh și, prin extensiune, mădulare ale Lui Hristos. Și Sf. Apostol Paul distinge vocația creștinilor, pentru îndeplinirea diferitelor servicii în comunitate, prin enumerarea diferitelor „daruri” ale acestora: al înțelepciunii, al cuvântului, al cunoașterii, al credinței, al vindecării, al minunilor, al tălmăcirii limbilor etc. (1 Cor. 12, 7-11):

Lista darurilor Duhului Sfânt, din 1 Cor. 12, 8-10 se ridică la nouă, în comparație cu *Isaia* 11, 2-3, unde sunt enumerate doar șapte.

¹⁴ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 23.

¹⁵ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 23.

¹⁶ Luat din: *Arhieratikon*, București, 1993, p. 101.

¹⁷ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 24: luat de O. BÂRLEA, din: Hans Freiherr von CAMPENHAUSEN, *Kirchliches Amt und geistige Vollmacht in den ersten drei Jahrhunderten*, în *Beiträge zur Historischen Theologie* 14, Tübingen, 1953, p. 64.

¹⁸ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 25.

Numai că Sf. Apostol Paul distinge la creștini nu doar darurile primite de la Dumnezeu, ci și alte năravuri nesănătoase, moștenite, o parte, și din mitologia greco-romană, din timpul de dinaintea primirii Sfântului Misteriu al Botezului. De aceea trebuie un Apostol să dispună și de autoritate, pentru a dojeni, corecta și chiar pedepsi unele obiceiuri și apucături străine și incompatibile cu viața de creștin (1 Cor. 4, 21): *Ce vreți?: Să vin la voi cu toiagul, sau cu dragoste și cu duhul blândeții?*

Compară cu: Iz 20:37; 2Co 2:1; 2Co 10:2; 2Co 13:10;

Este vorba de obiceiul creștinilor dintre păgâni, care înainte de botez, aveau un stil cu totul direct de comportament față de zeitățile lor. Potrivit principiului *do ut des*, δώσε γὰρ να πάρεις, dacă se întâmpla ca zeii să NU le fi îndeplinit cererile, pe care le aveau ori pentru care au adus și jertfele la altarele lor, atunci nemulțumiții foloseau expresii dure, obscene și chiar blesteme și înjurături la adresa lor, pentru a-i provoca și a-i obliga să le îndeplinească cererile. Așa ceva ar fi în creștinism și în iudaism o blasfemie.¹⁹

Cele două modele menționate în rândurile anterioare: *petrin* și *paulin*, scot în evidență – în mod diferit – toate cele trei funcții, care decurg din Sf. Mister al Preoției: *sfîntitoare*, *învățătoare* și *conducătoare*, chiar dacă nu sunt întotdeauna evidențiate sau formulate în mod exact, deplin sau direct. Amintim aici mărturiile legate de funcția conducătoare, din Biserica primară, unde apar două direcții, încă din *secolul apostolic*:²⁰

a. Conducerea colectivă a comunității (comunităților), prin *presbyteros*, πρεσβύτερος și *arhontes*, ἄρχοντες

Începând cu Ierusalimul, conducerea colectivă a tinerei Biserici Creștine, prin presbyteri și arhontes (mireni), a mai fost întâlnită și în Alexandria Egiptului, în Roma, în Asia Mică și în Athena și împrejurimi, adică în lumea antică din apus (văzută dinspre Ierusalim), unde, la vremea respectivă începuseră să se formeze primele comunități creștine.²¹

Ierusalimul era obișnuit cu forma de conducere colectivă a Synedrium-ului, Σανχεντρίν, סנהדרין, סנהדרין, Συνέδριον, [το Μεγάλο Σανχεντρίν] sau Marele [Înaltul] Consiliu, *den Hohen Rat* [cu 70 de membri în Ierusalim], cu Arhiereul în frunte, sistem generalizat nu numai în Palestina, ci și în coloniile evreiești, din Alexandria, Roma, Cipru, Asia Mică, Italia, Spania etc. Presbyterii sau bătrânii evreilor formau un mic consiliu *aristocratic* local al comunității, având în mijlocul lor pe urmașii *Zezenîm*, adică ai conducătorilor semințiilor evreiești, desemnați de Moise să conducă poporul evreu. După exilul babilonic, nobilimea laică și clericală iudaică, putea fi găsită în rândul preoțimii evreiești.²² Mai târziu, lor li se va adăuga și o altă categorie a aristocrației clericale: nomodidascalii, νομοδιδάσκαλοι sau învățătorii de Lege. Importanța nomodidascalilor a crescut, încât prin anii 70 dHr., noțiunea de *Zezenîm* (presbyter) devenise sinonimă cu aceea de „doctor” sau *medic*, adică de *om învățat*.²³

b. Conducerea individuală, prin *episcopos* (supervisor sau inspector, superintendent, custos, curator), ἐπίσκοπος sau (și) *chorepiskopos*, χωρεπίσκοπος al comunității (comunităților) și *dioecesis*, διοίκησις („administratio”);

Antiohia pe Orontes, Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Ὀρόντου a fost centrul de evoluție și de desfășurare al acestui sistem de *conducere individuală* al Bisericii, unde limba greacă era nu numai limba comerțului internațional și de legătură cu „apusul” grecesc, ci era și limba aristocraților și a învățaților vremii. Populația de rând vorbea limba siriană, adică *aramaica de vest*. În plus, Antiohia era și foarte

¹⁹ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 26.

²⁰ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 33.

²¹ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 34-35.

²² Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 34.

²³ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 34.

antiudaică, mai ales după jafurile întreprinse acolo de către arhiereul makkabeu Jonathan (161-143 îdHr.) [vezi cărțile I-III Macabei].²⁴ Chiar și mai târziu au avut loc în Antiohia răscoale împotriva evreilor, în anii 39, 67 și 71 d.Hr.²⁵

Conducerea individuală a prins teren mai ales în Orient: în Siria, Mesopotamia (Irak), în vechile regiuni arabe, apoi în Emesa, Ἐμεσα (azi Homs, Siria), Damascus, Δαμασκός, Palmyra, Παλμύρα, □□□□□□ (aram.), תדמור (Tadmor, hebr.), azi Tadmur, în Siria, aproape de Homs; Edessa, Ἐδεσσα (numită înainte și Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Καλλιρρόης, azi Şanlıurfa sau *Urfa*, în regiunea siriană din Turcia), adică acolo, pe unde formele de guvernământ local aveau în fruntea lor *prinți* sau *regi-preoți* păgâni.²⁶

I. În lumina „Legii” sau *direcția din sud*, din Ierusalim sau iudaizantă

Cu expresia „poporul Lui Dumnezeu”, *populus Dei*, οἱ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, poporul evreu era bine familiarizat, recte *creștinii dintre iudei*, care au crescut și trăit „în umbra Legii” și al Legământului cu Dumnezeu, realitate care a și conferit comunității primilor creștini din Ierusalim și din Palestina caracterul formei colective de funcționare și de conducere.²⁷ Însăși comportamentul lor era deosebit și trăiau ca într-o familie extinsă, numindu-se între ei „frați” și „surori”. Acest sentiment de iubire era atât de puternic, încât creștinii dintre iudei îi numeau *frați* și *surori*, chiar și pe evreii majoritari, care nu îmbrățișaseră învățătura creștină, mai simplu spus, care nu se considerau adepți ai Lui Iisus Hristos.²⁸ Creștinii dintre iudei însă erau priviți ca „sfinți”. Această legătură dintre ei a fost stimulată în mod deosebit de agapele ținute după *Frângerea Pâinii*: (F.A. 2, 42-46).

Frângerea Pâinii ne duce cu gândul la cea mai veche *Liturghie*, despre care marele liturgist Petre Vintilescu susține că „cea mai veche *mărturie euharistică*, deci cu privire la Liturghie [în forma ei incipientă și arhaică, n.n.], o aflăm în prima Epistolă către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel, scrisă probabil către sfârșitul anului 53.” (1 Cor. 11, 23-26):²⁹

²³ Fiindcă eu de la Domnul am primit ceea ce v’am predat și vouă: Că Domnul Iisus, în noaptea în care a fost vândut, a luat pâine

²⁴ și, mulțumind, a frânt și a zis: „Luați, mâncați; acesta este Trupul Meu Cel ce se frânge pentru voi. Aceasta să faceți spre pomenirea Mea”.

²⁵ Asemenea și paharul după cină, zicând: „Acest pahar este Legea cea Nouă întru Sângele Meu. Aceasta să faceți oridecâteori veți bea, spre pomenirea Mea”.

²⁶ Fiindcă de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea paharul acesta, moartea Domnului o vestiți până când El va veni.

În sensul ei deplin, noțiunea de Liturghie, ἡ [Θεία] Λειτουργία, 'opus publicus', 'pro populo',³⁰ „serviciu public”, „lucrare publică”, *instituție publică* (în sensul larg), putea să se generalizeze și să

²⁴ A patra carte a Macabeilor este apocrifă, despre care, Eusebiu de Cezareea (*Istoria Bis.*, cartea a III-a, 10, 6) afirmă că ar fi fost redactată de către Iosif Flavius? Vezi p. 665-669, la Hans-Josef Klauck: 4. *Makkabäerbuch* (Jüdische Schriften aus hellenistisch-römischer Zeit III / 6). Gütersloh 1989, ISBN 3-579-03936-9.

²⁵ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vorncänischer Zeit...*, Op. cit., p. 37.

²⁶ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vorncänischer Zeit...*, Op. cit., p. 36.

²⁷ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vorncänischer Zeit...*, Op. cit., p. 47.

²⁸ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vorncänischer Zeit...*, Op. cit., p. 47.

²⁹ Preot Profesor Dr. Petre VINTILESCU, *Istoria Liturghiei în primele trei veacuri*, Editura Nemira, București, 2001, p. 28-29. Bartolomeu al Clujului explică în notele de subsol că în versetele anterioare, 1 Cor. 11, 20-22, Sf. Apostol Paul osândește prostul obicei al corintenilor de-a începe să mănânce în așteptarea celorlalți și înainte de *Cina propriu-zisă*, cu *Frângerea Pâinii*. El mai precizează că „Legea” este termenul consacrat în cult pentru „legământul” [1 Cor. 11, 25].

³⁰ Termen sinonim cu *Sacra Missa*, din ritul Latin, în oriente vocata „Liturgia Divină”.

înlocuiesc noțiunea anterioară de *Frângerea Pâinii* [vezi *dominica cena* (1 Cor 11, 20) sau *Fractio panis* (F. A. 2, 42), Κλάσις τοῦ ἄρτου], abia după ce Biserica și-a câpătat dreptul ei de instituție publică lăcită și a dispus de libertatea de funcționare, recunoscută de legile Statului Roman, fapt care s-a petrecut abia din anul 313.

Grupul Apostolilor și al ucenicilor acestora a format inițial cercul „fraților”, care ulterior s-a extins ori s-a dublat, cu acela al *fraților adepți* (botezați) sau simpatizanți ai lui Iisus Hristos, că noțiunea de „creștin”, χριστιανός va apărea mult mai târziu în Antiohia (F. A. 26, 28), după convertirea lui Saul (F.A. cap. 9), *pe drumul Damascului*, din anul c. 33 dHr. (dacă mai avem în vedere și eroarea de calcul de 6-3 ani, a lui Dionisie Exiguul [atunci ar fi 39-36 dHr.]), dar înainte sau în preajma ținării Sinodului Apostolic, de la Ierusalim [între 44 și 49 dHr.], (F.A. 11, 26).

Și găsindu-l, l-a adus la Antiohia. Și au stat acolo un an întreg, împreună îndrumând în Biserică și învățând mult popor. Și în Antiohia s-au numit ucenicii, pentru întâia oară, creștini. (F. A. 11, 26)

Noțiunea de „creștin” era utilizată și peiorativ, de către autoritățile religioase evreiești sau de către cele administrative imperiale, cum s-a exprimat în derădere și regele Herodes Agrippa II (50-92/93 dHr.), în discuția avută cu Sf. Apostol Paul [F. A. 26, 28].

Între cele două „cercuri” ale fraților, a pătruns un al treilea – mijlociu – al „presbyterilor” sau al „bătrânilor”, ca urmare a creșterii numărului adepților Lui Iisus Hristos, între care au fost înregistrați și preoți evrei, precum și persoane din partida fariseilor, foarte atașați de Legea lui Moise, care cereau continuarea tradiției mozaice și sacerdotale, în tânăra Biserică Creștină. Gremiul, cu tradiția Sanhedrin-ului (din ebraică סנהדרין) sau sinedriu-lui, συνέδριον, adică a conducerii colective, de la Ierusalim și din sinagogile Palestinei au fost automat adoptate de către creștinii dintre evrei, cu care, aceștia erau deja foarte familiarizați.³¹

Die Aufnahme in das Kollegium fand durch *Ordination* statt.³² În Vechiul Testament, *Colegiul seniorilor*, bătrânii sau „bătrânii norodului” erau în număr de 24, alături de 24 de căpetenii preoțești, și 22 de „cărturari”, în total 70 de persoane, constituiau parte integrantă a *Sinedriului* sau Sanhedrin-ului, aflat sub protia Marelui Arhiereu, împreună cu care, era constituit din 71 de personae.³³ [Numerele XI, 16]:

Și a zis Domnul către Moise: „Adună-Mi șaptezeci de bărbați dintre bătrânii lui Israel, pe care tu îi știi că sunt bătrâni ai poporului și cărturari ai lui, și du-i la cortul mărturiei și vor sta cu tine acolo.

Atribuțiile presbyterilor sau bătrânilor din Biserica Primară, nu erau aceleași cu ale Apostolilor:

Este cineva'ntre voi bolnav?: să-i cheme pe preoții Bisericii, și ei să se roage pentru el, ungându-l cu untdelemn în numele Domnului; (Iacob 5, 14).

Compară cu: Sir 38:9; Mc 6:13; Mc 16:18;

Presbyterii activau mai ales în opere de *diaconie* și, în Ierusalim, colegiul lor a început să se grupeze în jurul Sf. Apostol Iacob „Fratele” Domnului.³⁴ Ei exersau servicii către cei săraci, bolnavi

³¹ Sinedriul (din greacă συνέδριον, synedrion = tribunal, adunare) sau Sanhedrin (din ebraică סנהדרין) a fost un tribunal la vechii evrei, respectiv un consiliu suprem prezidat de Marele preot, care judeca pricinile importante, interpreta legea și delibera asupra chestiunilor publice.

Sinedriul a funcționat în Palestina Romană, din timpul Macabeilor (aproximativ 165 î.Hr.) până la sfârșitul patriarhatului (425 d.Hr.). Membrii săi se întâlneau doar în anumite situații în Templul din Ierusalim, activând ca un corp legislativ religios, curte de judecată și administrator de ritualuri.

Sinedriul era constituit dintr-un număr de 71 de persoane, și anume marele preot, douăzeci și patru de „căpetenii preoțești”, douăzeci și patru de „bătrâni”, ca reprezentanți ai populației civile (numiți și „bătrânii norodului”) și douăzeci și doi de „cărturari”, experți cunoscători ai prevederilor civile și religioase ale Legii.

Sinedriul era o autoritate religioasă de temut, fiindcă în timpul dominației romane i s-au conferit puteri sporite, având libertatea să hotărască nu numai asupra litigiilor religioase, ci chiar și asupra unor drepturi civile. Pentru multe dintre cazurile în care s-a pronunțat Sinedriul, autoritatea civilă romană nu mai cerceta cauza, ci emitea verdictul în conformitate cu decizia Sinedriului.

Luat din: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Sinedriu>

³² Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vorncänischer Zeit...*, Op. cit., p. 213. Aici este vorba de Colegiul preoților Vechiului Testament. Moise aprecia numărul „pedeștrilor” din Sinai al evreilor, în exodul acestora din Egipt la șase sute de mii de persoane, un număr foarte mare pentru epoca antichității, vezi *Numerele*, 11, 21: Și a zis Moise: „Șase sute de mii de pedeștri numără poporul acesta'n care sunt eu, și Tu zici: Carne le voi da să mănânce, și vor mânca o lună de zile...”

³³ Vezi nota anterioară, privind componența și atribuțiile Sinedriului.

³⁴ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vorncänischer Zeit...*, Op. cit., p. 50.

și erau colaboratori apropiați ai Colegiului Apostolilor și ai urmașilor acestora, între ei mai evidențiindu-se și profeții și didascalii sau învățătorii. *Confirmarea* lor se făcea prin *punerea mâinilor*, de către Sf. Apostoli sau de către urmașii acestora. Nu știm dacă acești presbyteri erau aleși sau numiți de către Sf. Apostoli sau și una și alta.

În această situație, în lumina Legii și a Torei, Topá: Πεντάτευχος, תורה, Pentateuchus (lat.);³⁵ creștinii din sud continuau să trăiască după rânduilele poporului evreu, ținând Sabatul, ca și „ziua creației” și Duminica, ca și „ziua Învierii Domnului”. În Egipt, această situație s-a menținut până târziu, în secolul al IV-lea, unde creștinii aveau două zile cu ținere pe săptămână: *sâmbăta* și *duminica*.³⁶

II. În lumina „libertății” sau *direcția din nord*, din Antiohia sau elenizantă?

Nu se știe precis în ce împrejurări a ajuns Antiohia un centru creștin atât de important, în primul secol al Creștinismului. Se credea că Sf. Apostol Paul i-ar fi conferit această amploare, din cauza atitudinii lui deschise față de păgâni. Numai că Paul când a ajuns în Antiohia, convertirea păgânilor la creștinism începuse acolo deja. Sf. Apostol Petru a fost primul care a depășit misiunea de încreștinare, dincolo de limitele etniei evreiești, adică botezând și păgânii. Ne referim aici la botezarea sutașului Cornelius, împreună cu toată casa sa (F.A. 10 1 și 34-43 și 11, 18).³⁷

Se presupune că începutul misiunii la „elinii” (recte *păgânii*) din Antiohia au început-o *ciprioții* și *cirenenii*, înaintea Sf. Apostol Paul, dar și a Sf. Apostol Petru (F.A. 11, 20):

Dar erau unii dintre ei, bărbați ciprioți și cireneni care, venind în Antiohia, grăiau și către Elini, binevestindu-L pe Domnul Iisus.³⁸

Se știe că înaintea lui Paulus, în Antiohia activa deja Barnaba.³⁹ Și în nord, adică în Antiohia găsim anumite puncte de reper specifice creștinilor din sud, din Palestina și din Ierusalim, între care menționăm „frățietatea”, agapele și ajutoarele caritative, extinse și la „elini”, nu numai la adepții Lui Iisus Hristos dintre iudei. Semnul distinctiv al direcției de nord era „libertatea”, al cărui exponent era Apostolul Neamurilor. *Libertatea paulină* a fost adesea înțeleasă greșit de către membrii comunităților fondate de el, încât a fost nevoit tot Sf. Paul, să facă reproșuri acolo unde constata că este confundată cu libertinajul sau cu haosul (Galateni 2, 3-8):

La Sf. Apostol Paul „libertatea” însemna *eliberarea de sub povara Legii*, adică a Vechiului Legământ, cu toate poruncile, prescripțiile, ritualul și interdicțiile Vechiului Testament, dar cultiva în același timp „ascultarea în fața credinței”, adică a credinței în Iisus Hristos (Romani 1, 5). Libertatea paulină, ca direcție antiohiană, în comparație cu aceea palestiniană a evoluat într-o autonomie, pe de o parte și într-o dependență, pe de altă parte.⁴⁰ Cu alte cuvinte, Paul căuta o autonomie între libertate și obligație.⁴¹

Privitor la structura comunităților, începutul Epistolei către Filipeni face menționarea episcopilor și a diaconilor (Filipeni 1, 1), care, după modelul antiohian conduceau comunitățile, cum

³⁵ În sensul larg al cuvântului se folosește termenul Tenach, תנ"ך TNK, Τανάκ, care include (Legea) și profeții, respectiv textele reprezentative, pentru utilizarea Bibliei, la poporul evreu.

³⁶ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vorncänischer Zeit...*, Op. cit., p. 53-54.

³⁷ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vorncänischer Zeit...*, Op. cit., p. 57-58.

³⁸ Compară cu In 7:35. În Noul Testament sunt numiți Elini, prin generalizare, toți cei nețiați împrejur, adică păgânii.

³⁹ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vorncänischer Zeit...*, Op. cit., p. 63.

⁴⁰ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vorncänischer Zeit...*, Op. cit., p. 72.

⁴¹ Ibidem, p. 73.

a fost cazul și în Corint. Epistolele pastorale amintesc de presbyteri, care în mediul palestinian formau conducerea colectivă a comunităților.⁴²

Unitatea ambelor direcții de evoluție și structurare a comunităților o asigură însă *Frângerea Pâinii* sau Liturghia primară, în spiritul Rugăciunii *Didahiei*, Διδαχή, IX, 4, de la sfârșitul primului secol creștin:⁴³

[... părintele nostru...]:

După cum această pâine frântă era împrăștiată pe munți și fiind adunată a ajuns una, tot așa să se adune și Biserica Ta de la marginile lumii în Împărăția Ta.

*Că a Ta este slava și puterea, prin Iisus Hristos în veci.*⁴⁴

Compară acest text și cu traducerea lui Ioan I. ICĂ jr., la *Didahia* IX, 4:

[... tatăl nostru...]:

Așa cum această frângere era risipită pe munți

și, adunată, s-a făcut una,

asa să se adune și Biserica Ta de la marginile pământului în

Împărăția Ta.

Că a Ta este slava și puterea prin Iisus Hristos în veci!⁴⁵

Concluzii

Din prezentarea celor două direcții *sud* și *nord* – se pot trage unele concluzii, privind evoluția comunităților creștine și ale structurilor lor ierarhice, cu influențe reciproce.

1. În primul rând se poate constata că încercările *sudice* (palestinenso-ierusalimitene) de-a cultiva influența covârșitoare a Vechiului Testament în viața Bisericii, nu numai că n-a fost posibilă în *nord* (Antiohia), dar a pierdut și acolo – în sud – din importanță. Ea s-a menținut, din motive încă insuficient elucidate în Etiopia și parțial în Egipt.

2. Nici ajutorarea săracilor, în sensul primei comunități din Ierusalim, nu numai că n-a putut fi impusă în nord, unde a fost respinsă și acolo, unde s-au împământenit donațiile caritative, fiind abandonată cu timpul și de către cei din sud (F.A. 2, 44-45):

3. În schimb, din sud a fost preluată de către comunitățile din nord, preponderent formate din creștini proveniți dintre elini (păgâni), forma organizatorică a *presbyterium*-ului, pentru că aceasta – adică cea din Antiohia – era structurată doar pe episcop și pe diaconi [și pe diaconiță], sau *arhiereu co-diacon*, după cum se poate constata și din *Scrisorile* Sf. Ignatie Teoforul al Antiohiei (c.50-c.117).⁴⁶ În sud presbyterii erau elementul de frunte al comunității, ca o moștenire vetero testamentară a preoției și deveneau urmași ai Apostolilor, iar ca *episcopi*, presbyterii se numeau ei înșiși *co-presbyter*.⁴⁷

⁴² Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 81-82.

⁴³ Titlul complet: *Învățătura Domnului transmisă neamurilor prin cei doisprezece apostoli*

⁴⁴ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 93. Vezi și: <http://ziarullumina.ro/botez-si-euharistie-in-didahie-33831.html>

⁴⁵ Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I, Canonul Apostolic al primelor secole*, de diacon Ioan I. I C Ă jr., Editura Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, p. 569.

⁴⁶ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 82.

⁴⁷ Împreună-diacon sau împreună-preot: Mit-Diakon, Mit-Presbyter, termeni evaluați în spiritul chenozei apostolilor și al ucenicilor acestora. (O. Bârlea, *Die Weihe...*, Op. cit., p. 82).

Sf. Apostol Petru se numea el însuși *împreună-preot*: Pe cei dintre voi care sunt preoți îi îndemn eu, cel *împreună-preot* și martor al patimilor lui Hristos și părtaș al slavei ce va să se descopere: (1 Petru 5, 1).

Compară cu: FA 1:8.

4. Prima Epistolă a Sf. Clement al Romei, către Corinteni, scrisă în anul c. 95-96, confirmă această armonie ale celor trei trepte sacerdotale: episcop, presbyter, diacon, cu succesiunea apostolică și statutul presbyterilor, care nu pot fi depuși de către membrii comunității, deoarece autoritatea de slujire nu le-au dat-o ei, ci aceasta vine de la Apostoli.⁴⁸

5. Cu toate acestea, instituția „presbyterilor” era în spațiile Orientului Apropiat (excepție făcând Palestina) încă destul de puțin cunoscută și la un stadiu de evoluție insuficientă.⁴⁹

În realitate, structurile liturgice și organizatorice ale Bisericii se concentrau, conform *Didascaliei*, [Didascalia Apostolorum „Doctrina duodecim apostolorum et sanctorum discipulorum nostri Salvatoris „Syriace (c. 280), *Διδασκαλία τῶν Αποστόλων*], pe *Episcopi* și pe *Diaconi*.⁵⁰

Poate din acest motiv a rămas rânduiala liturgică din Biserica Ortodoxă și Unită că *Arhiereul nu poate sluji fără diacon, iar diaconul nu poate face nici o slujbă singur, decât alături de arhiereu* (iar ulterior, de presbyter). Ideile din această lucrare sunt similare celor expuse de Sf. Ignatie Teoforul al Antiohiei, în scrisorile sale.⁵¹ În acest sens menționăm și decizia Sinodului din Elvira,⁵² din anul 306, la care au participat 19 episcopi și 24 de presbyteri, unde prin canonul 77, i se retrăgea diaconului dreptul de-a săvârși rânduiala botezului, fără să aibă aprobarea episcopului sau a presbyterului local.⁵³ Sinodul a dat 81 de canoane: Concilium Eliberitanum (Elvira, astăzi o suburbie a orașului Granada, Spania):

Can. LXXVII [77]. Si quis diaconus regens plebem sine episcopo vel presbytero aliquos baptizaverit, episcopus eos per benedictionem perficere debet; quod si ante de saeculo recesserint [recesserit], sub fide qua quis credidit, poterit esse iustus.⁵⁴

Henricus DENZINGER, ENCHIRIDION..., Op. cit., p. 51:

117-121: Conc. Illiberitanum (Elvira/Hispaniæ), inter 300-303?

S. Marcellus I: Maii/Iun. 308 (307)?-16 Ian. 309 (308)?

Iudicio quorundam hic P' ex non est distinguendus a Marcellino.

S. Eusebius: 18 Apr. 309 (310)?-17 Aug. 309 (310)?

S. Miltiades (Melchiades): 2. Iul. 310 (311)?-11. Ian. 314

S. Silvester I: 31. Ian. 314-31. Dec. 335

123; Conc. Arelatense (Arles) I, coeptum 1. Aug. 314 [DENZINGER, ENCHIRIDION..., p. 51]

Câțiva ani mai târziu, la Sinodul din Arles, din anul 314 (cu 22 de canoane), prin canonul 15 [Ut diacones non offerant], se interzicea diaconului să celebreze Sfânta Liturghie, drept care era rezervat în oraș mai ales, doar presbyterului.

Can. XV [15]. De diaconibus quos cognovimus multis locis offerre, placuit minime fieri debere.

În aceeași perioadă de timp, Papa Miltiades (310-314) a acordat doar presbyterilor (adică nu și diaconilor, n.n.) dreptul de-a celebra *Frângerea Pâinii* sau Sfânta Liturghie.⁵⁵ Soluția finală a fost însă luată de primul Sinod Ecumenic de la Niceea, din anul 325.⁵⁶

⁴⁸ O. Bârlea, *Die Weihe...*, Op. cit., p. 98. Despre *Epistola I către Corinteni* a lui Clement Romanul vezi: Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Editura Lidia, București, 2003, p. 145-146.

⁴⁹ O. Bârlea, *Die Weihe...*, Op. cit., p. 118.

⁵⁰ *Διδασκαλία* sau *Învățătura universală a celor doisprezece Apostoli și sfinți ucenici ai Mântuitorului* (în siriacă, adică în aramaică)

⁵¹ O. Bârlea, *Die Weihe...*, Op. cit., p. 121.

⁵² Nu se știe cu precizie anul în care s-a ținut acest Sinod mare de la Elvira. Data ținerii lui oscilează între anii 295-314. DENZINGER îl stabilește între anii 300-303 ENCHIRIDION..., Op. cit., p. 51; J. D. Mansi îl menționează în anul 305: *Sacrorum Conciliorum...*, Op. cit., vol. 2, coloana 1-2: *Concilium Eliberitanum* anno Christi 305.

⁵³ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 125.

⁵⁴ Ibidem, p. 125; Textul canonului 77, de la Elvira, din anul c. 306, luat din: J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliorum. Nova et amplissima Collectio*, vol. 2, ab anno CCCV. ad annum CCCXLVI (305-346), reprint Graz, 1960, coloana 18. Același canon 77 la: Henricus DENZINGER, ENCHIRIDION..., Op. cit., p. 51:

ENCHIRIDION *Symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum* quod primum edidit Henricus Denzinger et quod funditus retractavit auxit notulis ornavit Adolffus Schönmetzer S.I., Editio XXXVI emendata, Herder Barcinone [Barcelona], Friburgi Brisgoviae [Freiburg/Br.], Romae, MCMLXXVI [1976], {Dep. legal Barcelona, 1976}, 954 p.

⁵⁵ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 125.

⁵⁶ O. Bârlea, *Die Weihe...*, Op. cit., p. 125-128.

Canonul 18: ... Αἰσάδαρ τοῦτα ἀπὸ τῶν ἀποστολῶν, ἀλλὰ τὸν ἀρχιερεὺς ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὸν ἐπίσκοπον ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ὅτι οὗτος ἐστὶν ὁ ἀρχιερεὺς τῆς ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος ἀποκαταστήσῃ τὸν ἐπίσκοπον ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν.⁵⁷

Can. XVIII. ... Hæc ergo omnia auferantur, & diaconi intra suas mensuras permaneant scientes quod sunt quidem episcopi ministri, presbyteris vero minores.⁵⁸

Κανὼν ΙΗ' (18) ... Ταῦτα οὖν πάντα περιηρεῖσθω, καὶ ἐμμενέτωσαν οἱ διάκονοι τοῖς ἰδίοις μέτροις, εἰδότες, ὅτι, τοῦ μὲν ἐπισκόπου ὑπηρεταί εἰσὶ, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἐλάττους.⁵⁹

1. La acest Sinod Ecumenic a fost preferat sistemul de conducere sau de structură canonică antiohiană, care evoluase spre o colegialitate episcopală, manifestată prin *sinoade ale episcopilor* sau se desfășura prin scrisori și legături de colaborare și de întâlniri la nivelul arhieresc.⁶⁰ Această colegialitate a episcopilor se manifesta și prin participarea la evenimentul hirotonirii întru arhierie. Relația strânsă dintre arhierie și diacon a continuat în spiritul unei legături familiare, de tipul legăturii dintre *tață* și *fiu*. Așa se explică și elaborarea canonului 4 al Sinodului I Ecumenic, din anul 325, prin care se decidea că alegerea și hirotonirea întru arhierie să se facă prin prezența a cel puțin trei episcopi, în cazul în care n-ar fi posibil să fie de față toți episcopii din eparhie (=Mitropolie):

325, Canonul 4, (Alegerea și hirotonirea episcopilor)⁶¹

Se cuvine așadar ca episcopul să se așeze (catistaste) de către toți (episcopii) cei din eparhie (mitropolie, provincie), iar dacă ar fi greu un lucru ca acesta, fie pentru vreo nevoie stăruitoare (presantă, constrângătoare), fie pentru lungimea drumului, adunându-se în orice chip trei la un loc, împreună alegători făcându-se și cei absenți și consimțând prin scrisori, atunci să se facă hirotonia. Iar întărirea celor făcute, să se dea în fiecare eparhie (mitropolie) mitropolitului.

Concordanță: (1 ap.; 3 sin. VII ec; 19, 23 Antioh.; 12 Laod.; 6 Sard.; 1 C-pol; 13, 49, 50 Cartag.)

2. N-a fost uitat nici *principiul colegial din sud* (Ierusalim) *al presbyterilor*, prin care se interzicea clerului din toate cele trei trepte (episcopi, preoți și diaconi) ale preoției să se mute dintr-o eparhie în alta: canonul 15, de la Niceea, din anul 325. Acest lucru însemna că, potrivit sistemului structurilor ierarhice din *sud*, noțiunea de „hirotonie” se identifica cu stabilirea sau fixarea într-o comunitate și cu încadrarea în colegiul local al clerului (episcopi, preoți și diaconi).

3. O altă reglementare canonică-liturgică, stabilită la Niceea, în anul 325 a fost canonul 18, care reglementa raporturile ierarhice dintre presbyteri și diaconi, în sensul că aceștia din urmă trebuie să treacă în urma preoților. Diaconii nu mai au voie să administreze presbyterilor Sfânta Cuminecătură, după cum se întâmpla în diferite locuri. Mai mult, canonul menționează că în unele locuri, diaconii se atingeau de Cuminecătură, adică se împărțeau chiar și înaintea episcopilor.⁶²

⁵⁷ Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 62.

⁵⁸ Text luat din Can. XVIII, 325: J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliorum. Nova et amplissima Collectio*, vol. 2, ab anno CCCV. ad annum CCCXLVI (305-346), reprint Graz, 1960, coloana 675.

⁵⁹ Κανόνες Α' Οικουμενικής Συνόδου, 325 μ.Χ., Κανὼν ΙΗ' (Canonul 18 al primului Sinod Ecumenic, 325): Κανὼν ΙΗ' Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην σύνοδον, ὅτι ἐν τισὶ τόποις καὶ πόλεσι, τοῖς πρεσβυτέροις τὴν εὐχαριστίαν οἱ διάκονοι διδόναι· ὅπερ οὕτως ὁ κανὼν, οὕτως ἡ συνήθεια παρέδωκε, τοὺς ἐξουσίαν μὴ ἔχοντας προσφέρειν, τοῖς προσφέρουσι διδόναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Κάκεινο δὲ ἐγνωρίσθη, ὅτι ἤδη τινὲς τῶν διακόνων καὶ πρὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς εὐχαριστίας ἄπτονται. Ταῦτα οὖν πάντα περιηρεῖσθω, καὶ ἐμμενέτωσαν οἱ διάκονοι τοῖς ἰδίοις μέτροις, εἰδότες, ὅτι, τοῦ μὲν ἐπισκόπου ὑπηρεταί εἰσὶ, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἐλάττους. Λαμβανέτωσαν δὲ κατὰ τὴν τάξιν τὴν εὐχαριστίαν μετὰ τοῖς πρεσβυτέροις, ἢ τοῦ ἐπισκόπου μεταδιδόντος αὐτοῖς, ἢ τοῦ πρεσβυτέρου. Ἀλλὰ μὴδὲ καθῆσθαι ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων ἐξέστω τοῖς διακόνους· παρὰ κανόνα γάρ, καὶ παρὰ τάξιν ἐστὶ τὸ γινόμενον. Εἰ δέ τις μὴ θέλοι πειθαρχεῖν καὶ μετὰ τούτους τοὺς ὅρους, πεπαύσθω τῆς διακονίας.

Luat din: J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliorum...*, Op. cit., vol. 2, col. 676, coroborat cu:

Κανόνες τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἁγίας καὶ Οικουμενικῆς Α' Συνόδου. Συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας 325 μ.Χ.

Vezi: http://monasteryoftheholyprophets.blogspot.co.at/2014/05/blog-post_6947.html

Compară cu: IEPOI KANONEΣ | Entoytwnika's Blog | Σελίδα 4

entoytwnika.wordpress.com/category/iepoi-kanones/page/4/

Diese Seite übersetzenΚανόνες τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἁγίας καὶ Οικουμενικῆς Α' Συνόδου. Posted in IEPOI KANONEΣ on Ιουνίου 4, 2011 by entoytwnika. Συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας (325 μ.Χ.) ...

⁶⁰ O. Bârlea, *Die Weihe...*, Op. cit., p. 125.

⁶¹ Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 53.

⁶² Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 127.

325, CANONUL 18 Sin. I Ecumenic:
(LOCUL DIACONILOR ÎN RÂNDUL CLERULUI)⁶³

A venit la sfântul și marele sinod (știrea) că în unele locuri și cetăți, diaconii dau presbiterilor cuminecătura (euharistia), ceea ce nici canonul și nici obiceiul nu a predanisit, ca cei ce nu au puterea de a aduce jertfa, să dea trupul lui Hristos celor ce jertfesc (celor ce aduc sfânta jertfă). S-a mai cunoscut și aceea că unii dintre diaconi se ating de cuminecătură (euharistie, împărtășanie) chiar și înaintea episcopilor. Așadar toate acestea să înceteze, iar diaconii să rămână în măsurile lor (în rânduielile, tocmelile lor), știind că ei sunt slujitori ai episcopului, dar mai mici decât presbiterii. Să primească așadar după rânduiala cuminecătura (euharistia) după presbiteri, dându-le-o lor fie episcopul, fie presbiterul. Dar să nu le fie permis diaconilor nici să șează în rândul presbiterilor; căci ceea ce s-a făcut este împotriva canonului și împotriva rânduielii. Dar dacă cineva și după aceste orânduiri nu ar voi a se supune, să înceteze din diaconie.

Concordanță: (15, 39 ap.; 15 sin. 1 ec; 7, 16 TruL; 5 Antioh.; 20 Laod.)

4. Dacă la Niceea a fost clarificată relația dintre presbyter și diacon, prin canonul 18, a rămas totuși nerezolvată problema *horepiscopilor*, *χωρεπίσκοπος* sau a „episcopilor de sat, de țară”, de care s-a ocupat Sinodul de la Sardica, din anul 343. Astfel s-a stabilit atunci prin canonul 6 (vezi și canoanele 15 și 16, de la Sardica), că prin satele și prin comunitățile mici să nu fie instalați (hor)episcopi, ci numai presbyteri.⁶⁴

CANONUL 15 al Sinodului al șaselea local, de la Sardica, 343:
(AUTONOMIA EPARHIALA)⁶⁵

Episcopul Osiu zise: „Cu toții hotărâm încă și următoarele: Dacă vreun episcop ar voi să pună vreun slujitor bisericesc străin din altă parohie în vreo treaptă, fără de învoirea episcopului său propriu, acest fel de așezare să se considere nulă și fără tărie. Iar dacă oarecare și-ar permite acest lucru, trebuie ca aceștia să se admonesteze și să se îndrepte spre calea cea bună de către frații și împreună episcopii noștri”. Zis-au totii: „Această hotărâre încă să fie inalterabilă”.

Concordanță: (35 ap.; 16 sin. I ec; 2 sin. II ec; 8 sin. III ec; 5, 20 sin. IV ec; 17 Trul.; 13 Ancira; 13, 22 Antioh.; 48, 54, 90 Cartag.).

CANONUL 16 al Sinodului al șaselea local, de la Sardica, 343:
[LIPSA (CONCEDIUL) CLERICILOR DE LA BISERICA LOR]⁶⁶

Episcopul Aetiu zise: „Nu vă este necunoscut ce fel de mari lucruri se întâmplă în Mitropolia Tesalonicului. Fiindcă de multe ori se duc acolo presbiteri și diaconi din alte eparhii și nemulțumindu-se a petrece vreme scurtă, rămân, și tot timpul îl petrec acolo, și abia [după] un timp foarte îndelungat sunt siliți a se înapoia la bisericile lor; deci să se hotărască în privința acestora”. Episcopul Osiu zise: „Hotărârile care s-au adus în privința episcopilor, să se observe și pentru aceste persoane”.

Concordanță: (8, 9, 14, 15, 33, 35, 36, 58 ap.; 8, 15 sin. I ec; 5 sin. IV ec; 5, 20, 66, 80 Trul.; 2, 13, 16, 21 Antioh.; 5, 20 Gang.; 11, 12 Sard.; 48, 71, 120, 121 Cartag.; 16 sin. I-11)

5. În acest context s-ar preta și studierea evoluției liturgice din Biserica primelor trei veacuri, însă nu vrem să ne îndepărtăm prea mult de cadrul temei de față. Octavian Bârlea a consacrat acestei teme un subcapitol „Die liturgische Entwicklung” (p. 130-140).

El amintește în acest sens *Traditio Apostolica*, *Αποστολική παράδοσις*, (c. 210-235), atribuită de specialiști Sf. Hippolytus al Romei, ο *Ἰππόλυτος Ρώμης*, antipapă (217-235), lucrare ignorată inițial de latini și pentru că a fost scrisă în grecește, însă foarte apreciată în răsărit, unde a fost tradusă și copiată în câteva dialecte copte, din Egipt, apoi în limbile arabă și etiopiană.⁶⁷ Se crede că lucrarea a suferit unele interpolări târzii, dar în contextul ei se simte sinteza tradițiilor de sud și de nord (Ierusalim și Antiohia), bine armonizate.⁶⁸

⁶³ Luat din: Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 62.

⁶⁴ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 127. Vezi și Sf. Vasile cel Mare, Scrisoarea LIII, *Către Horepiscopi*.

Compară cu canoanele: 1 Ap.; 46 sin 1 ec.; 16, 19 Antioh.; 12, 57 Laod.; 53, 56 Cartg;

⁶⁵ Luat din: Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 239.

⁶⁶ Ibidem, p. 239-240.

⁶⁷ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 131. Vezi și: https://de.wikipedia.org/wiki/Traditio_Apostolica

⁶⁸ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 132.

Octavian Bârlea împarte textele înrudite cu Tradiția Apostolică în două părți, potrivit zonelor de influență, cărora aparțin:⁶⁹

1. sud: *textul latin târziu al Tradiției Apostolice, finea secolului al IV-lea; textele egiptene, în dialectele sahidic, bohairic și traducerea în arabă; textul etiopian; Canoanele lui Ipolit Romanul, interpolate și acestea în sec. IV;*
2. nord: *Constituțiile Apostolice sau Așezămintele Sfinților Apostoli, Constitutiones Apostolicae, Αποστολικαὶ Διαταγαί, în 8 cărți, redactată în Siria, în regiunea Antiohiei, în anul c. 380; primele șase cărți din această operă amplă, o formează Didascalia Apostolorum, cartea a șaptea este extras din Didahii, iar cartea a opta este o culegere de fragmente din diverse sinoade;⁷⁰ Testamentum Domini (sec. IV-V), Testamentul Domnului nostru Iisus Hristos, scris în grecește, însă păstrat într-o traducere siriacă (aramaică), din sec. VII, făcută de Episcopul Iacob de Edessa (recte Ioan de Asia, † 708), încorporat ulterior într-un corp literar mai mare Octatteuhul lui Clement.⁷¹*

Privitor la Taina Preoției, Octavian Bârlea studiază comparativ textele liturgice din primele secole ale creștinismului, din spațiul nordic [Antiohia, Siria] și sudic [Ierusalim, Palestina, împreună cu teritoriile lor de extindere și de influență, după: a. *Tradiția Apostolică* a Sf. Ipolit Romanul (200-235); b. *Euchologion*, Serapion de Thmuis [Egipt], † 362; c. *Canones Hippolyti* († c. 235), 38 de canoane interpolate prin secolul IV-V; d. *Testamentum Domini* (finea sec. IV, încep. sec. V), Antiohia, Siria; *Constituțiile Apostolice*, Antiohia, Siria, c. 380; cu toate textele lor dependente, versiunile și traduceri făcute în această epocă. Aici pot fi amintite rânduielile de hirotonie în ritul vechi al coptilor din Egipt, apoi versiuni ale textelor de hirotonie în latină, siriană (aramaică), greacă, dialecte copto-egiptene sau copto-arabe, etiopiene etc.

Privitor la rugăciunile de hirotonie, din aceste texte vechi, Octavian Bârlea a formulat o serie de concluzii, dintre care noi selectăm doar câteva.⁷² Un merit deosebit își câștigă această lucrare a lui

⁶⁹ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 135.

⁷⁰ Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Tipărit cu binecuvântarea Prea Sfințitului Laurențiu, Episcopul Caransebeșului, Editura diecezană Caransebeș, 2001, p. 135: *Diaconițe*.

⁷¹ Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Editura Lidia, București, 2003, p. 839-840 și 371-372.

⁷² Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Monachii [München], 1969, 362 p., în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus III, S.A.D. [Societas Academica Dacoromana], p. 289-290.

Mai vezi și:

Octavian BÂRLEA, *La proscomidie. L'offrande dans le rite byzantin son écho sur la communion*, în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus II, Romae, 1964, p. 11-66 [S.A.D. = Societas Academica Dacoromana].

Sulpiz BOISSERÉE, *Ueber die Kaiser-Dalmatika in der St. Peterskirche zu Rom*, Band 3, Ausgabe 11, Band 3 von Abhandlungen der philosophisch-philologischen Classe der Königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften, von..., Auf Kosten der Akademie, München, 1841, 574 p. (text online).

Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Literatura liturgică în teologia românească*, în rev. BOR, an LXXXIX, București, 1971, nr. 1-2, p. 121-134.

Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Tipărit cu binecuvântarea Prea Sfințitului Laurențiu, Episcopul Caransebeșului, Editura diecezană Caransebeș, 2001, 558 p.

Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1985, 548 p.

Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica Specială*, pentru institutele teologice, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1980, 510 p.

Ioan M. BUJOREANU, *Pravila de la Govora 1640-1641*, reeditare, vezi *Colecțiune de legiuirile...*

R. BOUSQUET, *Le roumain, langue liturgique*, în *Échos d'Orient*, Tome IV, Paris, 1901, p. 30-35. ⁷²

Gh. BULGĂR și Gh. CONSTANTINESCU – Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, Editura Saeculum I.O., București, 2000, 527 p.

Canonul Ortodoxiei I, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. I C Ț jr., Editura Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, 1039 p.

CANONES S. HIPPOLYTI Arabice e codicibus romanis cum versione latina annotationibus et prolegomenis, Edidit D. B. DE HANE BERG, Monachii [München], 1870, Sumptibus Academiae Regiae Boicae, in commissis habet ..., 125 p.

Octavian Bârlea și prin atenția și documentația privitoare la hirotonia diaconițelor,⁷³ precum și la rolul pe care l-au deținut în Biserica veche „mărturisitorii”,⁷⁴ „văduvele”,⁷⁵ „fecioarele”,⁷⁶ „proorocii”,⁷⁷ „prorocițele”, „apostolița” Junia sau Junia^[8], prăznuită pe 17 mai (soția Sf. Andronic), creștinii cu darul glasololiei, taumaturgii și alți harismatici.⁷⁸ Privitor la diaconițe, el susține că în spațiul nordic, acestea dețineau locul al treilea, în conducerea comunității, după episcop și după diacon.⁷⁹ În acest context se face comparația dintre comuniunea personelor trinitare și cele trei categorii de clerici, meniți să conducă, să învețe și să sfințească poporul Lui Dumnezeu: episcopul era comparat cu Dumnezeu Tatăl, Diaconul, cu Dumnezeu Fiul, Iisus Hristos și diaconița cu Dumnezeu Duhul Sfânt [Ruach HaKodesh (ebr.)].

Ihrer Bedeutung nach nahmen sie in der Gemeindeführung allerdings den dritten Platz nach den Diakon ein. Denn wie der Bischof ein Abbild Gott-Vaters und der Diakon ein Abbild Jesus Christus war, so sollten die Diakonissen ein Abbild des Heiligen Geistes sein.⁸⁰

Rânduiala de hirotonire a diaconiței a trecut proba focului și după renunțarea la textele rugăciunilor de hirotonie, din epoca *ante Nicaenum 325*, iar grație spațiului nordic apare între Sfintele Taine, nu numai în *Codex Barberini graecus 336*, din sec. VIII [cap. 163-164], ci și în *Euchologion*-ul lui Iacob Goar, Paris, 1647, p. 262-264 (Veneția, 1730, p. 218-219): Oratione in diaconissae Ordinatione/Εὐχὴ ἐπὶ χειροτονία Διακονίτις, adică *Rugăciunile de hirotonie a diaconiței*.

Dimitrie CANTEMIR, *Beschreibung der Moldau*. Faksimiledruck der Originalausgabe von 1771, Nachwort von Constantin MĂCIUCĂ, Kriterion Verlag, Bukarest, 1973, 390 p.

[*Descriptio Moldaviae* sau *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*, în română *Descrierea Moldovei* sau *Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei*, redactată în limba latină între anii 1714-1716, pe timpul când trăia în Rusia, la cererea Academiei din Berlin. Ulterior lucrarea a fost tradusă în germană, rusă, greacă și română.]

Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, Postfață și bibliografii finale de Dan SIMONESCU, Prefață de Dan ZAMFIRESCU, Editura Minerva, București, 1980, 589 p.

Dr. Badea CIREȘEANU, *Tezaurul liturgic al Sfintei Biserici creștine ortodoxe de Răsărit*, vol. 1-3, București, 1910-1911-1912: I, LIX+164 p.; II, 624 p.; III 430 p.

Colecțiune de legiuirile României vechi și celei noi, București, 1885, vol. II. Pravila de la Govora 1640-1641 se află reeditată la p. 83-135. [„Pravila Bisericească numita cea mica tipărită la anul 1640 în Mănăstirea Govora (după ediția din 1884 publicată de Academia Română)”].

Jean DARROUZÈS A.A., *Épistoliers Byzantins du X-e siècle*, édités par..., Inst. Franc., d'Étud., Byz., Paris, 1960, 430. [A. O. Chr., 6].

Jean DARROUZÈS, *Documents inédits d'Ecclesiologie byzantine*, Textes édités, traduits et annotés par..., Inst. Franc. d'Étud. Byz., Paris, 1966, 442 p.

Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les ΟΦΦΙΚΙΑ de l'Église Byzantine*, par..., Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1970, 618 p. [Archives de l'Orient Chrétien, 11].

Jean DARROUZÈS, *Le registre Synodal du Patriarcat Byzantin au XIV-e siècle*. Étude paléographique et diplomatique, par..., Inst. Franc. d'Étud. Byz., Paris, 1971 [A.O.Chr., 12].

Jean DARROUZÈS A.A., *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantino-politanae*. Texte critique, introduction et notes, par..., Inst. Franc. d'Études Byz., Paris, 1981, 521 p. [Géographie Ecclésiastique de l'Empire Byzantin, Tome II].

Jean DARROUZÈS et Albert FAILLER, *Tables générales des Échos d'Orient (1887-1942)*, Inst. Franc. d'Étud. Byz., Paris, 1986, 392 p.

Jean DARROUZÈS: Pentru secolul al XIV-lea, lucrarea instrument de studiu – manual – al regestelor patriarhale, rămâne cartea lui Jean DARROUZÈS, *Le registre synodal du patriarchat byzantin au XIVe siècle (Étude paléographique et diplomatique)*, Paris, 1971, 503 p. [Colecția: *Archives de l'Orient Chrétien*, nr. 12] ⁷² Το ιερὸν κωδίκιον (1315-1402)⁷² Cod. Vind. Hist. gr. 47 și 48, (precum și copia acestuia: Cod. Vat. Urb. gr. 80).

S. B. DAŠKOV, *Dicționar de împărați bizantini*, traducere de Viorica și Dorin ONOFREI, Editura Enciclopedică, București, 1999, 508 p.

DENZINGER Henricus, vezi ENCHIRIDION.

Dictionnaire de théologie catholique: contenant l'exposé des doctrines de la théologie catholique, leurs preuves et leur histoire, commencé sous la direction de A. VACANT..., vol. 1, part 1 (Aaron – Apollinaire), Paris, 1909, col. 830-834.

Dictionnaire de théologie catholique: contenant l'exposé des doctrines de la théologie catholique, leurs preuves et leur histoire, commencé sous la direction de A. VACANT..., vol. 6, part 2 (Géorgie – Hizler), Paris, 1914, col. 2011-2014.

⁷³ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., p. 282-289: *Die Diakonissen*.

⁷⁴ Ibidem, p. 277-282: *Die Bekenner*;

⁷⁵ Ibidem, p. 153-154 și passim.

⁷⁶ Ibidem, p. 282, 284, 316, 318.

⁷⁷ Ibidem, p. 66-71 și passim.

⁷⁸ Ibidem, p. 68-69.

⁷⁹ Ibidem, p. 287.

⁸⁰ Ibidem, p. 287.

Privitor la „mărturisitori” este de notat faptul că martiriul sau pătimirea lor pentru Hristos – după ce era verificată de Biserica locală – echivala doar în *spațiul sudic*, cu hirotonia de diakon și de presbyter, dacă aceștia doreau să intre în cler, după cum rezultă din *Tradiția Apostolică*, de traducere copto-saidă.⁸¹ În cazul în care dorea să devină episcop, mucenicul trebuia hirotonit direct într-un arhiereu.⁸² În baza suferinței pentru Hristos, martirii erau cooptați de episcop în calitate de *judcători*, ai cazurilor de *lapsi*, adică ai celor căzuți din credință.⁸³ Numai că, cel puțin pentru primele trei secole ale Bisericii, presbyterii nu erau implicați în celebrarea liturgică, ei fiind consilierii și suita episcopului, pe care-l ajutau în administrație, caritas, instanță de judecată etc.⁸⁴

În spațiul nordic n-a fost acceptat acest punct de vedere, pentru că acolo *martiriul*, pentru Hristos era considerat ca o datorie firească a fiecărui creștin:⁸⁵ „Așa și voi, când veți face toate cele poruncite vouă, ziceți: Slugi netrebnice suntem; am făcut ceea ce eram datori să facem”. [Luca 17, 10]. Compară cu: Iov 22:3 1Co 9:16

Didaschalia Apostolorum, Siria, c. 280, confirmă că *mărturisitorii* nu și-au făcut decât datoria, prin suferințele îndurate, conform redactării ușor influențată de textul lui Ipolit, din *Constituțiile Apostolice*, cartea VIII-a, 23, 2. Poziția *spațiului nordic* este însă evidentă.⁸⁶

Canonul 6 din *Canones Hippolyti* confirmă această interpolare – după *Constituțiile Apostolice*, cartea VIII-a, 23, 2: „*Ein Bekenner wird nicht geweiht, denn das [Martyrium] ist Sache des freien Willens und der Geduld...*”, apoi urmează punctul de vedere al *spațiului nordic*: „... er ist aber hoher Ehre würdig als einer, der den Namen Gottes, seines Christus, vor Völker und Königen bekannt hat. Oder Presbyter oder Diakon, so wird er geweiht.”⁸⁷

Expresie a poziției *spațiului sudic*, canonul 6, din *Canones Hippolyti* susține că:⁸⁸

6. Canon. *Über Diejenigen, welche des Glaubens wegen Strafe leiden.*

Wenn Jemand für würdig befunden wird, des Glaubens wegen vor Gericht zu stehen und um Christi willen [S. 16] bestraft zu werden, dann aber aus Nachsicht frei gelassen wird, so verdient ein Solcher den Grad des Priesterthums vor Gott, nicht gemäß der Ordination, welche vom Bischof geschieht; sein Bekenntniß ist auch seine Ordination. Wird er aber zum Bischof erwählt, so muß er geweiht werden. Wird Jemand nach abgelegten Bekenntniß ohne Folter und unverletzt entlassen, so ist er des Priesterthums würdig, muß aber vom Bischofe ordinirt werden. Wenn solch (ein Bekenner), da er Jemandens Sklave war, um Christi willen Marter erduldet hat, so ist er ebenfalls bei der Heerde als Priester anzusehen; denn hat er auch die formelle Weihe des Priesterthums nicht empfangen, so hat er doch den Geist des Priesterthums bekommen. Der Bischof möge daher bei der Ordination desselben das Gebet nicht hersagen, welches sich auf die Erlangung des hl. Geistes bezieht.¹

[Nota] ¹ Über diesen Canon ist das in der Einleitung Gesagte zu vergleichen. Bei Fabricius l. c. findet er sich nicht. Vergl. den 12. Canon bei Fabricius S. 251, wo es heißt, ein Confessor dürfe sich das Amt eines Bischofs, Presbyters und Diakons nicht anmaßen, wenn er nicht dazu besonders ordinirt sei.

Cu toate acestea, au existat și în *spațiul nordic* martiri, primiți în cler, dar numai după ce au fost hirotoniți de către episcop.⁸⁹

I. Cercetarea rugăciunilor de hirotonie l-a condus pe Octavian Bârlea la unele prototipuri sau modele de texte primordiale, din care s-au dezvoltat ulterior toate riturile de hirotonie. Dintre aceste texte de bază, el enumeră patru propoziții:

a. la hirotonia episcopului: 1. „Primește Duhul Sfânt, spre iertarea păcatelor”; 2. „Paște turma mea”;

⁸¹ Ibidem, p. 277, *Die Bekenner*.

⁸² Ibidem, p. 278.

⁸³ Ibidem, p. 280.

⁸⁴ Ibidem, p. 280.

⁸⁵ Ibidem, p. 280. Vezi și *Didaschalia Apostolorum*, V, 1, 1-5; V, 8; V, 96;

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Ibidem, p. 280. Ioan I. I C. A. jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 756: „Mărturisitorul nu e hirotonit, căci mărturisirea lui ține de voință și răbdare, dar este vrednic de mare cinste ca unul care a mărturisit Numele lui Dumnezeu și al Hristosului Său înaintea neamurilor și a împăraților [FA 9, 15]”.

⁸⁸ Textul canonului 6, luat din: <https://www.unifr.ch/bkv/kapitel2684-6.htm>

⁸⁹ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vor-nicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 280.

- b. la hirotonia presbyterului: „Dăruiește-i lui Duhul *sflatului* ca să învețe și să chivernisească poporul Lui Dumnezeu”;
- c. la hirotonia diaconului: „Dăruiește-i lui Duhul *râvnei*, ca să slujească Biserica”;
- d. la hirotonia diaconiței: „... dă-i ei Duh Sfânt și curățește-o de toată întinăciunea trupului și a duhului, pentru a săvârși cu vrednicie lucrul încredințat ei...”⁹⁰

Rugăciunea de *hirotonie* a Diaconiței după *Constituțiile Apostolice*, c. 380.

[la: Ioan I. I C Ț jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 756-757]

XIX. Despre Diaconiță [*Instrucțiune*]

¹ Iar despre diaconiță, eu, Bartolomeu, rânduiesc acestea:

² – O, episcopo, să-ți pui mâinile peste ea înconjurat de prezbiteriu, de diaconii și diaconițele tale și să spui așa:

XX. Despre hirotonia diaconiței

¹ – Dumnezeule Cel veșnic, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos [2 Co 1, 3], Creatorul bărbatului și femeii, Care ai umplut de Duh pe Mariam [Iș 15, 20], pe Debora [Jd 4, 4], pe Ana [Lc 2, 36] și Hulda [4 Rg22, 14], Care n-ai socotit lucru nevrednic ca Fiul Tău Unul-Născut să se nască din femeie, Care și la Cortul Mărturie și la Templu ai rânduit străjere ale sfințelor Tale porți. ² Tu însuși și acum privește la roaba Ta aceasta cea pusă înaintea spre diaconie: dă-i ei Duh Sfânt și curățește-o de toată întinăciunea trupului și a duhului [2 Co 7, 1] pentru a săvârși cu vrednicie lucrul încredințat ei spre slava Ta și lauda Hristosului Tău, prin Care Ție fie slava și închinăciunea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

II. În primele secole ale Bisericii, *hirotonia* – cu punerea mâinilor și rugăciunea însoțitoare – nu era făcută în mod expres, pentru celebrarea serviciilor liturgice, cum suntem noi astăzi obișnuiți s-o înțelegem și s-o trăim. Acest lucru însemnează că slujba la altar nu era motivul indubitabil, pentru hirotonie, într-una din cele trei trepte ale preoției:

„...da die Aufgabe am Altar nicht als Hauptanliegen der Weihe hervortrat; sie wird in den Gebetstexten erst später und manchmal mit zögernder Zurückhaltung erwähnt, und zwar im 2., 3., und 4. Jahrhundert. Der Akzent lag damals nicht ausschließlich auf dem Gottesdienst, sondern auf dem *ganzen Leben*: die Weihe war nicht nur Auftrag zum Gottesdienst speziell, sondern ganz allgemein zum dienst Gottes.”⁹¹

Später allerdings trat bei den Weihen immer mehr die hohe liturgische Aufgabe in den Vordergrund.⁹²

III. Rugăciunile de hirotonie din primele secole se deosebesc de cele din timpul nostru, dar și de cele din *Euchologion* sau Codex Barberini græcus 336, din sec. VIII. Ele sunt scurte și redactate sub formă de sentențe, aforism sau apoftegmă, un fel de *fiat al creației*:

Die Gebete der ersten Zeit, vor allem aber die Weihegebete, wurden in der Art von Sentenzen, von Kernsprüchen, gesprochen: in äußerst konzentrierter Form! Sie klangen wie ein FIAT der Schöpfung.⁹³

Începând cu Codex Barberini græcus 336, din sec. VIII, *arhieraticoanele* cuprind două rugăciuni de hirotonie a episcopului, a presbyterului, a diaconului și a diaconiței. Înainte era doar una singură.

⁹⁰ După: Ioan I. I C Ț jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 757. Versiunea germană la: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 288.

⁹¹ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe...*, Ibidem, p. 289.

⁹² Ibidem, p. 290.

⁹³ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 290.

Concluzia autorilor Florica-Elisabeta NUȚIU și Călin-Daniel PAȚULEA:⁹⁴

În urma studiului comparativ realizat asupra a cinci cărți de slujbă, care conțin *Rânduiala facerii Sfântului Mir*: *Arhieraticonul* episcopului Inochentie Micu-Klein, manuscris realizat în 1748 și păstrat la Biblioteca Centrală „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca; *Arhieraticonul* episcopului Grigorie Maior, tipărit la Blaj, în 1777 și păstrat la Biblioteca Academiei Române din București; *Arhieraticonul* manuscris din 1840, copie după *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, păstrat în biblioteca regretatului ieromonah Augustin Prunduș; *Arhieraticonul* tipărit la Blaj, în 1913 și *Arhieraticonul* tipărit la București, în 1993, se constată adevărul de netăgăduit că *Arhieraticoanele* din secolul al XVIII-lea [inclusiv cel copiat de Axinte Uricariul, pentru Mitropolia Moldovei, în anul 1705, n.n.] stau la baza edițiilor ulterioare și actuale.[p. 29].

Cele 11 capitole ale *Arhieraticonului*

Primul capitol Traducători, texte de Arhieraticoane ai autorilor răsăriteni și occidentali, face o trecere în revistă a conținutului diferitelor arhieraticoane și euchologion, în contingentă cu tema lucrării noastre. Amintim astfel textele din lucrarea Sf. Simeon Tesalonicenul, Iacob Goar, Allatius și Isaac Habert.

Al doilea capitol este mult mai extins: *Problema arhieraticoanelor românești; evoluție, manuscrise, influențe bizantino-grecești, bizantino-slavone, ediții și aspecte liturgice și teologice*: Ungrovlahia și Moldova, arhieraticoanele ardelenesti, cu hirotonia arhierelui [după Inochentie și după Grigorie Maior] etc. Pentru *Ungrovlahia* sunt de menționat *Slujebnicul arhieresc* trilingv, doar cu tipicul în românește, al Mitropolitului Ștefan I (1648-1668), din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și alte cinci manuscrise, păstrate acum în Biblioteca Academiei Române, din București, de slujebnice arhieresti, fragmente de arhieraticoane, euchologion sau molitfelnice. Pentru *Moldova* se distinge *Arhieraticonul* integral românesc, copiat de pe un arhetip mai vechi, de către Axinte Uricariul, Iași, 1705, cu încă alte șase manuscrise de slujebnice sau arhieraticoane, păstrate tot în Biblioteca Academiei Române din București. Pe lângă acestea, mai menționăm încă trei *arhieraticoane manuscrise*, de proveniență necunoscută. *Arhieraticoanele ardelenesti* sunt: cel din secolul al XVII-lea, păstrat printr-o minune în Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, manuscris trilingv, nr. 1216; *Arhieraticonul slavon* [recte *Caeremoniale episcoporum*], din 1743 al Episcopului Inochentie Micu-Klein, de la Biblioteca Academiei Române, din Cluj-Napoca, cota 22, 1743; *Arhieraticonul* românesc al lui Inochentie, Roma, 1748, de la BCU-Cluj-Napoca, cota 4072; *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, unicul exemplar păstrat se află în Biblioteca Academiei Române, București;

Din aceste ultime două *arhieraticoane* românești, 1748 și 1777, am reprodus rânduiala hirotonirii arhierelui, împreună cu textele *celor trei mărturisiri de credință* a ipopsifiului, pe care Inochentie le-a preluat după Allatius, după cum singur mărturisește:⁹⁵ f. 43^r *Rânduiala la hirotonia episcopului*. „Din multe alte a lui Allațian molitvenice de hirotonii alese.” *Cercarea și desemnarea candidatului (ipopsifiului) la treapta arhieriei* [*Arhieraticon*, București, 1993, p. 85-95], este integrată în *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, la începutul *Rânduiei hirotonirii episcopului*, f. 29-45.

3. *Un capitol* aparte am consacrat *Arhieraticonului românesc de la Iași*, copiat în anul 1705, de Axinte Uricariul, manuscris studiat de către Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL⁹⁶ În anul 1974 manuscrisul se afla în colecția familiei C. Donose, din Iași. Referitor la acest manuscris s-a impus prezentarea părții privind *Orânduiala ce să face la hirotonie arhierelor*.

⁹⁴ *Arhieraticonul lui Grigorie Maior Blaj 1777*, Studiu introductiv Călin-Daniel PAȚULEA și Florica-Elisabeta NUȚIU, Studiu filologico-lingvistic Florica-Elisabeta NUȚIU, Prefață de P.S. Dr. Virgil Bercea, 2007, Editura University Press, Târgu-Mureș, 214 p. [textul *Arhieraticonului* se află la pp. 117-207, adică în Anexa volumului, la „Facsimile și text transcris”].

⁹⁵ Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 51 și 124-130.

⁹⁶ Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705*, copiat de Axinte Uricariul, în BOR, XCII, 1974, nr. 11-12, p. 1411-1413 + 3 pl.

4. *Arhieraticonul*, ediția București, 1993,⁹⁷ l-am folosit ca termen de comparație, pentru că are textele actualizate și pentru că este cartea de ritual oficială, pentru toată Biserica Românească. Aici, ne-am rezumat doar la *Rânduiala privind hirotonia arhierelui*, precedată de Canonul 4 al Sinodului I Ecumenic, de la Niceea [*Alegerea și hirotonia arhierelui*]. După *Cercarea și desemnarea ipopsifiului*, urmează canoanele 1 și 2 sau *Mărturisirea de credință a Sinodului quinisext* (691-692), care este o sinteză a mărturisirilor de credință a primelor șase sinoade ecumenice, în care își are originea și textul Mărturisirilor de credință ale ipopsifiului. Capitolul se încheie cu textul canonului 2 sau *Canonul Trinitar* al Sinodului al VIII-lea, de la Cartagina, 419, aflat și acesta în legătură, chiar dacă numai indirectă, cu Mărturisirea ipopsifiului.

Prin capitolul 5 revenim la comparația textelor, de la rânduilele de hirotonie: Comparație de texte la rânduiala hirotoniilor, pornind de la textul de referință: Euchologion, Barberini græcus 336, sec. VIII, din sudul Italiei.

Extensiunea mare a acestui capitol se explică datorită faptului că prezentăm textele de hirotonie și de hirotesie în mod paralel sau comparativ. Pe de o parte avem textele cele mai vechi de hirotonie a episcopului, presbyterului, diaconului și diaconiței, din primele secole ale Bisericii – *ante Nicæum*, 325 – puse în paralel cu cele redactate din nou – din actualele arhieraticoane – prin secolele V-VI sau chiar în secolul al VII-lea, așa cum apar în secolul al VIII-lea, în *Euchologion* Barberini, 336 și ulterior în edițiile biligve [greacă și latină], de la Paris a lui Isaac Habert și Iacob Goar (sec. XVII) ori în slujebnicele arhieresti a lui Petru Movilă, de la Kiev (sec. XVII) sau în cele de după reforma liturgică a Patriarhului Nikon al Moscovei (sec. XVII). Același lucru se poate spune și despre hirotesii: cântăreț, psalt, ipodiacon, arhimandrit, egumen, econom, arhidiacon etc. Pentru textele românești se impunea reproducerea lor paralelă, pentru a constata evoluția limbii liturgice românești unitare: arhieraticonul lui Inochentie Micu-Klein, Roma, 1748, al lui Grigorie Maior, Blaj, 1777 și ultima ediție a Patriarhiei Române, București, 1993.

În capitolul al cincilea aceste probleme sunt însă precedate de <ή σφραγίς, γῆδος> și <ή χειροτονία, ας> sau dilema dintre actul juridic-canonice [sfragis: sigilare, pecetluire, plombare, ștampilare] și ritual liturgic hirotonia – hirotesia: [adică *punerea mâinilor, burdușeală, a umple, ticseală etc.*]. Cercetarea aparține marelui bizantinolog francez Jean DARROUZÈS.⁹⁸

În caz concret, Jean DARROUZÈS se referă la cei doi termeni, ή σφραγίς și ή χειροτονία, tot cu semnificația lor liturgică, nu juridică ori canonică: pecetluirea, sigilarea, prin cele trei cruci făcute de arhierul hirotonisitor, pe capul candidatului – σφραγίς – și punerea mâinilor χειροτονία. Numai că *sigilarea* candidatului – sphragis [=sfraghis sau sfragis] – se face nu numai la hirotonirile în cele trei trepte (episcop, presbyter, diacon), ci și la ierurgii sau hirotesii: lector, ipodiacon, arhimandrit etc.: Mais ce ne sont pas seulement ces trois ordinations qui comportent imposition des mains (χειροτονία) et signe de croix σφραγίς; on les retrouve dans toute ordinations inférieure, du lecteur au sous-diacre.⁹⁹ [la Utrenie]¹⁰⁰

Poruncește, porunciți, poruncește Prea Sfințite Stăpâne, pe cel ce vi se aduce înaintea spre a se înainta arhieru..... [acest dialog este împrumutat din ceremonialul aulic, de curte sau imperial]¹⁰¹

[sfraghia:] Iar arhierul [hirotonisitor, n.n.], binecuvântându-l pe cap de trei ori zice:

Harul Sfântului Duh prin smerenia mea te înaintează pe tine preaiubitorule de Dumnezeu preote ipopsifu (N), arhieru....

[La Liturghie, la Trisaghion, după ce protosul hirotonisitor a rostit *Doamne, Doamne, caută din cer și vezi...*]

⁹⁷ ARHIERATICON adică rânduiala slujbelor săvârșite cu arhieru, Op. cit., București, 1993, p. 82-101.

⁹⁸ Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les ὁφίκια de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p. 147-156.

⁹⁹ Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les ὁφίκια de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p. 151.

¹⁰⁰ *Arhieraticon*, București, 1993, p. 94-95 și 96.

¹⁰¹ Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les ὁφίκια de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p. 152, nota 2.

Poruncește, porunciți, poruncește Prea Sfințite Stăpâne, pe cel ce vi se aduce înaintea spre a fi hirotonit arhiereu... [acest dialog este din nou împrumutat din ceremonialul aulic, de curte sau imperial]

[*sfraghia*:] Ajungând la ușile împărătești, unde se află arhiereul protos, candidatul în genunchi, iar arhiereul îl binecuvintează pe cap de trei ori și se retrage, preoții dau dicherotricherele celorlalți doi arhierei, iar aceștia îl iau pe candidat de mâini și înconjură Sfânta Masă, cântând toți cei din altar, la întâia înconjurare: *Sfinților mucenici...*

Următoarea sfraghia are loc înaintea rostirii primei rugăciuni de hirotonie, după ce arhiereul protos a terminat epicleza: Dumnezeuiescul Har, Cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le împlinește, prohirisește pe prea iubitul de Dumnezeu preot arhiereu... *Terminând acestea face trei cruci pe capul candidatului, iar celălalt arhiereu zice: Domnului să ne rugăm...*

În acest context se integrează și votul: vot, tragere la sorți [alegere/scrutin] și hirotonie <Votum, multum [electio/scrutinium]> și <ἡ χειροτονία, ας>. Votul sau tragerea la sorți și ritul de hirotonie coboară până în timpul apostolic, fiind menționate atât în *epistolele pastorale* [1-2 Timotei și Tit], cât și în *Faptele Apostolilor*: FA 1, 23-26; 6,6; 1 Tim 4,14; 5, 22; 2 Tim 1, 6. În aceste cărți se face mențiune de vot, tragere la sorți, rugăciune și punerea mâinilor. O rugăciune de hirotonie nu avem reproducă în cărțile Noului Testament, aceasta fiind doar subînțeleasă.¹⁰² Liturgistul Octavian Bârlea distinge două metode de alegere, vot sau tragere la sorți, privind hirotoniile, în secolul apostolic: 1. Ordinea palestiniană sau sudică; 2. Ordinea antiohiană sau nordică.¹⁰³

Oferim astfel ceremonialul vechi și sobru de la hirotonia arhiereului, redat de Ms. *Euchologion, Barberini græcus* 336, sec. VIII, cunoscut și sub numele de *Barberinus Sancti Marci* de Iacob Goar, Εὐχολόγιον, (Euchologion), ediția princeps, Paris 1647, p. 304-305: capitolul Ritus in ordinatione episcopi servandus, p. 302-311, continuat de Notæ sau notele (comentariile) autorului Iacob Goar, p. 311-316 [pentru ediția a doua, Veneția, 1730: p. 251-252, respectiv 249-256 și 256-261]¹⁰⁴

Jean DARROUZÈS susține că aceste texte, de la p. 304-305, din Εὐχολόγιον, (Euchologion) sive Rituales Græcorum..., Paris, 1647 sunt identice sau pot fi găsite și în Ms. *Sinaiticus* 956 (sec. IX-X, s) și Ms. *Sinaiticus* 959 (sec. XI, s), apoi Ms. *Patmos* 713 (sec. XIII, s), conform descrierilor făcute de A. Dmitrievskij, Εὐχολόγια (Opisanie, t. II), p. 17., 59, 153.¹⁰⁵ Data târzie, la care a fost copiat Ms. *Patmos* 713 (sec. XIII, s), dovedește faptul că un scrib poate să reproducă un model arhaic, situații întâlnite adesea la lucrările sau textele liturgice, prevăzute cu menologion – μηνολόγιον – мѣсяцесловъ (slavonă) – menologium (lat.), adică cu calendar, care este de multe ori învechit sau desuet și nu înregistrează sfinții moderni sau ai epocii de după care a fost copiat prototipul:

Je note que dans le rite ancien, aucun archonte n'est cité comme participant à la cérémonie qui présente le χάρτης, où est inscrite la formule avec le nom de l'ordinand, reste anonyme.¹⁰⁶

Ceremonial de vechime medie, mult mai dezvoltat, de la hirotonia arhiereului, cu textul editat al Ms. *Cryptensis* Γ6 1 sau *Cryptensis Bessarionis* de Goar [vezi A. ROCCHI, *Codices Cryptensis*, p.

¹⁰² La p. 141: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Monachii [München], 1969, 362 p., în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus III, S.A.D. [Societas Academica Dacoromana].

¹⁰³ Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., p. 145-146.

¹⁰⁴ Ibidem, p. 149, nota 1; Descrie de A. STRITTMATTER, *The Barberinus Sancti Marci of Jaques Goar*, în Pphem. Litur., 47, 1933, p. 320-367. Tous les Euchologes ne sont pas de même type: certains, destinés à une église paroissiale ou monastique, ne comprennent pas les parties „archiératiques”; ainsi le typicon Uspenski (Leningrad. Gr. 226) décrit par A. Jacob, dans *Muséon*, 78 (1965), 173-214.

¹⁰⁵ La: Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les ὁφίκια de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p.149 și nota 2.

A. Dmitrievski: *Description des manuscrits liturgiques conservés dans les bibliothèques de l'Orient orthodoxe* (en Russe); t. II. Εὐχολόγια (Opisanie, t. II), Kiev, 1901, V+XII+1058+XVII p., în 8° + un index separat de 32 p. Vezi și: Overview of Euchologion codices according to Dimitrievsky (T. I and III: Εὐχολόγια), <http://www.mhzh.ru/en/author/36/Dmitrievsky>

Luat din: <https://www.pthn.nl/cbm/CBM%20Short%20Catalogue/Portal%20%CE%A9/portal.-b-dimitrievsky-overview-euchologion-codices.pdf>

A.A. Дмитриевский.

Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках Православного Востока.

Вып. 1-3. Киев, 1895-1917. Том 1: Типика. 1895. Том 2: Euchologion. 1901. Том 3: Типика, Часть 2. 1917.

¹⁰⁶ Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les ὁφίκια de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p.149.

235-244, la: I. Goar, *Εὐχολόγιον sive Rituale Græcorum...*, Paris, 1647, p. 302-304; și 249 (marcată 243) – 251, la ediția a doua, Veneția, 1730]; altă mărturie demnă de crezare fiind și Ms. *Coislin* 213, care mai este încă și datat, anul 1027, fiind alcătuit de preotul Strategios, de la *Oratoriul* sau *Paraclisul Patriarhal*, din Constantinopol.¹⁰⁷ La începutul slujbei de hirotonie a episcopului este hartophilax-ul, χαρτοφύλαξ, cel care prezintă χάρτης, adică documentele și documentația (cu mărturisirile de credință) candidatului sau ipopsifiului, cu biletul pe care se află scris numele κίτατόριον, pe care-l predă protopapas-ului. În cursul ceremoniei de hirotonie arhidiaconul sau hartophilax-ul rostesc invitația πρόσκωμεν [Să luăm aminte !], după care ritul rămâne neschimbat, urmând invocarea epiclezei de dinaintea rostirii celor două rugăciuni de hirotonie:

epicleza Protosului hirotonisitor: Dumnezeuiescul Har, Cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le împlinește, prohirisește pe prea iubitul de Dumnezeu preot arhieru...

invocatio: *Episcopus*: Divina gratia quæ semper infirma curat, & ea quæ desunt adimplet, promovet N. Deo amabilem Presbyterum, Episcopum...

ἐπίκλησις: *Ἀρχιερέα*: Ἡ Θεία Χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται τὸν δεῖνα τὸν...¹⁰⁸

Rânduiala recentă de hirotonie a episcopului este marcată de scindarea sau ruperea în două părți a ceremonialului sau rânduiei:

- I. μικρὰ σφραγίς: Cercarea și desemnarea candidatului – ὑποψήφιος – la treapta arhieriei, cu rostirea celor trei mărturisiri de credință și semnarea lor publică, în încheiere;
- II. τὸ μέγαλο σφραγίς este ritualul propriu-zis de hirotonie a episcopului, din timpul Dumnezeuieștii Liturghii, la Trisaghion, după ce protosul hirotonisitor a rostit *Doamne, Doamne, caută din cer și vezi...* De prima parte s-ar ține σφραγίς, iar de a doua χειροτονία.

Din mikra sphragis făcea parte și ipopsifierea candidatului, dacă nu cumva, aceasta avusese loc, în cadrul sinodal – cu prilejul alegerii – în cazul în care candidatul ar fi fost de față, deci nu era legată de διαταξίς-ul acestei rânduiei. Starea de ipopsifiu poate să dureze un timp nedeterminat, de la zile, până la luni și chiar ani: „Ces deux rites sont dissociés au point qu'un certain espace de temps peut les séparer; l'hypopséphios, proclamé au moment de sa promotion, reste parfois des jours, des mois et des années, sans être ordonné effectivement évêque.”¹⁰⁹

Privitor la evoluția ritului hirotoniei, Jean DARROUZÈS constată că în secolul al XV-lea, puteau fi identificate *trei* tradiții manuscrite. El era însă interesat doar de-a preciza distincția dintre σφραγίς și χειροτονία și se rezumă doar la rânduiala hirotonirii episcopului „... afin de découvrir les points de repère chronologiques qui marquent une croissance du rite.”¹¹⁰

Hirotonie și Învestitură – ἡ χειροτονία καὶ ὁ πρόδλησις, *Alegere, numire (sfraghis), hirotonie, investitură (provlisis)* – singhelie și gramată –

Dilema dintre de <ἡ σφραγίς, γῆδος> și <ἡ χειροτονία, ας> sau dilema dintre actul juridic-canonice [sfragis: sigilare, pecetluire, plombare, ștampilare] și ritul liturgic hirotonia – hirotesia: [adică *punerea mâinilor, burdușeală, a umple, ticseală etc.*] se continuă ori se completează cu rânduiala înmânării cârjei arhieriești: înainte sau după rugăciunile de hirotonie și punerea mâinilor asupra noului arhieru.¹¹¹ Este vorba de cele trei etape fundamentale, privitoare la activitatea clerului din toate cele trei trepte de hirotonie și de hirotesie: alegerea (sau votul), hirotonia și instituirea [prin

¹⁰⁷ Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les ὁφίκια de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p.149, nota 4.

La: A. Dmitrievskij, *Εὐχολόγια...*, Op. cit., p. 993-1052.

¹⁰⁸ *Arhieratikon*, București, 1993, p. 97;

I. Goar, *Εὐχολόγιον sive Rituale Græcorum...*, Paris, 1647, p. 302; Veneția, 1730, p. 250 (marcată 244)

¹⁰⁹ Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les ὁφίκια de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p.152.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les ὁφίκια de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p. 147-156.

acordarea dreptului de exersare a funcțiilor legate de treapta sacramentală în care se afla]; hirotonia și hirotesia, din care decurg *dreptul și puterea*. Drepturile și obligațiile care definesc activitatea clericului într-o anumită treaptă de hirotonie și ocuparea efectivă a ei sau permisiunea de exersare se face iarăși în două etape, din partea autorității bisericești, la diaconi și la preoți de către episcopul locului, la episcopi de către Sinod și prin mitropolitul locului. La diaconi și la preoți actul se numește singhelie, iar la arhierei gramată, τὰ Γράμματα.

A doua etapă de acordare a permisiunii de exersare a treptei pentru care clericul a fost hirotonit este „instalarea în oficiu” a diaconului și a preotului și înscăunarea sau intronizarea pentru arhierei.¹¹² În primele veacuri nu a existat o separare a puterii sacramentale de aceea juridicțională, acest fenomen apărând probabil odată ce Biserica s-a mărit, și împreună cu ea a crescut și numărul clerului, la care apoi s-au constatat abuzuri. Această separare s-a înregistrat în anul 451, prin canonul 6, care oprea orice fel de hirotonie, fără destinație.¹¹³

„Puterea juridicțională se dădea în epoca veche deodată cu cea sacramentală și nu printr-un act aparte. Hirotonia îi dădea tot, căci cine era admis la hirotonie, era admis și este admis pentru o lucrare sau misiune bisericească corespunzătoare gradului hirotoniei care i se conferea, încât actul hirotoniei, implică conferirea întregii puteri bisericești, inclusiv a celei învățătoarești și juridicționale. De aceea s-au și interzis hirotoniile absolute fără destinație prin canonul 6, IV ecumenic.”¹¹⁴

Canonul 16 Trulan (691-692) precizează că fiecare cleric are juridicție corespunzătoare treptei în care a fost hirotonit și nu invers, adică episcopii, pe a lor, preoții, pe a lor, diaconii pe a lor. Se presupune că de prin această epocă au apărut „actele de trimitere canonică” sau de precizare a juridicției. Altfel spus s-a făcut diferența „exterioară”, nu sacramentală, dintre „hirotonie și exersarea puterii sacramentale”; dintre „har și drept”; dintre „hirotonie și delegarea canonică”; dintre „puterea sacramentală și dreptul de păstorie”; dintre <har și ‘missio canonică’>; dintre „hirotonie și delegare” etc.¹¹⁵ Privitor la acest aspect, al diferenței dintre „har și putere” sau „sacrament și destinație” sau dintre *hirotonie și investitură*, ἡ χειροτονία καὶ ὁ πρόβλησις [ἡ προβολή, ἡ προχειρίσις], Sf. Simeon al Tesalonicului ne dă exemplul investirii Patriarhului Ecumenic. Împăratul trimite *mantia și engolpionul* noului patriarh, dacă este deja arhiereu, însă cârja sau toiagul i-l înmânează el personal: Cap. 229.

„Pentru ce împăratul trimite mantia și engolpionul celui ce este ales de patriarh, iar toiagul îl dă cu mâna sa?

Împăratul mai înainte de a vedea pe cel ales îl cinstește și îi trimite mantia cu râuri și Engolpionul Bisericii, care este o arvună, și împăratul ca o slugă și ca un paznic le păzește. Drept aceea și toiagul ca un mai cinstit și semn al stăpânirii celei păstorești, însuși el îl dă cu mâna lui pentru cinste și întărire, arătând tuturor că și el primește pe acel păstor pe care l-a ales Dumnezeu. Aceasta mai învederat mărturisind, poruncește de se gătește un cal încăleacă cel ales, iar comisu vine de jos ține frâul calului în locul împăratului său (precum și marele între împărați Constantin a făcut Sfântului Silvestru), îl petrece cu cinste prin toată curtea împărătească și pe ulița cea mare până la Patriarhie. Și dacă împăratul are fiu merge mai pe urmă călare cu toți cei mari.

Într-acest chip și pentru aceasta se face și ceea ce se cheamă Provlisis, pentru cinstea Bisericii care se suie la Hristos. Și dacă cel ce s-a ales precum am zis este arhiereu, îndată după darea de veste, este Patriarh și nimic altceva nu mai încap decât șederea în scaun. Făcându-se obișnuitul Provlisis de către împăratul am arătat mai sus, cel ales vine în Biserică, intră în altar și-și pune epitrahilul și omoforul, și luând cădelnița și blagoslovind tămâia căfește împrejur Sfânta Masă și Sfântul Prestol cel de sus...”¹¹⁶

¹¹² Arhid. Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, *Drept canonic ortodox, Legislație și administrație bisericească*, vol. I și II, EIBMBOR, București, 1990, 572+472 p. [pentru tema noastră vezi vol. I, p. 230].

¹¹³ Ioan N. FLOCA, *Drept canonic ortodox...*, Op. cit., vol. I, p. 378. Textul canonului 6 al Sinod. IV Ecumenic, la: Ioan N. FLOCA, *CANOANELE BISERICII ORTODOXE*. Note și comentarii, Op. cit., p. 81-82.

¹¹⁴ Ioan N. FLOCA, *Drept canonic ortodox...*, Op. cit., vol. I, p. 378.

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos și urmașii Săi*, Volumul I, Ediție îngrijită de Protosinghel Grichentie NATU, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2002, Suceava, p. 228.

Privitor la relația dintre *hirotonie* și *înmânare* și textele din *arhieraticoane*, ne indică formele de evoluție ale ritului hirotoniilor. Putem constata că în timp ce la Inochentie Micu-Klein și la Grigorie Maior, episcopul hirotonisitor înmânează ipopsifiului cârja arhierască imediat după ce a rostit a treia mărturisire de credință și după ce arhierul i-a făcut *a treia* sfraghis sau actul juridic-canonice de designare [sigilare, pecetluire, plombare, ștampilare] a ipopsifiului ca episcop: „Darul Preasfântului Duh, prin smerenia mea te ridică pre tine iubitorule de preot și ales (Cutare), să fii episcop de Dumnezeu păzitei cetăți (Cutarea).”¹¹⁷ După această formă de sfraghis, arhierul îi înmânează cârja noului episcop, înaintea rostirii celor două rugăciuni de hirotonie: „Priimește toiagul, ca să paști înaintea ta turma lui Hristos, și supușilor tăi celor ce te vor asculta le fii toiag și sprijineală. Iară împotriva celor neascultători și nebăgători de samă să-ți fie ție toiag, ca varga îndreptării care să-i ție pre ei supt ascultare.”¹¹⁸ În *Arhieraticonului* actual, București, 1993, folosit de noi ca text și termen de comparație, înmânarea cârjei se face după rostirea rugăciunilor de hirotonie, după încheierea Sfintei Liturghii, înainte de ieșirea festivă din Biserică, formă ritualistică, care se dovedește incorectă.¹¹⁹ Logic ar fi ca *înmânarea cârjei* să fie făcută după „îmbrăcarea” noului arhieru, cu sacosul, omoforiul mare, engolpionul, crucea și mitra, iar bastonul pastoral după dezbrăcarea arhierilor de veșmintele arhieresti, formă liturgică, care lipsește în *Arhieraticonul* de la București, 1993: „Primește toiagul acesta, ca să păstorești turma lui Hristos cea încredințată ție; și celor ascultători să le fie de la tine toiag de reazem și întărire, iar pentru cei neascultători și nestatornici să-l întrebuințezi pe el, ca toiag de deșteptare, toiag de certare.” [*Arhieraticon*, Buc., 1993, p. 101].

a. *Jacobus GOAR*

Continuând cercetările și comparația de texte liturgice am ajuns la concluzia că „înmânarea”, adică dreptul canonic precede puterea sacramentală. Din *Euchologionul* lui Iacob Goar reiese limpede acest lucru: Ediția princeps, Paris, 1647 menționează înmânarea cârjei arhierului care urmează să fie hirotonit tot după a treia mărturisire de credință și după a treia *mică sfraghis*, așa cum era cazul și în *arhieraticoanele* lui Inochentie Micu-Klein și al lui Grigorie Maior: „*Deinde baculum Pontificum tradit illi Pontifex, dicens hoc pacto: Accipe baculum vt coram te Christi paschas ouile, & obedientibus quidem tibi subiectis, esto baculus & fulcimentum: inobedientibus autem & peruicacibus ipso baculo vtere, vt correctionis virga, quæ illos in o sticio contineat.*”¹²⁰

¹¹⁷ *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior Blaj, 1777, f. 39.

¹¹⁸ Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 130 [fila 48^v].

¹¹⁹ *Arhieraticonul*, București, 1993, p. 100-101.

¹²⁰ Jacobus GOAR, Εὐχολόγιον, *Euchologion sive rituale græcorum...*, Paris, 1647, p. 310. Ediția a doua, Venezia 1730/ Graz, 1960, p. 256. *Titlul complet al Euchologion-ului lui Iacob Goar, din ediția princeps, 1646-1647:*

EYXOΛOΓION sive *Rituale Græcorum* complectens ritus et ordines Divinæ Liturgiæ, Officiorum, Sacramentorum, Consecrationum, Benedictionum, Funerum, Orationum &c. cuilibet personæ, statui, vel tempori congruos, iuxta vsvm Orientalis Ecclesiæ. Cum selectis Bibliothecæ Regiæ, Barberinæ, Cryptæ-Ferratæ, Sancti Marci Florentini, Tillianæ Allatianæ, Coresianæ, & aliis probatis MM. SS. & editis Exemplaribus collatum.

Interpretatione Latina, nec non mixobarbararum vocum breui Glossario aeneis figuris & observationibus ex antiquis PP. & maxime Græcorum Theologorum expositionibus illustratum.

Opera R.P. Jacobi GOAR, Parisini, Ordinis FF. Prædicatorum, S. Theologiæ Lectoris; nuperin Orientem Missi Apostolici.

Lvtetiæ Parisiorum, Apud Simeonem Piget, via Iacobæa, ad Insigne Fontis MDCXLVII [Paris, 1647], cum privilegio Regis, 949 p. Numerotate + 25 p. Nenumerate, de la începutul volumului, incl pl. și il;

Comprend des vignettes gravées sur cuivre (plans d'églises, personages religieux, figures et objets religieux) inclus dans le texte. Un feuillet de planche dépliant (plan d'église à la p. 13) gravé sur cuivre. Page de titre en rouge et noir. Marque d'imprimeur au titre, bandeaux, lettres ornées et culs-de-lampe gravés sur bois. Desenul de pe pagina de titlu: *acvaforte*, stampă după gravură pe tăbliță de aramă – gravées sur cuivre.

[*Ediția a doua:*] Editio secunda Expurgata & accuratior, Venetiis, Ex Typographia Bartholomæi Javarina. MDCCXXX. Superiorum permissu [Veneția, 1730, 735 + 12 p.]

[*Ediția a treia:*] reprint Graz, 1960, 735 + 10 p.;

b. Isaac HABERT

Rânduiala hirotonirii arhiereului din Arhieraticonul – Ἀρχιερατικόν – lui Isaac Habert, [APXIEPATIKON. *Liber pontificalis Ecclesiae graecae...*], nu precizează momentul în care se înmânează cârja și bastonul noului hirotonit.¹²¹ Nici Sf. Simeon al Tesalonicului nu face acest lucru.¹²²

Concluzionând aceste mărturii din Euchologionul lui Iacob Goar, cu cele din arhieraticoanele lui Inochentie Micu-Klein și Grigorie Maior, privind momentul în care este înmănată cârja noului arhiereu – înainte de hirotonia propriu-zisă – putem spune că avem de-a face cu un caz, în care dreptul canonic are prioritate în fața dreptului liturgic și a puterii sacramentale. În Biserica Catolică sunt demult despărțite *potestas ordinis* (adică puterea sau autoritatea sacramentală a hirotoniei), de *potestas iurisdictionis*, din care decurge apoi *potestas ordinaria*, conferită de Suveranul Pontif, adică dreptul de-a conduce o dieceză, chiar dacă persoana respectivă este numai preot, respectiv abate, în cazul mănăstirilor cu structură canonică clasică, adică nu are hirotonia întru arhiereu: benedictini, canonicii regulari augustinieni (Canonici regulares Sancti Augustini), cistarcienzii, premonstratenzii, trapiștii. În primele veacuri, prin hirotonie se oferea totul, atât puterea sacramentală, cât și puterea jurisdicțională, adică dreptul de-a exersa această putere ori de-a conduce eparhia sau dieceza. Cine era admis la hirotonie, era admis pentru toate lucrările compatibile și corespunzătoare treptei sacramentale în care se găsea, scrie canonistul Ioan N. FLOCA, după cum am arătat deja în rândurile anterioare.¹²³ Se pare că în Biserica Răsăritului această deosebire sau despărțire dintre har și drep, dintre hirotonie și exersarea puterii ei jurisdicționale, era deja existentă pe timpul Sinodului al II-lea Trulan (691-692) [primul Sinod Trulan a avut loc în anii 680-681], conform indicilor din canoanele 7 și 16: *compară cu canoanele 18 I Ecum.; 15 Neocezarea; 20 Laodicea*.

Un exemplu edificator în acest sens, de delegare a insinelor episcopale și a puterii de jurisdicție quasi episcopale, atât abaților, cât și abadeselor ni-l oferă *Ordo benedictionis Abbatis et Abbatissae*, adică ritul hirotesirii abaților și abadeselor, rit echivalent rangului de arhimandri (arhimandrită), din Biserica Răsăritului.¹²⁴ Prin hirotesirea *binecuvântării abațiale*, *Ordo benedictionis Abbatis et Abbatissae* făcută de un episcop, abaților li se confereau nu numai pontificaliile, adică *insignele episcopale* (mitra, cârja, crucea pectorală și inelul, ambele bătute cu ametiste), iar sub aspect juridic puterea părintească de conducere a obștei sau a conventului mănăstirii – *potestas domestica*, precum și o parte din *potestas ordinaria* sau puterea episcopală (pentru mănăstire și pentru parohiile încorporate acesteia), ci și toate imunitățile și drepturile exemte, de care dispunea ordinul. Abadesa primea din partea episcopului care-i administra *binecuvântarea abațială* cârja, crucea pectorală inelul și mitra. Acordarea mitrei pentru abadesa a căzut în desuetudine, de prin secolul al XIX-lea, menținându-se doar reproducerea ei pe stema personală a acesteia. Sub aspect juridic, abadesa

¹²¹ Isaac Habert, Paris, 1643: APXIEPATIKON. *Liber pontificalis Ecclesiae graecae. Nunc primum ex regiis ms. euchologijs, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticae plenissimis illustratus...*

Vezi în continuare titlurile integrale ale celor două ediții: Paris, 1643 și 1676.

1. [Ἀρχιερατικόν, Paris, ediția 1643, n.n.]: APXIEPATIKON. *Liber pontificalis Ecclesiae graecae. Nunc primum ex regiis ms. euchologijs, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticae plenissimis illustratus.*

Meditatione et labore Isaacii Haberti, Sacrosanctae Ecclesiae Parisiensis Presbyteri Canonici ac Theologi, Abbatis S. Mariae de Alodijs, Doctoris Sorbonici, Regi à Consilijs & Sacris Concionibus Ordinarij. Cum indice locupletissimo. Parisiis. Sumptibus Petri Blasii, viâ Iacobæâ sub signo D. Thomæ. M. DC. XLIII. [1643] Cum privilegio Regis christianissimi. Et approbatione doctorum., 1 filă forzaț, 26 + 749 + 11 p., o filă postzaț;

2. [Ἀρχιερατικόν, Paris, ediția 1676, n.n.]: APXIEPATIKON. *Liber pontificalis Ecclesiae graecae. Nunc primum ex regiis mss. euchologijs, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticae plenissimis illustratus.*

Meditatione & labore Isaacii Haberti, Episcopi Vabrensis, Doctoris Sorbonici, Regi à Consiliis. Parisiis. Apud Ludovicum Billaine. M. DC. LXXVI. [1676] Cum privilegio Regis christianissimi, et approbationibus doctorum., o filă forzaț, 34 + 749 + 11 p., o filă postzaț.

¹²² Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe...*, OP. cit., cap. 187-240.

¹²³ Ioan N. FLOCA, *Drept canonic ortodox...*, Op. cit., vol. I, p. 81-82, 230 și mai ales 378.

¹²⁴ *Pontificale Romanum*. Ex Decreto sacrosancti oecumenici concilii Vaticanii II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum [1970], *Ordo benedictionis Abbatis et Abbatissae*, Editio typica, Typis Vaticanis MMX (2010), 31 p. Vezi și ediția online.

dispunea și ea de *potestas domestica*, precum și de *potestas dominativa*, adică dreptul și puterea de-a administra averea și moșiile mănăstirii.¹²⁵

Cu un cuvânt abații latini sunt *quasi episcopi*, fără hirotonia întru arhiereu, an rest dețin toate prerogativele juridice și liturgice ale acestora.

În istoria Bisericii Românești avem un caz foarte interesant de disociere dintre *hirotonie* și *investitură*, ἡ χειροτονία καὶ ὁ πρόδλησις, respectiv de subordonare a puterii sacramentale, celei juridice. Este vorba de Ștefan *ipopsifiul*, pentru scaunul Episcopiei Râmnicului Noul Severin, ales în septembrie 1726, confirmat de Împăratul Carol al VI-lea, de la Viena (1711-1740), la 15 octombrie 1726, înscăunat la Craiova (nu la Râmnic!), în martie 1727, fără să fi fost hirotonit episcop, † 20 august 1727.¹²⁶ Ștefan *ipopsifiul* a fost urmașul Episcopului Damaschin Dascălu (1708-1725), fost la Buzău (1702-1708) și predecesorul lui Inochentie (1728-1735).¹²⁷

Ștefan *ipopsifiul* a fost egumenul Mănăstirii Govora, fiind unul dintre cei trei candidați aleși de un *sinod electoral*, format din egumeni și boieri, în anul 1726. Mitropolitul Carlovițului l-a propus împăratului pe Ștefan. După o lună a și fost confirmat de Carol al VI-lea, cu ordinul să fie deja înscăunat și să depună jurământul de credință față de împărat. În această perioadă Oltenia, numită și Valahia Mică, „Kleine Walahei”, se afla sub stăpânire austriacă (1718-1739), iar Biserica Ortodoxă din aceste părți a fost trecută sub jurisdicția Mitropoliei Sârbești de la Carloviț [Sremski Karlovci, Сремски Карловци (sârb.), Karlowitz (germ.), Karlóca (ung.), din Serbia-Voivodina].¹²⁸

Numai că Mitropolitul Moise Petrovici al Carlovițului nu s-a grăbit nici să-l hirotonească episcop, nici să-l înscăuneze. Abia în martie 1727 l-a delegat pe Episcopul Nicolae Dimitrievici al Timișoarei să-l înscăuneze pe Ștefan, la Craiova. Moise Petrovici i-a tot amânat hirotonia întru arhiereu, până când Ștefan a decedat în data de 20 august 1727, fiind otrăvit „de niște oameni fără frica lui Dumnezeu”. Pe când era egumen la Govora, Ștefan s-a ocupat de corectarea și pregătirea pentru tipar a cărții *Întâia învățătură pentru tineri*, editată în limbile slavonă și română.¹²⁹

Importanța acestui capitol mai este marcată și de noutățile documentației, privitoare la hirotonia diaconiei. Rânduilele liturgice respective se află atât în *Euchologion* Barberini grăecus 336 (sec. 8), [cap. 163-164] *Rugăciune la hirotonia unei diaconiei*, cât și în *Euchologion*, Iacob Goar, Paris, 1647, p. 262-264 [ediția a doua, Veneția, 1730, p. 218-219]: Oratio in Diaconissæ ordinatione/Εὐχὴ ἐπὶ χειροτονία διακονίσσης.

Rânduiala sfințirii antimiselor, din *capitolul al șaselea* era redactată fie separat, fie concomitent sau succesiv, adică în dependență de *Rânduiala târnosirii Bisericii*, după cum se poate constata prin compararea textelor și după cum este și logic. Euchologiile primelor secole nu cunosc o rânduială a sfințirii antimiselor. Edițiile actuale de arhieraticoane au o formă extinsă și mult mai dezvoltată a acestei rânduiei, în comparație cu manuscrisele sau edițiile tipărite grecești, latinești, slavone sau

¹²⁵ Willibald Maria PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend. Von der Urkirche bis zum großen Schisma, Zweite, erweiterte Auflage, Verlag Herold, Wien, München, 1960, p. 50 și passim. Vezi cap. *Hierarchie und Jurisdiktionsgewalt*, p. 50-59.

Raportat la terminologia structurilor monastice răsăritene, abate sau abadesă nu sunt echivalente cu cele de „stareț” sau „stareță”, pentru că le depășesc în rang, pe acestea din urmă, datorită prerogativelor episcopale, cu care sunt înzestrate. Pentru terminologia noastră, de „stareț” sau „stareță” se potrivesc mai bine cuvintele de „superior” sau „superioară”, cum este cazul la călugării dominicani, iezuiți, augustinienii eremiți etc. Și termenul de „abație”, indică o așezare monastică cu mai mare importanță decât o simplă mănăstire, probabil echivalentă celei de „lavră” [vezi: abbas, ὁββῦς, abbatia etc.].

¹²⁶ Mircea PĂCURARIU, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, [extras din rev. BOR, XCIII, 1975, nr. 3-4, p. 322-355, EIBMO], Buc., 1975, 36 p. [p. 9].

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ A nu se confunda orașul Carloviț, din Voivodina-Serbia, cu orașul Karlovac, Karlstadt (germ.), Károlyváros (ung.), din Slavonia, în nordul Croației.

¹²⁹ Amănunte privind ipopsifiul Ștefan, vezi: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1992, p. 332.

românești, din secolele XVII-XVIII, conform *Arhieraticonului* actual, București, 1993, folosit ca termen de comparație.

În secolul al XV-lea, despre antimise Sf. Simion Tesaloniceanul scria în *Capitolul 108*: „Antimisele acestea sunt din țesătură de in și se fac în loc de Sfântă Masă, care cusute mai înainte se gătesc precum este rânduiala și toate se săvârșesc pe dânsle câte se săvârșesc și pe Sfânta Masă. Acestea sfințindu-se de arhiereu se trimit pe la locuri unde nu este Jertfelnic și pe dânsle se slujește Dumnezeiasca Liturghie a Tainelor.”¹³⁰

Antimisul, τό Ἀντιμήνσιον, АНТИМИНС (slavonă), ἀντί, în loc de și μήνσιον, masă (*lat. mensa*), Antimensium (*lat.*) – în loc de masă – pentru că, fără antimis, rânduiala noastră nu permite săvârșirea Dumnezeieștii Liturghii, chiar dacă Oltariul, Prestolul, Престол, η Αγία Τράπεζα a fost sfințit de arhiereu și deține Sfinte Moaște.¹³¹

Noi facem chiar o paralelă între iconografia antimisului și formele de reprezentare similare de pe periman, paraman sau *paramandias*, τὸ παράμανδν.¹³²

Rânduiala schimei celei mici:

Apoi ia ieromonahul paramanul în mână și binecuvântându-l, zice:

Fratele nostru (*N monahul*) primește paramanul spre logodirea marelui și îngerescului chip; în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Să zicem pentru dânsul: Doamne miluiește.¹³³

La fel se poate face o paralelă între antimis și Epitaf (numit și Sf. Aer), ὁ ἐπιτάφιος, (ή) ὁ ἀήρ, Plascenița (slavonă).

În stadiul actual de evoluție, antimisul este o dedublare a vechiului *iliton*, precizează în continuare marele liturgist Ene Braniște, de la București.¹³⁴

Ilitul sau *ilitonul*, τὸ εἰλητόν, de la εἰλέω sau εἰλέω (a înveli), este menționat încă de Isidor Pelusiotul (c.360-c. 435), din Pelusium (*lat.*), [Πηλούσιον, Peremoun (koptă), Seyân (aramaică)], situat în partea de răsărit a deltei Nilului, la vărsarea acestuia în Marea Mediterană, Egipt.

Antimisul stă tot timpul pe Sfânta Masă, de regulă sub Sfânta Evanghelie sau Evangheliar, simbolizând și relația de unitate, de continuitate și de succesiune, dintre Liturghia Catehumenilor și aceea a Credincioșilor sau dintre *Liturghia Cuvântului* și *Liturghia Euharistică*. Se desface la *ectenia pentru catehumeni* sau ectenia pentru cei chemați: *Rugați-vă cei chemați, Domnului...*, înainte de ecfonis: Ca și aceștia împreună cu noi..., când arhiereul sau preotul însemnează cruciș cu buretele, deasupra antimisului.¹³⁵ Antimisul se împătură din nou, în timpul ecteniei *Drepți, primind dumnezeieștile, sfintele, preacuratele, nemuritoarele...*, de după sfințirea și împărțirea cu Sfânta Euharistie, spre finalul Liturghiei se împătură și este așezat sub Sfânta Evanghelie.

Arhieraticonul de la București, 1993 are *Rânduiala sfințirii antimiselor* la p. 119-130.

To βαρβερινον ευχολογιον 336 (Codex Vaticanus Barberinianus Graecus 336), sec. VIII sau Euchologion bizantin, Barberini græcus 336, sudul Italiei, a doua jumătate a sec. VIII, nu are

¹³⁰ Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe...*, Op. cit., p. 162.

¹³¹ Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Op. cit., p. 135; Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Op. cit., p. 503-506; Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica Specială*, Op.cit., p. 237.

¹³² Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Op. cit., p. 345. Periman sau PARAMAN, este o bucată de stofă pătrată sau trapez, legată cu baieri și purtată de călugări și de călugărițe, pe sub cămașă, pe spate, ca semn al urmării Mântuitorului. Pe paraman, ca și pe antimis, sunt brodate, cusute sau imprimate instrumentele de tortură ale Domnului nostru Iisus Hristos: crucea, cuiele, lancea, buretele, scara crucii, dar și cocoșul lui Petru, dar și inscripția „Luați jugul Meu... că este bun și povara Mea este ușoară” (Matei, 11, 29-30, compară cu Isaia 50, 6).

Rânduiala schimei celei mici: Apoi ia ieromonahul paramanul în mână și binecuvântându-l, zice: Fratele nostru (*N monahul*) primește paramanul spre logodirea marelui și îngerescului chip; în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Să zicem pentru dânsul: Doamne miluiește.

¹³³ Luat din: *Moltfelnic*, ediția a patra, București, 1984, p. 507.

¹³⁴ Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Op. cit., p. 504.

¹³⁵ *Vezi Liturghierul*, la rânduiala liturghiilor Sf. Ioan Hrisostom și a Sf. Vasile cel Mare. La Liturghia Darurilor mai înainte sfințite, antimisul se desface la început, după ectenia mică, de după Rugăciunea stării întâia, respectiv, după ecfonisul *Că a Ta este stăpânirea și a Ta este împărăția...* În prealabil au fost pregătite la proscomidiar discul, steluța și procovețul acestuia. Antimisul se împătură și la această Liturghie, tot în timpul ecteniei *Drepți, primind dumnezeieștile...* și se așază sub Sfânta Evanghelie.

rânduiala sfințirii antimisului, ori s-a pierdut, pentru că la origine manuscrisul avea 40 de caiete, dintre care s-au păstrat 36, cu 279 de foi sau file.¹³⁶

Arhieraticonul – Ἀρχιερατικόν – lui Isaac Habert, APXIEPATIKON. *Liber pontificalis Ecclesiae græcæ...*, Paris, 1643, leagă cele două rânduieli, în sensul că le prezintă succesiv: Ritus Altaris & Antimensiorum, p. 649-660: 1. Ritus altaris stabiliendi, p. 649-656 și Ritus consecrationis Antimensiorum, p. 657-660. La acestea mai adăugăm și *observația a doua la antimis*, făcută de Isaac Habert, p. 663-664: Observatio II, De Antimensiis quæ loco Altaris portabilis sunt apud Græcos. Ad ea verba...¹³⁷

La Iacob Goar – Εὐχολόγιον – antimisul este menționat în glosarul sau indicele de termeni, prin echivalentul său din ritul latin: *corporale*, la Nota: Fidelium Missa, Oratio pro fidelibus & Offertorium [Rugăciunea întâia pentru credincioși], după desfacerea antimisului, din timpul *ecteniei pentru cei chemați*, Notæ, p. 130, iar în *indicele de cuprins*, la p. 653-654, la note sau Notæ: Jacobus Goar, EYXOΛOΓION sive Rituale Græcorum complectens ritus et ordines Divinae Liturgiæ, Officiorum, Sacramentorum, Consecrationum, Funerum, Orationum..., Op. cit., Paris, 1647, p. 653-654: *In ordinem observari solitum in antimensiorum Consecratione. Notæ* [în ediția a doua, Veneția, 1730: p. 112-115, *Oratio pro fidelibus & Offertorium...*; p. 521, *In ordinem observari solitum...*; p. 112, *Corporale*; p. 521, *Antimensia*].

Manuscrisul Arhieraticonului trilingv, nr. 1216 de la Biblioteca Academiei Române, din Cluj-Napoca nu are Rânduiala sfințirii antimiselor.

Arhieraticonul lui Inochentie, de la Roma, din anul 1748, conține *Rânduiala care se face la blagoslovenia antimisului*.¹³⁸ Slujba nu are însă configurația extensiunii de astăzi a rânduielii respective, în Arhieraticonul de la București, din anul 1993.

Rânduiala din Arhieraticonul de la București, 1993 conține șase rugăciuni, pe când aceea a lui Inochentie doar trei. În rânduiala lui Inochentie, de la sfințirea antimisului este menționat un singur psalm, nr. 132, pe când în ediția de la București, 1993 sunt prescriși patru psalmi: 132, 83, 92 și 25. Rugăciunea întâia, la Inochentie, este rugăciunea a cincea, din Arhieraticonul de la București, 1993; a doua rugăciune din Arhieraticonul lui Inochentie, este a șasea în Arhieraticonul din 1993; a treia rugăciune la Inochentie, constituie a patra, în ediția de la București, 1993.

Antimisul nu-și pierde efectul de obiect sfințit, dacă a fost spălat din neștiință, se precizează în *Enchiridion*-ul Mitropolitului Andrei Baron de Șaguna al Ardealului (1864-1873, din 1848 Episcop al Ardealului), din anul 1871:¹³⁹ Antimisul nu-și pierde sântieni'a, deca din nesciintia se spala 1, Niceforu – 7 Apost. – 7, VII. – trebuie sa fie provediutu cu mositele mucenicesci 7. VII. De fapt, Andrei

¹³⁶ Ioan I. I C. Ț. jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 281

¹³⁷ Isaac Habert, Paris, 1643: APXIEPATIKON. *Liber pontificalis Ecclesiae græcæ. Nunc primum ex regiis ms. euchologijs, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticæ plenissimis illustratus...*

Mai vezi:

Jacobus GOAR, Εὐχολόγιον, *Euchologion sive rituale græcorum...*, 1960, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz, 735 p., text pe două coloane (greacă și latină), + index.

Despre textul și „erminia” sau tipicul Arhieraticonului, vezi p. 179-261.

P. Joseph HAJJAR, *Le Synode Permanente* [ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΝΑΗΜΟΥΣΑ] dans l'Église Byzantine des origines au XIe siècle, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1962, 230 p. [Orientalia Christiana Analecta, Roma, 164].

Christian HANNICK, *Studien zu den griechischen und slavischen liturgischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*, Wien, 1972, 175 p. [Byzantina Vindobonensia, Bd. VI].

Jean Michel HANSSENS S.J., *La Liturgie d' Hippolyte*, ses documents-son titulaire-ses origines et son caractere, Ouvrage publié avec le concours de la Fondation Universitaire de Belgique, [Deuxième édition photolithographique], Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1965, 594 p. [Orientalia Christiana Analecta, 155].

¹³⁸ Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 90-92.

¹³⁹ ENCHIRIDIONU, adeca *Carte manuale* de canone ale unei, sântei, sobornicești, și apostolești Biserici cu Comentare, de Andrei Baronu de Siagun'a, Sabiiu [Sibiu], în tipografi'a archidiecesana, 1871, p. XVI.

Baron de Șaguna parafrazează doar canonul 1 al Sf. Nichifor I Mărturisitorul Patriarhul Constantinopolului (806-815, depus și exilat, † 828):¹⁴⁰

CANONUL 1 Nichifor Mărturisitorul (ANTIMISUL)

Dacă din neștiință se va spăla antimisul, acela nu-și pierde sfințenia, nici nu se face necurat.

Concordanță: (73 ap.; 7 sin. VII ec.)

Cele mai vechi antimise de pânză păstrate, Părintele Prof. Ene Braniște susține că sunt din secolul al XII-lea, între care menționează unul din anul 1148. La români, cele mai vechi antimise păstrate sunt din secolul al XVII-lea.¹⁴¹

Echivalentul antimisului, τό Ἀντιμύνησιον, Антиминс (slavonă) și a *ilitului* sau ilitonului, εἰλητόν, din Biserica Ortodoxă sunt *corporale* și *piatra de altar*, [Altare portatile seu Lapis], din Biserica Latină sau Romano-Catolică.¹⁴²

Există două posibilități de sfințirea a antimiselor:¹⁴³

1. După înscăunarea noului Chiriarh, se strâng vechile antimise, de pe la parohii, mănăstiri și capele, sfințite și distribuite în eparhie de către predecesorul acestuia, se scot din ele sfintele moaște, care se vor băga în noile antimise, ele purtând de acum numele și semnătura noului Episcop. Difuzarea sau atribuirea prin eparhie a antimiselor, este de asemenea diferită: fie că se dă nominal (adică i se scrie numele pe antimis) fiecărui preot în parte; fie că este atribuit fiecărui lăcaș de cult sau (și) fiecărei parohii în parte. Retragerea antimisului de la o biserică, sau de la un preot este tot atâta cu suspendarea sau oprirea acestuia de la cele sfinte, adică antimisul ține loc și de *celebret*, care este o legitimație a preoților catolici, prin care „... testatur, nullaue ecclesiastica censura irretitum, ut illum ad Sacrosanctum Missae Sacrificium celebrandum admittant.” [Celebret, text, frg.], adică nu sunt suspendați sau *opriți de la cele sfinte*, de către episcopii lor. Antimisul constituie așadar și o pârghie de legătură, dintre episcop și parohie sau dintre episcopul locului și preotul eparhiei, un semn de comuniune, de părtășie sau legătură dintre comunitățile unei unități administrative – eparhia – și chiriarhul lor canonic.
2. Antimisele se pot sfinții de către arhiereu, prin ungerea cu Sfântul și Marele Mir, câte unul sau mai multe exemplare, în legătură sau în contextul sfințirii bisericii.

Rânduiala târnosirii Bisericii, din *capitolul al șaptelea* ocupă un spațiu însemnat în lucrarea noastră. Această slujbă solemnă a Sfințirii Bisericii își are prototipul în Vechiul Testament, în riturile

¹⁴⁰ Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 450. De la el ne-au rămas 49 de canoane.

¹⁴¹ Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Op. cit., p. 506.

¹⁴² Johannes H. EMMINGHAUS, *Die Messe*, Wesen, Gestalt, Vollzug, Zweite, durchgesehene Auflage, Österreichisches Katholisches Bibelwerk, Klosterneuburg, 1976, p. 228;

Pentru *Liturghia Romană*, înainte de Conciliul Vatican II, vezi: Josef Andreas JUNGSMANN S.J., *Missarum Sollemnia*, Eine genetische Erklärung der römischen Messe, von.... Erster Band (Messe im Wandel der Jahrhunderte, Messe und kirchliche Gemeinschaft, Vormesse), Wien, 1948, Verlag Herder, 610 p. (volumul 2 prezintă și comentează Missa Romană tridentină, pe când vol. 1 se ocupă de istoria Liturghiei în ritul latin), *passim*.

¹⁴³ După apariția catacombelor la Roma, și mai ales după sfârșitul persecuțiilor, sfântul Damaschin I [=Damasus I (366-384), n.n.], a zidit o biserică peste catacombele sfântului Calixt. De aici începând, creștinii au început a folosi ca masă pentru euharistie mormintele martirilor.

În Apus s-a făcut obiceiul ca episcopul să sfințească o piatră cu moaște, iar piatra să fie pe masa altarului. În caz că se dorea ca liturghia să fi fost celebrată în afara lăcașului de cult, preotul lua și piatra cu moaște cu el, lucru puțin incomod. Astfel s-a ajuns ca la Constantinopol piatra cu moaște să fie înlocuită de o pânză cu moaște, ceea ce e antimisul de astăzi. Mai demult peste antimis se așternea ilitonul sau corporalul, pentru a evita profanarea firimiturilor ce ar cădea de pe disc. Cu timpul s-a ajuns ca ilitonul să stea sub antimis, din două motive: culoarea mai închisă a antimisului permite observarea firimiturilor și recuperarea lor, câtă vreme ilitonul e alb, iar firimiturile pe iliton s-ar vedea greu; motivul întipărit pe antimis iese la iveală, pe când ilitonul l-ar ascunde. În unele părți, atunci când evangheliarul lipsește (în timpul procesiunii sau citirii), se pune o cruce peste antimis.

Luat din: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Antimis>

legate de sfințirea și miruirea Cortului Mărturie sau a Cortului Sfânt, a vaselor liturgice și a jertfelnicului de acolo (Numeri 7, 1). Mai târziu, și Solomon a sfințit Templul din Ierusalim (III Regi 8, 1-66).¹⁴⁴ Nu numai sfințirea Templului lui Solomon (2 Paralip, cap. 6), ne dă mărturie de acest fel, ci și vechile scrieri, din primele veacuri-*aparținătoare spațiului nordic* – cu interpolările de după anul 313, fac o descriere directă sau indirectă a *spațiului sacru*:

1. *Testamentum Domini* (Antiohia, Siria, finea sec. IV, încep. sec. V) ne-a lăsat chiar o descriere a *spațiului sacru*, dintr-o biserică paleocreștină, cu amenajarea lui, cu ordinea stărilor, cu modul de desfășurare a slujbelor, cu anexele și locuințele din jurul bisericii etc. [cap. XIX].¹⁴⁵

2. *Constituțiile Sfinților Apostoli prin Clement* (Antiohia, cca 380) [*Arhitectul bisericii navă*], Cartea II, cap. LVII.

² Iar când aduni Biserica lui Dumnezeu [o episcopie, n.n.] ca un cârmaci o navă mare, poruncește ca toate adunările/sinoadele din ea să se facă cu știință, poruncind diaconilor ca unor mateloți să rânduiască locurile pentru frați ca pentru niște pasageri, cu toată grija și decența. ³ Mai întâi casa să fie lungă, asemenea unei nave, întoarsă spre Răsărit, având pastoforii spre răsărit de fiecare parte.

⁴ În mijlocul lor să stea tronul episcopului, iar de o parte și de alta a lui să șadă prezbiteriul, iar diaconii să stea în picioare lângă ei bine echipați în veșmântul mare, căci sunt asemenea mateloților și căpeteniilor vâslașilor. Sub purtarea de grijă a acestora, laicii să șadă în toată bună-rânduiala și liniștea, iar femeile să șadă separat păstrând și ele tăcerea.¹⁴⁶

Chiar și noțiunea de *spațiu sacru* a cunoscut și aceasta o evoluție și o schimbare, după anul 325, în comparație cu epoca *ante Nicænum*.

Târnosenia mărturisește și *noua pietate* (după 313) a creștinilor, față de Biserică și față de edificiul acesteia, exprimată în ritualul din ce în ce mai extins, lung, complicat și plin de simboluri, împotriva căruia s-a ridicat chiar Sf. Ioan Gură de Aur, în tratatul său *Despre Cruce și tâlhar*. La el mai poate fi încă auzit ecoul vechii înțelegeri a *spațiului sacru*, adică a lăcașului bisericii, care era întreg rotogolul pământului:¹⁴⁷

„Dar când Hristos a venit... El a purificat întreg pământul și a făcut fiecare loc potrivit pentru rugăciune. Dacă tu dorești să știi cum întreg pământul a devenit în cele din urmă un templu...” Aceste cuvinte sunt în totalitate în spiritul cuvântării Sfântului Ștefan: ‘cerul este tronul Meu și pământul este așternut picioarelor Mele...’ (Fapte 7, 49).

În conformitate cu această opinie, creștinii găseau foarte normal să efectueze *Frângerea Pâinii*, să se întâlnească și să se roage, pe unde puteau, adică în orice loc, pe unde apucau, tot pământul fiind purificat în urma *Devenirii Umane* a Fiului Lui Dumnezeu, Iisus Hristos. Numai că prin găsirea și delimitarea „locurilor sacre” și cinstirea acestora, așa cum se cuvine, creștinii împlineau și un act de prestigiu al instituției lor, față de templele păgâne. Ei intenționau să scoată în evidență faptul că edificiile lor de rugăciune sunt cel puțin așa de sfinte și trebuie respectate și investite cu drepturi, după cum se proceda încă și în cazul templelor păgâne. Așa se explică și investirea clădirilor bisericesti cu dreptul de azil, care nu era altceva decât extinderea acestui drept, propriu templelor păgâne și la edificiile de cult creștine, adică asupra *bisericilor* și mai târziu a *mănăstirilor*. Târnosirea conferea bisericii *delimitarea spațiului sacru* și – implicit – inviolabilitatea spațiului Bisericii, al clădirilor și al terenului alăturat sau învecinat acestora.

Capitolul prezintă în mod amplu desfășurarea liturgică a târnosirii Bisericii, în conformitate cu textul actual, din *Arhieraticon*, București, 1993, pus în paralel, pe de o parte cu ritualul de același fel, din *Euchologion* Barberini grăcus, 336 (sec. 8), *Arhieraticoanele* lui Inochentie Micu-Klein, 1748, Grigorie Maior, Blaj, 1777, pe de altă parte cu cele greco-latine, din *Arhieraticonul* lui Isaac Habert, Paris, 1643 și *Euchologion-ul* lui Iacob Goar, Paris, 1647.

Supunând structurile ritului târnosaniei unei *radiografii*, putem constata legătura indestructibilă și de continuitate dintre *întemeierea și sfințirea Sfintei Mese* – a altarului sau prestolul [cu prilejul

¹⁴⁴ Vezi subcapitolul § 283 *Sfințirea bisericii*, la: LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, p. 865-876.

¹⁴⁵ Traducere de: Ioan I. I C A jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 791.

¹⁴⁶ Luat din: Ioan I. I C A jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 646.

¹⁴⁷ Alexander SCHMEMANN, *Introducere în teologia liturgică*, Traducere din engleză de ierom. Vasile Bârză, Editura Sophia, București, 2002, p. 172.

târnosirii bisericii]– și *rânduiala sfințirii antimisului*. Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, pentru rugăciunile 4, 5, și 9, nici nu redă textul acestora, ci face trimitere la cele trei rugăciuni de la sfințirea antimisului: f. 79, 85 și 87. Schematic, rânduiala târnosirii bisericii, în Euchologion, Barberini gr. 336, sec. VIII, cuprinde patru rugăciuni; în Arhieraticonul Inochentie, Roma, 1748, nouă rugăciuni; în Arhieraticonul Grigorie Maior, Blaj, 1777, tot nouă rugăciuni; Arhieraticonul, București, 1993, 12 rugăciuni. La rânduiala sfințirii antimiselor Arhieraticonul lui Inochentie, Roma, 1748 deține trei rugăciuni, cel al lui Grigorie Maior, 1777, tot trei și cel de la București, 1993, șase rugăciuni.

Euchologion-ul lui Iacob Goar are opt rugăciuni, pentru rânduiala târnosirii bisericii, în: Ordo et officium in dedicatione Templi / Ταξίς καὶ ἀκολουθία ἐπὶ καθιερώσει ναοῦ.

În afara acestor opt rugăciuni, Iacob Goar mai înregistrează încă două rugăciuni lungi anexate anterior Rînduiei sau „Ordo et officium in dedicatione Templi”, în contextul: *Alia eiusdem oratio in sacri Templi dedicatione*:

1. Domine Deus noster, qui creaturam omnem solo verbo conditam ad esse perduxisti, inenarrata vero ratione varie illam exornasti, qui expansum super eam Spiritum tuum... [p. 831, Paris, 1647 și 653-654, Veneția, 1730]

2. Verbum æternum, Fili unigenite Dei, Deus vere creaturæ cunctæ sensibilis & intellectualis opifex, qui mundi fabricam sapientissime exornasti, qui humidam fluxamque aquarum naturam super tellurem expansam, in acervum & quasi cumulum unum adduxisti, & divino tuo Spiritu super aquas delato terram omnem decorasti, unaque totum mundum consecrasti... [p. 829-830, Paris, 1647 și 654-655, Veneția, 1730]

Constantinopol, Patriarhia Ecumenică, Fanar: oalele (cazanele) de aramă, pentru fiertul Sfântului și Marelui Mir: Paulos Menebisoglou: Τὸ ἅγιον μύρον ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, Thessalonike 1972;

Luat din: <http://www.kritimou.de/kritimou/istan12/06fener.htm>

Precum și: https://www.google.at/search?q=blachernenpalast&tbm=isch&source=hp&sa=X&ved=2ahUKEwi6v6XmzK7gAhWy8uAKHc6XD3EQsAR6BAGDEAE&biw=1680&bih=902&imgsrc=13_7gvo6mwVMwM:&spf=1549713543045

Capitolul 8, Rânduiala sfințirii Sfântului și Marelui Mir, m-a pus greu la încercare, pentru că este o temă destul de anevoios de studiat și prezentat.¹⁴⁸

Capitolul începe cu lista celor 38 de ingrediente și de arome, prevăzute pentru prepararea Sfântului și Marelui Mir, listă pe care o dăm în trei versiuni, cu textul în coloane paralele: după Iacob Goar, *Euchologion*, Paris, 1647 [Veneția, 1730], în latinește; după *Arhieraticon*, București, 1993, în românește; după *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți, 1929, în grecește.

Sfântul și Marele Mir se află la mare cinste în toate bisericile răsăritene, cu excepția Bisericii Asiriene (Nestoriene), [*Sfânta Biserică Apostolică și Catolică Asiriană de Răsărit* (iar în aramaică: ܩܕܝܫܬܐ ܕܡܝܪܐ ܕܡܝܪܐ ܕܡܝܪܐ ܕܡܝܪܐ ܕܡܝܪܐ ܕܡܝܪܐ ܕܡܝܪܐ ܕܡܝܪܐ ܕܡܝܪܐ)], care nu-l întrebuințează. La fel este Sfântul și Marele Mir de mare însemnătate și în Biserica Latină sau Romano-Catolică, unde este cunoscut sub numele de Chrisam, Χρῖσμα sau *Chrisma*, fiind folosit la ungerile de la Sf. Botez, la Mirungere (Confirmare), la hirotonia episcopului și a preotului, la sfințirea bisericilor, la binecuvântarea clopotelor, la binecuvântarea potirului. Chrisam era folosită și la ungerea împăraților și regilor catolici apuseni, cu ocazia ceremoniei de încoronare, când aceștia erau îmbrăcați în veșminte episcopale latine și erau consacrați diaconi.

*Actul sf. Mir se săvârșea la început prin impunerea mânilor și în Faptele apostolilor nu se face amintire de ungere. Totuș în epistolele apostolilor se află locuri, din cari se poate face concluziunea, că și apostolii au cunoscut o ungere și au aplicat-o.*¹⁴⁹

*În prezent actul sf. Mir se săvârșește prin ungere. Iară ungerea se face în chipul crucii, căci în acest chip se săvârșește tot actul religios, cu care sunt îmbinate deosebite daruri. – După sf. Ciril din Ierusalim, cei botezați se ungeau mai întâi la frunte, apoi la urechi, la nas și la piept, iară după canonul 7 al sinodului al II ecumenic se ungeau cei botezați la frunte, la ochi, la nări, la gură și la urechi. În ritualul prezent se prescrie ungerea la frunte, la ochi, la nări, la gură, la amândouă urechile, la piept, la mâni și la picioare.*¹⁵⁰

*Pidalion, canonul 7 al Sinodului II Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 381.*¹⁵¹

¹⁴⁸ Literatură universală, privitoare la Sfântul și Marele Mir:

Miguel Arranz: *La consécration du saint myron* (Les sacrements de l'ancien Euchologe constantinopolitain 10). In: *Orientalia Christiana Periodica*. Bd. 55, 1989, ISSN 0030-5375, S. 317–338;

Paulos Menebisoglou: *Μελετήματα περὶ ἁγίου Μύρον*, Athen 1999, 301 S. ISBN 960-91204-0-7.

Przemysław Nowakowski: *Rito Della Preparazione e Consacrazione del Santo Myron nella tradizione slava Orientale*. Excerpta ex Dissertatione ad Doctoratum, Romae: Pontificium Institutum Orientale. 1997 (excerptum), extras din lucrare.

Alexios von Maltzew: *Begräbnis-Ritus und einige specielle u. alterthümliche Gottesdienste der Orthodox-Katholischen Kirche des Morgenlandes*. Teil 2. Siegmund, Berlin 1898, S. 89–114 (Moskauer Text der Myronweihe mit deutscher Übersetzung).

Erich Renhart: *Das Heilige Myron. Die Ingredienzien nach alter griechischer und armenischer Tradition*. In: Arbeits- und Forschungsbericht aus dem Institut für Liturgiewissenschaft, Christliche Kunst und Hymnologie an der Karl-Franzens-Universität Graz. Hrsg. von Erich Renhart. Graz 1999, 69-80.

Baby Varghese: *Studies in the West Syrian Liturgy of the Consecration of Holy Myron*. In: *The Harp* 6 (1993) 65-80.

Youhanna N. Youssef / Ugo Zanetti: *La consécration du Myron par Gabriel IV 86e Patriarche d'Alexandrie en 1374 A.D.* [Die Myronweihe durch den koptischen Patriarchen Gabriel IV. (1374)] (*Jerusalem Theologisches Forum* 20). Aschendorff, Münster 2014, ISBN 978-3-402-11027-0;

Otto F. A. Meinardus: *About the Coction and Consecration of the Holy Myron in The Coptic Church*. In: *Coptic Church Review* 12, 3 (1991) 78-86.

¹⁴⁹ Luat din: LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, p. 752-753.

LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare, de Prof. Vasile MITROFANOVICI, prelucrate, completate și editate de Prof. Teodor TARNAVSCHI, și acum din nou editate și completate de Prof. Nectarie Nicolae COTLARCIUC, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei, Editura Consiliului Eparhial Ort. Rom. din Bucovina, Cernăuți, 1929, 926 p.

¹⁵⁰ LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, p. 753

¹⁵¹ *Pidalionul*, Op. cit., p. 182:

NEOFIT Patriarh al Constantinopolului, PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic Episcopul Argeșului, © Copyright: Fratele Cornel și Editura „Credința strămoșească”, Iași, 2004, 778 p.

[vezi și titlul ediției din 1844, al cărții lui Neofit VII (1789-1794 și 1798-1801, reprint 2004)]

Capitolul distinge ungerile din Vechiul Testament, precum și cele din Noul Testament și în Creștinism. Sf. și Marele Mir, la fel ca și târnosania bisericii își are și el originea în Vechiul Testament (Ieșirea, 30, 22-36). De ungerea din Vechiul Testament mai se leagă și „binecuvântarea” (Numeri 6, 24-26), dar și „ungerea preoților” (Ieșirea 29, 7).

Numărul aromamelor, care se amestecau în uleiul Sfânt, de la *oleum* (lat.), ἔλαιον, a crescut de-a lungul secolelor, atât la poporul evreu, cât și la creștini. Moise a început doar cu uleiul de măsline. Ulterior, conform *Ieșire 30, 22-36*, acesta a mai fost amestecat cu mirodenii, ca smirnă, scorțișoară și casie. În secolul al XIII-lea, pe baza aceluiași text din *Ieșire 30, 23-31*. Ierarhul Vechi Oriental Gregorius Bar-Hebraeus (1225-1286), din anul 1264 Maphrian (=Catholicos, în siriană), cu scaunul în Tagrit sau Tikrit, pe Tigru, unde a fondat și o bibliotecă documentară creștină, a extins numărul mirodeniilor și aromamelor pentru prepararea Sfântului și Marelui Mir. Și astăzi numărul lor diferă de la o Biserică, la alta. Patriarhia Ecumenică folosește 57 de arome, balsam și mirodenii.¹⁵²

În același timp, *Arhieraticonul*, ediția București, 1993 menționează doar 38 arome, balsam și mirodenii.¹⁵³

Manualul de Liturgică, de la Cernăuți, ediția a doua, din 1929, la „Sfințirea Mirului” menționează deja *patru* rugăciuni de sfințire a Sfântului și Marelui Mir, în loc de două, câte se cunoșteau în rânduilele și formulele liturgice mai vechi, pe unele dintre ele le-am și menționat în cuprinsul acestei expuneri [vezi *supra*].¹⁵⁴

Prezentăm succesiv, *pregătirea nardului*, adică a Sf. și Marelui Mir, începând cu ritualul din *Euchologion* Barberini grăecus 336, din sec. VIII, paralel cu rânduilele din *Arhieraticonul* lui Isaac Habert, Paris 1643/1676, din *Euchologion*, Iacob Goar, Paris, 1647/Veneția, 1730, precum și cu arhieraticoanele românești a lui Inochentie și Grigorie Maior, folosind ca termen de comparație *Arhieraticonul*, București, 1993.

Capitolul se încheie cu *rânduiala sfințirii Sfintelor Uleiuri*, în Biserica Latină, în Joia Mare, la *Liturghia Sfințirii Chrisme* sau *Missa Chrismatis*.

Manuscris liturgic etiopian, în limba Ge'ez, pe pergament, s.a., s.l.: *Euchologion* [Molitifelnic] și *carte de rugăciuni*, „Ceaslov”, *portabil*, pentru duhovnici. În Biserica Etiopiei nu mulți preoți au și „duhovnicia”, adică hirotesia întru duhovnic. În acest context, cartea liturgică – *Euchologion* – se moștenește sau se lasă moștenire de bătrânul duhovnic,

¹⁵² Luat din: Ελληνικά: <https://de.wikipedia.org/wiki/Chrisam>

¹⁵³ *Arhieraticon*, București, 1993, p. 192-193.

¹⁵⁴ LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cernăuți, 1929, Op. cit., p. 762-766.

ucenicului acestuia, care a fost prohirisit duhovnic de către Chiriarchul său, urmând să-i continue activitatea: colecția privată, din biblioteca, arhiva și muzeul Arhimandritului Dr. Ioan Marin Mălinaș, Neunkirchen, Austria.

1. Manuscrisul – *Euchologion etiopian* – este păstrat într-o mapă [cutie] de piele portabilă, prinsă într-o curea tot de piele, putând fi atârnată pe umăr ca o gentuță. Mapa de piele mai are o cutie protectoare, tot din piele, în care este introdus și păstrat manuscrisul.

2. *Euchologion etiopian*, imagine trinitară și *În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh*, după care urmează niște nume magice.

3. *Euchologion etiopian* – fragment din Psalmul 108 [după LXX], pentru blestemarea dușmanilor și un descântec. Pe pagina din dreapta, miniatura în formă de cruce ar face probabil aluzie la Biserica Sf. Gheorghe, din Lalibela, în nord-estul Etiopiei, în formă de cruce, săpată în adâncime în rocă monolită: *rock-hewn monolithic churches in Lalibela*. Biserica datează din secolele XII-XIII.

4. *Euchologion etiopian* – fragment de omilie despre Arhanghelul Mihail, rostită probabil într-un context magic. Poate conținutul acestei omilii să aibă legătură cu fragmentul de pagină al textului transcris în limba nubiană veche: *Liber Institutionis Michaelis Archangelis*, din sec. IX-X, găsită în vechea localitate nubiană Qasr Ibrim, إبريم قصر (arab.), din Nubia de Jos, azi în sudul Egiptului.

9. OMITEREA din *Arhieraticon*, ediția 1993 a Rânduiei încoronării împăraților romei, respectiv a *ungerii* domnitorilor români, [mai târziu] a încoronării regilor României.

Ritul încoronării împăratului romeu apare la Isaac Habert, *Arhieraticon*, Paris, 1643/1676, care dă și o bogată documentație în acest sens, p. 604-641, utilă pentru reconstituirea acestei rânduiei, în viitorul arhieraticon românesc.

Ungerii imperiale, la încoronarea bazileilor, din Sfânta Sophia, în Constantinopol, i se atribuiau și efecte *expiatorii* [similare Tainelor Botezului, Mărturisirii și Maslului], de spălare și de iertare a păcatelor comise anterior, de către monarhul încoronat. Mai deslușit exprimându-ne, la ceremonia încoronării, din Sfânta Sophia, prin ungerea cu Sfântul și Marele Mir, i se ierta noului împărat păcatele comise anterior, mai ales dacă era vorba de crime, uzurpări ale tronului, intrigi și alte nelegiuiri și nedreptăți strigătoare la cer, pe care acesta le comisesese.

Cel mai vechi formular al *rânduiei încoronării împăraților romei*, Radu Alexandru susține că ar data din anul 759, fiind vorba de un „Evhologhiu”, sau Μικρὸν Εὐχολόγιον, copiat în anul morții împăratului cărturar Constantin VII Porfirogenetul (913-959), care a domnit de la vârsta de opt ani, până la moarte, † 9 noiembrie 959. Acolo ar fi semnalată o îmbrăcare parțială a noului împărat, cu însemnele regale, care avea loc în *metatorium* sau „secretarium”, mai fiind numit și *sacratorium*, *mutatorium*, *salutatorium*, adică un spațiu în Sf. Sophia, situat lângă diaconicon [Missale sacristia, în Pontificale Romanum: *sacristia et sacrarium*], διακονικόν, σκευοφυλάκιον și γαζοφυλάκιον, unde erau păstrate insignele și garderoba imperială de la încoronare și de la alte evenimente festive.¹⁵⁵

În toată această nebulosă, nu ne putem da seama, dacă „Evhologhiu”, din anul 759, de care amintește Radu Alexandru ar fi vorba de un *Euchologion din Constantinopol*, precedent Codicelui *Barberini græcus 336*, din a doua jumătate a sec. VIII, copiat în sudul Italiei sau mai degrabă de un alt fascicol de texte liturgice, manuscrise, de care se găseau îndestul la Sf. Sophia și la alte biserici mari din capitala imperială.

Accentul încoronării se pune pe oferirea mantiei de porfiră sau purpură (hlamidei) și a coroanei. Până la Constantin I cel Mare (306-337), împăratul era ales de Senat, după care, urma aclamarea lui din partea poporului, care semnifica ratificarea alegerii, echivalentă unei încoronări. Constantim I cel Mare a adus în prim plan diadema, διάδημα, sinonim cu στέφανος, диадема (rus.), cununa, care preceda *coroana* de mai târziu, toate simbolizând *cununa de lauri*, urmată de prosternare, adică de *adorarea* monarhului.

Nu se știe cu siguranță care a fost primul împărat încoronat de către Patriarhul Constantinopolului. Se susține că ar fi fost Teodosie I (379-395).¹⁵⁶

¹⁵⁵ Radu Alexandru, *Încoronarea și ungerea împăraților în Biserica Ortodoxă*, în:

<http://www.crestinortodox.ro/liturgica/viata-liturgica/incoronarea-ungerea-imparatilor-biserica-ortodoxa-121512.html>

¹⁵⁶ Ibidem.

Bazele unui ritual al încoronării imperiale ar fi fost puse de către Patriarhul Anatolie (449-458), în anul 450, când l-a încoronat pe Împăratul Marcian (450-457).¹⁵⁷

*Încoronarea după Barberini græcus 336,
cel mai vechi Euchologion bizantin păstrat (sec. VIII)¹⁵⁸
[Rugăciuni și rituri la Curtea imperială]*

[171] Rugăciune la promovarea împăratului.

După ce acela care urmează a fi împărat cu Dumnezeu poartă toate veșmintele imperiale, afară de hlamidă și coroană, căci ele sunt depuse mai dinainte pe Sfânta Masă împreună cu fibula, patriarhul stă înaintea Sfintei Mese, cel ce urmează a fi încoronat stând în spatele lui.

Și în timp ce diaconul face rugăciune [ectenie], patriarhul se roagă așa:

Doamne, Dumnezeul nostru, Împăratul împăraților și Domnul domnilor [1 Tim 6, 15], Care prin profetul Tău Samuel l-ai ales pe robul Tău David și l-ai uns împărat peste poporul Tău Israel [1 Rg 16, 12-13], Însuși și acum ascultă rugăciunea noastră, a nevrednicilor robilor Tăi, și privește din sfânt lăcașul Tău [2 Par 30, 27] și peste cuviosul robul Tău (N), pe care ai binevoit să-l faci să se ridice împărat peste neamul cel sfânt pe care l-ai câștigat cu scump sângele Unuia-Născut Fiului Tău [FA 20, 28], și-l învrednicește să se ungă cu untdelemnul veseliei [Ps 44, 8]; îmbracă-l cu putere de sus [Ps 24, 49], pune pe capul lui cunună din piatră scumpă, dă-i lui lungime de zile [Ps 20, 4-5], pune în dreapta lui sceptru de mântuire, așază-l pe tronul dreptății, îngrădește-l cu toate armele Sfântului Tău Duh, dă tărie brațului său [Iz 20, 25], supune-i lui toate neamurile barbare, seamănă în inima lui frica Ta și compasiunea față de supușii lui, păzește-l în credință nepătată, arată-l păzitor riguros al dogmelor sfintei și catholice Tale Biserici, ca judecând poporul Tău în dreptate și pe săracii Tăi cu judecată, să-i mântuiască pe fiii săracilor [Ps 71, 2, 4] și să se facă moștenitor al Împărăției Tale cerești [Iac 2, 5]. Că a Ta este stăpânirea, a Ta este împărăția și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[172] Și după „Amin” patriarhul ridică de pe Sfânta Masă și dă „vestitorilor” hlamida și fibula [agrafa ornată, n.n.] și în timp ce este îmbrăcat cu ele spune: Pace tuturor!

Iar în timp ce diaconul spune: „Capetele noastre Domnului să le plecăm”, patriarhul se roagă:

Ție, Singurului Împărat al veacurilor [1 Tim 1, 17], acesta căruia i s-a încredințat de către Tine împărăția pe pământ și-a plecat gâtul împreună cu noi. Rugămu-te Stăpâne a toate, păzește-l sub acoperământul Tău, întărește împărăția lui, învrednicește-l să facă totdeauna cele bineplăcute Ție, fă să răsară în zilele lui dreptate și mulțime de pace [Ps 71, 7], ca în liniștea lui viață tihnită și liniștită să petrecem în toată cucernicia și cuviința [1 Tim 2, 2]. Că tu ești Împăratul păcii și Ție slavă înălțăm], Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după „Amin” ridică de pe Sfânta Masă coroana și ținând-o cu amândouă mâinile îl încoronează zicând: În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh.

După care făcând Cele mai dinainte sfințite, îi dă Cuminecarea făcătoare de viață.

Țara Românească

Cele mai vechi date și detalii, privind încoronările domnitorilor munteni le avem grație relatărilor lăsate de Arhidiaconul Paul de Alep (1627-1269), fiul și secretarul Patriarhului Macarie III Za'im al Antiohiei (1647-1672), cu reședința în Damasc.¹⁵⁹ Este vorba de încoronările domnitorilor Constantin Șerban (1654-1658 și 1660), în anul 1654 și a lui Mihnea III Radu sau Mihail Radu (1658-1659), în anul 1658, la Mănăstirea Radu-Vodă sau la Biserica Sf. Gheorghe Vechi, din București.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Ibidem.

¹⁵⁸ Luat din: Ioan I. I C Ț jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 988-989.

¹⁵⁹ Paul de ALEP, *Călătoriile Patriarhului Macarie al Antiohiei în Țările Române*, în *Călători străini*, vol. VI, București, 1976, ed. M. M. Alexandrescu Dersco-Bulgaru, Partea I, pp. 132-136, 262-266; vol. I, Buc., 1970, p. 261.

¹⁶⁰ Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești*, Op. cit., p. 121.

Moldova

Rugăciunea sau *molitva de încoronare* a domnitorilor Moldovei, în conformitate cu tradiția bizantină, apare citată pentru prima oară grație cronicarului Axinte Uricarul (c.1670-1733), pe la începutul secolului al XVIII-lea, în *Cronica Moldovei* (atribuită greșit lui Nicolae Costin sau unui pseudo-Costin).¹⁶¹ Această rugăciune a fost menționată cu ocazia relatării încoronării lui Ștefan III cel Mare (1457-1504). Istoricii apreciază această rugăciune, ca fiind o traducere de pe un manuscris sau ediție bizantino-slavă:¹⁶²

D<oa>mne Dumnezeuul nostru, împăratul împăraților, și d<o>mnul domnilor, carele prin Samuil pr<o>rocul ai ales pre D<a>vid sluga ta, și l-ai unsu pre el a fi împărat preste norodul tău Israil. Însuți și acum auzi rugăciunea noastră [...] Învrednicește-l pre el a se unge cu untul de lemn al bucuriei. Îmbracă-l pre el cu putere de sus. Pune pe capul lui cunună de piatră scumpă. [...] Dă-i în dreapta lui schiptrul mântuirii, întărește-l pe el cu scaunul dreptății...

Textul acestei rugăciuni face parte din rânduiala încoronării împăraților bizantini și se află și în *Euchologion Barberini græcus* 336, din a doua jumătate a secolului al VIII-lea.¹⁶³

Mențiunile privind „ungerea” și încoronarea domnilor Moldovei, Dimitrie Cantemir le oferă în partea a doua – din cele trei – a lucrării *Descriptio Moldaviae*, capitolul al III-lea: *Von den alten und neuen Gebräuchen bey der Einweihung eines Fürsten der Moldau*; *Einweihung eines Fürsten der Moldau*, p. 130-164, mai ales p. 134-136, pe care cel interesat le poate găsi și studia, iar pentru Constantinopol, p. 144-147.

Înainte de pierderea independenței politice, avea loc o singură ungere a noilor domnitori, prin Mitropolitul Țării, în Catedrala Mitropolitană sau în Biserica Domnească de la Câmpulung, Curtea de Argeș, Târgoviște sau București, pentru Țara Românească; la Suceava sau la Iași, pentru Moldova. Ulterior, domnitorii erau unși sau încoronați de două ori:

- *prima oară*, la Constantinopol, la Patriarhia Ecumenică, de către Patriarh, după ce primeau firmanul (decretul de numire) de la Sultan ori de la Marele Vizir și după ce plăteau toate dările impuse de lăcomia turcilor, la acordarea domniei, împreună cu alte obligații laterale, de *peșcheș*, *bacșiș* și *pișuriș* (de bună voie);
- *a doua oară în țară*, de către Mitropolit, la Iași sau la București (înainte la Suceava sau la Târgoviște).¹⁶⁴

Binecredințioșii domnitori români erau foarte darnici și față de Patriarhia Ecumenică, pentru că știau cu ce probleme financiare grele se confrunta Marea Biserică a Țarigradului, din cauza lăcomiei nemiloase a turcilor.

¹⁶¹ Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, Op. cit., p. 517.

¹⁶² Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești*, Op. cit., p. 117: *Apud* Paul MIHAI, I. CAPROȘU, „Despre ceremonialul domnesc”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*, Iași, t. VIII, 1971, p. 398.

¹⁶³ Ioan I. I C Ț jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 988.

¹⁶⁴ Dimitrie CANTEMIR, *Descrierea Moldovei*;

Luat din: https://1md.online/ro/moldova/cultura/103-dimitrie-cantemir-descrierea-moldovei#5_1

Acum trei sute de ani, primul român admis într-o academie străină, Dimitrie Cantemir, a fost însărcinat de Academia din Berlin, în anul 1714, să scrie o carte despre țara sa.

A scris, în limba latină, *Descrierea Moldovei*, o lucrare de proză savantă, care a fost tradusă, în scurtă vreme, în limbile germană și rusă.

DESCRIEREA MOLDOVEI

Acest text e reprodus după ediția publicată în 1909 în Biblioteca Socec, care la rândul ei preia prima traducere în limba română a ediției princeps(*) în limba germană (Berlin, 1771). Aceasta a fost făcută în 1806 de către banul Vasile Vârnav și a fost publicată pentru întâia oară la Mănăstirea Neamț în 1825. Textul pare a fi luat totuși după a doua ediție, scoasă de Constantin Negruzzi în 1851, și respectă ortografia existentă în 1909.

În Varianta prezentată aici, s-au corectat expresiile și textele după originalul în limba latină. Textul reproduce notele lui Cantemir, pe cea a traducătorului în limba română și cele câteva ale editorului românesc din 1825.

Cu mult înainte de domnia lui Dimitrie Cantemir, relațiile dintre Stat și Biserică au fost profund tulburate de două mari accidente, din istoria Domniei,¹⁶⁵ în cele două Principate Dunărene, anume de trecerea la islam a doi domnitori Iliș II Rareș al Moldovei (1546-1551, † 1562) și Mihnea II al Țării Românești (1577-1583 și 1585-1591, † 1601).

Înainte de anul 1453, după modelul Patriarhului Ecumenic și al celorlalți arhieri, împăratul romeu, de la Constantinopol, în calitate de „episcop în cele din afară al Bisericii”, ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας,¹⁶⁶ cu ocazia întronizării și încoronării, scria și el cu mâna proprie, semna și citea în mod solemn, în Sfânta Sophia, un rezumat foarte scurt al mărturisirilor de credință ale celor șapte sinoade ecumenice, pe care le scria și le rosteau candidații la arhierie, cu ocazia facerii ipopsifiului [*Arhieratikon*, Buc., 1993, p. 87-93].¹⁶⁷ Această tradiție s-a păstrat parțial și în ritul relativ nou – post imperial (adică după 1453) – de încoronare al țarilor ruși.¹⁶⁸ Pentru o mai bună înțelegere a ceremoniilor arhieriești, din contextul *culturii de curte*, de la Curtea Imperială, din Constantinopol, precum și de la alte reședințe și curți imperiale (Veliko Tărnovo, Trapezunt, Vidin), regale (Thesalonic), ale despoților (Kaliakra, Serbien, Albania), și ale domnitorilor din țările ortodoxe este recomandată studierea lucrării amintite în aparatul critic: *Höfische Kultur in Südosteuropa. Bericht der Kolloquien der Südosteuropa-Kommission 1988 bis 1990*, editat de Reinhard Lauer și Hans Georg Majer..., Göttingen, 1994, 430 p.

Privitor la încoronare și la ungerea cu Sfântul și Marele Mir a domnitorilor români, vezi Andrei PIPPIDI, *Tradiția politică bizantină în Țările Române, în secolele XVI-XVIII*, Ediție revăzută și adăugită, Editura Corint, București, 2001, 393 p., mai ales Partea I, *Domnia*, p. 23-77; și *Relațiile dintre stat și biserică în țările române*, p. 151-164; dar mai ales lucrarea lui Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, pe care am anintit-o deja în rândurile anterioare.

În continuare, capitolul cuprinde câteva date despre „polihroniu”; rânduiala *ceasurilor împărătești*, din ajunul Crăciunului, al Bobotezei și a Sfintelor Paști; despre *Te Deum*; despre *ritul încoronării* în Biserica Latină; *încoronările* de la Frankfurt am Main; *dîptice*.

10. Synodiconul Ortodoxiei, τὸ Συνοδικὸν τῆς Ὁρθοδοξίας, Duminica Ortodoxiei, Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, 11 martie 843 Duminica întâia din Postul Marc. ¹⁶⁹ De fapt, această rânduială nu ține în

¹⁶⁵ Andrei PIPPIDI, *Tradiția politică bizantină în Țările Române, în secolele XVI-XVIII*, Ediție revăzută și adăugită, Editura Corint, București, 2001, p. 152-153.

¹⁶⁶ Text luat din: *Viața lui Constantin*, IV, 24, p. 168, la EUSEBIU de Cezareea, *Scrieri partea a doua* (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, 295 p.

¹⁶⁷ Archim. GENADIE Enacénu, *Încoronarea Imperatorilor bizantini* (Dupre Codin Curoparatul capit. XVII, De Officiis), în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, BOR, București, an V, (1880-1881), 1881, p. 472-480. În continuarea acestui studiu se află și Ceremonia încoronării, 10 Mai, 1881 (a regelui Carol I și a reginei Elisabeta, n.n.), cu Rânduiala și Tedeumul urmate la încoronare, p. 481-504. Privitor la ritul încoronării, vezi rubrica KRÖNUNG, în *Reallexikon zur byzantinischen Kunst*, Begründet von Klaus Wessel und Marcell Restle, Herausgegeben von Marcell RESTLE, Band V, Kreuz-Maltechnik, mit 249 Abbildungen, 1995, Anton Hiersemann Stuttgart, col. 439-454, cu literatura aferentă anexată.

Vezi și recenzia noastră, în rev. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia*, Cluj-Napoca, an XLIII, 1998, nr. 1-2, p. 157-158, privitoare la volumul: *Höfische Kultur in Südosteuropa. Bericht der Kolloquien der Südosteuropa-Kommission 1988 bis 1990*, editat de Reinhard Lauer și Hans Georg Majer..., Göttingen, 1994, 430 p.

Lothar HEISER, *Die Taufe in der orthodoxen Kirche, Geschichte, Spendung und Symbolik nach der Lehre der Väter*, Paulinus Verlag, Trier, 1987, 353 p., incl. XXXII il. [Sophia, Quellen östlicher Theologie, Hgg. Julius Tyciak + und Wilhelm Nyssen, Band 25]. Privitor la ceremoniile imperiale, inclusiv încoronarea, vezi Constantin VII Porfirogenetul (913-919 și 944-959), *Le livre des cérémonies*, Tom II, Livre I, chapitre 47 (38)-92 (83), Texte établi et traduit par Albert VOGT, Paris, 1939, p. 1-5 u.

¹⁶⁸ Radu Alexandru, *Încoronarea și ungerea împăraților în Biserica Ortodoxă*, în: <http://www.crestinortodox.ro/liturgica/viata-liturgica/incoronarea-ungerea-impairatilor-biserica-ortodoxa-121512.html>

¹⁶⁹ Vezi și: SINODICONUL ORTODOXIEI, după Pr. Dan Bădulescu:

Traducerea de mai jos a fost aranjată astfel ca să reprezinte, pe cât posibil, înfățișarea manuscrisului, cu paragrafele și rubricile sale. În manuscris apar litere mari de marcare. (Trad. română: Pr. Dan Bădulescu)

exclusivitate de treapta arhieriei, putând fi făcută și de arhimandrit, stareț, egumen sau orice preot de mir. Noi am inclus-o numai datorită temei: *Synodiconul Ortodoxiei*.

Ce este *sinodiconul* ?

Un document liturgic, de conținut dogmatic și canonic, din data de 11 martie 843, apărut din inițiativa Sf. Metodie I Mărturisitorul al Constantinopolului (843-847), spre a marca victoria iconodulilor asupra *ereziei iconoclaste* (726-787-843),¹⁷⁰ datorată Sf. Theodora Împărăteasa, văduva Împăratului iconoclast Teofil (829-842), de pe timpul Regenței (842-856) pentru fiul ei minor Împăratul Mihail III Bețivul (842-867). Erezia a durat tot timpul perioadei de domnie a împăraților din Dinastia Siriană, Isauriană sau Isauriană (713-820). Acest formular liturgic al sinodiconului continuă stilul literar și forma de redactare a *dipticelui*, prin acceptarea adevărilor de credință și anatematizarea, adică respingerea ereziilor condamnate de sinoadele ecumenice și de cele locale. Așa vedem cum se împletește stilul de polihroniu cu cel de lepădare sau de anatematizare a ereziilor, de binecuvântare a credinței și de blestem al eresurilor.

Un text de *Sinodicon* cu totul specific, este Sinodiconul „lui Borilă”, de fapt *Sinodiconul de autocefalie al Patriarhiei de Târnovo, din anul 1235*, text în *bulgara veche*, datând din perioada de timp 1235-1410. Sinodiconul de autocefalie al Patriarhiei Valaho-Bulgare de la Turnovo (1235-1410) sau *Thomosul-Dipticon*, pentru eternizarea evenimentelor din anul 1235, cu funcțiune liturgică, spre a fi rostit după ectenia întreită de la Sf. Liturghie, din Duminica Ortodoxiei. Sinodiconul este numit în mod impropriu „al lui Borilă” (1207-1218), deoarece autocefalia și crearea Patriarhiei de Turnovo, azi Veliko Târnovo, au fost evenimente petrecute mult mai târziu, în anul 1235, adică în timpul domniei altui Împărat, Ioan II Asan (1218-1241). În timpul domniei Împăratului Borilă a avut loc la Turnovo un mare Sinod al Bisericii Vlaho-Bulgare, care însă, nu are nici o legătură cu evenimentele legate de autocefalia și crearea Patriarhiei. Textul Sinodiconului de la Turnovo poate fi consultat în colecția de documente a lui Nicolae Densușianu, *Documente privitoare la Istoria Românilor 1346-1450*, Apendice I, *Documente Slavone*, București, 1890.

Textul Sinodiconului, din bulgara veche a fost tradus în latină de către Dr. Emil Kalužniacki, din Cernăuți, în anul 1890 și publicat de Nicolae Densușianu, în colecția amintită: *Documentele Slavone*, din *Apendicele I* sunt reproduse din *Monumenta Serbica* editat de Fr. Miklosich, Viena, 1858 și *Vremennik obščestva istorii i drevnostej Rossijskich*, T. XXI, cu traduceri latine și cu note de Dr. Emil Kalužniacki, profesor de filologie slavă la Universitatea din Cernăuți, p. 808-811, 812.

Extras din: <http://www.credo.ro/Sinodiconul-Ortodoxiei.php>

¹⁷⁰ Declanșată de Împăratul Leon III Isaurianul/Sirianul (717-741), care s-a implicat și în emiterea codului de legi „Ecloga” sau *Selecții din legi* / Ἐκλογή τῶν νόμων, în anul 726, respectiv 741, care trebuia să înlocuiască Codul lui Justinian I cel Mare (527-565), adică *Selecții din Corpus iuris civilis*, din anul 533, cu *Novelae* sau *leges novellae*, din anul 535. Cu câțiva ani înainte, în 722, i-a obligat pe evreii din imperiu să se boteze, iar în anii 726 și 729 a dat primele edicte împotriva cinstirii icoanelor, εἰκονολάτραι. Așa a început calvarul iconodulilor, εἰκονόδοιοι, numai că preoții din provinciile apusene le-au ignorat. În anul 727 *Exarhatul de Ravenna* s-a și desprins de Imperiul Romeu, iar răscoala iconodulilor din Grecia, din același an a fost în mod barbar înfrântă de trupele imperiale. Papa Grigorie II Romanul (715-731) a excomunicat iconoclasmul, εἰκονοκλάστης și pe Împăratul Leon III, în anul 730, acțiune repetată și de urmașul său Grigorie III Sirianul (731-741), în anul 732. În cursul acestor mari tulburări, Εἰκονομαχία, creată de Leon III, Patriarhul Ghermanos I (715-730) a fost depus în anul 730 și înlocuit cu ereticul Anastasios (730-754). Fiul și urmașul său la tron, Împăratul Constantin V Copronimul (741-775) a continuat această politică diabolică de luptă împotriva cinstirii sfintelor icoane, Εἰκονομαχία, formulată ideologic prin deciziile Sinodului ținut în palatul imperial de la Hiereia, Conciliul Hiereiense, η Ἱερεῖα ἡ Ἡρία, ținut în perioada de timp 10 febr.-8 aug. 754, prezidat fiind de către Theodosios Mitropolitul Efesului, un fiu al împăratului uzurpator Tiberios II (III) [698-705, †706]. S-a ajuns la această soluție pentru că Patriarhul Ecumenic Constantin II (754-766), urmașul lui Anastasie (730-754) a fost ales abia în ultima zi a Sinodului de la Hiereia, adică în data de 8 august 754. Hiereia, azi Fenerbahçe, este situată în partea răsăriteană a orașului Chalcedon, azi Kadıköy. La Hiereia, nume care provine de la Ἡραίων ἄκρον (capul Herei), Justinian I cel Mare a construit un palat imperial, reședință de vară. Încă înainte de Sinodul al VII-lea Ecumenic de la Niceea, din anul 787, Iconoclasmul cu tot *Latrocinium*-ul de la Hiereia a mai fost condamnat și de Papa Ștefan III [IV] (768-772) la Sinodul local din Lateran, din data de 12 aprilie 769. Istoria bisericească semnalează patru sinoade declarate *Latrocinium*-uri sau tâlhărești, Ἀηστρικὴ Σύνοδος: Sirmium, 357; Efes, 449; Hieria, 754; Pistoia, în Lombardia, 1786.

Capitolul 11: V a r i a, Micromedalioane: Sfântul Ipolit Romanul (170-235); Serapion de Thmuis († c. 370); Jacobus Goar (1601-1653). Glosar. Câteva urmări ale turcirii lui Iliáš Rareş (Fragment).

1

2

1. Ohrida, ή Αχρίδα, Охрид, sec. XI: *Liturghia Cerească*, Ουράνια Λειτουργία, Liturgiae caelestis (lat.), Небесная литургия (rus.), reprezentată prin celebrarea Sf. Vasile cel Mare († 379), la altarul cu baldachin sau „ciborium”, κιβώριον,¹⁷¹ în momentul liturgic al prefacerii Sfințelor Daruri, la Liturghia care-i poartă numele; fresco – pe fondul *albastrului de Ohrida* – în Sfânta Sophia din Ohrida sau *Ahrida*, Macedonia, Εκκλησία της Αγίας Σοφίας, Црква Света Софија (maced.). Basilica Sfintei Sophii din Ohrida, pare-se că a fost construită în timpul domniei Țarului Bulgar Boris I (852-889), iar pictura a fost executată sub auspiciile Arhiepiscopului Autocefal Leon I Carigradjanin al Ohridei (d. 1025-1056): Λέων Α' αρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας [fostul χαρτοφύλαξ al Marii Biserici din Constantinopol: Sfânta Sophia].

2. La sfârșitul Utreniei din ziua hirotoniei într-un arhiereu, după a treia aducere a ipopsifiului, ὑποψήφιος pe capul vulturului, acesta citește și a treia *mărturisire de credință*, din *Arhieratikon*, după care semnează în mod public textul celor trei mărturisiri, pe care apoi îl predă arhiereului protos sau hirotonisitor [în cazul de față P. F. Părinte Patriarh Daniel I al României]. Ipopsifiul de față este Părintele Arhimandrit Antonie Telembici, devenit Episcop Vicar pentru Mitropolia Basarabiei, din Chișinău, în data de 24 mai 2014. Hirotonia a avut loc în Catedrala Patriarhală Sfinții Împărați Constantin și Elena, din București, fiind săvârșită de însuși P. F. Părinte Patriarh Daniel I al României. Slujba de hirotonie a unui episcop se celebrează de cel puțin trei episcopi. Catedrala a fost construită în anii 1654-1658, de către Domnitorul Constantin Șerban Basarab Cârnu al Țării Românești, în timpul primei sale domnii (1654-1658), a doua durând doar două luni: mai-iunie 1660. Pentru scurt timp a domnit de două ori și în Moldova: octombrie-noiembrie 1659 și ianuarie-februarie 1661. După prima mazilire, în anul 1658 a cumpărat Cetatea și domeniile de la Șinteu și Aleșd, în Bihor, unde a construit – 1658 – și „Biserica voievodală Sf. Dumitru, de la Tinăud”, ca *biserică de Curte Domnească*. Progresul cultural românesc local de la Tinăud se va amplifica prin *școala de copiere a manuscriselor liturgice românești* (1673-1695), mai ales după stabilirea prin acele părți a pisarului Popa Pătru din Tinăud, venit din Moldova.

Despre Cetatea Șinteu, vezi: Sorin BULZAN, *Cetatea de la Piatra Șoimului*, 2 iulie 2011, Oradea, luat din: <http://www.oradeamea.com/cetatea-de-la-piatra-soimului/>

Luat din: <http://patriarhia.ro/episcop-vicar-pentru-basarabia-hirotonit-la-patriarhie-5812.html>

Vezi, pe larg în volumul nostru *Arhieratikon...*, p. 146 și 302.

¹⁷¹ A nu se confunda cu potirul cu capac sau acoperit, care tot *ciborium*, κιβώριον se numește: Ciborium (vas sacrum); In architectura tectorium supra altare in columnis positum, vide: Ciborium (altare).
Luat din: [https://la.wikipedia.org/wiki/Ciborium_\(discretiva\)](https://la.wikipedia.org/wiki/Ciborium_(discretiva))

SUMMARY

Arhieraticon, Celebration Book for the Bishopliturgy or simple Pontificalbook

This study is actually a summary of the book of the same title, published in 2018, in Cluj-Napoca, in Risoprint Publishing House, 467 p.:

Ioan Marin MĂLINĂȘ, Pentarhia, vol. III/1, Πενταρχία, τόμος III/1, Arhieraticon, Αρχιερατικόν, [Liber pontificalis Ecclesiae Dacoromenorum graeci ritus, Чинóвник], Liturgical Texts. Their Evolution, Structure, Theological Reflections and Comparison.

Arhieraticon, Liber Pontificalis, *Liber officium episcopi*, Αρχιερατικόν, Чинóвник (russian), is an integral part of the liturgical book Euchologion [Rituale graecorum], within the rite of the Orthodox Church and only for practical reasons has been constituted as a stand-alone book.

In the Greek language space of the Orthodox Church manages to print the first Arhieraticon in Venice, in 1714. The second edition appeared in Constantinople, in 1820, and a third improved, added, revised and extended edition was printed in Athens in 1971.

The first Romanian Arhieraticon was printed by Bishop Gregory Maior of Fagaras and Alba Iulia (1773-1782, † 1785) in Blaj, 1777 and was used by all the Romanian-language bishops, beyond and beyond the Carpathian Mountains, in Transylvania, Moldavia and Greater Wallachia, both orthodox and greco-catholics.

Thus, Grigorie Maior continued and perfected the endeavour made by bishop Inochentie Micu Baron of Klein (1730-1751, † 1768), his eminent protector and predecessor in the episcopal see, left in his manuscript of the Romanian *Archieratikon*, in Rome, on 8 October 1748, 50 leaves, written recto and verso (23x17,5 cm), having approximately 24 lines per page, plus 20 blank unwritten leaves.¹⁷²

The only exemplary kept in the Blaj edition, 1777, is in possession of the Library of the Romanian Academy in Bucharest.

In the context of this work, I compared the liturgical texts of two evolutionary periods of these liturgical texts: the first centuries of existence of the Church – I-V century and the final evolutionary phase of the present Arhieraticon, beginning with the 8th century, marked by Codex Barberini graecus 336 [sec. VIII].

A special note gives this study and the ritual of ordination of deaconess, which I reproduce in this work.

REZUMAT

Arhieraticon, Celebration Book for the Bishopliturgy or simple Pontificalbook

Studiul de față este de fapt un rezumat al cărții cu același titlu, apărută în anul 2018, la Cluj-Napoca, în Editura Risoprint, 467 p.:

Ioan Marin MĂLINĂȘ, Pentarhia, vol. III / 1, Πενταρχία, τόμος III / 1, Arhieraticon, [Αρχιερατικόν; Liber pontificalis Ecclesiae Dacoromenorum graeci ritus; Чинóвник], Etape de evoluție, structură, reflecții teologice și comparație de texte liturgice.

Arhieraticon, Liber Pontificalis, *Liber officium episcopi*, Αρχιερατικόν, Чинóвник, este o parte integrantă a cărții liturgice Euchologiu (sau Molitfelnic = Rituale graecorum), din cadrul ritului Bisericii Ortodoxe și numai din motive practice s-a constituit ca și carte de sine stătătoare.

Biserica Ortodoxă de limbă greacă reușește să tipărească primul *Arhieraticon*, la Veneția, în anul 1714. A doua ediție a apărut la Constantinopol, în anul 1820, iar în anul 1971 s-a tipărit la Athena a treia ediție, diortosită, adăugită, extinsă și revizuită.

Primul Arhieraticon românesc a fost tipărit de Episcopul Grigorie Maior de Făgăraș și Alba Iulia (1773-1782, † 1785), la Blaj, 1777 și a fost utilizat de către toți episcopii de limbă română, de dincolo și de dincoace de Munții Carpați, în Transilvania, în Moldova și în Muntenia, atât ortodocși cât și greco-catolici.

¹⁷² See p. 9-11, by: INOCHENTIE Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, [Editura] România Press, București, 2000, Tipografia CRATER, ISBN 973-99696-1-5, 131 p.

În felul acesta, Grigorie Maior continuă și desăvârșește începutul făcut de marele său protector și înaintaș în scaun, Episcopul Inochentie Micu Baron de Klein (1730-1751, † 1768), prin *Arhieraticonul* românesc, rămas în manuscris, al acestuia, Roma, 8 octombrie 1748, 50 de file, scrise recto și verso (23x17,5 cm.), cu c. 24 rânduri pe pagină, plus 20 de file albe, nescrise.¹⁷³

Unicul exemplar păstrat, din ediția de la Blaj, 1777 se păstrează la Biblioteca Academiei Române, din București.

În contextul acestei lucrări, eu am făcut o comparație de texte liturgice, din cele două epoci de evoluție a acestor texte liturgice: primele secole de existență a Bisericii I-V și faza de evoluție finală a Arhieraticonului actual, începând cu secolul al VIII-lea, marcată de Codex Barberini graecus 336 [sec. VIII].

O notă deosebită conferă acestui studiu și ritualul de hirotonie al DIACONIȚEI, pe care-l reproduc în acesastă lucrare.

Keywords – Cuvinte cheie

Arhieraticon = Ἀρχιερατικόν, Celebration Book for the Bishopliturgy or simple Pontificalbook, Liber Pontificalis, *Liber officium episcopi*, Чинóвник (russian).

Euchologion = Euchologion is the liturgical book of the Orthodox Church and corresponds in the West to the Roman Ritual. [Rituale Græcorum, Sacramentar, Ευχολόγιον, Молитвословъ, Трѣбник or Потрѣбник (russian)]. [Ευχολόγιον το μέγα, το Μικρό Ευχολόγιο = Great Euchologion, Small Euchologion]

Liturgikon = Ἱερατικόν, Λειτουργικός, Liturgiarius liber, Служѣбник, „Missal” of the Byzantine church, for Bishop, Priest and Deacon, Missale Græcorum.

Χειροτονία = ordinatio, sacri ordines (lat.), *ordination*, „Laying on of Hands”, the holy orders are the three ministerial orders of bishop, priest and deacon.

The Antimins = Ἀντιμήνσιον, Antimension, „instead of the table”. When folded, the antimins sits in the centre of another, slightly larger cloth called the *eileton* Εἰλητόν similar to the cath. *Corporal*. The antimins must be consecrated and signed by a bishop. The antimins, together with the chrism remain the property of the bishop, and are the means by which a bishop indicates his permission for the Holy Mysteries (Sacraments) to be celebrated in his absence.

Myron, Chrism = μύρον, χρῖσμα, holy anointing oil, and consecrated oil [Ordo benedicendi oleum catechumenorum et infirmorum et conficiendi chrisma].

The ritual of crowning the emperors = Încoronarea împăraților, Αυτοκράτορα και βασιλιάδων στέψη.

Târnosania = Consecration, Sanctificatio, is the act of consecrating an altar, temple, church, Ἀκολουθία τῶν Ἐγκαινίων τοῦ Ναοῦ.

Altar = Altar, Ἀγία Τράπεζα, Алтарь (russian).

¹⁷³ Vezi p. 9-11, la: INOCHENTIE Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, [Editura] România Press, București, 2000, Tipografia CRATER, ISBN 973-99696-1-5, 131 p.

Noutăți editoriale / Editorial News

16. IOAN MARIN MĂLINAȘ – *Pentarhia* /Pentarchy, Πενταρχία, Volume III/1 – *Arhieraticon*, Ἀρχιερατικόν, Liber pontificalis Ecclasiæ / Dacoromenorum græci ritus, Чинóвник

Subintitulată „Etape de evoluție, structură, reflecții teologice și comparație de texte liturgice”, cartea cu titlul de mai sus (468 p., format în 4°), a opta în seria „Pentarhia” a Părintelui arhimandrit dr. Ioan Marin Mălinaș (Austria), a apărut în a doua parte a anului trecut, 2018, în editura Risoprint din Cluj-Napoca.

Pentru a face încadrarea temei în contextul Istoriei bisericești universale, autorul reia prefața volumului II/1 din Pentarhie, „Biserica Catolică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea. Între moștenirea Chalcedonului și încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisext 691-692”.

Este citat aici manualul în două volume (mergând de la anul 1 la 1054, respectiv de la 1054 la 1982) de Istorie Bisericească Universală al lui Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae, din bibliografia facultăților de teologie ortodoxă, potrivit căruia primul mileniu creștin se divide în trei perioade. Cea dintâi merge până la primul sinod ecumenic, din 325, a doua cuprinde anii dintre primul și cel de-al șaptelea sinod ecumenic, 325-787, iar cea de a treia perioadă se încheie în anul Marii Schisme, 1054.

Volumul III/1 din Pentarhie se încadrează în primele două perioade ale mileniului I creștin, care coincid, în mare, cu prima fază din istoria Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului (1-843) și prezintă lista patriarhilor și situația Bisericii de pe cuprinsul Patriarhiilor Alexandriei, Antiohiei, Ierusalimului și a Catholicozatului Asirian, până la sfârșitul secolului al VII-lea.

Rânduiala „Cercării și desemnării candidatului la treapta arhieriei”, pe care nou alesul episcop o copiază cu mâna sa, o semnează, o pune în Evangheliar și o citește în mod solemn, în momentul hirotonirii sale, în fața celor trei arhieriei care o săvârșesc, a soborului de arhieriei prezenți, a preoților și a diaconilor, a autorităților civile și a întregului popor dreptcredincios, ei, bine, această rânduială cuprinde sinteza mărturisirilor de credință, precum și a anatematismelor și a epistolelor dogmatice ale celor șapte sinoade ecumenice, cu toate deciziile privitoare la articolele de credință, condamnarea ereziilor și a ereziarhilor, puse astfel la îndemâna oricărui creștin care dorește să se informeze asupra acestor subiecte. Mărturisirile de credință citite de candidatul la treapta arhieriei confirmă credința fermă în Dumnezeu cel Unul în Ființă și Întreit în Persoane, așa cum este ea definită de învățătura Bisericii, subliniază caracterul de comuniune a acestuia cu ceilalți confrați întru Episcopat și sigilează legătura indestructibilă a viitorului episcop cu eparhia pe care urmează să o păstorească, precizează autorul, care adaugă că aceste mărturisiri de credință au, pentru noul episcop, un caracter programatic și de jurământ.

Prefața cărții prezintă etapele de evoluție ale primelor Arhieraticoane, care au apărut, din motive tehnice de utilizare liturgică, prin adunarea la un loc a extraselor sau fasciculelor scoase din Euchologion, cartea cuprinzând slujba Sfintei Liturghii, cu arhieriu și fără arhieriu.

Astfel, cel mai vechi Euchologion din Biserica Ortodoxă păstrat aproape complet, Codex Barberini S. Marci, după numele pe care i l-a dat ieromonahul dominican Jacob Goar, a fost copiat în a doua jumătate a secolului al VIII-lea, în sudul Italiei, după un Mega Euchologion „patriarhal”

sau „catedral” de la Constantinopol. Manuscrisul a început să fie cunoscut în Italia înainte de anul căderii Constantinopolului, 1453, pentru că s-a aflat printre cărțile cumpărate de negustorul umanist și bibliofil Niccolo Niccoli (1365-1437) din Florența, care au ajuns prin dispoziție testamentară în biblioteca mănăstirii dominicane San Marco, din același oraș italian.

Primul Euchologion grecesc tipărit apare la Veneția, în 1545, și se consideră că la această dată procesul de evoluție a acestei cărți de ritual era în general încheiat.

Cea mai veche ediție bilingvă, greco-latină, cu descriere, note și comentariu în limba latină, nedepășită până astăzi, este Euchologion-ul ieromonahului dominican Jacques / Jacobus Goar (Paris, 1647, reeditat la Veneția în 1730, în variantă îmbunătățită, și la Graz, Austria, în 1960).

În Biserica Română Unită au fost tipărite la Blaj, din 1754 până în 1913 șapte ediții de Euchologion și două ediții de Arhieraticon, în 1777 (a Episcopului Grigorie Maior) și în 1913, a Mitropolitului Victor Mihali de Apșa.

În Biserica Ortodoxă Română arhieraticoanele nu au fost tipărite, ci copiate de mână, până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, dat fiind că ele aveau, teoretic, un singur utilizator, ceea ce nu justifica „luxul costisitor al tiparului”, după cuvintele istoricului Ioan Chindriș (1938-2015) din Cluj-Napoca.

După ce prezintă bibliografia – literatura de specialitate – folosită pentru realizarea cărții, în Studiul introductiv autorul se ocupă cu precădere de Sfântul Mister al Hirotoniei în epoca preniceană (1-325), folosindu-se de studiul în limba germană al preotului unit Octavian Bârlea, mare istoric și liturgist, studiu apărut la München în 1969 (*Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit/ Hirotonia episcopilor, preoților și diaconilor în epoca preniceană*), 362 p. în *Societas Academica Dacoromana, Acta Philosophica et Theologica*, tom III, și de un studiu al arhidiaconului Ioan I. Ică jr. din Canonul Ortodoxiei („Canonul Apostolic al primelor secole ...”), chiar dacă va da o altă interpretare motivului „de la episcopatul sacramental la cel jurisdicțional, de la tipologie la ierarhie și birocrație” tratat de teologul ortodox.

Vorbind despre „modelul petrin al preoției împărătești sau sacramentale” și despre „modelul paulin al sfinților, al mădularelor Lui Hristos, al Templului Sfântului Duh, prețioși, pentru că au fost răscumpărați foarte scump”, autorul atrage atenția asupra puterii de percepție diferită a Sfinților Apostoli Petru și Pavel, la cel dintâi observându-se efectul comunitar (vizibil, bunăoară, în termeni precum seminție aleasă, preoție împărătească sau popor sfânt), la cel de-al doilea efectul individual (vocația creștinilor pentru îndeplinirea diferitelor servicii în comunitate decurgând din diferitele „daruri” primite de aceștia: al înțelepciunii, al cuvântului, al cunoașterii, al credinței, al vindecării, al minunilor, al tălmăcirii limbilor etc.)

Concluziile la care a ajuns Octavian Bârlea în cercetarea sa sunt legate de frazele diferite rostite la hirotonirea episcopului față de cele care însoțeau hirotonirea presbiterului, respectiv a diaconului. Astfel, hirotonisitorul spunea, în cazul episcopului, „Primește Duhul Sfânt spre iertarea păcatelor!” (Ioan 20, 22-23) și „Paște turma mea!” (Ioan, 21, 15-17), în cazul presbiterului: „Dăruiește-i lui Duhul sflatului, ca să învețe poporul Lui Dumnezeu și să-l conducă (1 Cor. 12, 8-10), iar în cazul diaconului: Dăruiește-i lui Duhul zelului, pentru a sluji Bisericii” (1 Cor. 21, 28-31).

O altă constatare a liturgistului unit este aceea că, în faza de început a Bisericii, accentul hirotoniilor nu era pus pe celebrarea serviciilor divine, ci pe întreaga viață a clerului în mijlocul comunității.

Octavian Bârlea a constatat și că există o „mare deosebire între rugăciunile și întreg ritualul hirotoniilor din perioada preniceană”, care dau impresia că „ar fi lapidare, scurte și foarte puțin evaluate”, și actualele texte, formulare și ceremonii legate de hirotonii și hirotessii, „lungi, stufoase și complicate”. Dacă vrem să înțelegem arheologia liturgică a primelor secole de viață ale Bisericii, subliniază el, trebuie să avem în vedere că pe atunci aceasta era o instituție ilicită ai cărei credincioși erau urâți de evrei și amenințați constant de autoritățile administrative romane păgâne, locale sau centrale.

Rugăciunile din timpurile dintâi, mai ales cele privitoare la hirotonie, aveau o formă foarte concentrată și sunau ca un Fiat al Creației.

Materia propriu-zisă a cărții este divizată în unsprezece capitole, câteva dintre ele dedicate arhieraticoanelor românești, ortodoxe și unite: 1. Traducători, texte de Arhieraticoane și autori

răsăriteni și occidentali; 2. Problema arhieraticoanelor românești: evoluție, manuscrise, influențe bizantino-grecești și bizantino-slave, ediții și aspecte liturgice și teologice; 3. Arhieraticonul românesc de la Iași, copiat în anul 1705 de Axinte Uricariul; 4. Arhieraticonul, ediția București, 1993; 5. Comparatie de texte la rânduiala hirotoniilor, pornind de la textul de referință: Euchologion, Barberini graecus 336, sec. VIII (sudul Italiei); 6. Rânduiala sfințirii antimiselor; 7. Rânduiala târnosirii bisericii noi; 8. Rânduiala sfințirii Marelui Mir; 9. Omiterea din Arhieraticon, ediția 1993, a Rânduiei încoronării împăraților romei, respectiv a ungerii domnitorilor români, (mai târziu) a încoronării regilor României; 10. Synodiconul Ortodoxiei, Duminica Ortodoxiei, 11 martie 843 – Duminica întâi din Postul Mare; 11. Varia. Acest ultim capitol cuprinde micromedalioanele Sfântul Ipolit Romanul (170-235), Serapion de Thmuis (m. către anul 370), Jacobus/ Jacques Goar (1601-1653), un Glosar cu o parte din arhaisme întâlnite în cărțile de ritual românești și cu termeni liturgici, și Câteva urmări ale turcirii lui Iliaș II Rareș al Moldovei (1546-1551).

Ultimele pagini ale cărții cuprind concluziile autorului, care subliniază că textele actuale de hirotonie, care datează de fapt din secolul al VIII-lea, nu sunt identice cu cele din primele secole de existență a Bisericii; că apariția abia în 1777, la Blaj, a primului Arhieraticon în limba română, cel al episcopului Grigorie Maior de Făgăraș și Alba Iulia, se explică prin aceea că până atunci mitropoliții și episcopii foloseau textele manuscrise de acest fel în limba greacă sau în limba slavonă, sau își făceau copii după acestea, că numărul de exemplare dintr-o astfel de carte era de circa 10, corespunzând numărului de arhieriei din cele trei Principate Române, deci nu se justifica prețul tiparului, că procesul de introducere a limbii române în Biserică s-a încheiat abia în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, deci de abia de atunci înainte a fost nevoie de un arhieraticon în limba română.

Autorul constată că în secolul al XVIII-lea existau deja două forme de arhieraticoane românești, fără legătură între ele și fără posibilitatea de a se fi influențat reciproc – unul în Moldova, copiat de Axinte Uricariul la 1705, după un arhetip românesc mai vechi, din secolul al XVII-lea, de influență valaho-slavonă, și alte două în Transilvania, cel din 1748 (rămas în manuscris, al episcopului Inochentie Micu Klein) și cel din 1777 (tipărit), redactate ambele după modele de influență grecească tipărite în Occident.

Explicațiile pentru arhieraticonul din 1705 din Moldova le găsește în cercetările istoricilor preot Paul Mihail și Zamfira Mihail (fiică), care, pe baza studiului atent al textului acestuia, au concluzionat că la baza lui s-ar fi aflat un arhetip local. Din acesta ar proveni „anomaliile” din Arhieraticonul din 1705, și anume că titulatura Mitropolitului Moldovei este cea anterioară anului 1686 (arhiepiscop al Sucevei, nu al Iașilor, și a toată țara Moldovei), că în titulatura mitropolitului se află și adaosul „exarh al plaiurilor și al altor părți”, folosit numai în titulatura Mitropolitului Ungrovlahiei, care se bucura de mult prestigiu la Constantinopol și își extindea jurisdicția și asupra Ungariei și Transilvaniei; păstrarea unor elemente vechi de limbă: fonetisme, iotacizarea unor verbe la pers. I singular, fapte morfologice arhaice, participii arhaice etc.; diferența de tipic între manuscrisul din 1705 și versiunile grecești și slavone.

Cei doi istorici mai observă că Axinte Uricariu nu a fost un simplu copist, ci un alcătuitor de texte, cronicar și logofăt, scriitor de cancelarie, redactor de acte și documente la cancelaria Domniei Moldovei din Iași, care intervenea creator în textele pe care le copia. El avea predilecție pentru neologisme, ori de câte ori i se părea că termenii vechi nu mai erau înțeleși de cititorii din vremea lui. Majoritatea termenilor și expresiilor sunt, totuși, arhaici și regionali.

Stilul fluent al textului Arhieraticonului din 1705, cu inversiuni care dau cadentă și oralitate frazei, i-a încurajat pe Paul Mihail și Zamfira Mihail să exprime ipoteza că prototipul acestuia ar fi fost tradus și alcătuit pe Mitropolitul Varlaam (Moțoc) al Moldovei (1632-1653), cu o bogată activitate de traducere și redactare a cărților liturgice și a altor cărți bisericești.

Comparând Arhieraticonul de la Iași, din 1705, cu cel de la București din 1993 (al B.O.R.) și cu cele ale episcopilor Inochentie Micu Klein (Roma, 1748) și Grigorie Maior (Blaj, 1777), Părintele arhimandrit Ioan Marin Mălinaș constată lipsa, în cel dintâi, a celor două mărturisiri de credință extinse pe care candidatul la titlul de episcop le citește după Crez, în celelalte trei.

Mai sunt și alte deosebiri de tipic, una care, bunăoară, separă Arhieraticoanele din 1705 și 1777 de cele din 1748 și 1993 (înmânarea cârjei arhieresti candidatului înainte ca acesta să fi devenit episcop, deci înainte de punerea mâinilor și de rostirea celor două rugăciuni de hirotonire în primele două, și după hirotonire în celelalte două), sau lipsa ritului înconjurării de trei ori a Sfintei Mese la hirotonirea arhierelui (dar prezent la hirotonirea preotului sau a diaconului) în Arhieraticonul lui Inochentie Micu Klein, prezent în celelalte trei, după cum în cele trei Arhieraticoane din secolul al XVIII-lea veșmintele liturgice ale candidatului la episcopat diferă de cele ale candidatului din secolul al XX-lea.

Sprijinindu-se pe aceste cărți de slujbă apărute în țară, dar și pe arhieraticoane apărute la Paris în 1643 sau 1647, sau la Bruxelles în 1865, și pe contribuții mai vechi, din secolele III-IV ale episcopului Niceta de Remesiana (335-414), Biserica Românească – și autorul cuprinde sub această titlatură Biserica Ortodoxă și Biserica Unită – ar putea să-și reconstituie și să-și actualizeze în mare măsură ritul străromân de limbă latină și de structură și conținut capadocio-bizantin. Acțiune deloc simplă, pentru că ar trebui să se țină cont de nivelul paleoliturhic, cu completările ulterioare, în funcție de evoluția ritului bizantin de după secolele IV-V. Numai că lucrările în limbile greacă și latină fiind lucrări științifice, ele ar trebui mai întâi să fie prelucrate și adaptate la specificul cărților de ritual, pentru altar și pentru strană, iar apoi să se înfăptuiască opera de traducere în limba latină a ritului românesc bizantin pentru uzul liturgic, pentru a fi practicat la ocazii solemne. Tot la ocazii solemne ar putea fi folosită și limba greacă în celebrările liturgice românești, așa cum în Orientul Apropiat se utilizează trei limbi liturgice concomitent sau consecutiv (aramaica, greaca și araba sau copta), sau cum popoarele de limba slavă utilizează slavona în rit, iar restul Bisericilor păstrează limba veche națională, iar în Biserica Romano-Catolică, chiar și după introducerea limbilor naționale în Bisericile locale (după Vatican II), se păstrează continuitatea și legătura cu limba latină liturgică. De altfel, mai spune autorul, și evreii au păstrat limba veche ebraică pentru textele biblice în cultul sinagogal, iar musulmanii folosesc limba arabă în moscheile din afara spațiului geografic arab.

Pentru liturgica și teologia românească ar fi un mare câștig traducerea din germană în limba română a cărții lui Octavian Bârlea, importantă, între altele, bunăoară, „prin atenția și documentația privitoare la hirotonirea diaconișelor”. Liturgistul citat distinge două direcții în ce privește prezența diaconișelor în viața Bisericii primare. Este vorba de spațiul sudic (Ierusalim, Palestina), în care nu poate fi identificată prezența diaconișelor, ci doar a văduvelor, ca grupă a femeilor în serviciul comunității creștine, și mai târziu și a fecioarelor, potrivit Tradiției Apostolice a lui Ipolit Romanul, și de spațiul nordic (Antiohia), în care dăinuia încă amintirea matriarhatului și în care femeile puteau participa la viața publică a societății, și nu mai puțin la cea religioasă, fie că era vorba de cultul păgân greco-roman, de cel al evreilor, în care rolul de superior al sinagogii putea fi îndeplinit și de o femeie, sau de viața bisericească a comunității creștine. Aici, diaconișele și văduvele erau cele două categorii încadrate în slujirea Bisericii. Sfântul Apostol Pavel vorbește despre Febe, „sora noastră, care este diaconișă a bisericii din Chenhreea” (Romani, 16, 1-2), iar în Constituțiile Apostolice (c. 380), cartea 8, 19-20, există un îndemn către episcop de a proceda la punerea mâinilor și în cazul diaconișelor, și de a-și însoți acțiunea cu rugăciunea de hirotonie, cu epicleza Duhului Sfânt, ca în cazul diaconilor. În faza de început a Bisericii, accentul hirotoniilor nu era pus pe celebrarea serviciilor divine, ci pe întreaga viață a clerului în mijlocul comunității. O dată cu creșterea numărului creștinilor și al gradelor clericale inferioare, dintre care unele erau destinate exclusiv celebrărilor liturgice, accentul în hirotonire s-a mutat pe celebrarea liturgică, moment de care este legată, probabil, dispariția diaconișelor.

În zilele noastre, precizează autorul, Patriarhul Alexandriei (Egipt) a readus la viață instituția diaconișelor, însă prin hirotiesie, nu prin hirotonie, fapt care este „un fals liturgic, dogmatic și istoric”. Astfel a hirotosit șase femei diaconișe în Africa Neagră (trei catehete, laice, și trei călugărițe, tot catehete). Vechii orientali (sirienii și nestorienii) mai au încă diaconișe, dar fără să fie încadrate în ceremonialul liturgic, ci având numai un rol caritativ, pastoral și catehetic.

Remarcabil este, însă, faptul că autorul a trimis un exemplar din această carte – Arhieraticon – și la autoritățile vaticane, de la Roma, în septembrie 2018, și a aflat cu satisfacție, că în noiembrie

următor, Papa Francisc a numit o comisie care să studieze eventuala posibilitate de hirotonie a diaconțelor în Biserica Catolică de toate riturile.

Așa cum ne-a obișnuit, autorul folosește, și în acest al optulea volum al „Pentarhiei” sale, în original și în traducere toate sursele menite să-i sprijine afirmațiile, încadrează de fiecare dată evenimentul religios în viața comunității creștine care îl trăia și pe un plan mai larg în istoria țării respective și folosește un stil fluent de expunere, menit să-l captiveze pe cititor.

Cum cărțile se nasc din cărți, și aceasta deschide drumuri spre noi cercetări, ale autorului ei sau ale câtorva dintre cei care o vor parcurge pe îndelete, cu interesul istoricului sau al teologului.

O primă parte din rezumatul cărții, întocmit de autor în 33 de pagini, a apărut în nr. 8/ 2018 al revistei Transilvania din Sibiu. Celelalte două părți ale rezumatului urmează să apară în aceeași revistă, cel mai probabil până la sfârșitul acestui an.

Autor și editor:

Vera Maria Neagu

(căreia îi aparțin știrile nesemnate)

Recenzie apărută în VIAȚA CULTELOR, Buletin săptămânal de informare religioasă, București, Anul XXVII, nr. 1277-1278, 15 Iunie 2019, articol nr. 16.

Subtitled „Stages of evolution, structure, theological reflections and comparisons of liturgical texts”, the book with the title above (469 pages, size in 4°), the eighth in the „Pentarchy” series, by Rev Archimandrite dr Ioan Marin Malinas (Austria) was published in the second half of the last year, 2018, at the Risoprint publishing house of Cluj-Napoca.

In order to situate the theme in the context of the world church history, the author resumes the preface of volume II/I of the Pentarchy, entitled the „Orthodox Catholic Church and its patriarchs till the 8th century. Between the legacy of Chalcedon and the attempt to code the canonical law through the quinisext Council 691-692”.

There are mentioned here the two volumes of the manual of World Church History (starting from year 1 till 1054, from 1054 till 1982, respectively) by Ioan Ramureanu, Milan Sesan and Teodor Bodogae, from the bibliography of the faculties of Orthodox theology, according to which the first Christian millennium is divided into three periods. The first one lasts till the first ecumenical council of 325, the second includes the years between the first and the seventh ecumenical council, 325-787, and the third period ends with the year of the Great Schism, 1054.

The volume III/I of the Pentarchy covers the first two periods of the first Christian millennium, which coincide, in general, with the first phase of the history of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople (I-843) and presents the list of the patriarchs and the estate of the Church in the framework of the Patriarchates of Alexandria, Antioch, Jerusalem and of Assyrian Catholicosate, till the end of the 7th century.

The rite of the „Examination and appointment of the candidate to episcopate”, which the new bishop copies with his own hands, signs it, puts it in the Evangelium book and solemnly reads the moment he is ordained in front of the three hierarchs which celebrate it, of the group of hierarchs present, of the priests, deacons, of the civil authorities and of all righteous people, includes the synthesis of the confessions of faith, as well as of the anathemas and of the dogmatic epistles of the seven ecumenical councils, with all the decisions in regard to the articles of faith, the denouncement of the heresies and of their supporters provided in this way to any Christian willing to be informed in this regard. The confessions of faith read by the candidate to the rank of Bishop confirms the firm faith in the God One in Being and Three in Persons, as the teaching of the Church defines it, underlines its character of communion with the other brethren in Episcopate and seals the

indestructible bond of the future bishop with the eparchy he is to serve, the author explains, who adds that these confessions of faith have a programmatic and oath character for the future bishop.

The preface of the book presents the stages of evolution of the first *Arhieraticons-Pontificale graecorum* (Bishopbook) – which appeared, due to technical reasons of liturgical utilisations, by putting the extracts or beams taken out of the *Euchologion*, the book comprising the celebration of the Divine Liturgy, with and without the hierarchy.

Thus, the oldest *Euchologion* (*Rituale Graecorum*) of the Orthodox Church preserved almost complete, *Codex Barberini S. Marci*, after the name given by the Dominican hieromonk Jacob Goar, was copied in the second half of the 8th century, in the South of Italy, after a Mega „patriarchal” or „cathedral” *Euchologion* from Constantinople. The manuscript came to be known in Italy before the year of the fall of Constantinople, 1453, because it was among the first books bought by the humanist merchant and bibliophile Niccolo Niccoli (1365-1437) of Florence, who arrived by testamentary stipulation in the library of the Dominican monastery of San Marco, of the same Italian city. The first Greek *Euchologion* printed appears in Venice, in 1545, this date considered to mark, in general, the end of the evolution of the book of rite.

The oldest bilingual Greek-Latin edition – with description, notes and comments in the Latin language, not exceeded yet – is the *Euchologion* by the Dominican hieromonk Jacques/Jacobus Goar (Paris, 1647, re-edited in Venice in 1730, in improved version, in Graz, Austria, too, in 1960).

In the Romanian United Church, seven editions of the *Euchologion* and two editions of the *Arhieraticon* were printed in Blaj, in 1777 (of Bishop Grigorie Maior) and in 1913, of Metropolitan Victor Mihali of Apsa.

In the Romanian Orthodox Church, the *arhieraticons* have not been printed, but copied by hand, till the end of the 19th century, given the fact that theoretically they had only one user, which fact does not justify the „expensive luxury of printing”, according to historian Ioan Chindris (1938-2015) of Cluj-Napoca.

After presenting in the Introduction the bibliography – the specialised literature – used for writing the book, the author deals especially with the Holy Mystery of Ordination in the pre-Nicene epoch (1-325), using the study in the German language of the united priest Octavian Bârlea, great historian and liturgist, study published in Munich in 1969 (*Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vor-nicänischer Zeit/ Ordination of the bishops, priests and deacons in the pre-nicene period*), as well as a study by archdeacon Ioan I. Ica jr from the Canon of Orthodoxy (*Apostolic Canon of the first centuries...*), even if he would give another interpretation of the reason „from the sacramental episcopate to the jurisdictional one, from typology to hierarchy and bureaucracy” treated by the Orthodox theologian.

While talking about the „Peterian model of the royal or sacramental priesthood” and about the „Pauline model of the saints, of the limbs of Christ, of the Temple of the Holy Spirit, precious, because they were very dearly redeemed”, the author draws the attention over the power of the different perception of Saints Peter and Paul the Apostles. He notices the community effect in the case of the former one (visible in terms such as distinguished nation, royal priesthood or holy nation), and the individual effect in that of the latter (Christians’ vocation for fulfilling various services in community deriving from the various „gifts” received by them: wisdom, word, knowledge, faith, healing, miracles, translating the languages etc.).

The conclusions Octavian Bârlea reached in his research are related to the different sentences uttered at the bishop’s ordination compared to those of the presbyterian’s ordination, of the deacon’s, respectively. Thus, the ordainer said, in the case of the bishop: „Receive the Holy Spirit for forgiving the sins!” (John 20:22-23), and „Feed my sheep!” (John 21: 15-17), in the case of the Presbyterian: „Give him the Sprit of advise to teach the people of God and lead them.” (I Cor 12: 8-10), and in that of the deacon: „Give him the Spirit of zeal to serve the Church.” (1 Cor 21: 28-31).

Another finding of the united liturgist is that in the first phase of the Church the stress of the ordinations was laid not on the celebration of the divine services, but on the entire life of the clergy in the middle of the community.

Octavian Bârlea noticed that there was „a great difference between the prayers and the entire rite of the ordinations in the pre-Nicene period”, which gave the impression that they were „lapidary, short and very little developed”, and the present texts, re-formulation and ceremonies related to ordinations which were „long, dense and complicated”. If we want to understand the liturgical archaeology of the first centuries of life of the Church, he underlines, we must take into account the fact that this was an illicit institution at the time of which members were faithful hated by the Jews and permanently threatened by the Roman pagan administrative authorities, local and central.

The prayers of the early times, especially referring to ordination had a very concise form and sounded like a Fiat of Creation.

The proper matter of the book is divided into eleven chapters, some of them dedicated to the Romanian Orthodox and united arhieraticons: 1. Translators, texts of Arhieraticons and Eastern and Western authors; 2. Problem of the Romanian arhieraticons: evolution, manuscripts, Byzantine-Greek and Byzantine-Slavonic influences, liturgical and theological editions and aspects; 3. The Romanian arhieraticon of Iasi, copied in the year 1705 by Axinte Uricariul; 4. Arhieraticon, Bucharest edition, 1993; 5. Comparison of texts on the rite of ordinations, starting from the text of reference: Euchologion, Barberini graecus 336, century VIII (South of Italy); 6. Rite of the blessing the antimises; 7. Rite of the consecration of the new church; 8. Rite of the blessing of the Great Myrrh; 9. Exclusion from the Arhieraticon, edition 1993, of the Rite of the crowning of the Rome's emperors, of the anointment of the Romanian rulers respectively, (later on) of the crowning of the Romania's kings; 10. Synodicon of Orthodoxy, Orthodoxy Sunday, 11th March 843 – First Sunday of the Lent; 11. Varia. This last chapter includes the mini medallions of Saint Ipolite the Roman (170-235), Serapion of Thmuis (+ about 370), Jacobus/Jacques Goar (1601-1653), a Glossary with a part of the archaism included in the Romanian books of rite with liturgical terms, and a few consequences of affiliation of Ilias II Rares' of Moldova (1546-1551) to the musulman faith.

The last pages of the book include the conclusions of the author, who underlines that the present ordination texts dating, in fact, from the 8th century, are not identical with those of the first centuries of the existence of the Church; that the appearance in 1777, in Blaj, of the first Arhieraticon in the Romanian language, that of bishop Grigorie Maior of Fagaras and Alba Iulia, is explained through the fact that till that time the metropolitans and bishops used manuscripts of this sort in the Greek or in the Slavonic language, or copied them, that the number of copies of such a book was of about 10, corresponding to the number of the bishops in the three Romanian Principalities, so that the price of printing was not justified, that the process of introduction of the Romanian language in the Church ended only in the second half of the 17th century, so that only from that time forward an arhieraticon in the Romanian language was needed.

The author notices that two forms of Romanian arhieraticons have already existed in the 18th century, with no relation between them and no possible mutual influence – one in Moldova, copied by Axinte Uricariul in 1705, after an older Romanian archetype dating from the 17th century, of Wallachian Slavonic influence, and two others in Transylvania, one of them dating from 1748 (remained in manuscript from Inochentie Micu Klein), and another one from 1777 (printed), both of them drafted after models of Greek influence printed in the West.

He finds the explanations for the arhieraticon of 1705 of Moldova in the researches of historian priest Paul Mihail and of Zamfira Mihail (daughter) who having attentively studied the text, concluded that it was based on a local archetype. This could be the source of the „anomalies” of the Arhieraticon of 1705, namely that the title of the Metropolitan of Moldova is the one used before the year 1686 (archbishop of Suceava, not of Iasi, and of all the land of Moldova), that the title of the metropolitan is included in the addition „exarch of the lands and of other parts” used only in the title of the Metropolitan of Ungro-Wallachia, who enjoyed great prestige in Constantinople and extended his jurisdiction over Hungary and Transylvania as well; that could also explain the maintenance of some old forms of the language: phonetisms, influence of the semi-vowels over some verbs in the 1st person singular, archaic morphologic facts, archaic participles, etc; the difference of the typicon in the manuscript of 1705 as well as in the Greek and Slavonic versions.

The two historians also notice that Axinte Uricariu was not only an ordinary copyist, but also a drafter of texts, chronicler and chancellor, writer of chancellery, editor of papers and documents at the chancellery of the leadership of Moldova of Iasi, who creatively intervened in the texts he was copying. He had preference for neologisms every time he thought the old terms were no longer understood by the readers of his time. Yet, the majority of the terms and expressions are archaic and regional.

The fluent style of the text of the Arhieraticon of 1705, with inversions which give the sentence rhythm and oral character encouraged Paul Mihail and Zamfira Mihail to express the idea that the text would have been translated by Metropolitan Varlaam (Motoc) of Moldova (1632-1653), who had rich activity of translation and drafting liturgical books as well as other religious books.

While comparing the Arhieraticon of Iasi, of 1705, to the one of Bucharest of 1993 (of the Romanian Orthodox Church) and to those of bishops Inochentie Micu Klein (Rome, 1748) and Grigore Maior (Blaj, 1777), Rev archimandrite Ioan Marin Malinas notices the absence in the first one of the two extended confessions of faith that the candidate to the title of bishop reads after the Creed, in the three other ones.

There are still some other differences of typicon which separate, for example, the Arhierticons of 1705 and 1777 from those of 1748 and 1883 (handing of the hierarch's walking staff to the candidate before becoming bishop, so before the laying of the hands and saying the two ordinations prayers in the first two ones, and after ordination in the two other ones), or the lack of the rite concerning the three times surrounding of the Holy Table at the hierarch's ordination (but present at the priest's or deacon's ordination) in the Arhieraticon of Inochentie Micu Klein, present in the three other ones, just as in the three Arhieraticons of the 18th century the liturgical vestments of the candidate to episcopate are different from those of the candidate of the 20th century.

While relying on these books of service published in the country, as well as on the Arhieraticons published in Paris in 1643 or 1647, or in Brussels in 1865, as well as on older contributions from the 3rd and 4th centuries of bishop Niceta of Remesiana (335-414), the Romanian Church – the author includes the Orthodox and United Churches in this title – could reconstruct and update her great-Romanian Latin speaking rite, as well as her structure and Cappadocchian-Byzantine content. That is not at all easy to do, because the paleo-liturgical level should be taken into account, with the further completions, in accordance with the evolution of the Byzantine rite after the centuries IV-V. Yet, having been scientific works, the writings in the Greek and Latin languages should first be worked out and adapted to the specific character of the books of rite, for altar and pew, and then be translated into the Latin language of the Romanian Byzantine rite for liturgical use, to be practiced on solemn occasions. It is also on solemn occasions that the Greek language could be used in the Romanian liturgical celebrations just as in the Near East three liturgical languages are used at the same time or in succession (Aramaic, Greek and Arabic or Coptic), or as the Slavonic speaking people use the Slavonic in rite, while the rest of the Churches keep the continuity and relation with the Latin liturgical language. In fact, the author also says, the Jews have also kept the old Hebrew language for the Bible texts in the synagogue rite, while the Muslims use the Arabic language in the mosques outside the Arab geographic space.

It would be a great gain for the Romanian liturgics and Theology to translate the book by Octavian Bârlea from German into Romanian, also important, among other things for „the attention and documentation concerning the ordination of the deaconesses”.

The liturgist mentioned distinguished two directions in regard to the presence of the deaconesses in the life of the early Church.

It is the Southern space first of all (Jerusalem, Palestine), where the presence of the deaconesses cannot be identified, but only of the widows, as group of women in the service of the Christian community, and later on of the virgins, according to the Apostolic Tradition of Saint Hippolytus of Rome.

Secondly, it is the Northern space (Antioch), where the remembrance of matriarchate was still present, and where the women could participate in the public life of the society, in the religious one too, either in the Greek-Roman pagan cult, or in that of the Jews, in which the role of superior of the

synagogue could be performed by a woman, or in the religious life of the Christian community. Here, the deaconesses and widows were the two categories included in the service of the Church. Saint Paul the Apostle speaks about Phoebe, „I commend to you our sister Phoebe, a deaconess of the church in Cenchreae...” (Romans 16:1-2), and in the Apostolic Constitutions (c. 380), book 8:19-20, the bishop is urged to proceed to laying of the hands in the case of the deaconesses too, and to join the action to the ordination prayer, with the epiclesis of the Holy Spirit, just like in the case of the deacons.

In the first phase of the Church, the stress was not laid on the celebration of the divine services, but on the entire life of the clergy in the middle of the community. Once the number of the Christians and of the low clerical ranks grew, some of them assigned only to the liturgical celebrations, the focus on ordination was moved on the liturgical celebration, a time that may have been related to the disappearance of the deaconesses.

Nowadays, the author says, the Patriarch of Alexandria (Egypt) brought the deaconesses' institution back to life, but through *heirothesis* (blessing), not through ordination, which fact is a „liturgical, dogmatic, and historical false”. Thus, he practiced *heirothesis* in the case of six deaconesses in the Black Africa (three catechists, lay persons, and three nuns, catechists too).

The old Orientals (Syrians and Nestorians) still have deaconesses, but not included in the liturgical ceremonial, with only a charitable, pastoral and catechetical role.

Yet, very remarkable is the fact that the author sent a copy of this book – *Arhieraticon* – to the authorities of Vatican too, to Rome, in September 2018, and was satisfied to learn that in November next, Pope Francis appointed a commission to study a possible ordination of the deaconesses in the Catholic Church, of all rites.

As he already did before, the author uses in the eighth volume of his „*Pentarchy*”, in original and translation, all the sources designed to support his assertions, every time including the religious event in the life of the Christian community that was living it, and on a larger scale, in the history of the respective country. His style is a fluent one and captivates the reader.

The same as books are generated by books, this one opens ways to new researches, of its author or of some of those who will read it at length, with the interest of the historian or of the theologian.

The first part of the book summary drafted by the author in 33 pages was published in issue 8/2018 of „*Transylvania*” magazine of Sibiu. The magazine will publish the two other parts of the summary, most probably, till the end of the year.

Authored and edited by

Vera Maria Neagu

Translated by

Anca Oiță

Vera Maria Neagu, „*Religious Life*” bulletin, Bucarest, no 1277-1278, 15 June 2019, Article no 16 translated from Romanian by Anca Oiță.

Privitor la Ritul Capadociano-Bizantin în limba latină

**Profesorul univ. Dr. PAUL BRUSANOWSKI, Sibiu,
privitor la ritul liturgic străromân sau protoromân!¹**

1. Das rumänische Volkschristentum

Historiker vermuten, dass die Protorumänen einem ausgestorbenen Ostromanischen liturgischen Ritus zugehörten. Begründungen für diese Vermutung kommen aus der Linguistik: Der Wortschatz für die Religion in der heutigen rumänischen Sprache ist lateinischer Herkunft. Er ist aber verschieden von den Begriffen, die in den westlichen romanischen Sprachen gebräuchlich sind (besonders die Namen der großen Feiertage). Die meisten rumänischen Wörter der Frömmigkeit jedoch stammen aus der heidnischen römischen Umwelt und wurden vom einfachen Volk übernommen und christianisiert. Die Christianisierung fand zugleich und parallel mit der Volksbildung statt. Das wird zumindest von einer der Hauptrichtungen der traditionellen rumänischen Historiographie vertreten.³ Ohne einen Staat zu haben war die Dorfgemeinschaft die Welt, in der das rumänische Volk das tägliche Leben führte.

Die Dorfgemeinschaft war eine geschlossene Welt mit eigenen Gesetzen und Traditionen. Nur diese bot dem Volk die Sicherheit zum Überleben gegenüber den durchziehenden Völkern. In diesen Gemeinschaften entstand auch ein eigenes „walachisches Recht“, das das Leben der Bevölkerung ordnete. Über Generationen mündlich weitergeführt, wurde es im 17. Jahrhundert kodifiziert. Langsam verbreitete sich auf dieser Basis eine christliche Pastoral – und Agrar-Religion der rumänischen Bevölkerung. So entstand, ohne jede Aufsicht einer höheren staatlichen und kirchlichen Instanz, ein Volkschristentum, das christliche Elemente mit alten heidnischen Bräuchen verband. Diese wurden Teile des „walachischen Rechts“.⁴ Gemäß der rumänischen Geschichtsschreibung waren bis ins 10. Jahrhundert die Dorfgemeinschaften unabhängig und frei. Sie wählten ihre eigenen Führer, genannt „Knesen“. Im 10. Jahrhundert begann der Prozess der Feudalisierung. Manche Knesen vererbten ihre Funktion in ihrer Familie und manche Dörfer wurden abhängig. So entstanden Keime früher rumänischer politischer Strukturen. Später sammelten sich mehrere Knesiate in Woiwodschaften,⁵ und aus der Konzentration mehrerer Woiwodschaften entstanden im 14. Jahrhundert die rumänischen Fürstentümer Walachei (um 1324) und Moldau (1359). Mit

¹ Vezi p. 3-4, la: Paul Brusanowski, Rumänisch-orthodoxe Kirchenordnungen 1786-2008 Siebenbürgen – Bukowina – Rumänien, Herausgegeben von Karl W. Schwarz und Ulrich A. Wien, 2011, BÖHLAU VERLAG KÖLN WEIMAR WIEN, 611 p. [Paul Brusanowski, Rumänisch-orthodoxe Kirchenordnungen 1786–2008, Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens Ergänzungsreihe zum *Siebenbürgischen Archiv* im Auftrag des Arbeitskreises für Siebenbürgische Landeskunde Herausgegeben von Harald Roth und Ulrich A., Wien, Band 33]

Anerkennung der Knesen durch die neue Zentralgewalt des Fürsten oder Woiwoden entstand in den Donaufürstentümern der rumänische Adel (die Bojaren). Kurz zusammengefasst war demgemäß das rumänische Christentum bis zur Zeit der Gründung der kanonischen Kirchenordnung in den Donaufürstentümern und teilweise darüber hinaus ein Volkschristentum, das wahre christliche, aber auch viele heidnische, abergläubische Elemente enthielt. Die alten heidnischen Bräuche, das Volkschristentum und alle anderen Volkstraditionen bildeten ihre Lebensart und waren die Grundlage des „walachischen Rechts“. Daran waren alle Dorfbewohner gebunden, so dass die Dorfgemeinschaft einen geschlossenen Lebensraum darstellte. Dieses „walachische Recht“, das in Urkunden von Nordgriechenland bis Südpolen bezeugt ist, war ein Komplex von ethnischen Normen, christlichen Lehren, Aberglaube, heidnischen und agrarpastoralen Bräuchen. Es entstand eine eigentümliche, sehr alte und konservative Mentalität. Nur dank dieser Lebensart konnte das rumänische Volk die bedrohliche Zeit der Völkerwanderung bestehen. Aber in dieser Zeit geschah eine bedeutende Wandlung. Die Einwanderung der Slawen in Südosteuropa hatte das Verschwinden des vermuteten ostromanisch-balkanischen Ritus und auch der Bistümer auf dem Balkan zur Folge. Eine Kirchenorganisation wurde erst nach der Christianisierung der Slawen wiederhergestellt. Zu dieser Zeit, also im 9.-10. Jahrhundert, übernahmen auch die Rumänen den byzantinischen liturgischen Ritus in slawischer Sprache. Fast alle Wörter, die den Gottesdienst und die Kirchenorganisation bezeichnen, sind slawischer oder griechischer Herkunft (aber auch letztere durch slawische Vermittlung). Die slawische Sprache wurde als liturgische Sprache bis ins späte 17. Jahrhundert verwendet.⁶

Literatură aferentă, dată de autor:

- ³ Siehe Alexandru Madgearu: *Continuitate și discontinuitate la Dunărea de Jos* (Doktorarbeit). București 1997; ders.: *Rolul creștinismului în formarea poporului român*. București, 2001.
- ⁴ Siehe dazu Nelu Zugravu: *Geneza creștinismului popular*. București 1997.
- ⁵ Șerban Papacostea: *Românii în secolul al XIII-lea: între Cruciată și Imperiul Mongol*. București 1993. Englische Übersetzung: *Between the Crusade and the Mongol Empire: The Romanians in the 13th Century*. Cluj-Napoca 1998.
- ⁶ Mircea Păcurariu: *Geschichte der Rumänischen Orthodoxen Kirche (Oikonomia. Quellen und Studien zur orthodoxen Theologie 33)*. Erlangen 1994, 78-90.

14. Arhim. IOAN MARIN MĂLINAS (Austria)

propune traducerea în limba latină a ritului bizantin *pentru uzul liturgic* al Bisericii Ortodoxă și Greco-catolică din România

Am scris cu alte ocazii că ritul străromânilor, măcar pe o parte a regiunilor locuite de aceștia, unde influența grecească era mai mică, a fost un rit de limbă latină, cu structură și conținut orientalo-capadocian și poate fi identificat și parțial reconstituit grație lucrărilor păstrate ale Sf. Niceta Episcop de Remesiana (367-414), azi Bela Palanka, în Serbia, pomenit cu slujbă și sinaxar pe 24 iunie.² Amintim în acest sens lucrarea *Instructio ad competentes*, în șase cărți, păstrate fragmentar, cu excepția cărților III și V, care s-au pierdut.³ În subcapitolul privitor la *Te Deum* am arătat părțile din ritualul nostru răsăritean, care pot fi reconstituite sau deduse din operele Sf. Niceta de Remesiana. În treacă amintim doar de *Simbolul de Credință* – Crezul; *Exorcismele*, adaptate rânduiei Botezului; *Slujba Aghiasmei celei Mari la Epifanie* sau Botezul Domnului nostru Iisus Hristos (6 ian., Boboteaza). Această ultimă rânduială se păstrează într-un *codice liturgic latin* ulterior (adică scris după un prototip ulterior morții Sf. Niceta), din secolul al XI-lea, care este conservat în Biblioteca Universității din Zagreb – Croația, cota M.R., nr. 165. Acest manuscris a fost copiat după un altul mai vechi, care se pare să fi fost folosit ca și PONTIFICAL Ritual, adică *Arhieratikon* sau *Euchologion*, pentru episcopi, în Catedrala din Jaurinum, azi Győr, în Ungaria. Slujba Sfințirii Marii a apei de Bobotează mai este încă menționată și în alte două codice liturgice, tot din secolul al XI-lea, precum este cazul și cu cel de la Zagreb:⁴

a. *Codicele latin*, nr. 820 / Codex latinus, sec. XI, din Bibliothèque Nationale de Paris, folosit ca *Pontifical Ritual* sau *Arhieratikon diecezan* de Juvavum – Salzburg, Austria;

b. *Codicele latin*, din Biblioteca din Vendôme, Franța, Codex la., Ms. 14, sec. XI.

Aceste fragmente de arheologie liturgică se desăvârșesc din anul 1647, cu întreg textul din *Euchologion*, redactat și tipărit de Iacobus Goar la Paris, pe două coloane, în grecește, cu traducerea lui în limba latină. Din acest an se poate spune că avem deja, în mare parte ritul nostru tradus în limba latină. Acest *Euchologion* îndeplinește doar condițiile de studiu, însă ar fi de datoria Bisericii Românești să-l adapteze practicii liturgice, printr-o ediție – poate în mai multe volume – adecvată la altar și la strană, poate pe trei coloane: *greacă, latină și română*. Am văzut astfel de cărți în Orient. Recent Patriarhul Melchit Grigorie III Laham al Antiohiei (2000-2017) a editat la Damasc un *Liturghier trilingv*: în aramaică, greacă, arabă. Ca popor de origine latină ar fi și o chestiune de

² Reluare din lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINAS, *La umbra Sarmizegetusei Romane – Basilica din Densuș*, Editura „Mihai Eminescu”, Oradea, 1997, p. 39-42 și 86-88.

³ Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Op. cit., p. 601.

Privitor la Sf. Niceta vezi lucrările lui A.E.Burn și cele ale lui Klaus Gamber:

A. E. BURN, D.D., *Niceta of Remesiana, His life and works*, Cambridge, at the University Press, 1905, CLX + 194 p.; Klaus GAMBER, din Regensburg, în seria *Studia Patristica et Liturgica*, Fasc. 1.: *Die Autorschaft von de Sacramentis. Zugleich ein Beitrag zur Liturgiegeschichte der römischen Provinz – Dacia Mediterranea*, Regensburg, 1967, 150 p. Alte patru fascicule Gamber a dedicat Sf. Niceta în altă serie *Textus Patristici et Liturgicii*, nr. 1, 2, 5 și 7.

⁴ Manuscrisul din Zagreb, M. R., 165, fol. 84 a fost descris de către Dom Germain MORIN, *Manuscripts liturgiques hongrois des XI et XII siècles*, în *Jahrbuch für Liturgiewissenschaft*, Münster i. W.: Aschendorf, VI, 1962, p. 55-67.

Manuscrisul 820, de la Paris, originar din Salzburg, a fost descris de Dom Pierre de PUNIET, m., în *Revue Bénédictine*, 29, 1912, p. 32-34.

prestigiu liturgic, nu de snobism,⁵ să avem ritul nostru (în ambele strane), sau măcar o parte din el, tradus și practicat și în limba latină, nu numai în limba greacă.

La cărțile de slujbă menționate până acum, trebuie să adăugăm și cotribuțiile științifice de la Paris, din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Prima lucrare, în ordine cronologică, este *Arhieraticonul* canonicului parisian Isaac Habert [devenit ulterior Episcop de Vabres (1645-1668), în sudul Franței], tipărit la Paris, în anul 1643, iar ediția a doua apare tot la Paris, în 1676. A doua lucrare, mult mai amplă – adică întregul *Euchologion* – este a ieromonahului dominican Iacob GOAR, ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive *Rituale Græcorum* complectens ritus et ordines Divinæ Liturgiæ, Officiorum, Sacramentorum, Consecrationum, Benedictionum, Funerum, Orationum &c...., Paris, 1647. Ediția a doua a apărut la Veneția, în anul 1730, reprint Graz, 1960. La aceste lucrări, dacă mai adăugăm și contribuțiile mai vechi, din secolele IV-V ale lui Niceta (c. 335-d. 414), Episcop de Remesia, din anul c. 366, precum și cele a lui Ioannes Martinov, „Annus Ecclesiasticus Graeco-Slavicus”, 1865, Bruxelles, 1963 [*excerpt* din mineie, și cu sinaxar sau *vita sanctorum*], Biserica Românească ar fi în măsură să-și reconstituie și să-și actualizeze deja, în mare măsură ritul străromân de limbă latină și de structură și conținut capadocio-bizantin. În mod logic se va ține cont de nivelul paleoliturhic, cu completările ulterioare, în funcție de evoluția ritului bizantin, de după secolele IV-V. Numai că toate aceste opere, în limba greacă și latină, amintite anterior, sunt lucrări, științifice, care ar trebui mai întâi să fie prelucrate și adaptate la specificul cărților de ritual, pentru altar și pentru strană. Poate ar fi de datoria Bisericii Românești, din ambele strane [ortodoxă și unită] să desăvârșească această operă de traducere în limba latină a ritului nostru bizantin, pentru uzul liturgic – altar și strană – pentru a fi chiar și practicat la ocazii solemne. Mai dificilă s-ar părea adaptarea *muzicii psaltice* la textele de limbă latină, dar s-ar putea recurge la *muzica gregoriană*, care este tot de origine constantinopolitană, având aceeași structură cu cea dintâi, dar cu cântările într-o versiune simplificată și cu o linie melodică redusă. Nu ar trebui ignorată nici limba greacă, în celebrările liturgice românești, fapt care nu ar umbri cu nimic buna desfășurare și evoluție a *limbii liturgice românești*, cu tot respectul care i se cuvine. În Orientul Apropiat se utilizează trei limbi liturgice, în mod concomitent sau consecutiv [aramaica, greaca și araba (sau copta și araba în Egipt)]. La fel procedează și evreii cu limba veche ebraică, pentru textele biblice, în cultul sinagogal, dar și musulmanii, cu limba arabă în moscheile din afara spațiului geografic arab. Popoarele creștine, de limbă slavă utilizează *slavona* în rit, iar restul bisericilor păstrează limba veche națională: grecii, limba greacă veche; etiopienii, dialectul vechi ge'ez; armenii, limba armeană veche etc. Și în Biserica Romano-Catolică, chiar și după introducerea limbii naționale în Biserică, adică după *Vaticanum II*, se păstrează continuitatea și legătura cu limba latină liturgică, fiind folosită parțial sau total, la celebrările festive sau cu ocazia marilor sărbători, cel puțin prin catedrale, prin mănăstiri și prin parohiile mai de vază sau cu preoți locali erudiți.

[Versiunea românească, publicată în: *Viața Creștină*, București, Buletin săptămânal de informare religioasă, Anul XXVI, nr. 1217-1218, 15 Martie 2018]

⁵ Termenul de *Snob* [engl. și fr. snob], feminin *snobă*, ar veni de la *sine nobilitate*, fără titlu nobiliar, nenobil: s/nob. Se spune că la Universitatea din Cambridge, numele studenților de condiție socială modestă, adică fără boierie, fără titlu de noblețe era consemnat în acte *s.nob*, snob., și-l mai desemna și pe acel om care admira ceva, fără să priceapă despre ce ar fi vorba sau care se ține prostește după modă. Snob mai însemna la început și „cârpaci” sau *ucenic de cizmărie*. Vezi: <https://dexonline.ro/definitie/snob>

Mănăstirea Marča, Манастир Марча (sârb.), azi Stara Marča, Croația, datând din secolul al XVI-lea, incendiată de sârbii ortodocși în anul 1739, unde a fost și primul sediu al Episcopiei Marča (1611-1739)

A copy of 1755 drawing of Marcha Monastery. Author of the copy is A Margetinac, 1855

Luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Eparchy_of_Mar%C4%8Da

14. Archimandrite IOAN MARIN MALINAS (Austria) **Proposes the Translation into the Latin Language of the Byzantine Rite** **for Liturgical Use of the Orthodox and Greek-Catholic Churches of Romania**

The rite of the ancient Romanians, at least on one side of the regions they inhabited, where the Greek influence was less, was a Latin speaking rite, with Oriental – Cappadocian structure and content. This one can be identified and partially reconstructed due to the works preserved of Saint Nicetas (367-414), Bishop of Remesiana, today's Bela Palanka, Serbia, celebrated on 24 June – Rev Ioan Marin Malinas writes mentioning in this sense the patristic text „Instructio ad competentes”, in six volumes, out of which the 3rd and 5th have been lost.

The author shows the parts of the Eastern rite which can be reconstructed or deduced from the works of Saint Nicetas of Remesiana, basing on an older work of his, „In the shadow of the Roman Sarmisegetusa – Basilica of Densus” issued at the Publishing house of „Mihai Eminescu” of Oradea, in 1997, namely on the subchapter on the Te Deum (pages 39-42 and 86-88). He refers, among other things, to the Symbol of Faith – the Creed, Exorcism, adapted to the Baptism, to the blessing of the Great Holy Water or to the Baptism of Jesus Christ, our Lord (6 January – Epiphany). The last one is found in a Latin liturgical codex dating from the 11th century (written after a Necetian prototype) existent at the University Library of Zagreb – Croatia, cote M.R. no 165. This manuscript was copied after an older one, which seems to have been used as Pontifical Book, namely Archieraticon or Euchologion [Rituale], for bishops celebration, in the Cathedral of Jaurinum, today's Győr, Hungary. The celebration of the

Great Blessing of the water at the Epiphany is mentioned in two other liturgical codices dating from the 11th century as well. These are codex no 820 / Codex latinus, from the National Library of Paris, used as Pontifical ritual or diocesan Archieratikon [Pontificale] of Juvavum – Salzburg, Austria, and Latin Codex/Codex la., Manuscript 14, of the Library of Vendôme, France.

These fragments of liturgical archaeology are completed, in 1647, with the entire text of the Euchologion, drafted and printed by Iacobus Goar in Paris, on two columns, in Greek and Latin translation. From this year forward we can say that we already have, in great part, the Byzantine rite translated into the Latin language, yet this translation fulfilling only the conditions of study. It would be a duty of the Romanian Church to adapt it to the liturgical practice, through an edition adequate to the altar and pew, maybe on three columns: Greek, Latin, and Romanian, Archimandrite I.M. Malinas thinks, who adds that such books can be found in the Orient. Thus, the Melkite Patriarch Gregorios III Laham of Antioch (2000-2017) has recently edited in Damascus the text of the Liturgy in three languages: Aramaic, Greek, and Arabian.

As people of Latin origin, it would be a matter of liturgical prestige, not of snobbism, for the Romanians to have the rite, entirely or partially, translated in the Latin language for both pews, not only in Greek.

We must also add to the religious service books mentioned so far the scientific contributions of Paris, dating from the first half of the 17th century, namely: Archieratikon of the canonical Isaac Habert (later on Bishop of Vabres, 1645-1668, in the South of France), printed in Paris, in 1643, 2nd edition, 1676, and the Euchologion of the dominican hieromonk Iacob Goar, ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive Rituale Græcorum complectens ritus et ordines Divinæ Liturgiæ, Officiorum, Sacramentorum, Consecrationum, Benedictionum, Funerum, Orationum &c, Paris, 1647. The second edition appeared in Venice, in 1730, reprinted in Graz, in 1960. One should also take into account the older contributions, dating from the 4th-5th centuries, of Nicetas of Remesiana, dating from 366, as well as those of Ioannes Martinov „Annus Ecclesiasticus Graeco-Slavicus”, 1865, Brussels, 1963 (fragment from minologhions, with synaxis and vita sanctorum), due to which the Romanian Church would be up to reconstruct and update to a great extent the ancient Romanian ritual of Cappadocian-Byzantine structure and content. Logically, the paleo-liturgical level should be taken into account, in accordance with the evolution of the Byzantine ritual after the 4th-5th centuries. Yet, all these works, in Greek and Latin, mentioned before, are scientific ones, which should be worked out and adapted first to the specific character of the books of rite for the altar and pew. It should be the duty of the Romanian Church of both pews (Orthodox and United) to complete this translation of the Byzantine rite into the Latin language, for the liturgical utility – altar and pew – to be practiced at solemn occasions. The adaptation of the psalmist music to the Latin texts may be more difficult, but the Gregorian music may be used, which is of Constantinopolitan origin too, with the same structure as the first one, but with chants in simplified version and reduced melodic line. Neither the Greek language should be ignored in the Romanian liturgical celebrations, which fact would not affect the good development and evolution of the Romanian liturgical language, with all due respect. In the Near East three liturgical languages are used concomitantly or consecutively (Aramaic, Greek and Arabic or Coptic and Arabic in Egypt). So do the Jews with the Old Hebrew language, for the Bible texts, in the synagogue rite, as well as the Muslims, with the Arabic language in the mosques outside the Arab geographic space. The Christian Slavic people use the Slavonic in the rite, while the rest of the Churches keep the old national language: the Greek – old Greek language; Ethiopians – old Geez dialect; Armenians – old Armenian language, etc. The Roman Catholic Church also keeps – even after the introduction of the national language in the Church, namely after Vatican II – the continuity and relationship with the Latin liturgical language, used either partially or totally, at the festive celebrations or on the occasion of the great feasts, or at least in Cathedrals, monasteries, or in the more important parishes, or with more educated priests – Rev Malinas writes in the end of his essay.

Archimandrite Ioan Marin Malinas is a Greek Catholic priest but who celebrates in both rites, Byzantine and Latin, in a church of Vienna. The article summed up is part of a recent book he wrote, Archieratikon that is to be published.

Uniții din Imperiul Habsburgic și receptarea normelor de drept canonic ortodox, la Curtea Imperială din Viena¹

Prin Rescriptul Curții Imperiale, din 20 august 1691, Patriarhul Arsenie III Cernoievici și urmașii săi canonici, au devenit întâistătătorii tuturor credincioșilor ortodocși, de pe cuprinsul Imperiului Habsburgic [acest lucru însemnând Țările Ereditare, Regatul în uniune personală al Ungariei și Croației, Regatul Boemiei, Principatul Transilvaniei etc], funcție, prin care ierarhul imigrat în Austria, concura chiar și cu Patriarhul Ecumenic de la Constantinopol, în ceea ce privește puterea și dreptul de jurisdicție bisericească în Balcani.² Un document similar Rescriptului de la 20 august 1691, al lui Leopold I, pentru Patriarhul Arsenie III Cernoievic, n-a mai dat decât sultanul Mahomed Cuceritorul (1444-1446 și 1451-1481), prin *Berat*-ul, [=rescript] pentru Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, după anul 1453, adică după căderea Marelui Cetățiu, la 6 ianuarie 1454, pentru noul Patriarh Ghenadie Scolariul și urmașii săi canonici pe tronul Marelui Biserici din Constantinopol.

Patriarhul Arsenie III Cernoievic de Peć – Ipek (1674-1690), apoi Mitropolit de Krušedol, apoi de Carlović [Sremski Karlovci, Сремски Карловци (sârb.), Karlowitz (germ.), Karlóca (ung.), din Serbia-Voivodina (1690-1706), a început și a realizat chiar și organizarea canonică a Bisericii Ortodoxe din Ungaria, Croația și Slavonia. Prin diploma imperială din 4 martie 1695 i-au fost confirmați șapte episcopi, pentru orașele Carlović, Timișoara-Ienopole, Seghedin, Buda, Mohaci, Vârșet și Oradea. Mai târziu, Episcopia de Seghedin a devenit de Backa, aceea de la Mohaci, de Pacraț, iar aceea de Oradea, a fost fixată cu sediul la Arad.³

În felul acesta, Mitropolitul Ungrovlahiei, de la București [fost la Târgoviște, iar mai înainte la Curtea de Argeș și la Câmpulung Muscel], de la data de 20 august 1691, de jure, nu-și mai putea exercita funcția sa de *Exarh al Plaiurilor* [adică al Transilvaniei] și al ortodocșilor din întreg Regatul Ungariei, funcție pe care acesta o deținea deja din anul din anul c. 1359. Printr-o scrisoare a Patriarhului Ecumenic, din anul 1401, funcția de Exarh al Plaiurilor și al tuturor ortodocșilor din Regatul Ungariei a fost reconfirmată și accentuată în mod indirect, de către acesta. În consecință, din anul 1691, respectiv 1701 și până în anul 1918, de jure, mitropolii Munteniei sau Ungrovlahiei

¹ Reluare, p. 101-115, din: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Florilegium studiorum: studii de istorie bisericească a românilor* [volum dedicat Prea Cucernicului Părinte Profesor Dr. Mircea Păcurariu, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” din Sibiu, cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani: 30 iulie 1932-30 iulie 2002], Editura Imprimeriei de Vest, 2002, 136 p.

Vezi și teza noastră de doctorat, p. 73-79: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740+1780), a împăraților Iosif al II-lea (1780-1790) și Leopold al II-lea (1790-1792)*, Contribuții privind relațiile româno-austriece, Teză de doctorat în Teologie, Susținută la Facultatea de Teologie Romano-Catolică a Universității din Viena, 27 februarie-6 martie 1984, Oradea, 1994, 239 p., incl. documente.

² Vezi: Octavian BĂRLEA, *Die serbische und die rumänische Kirche im 18. Jahrhundert*, în *Acta Historica*, tomus VIII, Romae, 1968, p. 251-252 u. (= Societas Academica Dacoromana).

³ Vezi p. 12-17, la: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Bizanț, Roma, Viena și fenomenul uniatic*, Editura Mihai Eminescu, Oradea, 1997, 111 p., incl. ilustr.

Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1992, p. 501.

Pentru evoluția Bisericii Ortodoxe Române, în secolele XV-XVIII, vezi sinteza făcută de Krista ZACH, *Orthodoxe Kirche und rumänisches Volksbewußtsein im 15. Bis 18. Jahrhundert*, In Kommission bei Otto Harrassowitz (Editura), Wiesbaden, 1977, 223 p. (= Schriften zur Geistesgeschichte des Östlichen Europa, Band 11).

nu mai aveau nici o competență de jurisdicție canonică asupra românilor din Transilvania, precum și asupra celorlalți ortodocși din Regatul Ungariei. De facto însă, lucrurile au stat cu totul altfel.

După anul 1691 avem două numiri și hirotoniri de arhierei, pentru Mitropolia Transilvaniei, făcute de mitropolitul Teodosie Veștemeanul al Ungrovlahiei (1668-1672 și 1679-1708). Este vorba de mitropoliții Teofil, hirotonit întru arhiereu, la București, în data de 18 septembrie 1692 și Atanasie Anghel, hirotonit întru arhiereu tot la București, la 22 ianuarie 1698. Interzicerea legăturilor canonice și de jurisdicție ale ierarhilor ardeleni, cu exarhul lor canonic, mitropolitul Ungrovlahiei, Curtea Imperială a realizat-o prin a doua diplomă leopoldină, a împăratului Leopold I, din 19/30 martie 1701, document care trebuie considerat ca adevăratul act de întemeiere al Bisericii Unite din Transilvania.⁴

Manifestul de Unire al lui Atanasie Anghel din 7 octombrie 1698, face referire la rescriptul imperial, din 20 august 1691, atunci când se referă la „...Patriarhul de sub biruința Înălției Sale [care] să-lu hirotonească...” pe urmașul său în scaunul de la Alba Iulia sau „Bălgrad”. Acest Patriarh „de sub stăpânirea Măriei Sale...”, nu era nici cel latin, adică romano-catolic de Aquileia-Udine, nici cel latin de Grado-Veneția, ci marele patriarh sârb ortodox Arsenie III Cernoiević de Peć – Ipek (1674-1690), apoi Mitropolit de Krušedol, apoi de Carloviț [Sremski Karlovci, Сремски Карловци (sârb.), Karlowitz (germ.), Karlóca (ung.), din Serbia-Voivodina, (1690-1706), împreună cu urmașii săi, cu rang de mitropoliți, de la Carloviț.⁵

Sinodul episcopilor uniți de la Viena, din anul 1773⁶

Nu numai Leopold I (1658-1705), dar și urmașii acestuia la tron au căutat să imite și să continue pe împărații romei, să aplice sistemul otoman de „roum millett”, în politica lor față de popoarele ortodoxe și unite din Imperiul Habsburgic, după cum au procedat turcii, față de creștinii din împărăția padișahului.

În continuare, fiind vorba de Maria Theresia (1740-1780), menționăm că această împărăteasă și regină a fost și poate fi comparată cu un BASILEVS romeu sau bizantin, nu numai în ce privește atitudinea ei față de uniți, ci în tot stilul acesteia de guvernare. Spunem „Basilevs”, Βασιλεύς, adică „împărat”, nu „Basilissa”, Βασιλίσα, „împărăteasă”.⁷ Maria Theresia a fost și va rămâne una din personalitățile cele mai importante din Dinastia de Habsburg și pe măsură ce trece timpul, i se mărește și nimbul de glorie în memoria urmașilor, dar mai ales în contextul istoriei Imperiului Habsburgic, din secolul al XVIII-lea.

Deși numai „împărăteasă consortă”, iar din anul 1765 „împărăteasă văduvă”, *Witwe Kaiserin*, regină a Ungariei, din anul 1741 și a Boemiei, din anul 1743, de facto Imperiul a fost condus timp de 40 de ani de către Arhiducesa Maria Theresia de Habsburg, cu un devotament și un spirit de sacrificiu unic. Cine studiază epoca 1740–1780, din istoria Austriei, rămâne impresionat de

⁴ Prima diplomă leopoldină, pentru români, este numită așa din 16 februarie, 1699.

⁵ Textul *Manifestului de Unire cu Roma*, din anul 1698 este comentat cu acribie și reprodus de Nicolae DENSUȘIANU, *Independența bisericească a Mitropoliei Române de Alba Iulia...*, Edițiunea „Gazetei Transilvaniei”, Brașov, 1893, p. 17-24, u.

⁶ Acest capitol a fost deja prelucrat și publicat de noi într-o altă formă, în cartea: Ioan Marin MĂLIŢĂȘ *Bizant, Roma, Viena și fenomenul uniatic*, Oradea, 1997, p. 43-48, având subtitlul: „O moștenire și practică tipic bizantină la curtea imperială din Viena – Sinodul episcopilor uniți din 1773”. Textul a fost reluat și publicat în revista *Cetatea Culturală*, Cluj-Napoca, an IV, nr. 9 (37), septembrie, 2001, p. 4-5, sub titlul: „Sinodul episcopilor uniți din 1773. Moștenire și practică tipic bizantină la curtea imperială din Viena”.

⁷ Regina TAMAR a Georgiei (1184–1213) urmând modelul romeu, adică bizantin, se intitula sau se considera și ea „rege”, nu „regină”, adică „basilevs”, nu „basilissa”, Georgiei. Tamar a fost poate cea mai mare și importantă regină a Georgiei.

programul de guvernământ amplu și de diversitatea problemelor, pe care această împărăteasă le-a inițiat, condus, stăpânit, supravegheat sau delegat, cu o disciplină de fier, cu dăruire și cu spirit de sacrificiu. În politica bisericească a fost de asemenea foarte activă, pricepută, abilă, dar și autoritară.

La îndemnul, sub directul patronaj și sub protecția Mariei Tereza – precum au procedat odinioară bazele romei cu Biserica Ortodoxă, înainte de anul 1453 – a fost convocat și s-au desfășurat și lucrările SINODULUI Episcopilor uniți din Imperiul Habsburgic, de la Viena, din anul 1773. Acest Sinod a marcat ideologic drumul și a trasat stilul de activitate și modul de desfășurare al Bisericii Unite, pentru aproximativ 150 de ani (1773-1918), în toate cele patru Dieceze greco-catolice din Imperiul Habsburgic: Marča, *et Svidnicensis* [din 1777 Križevci, Kreutz, Crisiensis], Muncaci, Oradea și [Alba Iulia] – Făgăraș, independent de limba, naționalitatea și localizarea lor geografică.⁸ Se urmărea prin această apropiere și crearea unei legături, a unei osmoze, dintre eparhiile unite în Imperiu. Această acțiune de integrare și de omogenizare a relațiilor dintre eparhii trebuia să înceapă, să fie marcată și de un învățământ teologic unic și unitar, cu un cuvânt, să înceapă încă în faza de seminar, adică de pregătire a viitorilor preoți uniți. În scopul acesta, tot Maria Tereza a și creat Seminarul Central Barbareum, de la Viena, în anul 1775, ca internat, pentru studenții uniți, care studiau teologia romano-catolică, de la Universitatea din capitala imperială.

Sinodul de la Viena, din anul 1773, este o acțiune tipic bizantină, adaptată în și pentru cadrul catolic, nu ortodox și prin care se urmărea nu numai imitarea, dar și continuarea la Viena, a stilului și a prerogativelor basileilor de la Constantinopol, dinaintea de anul 1453, în ideea de TRANSLATIO IMPERII, adică de translație, de trecere sau transfer al drepturilor și prerogativelor Imperiului Romeilor, de la Constantinopol, și preluarea acestora, de către monarhii Imperiului Occidental. Pe de altă parte, Maria Tereza mai continua și ceea ce inițiasse împăratul Carol cel Mare (ca rege 768-814, din anul 800 împărat), prin Sinoadele apusene, ale episcopilor de rit latin, de la Frankfurt, din anul 794, de la Aachen, 809 etc. Dar, Bisericele Unite din Imperiul Habsburgic aveau nevoie de un astfel de Sinod, ca element unitar și de orientare, ca sursă a diferitelor impulsuri de ordin pastoral, școlar, liturgic etc., întrunirea din anul 1773 constituind și un răspuns și o continuare a problemelor dezbătute de eparhiile unite din regatul Poloniei, la Sinodul de la ŽAMOŠC, din anul 1720. Pentru uniții din Regatul Poloniei, Sinodul de la Žamošč, din anul 1720 a avut ponderea echivalentă Sinodului de la Viena, din anul 1773, a uniților din eparhiile Imperiului Habsburgic.

Împărăteasa Maria Tereza a convocat Sinodul de la Viena, prin Decretul din 24 februarie 1773. Prima sesiune a Sinodului de la Viena a fost programată pentru data de 1 martie, iar a doua sesiune pentru 16 martie, 1773. Lucrările Sinodului au fost extinse în 19 sesiuni, de fapt în 18, pentru că ultima sesiune sinodală, s-a ocupat doar de redactarea, acceptarea și semnarea de către toți participanții a *documentului final Sinodal*. Durata ținerii lucrărilor sinodale s-a extins de la 1 martie, până la 24 aprilie 1773, stilul vechi.

Sesiunea finală a Sinodului s-a ținut pe data de 24 aprilie 1773, când s-a redactat documentul final sinodal. Pe data de 25 aprilie, stil vechi / 6 mai, stil nou 1773, notarul Sinodului a înmănat împărătesei DOCUMENTUL final SINODAL.

În preajma încheierii lucrărilor acestui Sinod, au fost hirotoniți și doi episcopi uniți, servicii Divine festive, la care a participat chiar și împărăteasa Maria Theresia și oficialitățile de la Curte, au avut loc în Biserica Curții Sf. Michael [Michaelerkirche], de lângă Palatul Imperial, din Viena. Este vorba de ipopsifiul Grigorie Maior, pentru Eparhia [Alba Iulia] Făgărașului – Blaj (1773-1782), hirotonit întru arhiereu la data de 23 aprilie / 4 mai (de Sf. Gheorghe) și de ipopsifiul Andreas

⁸ Cel mai bun studiu monografic al Sinodului de la Viena, din anul 1773, cu *Anexa* tuturor documentelor aferente, l-a realizat Prof. Michael LACKO S.J., *Synodus Episcoporum Ritus Byzantini Catholicorum ex antiqua Hungaria Vindobonae a. 1773 celebrata*, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1975, 320 p. (= extras din rev. *Orientalia Christiana Analecta*, Roma, nr. 199).

Vezi și: Ernst Christoph SUTTNER, *Die Synoden von Zamošč (1720) und Wien (1773) als prägende Ereignisse für die Unierten Polens und der Donaumonarchie*, în *Ostkirchliche Studien*, Würzburg, Augustiner Verlag, an 44, 1995., p. 274-291.

Vezi și lucrările noastre:

1). *Bizanț, Roma, Viena și fenomenul uniatic...*, Op. cit., p. 43-48 ;

2). *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza...*, Op. cit., p. 75.

Bačinsky, pentru Eparhia Muncaciului (1773-1809), hirotonit întru arhiereu la data de 6 iunie/26 mai 1773. Episcopul hirotonitor al celor doi ipopsifii – Grigorie Maior și Andreas Bačinsky – a fost Vasile Božičković titular de Svidnik și Diocletianopolis în Palestina, al Eparhiei Marča (1759-1777), devenit Episcop de Križevci (1777-1785), în anul 1777, asistat de doi preoți. Locul în care s-au desfășurat lucrările sau sesiunile Sinodului din 1773 a fost Colegiul Croat romano-catolic, din Viena.

a.) Participanții la Sinodul de la Viena, din 1 martie-24 aprilie 1773

1). EPISCOPI⁹

- **V a s i l e** BOŽIČKOVIĆ, Vicar Apostolic al Marței (1759–1785), Episcop titular Diocletianopolitanus în Palestina (pentru Papa) et Svidnicensis (pentru împărăteasă), Vicar Ritual al Arhiepiscopului Latin de Zagreb, conform dispozițiilor Conciliului Lateran IV, din anul 1215 (canonul 9).
- **G r i g o r i e** MAIOR, nou alesul Episcop Unit al Eparhiei Făgărașului – Blaj (1773-1782), conform deciziilor florentine.
- **A n d r e i** BAČINSKI, nou alesul Episcop Unit Eparhiot al Muncaciului (1773–1809).
- **M e l e t i e** COVACI (1748–1775), de la Oradea, Episcop titular de Tegea (Peloponez), Vicar Ritual al Episcopului Latin de Oradea, pentru românii uniți din această Dieceză, conform Conciliului Lateran IV, canonul 9. Nu s-a prezentat la lucrările Sinodului, probabil din motive de bătrânețe, dar și din cauza drumului lung și obositor, de la Oradea, până la Viena.¹⁰

2). PREOȚI

a). Din „Eparhia Marcea”, adică Križevci, după anul 1777

Josaphat Bastašić, vicarul eparhial (=general) al Episcopului Vasile, de la Marča, care din anul 1775 a devenit și primul rector al Colegiului sau Seminarului Central Sfânta Barbara de la Viena.

b). Din Eparhia Muncaciului

- **Andreas** Žetkey, Canonic în Capitlul Eparhial și Arhidiaconul (=protopoul) Catedralei Episcopale, adică ecleziarh.
- **Gregorius** Borovsky, Canonic capitular și arhidiacon (=protopop) al ținutului Ugocea.
- **Sylvester** Kovečak, Protoegumenul Mănăstirii din Monte Černek, adică a ctitoriei domnești, Sfântul Nicolae din Munkaci.
- **Martyrius** Casper, Egumenul și arhimandritul Mănăstirii româno-rutene de la Póci, de lângă Debrețin.

c). Din Eparhia Făgărașului

- **Silvestru** Caliani, călugăr, asesor Consistorial, de la Mănăstirea Sfânta Treime din Blaj.
- **Ignatie** Darabant, călugăr, asesor Consistorial, de la Mănăstirea Sfânta Treime, din Blaj.
- **Augustin** Körösy, călugăr asesor Consistorial la Mănăstirea Sf. Treime și profesor la „humanioare”, adică la Liceul din Blaj.

Al 13-lea membru al Sinodului [de fapt al 12-lea, pentru că episcopul Meletie de la Oradea n-a venit la Viena] a fost Iosif Keresztury Notarul și Actuarul Sinodal, agent Aulic și delegatul împărătesei Maria Theresia.

⁹ Michael LACKO S.J., *Synodus Episcoporum Ritus Byzantini Catholicorum ex antiqua Hungaria Vindo-bonae a. 1773 celebrata*, Op. cit., p. 12-13: *Participes Synodi*.

¹⁰ Michael LACKO, *Synodus Episcoporum...*, Op. cit., p. 91, include în documentele privitoare la acest sinod și o scrisoare a Episcopului Meletie Kovač, către Stephanus Zembery, din 16 martie 1773: *Episcopus Meletius Kovač ad Stephanum Zembery*.

Călugării „consistoriali” de la Mănăstirea Sfânta Treime din Blaj erau asimilați în rang, funcție, drepturi și obligații cu canonicii capitulari sau cu Capitlu Diecezan, cum au latinii. Episcopul Ioan Bob al Făgărașului (1784-1830) i-a înlocuit pe „călugării asesori consistoriali”, cu Capitlu Diecezan, înființat de către acesta în anul 1806.

Precum este cazul și cu canonicii capitulari, „călugării consistoriali” trebuiau să-l ajute pe episcop în administrarea Eparhiei, la serviciile liturgice, în Catedrală, în Consistoriul Eparhial etc. și, în final, tot dintre ei, sau prin intermediul lor, se făcea și alegerea noului episcop.

Călugării consistoriali erau și profesori la școlile din Blaj.

b.) Din Cronica Sinodului – *Chronica Synodi* – și ordinea de zi sau materia lucrărilor sinodale

[Michael LACKO S.J, *Synodus Episcoporum...*, Op. cit., p. 13-14]

Lucrările Sinodului de la Viena, începute la data de 1/12 martie, au fost încheiate la 25 aprilie, 1773, stil vechi / 6 mai (stil nou) și s-au desfășurat în Colegiul romano-catolic Croat, de la Viena, în contextul celor 19 sesiuni, de fapt în 18, pentru că la cea de-a 19-a sesiune, s-a formulat și aprobat doar documentul final sinodal, document care, de fapt, înlocuia canoanele, care obișnuiau să se redacteze, aprobe și să se aplice, după fiecare sinod, indiferent ce caracter ar fi avut. La cele 18 sesiuni, s-au dezbătut aproximativ 14 probleme sau teme.

Temele sinodale [Michael LACKO S.J, *Synodus Episcoporum...*, Op. cit., p. 14-17]

1. Două greșeli erau incriminate în ediția *Abecedarului* unit rutean, din anul 1770, tipărit în Tipografia Ilirică a lui Joseph von KURZBÖCK, din Viena, unde:

a). după Rugăciunea Domnească, adică, după Tatăl nostru..., urma imediat ecfonisul „Că a Ta este Împărăția și Puterea și Mărirea...”, după cum prevede și rânduiala noastră liturgică în Biserica Răsăritului – atât la ortodocși, cât și la uniți – și nu Ave Maria, din *Salutatio Angelica*, după cum era rânduiala tridentină romano-catolică;

b). Simbolul, Crezul sau Credeul Atanasian din textul *Abecedarului* amintit, nu conține particula „Filioque”;

Acest *Abecedar* a fost tipărit cu aprobarea sau binecuvântarea episcopului local Ioan Bradač (1768-1772) al Muncaciului, iar cenzor al Tipografiei imperiale ilirice de la Viena a fost ieromonahul Grigorie Maior (1770–1773).

Conform Dispoziției Papei Clement XIV (1769-1774), episcopul Bradač „ar fi fost obligat” să includă particula „filioque” în Simbolul Atanasian. Noi ne mirăm însă ce a căutat Simbolul Atanasian într-un *Abecedar* unit? Ritul nostru dispune de Simbolul de Credință Niceo – Constantinopolitan, al cărui text, până astăzi trebuie rostit tot fără particula „filioque”, așa după cum a stabilit și Conciliul Florentin, în anul 1439. Din cauza acestor omisiuni și „greșeli dogmatice”, ediția *Abecedarului* era sistată, trebuind corectată, așteptându-se de la împărăteasă noi dispoziții în acest scop.

2). Era incriminat ZBORNİKUL unit rutean, tipărit tot de episcopul Ioan Bradač, în Tipografia Crăiască Ilirică a lui Joseph von Kurzboeck, din Viena, în anul 1771. Zbornikul respectiv conținea un Sinaxar și un Calendar cu sfinți slavi și locali, care, nu erau considerați „catolici” sau *măcar* „uniți”, ci erau ortodocși... Urmașul lui Bradač, episcopul nou ales, Andreas Bačinsky a justificat și apărut textul Sinaxarului și Calendarului, adică al sfinților slavi și locali, din Zbornik, dar a fost contrazis de către ceilalți doi episcopi, Grigorie Maior și Vasile Božičković. Acești doi episcopi, din urmă, doreau ediții neutre de Zbornik, precum și pentru cărțile liturgice, însă fără sfinți locali, pentru ca edițiile respective să poată fi utilizate și în parohiile de limbă slavă, din celelalte eparhii unite, de pe cuprinsul Imperiului Habsburgic, nu numai pe teritoriul Eparhiei Muncaciului.

În final s-a decis ca ediția următoare a Zbornikului să fie tipărită fără Calendar și Sinaxar, pentru acestea două din urmă trebuind să se ceară aprobarea Sfântului Scaun de la Roma.

3). Sinodalii au decis și cereau ca textele din edițiile viitoare ale cărților de ritual [liturgice], să fie examinate înainte de tipărire, atât din punct de vedere doctrinal, cât și liturgic, lingvistic etc., iar la ectenii să fie pomenit numele Papei și al împăratului, nu numai acela al episcopului locului.

4). Sinodalii au decis să se stabilească lista cărților liturgice, dar numai în ordinea urgenței și a utilizării acestora și ca manuale școlare, adică în scop catehetic și didactic. Episcopilor le revenea și sarcina să se ocupe de această problemă în eparhiile lor.

5). Fostul cenzor imperial [regesc sau crăiesc] al Tipografiei lui von Kurzböck, ieromonahul Grigorie Maior, devenind episcop, împărăteasa a cerut ca în locul acestuia, cei trei episcopi să aleagă prin vot secret, trei candidați, dintre care Maria Theresia să numească unul. Episcopii s-au conformat ordinului imperial, iar Maria Theresia a numit ca urmaș al lui Grigorie Maior în funcția de cenzor crăiesc, pe ieromonahul Josaphat Bastašić, până atunci Protosinghel sau Vicar [General] Eparhial al Episcopului unit Vasile Božičković, din Croația.

6). Maria Theresia, prin intermediul Cancelariilor Aulice Transilvane și Ungurești cu sediul la Viena, a cerut episcopilor să elaboreze noi INSTRUCȚIUNI, privind activitatea actualului cenzor regesc al „cărților ilirice”, Josaphat Bastašić.

7). Acest punct se referea la reducerea sărbătorilor liturgice cu ținere. La insistențele împărătesei Maria Theresia se urmărea aplicarea modelului romano-catolic în Bisericile Unite, iar mai târziu și în cele Ortodoxe din Imperiul Habsburgic.¹¹ Din cauza comuniunii de viață liturgică, limbă și calendar, a uniților cu ortodocșii, sinodalii trebuiau să țină cont de Biserica Ortodoxă, și numai de comun acord cu aceasta, se putea face o reducere a sărbătorilor bisericești cu ținere. În felul acesta se asigura nu numai acceptarea la bază, adică în masele de credincioși a acestei acțiuni, dar astfel se păstra și caracterul unitar al acțiunilor comune de calendar ortodoxo-unite.

Maria Theresia obținuse acordul Sfântului Scaun, privind reducerea sărbătorilor liturgice cu ținere, adică menționate cu roșu în calendar, pentru ritul latin sau romano-catolic în Imperiu. Este vorba de toate duminicile de peste an, la care se mai adăugau încă 16 zile de peste săptămână, de-a lungul anului liturgic.

Sinodul urma să stabilească, care sărbători liturgice de peste săptămână, de-a lungul anului, trebuie să menținute cu cruce roșie, adică să fie cu ținere sau obligatorii și, care să fie trecute cu cruce neagră, adică facultative sau fără ținere sau obligație de întrerupere a lucrului și de frecventare a Sfintei Liturghii, numărul lor menținându-se totuși în contextul sau în cadrul celor 16 zile lucrătoare pe an. Privind problema reducerii sărbătorilor cu ținere, împărăteasa și Sinodul aveau nevoie nu numai de aprobarea Sfântului Scaun, dar și de cooperarea și accețiunea Episcopilor Ortodoxe din Imperiu, cu care uniții aveau comuniunea de calendar, de limbă și de rânduieli liturgice, dar și de vecinătate, trăind în sate vecine, în căsătorii mixte sau amestecați – uniți și ortodocși – în diferite localități.

8). Corectarea abuzurilor și exceselor privitoare la taxele stolare, adică privitoare la veniturile epitrahilului. Împărăteasa cerea episcopilor să reguleze în mod unitar și obiectiv taxele stolare, prin fixarea unor tabele cunoscute public, pentru toate serviciile liturgice și asistențele religioase prestate de clerul unit, credincioșilor acestora și, acolo unde aceste taxe sunt prea mari, să fie reduse sau corectate.

Episcopul Făgărașului Grigorie Maior a declarat că nu avea astfel de tabele cu taxele stolare, dar se va orienta după cele ale episcopului de Muncaci. Tabelele episcopilor de Muncaci și Marča/Križevci, trebuiau și acestea corectate și aduse la zi.

9). S-a discutat privitor la dificultățile sau defecțiunile preoților, privind desfășurarea activității lor pastorale, în cadrul eparhiilor unite. Se cerea găsirea unor metode noi de impulsioneare a activității pastorale. Protocolul Sinodal menționa, de pildă Eparhia Muncaciului, unde se cerea ca

¹¹ Willibald Maria PLÖCHL, *Die Orthodoxe Kirche in der habsburgischen Donaumonarchie (1526-1918)*, în *Balkan Studies*, Thesaloniki, 13, 1972, 1, p. 17-30.

episcopul și autoritățile civile locale să contribuie la îmbunătățirea activității pastorale, mai ales în „...Valle Bukovcensi in Districtu Verchovinensi, quae insufficiens erat, omnino perficeretur.”¹²

10). La Sinod s-a discutat și starea deficientă, de pregătire intelectuală a clerului din eparhii, la care se mai adaugă și situația lor socială demnă de plâns, în comparație cu aceea a clerului romano-catolic, din vecinătatea parohiilor unite, în special, și din întreg Imperiul, în general. În acest context, sinodalii cereau împărătesei să dispună punerea în aplicare a dispozițiilor formulate în Prima Diplomă Leopoldină, din 16 februarie 1699. Pentru remedierea acestei situații, sinodalii mai cereau împrăștierea – măcar al unor parohii unite – cu teren agricol, probabil a celor deficitare și remunerarea clerului din satele unde preoții erau lipsiți de orice sursă de existență.

11). Pe cât era de mizeră starea clerului de parohie, pe atât de grea era aceea a credincioșilor uniți din întreg Imperiul, cu opreliști, șicane și discriminări la tot pasul. În acest context, episcopii au cerut împărătesei să dispună ca, în viitor, copiii preoților uniți să nu fie respinși din școlile publice. Se mai cerea încă să fie admiși și credincioșii uniți laici în funcțiile publice, nu numai cei ai religiilor recepte: romano-catolici, luterani, calvini și unitarieni. Menționăm în acest cadru că nici în Imperiul Otoman, creștinii nu erau admiși în funcțiile publice, acest sector de activitate fiind rezervat doar cetățenilor musulmani sau „creștinilor” care s-au convertit la islam, adică s-au turcit.

12). Prozelitismul „misionarilor populari”, romano-catolici, desfășurat de aceștia printre credincioșii uniți [și ortodocși, n.n.], era o altă problemă, pe care sinodalii au dezbătut-o, informându-o pe împărăteasă și implorându-o să-i ajute, adică să-i protejeze pe uniți contra *pericolului romano-catolicizant*. Misionarii latini desfășurau în mod nestingherit acțiuni de prozelitism, „vânare”, atragere, convertire și cumpărare a uniților, la ritul romano-catolic, fără să întrebe sau să ceară permisiunea episcopilor uniți locali. Se mai cerea ca misionarii latini să nu mai activeze printre credincioșii uniți, fără permisiunea episcopilor acestora. Pe de alta parte, sinodalii mai cereau ca episcopii romano-catolici locali, să sugereze și să îndemne clerul latin, de-a manifesta mai mult spirit caritativ și de solidaritate și de întrajutorare cu „frații lor de credință”, adică cu clerul unit, să armonizeze cu aceștia, nu să le facă concurență și să-i disprețuiască.

13). Pentru prestigiul și promovarea Unirii, împărăteasa era rugată să dispună înlocuirea unor termeni peiorativi la adresa clerului și a Bisericii „Catolice de rit bizantin”, cu forme și expresii adecvate și unanim acceptate de către cei în cauză, adică de către uniți. Astfel, „uniții și Biserica acestora”, să nu mai fie numită „Graeci Ritus Uniti” – [uniți de rit grec], ci „Graeci Ritus Catholici” – [catolici de rit grec], iar clerul acesteia să nu mai fie numit în derâdere „popi”, ci „parohi”, „păstori de suflute” sau scurt „preoți”.¹³

Se vede așadar, că, încă la anul 1773, uniții din Imperiu au pierdut deja conștiința apartenenței lor, la Biserica Răsăritului, și, din snobism sau [și] oportunism, doreau o asimilare și o accentuare a caracterul „catolic” exterior al Bisericii lor, nu o menținere a identității lor ortodoxe sau răsăritene, din interiorul sau specificul acestei instituții, devenită, cu trecerea timpului, atât de hibridă, sincretistă, sectară și oscilantă. Acest lucru se poate constata și prin adoptarea sutanei romano-catolice de către preoți și episcopi, cu toate însemnele și pontificaliile latine: brâu roșu cu frangiuri, bumbii la reverendă, crucea pectorală, pileus, beret, mănuși și pantofi „liturgici”, inel arhieresc etc. Probabil această propunere a venit din partea episcopilor slavi: Vasile Božičković și Andreas Bačinsky, deoarece Grigorie Maior nu era prea latinizant, fapt ce-l vom constata, în mod indirect, și din punctul ultim, nr. 14, din ordinea de zi a Sinodului.

¹² Michael LACKO, *Synodus Episcoporum...*, Op. cit., p. 16.

¹³ Apartenența confesională a ortodocșilor de pe cuprinsul Imperiului Habsburgic era menționată de Cancelaria Imperială în mod asemănător „Graeci Ritus non uniti”, pentru a fi diferențiați de uniți, care erau „Graeci Ritus Uniti”. În limba de cancelarie ungurească s-a menținut până astăzi termenul de apartenență confesională a Bisericii Ortodoxe într-o formă de exprimare asemănătoare: Görög-Keleti Templom – *Biserica Greco-Orientală*, spre a fi deosebită de Görög-Katolikus Templom – *Biserica Greco-Catolică*.

14). Prin Diploma din 21 august 1738, Carol al VI-lea, a conferit Mănăstirii – Catedrale de la Sfânta Treime din Blaj statutul de Fundație Imperială – Stift (cumva analog titlului de *Ctitoria* sau *Lavră*, în Răsărit)¹⁴ – cu toate drepturile și obligațiile care decurgeau din acest decret. În felul acesta, Mănăstirea – Catedrală Sfânta Treime de la Blaj a devenit un „Stift”, unde obștea călugărilor țineau și loc de *canonici capitulari* în sensul juridic și canonic austriac, cu obligația de „*stabilitas loci*”, pentru monahi, adică nu se putea transfera sau muta într-o altă mănăstire. Aceste măsuri aveau scopul de-a menține caracterul monastic al Episcopiei Unite a Făgărașului și al episcopului acesteia, fapt pentru care Episcopul Inochentie Micu Klein a și propus împăratului Carol al VI-lea, să instituie *Fundația Călugărilor Consistoriali*, de la Sfânta Treime din Blaj. Conventul de acolo era astfel asimilat în drepturi și în obligații cu CAPITLUL sau canonicii diecezeni, din Biserica Romano-Catolică. Monahii consistoriali erau numiți astfel, pentru că, în conformitate cu literile fundamentale imperiale, din anul 1738, aceștia erau obligați să-l ajute pe episcop, atât la slujbele arhieresti și festivitățile din Catedrală, cât și la Consistor, adică în aparatul administrativ al Eparhiei, precum și în activitatea didactică [la cele trei școli de la Blaj], și în aceea pastorală și misionară.

Modelul de la Blaj, sinodali au dorit să-l introducă în toate eparhiile unite, nu numai pentru păstrarea în mod unitar a structurilor diecezene, dar mai ales pentru accentuarea și conservarea caracterului monastic și răsăritean al eparhiilor unite și al episcopilor acestora, bine fiind știut că o catedrală și o reședință episcopală ortodoxă și unită, au *statut canonic de mănăstire*, deoarece înțâistătorul acestora este și trebuie să fie călugăr.

Propunerea credem că a venit din partea episcopului Grigorie Maior sau a fost susținută de acesta, însă a fost categoric respinsă și criticată de către episcopul de la Muncaci, Andreas Bačinsky. De constatat este la acest episcop că, în anul 1773, avea deja la Muncaci un „capitlu” de „canonici”, Eparhia fiind constituită în anul 1771, prin Bulla Papei Clemente XIV (1769-1774), *Eximia regalium*, din 19 septembrie, 1771. După retragerea episcopului Grigorie Maior de la conducerea Eparhiei Făgărașului, în anul 1782, sub episcopul Ioan Bob (1784–1830) și Blajul a renunțat la „monahii consistoriali”, în anul 1806-1807, înființându-se și acolo Capitlul Diecezan al canonicilor, cu șapte locuri (Staluri), așa cum aveau și episcopii romano-catolici. Unul dintre canonici era Prepozitul Capitlului, *Praepositus et Canonicus Capitularis*.¹⁵ Spre deosebire de Blaj, la Oradea *Capitlul Diecezan*, cu cinci canonici, a fost înființat odată cu fondarea Episcopiei Unite de acolo, prin Bulla *Indefessum personarum*, din 16 iunie 1777.¹⁶ Privitor la Fundația Imperială de la Blaj, încă din anul 1781, Iosif al II-lea a interzis primirea de novici la Mănăstirea-Catedrală Sfânta Treime.

Sesiunile sau ședințele sinodale au avut loc, după cum urmează:

[Michael LACKO S.J, *Synodus Episcoporum...*, Op. cit., p. 33-68]

Protocollum sessionum, p. 33-68

prima sesiune a avut loc în data de 1 martie, stilul nou, 1773, 13 martie stil vechi;

a doua sesiune a avut loc în data de 16 martie;

a treia sesiune a avut loc în data de 17 martie;

a patra și a cincea sesiune au avut loc în zilele de 18 și 20 martie;

a șasea sesiune a avut loc în data de 22 martie;

¹⁴ Vezi capitolul *Die österreichische Gesetzgebung und die Umwandlung der Ctitoria in einen Patronat*, p. 49-55, la: Nicolae (Nectarie) COTLARCIUC, *Stifterrecht und Kirchenpatronat im Fürstentum Moldau und in der Bukowina*, von..., Stuttgart, 1907.

¹⁵ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1992, p. 530.

¹⁶ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Op. cit., vol. II, p. 535.

a șaptea sesiune a avut loc în data de 23 martie;
 a opta și a noua sesiune au avut loc în zilele de 26 și 27 martie;
 a zecea și a unsprezecea sesiune au avut loc în zilele de 29 și 30 martie;
 a 12 și 13 sesiune au avut loc în zilele de 3 și 4 aprilie;
 a 14 și 15 sesiune au avut loc în data de 8 aprilie;
 a 16, 17 și 18 sesiune au avut loc în zilele de 13, 14 și 15 aprilie;
 a 19 sesiune sau sesiunea finală, de elaborare și semnare a protocolului sinodal, a avut loc pe data de 24 aprilie / 6 mai 1773.

c.) Note pe marginea celor 14 teme sinodale

Cu excepția unor puncte, cum a fost povestea cu *Abecedarul*, de la Viena, din anul 1770 și *Zbornikul*, Viena, 1771, tipărite cu binecuvântarea Episcopului Ioan Bradač al Muncaciului (1768-1772), problemele dezbătute la lucrările Sinodului din 1 martie-6 mai, stilul nou, 1773, nu sunt cu nimic depășite sau lipsite de interes și de actualitate. Unele decizii sinodale, din anul 1773, astăzi le-am aprecia sau analiza, într-un mod cu totul diferit, însă pentru timpul acela, ele au constituit un act de curaj, de dreptate și mai ales de bunăvoință, atât din partea sinodalilor, cât mai ales a împărătesei Maria Theresia și a colaboratorilor acesteia de la Cancelariile Aulice Ungurești (și Croate) și Transilvane, ambele cu sediul în Viena.

Acest Sinod de la Viena, din anul 1773, se va desăvârși cu alte trei realizări ale Mariei Theresia, din anii 1773, 1775 și 1777, privitoare la Bisericiile Unite din Imperiu. Este vorba de: *a.* fondarea Seminarului Central Sfânta Barbara, din 7 respectiv 15 octombrie 1775; *b.* înființarea în anul 1777 a două Eparhii Unite, la Oradea Mare și la Križevci, constituite în mod canonic, în spiritul florentin și scoase sau separate de Episcopiile romano-catolice locale, cum s-a procedat și cu Eparhia Muncaciului, în anul 1771. Cu aceasta, s-a încheiat și starea umilitoare a episcopilor uniți, subordonați celor romano-catolici locali, în calitate de *vicari rituali*, după cum prevedea Conciliul Lateran IV, din anul 1215, prin canonul 9; *c.* prin desființarea ordinului iezuit, în data de 21 iulie 1773, episcopii Făgărașului au scăpat și de teroarea „teologului jezuit”, impus Mitropolitului Atanasie Anghel [devenit doar episcop, în anul 1701] și urmașilor acestuia, în anul 1701. În același an 1773, Maria Theresia a cerut reducerea sărbătorilor și pentru ortodocșii din Imperiu, după modelul aplicat uniților.

În anul 1775, împărăteasa a cerut și a obținut de la Papa Pius al VI-lea (1775-1799) aprobarea canonică pentru reducerea sărbătorilor cu ținare la uniții din Imperiul Habsburgic.

După acest Sinod și după evenimentele din anii 1773, 1775 și 1777, va începe să se contureze o altă conjunctură și se vor concretiza alte interese de ordin bisericesc, la Curtea Imperială din Viena. Prin realizările și evenimentele menționate anterior, Bisericii Unite din Imperiu i s-a imprimat deja un drum sigur și constant de evoluție, de manifestare și de activitate. Contribuțiile aduse de Sinodul Episcopilor Uniți de la Viena, din anul 1773, se vor desăvârși în anul 1862 cu *Enchiridionul canonic*, redactat de Episcopul Unit al Oradiei Iosif Papp Szilágyi (1863: *ENCHIRIDION Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, pro usu auditorum Theologiae, et eruditione cleri graeco-catholici, e propriis fontibus constructum, auctore Josepho PAPP-SZILÁGYI de Illyésfalva, S.S. Theologiae Doctore, Canonico graeci ritus Magno-Varadinensi, Abate tituli S. Pantelemonis de Rácz-Keve, Consiliario Regio, et insignis Ordinis Francisci Iosephi I. Equite, M[agno]-Varadini [Oradea], Typis Aloysii Tichy, 1862, 633 p.¹⁷; canonicul Dr. Augustin Luran a publicat ediția a doua, Magno Varadini

¹⁷ Iosif Papp Szilágyi de Illyésfalva a mai redactat și alte lucrări, dar de mai mică importanță:

1. *Scurtă istorie a credinței românilor*, Oradea, 1845; lucrare tradusă în germană de Stephan Ludwig Roth (Joseph Pap, *Geschichte des Glaubens der Rumänen*, cu o prefață de Stephan Ludwig Roth);
2. *Catehismușu unirei tuturor românilor*, Oradea, 1864.

[Oradea], Typis Eugenii Hollósy, 1880, 376 p., reprint 2018.¹⁸ Această carte a devenit îndreptarul canonic al tuturor eparhiilor unite, de rit bizantin, de pe cuprinsul Imperiului Habsburgic și din afara acestuia.

După anii 1780, urmașul la tron al Mariei Tereza (1740-1780), împăratul Iosif al II-lea (1780-1790), era animat de alte idei. În timpul domniei acestui împărat, Biserica Unită nu va mai fi confesiunea orientală, „preferată” a Habsburgilor. Iosif al II-lea a încercat, și a reușit în parte, să creeze un ECHILIBRU al balanței dintre uniți și ortodocși în Imperiul Habsburgic. De oportunitatea sau actualitatea creării acestui „echilibru” era conștientă și Maria Theresia și colaboratorii acesteia. De pildă, în anul 1761, baronul von Bartenstein, educatorul Prințului moștenitor Arhiducele Iosif [viitorul Împărat Iosif II], preciza în mai multe rânduri, în lucrarea sa „Kurzer Bericht...”, că în mod inutil investește Curtea Imperială pentru propaganda uniată, printre ortodocșii din Imperiul Habsburgic.

Bartenstein considera mult mai eficientă sprijinirea ortodocșilor, spre a se putea dezvolta și manifesta în credința lor fără nici o dificultate și opreliște, deoarece Ortodoxia nu se deosebește de credința catolică aproape de loc, în comparație cu confesiunile protestante. Pentru Bartenstein Unirea cu Roma era numai un mod de-a subordona foștii ortodocși, adică pe actualii episcopi și preoți uniți, episcopilor și ierarhiei latine, adică romano-catolice.¹⁹ În materie de doctrină sau privitor la salvarea sufletelor sau opera de mântuire, Bartenstein nu vedea nici o deosebire sau un dezavantaj în a fi catolic sau ortodox. Ambele confesiuni asigurau din plin posibilitatea de mântuire a credincioșilor și clerului lor. Deci, Unirile cu Roma nu și-ar aveau decât un rost politic, de stabilitate socială și de acumulare a puterii bisericești. La această concluzie ajunge un om de Stat austriac, încă înainte de anul 1761, când și-a terminat de redactat lucrarea:²⁰

„Da nun vorangezogene Bücher behörig übersehen und gutheißen; so erhellt daraus, daß die Katholische Religion von der nichtunirten Griechen bei weitem nicht so viel, als von den Lutheranern und Calvinisten zu befürchten habe; daß diese nicht wohl hoffen können, jene (die Nichtunirten) auf ihre Seiten wider die Katholischen zu bringen; hingegen deswegen desto mehr sich angelegen sein lassen, den Vervolgungszeit der letzteren wider die Nichtunirten zu unterhalten, und sich zu Nutze zu machen; daß im Gegentheil die Sicherheit der Katholischen Religion gegen ihre weit gefährlicheren Feinde und Glaubensgegner, die Lutheraner, Calvinisten und Arrianer in Ungarn und Siebenbürgen, wo ihre Anzahl jene der Katholischen übertrifft, von der Beibehaltung der illyrischen Nation desto gewisser abhänge, weil in dem Falle der Unterdrückung besagter Nation....”²¹

Un studiu monografic, privitor la Episcopul Iosif Papp Szilágyi a realizat Pr. Dr. Adrian-Vasile PODAR, *Iosif Papp Szilágyi (1813-1873) un ierarh iluminist*, Galaxia Gutenberg, 2010, 482 p.

¹⁸ *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae: Pro Usu Auditorum Theologiae, Et Eruditione Cleri Graeco-Catholici, e Propriis Fontibus Constructum* (Classic Reprint), Autor Josepho Papp-Szilagy, Ausgabe illustriert, Verlag Fb&c Limited, 2018, ISBN 1396619992, 9781396619991, Länge 404 Seiten.

¹⁹ Johann Christoph Baron von Bartenstein, *Kurzer Bericht von der Beschaffenheit der in hiesigen Erb-Koenigreichen und Landen zerstreuten zahlrechen Ilyrischen Nation*, Viena 1761, tipărită postum, la Frankfurt/Leipzig, 1802, sub titlul: „Kurzer Bericht von der Beschaffenheit der zerstreuten zahlrechen Ilyrischen Nation in kaiserl. königl. Erblanden” (XXVI + 148 p.), p. 110 și 105-106.

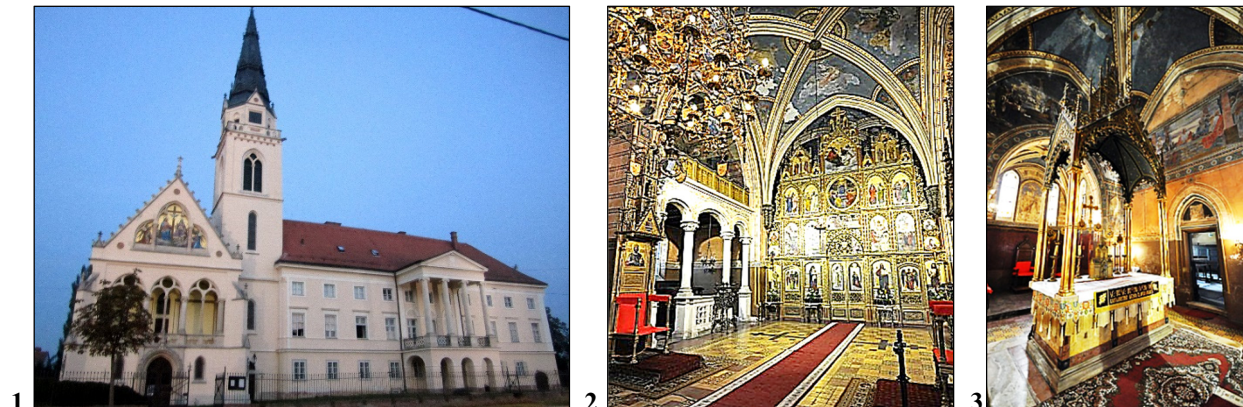
²⁰ Ibidem

Despre viața și activitatea lui Bartenstein, vezi lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINĂȘ, *Popoarele ortodoxe din Imperiul Habsburgic văzute de Baronul Johann Christoph Bartenstein*, Carte tipărită cu binecuvântarea I.P.S. Daniel Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Trinitas, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2001, 148 p. + XXVI + 148 facsimile (Anexa). Textul cărții lui Bartenstein, *Kurzer Bericht...*, Op. cit., este reprodus în Anexa lucrării noastre, XXVI+148 facsimile.

²¹ Bartenstein, *Kurzer Bericht...*, Op. cit., Frankfurt/Leipzig, 1802, p. 139

Deciziile Sinodului din 1773, de la Viena, cu modificările survenite pe parcurs, au fost normative în toate Eparhiile Unite, de rit bizantin, din Imperiul Habsburgic, până la anul 1918, adică până la căderea Monarhiei Austro–Ungare, după cum confirmă și Părintele Michael LACKO:

„Sine exaggeratione potest affirmari, Synodum anni 1773 fuisse pro catholicis orientalibus antiquae Hungariae basim vitae ecclesiasticae et publicae per 150 annos, id est usque ad dissolutionem antiquae Hungariae anno 1918”.²²

1. Catedrala Episcopala Preasfânta Treime din Križevci, Croația, iar construcția alăturată este Palatul Episcopal sau Reședința Episcopului, sec. XIX, fostă mănăstire augustiniană.²³

2. Iconostasul Catedralei Sfânta Treime din Križevci

„Iconostas in the Greek Catholic Cathedral of Holy Trinity in Križevci, an old Croatian town founded in 12th century, about 100 km from Zagreb. The above Croatian Coat of Arms is placed on the left of iconostas. The iconostasis and the pictures on the walls are works of famous Croatian painters including Ivan Tisov (he also made pictures in the Greek Catholic Church in Zagreb), Celestin Medovic and Bela Cikos-Sesija.”

Luat din: <https://www.pinterest.at/pin/569423946629856023/>

3. Altarul cu baldachin al Catedralei Episcopale Sfânta Treime, din Križevci.

²² Michael LACKO S.J., *Synodus Episcoporum...*, Op. cit., *Effectus Synodi*, p. 17.

²³ Vezi p. 111, din capitolul redactat de Michael Lacko, *Die Union in Kroatien (1611)*, p. 108-113, în vol.: *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit von Octavian BÂRLEA, Josef GILL, Michael LACKO, Verlag Karl Alber Freiburg/München, 1963, 452 p. [Orbis Academicus, Problemgeschichten der Wissenschaft in Dokumenten und Darstellungen, Im Verein mit W. Britzelmayr, R. Scherer, H. Schimank, G. Söngen, H. Thieme, E. Ungerer, Herausgegeben von Fritz WAGNER und Richard BRODFÜHRER†, Verlag Karl Alber Freiburg-München]; Man wählte dieses Städtchen – [Križevci (n.n.)] – als Sitz des Bischofs, weil die Kaiserin Maria Theresia das frühere Kloster der Augustiner zur Residenz des Bischofs bestimmt hatte, die damit verbundene Kirche als Kathedrale und die Güter des Klosters als Foundation. (p.111).

**Episcopul Jozafat Bastašić (1740-1793)
de Križevci (1787-1793),
primul rector al Seminarului Unit Sf. Barbara din Viena
și protagonistul *stilului teresian* de artă sacră bizantină
în Imperiul Habsburgic**

**A. Seminarul Central Sf. Barbara din Viena [1775-1784]
Regium generale Seminarium Graeco-Catholicum Viennae ad Sanctam
Barbaram, Генеральна греко-католицька духовна семінарія у Відні
«Барбарейум», *Barbareum* [ukr.] (Postgasse 8-12, 1010 Wien, Austria)**

Seminarul avea ca patron pe Sf. Mare Muceniniță Barbara (4 dec.)¹.

De trei elemente considerăm noi că ar trebui să țină cont un istoric, atunci când se ocupă de studierea istoriei popoarelor de confesiune ortodoxă sau unită, din cadrul Imperiului Habsburgic, numite în prima fază și „națiunea ilirică” – Ἰλλύριοι, Illyrii sau Illyri (lat.)² – mai ales pentru secolele XVII-XVIII:

¹ Racla cu moaștele Sfintei Barbara se păstrează în Catedrala Sf. Vladimir din Kiev, Ucraina.

² În timpul domniei Mariei Theresia (1740-1780), mai ales între anii 1767-1777, „Regatele” Croației, Slavoniei și Dalmației erau numite de către Cancelaria Imperială în formă prescurtată sau rezumativă REGATUL ILIRIEI, *Königreich Illyrien*. După anul 1777 s-a revenit la utilizarea numelor separate ale celor trei „regate”, mai ales că Croația era un Regat în uniune personală cu cel al Ungariei, încă din anul 1102, decizie exprimată prin diploma *Pacta conventa*, emisă de Regele Koloman al Ungariei (1095-1116), înainte de încoronarea acestuia la Biograd na Moru, Weißenburg (germ.), Zaravecchia (ital.), Tengerfőhervár (ung.), ca rege al Croației. Regatele Ilirice erau guvernate de la Viena, prin Deputăția de Curte Ilirică sau *Illyrische Hofdeputation*, fondată la Viena, în anul 1760, al cărei prim președinte a devenit Johann Christoph Baron von Bartenstein (1689-1767), instituție cu drepturi quasi egale cu ale Cancelariilor Aulice ale Boiemiei, Ungariei și Transilvaniei: Böhmisches Hofkanzlei, Cancellaria Aulica Bohemica, din anul 1526, până în anul 1918; Ungarische Hofkanzlei, Cancellaria Aulica Hungarica, sec. 1527-1848; Siebenbürgische Hofkanzlei, Cancellaria Aulica Transylvanica 1695-1782, când a fost unită cu Cancelaria Aulică a Ungariei. Situația s-a menținut până în anul 1791, când Leopold II (1790-1792) a reactivat-o, menținându-se astfel, până în anul 1867.

Lista Cancelariilor Aulice Ardeleni:

Contele Bethlen Miklós 1695-1706;

Funcția neocupată, postul vacant [üresedés] (1706-1742);

Nobilul Gyulaffy László (1742-1754);

Contele Bethlen Gábor (1755-1765);

Funcția neocupată, postul vacant [üresedés] (1765-1782);

1782-1791, Iosif II a înglobat Cancelaria Aulică Transilvană în cadrul Cancelariei Aulice Ungurești;

Contele Teleki Sámuel (1791-1822);

Nobilul Jósika János (1822-1837);

Baronul Nopcsa Elek (1837-1844);

Baronul Jósika Sámuel (1846-1848);

1848-1860 instituția a încetat să mai existe;

Baronul Kemény Ferenc (1860-1861);

1. Popoarele de religie creștină-răsăriteană, ca *instrumentum regni*;³

2. adoptarea de către Curtea Imperială Veneză a stilului și metodelor otomane de tratare și impozitare a „ilirilor”, ca cetățeni de gradul al doilea în Imperiu, cu excepția sârbilor, care se bucurau de „privilegiile ilirice”, încă din anul 1690, cu efectul de „etnarh” [sistemul otoman privind *națiunile confesionale* creștine] al episcopilor acestora, o consecință a epocii de „Bizanț după Bizanț”;

3. adoptarea metodei de studiere a istoriei acestor popoare, *atât de la centru spre provincie*, cât și *dinspre provincie spre centru* (centrul fiind capitala imperială și orașele administrative ale provinciilor, precum și centrele eparhiale etc.);

Iată cum „definea” istoricul, omul de stat, diplomatul și juristul Johann Christoph Baron von Bartenstein (1689-1767), din Viena, *națiunea ilirică*, la începutul lucrării acestuia, din anul 1761, *Kurzer Bericht von der Beschaffenheit der in hiesigen Erb-Koenigreichen und Landen zerstreuten zahlrechen Ilyrischen Nation*, tipărită postum, la Frankfurt/Leipzig, 1802, sub titlul: „Kurzer Bericht von der Beschaffenheit der zerstreuten zahlrechen Ilyrischen Nation in kaiserl. königl. Erblanden” (XXVI + 148 p.), p. 3:

„Unter dem Namen der ilyrischen Nation werden in den von weiland Kaiser Leopold Majestät glorwürdigsten Andenkens ihr im Jahre 1691 ertheilten Privilegien vornehmlich dreierlei Völker, als Raizen, Walachen und Ruthener, verstanden, die zwar in einigen Stücken sehr von einander unterschieden, doch alle insgesamt Griechen, und meistens nicht unirt sind.”⁴

La Sinodul sau *Soborul Mare* al Mitropoliei de Alba Iulia [din anul 1701 Episcopia Unită a Alba Iuliei, devenită sufragana a Arhiepiscopiei de Strigoni-Esztergom], din data de 8 iunie 1702, s-a discutat și problema trimerii tinerilor români merituosi la studii la Roma. Însă noi trebuie să începem nu cu Roma sau cu Viena, ci cu Târnăvia, Trnava (slov.), Tyrnau (germ.), Sâmbăta Mare, Nagy-Szombat (ung.), numită și „Roma Slovacă”, pentru Regatul Ungariei; cu Cluj-Napoca, pentru Marele Principat al Transilvaniei; cu Zagreb, pentru Croația, Regat aflat în uniune personală cu cel al Ungariei. Din motive prozelitiste, „în scopul lățirii sfintei uniri” – după cum s-a exprimat Cardinalului Leopold Kollonics, în rapoartele sale către Papa sau către alți demnitari – i-a îndemnat pe iezuiți să primească în școlile lor nu numai novici uniți, ci și ortodocși, dându-li-se tuturor posibilitatea de-a studia biennium și triennium, adică Teologia Romano-Catolică, în cadrul colegiilor acestora.⁵ Așa se întâmplă, că de prin anul 1697, pe lângă Universitatea Jezuită din Târnăvia, a început să funcționeze *Colegiul Iliric* – devenit din anul 1704 *Colegiul Janiano-Leopoldin* – pentru

Nobilul Nádasdy Ferenc (1861-1865);

Nobilul Haller Ferenc (1865-1867);

Luat din: https://hu.wikipedia.org/wiki/Erd%C3%A9lyi_Udvari_Kancell%C3%A1ria

[Erdélyi Udvari Kancellária]

Vezi și lista cancelariilor aulice ungurești, de la Viena (1527-1867): *Magyar Udvari Kancellária*; Liste der ungarischen Hofkanzler;

[https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_Udvari_Kancell%C3%A1ria]

Privitor la Arhiva Cancelariei Aulice Transilvane, vezi: Levéltári Leltárak 68 Magyar Országos Levéltár, *Erdélyi Kancelláriai Levéltár*, Repertórium, Összeállította: TRÓCSÁNYI Zsolt, A Kulturális Minisztérium Levéltári Igazgatósága megbízásából, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1976, KÉZIRAT, 50 p. [Inventare de arhivă, 68, Arhivele Naționale ale Ungariei, *Arhivele Cancelariei Aulice Transilvane*, Repertoriu, Redactat de TRÓCSÁNYI Zsolt, Autorizat de Departamentul de Arhive al Ministerului Culturii, Arhivele Naționale ale Ungariei, Budapesta, 1976, Manuscript (=text dactilografiat și multiplicat), 50 p.].

³ Vezi partea a patra, din capitolul II *Kirche*, Kirchenunion: *die Rumänen als instrumentum regni*, p. 49-62, la: Mathias BERNATH, *Habsburg und die Anfänge der rumänischen Nationsbildung*, von..., Leiden, E. J. Brill, (Olanda), 1972, 249 p. (=Studien zur Geschichte Osteuropas, Herausgegeben von W. PHILIPP u. P. SCHEIBERT, Band XV), vezi și traducerea în românește.

⁴ Textul acestei cărți este reprodus în *Anexa* lucrării noastre: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Popoarele ortodoxe din Imperiul Habsburgic văzute de Baronul Johann Christoph Bartenstein*, Carte tipărită cu binecuvântarea I.P.S. Daniel Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Trinitas, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2001, 148 p. + XXVI +148 facsimile (*Anexa*). Termenul de *greci*, „Griechen”, este în cazul de față analog celui de *iliri*, fiind luat din limbajul uzual al Bisericii Romane sau Catolice a vremii, prin care era desemnată *confesiunea ortodoxă*, cu sens peiorativ.

⁵ Nicolaus NILLES, *Symbolae a illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis in Terris Coronae S. Stephani...*, Op. cit., vol. I și II, Oeniponte [Innsbruck], 1885, p. 3, 8, 27, 29-32, 87, 139, 178, 191, 362, 384, 500, 854.

tinerii uniți, care doreau să studieze acolo teologia catolică. Mult mai clar este exprimată această dorință a Cardinalului Leopold Kollonics Arhiepiscop de Strigoni-Esztergom și Primat al Ungariei (1695-1707), în *litterele fundamentale* sau documentul acestuia de fondare a *Colegiului Janiano-Leopoldin* sau *Colegiul Iliric*, din Târnavia (Slovacia), dat la Viena, în data de 22 februarie 1704, document menționat de Nicolaus Nilles sub titlul: „Solemnes tabulae foundationis Janiano – Leopoldinae in favorem Causae factae”:

„Nos Leopoldus, miseratione Divina etc...” „... primo, ut annuus dictae Summae census pro Collegio Illirico Tyrnaviae inchoato, id est, pro Rascianae, Ruthenae, Valachicae et Illyricae Juventutis sustentatione et Graecae Ecclesiae cum Romana Unionis promotione fideliter impendatur: non quidem, ut alumni liberalius habeantur, sed ut ritu jam inchoato, vivendi et studendi mediis non destituatur.”⁶

Din anul 1702 și până la 1765, episcopii uniți din Transilvania au trimis din când în când, câte un elev român pentru studii la Universitatea Catolică din Viena, condusă de iezuiți, cu posibilitatea de-a locui în Colegiul Pasmaneum⁷, convict fondat în anul 1623, de Cardinalul Péter Pázmány de Panasz [Petrus Pazmanus (*lat.*)] Arhiepiscop de Strigoni – Esztergom și Primat al Ungariei (1616-1637).⁸ În anul 1765, episcopul Atanasie Rednic al Făgărașului (1764-1765) a obținut din partea conducerii Colegiului Pasmaneum, două locuri permanente, pentru doi elevi, din dieceza sa.⁹ Un an mai târziu, Atanasie Rednic a și trimis la Viena doi bursieri, în persoana lui Samuil Micu Klein și pe Alexandru Aron. După câțva timp, Aron a murit la Viena, iar în locul său a fost trimis un alt călugăr de la Blaj, Ștefan Pop. Timp de șase ani (1766-1772), Micu Klein și cu Pop au studiat „biennium”-ul și „triennium”-ul, la Universitatea din Viena, precum și problemele de germanistică.¹⁰

Posibilitatea elevilor români, din Transilvania, de-a studia la Roma și la Viena a fost reglementată însă de doi împărați habsburgi: Carol al VI-lea (1711-1740), pentru Roma și Maria Theresia (1740-1780), pentru Viena. În arhivele *Congregației de Propaganda Fide*, din Roma, istoricul Octavian Bârlea a descoperit actul unei intervenții a Împăratului Carol al VI-lea, din anii 1735 și 1736, prin care acesta cerea să i se asigure trei locuri permanente, pentru trei călugări din Dieceza Unită a Făgărașului, care să studieze la *Colegiul Urban*, al acestei Congregații, fondat în anul 1622. Intervenția a fost făcută însă post factum, deoarece până la data respectivă au mai studiat deja la Roma doi elevi uniți: Episcopul Ioan G. de Pataki al Făgărașului (1715-1727) și Samuil Caliani, intervenția împăratului marcând nu un început, ci doar o reglementare oficială, de creare a trei locuri permanente, pentru tinerii români studioși.

⁶ Ibidem. Vezi și p. 116, la: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Florilegium studiorum: studii de istorie bisericească a românilor* [volum dedicat Prea Cucernicului Părinte Profesor Dr. Mircea Păcurariu, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” din Sibiu, cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani: 30 iulie 1932-30 iulie 2002], Editura Imprimeriei de Vest, 2002, 136 p.

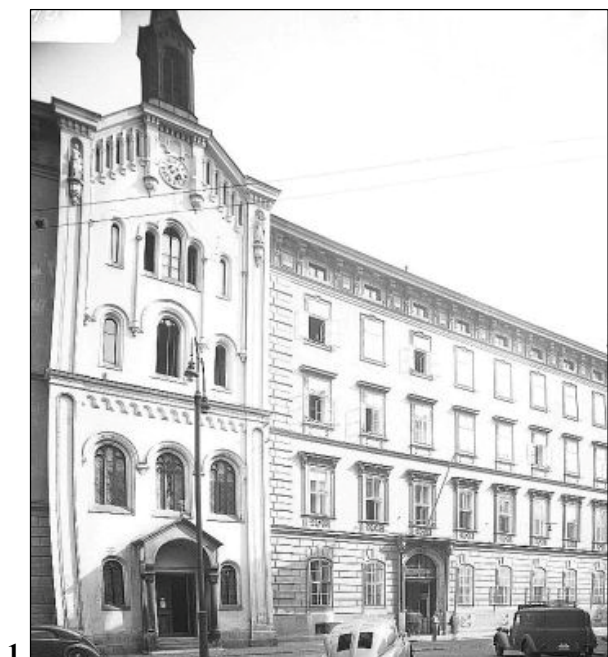
⁷ O monografie a Colegiului Pasmanian din Viena a realizat Carolus RIMELY, S.S. Theologiae Doctor, Collegii ejusdem vice-Rector, *Historia Collegii Pasmaniani, quam ex tabulariis conscripsit*, Viennae, Typis et sumptibus Congregationis Mechitaristicae, 1865, 403 p. [p. 13]. Vezi și p. 77, la: Octavian BÂRLEA, *Ex Historia Romena: Ioannes Bob Episcopus Fagarasiensis (1783-1830)*, Verlag Herder Freiburg, 1951, 464 p.

⁸ Péter Pázmány de Panasz s-a născut la Oradea, în data de 4 oct. 1570, din părinți unguri, de religie reformată CH, iar la vârsta de 13 ani s-a convertit la catolicism.

⁹ Nicolaus NILLES, *Symbolae ad illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis in Terris Coronae S. Stephani a...*, Op. cit., vol. I, p. 30-31. Documentul este păstrat în B.U.B. = Bibliothecae Universitatis Budapestinensis Hevenesinae msc. Collectionis tom XXIV, de qua vide p. 9.

¹⁰ Reluare din lucrarea noastră de doctorat, p. 168-174: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740-1780), a împăraților Iosif al II-lea (1780-1790) și Leopold al II-lea (1790-1792)*, Contribuții privind relațiile româno-austriece, Teză de doctorat în Teologie, Susținută la Facultatea de Teologie Romano-Catolică a Universității din Viena, 27 februarie-6 martie 1984, Oradea, 1994, 239 p., incl. documente.

Vezi și la: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Florilegium studiorum...*, Op. cit., p. 115-122.

1

2

1. Viena, Biserica Sfânta Barbara [A-1010 Wien, Postgasse 8-10] și clădirea fostului Seminar Unit Central, situat în partea stângă a sfântului lăcaș, așa cum arată acum, după transformările suferite de fațadă în anul 1852. Luat din: https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/images/c/cb/Postgasse8_c.jpg

2. Viena, Iconostasul terezian, amvonul și scaunul arhieresc de la Biserica Sfânta Barbara, 1775.

Luat din: [https://de.wikipedia.org/wiki/Barbarakirche_\(Wien\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Barbarakirche_(Wien))

În această biserică a avut loc și hirotonia într-un arhieru a Episcopului de Križevci, Josaphat Bastašić, în data de 6 decembrie 1790/*stil nou*.

A doua intervenție imperială, pentru alumni români și posibilitatea acestora de-a studia în apus, este aceea făcută de Împărăteasa Maria Theresia (1740-1780), prin fondarea Seminarului Unit Central St. Barbara, din Viena, din data de 7 octombrie 1775. La această dată, seminarul era deja amenajat, putând să-și înceapă activitatea, pregătirile fiind făcute în anii anteriori, adică după data de 21 iulie 1773, când Papa Clement XIV (1769-1774) a dat Breva *Dominus ac Redemptor*, prin care a desființat Ordinul Iezuit, *Societas Jesu* (lat.). Noua situație i-a inspirat Preotului unit Jozafat Bastašić [originar din Eparhia Marča [1611-1777, devenită Križevačke Eparhije (Eparhia de Križevci), din anul 1777] ideea să ceară Împărătesei Maria Theresia, ca o mică parte din imensa clădire a fostei Mănăstiri Iezuite, împreună cu Biserica acestora, Sf. Barbara, să fie destinate amenajării și fondării unui Seminar sau Convict [ca internat], pentru toți alumni uniți din eparhiile Imperiul Habsburgic, spre a putea studia Teologia Romano-Catolică, la Universitatea din Viena, care pe timpul acela se afla peste drum de fosta mănăstire. Încântată de propunerea lui *Josaphat Bařtasich* [conform modului de transcriere a numelui său în ortografia de cancelarie austriacă, a documentelor de epocă], Împărăteasa l-a delegat pe acest preot să preia el acțiunile de amenajare și de adaptare a părții de clădire din sudul Bisericii Sf. Barbara, la exigențele unui seminar teologic, adică internat, cu tot ce se impune unei astfel de instituții. Și Biserica Sf. Barbara trebuia și aceasta amenajată, în conformitate cu exigențele și specificul unei biserici răsăritene, fiind romano-catolică, până în anul 1773. Josaphat Bařtasich funcționa în acel timp ca noul cenzor imperial, de la Tipografia Ilirică „Regală” a lui Josef von Kurzboeck, din Viena. Era urmașul în această funcție al lui Grigorie Maior, care la 27 octombrie 1772 a fost numit de Împărăteasă Episcop al Făgărașului, iar în data de 23 aprilie 1773 a fost hirotonit într-un arhieru, în Biserica Curții, Sf. Michael, din Viena, în prezența

Împărătesei Maria Theresia. *Baſtasich* a rămas în această funcție până la data de 7 octombrie 1775, când a devenit primul Rector al Convictului Sf. Barbara, din Viena.

Amănunte, privitoare la cheltuielile, sursele contribuțiilor financiare, procesul de amenajare și înzestrare al bisericii și al clădirii Seminarului Barbareum, cu tot efortul depus de Josaphat Baſtasich în acest context, precum și modul de funcționare al acestei instituții, numărul de alumni, disciplina casei și deschiderea acestei instituții, cititorul le poate găsi în documentele 2, 3 și 4 din Anexa lucrării noastre de doctorat, p. 187-207, pe care le reproducem și la sfârșitul lucrării de față.¹¹ În plus, documentele nr. 3 și 4, din aceeași Anexă, pot fi considerate și o *prefigurare* a Statutului de funcționare a *Seminarului Sf. Barbara*, care în prima lui formulare a fost redactat prin anii 1777-1779. A doua versiune – sau „variante” definitivă sau oficială – a *Regulamentului casei sau de ordine interioară*, de la Convictul Sf. Barbara a fost redactat și editat în anul 1780: *Regii Seminarii Graeco-Catholici Viennae ad Sanctam Barbaram recens fundati Leges, atque Institutiones 1780*, Viena, 1780.¹² Autorul acestui Statut de funcționare al Seminarului, din 1780, este tot Josaphat Baſtasich.¹³ Dreptul de control canonic suprem, asupra activității interne, teologice, liturgice și de educație a studenților din Convictul Sf. Barbara, precum și asupra Rectorului Josaphat Baſtasich, în numele tuturor eparhiilor unite din Imperiul Habsburgic îl avea Episcopul de Marča (1775-1777), devenit de Križevci (1777-1784). Împărăteasa îi delegase lui Francisc Conte de Eszterhazi Cancelarul Aulic al Ungariei în Viena (1762-1787), controlul administrativ și civil asupra Seminarului Sf. Barbara, adică dreptul de control asupra Rectorului, personalului angajat, alumnilor, clădirii și bisericii, precum și privind modul de funcționare al noii instituții, a celui de desfășurare a lucrărilor de restaurare, de renovare, de adaptare și de înzestrare al acesteia, conform specificului unui astfel de așezământ, dar și referitor la încasarea și cheltuirea subvențiilor etc. În acest timp postul de Cancelar Aulic al Transilvaniei era vacant (1765-1782), iar agenda de lucru a acestuia a fost transferată Cancelariei Aulice Ungurești.¹⁴

În aceste condiții, instituția a funcționat până la *Decretul* Împăratului Iosif II (1780-1790), din data de 23 martie 1784, când Convictul Sf. Barbara a fost desființat, iar alumnii din țările de coroană ungurești au fost transferați la Agria [Eger (ung.), Erlau (germ.) Agria (lat.)], iar cei din Principatul Transilvaniei și din Galiția au fost transferați la Lwiw [Lwów (pol.), Lemberg (germ.), Leopoldis (lat.)].

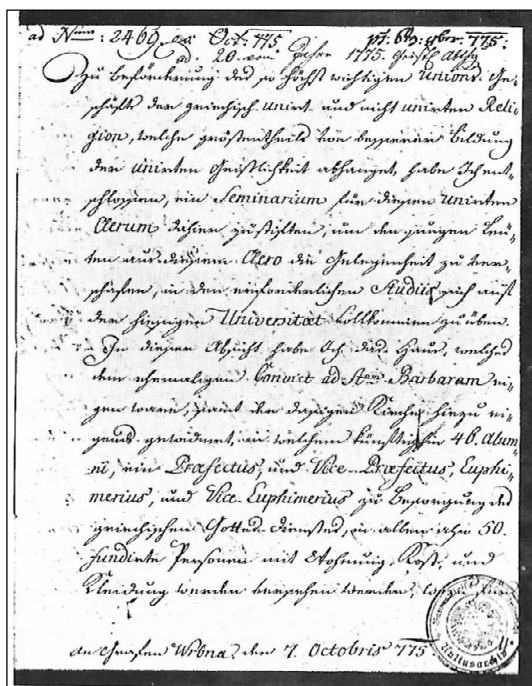
Încă de la deschiderea Convictului Sf. Barbara, în anul 1775, biserica servea și nevoilor sufletești și pastorale ale uniților stabiliți în capitala imperială, care erau și aceștia de diferite etnii: români, ruteni (*rusini*), slovaci, croați, greci, sârbi, ucrainieni etc. După anul 1784, biserica Sf. Barbara a rămas să deservască în continuare nevoilor sufletești ale uniților din Viena, ca parohie multietnică, însă pe parcursul vremii ucrainienii și-au arogat drepturi exclusive asupra ei, devenind ulterior parohie greco-catolică ucrainiană. Această biserică a avut același destin, care s-a putut constata și în vecinătatea ei, din partea grecilor ortodocși, cu cele două biserici, *Sfânta Treime*, de pe Fleischmarkt, nr. 13, 1010 Viena și *Sf. Gheorghe*, Am Hafnersteig, Griechengasse 5, 1010 Wien.

¹¹ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740-1780)*, Op. cit., p. 187-207.

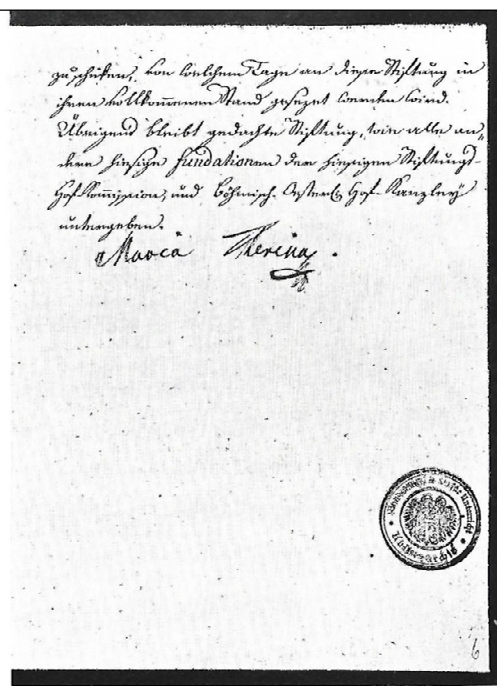
¹² Ibidem, p. 170 și mai ales p. 182, nota nr. 44: Verwaltungsarchiv zu Wien [Arhiva Administrativă, Viena], *Studienhofkommission*, Signatur 10/A: Gr. kath. Sem. Wien, nr. 105/1780. Documentele nr. 2, 3, 4, din Anexa tezei noastre de doctorat sunt documentele nr. 1, 2, 3, din Anexa prezentului studiu, despre Josaphat Bastašich.

¹³ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740-1780)*, Op. cit., p. 170.

¹⁴ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740-1780)*, Op. cit., p. 187-190.

Handbillett zur Stiftung der griech.-kath. Kirche und des Barbareums von Maria Theresia, erste und letzte Seite, 7. Oktober 1775

Handbillett zur Stiftung der griech.-kath. Kirche und des Barbareums von Maria Theresia, erste und letzte Seite, 7. Oktober 1775

Biletul de mână – Handbillet – pentru fondarea Seminarului Central Unit Sf. Barbara, din Viena, din 7 octombrie 1775, dat de Împărăteasa Maria Theresia – original –, prima și ultima pagină, reprodus de Willibald M. PLÖCHL, în anexa ilustrată a volumului II, *Bildteil*: Willibald M. Plöchl, *St. Barbara zu Wien*. Die Geschichte der griech.-kath. Kirche und Zentralpfarre St. Barbara (= Kirche und Recht 13/14, Beihefte zum Öster. Archiv für Kirchenrecht Herausgegeben von Willibald M. Plöchl Verlag Herder Wien), vol. I și II, Wien, 1975.

COPIA acestui Bilet de mână am reprodus-o și noi integral în anexa de documente a tezei de doctorat, doc. nr. 2, p. 187-190: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740-1780)*, Op. cit., p. 187-190.

Noi am reprodus integral copia acestui document în anexa lucrării noastre de doctorat, p. 187-188. Documentul se păstrează în: Österreichisches Staatsarchiv, *Allgemeines Verwaltungsarchiv*, Fundus: Studienhofkommission, Signatur 10/A ad 106-779, St. Barbara zu Wien, Folio 19B22, Fascikol 56, unde l-am consultat și l-am copiat și noi:

[Maria Theresia: *Handbillet*, Wien 7. Oktober 1775 – copie]¹⁵

Zu Beförderung des so höchst wichtigen Unions-Geschäfts der Griechisch-Unirt – und nicht unirten Religion, welche grösten Theils von besserer Bildung der unirten Geistlichkeit abhanget, habe ich entschlossen ein Seminarium für diesen unirten Clerum dahinzustiften, um der jungen Leuten aus diesem Clero die Gelegenheit zu verschafen, in den erforderlichen Studiis sich auf der hiesigen Universität vollkommen zu üben. In dieser Absicht habe ich das Haus, welches dem ehemaligen Convict ad Stam Barbaram eigen ware, samt der dasigen Kirche hiezu eigends gewidmet, in welchen künftigen 46 Alumni, ein Praefectus und Vice Praefectus, Euphimerius, und Vice-Euphimerius zu Besorgung des Griechischen Gottesdienstes, in allen also 50 fundirte Persohne mit Wohnung, Kost und Kleydung werden versehen werden, wozu für jeden Alumnum wenigstens 300 fl. Jährlich werden erforderlich seyn.

Gleichwie nun diese Stiftung hauptsachlich den zwey Königreichen Hungarn und Gallitzien, dann dem Groß-Fürstentum Siebenbürgen zum vorzüglichsten Nutzen gereichen wird, so ist auch billig, daß von denselben die nötige Dotierung nach Maaß der solcher von jedem Lande zu erhaltender Anzahl Alumnus verschaffet werden, dahero hat das Königreich Hungarn, welches aus dem Bistum Mungatsch (Munkacs, *n.n.*) 9, aus dem Bisthum Svidnitz [Marča, *n.n.*] 6, aus dem Bisthum

¹⁵ Luat din Anexa lucrării noastre, documentul nr. 2: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740-1780)*, Op. cit., p. 187-188.

Peterwardein 6 [*recte* Großwardein, *n.n.*],¹⁶ dann 2 Basilianer-Mönche, in allen also 23 Alumnos künftighin in erwehnte Stiftung abzugeben haben wird, zu deren jährl. Unterhalt und der erforderlichen übrigen Auslagen, alß auf Besoldung der zwey Praefecten, Euphemerien, Domestiquen, des Medici und Apothecker, dann Hausreparationen jährlich 10.000 fl. Durch 5 nach einander folgende Jahre in der Kasse der hiesigen Milden-Stiftungs-Hof-Commission aus dem Hungarischen Jesuiten Fundo abzuführen; oder bis sich ein anderer hinzu hinreichender Fundus finden wird, dessen Ausfindigmachung sich die Hof-Kanzlei alles Ernstes angelegen zu halten, und Mir solchen anzuzeigen haben wird. Jedes der drey Länder hat bey künftighin sich ergebenden Abgang oder Austritt eines Alumni, welcher der jeweilige Praefectus jedesmalen anzeigen wird, eine Ternam nach Einvernehmung des betreffenden Bischofs vorzuschlagen, aus welche sodann Ich die Nomination ertheilen werde.

Für heuer wird mit 20 Alumnis, einem Praefecto in der Persohn des Josaphat Bastasich, der hier Censor der Griechisch-Katholischen Bücher ist, dann mit einem Vice-Euphimerio in der Persohn des Griechischen Priester Joseph Haggiar an der Theresia Tag gemacht werden, wozu für diesmahl über die bereits hier befindliche Griechisch-unirte Alumnos die auf oberwehnte 20 Persohnen abgängige Anzahl hieher zuschicken jeden betreffenden Bischof allschon aufgetragen worden. Und gleichwie hiernächst zur Zurrichtung des Hauses, Herstellung, Auszierung und Versehung der Kirche mit den nöthigen Gerätschaften auf Griechische Art annoch eine beträchtliche Geldsumme nöth...

So hat jedes Land das halbjährige ... des sie betreffenden Betrags mit la ... nächstkünftigen 1776 sten Jahrs in oberwähnte hiesige Milde Stiftungs-Kasse abzuführen, die zur Ergänzung der ganzen Anzahl von 46 Alumnus erforderliche junge Geistliche aber erst auf Theresia gleichgedachten 1776-ten Jahr hierherzuschicken, von welchen Tage an diese Stiftung in ihren vollkommenen Stand gesetzt werden wird. Übrigens bleibt gedachte Stiftung, wie alle andere hiesige Fundationen der hiesigen Stiftung Hof-Kommission, und Böhmisch-Oesterreichische Hof-Kanzley untergeben.

**[Maria Theresia: *Placet* – original –
adică dispoziția dată de împărăteasă la propunerile făcute de către Contele Franciscus
Eszterhazi Cancelarul Aulic al Regatului Ungariei din Viena, incluse apoi în conținutul
Biletului de Mână, din 7 octombrie 1775]¹⁷**

VICTUS alumnorum graeci ritus catholicimajores exigit, ideo 300 Fl. pro iis Sustentandis merito destinatisunt. Caeterum cum 23 alumni ex regno Hungariae huc Sint mittendi, illudentiam a Subministrando Fundo dispensatinequit. Liberum tamen Cancellariae relinquitur, an es Jesuitarum relictia Substantiae vel ex quibus aliis fontibus Subministratio necessariae quantitatis anuorum 10 millium Florenorum praestari velit.

Il quoque deliberato consiliodecretum ... ut administratio foundationis hujus a nostra Cancellaria Bohemico-austriaca aulica geratur privative. Nam Secus regnum Gallitiae et magnus Transylvaniae Principatus partem quoque administrationis praetendere possent quibus tamen omnibus Simultanea directio concedi nequiret. Peromnia igitur et in omnibus tenori Resolutionis Nostrae Standum erit.

ss.

Maria Theresia m.p.

[Humilima, et Obsequentissima Cancellaria Regia Hungarico-Aulica

ss. ss.

Comes. Franciscus Eszterhazi
Vienna die 7-a Octob. 1775]

¹⁶ O greșală de localizare, făcută probabil de către copistul Cancelariei Aulice Ungurești, din Viena, care a confundat orașul Großwardein, cu cetatea Peterwardein. Großwardein este numele german al orașului Oradea, Varadinum sau Magnovaradinum (lat.), Nagyvárad (ung.), Veľký Varadín (slovacă), Gran Varadino (ital.), Varat (turc.), [Yiddish] גרויסווארדיין Groysvardeyn. Petrovaradin, Петроварадин Peterwardein (germ.), pe malul drept al Dunării, este din anul 1945 parte a orașului Novi Sad, Нови Сад, capitala Vojvodinei, Вojводина (sârb.), Wojwodina (germ.) și centrul județului Bačka, Okrug Južna Bačka, Јужно-Бачки округ, din nord-vestul Serbiei. Peterwardein mai este cunoscută și cu numele de *Cetatea Novi Sad*, de care aceasta este legată prin „Podul Varadinului”, Варадински мост, Varadinski most, de pe Dunăre. Aici s-a dat și *Bătălia de la Petrovaradin*, din 5 august 1716, dintre armatele austriece și turcești: die Schlacht von Peterwardein (germ.), Petrovaradin Muharebesi (turc.).

¹⁷ Ioan Marin MĂLINĂȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740-1780)*, Op. cit., p. 189-190.

Timp de doi ani a muncit Josaphat BastaŃich sau Josaphat BastaŃich [recte Jozafat BastaŃić (croat.)],¹⁸ pentru amenajarea părții de clădire din fosta Mănăstire Iezuită și a bisericii Sf. Barbara, de acolo, în viitorul Seminar Barbareum. În același timp Josaphat BastaŃich activa și ca cenzor imperial, la Tipografia „cărților ilirice”, adică ortodoxe și unite, pe care von Kurzböck le-a tipărit pentru români, greci, sârbi, croați, ruteni, slovaci etc. După cum am mai amintit, amănunte, privitoare la cheltuielile, sursele contribuțiilor financiare, procesul de amenajare și înzestrare a bisericii și a clădirii Convictului Sf. Barbara, și tot efortul depus de către Josaphat BastaŃić în acest sens, precum și la numărul de alumni, disciplina casei, deschiderea în anul 1775 și modul de funcționare al acestei instituții, cititorul le poate găsi în documentele nr. 2, 3 și 4, din *Anexa* lucrării noastre de doctorat: *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., Oradea, 1994, p. 187-207.

Pentru întreținerea Seminarului, erau obligate Cancelariile Aulice să asigure fondurile necesare: Cancelaria Aulică Transilvană, cu 1200 florini anual, Cancelaria Aulică a Galiției, cu 7000 de florini, Cancelaria Aulică a Ungariei [în care era înglobat și Regatul Croației], cu 10000 de florini, în total 18.200 fl., sume pe care aceste instituții, trebuiau să le achite din valorificarea bunurilor confiscate de la iezuiți, de la fostele lor convente, din provinciile respective, deoarece, de la Episcopia Romano-Catolică, din Oradea, n-au primit nici un ban, așa după cum se preconizase. Sumele de bani trebuiau achitate la casieria Seminarului, în termen de cinci ani, de la emiterea Decretului din 6 octombrie 1775. În felul acesta, împărăteasa a rezolvat și problema existenței materiale, pentru Seminarul Sf. Barbara.

Inițial, suma de 18.200 de florini, pentru întreținerea Seminarului, în conformitate cu decizia împărătesei, ar fi trebuit să fie achitată de către Episcopia Romano-Catolică din Oradea, din fondul acesteia „pro mensa episcopalis”, din perioada de sedisvacanță. Acest fond, destinat întreținerii Casei Episcopale din Oradea, neconsumat, pentru că era din perioada de sedisvacanță al Episcopiei, totuși Capitlul Latin de acolo a refuzat să-l achite Cancelariei Aulice Transilvane, din Viena, pentru a fi investit în favoarea Seminarului Sf. Barbara, în ciuda somațiilor pe care împărăteasa le-a întreprins. Din acest motiv, Maria Tereza a trebuit să se limiteze doar la fondurile, care puteau fi create din bunurile, care au aparținut iezuiților, până la anul 1773, din Transilvania, Ungaria și Galiția, evaluate tot la suma de 18.200 florini. Pentru fiecare elev, cheltuielile de întreținere în Seminar, se ridicau la suma de 300 de fl. Pe an. Amănunte, privitoare la partea financiară a Seminarului, salariul rectorului, prefectului de studii, medicului, personalului și întreținerea clădirii în general, cititorul interesat le va găsi în documentele nr. 3 și 4 din *Anexa* tezei noastre de doctorat.¹⁹ Din acele două documente, cititorul va mai constata și conflictul de competență, aproape programat, dintre Cancelariile Aulice din Viena (Transilvană, Ungară și Galițiană) și BastaŃić pe de o parte, precum și dintre aceleași Cancelarii și episcopul Vasilje Božićković și rectorul BastaŃić, pe de altă parte. Rectorul Seminarului era bine văzut de împărăteasă, care și-a dat seama de munca, realizările și capacitatea acestuia, motiv pentru care îi lua în considerație propunerile și îl proteja. În felul acesta au apărut și conflictele dintre Cancelariile Aulice de la Viena și rectorul Josaphat BastaŃić, după cum reiese și din documentele vremii. Era probabil mai mult o stare de invidie, de conflict de competență, dar și de aroganță, de ambele părți, care au apărut sau s-au manifestat prin tot felul de detalii nesemnificative. Contele Franciscus Eszterházy conducătorul Cancelariei Aulice a Regatului Ungariei din Viena, Johann Conte de Dietrichstein etc, erau nemulțumiți de modul în care BastaŃić își desfășura activitatea de rector al Seminarului.²⁰

Adevărul este că atenția care s-a dat uniților din Imperiu, prin fondarea Seminarului Sfânta Barbara, în Viena, pe „ruinele ordinului iezuit”, desființat de Papa, în anul 1773, și din banii creați prin valorificarea bunurilor confiscate de la aceștia, la data respectivă, a constituit un triumf, pentru uniți și un șoc puternic, pentru lumea romano-catolică, clerul și nobilimea acestora. Animatorul tuturor acestor realizări a fost, după cum se știe Dr. Josaphat BastaŃić, pe timpul acela cenzor al

¹⁸ În documentele vieneze de arhivă ale timpului, numele lui Josaphat BastaŃić, de multe ori nu este transcris nici măcar în forma consacrată de Cancelaria austriacă: „BaŃtasich”, ci și mai denaturat: „Pastasich”. Vezi documentele din *Anexa* lucrării noastre de doctorat: *Situația învățământului...*, Op. cit., p. 187-207, adică documentele nr. 2, 3, 4.

¹⁹ I. M. MĂLINAȘ, *Situația...*, Op. cit., 191-207, adică documentele nr. 3 și 4.

²⁰ I. M. MĂLINAȘ, *Situația...*, Op. cit., doc. nr 4, din 15 sept. 1779, p. 199-207.

„cărților ilirice”, de la Tipografia Crăiască a lui von Kurzböck, din Viena (1773-1775), primul rector al Seminarului (1775-1780), devenit ulterior al doilea episcop de Križevci-Kreutz-Crisiensis, în Croația (1788-1793), care i-a și sugerat împărătesei această idee.

Rectorul Dr. Josaphat Bastašić îi ignora pe cei de la Cancelariile Aulice din Viena sau nu-i trata, după cum aceștia ar fi așteptat, de la un cleric „sărac”, „bărbos”, „pletos”, „grec”, „ilir” și „balcanic”, pe care-l invidiau, urau, dar îl și respectau în același timp.

Rectorul Josaphat și Grigorie Maior (1770-1773), al cărui urmaș în funcția de cenzor imperial, cel dintâi devenise (1773-1775), au dovedit Curții din Viena și Cancelariilor Aulice de acolo, că și „grecii”, adică „ilirii” uniți și ortodocși din Imperiu, sunt capabili de misiuni subtile și de nivel corespunzător, în aparatul administrativ al Imperiului, dacă li se creează aceste premise sau posibilități și li se oferă ocazia, atât sub aspectul instrucției și educației, cât și a situației materiale, adică a unei stări sociale corespunzătoare.²¹

După toate aceste acțiuni de pregătire, care au durat doi ani (1773-1775), **DESCHIDEREA** festivă sau inaugurarea Seminarului Sfânta Barbara, din Viena, a avut loc în data de 15 octombrie 1775 (Theresiatag sau de ziua numelui împărătesei, Sf. Tereza din Ávila, 1515-1582), după ce, inițial, pe 7 octombrie 1775, Maria Theresia a semnat *Biletul de mână*, sau Handbillet, adică Documentul de fondare al acestei instituții, cu destinația „către Contele Wrbna”, respectiv „An Grafen Wrbna, den 7 Octobris 775”. La timpul său, noi am reproduș într-o altă lucrare, întreg fascicolul de documente,²² nu numai Biletul de Mână, privitoare la Deschiderea Seminarului Barbareum, în anul 1775.²³ Prima și ultima pagină a Biletului de Mână, nu întreg fascicolul de documente, referitoare la evenimentul Deschiderii Seminarului Barbareum, le reproduce și istoricul austriac Willibald Maria PLÖCHL, din Viena, într-o lucrare a acestuia privitoare la istoria Bisericii și a Parohiei Centrale Sf. Barbara, din Viena, în anul 1975, adică la două secole de la evenimentul din 7-15 octombrie 1775.²⁴

La data de 15 octombrie 1775, Seminarul putea deja să primească 20 de alumni, pentru anul universitar 1775-1776, din numărul total de 46, cât se prevăzuse anual. Chiar în ziua deschiderii Seminarului, adică în data de 15 octombrie, 1775, a fost înscris acolo și alumnul român, Alexie POCSI, din Eparhia Oradiei. Cu câteva zile mai înainte, la data de 9 octombrie 1775, s-au mai înscris în Seminarul Barbareum încă doi alumni români: Ioan Para din Silvaș, Hunedoara și Grigore Vidrai, din Oradea.

În Biletul de mână, din 7 octombrie 1775 s-a specificat că din Regatul Ungariei au dreptul să studieze 23 de alumni anual: 9 din Eparhia Muncaciului, 6 din Eparhia Svidnitz-Marča, [ulterior Kreutz-Križevci] și 6 din Eparhia Oradiei, trecută în mod greșit sub numele de „Peterwardein”, în realitate fiind vorba de „Magno Varadini” sau „Großwardein”.

În Biletul de mână, nu s-a specificat însă numărul de alumni din Eparhia Făgărașului și din Galiția, care urmează să fie primiți în Seminar. Probabil că acest lucru s-a reglementat ulterior.

Între anii 1775-1784, la Seminarul Sf. Barbara, din Viena au locuit și studiat 116 alumni uniți, dintre care 41, au fost români: 24 din Eparhia Făgărașului ; 14 din Eparhia Oradiei; 3 din Eparhia Muncaciului, adică maramureșeni. Din restul de 75 de alumni, 61, veneau din cele patru eparhii sufragane, adică aparținătoare Mitropoliei ucrainiene de la Lemberg, iar 16 din Eparhia Kreutz sau Križevci, din Croația.

²¹ Premise, pe care, până la data respectivă, le-au avut doar clerul superior și nobilimea romano-catolică, bărbierită, parfumată și cu perucă barocă.

²² Fascicolul de documente se păstrează în Arhivele de Stat Austriece, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Viena, Fundus: Studienhofkommission, Signatur 10 / A ad 106 / 779, St. Barbara zu Wien, Folio 19-22, Fascicol 56.

²³ Apud I. M. MĂLINAȘ, *Situația...*, Op. cit., p. 170-171. Textul „Biletului de mână”, al împărătesei, împreună cu tot fascicolul de documente, privind fondarea Seminarului Sf. Barbara, din anul 1775 este reproduș de noi în Anexa documentară a lucrării noastre de doctorat, *Situația...*, Op. cit. p. 187-190, Documentul nr. 2. Documentul respectiv este inclus în Fascicolul Contelui Franciscus Conte de Eszterhazi și Josephus Kelezei de la Cancelaria Aulică Ungurească din Viena: „Humilima Propositio Circa benignas Manuales intuitu Seminarij hic Viena pro Graeco-Catholico Ritu ad Sctam Barbaram erigendi, illiusque Dotationem emanantas, et occurrentes eatenus Reflexiones ...”, Ibidem, p. 187 și 190.

²⁴ Willibald Maria PLÖCHL, *St. Barbara zu Wien. Die Geschichte der griechisch-katholischen Kirche und Zentralpfarre St Barbara*, vol. I și II, Verlag Herder Wien, 1975. Textul „Biletului de mână” se află reproduș în vol. II, p. 211-212.

1. Viena, Biserica unita Sfânta Barbara: „Maria Theresia ca Sfânta Barbara”, tabloul hramului bisericii, pe peretele din absida altarului, deasupra Sfintei Mese.²⁵ Sobotić Moses, 1775, Öl auf Holz, 150 x 80 cm Inschrift: Heilige Großmartyrerin Barbara.

2 Altarul dintr-un bloc de marmură, străjuit cu baldachin, al Bisericii Sf. Barbara din Viena, văzut din fața ușilor împărătești. Chivotul este o îmbinare între un tabernacol latin și un chivot ortodox. Forma și dimensiunile sunt asemănătoare tabernacolului latin: un „dulăpior”, având în față trei turnulețe, conform chivotului ortodox. În spate se vede tabloul hramului, atârnat pe peretele absidei altarului – Sf. Barbara.

Luat din: [https://de.wikipedia.org/wiki/Barbarakirche_\(Wien\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Barbarakirche_(Wien))

3. Împărăteasa Maria Theresia, ctitora Seminarului Barbareum și a stilului terezian de artă sacră bizantină: Împărăteasa Maria Thereza (1740-1780) – portret din tinerețe: pictură de Martin van Meytens, din anul c. 1752.

Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Maria_Theresia

Foști alumni de la Seminarul Sf. Barbara din Viena, deveniți episcopi, rectori și profesori renumiți

1. Olekiy Povchiiy, între anii 1775-1778, devenit Episcop al Muncaciului (1817-1831);
2. Mikolaj Skorodyński, între anii 1775-1780, devenit Episcop de Lwów (ukr.), Lwów (pol.), Lemberg (germ.), 1799-1805;
3. Gregor Tarkovič, între anii 1775-1778, devenit primul Episcop de Prešov (1816-1841), în Slovacia, eparhie desprinsă din aceea a Muncaciului, care își avea scaunul și reședința în Uzhhorod, Ўжгород (ukr.), Ungvár (ung.);
4. Antin Angelowicz (*Anton Anghellowycz*, pol.), între anii 1775-1781, devenit Episcop de Przemyśl (1796-1808), apoi primul Mitropolit al Galiției, Галич, Halytsch (ukr.) și Arhiepiscop de Lwów

²⁵ Maria Theresia als heilige Barbara. In: *Ostarrîchi – Österreich 996-1996. Menschen, Mythen, Meilensteine. Katalog der Österreichischen Länderausstellung in Neuhaus an der Ybbs und St. Pölten. Herausgegeben von Ernst Bruckmüller und Peter Urbanitsch. Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums. N.F. 388. – Horn: Berger 1996. XXIV, 736. 4°. Objekt-Nr.: 10.4.08, S. 309. Leihgeber: Griechisch-katholische Zentralpfarre zu St. Barbara (Wien).*

Auf dieser Ikone, die heute als Altarbild in der Kirche St. Barbara in Wien I. Verwendung findet, hat der Maler der Heiligen die Gesichtszüge der jungen Maria Theresia (1717-1780, Königin ab 1740) verliehen. Die Kaiserin-Königin war von der Sonderstellung des Hauses Habsburg und von der Berufung ihres Geschlechtes zutiefst durchdrungen. Die Vermittlung dieser besonderen habsburgischen Frömmigkeit nahm einen wesentlichen Teil ihrer Erziehung ein. Die aktive Teilnahme am kirchlichen Leben war ebenso wichtig wie die Förderung und Unterstützung der kirchlichen Einrichtungen. In ihren letzten Lebensjahren ließ sie der griechisch-katholischen Zentralpfarre zu St. Barbara ihre besondere Hilfe zukommen. Sie stattete die Kirche mit verschiedenen liturgischen Geräten aus. Den Dank der Glaubensgemeinschaft bringt diese Darstellung der heiligen Barbara zum Ausdruck. Ein Brief Maria Theresias an den serbischen Maler Sobotić Moses hat sich im Niederösterreichischen Landesarchiv erhalten. Renate Zedinger

Luat din: <http://wwwg.uni-klu.ac.at/kultdoku/kataloge/20/html/1735.htm>

Literatură: Willibald M. Plöchl, *St. Barbara zu Wien. Die Geschichte der griech.-kath. Kirche und Zentralpfarre St. Barbara (= Kirche und Recht 13/14, vol. I și II, Wien 1975).*

(Lemberg), 1808-1814, titulatura completă fiind: Митрополит Галицький, Архієпископ Львівський і Єпископ Кам'янецький;

5. Konstantin Stanić, *între anii 1776-1778*, devenit Episcop de Križevci (1814-1830);
6. Samuil Vulcan, *între anii 1779-1783*, devenit Episcop al Oradiei Mari (1807-1839);
7. Janoš Leahović, *între anii 1782-1784*, devenit preot;
8. Mychajlo Harasevyč, Baron von Neustern, *între anii 1782-1784*, devenit preot, teolog, istoric și publicist, cu numele consacrat în latină și poloneză: Harasiewicz;
9. Mychajlo Szczawnyćkyj, *între anii 1775-1784*, devenit preot. Între anii 1780-1784 a fost vice rector al Seminarului Sf. Barbara din Viena. Între anii 1784-1787 a fost primul rector al Seminarului General Spiritual din Lwiw (Lemberg), care împreună cu cel de la Agria (Eger, Ungaria), îl continuau pe cel de la Sf. Barbara, din Viena (1775-1784).

Lista incompletă a alumnilor din eparhiile românești (Făgăraș și Oradea), care au studiat în Seminarul Sf. Barbara din Viena (1775-1784)

Eparhia Făgărașului:²⁶

Dimitrie Caian (1776-1779), Ioan Para (1775-1778), Mihail Timar (1776-1779), Vasile Nemeș (1775-1780), Petru Ungur (1775-1780), Ștefan Sabău (1776-1781), Vasile Feretzi (1776-1782), Ioan Halmagy (1776-1782), Petru Cuzsir (1776-† 1777), Ioan Budai Deleanu (1778-1783), Vasile Pap (19. XI.-19. XI. 1778, boală), Gheorghe Pop (1778-1783), Gheorghe Dumitru (1779-1783), Ioan Nemeș (1780-1783), Chiril Pataj (1781-1784), Vasile Olpini-Albini (1782-1785), Chiril Țopa (1782-1785), Gheorghe Tatu (1783-1787), Teodor Rutza (1783-1787), Ioan Dombi (1783-1787), Matei Saffar (1783-1786), Vasile Orian (1784– continuă studiile la Viena și după anul 1784, Ioan Nobili (1784-continuă la Viena și după 1 mai 1784.

Eparhia Oradiei:²⁷

Alexie Póci (1775-1778), Grigorie Vidraj (1775-?), Toma Papp (1778-?), Ștefan Klein (1775-1779), Simion Magyar (1775-1780), Ioan Kövari (1776-1781), Gheorghe Farcaș (1778-1781), Ioan Papp ((1778-1785), Samuel Vulcan (1779-1783), Ioan Radnóthi (1780-1784), Iosif Papp Szilagy (1781-1786), Ioan Corneli (1781-1787), Zaharia Papp Szilagy (1781-1787).

La mulți alumni durată de ședere în Barbareum s-a limitat la numai 3-4 ani, pentru că aceștia absolviseră deja „biennium”-ul [cursul *introdactiv* de filosofie sau teologie fundamentală], în țările de origine, iar la Universitatea din Viena trebuiau să studieze doar „triennium”-ul, adică cursurile de teologie.

²⁶ Apud I. M. MĂLINAȘ, *Situația...*, Op. cit., p. 172-173.

²⁷ Ibidem.

B. Josaphat BASTAŠIĆ, creatorul STILULUI „TEREZIAN” de iconostase și de biserici unite și ortodoxe

Legat de Viena, și în contextul creării unei Biserici Unite cu specific propriu, în Imperiul Habsburgic, care să dețină totuși unele note și un mod de manifestare și activitate omogenă, în ciuda diversității etnice și de limbă a eparhiilor [*românești* (Oradea, Făgăraș, Transilvania), *valaho-serbo-croate* (Marča) și *ruteno-slovaco-românești* (Muncaci)], se cuvine amintit în acest context și „*Stilul bizantin austriac*, TEREZIAN, de rococo și baroc târziu”.

Modelul și punctul de plecare pentru acest stil l-a constituit Biserica Sfânta Barbara, de la Seminarul Unit, cu același nume din Viena, din vecinătatea vechii Universități iezuite, până în anul 1773, din primul arondisment al capitalei austriece.

O expresie a acestui stil bisericesc îl constituie Catedrala unită Sfântul Nicolae din Oradea, Biserica Ortodoxă din Velența – Oradea (vechea Catedrală ortodoxă din acel oraș), Biserica cu Lună sau actuala Catedrală ortodoxă din Oradea, iconostasul Catedralelor unite, din Gherla și Cluj-Napoca, iconostasul catedralei unite din Lugoj, Biserica Seminarului Unit din Oradea sau Biserica parohială Olosig, Catedrala Episcopală Sârbă, din Timișoara, Catedrala Unită din Hajdúdorog (Ungaria) etc.

Stilul terezian, bizantino-austriac, rococo și baroc oriental târziu, a fost adoptat atât de bisericile unite din Imperiul Habsburgic, cât și de către cele ortodoxe; atât de către români cât și de către slavi, „iliri”, ruteni, grecii ortodocși, macedo-români, armeni, precum și de către parohiile maghiarizate [*românești*, *rutene*, *slovace*], din Eparhia de Hajdudorogh – Nyíregyháza și de către Exarhatul Unit de Miskolc etc.

Stilul acesta terezian de decor intern prin excelență, al bisericilor: pictură, iconostas și chiar de arhitectură, era o îmbinare de stiluri apusene, pe un cadru bizantin. Stilul de erminie bizantină tradițional sau canonic, din pictura ortodoxă, cu trupuri spiritualizate, devenea în stilul terezian mai lumesc, mai umanizat, mai corpolente.

Un element proeminent și specific stilului terezian sunt mai ales ICONOSTASELE TERZIENE rococo sau baroce, cu pictură și sculpturi în stil „vienez”.

Modelul și termenul de comparație al tuturor „iconostaselor tereziene” îl constituie Fruntarul (în Ardeal), Tâmpla, Иконостасъ (rus.)²⁸ Εικονοστάσιον, Καταπέτασμα (rus.) Καταπέτασμα, Catapeteasma, sau Iconostasul rococo târziu, de la Biserica Sfânta Barbara din Viena, la care putem adăuga altarul cu baldachin, amvonul, strana arhierescă și cele două strane cantorale etc.

Până la anul 1773, Biserica Sfânta Barbara de la Viena era o biserică romano-catolică și a aparținut Mănăstirii ordinului iezuit, din complexul de clădiri cu același nume. Maria Tereza a dăruit această biserică și o parte din fostul complex iezuit, pentru viitorul Seminar [adică internat, pentru că alumnii studiau teologia catolică peste drum, la Universitate] Central Unit Sfânta Barbara din Viena, deschis în anul 1775, Seminar, care a funcționat la Viena până în anul 1784.

Între anii 1773-1775, preotul Josaphat Bastašić, din Eparhia Marča–Croatia, a fost delegat de împărăteasă să amenajeze, adapteze, împodobească, picteze și să înzestreze Biserica Sf. Barbara, în

²⁸ Pavel FLORENSKI (1882-1937), a făcut cel mai bun studiu despre iconostas: *Iconostasul*, trad. din rusă și cronologie, de Boris BUZILĂ, Fundația Anastasia, 1994, București, 253 p. Vezi și Cornel Tatai-Baltă și Ioan Fărcaș, *Iconostasul Catedralei greco-catolice „Sfânta Treime” din Blaj (Sec. XVIII)*, Editura ALTIP, Alba Iulia, 2011, 236 p., incl. ilustr.

conformitate cu prescripțiile liturgice ortodoxe, specifice ritului bizantino-grec. Totul s-a făcut în această biserică după planul și proiectele create de acest preot învățat Josaphat Bastašić, censor imperial pentru cărțile de la *crăiasca tipografie ilirică* a lui Josif von Kurzböck (1773-1775), fost vicar general al Episcopului Vasile BOŽIČKOVIĆ al Marței (1759–1777), [Episcop titular Diocletianopolitanus (pentru Papa) et Svidnicensis (pentru împărat), Vicar Ritual al Arhiepiscopului Latin de Zagreb, conform dispozițiilor Conciliului Lateran IV, din anul 1215 (canonul 9)], iar din anul 1777 Episcop Diecezan de Križevci. Bastašić a devenit astfel, nu numai protagonistul Stilului Terezian, ci și primul rector al Seminarului Barbareum (1775-1780), până în anii 1784, când acest internat a fost transferat la Agria și la Lemberg.

În această biserică de seminar, alumnii uniți, din Imperiu, care studiau la Viena, puteau și trebuiau să se familiarizeze cu noul stil al „rococo-ului și barocului târziu bizantin”, stil, pe care, la revenirea în eparhia de origine sau acolo, unde, urmau să activeze ca preoți, să-l adopte și să-l introducă în parohiile lor. Era și aceasta un mod de uniformizare chiar dacă nu ideal, a ritului bizantin, prin intermediul artei sacre bisericești, pe cuprinsul Imperiului Habsburgic.

Actualmente, iconostasele tereziene, cu tot „barocul sau rococo-ul bizantin târziu”, se păstrează cel mai bine în bisericile de sat și de oraș din Ungaria, atât în eparhiile ortodoxe cât și în cele greco-catolice, din această țară.

Cu timpul, au apărut și astfel de meșteri și pictori, prin toate orașele mari ale Imperiului, mai ales acolo unde exista și populație ortodoxă sau unită: la Viena, Pesta, Lemberg, Cernăuți, Oradea, Carloviț, Zagreb, Muncaci, Sibiu, Gherla, Timișoara, Lugoj, Caransebeș, Arad etc. În forma târzie de evoluție decadentă a stilului terezian, frumoasele iconostase baroce vieneze au fost înlocuite ori au fost decorate pe un fond alb, mai ales coloanele iconostasului și partea din lemn a acestuia, arhitravele, ușile etc. Iconostasele ALBE sau cu decorul din lemn, vopsit în alb, latinizant, mai ales prin bisericile unite ofereau un efect chicic, cum este cazul și la actuala Catedrală unită din Cluj-Napoca, Schimbarea la Față etc.

C. Eparhia Marča, Марчанска епархија [sârb.] [1611-1777]²⁹

**Papa Paul V îi confirmă lui Simeon al Vretaniei Mănăstirea Marča
ca biserică catedrală și reședință episcopală și pe el
ca Abate (egumen), prin *Breva* din 21 noiembrie 1611:**

Ad perpetuam rei memoriam. Constitutio Pauli PP. V Divinae Majestatis arbitrio, edita die 21 Novembris anni 1611, qua monasterium Marčense canonice erigitur, erectumque catholico Rascianorum episcopo Simeoni Vratanja in commendam conceditur³⁰

Paulus PP. V

Ad perpetuam rei memoriam. Divinae Majestatis arbitrio super universas orbis ecclesias constitute, omnes id mentis nostrae conatus intendimus, ut fides catholica ubique et praesertim in remotioribus regionibus, etiam per novorum monasterium erectiones conservetur et propagetur, ipsisque monasteriis ipsi praeficiantur, quorum opera et vigiliis christiana religio in suo solito statu valeat feliciter conservari.

²⁹ *Literatură privitoare la istoria Eparhiei Marča (1611-1777):*

Vezi capitolul redactat de Michael Lacko, *Die Union in Kroatien (1611)*, p. 108-113, în vol.: *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit von Octavian BÂRLEA, Josef GILL, Michael LACKO, Verlag Karl Alber Freiburg/München, 1963, 452 p. [Orbis Academicus, Problemgeschichten der Wissenschaft in Dokumenten und Darstellungen, Im Verein mit W. Britzelmayr, R. Scherer, H. Schimank, G. Söngen, H. Thieme, E. Ungerer, Herausgegeben von Fritz WAGNER und Richard BRODFÜHRER†, Verlag Karl Alber Freiburg-München];

Rom und die Patriarchate des Ostens, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 108-113;

Nicolaus NILLES S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani*, Maximam partem nunc primum ex variis tabulariis, Romanis, Austriacis, Hungaricis, Transilvanis, Croaticis, Societatis Jesu aliisque fontibus accessu difficilibus erutae, a Nicolao Nilles S.J., Patrociniatibus Almis Hungarica et Rumena literarum Academiis editae, vol. I et II, Typis et sumptibus Feliciani Rauch, Oeniponte (Innsbruck), 1885 [=Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis, pars III, addititia. „De Ecclesia Rumenorum, Ruthenorum, Serborum et Armenorum sub sacra Hungariae corona”, Innsbruck, 1885]; *De Unione Serborum*, p. 730-818;

Dr. sc. Zlatko Kudelić: *Marčanska biskupija: Habsburgovci, pravoslavje i crkvena unija u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini (1611.-1755.)*, Hrvatski Institut za Povijest, Zagreb, 2007, 584 p.;

Dr. sc. Josip Uhač: *Marčanska biskupija (eparhija). Neki povijesno-pravni pogledi*, Zagreb, 1996, 134 p., Izdaje *Glas Koncilia*, Zagreb, Kaptol 8.

Octavian BÂRLEA, *Die Serbische und die Rumänische Kirche im 18. Jahrhundert*, în *Acta Historica*, tomus VIII, Romae, 1968, p. 249-262 (= Societas Academica Dacoromana, S. A. D.).

J. H. SCHWICKER, *Zur Geschichte der kirchlichen Union in der kroatischen Militärgrenze*, Eine geschichtliche Studie nach den Akten des Archives der ehemaligen königlich Ungarischen Hofkanzlei, Wien, 1874;

Dr. Ioannes ŠIMRAK, *De relationibus Slavorum Meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica saeculis XVII. et XVIII.* Secundum selecta documenta nondum edita, ex tabulariis Romanis Vaticanis, S. Congregationis de Propaganda Fide et almae Ecclesiae Zagrebiensis eruta.

VOLUMEN I., *De rebus gestis Unionis in confiniis Croatiae ab episcopo Simeone Vratanja usque ad Sabbam Stanislavić (1611-1661)*, Zagreb, 1926, 176 p. (Academia Theologica Croatica, 1926, vol. VII);

Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union“ im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)*, Eine ekklesiologisch-juridische Untersuchung auf Grund einer geschichtlichen Darlegung, E O S Verlag Erzabtei St. Ottilien (Germania), 1989, 438 p. (=Dissertation Theologische Reihe, hgg. von Bernhard Sirch, Band 32);

Helmut RUMPLER, *Politik und Kirchenunion in der Habsburgermonarchie*, în *Österreichische Osthefte*, Viena, 6. Jahrgang, 1964, p. 302-320 (=Österreichisches Ost – und Südosteuropa Institut);

Karl Freiherr von CZOERNIG, *Etnographie der österreichischen Monarchie*, Band III, Wien, 1855;

Joseph FIEDLER, *Beiträge zur Union der Walachen in Slavonien und Syrmien*, în *Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*, 37, 1867, p. 107-145;

Walter LUKAN, *VELIKA SEOBA SRBA, Der große Serbenzug des Jahres 1690 ins Habsburgerreich*, în *Österreichische Osthefte*, Viena, Sonderdruck, Jahrgang 33, Wien, 1991, p. 35-50;

Dominikus MANDIĆ, *Kroaten und Serben – zwei alte verschiedene Völker*, Heiligenhof – Bad Kissingen, 1989, 351 p.;

Richard REIFENSCHIED, *Die Habsburger. Von Rudolf I. bis Karl I.*, Verlag Styria Graz Wien Köln, 1982, Sonderausgabe bei Tosa Verlag, Wien, 1994, 371 p. + pl.;

³⁰ Nicolaus NILLES S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani...*, Op. cit., p. 1058-1059: text integral. Această *Brevă* a mai fost citată de Nilles, la p. 704-705 și 738-739.

Sane expositum fuit nobis nuper nomine venerabilis fratris Simeonis, episcopi Rascianorum catholicorum, ritus graeci, intra Hungariae, Slavoniae et Croatiae fines et in extremis Carnioliae partibus consistentium, quod dilecti filii Rasciani in fide et unione catholicae Ecclesiae ritu graeco viventes e Turcarum tyrannide elapse in diversas regions secesserunt, eorumque magna pars in locis praedictis domicilium constitui et ipse Simeon episcopus dictorum Rascianorum animarum saluti invigilans, in locis desertis Martchae Zagabriensis dioecesis, quondam ecclesiam pridem sub invocatione Omnium Sanctorum aedificatam, Turcarum tamen impietate penitus dirutam et desolatam restaurari ac prope eam quasdam aedes ad formam monasterii construe curat; si autem in aedibus huiusmodi unum monasterium Ordinis sancti Basilii erigeretur, illique dicta ecclesia pro ecclesia concederetur, ex hoc profecto divinus cultus monasterii augeretur et piorum Rascianorum spirituali consolation plurimum consuleretur. Quare pro parte dicti Simeonis episcopi nobis fuit humiliter supplicatum, ut aedibus praedictis ex nunc, postquam fuerint reaedificatae unum monasterium Ordinis sancti Basilii erigere et instituere illique pro ejus ecclesia dictam ecclesiam, ut praedictur, concedere et assignare aliasque, ut infra indulgere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, qui religionis et domus Dei decorum ac salutis animarum curam ubique adaugere sincero desideramus affect, dictum Simeonem episcopum a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatis existit ad effectum praesentium dumtaxat consequentium harum serie absolventes et absolutum fore censentes, huiusmodi supplicationibus inclinati in aedibus praedictis si et postquam constructae fuerint unum monasterium Ordinis sancti Basilii cum suis: claustris, refectorio, dormitorio aliisque officinis necessariis pro uno abbate et monachis, qui inibi juxta regularia dicti Ordinis instituta degere debeant adinstar aliorum monasteriorum dicti Ordinis sine alicujus praejudicio auctoritate apostolica tenere praesentium perpetuo erigimus et instituimus, ac ipsi monasterio sic erecto praedictam ecclesiam sub sancti Michaelis archangeli invocatione quovis modo, quem praesentibus pro expresso haberi volumus, vacantem pro ejus ecclesia concedimus et assignamus, nec non abbati et monachis dicti monasterii pro tempore existentibus, quod omnibus et singulis ac eisdemmet privilegiis, gratis, exemptionibus et indultis, quibus alii abbates aliorum dicti Ordinis monasteriorum de jure vel consuetudine aut privilegio apostolico vel alias quomodolibet utuntur, potiuntur et gaudent, aut uti, potiri et gaudere possunt et poterunt, ipsi pariformiter et aequae uti, potiri et gaudere libere ac licite valeant, auctoritate et tenere praesentis de speciali gratia indulgemus. Denique monasterio praedicto, si et postquam ut prius fuerit constructum, cujus fructus, ut idem Simeon asserit, nulli sunt, hac prima vice de provido gubernatore providere cupientes, idem monasterium a primaeva erectione vacans, cum omnibus juribus et pertinentiis suis eidem Simeoni episcopo, per eum quoad vixerit tenendum, regendum et gubernandum auctoritate et tenore similibus commendamus, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, nec non dicti Ordinis statutis, et juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, privilegiis quoque indultis et literis apostolicis eidem Ordini illiusque superioribus et monachis sub quibuscumque tenoribus et formis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis eorum tenore praesentibus pro plene et sufficientibus expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris hac vice dumtaxat specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, quod propter nostrum huiusmodi commendam monasterium praedictum in spiritualibus non laedatur et in temporalibus detrimenta non sustineat, sed ejus congrue supportentur onera debita. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo piscatoris. Die XXI. Novembris MDCXI. Pontificatus nostril anno VII.

(A. Ar. Z.) [*Archivum Archiepiscopatus Zagabiensis*]

S. Cobellutius

Mănăstirea și Eparhia Marča aveau ca patron pe Sf. Arhanghel Mihail (8 nov.)

Regimentele grănicerești

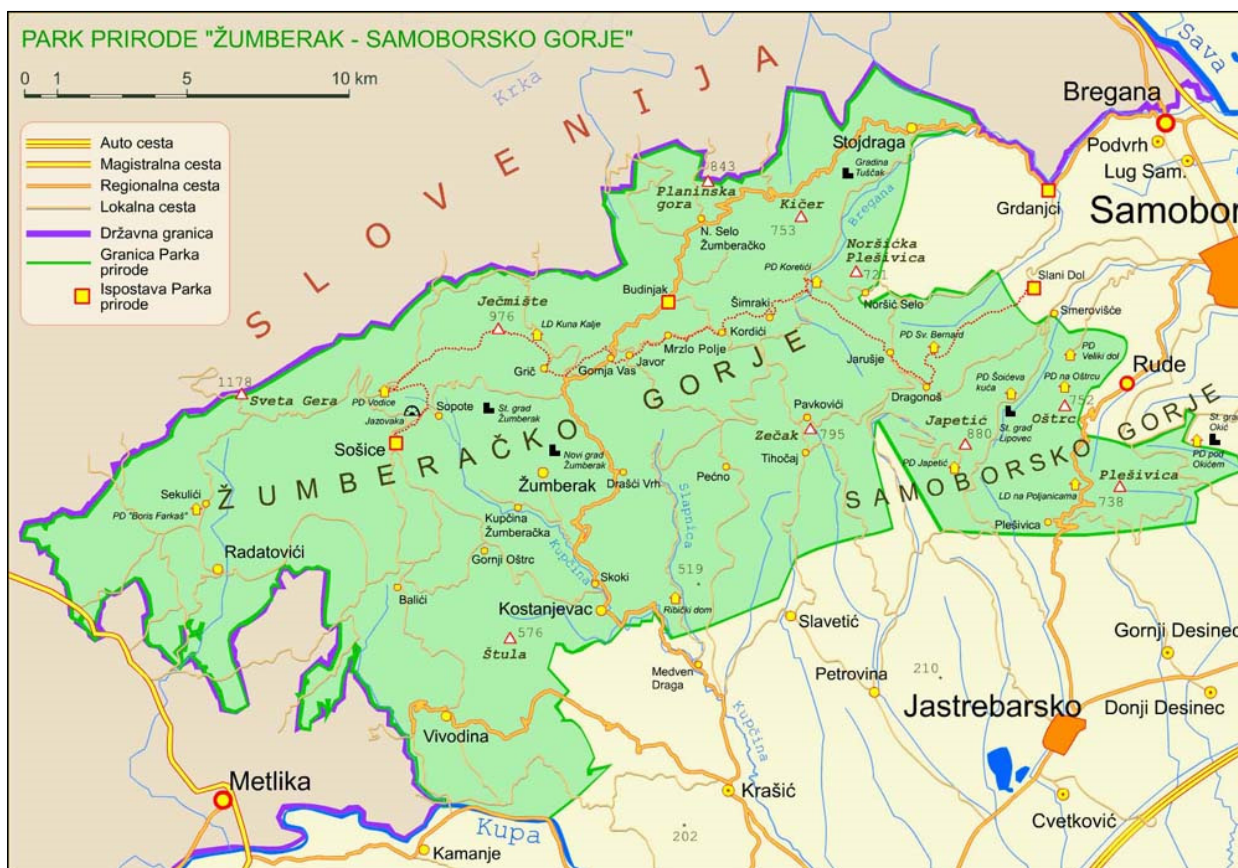
Sunt opera împăratului Rudolf II de Habsburg (1576-1612; 1575-1611, Rege al Bohemiei; 1572-1608 Rege al Ungariei; 1576-1608 Arhiduce al Austriei), care rezida în Praga, în Palatul Imperial Hradčín. În anul 1578, în localitatea Bruck an der Mur a avut loc „Conferința de constituire a Regimentelor grănicerești”, de la granița cu Imperiul Otoman. Deciziile luate acolo se numesc „Brucker Libell” și prevedeau că regimentele grănicerești austriece să fie formate pe două linii: ungurești și croate și să acopere toate teritoriile imperiale, de la granița cu otomanii.³¹ Primul

³¹ Vezi subcap. e) *Die Gründung der Militärgrenze*, p. 19-23, la: Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)*, Eine ekklesiologisch – juristische Untersuchung auf Grund einer geschichtlichen

regiment grăniceresc – cel unguresc – sau linia Regimentului Răsăritean începea de la orașele de munte slovace și se continuau până la râul Drava (Drau, germ.), fiind puse sub conducerea Arhiducelui Ernst de Habsburg, fratele Împăratului Rudolf II. Conducerea celui de al doilea regiment grăniceresc, sau linia croato-slavonă sau de sud-vest, care se extindea de la Dunăre și până la Marea Adriatică, a fost pusă sub conducerea Arhiducelui Karl de Habsburg, unchiul dinspre tată al lui Rudolf II, adică fratele lui Maximilian II (1564-1576).

Prin aceste regimente s-a întărit paza și autoritatea imperială în sudul Imperiului, dar în același timp sistemul lor de conducere a știrbit mult din autoritatea magnaților unguri, croați, slavoni și sloveni [Carniola (lat.), Kranjska (croat.-sloven.), Krain (germ.)], care le-au și contestat tot timpul. Și Adunarea Stărilor austriece și Dieta ungurească, împreună cu Banul Croației își simțeau puterea și autoritatea slăbite de sistemul militar de conducere și administrare a regimentelor grănicerești.³² Istoricul croat Dr. Vjekoslav KLAIC menționează că din anul 1578, Croația avea *trei stăpâni*: împăratul Rudolf II, care rezida în Praga; Arhiducele Ernst de Habsburg, fratele împăratului, care rezida în Viena și care-l reprezenta pe împărat în problemele juridice și politice de guvernare, din Regatul Ungariei, cu care Croația se afla în uniune personală; Arhiducele Karl de Habsburg, unchiul împăratului, care avea puterea militară și conducea regimentul al doilea grăniceresc, rezidând în Graz.

În același timp, și otomanii au luat măsuri de întărire a graniței lor cu Imperiul Habsburgic, adică cu părțile din Regatul Ungariei, care se aflau sub controlul Austriei.

Regiunea Žumberak sau Žumberačka gora (croată), Sichelberg sau Uskokengebirge (germ.), Gorjanci (slovenă), Жумберак (sârb. și rus.), se extinde pe suprafața a două țări: nord-vestul Croației, sudul Sloveniei (Carniola Krain). Aici este *teritoriul istoric „final”* al refugiaților *uskoki*, din care s-a format apoi poporul și teritoriul de jurisdicție al Episcopiei de Marča (1611-1777), din 1777 de Križevci-Gornji Tkalet (1777-1801), Križevci, din anul 1801.

Luat din: https://www.google.at/search?q=Zumberak&tbm=isch&source=hp&sa=X&ved=2ahUKEwjQ19772cXjAhXSk4sKHARQC_kQsAR6BAGHEAE&biw=1680&bih=902

Darlegung, E O S Verlag Erzabtei St. Ottilien (Germania), 1989, 438 p. (=Dissertation Theologische Reihe, hgg. von Bernhard Sirsch, Band 32).

Vezi și J. H. SCHWICKER, *Zur Geschichte der kirchlichen Union in der kroatischen Militärgrenze*, Eine geschichtliche Studie nach den Akten des Archives der ehemaligen königlich Ungarischen Hofkanzlei, Wien, 1874, p. 3, 6 etc.

³² Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)...*, Op. cit., p. 19-20.

Uskoki

Regimentele grănicerești aveau însă nevoie de plăieși, de o populație numeroasă, care să fie colonizată la graniță și să o păzească, în schimbul unor avantaje sociale, politice și religioase, oferite de către Curtea Imperială și de către autoritățile austriece. Posibilitatea aceasta au oferit-o numeroșii creștini, care fugeau din Imperiul Otoman, în urma persecuțiilor și îngrădirilor religioase și sociale, la care erau supuși acolo creștinii ortodocși, din partea autorităților musulmane. Acești creștini erau de etnie valahă, sârbă, bulgară, macedoniană, grecească, albaneză și erau numiți de localnici USKOKI sau uskoci (croat.), adică „desertori”, „fugari” sau „refugiați”, proveniți din mercenari, partizani sau voluntari din Imperiul Otoman și stabiliți pe teritoriul Imperiului Habsburgic, unde apoi s-au implicat cu acțiuni militare și de pradă în sfera de influență, dintre cele trei imperii: Otoman, Republica Veneția și Imperiul Habsburgic. Erau și foarte bine înarmați, cu muschete (arcebuze), buzdugane, baltage, pistoale, cuțite, iatagane, hangere etc, de proveniență otomană, venețiană sau preluate din prăzile de război, la care participau.³³ Acțiunile lor militare erau mai mult pedestre, decât pe cai

Prima grupă de uskoki s-a stabilit în Dalmația, în împrejurimile cetății Klis, pe moșiile comandantului acesteia Petar Kružić (†1537), un nobil croat. Acolo au rămas până în anul 1536, când n-au mai rezistat asediului turcilor și au predat cetatea Klis, în schimbul trecerii libere spre teritoriile austriece, unde s-au stabilit în portul Senj, Zengg (germ.), Segna (ital.), Senia sau Segnia (lat.), unde s-au reprofilat repede ca pirați, acționând atât pe mare, cât și pe uscat. Ei foloseau vase mici, cu 12-16 vâslași și un echipaj de circa 50 de bărbați, care erau rapizi, puteau să ajungă peste tot, vasele lor puteau fi ascunse printre golfulețele, fiordurile și stâncile abrupte ale malurilor mării, pe unde nu aveau acces corăbiile de război ale turcilor. Cu timpul au înaintat la mare depărtare, în Marea Adriatică, oprind și controlând corăbiile venețienilor și ale evreilor, care transportau marfă din sau spre Imperiul Otoman, pe care apoi o confiscau, iar pasagerii necreștini din corabie erau luați în captivitate și mai târziu puteau fi răscumpărați de familiile lor sau erau vânduți ca și sclavi în Senj.³⁴ Numai că nu toți uskoki au fost pirați, bandiți sau mercenari. O grupă de acest fel, de prin anul 1524 a continuat să se deplaseze spre interiorul țării, în zona muntoasă din regiunea Žumberak sau Sichelberg (germ.), situată între Croația și Slovenia (Carniola Krain), unde trăiesc până astăzi.³⁵ Uskoki erau ortodocși, iar din anul 1607 au avut și un episcop, pe Simeon de Vratanja sau Simeon Vretanjski (1607-1630), care rezida în Mănăstirea Marča, din regiunea Žumberak – Sichelberg. *De iure*, din punct de vedere canonic, regiunea Žumberak se afla sub jurisdicția Episcopiei de Gorizia (Görz, germ.), sufragana a Patriarhiei de Aquileia-Udine, încă din secolul al XIV-lea, și numai din anul 1784 a fost încorporată Episcopiei Latine de Zagreb.³⁶ Această situație a generat înainte de anul 1784 și multe conflicte de competență canonică, între Episcopia de Zagreb și aceea de Gorizia. În anul 1578, administrația austriacă a integrat regiunea Žumberak în teritoriile regimentului grăniceresc croat, ca unitate administrativă a *Capitanatului de Slunj*.³⁷

Simeon Vratanja, primul episcop unit și Eparhia Marča

Împrejurările în care Simeon Vratanja a ajuns Episcop de Marča, în anul 1607 sunt acribic studiate de către Niko IKIĆ, rămânând totuși un mister încă, de ce a fost hirotonit la Győr și de către un episcop grec, Arhiepiscopul Cosma al Corintului și nu de Patriarhul de Peć-Ipek sau de un delegat

³³ Vezi: Frank Westenfelder, *Die Uskoken von Senj. Habsburgs Wachhunde an der Militärgrenze.*, în <http://www.kriegsreisende.de/neuzeit/uskoken.htm>

Vezi și: <https://de.wikipedia.org/wiki/Uskoken>

³⁴ Vezi: Frank Westenfelder, *Die Uskoken von Senj. Habsburgs Wachhunde an der Militärgrenze.*, în <http://www.kriegsreisende.de/neuzeit/uskoken.htm>

Vezi și: <https://de.wikipedia.org/wiki/Uskoken>

³⁵ *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 108, *Die Union in Kroatien (1611)*.

³⁶ Informație luată din: <https://de.wikipedia.org/wiki/%C5%BDumberak-Gebirge>

³⁷ Ibidem.

al acestuia. După Unirea cu Roma, din 1611, Simeon Vretanjski – de „Vretanja” – a fost hirotonit la Roma a doua oară episcop – *sub conditione* – de către Cardinalul Roberto Bellarmino (1542-1621), în anul 1611, deși era episcop deja din anul 1607. Cardinalul Bellarmin l-a obligat pe Simeon de Vretanja, din 1611, „de Marča”, ca după revenirea de la Roma să „hirotonească și el a doua oară” pe toți preoții din jurisdicția lui. Simeon s-a arătat gata să asculte ordinul cardinalului, dar nu știm dacă l-a și dus la îndeplinire, după întoarcerea la Marča, unde nu toată obștea călugărilor și preoții din subordinea lui erau de acord cu această unire religioasă, cu Roma Veche.³⁸

Er erhielt von demselben Kardinal [Bellarmin, n.n.] bedingungsweise noch einmal die Bischofsweihe, und man verpflichtete ihn, nach seiner Rückkehr alle von ihm bislang geweihten Priester bedingungsweise nochmals zu weihen³.

³ „Idcirco jussu Beatissimi Domini Nostri demandatur Rev.mo Domino Simeoni Vretaniae Rassianorum Episcopo, ut sacerdotes, quos ante suam conditionalem ordinationem in episcopum Romae factam, ordinaverat, sub simili conditione reordinet. Haec Rev.mo Simeoni exposui, qui paratus est oboedire”³⁹

Aici apare și un conflict de competență canonică, între Sfântul Scaun și Curtea Imperială Vineză: Eparhia Marča a fost fondată conform deciziilor conciliare Florentine (1439), dar titulatura episcopilor de acolo corespundea deciziilor Conciliului Lateran IV (1215), cu episcopi titulari, vicari rituali, subordonați Episcopului de Zagreb. Mai târziu, de prin anul 1671, Episcopii nu purtau titlul de Marča, cum ar fi fost de așteptat, ci una *dublă* de episcopi titulari (= auxiliari sau vicari): *Platæa et Svidnicensis*. Prima titulatură,⁴⁰ era din partea Papei, și corespundea listei din catalogul dioceselor latine titulare, adică scaunelor episcopale desființate sau care au încetat să existe de fapt, iar a doua titulatură – *Svidnicensis* – era din partea împăratului, care, în calitate de Rege Apostolic al Ungariei avea dreptul să numească episcopi, pe care Papa, ulterior, doar îi confirma.⁴¹ Fiind subordonați Episcopului Latin de Zagreb, nici jurisdicția episcopilor uniți de Marča nu putea depăși granițele acestei Dioceze, motiv pentru care, după aproape un secol de existență a Unirii de la Marča, Cardinalul Leopold von Kollonics i-a propus împăratului

Leopold I (1658-1705)⁴² să creeze un Vicariat pentru uniții din Slavonia [Slavonia (lat.), Slavonija (croat.), partea de nord-est a Croației de astăzi] și Syrmium [Syrmien (germ.), Cpem (sârb.), Srijem (croat.), Szerémség (ung.), teritoriu situat între Dunăre și Sava], care să fie dependent de Episcopul

³⁸ *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 108-109, *Die Union in Kroatien (1611)*.

³⁹ Ibidem. Din scrisoarea lui Martin Dubravić, către Cardinalul Robert Bellarmin, din 12 mai 1614, p. 293, la Hofmann. (Brief des Martin Dubravić an Kard. Robert Bellarmin vom 12 Mai 1614, s. G. Hofmann SI, *Il Beato Bellarmino e gli Orientali*, in OC [Orientalia Christiana], VIII, Nr. 33 (Rom 1927), 290-298.

⁴⁰ Nu este sigur despre care cetate Svidnik ar fi vorba. S-a exprimat părerea referitoare la orașul Svidnik, din Slovacia, situat pe „drumul Chihlimbarului”, *Bernsteinweg*, dintre Polonia, spre sudul continentului nostru, prin Galiția și Regatul Ungariei.

Die Stadt SVIDNÍK im Nordteil der Region Šariš im Gebirge Nízke Beskydy und am Zusammenfluss von Ondava und Lodomirka ist Mittelpunkt der Region unterhalb Dukla und hängt mit der Kultur und der Geschichte der Ruthenen und Ukrainer in der Slowakei eng zusammen.

Luat din: <http://slovakia.travel/de/svidnik>

În anul 1626 Episcopul de Vacz, Stephanus Sennyey de kys Sennye localiza scaunul de Svidnik în sudul Ungariei, ca sufragane al Arhiepiscopiei de Kalocsa. *Luat din:*

Dr. Ioannes ŠIMRAK, *De relationibus Slavorum Meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica saeculis XVII. et XVIII. Secundum selecta documenta nondum edita, ex tabulariis Romanis Vaticanis, S. Congregationis de Propaganda Fide et almae Ecclesiae Zagrebiensis eruta.*

VOLUMEN I., *De rebus gestis Unionis in confiniis Croatiae ab episcopo Simeone Vretanja usque ad Sabbam Stanislavić (1611-1661)*, Zagreb, 1926, 176 p. (Academia Theologica Croatica, 1926, vol. VII), p. 52.

⁴¹ Cardinalul Leopold von Kollonics a fost omul de încredere și sfătuitorul Împăratului Leopold I și s-a bucurat de o carieră fulminantă: în anul 1685 a fost numit Episcop de Győr, în anul 1686 a devenit Cardinal, în anul 1688 a devenit în mod adițional și Arhiepiscop de Kalocsa, în anul 1692 a fost numit de Monarh, Ministrul de Stat, pentru Conferințe – Staats- und Konferenzminister – funcție în care răspundea de crearea unei noi ordini de încadrare a teritoriilor recent reînglobate în Regatul Ungariei, după al doilea asediu al Vienei, în anul 1683. Trei ani mai târziu a devenit Primat al Ungariei și Arhiepiscop de Strigonium, în 1695 (1695-1707).

⁴² Vezi capitolul redactat de Michael Lacko, *Die Union in Kroatien (1611)*, p. 110, în vol.: *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES..., Op. cit., p. 110.

Latin de Syrmium, cu scaunul în Djakovo. Acest Vicariat s-a și creat în anul 1688, titularul său rezidând în Mănăstirea Hopovo, din ținutul Fruška Gora, dar care, după anul 1690 a stârnit apriga opoziție a Patriarhului Arsenie III Cernojević de Peć – Ipek (1674-1690-1706), devenit apoi doar Mitropolit, mai ales după ce Împăratul Leopold I i-a acordat *Privilegiile Ilirice*, prin *Rescriptul din 20 august 1690*, urmat de cele din 1691 și 1695.⁴³ *Exodul iliric* din Imperiul Otoman, spre teritoriile Imperiului Habsburgic al valahilor, grecilor, sârbilor, croaților, bulgarilor, macedonienilor și albanezilor a avut loc în lunile septembrie, până în data de 8 octombrie 1690. *Privilegiile Ilirice* asigurau emigranților din Imperiul Otoman libera exercitare a credinței ortodoxe, utilizarea calendarului Iulian, libera alegere a preoților și a episcopilor, iar mirenilor le-a acordat privilegiul de „țărani liberi”, în schimbul satisfacerii obligațiilor militare de pază a graniței, din cadrul regimentelor grănicerești, din teritoriile unde locuiau, în noua lor patrie, din Imperiul Habsburgic.⁴⁴ Mitropolitul de Carloviț sau Sremski Karloviț [Sremski Karlovci, Сремски Карловци (sârb.), Karlowitz (germ.), Karlóca (ung.), din Serbia-Voivodina

Karloviț devine astfel nu numai ierarhul cu drept de jurisdicție asupra tuturor ortodocșilor din Imperiul Habsburgic, ci și un fel de ETNARH al „Națiunii *confesionale* Ilirice”, precum era și Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului „Ministru” sau *Millet Başa*, adică Etnarhul *națiunii confesionale ortodoxe*, Rum Millet, din Imperiul Otoman (1454-1856). Sultanul mai avea un Etnarh pentru armeni și unul pentru evrei.⁴⁵ Un document similar Rescriptului de la 20 august 1691, al lui Leopold I, pentru Patriarhul Arsenie III Cernojević, n-a mai dat decât sultanul Mahomed II Cuceritorul (1444-1446 și 1451-1481), prin *Berat*-ul, [=rescript] pentru Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, după anul 1453, adică după căderea Marelui Cetățiu, la 6 ianuarie 1454, pentru noul Patriarh Ecumenic Ghenadie Scolariul și urmașii săi canonici pe tronul Marelui Biserici din Constantinopol.⁴⁶

VII. Schreiben des Card. Collonics an die Propaganda über des griech. Ritus durch die Jesuiten als das einzige Mittel zu einer Union der schismatischen Bevölkerung in Ungarn etc. mit Rom

Der Cardinal, Primas von Ungarn und Erzbischof von Gran Leopold von Colonics war am Ende des 17. und Anfang des 18. Jahrhundert einer der eifrigsten Beförderer der Union der schismatischen Bevölkerungen Oesterreich-Ungarn mit der römischen Kirche, und seine Bemühungen waren von mannfachen Erfolge gekrönt.¹⁾

Allein dieser war von keinem rechten Bestande, da die Union weit weniger aus Belehrung und Ueberzeugung als aus anderen Motiven entsprang.

Der Cardinal gesteht dies selbst in einem Schreiben v. 17. December 1701 an die römische Congregation de propaganda fide ein:²⁾

„Obgleich er bisher behufs Zurückführung der Schismaticer zur römischen Kirche verschiedene Wege versucht habe, so sei er doch theils wegen der allzu grossen Unwissenheit ihrer Priester und Bischöfe, theils wegen der Unbeständigkeit der Nation getäuscht worden und habe erfahren müssen, dass sogar diejenigen, welche er durch Ablegung des Glaubensbekenntnisses vereinigt hatte, nach kurzer Zeit wieder zu den alten Dogmen zurückfielen.”

Er habe daher weise und eifrige Männer, welche den Geist jener Völker sehr gut kennen, zu Rath gezogen und sei zu dem Urtheile gekommen, es gebe kaum ein anderes sichereres und geeigneteres Mittel, die griechische Kirche mit der lateinischen zu vereinigen, als dass die Congregation bei dem Papste beantrage, er möge kraft des ihm zustehenden Rechtes den Oberen der religiösen Orden,

⁴³ Mitropolia s-a numit apoi de Krušedol 1708-1713, apoi de Sremski Karlovci sau Carloviț, din 1713.

Vezi: *Geschichte der Serbisch-orthodoxen Kirche in Österreich*, în:

<http://www.orthodoxe-kirche.at/site/orthodoxedioezesen/serbischorthodoxekirche/article/88.html>

⁴⁴ Tibor Pál, *Die grosse Auswanderung der Serben*, online,

Luat din: https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/szerbek/a_szerbek_magyarorszagon/pages/nemet/011_grosse.htm

⁴⁵ Reluare din: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Florilegium studiorum...*, Op. cit., p. 101-115; Vezi și teza noastră de doctorat, p. 73-79; Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 73-79;

⁴⁶ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Bizanț, Roma, Viena și fenomenul uniatic*, Op. cit., p. 12-17;

Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1992, p. 501.

Pentru evoluția Bisericii Ortodoxe Române, în secolele XV-XVIII, vezi sinteza făcută de Krista ZACH, *Orthodoxe Kirche und rumänisches Volksbewußtsein im 15. Bis 18. Jahrhundert...*, Op. cit., passim.

namentlich aber der Gesellschaft Jesu, die Auflage machen, dass sie Religiösen, welche des Griechischen, Rascianischen, Walachischen, Ruthenischen oder irgend eines dieser Idiome kundig sind, in den Riten der griechischen Kirche unterrichten, deren Kleidung anziehen und nach griechischen Ritus zu Priestern weihen lassen und dann für Ungarn, Croatien, Slavonien, Siebenbürgen und die benachbarten Länderstriche bestimmen. Sie müssten die Jugend, auf welcher die vorzüglichste Hoffnung auf eine Wiedervereinigung beruht, in den Schulen die Wissenschaften zugleich mit dem Glauben lehren, die Reiferen von den Irrthümern zurückführen und die Zurückgeführten befestigen.

An dazu geeigneten Subjecten sei kein Mangel, und es lasse sich in kurzer Zeit auf diese Weise ein grosser Erfolg erwarten, da die so zahlreiche Menge so unwissend sei dass sie ausser dem äusseren Gebrauche der Ceremonien nichts von ihrem oder einem anderen Glauben verstehe: sie werde sich aber von Männern, welche ihr Idom und ihre Riten kennen, sehr bereitwillig unterrichten lassen, während sie die Priester des lateinischen Ritus als verdächtig fliehe. Um so mehr sei aber jetzt auf die Reduction dieses Volkes zu dringen, je gewisser es ist, dass die Engländer ein Seminar gegründet, in welchem sie Jünglinge von schismatischen Aeltern erziehen und so mit Irrthümern erfüllen wollen. Noch schlimmer sei, was er von glaubenswürdigen Zeugen erfahren habe, dass der Patriarch in Constantinopel Gesandte nach London geschickt habe, damit die Patriarchen für die Zukunft den Schutz des Königs von England geniessen. Das wäre aber aus verschiedenen Gründen für die katholische Religion sehr nachtheilig, wesshalb man solche Versuche auf alle Weise vereiteln müsse; der heilsame Rath aber sei nach seinem Urtheile, das Jesuiten den griechischen Ritus annehmen und zu diesen Völkern kommen und sie unterrichten.

Dieses Schreiben, welches Fiedler nicht kennt und auch sonst meines Wissens nicht bekannt geworden ist,³⁾ den lateinischen Ritus einem Volke aufdrängen zu wollen das bis dahin einen anderen hatte und überhaupt mit dem lateinischen Wesen nie in besondere Berührung kam. Dass sich unter den Papieren der oberdeutschen Provinz der Jesuiten eine Abschrift dieses Schreibens befindet, beweist wohl, dass die Propaganda oder vielleicht der jesuitische Beichtvater des Card. Collonics eine Mittheilung davon an die Gesellschaft machte; aber einen weiteren Erfolg hatte es nicht.⁴⁷

¹ Fiedler, Jos., Die Union der Walachen in Siebenbürgen unter Kaiser Leopold I. 1858, S. 8 ff.; Beiträge zur Geschichte der Union der Ruthenen in Nordungarn 1862, S. 19 f.; Beiträge zur Union der Walachen (Vlachen) in Slavonien und Syrmien, 1867, S. 5, 7.

² Siehe Beilage V, [p. 110-116].

³ Auch bei Hintz, Gesch. des Bisthums der griechisch-nichtunierten Glaubensgenossen in Siebenbürgen, 1850, Schwicker, Zur Gesch. der kirchl. Union in der croat. Militärgränze im Arch. Für österr. Geschichtsquellen, 1875, 52. Bd. S. 277-400, und in der jesuitischen „Zeitsch. F. kath. Theol.“ III und IV Jahrg. Finde ich nichts davon.

Beilagen – Anexa de documente, p. 167-168 [17 decembrie 1701]

Epistola Eminentissimi Card. de Kollonitz ad s. Congregationem de propaganda Fide.

Eminentissimi Illustrissimi et Reverendissimi Domini.

Non sine gravi animi sensu considero innumeram populi multitudinem pastoralis meae curae late per Hungariam a Turcis recuperatam et alia regna eidem vicina subjectam ob graeci schismaticis errores in aeternae salutis periculo tam misere versari. Et licet pro eorum ad ecclesiam Romanam reductione varias hactenus vias tentaverim, tamen, tum ob nimiam eorum ad ecclesiam Romanam reductiones varias hactenus vias tentaverim, tamen tum ob nimiam eorum sacerdotum et episcoporum ignorantiam, tum ob nationis inconstantiam saepe delusus, quos optime edita etiam fidei professione unitos habebam, brevi ad vetera dogmata relapsos cum dolore sum coactus experiri. Quare adhibito sapientum et zelosorum, quique nationum illarum genium apprime perspectum habent, virorum consilio, vix aliud certius et magis aptum ecclesiae graecae cum latina unionis medium supresse iudico, quam si Emin. et Rev. Dominationes Vestrae pro suo sancto zelo et salvificae religionis propagandae desiderio id apud SS. D. N. interpositis totius s. Congregationis precibus efficiant, ut is religiosorum Ordinum superioribus prae primis tamen religiosissimae Societatis Jesu jure suo imponat, ut illi quosdam e suis religiosi Graeci, Rascianici, Valachici, Ruthenici vel alicuius ex his idiomatis gnaros

⁴⁷ Luat din: J. FRIEDRICH, *Beiträge zur Geschichte des Jesuiten-Ordens*, Von..., Abh. d. III. Cl. d. k. Ak. d. Wiss. XVI. Bd. 1. Abth., München, 1881, S. 118-119. – ediție online: https://www.zobodat.at/pdf/Abhandlungen-Akademie-Bayern-hist_16-1881_0089-0174.pdf

in ecclesiae graecae ritibus instrui, eorundem habitu indui, graecoque ritu in sacerdotes consecrari curent, et tales in has Hungariae, Croatiae, Slavoniae, Transilvaniae, hisque vicinas partes viros apostolicos destinant, per quos juvenis, in qua potissima firmatae unionis spes consistit, in scholis bonas litteras, et cum his fidem salvificam a teneris doceatur, et maturiores ab erroribus reducantur, et reducti confirmantur. Nec deerit hic ejusmodi aptorum subjectorum copia, modo harum partium superiores de similibus ad ordinem receptione moneantur. Incredibile est, quantus hac ratione brevi etiam tempore fructus expectari possit, cum innumera haec hominum multitudo, eaque ita rudis, ut praeter externum caeremoniarum usum nihil vel de sua vel de alterius fidei mysteriis intelligat, a sui idiomatis, rituumque gnaris (alios enim Romani ritus sacerdotes ut suspectos fugit) promptissime se informari patietur. Cuius populi reductio nunc tanto magis urgenda videtur, quanto certius Anglos seminarii foundationem instituisse, in quo juvenes e parentibus graeco schismati addictis natos educare, sicque suis erroribus imbuere constituerunt. Imo quod longe deterius est, idoneis testibus compertum habeo, a Patriarcha Constantinopolitano legatos in Angliam Londinum eo fine missos, ut Rex Angliae Residentis sui medio apud portam Ottomanicam efficiat, ut futuris posthac temporibus Patriarcha Constantinopolitanus protectione Regis Angliae gaudere possit. Quae res ut catholicae religionis multis ex capitibus vehementer noxia foret, ita suadet, ut modis omnibus conatus hos sanctiori consilio praevertamus, quod ego quidem saluberrimum esse judico, si aliqui Patres e Societate Jesu assumpto ritu graeco populos istos accedant, eosque more ac instituto suo erudiant ad justitiam. Qua in re, cum ego absens agere minus possim, Emin. Illustr. Et Rev. Dominationes Vestras per tot animarum, hoc schismate infectarum, salutem oro atque obtestor, ut negotium hoc cordi sumere, illudque ad optatum finem apud B. P. deducere adlaborent.

Emin. Illustr. et Rev. DD. Vestrarum

Humilimus et devotissimus servus
Leopoldus Card. de Kollonitz

Cod. lat. Mon. 26473 (al. Moll. 105), f. 279.⁴⁸

Statuta Valachorum, 5 octombrie 1630

[Statutele – *privilegiile* – Valahilor]

Împăratul Ferdinand II (1620-1637), în data de 5 octombrie 1630 a emis din Regensburg documentul *Statuta Valachorum*, „Vlach Statute(s)” [engl.], „Vlaški statut(i)” [croat.], „Влашки статут” [bulg.], „Влашки статут” [sârb], „Statuten der Wallachen” [germ.], prin care se reglementa pentru a treia oară dreptul de ședere al valahilor și rascianilor (sârbilor), pe pământul crăiesc, din Croația și Slavonia:

Nei documenti ufficiali i Serbi in Croazia vengono chiamati Rasciani, Valacchi, Morlacchi, Servianii ecc., questo perché non erano solo Serbi, ma anche discendenti dell’antica popolazione romanizzata dei Valacchi e de Vlassi. Sappiamo dalla storia che all’avanzare dei Turchi, i Serbi fuggivano verso nord e verso ovest e furono per questa soprannominati „Uskoki”, cioè fuggiaschi.⁴⁹

Statuta Valachorum din 1630 au fost precedate de încă două „statute” sau drepturi de ședere și de viațuire ale „uskokilor”, din anul 1608, de la Împăratul Rudolf II (1576-1612) și din anul 1627, de la Împăratul Ferdinand II. Este vorba de *uskoki* stabiliți în regimentul de graniță Varaždin sau *Varaždin Generalate*, Varaždinski generalat (croat.), cu centrele în Varaždin și Karlovac/Carlovaț. Conflictele dintre reprezentanții Stărilor din Croația (nobili Dietei) și conducerea militară a Generalatului a influențat în rău și situația valahilor stabiliți acolo, la care se vor mai adăuga și acțiunile Episcopilor de Zagreb, începând cu Nikola Selnički (1598-1602), care voiau să-i știe pe valahi sub controlul lor, atât spiritual – prin *unire* – cât și social – în calitate de *domn de pământ feudal*. Așa au evoluat evenimentele, în mod tensionat tot timpul primilor 30 de ani ai secolului al XVII-lea.⁵⁰ Stările nobilimii croate au făcut în anul 1629 un proiect, privind „Privilegiile Valahilor”, care însă n-a mulțumit pe reprezentanții părții valahe. Punctul central al neînțelegerilor dintre Stări și valahi era problema financiară: stările pretindeau că valahii trebuie să le plătească și lor atât cât

⁴⁸ Luat din: J. FRIEDRICH, *Beiträge zur Geschichte des Jesuiten-Ordens*, Von..., Abh. d. III. Cl. d. k. Ak. d. Wiss. XVI. Bd. 1. Abth., 1881, Beilagen – Anexa, S. 167-168. – ediție online:

⁴⁹ Dr. sc. Josip Uhač: *Marčanska biskupija (eparhija). Neki povijesno-pravni pogledi*, Zagreb, 1996, 134 p., Izdaje Glas Koncilia, Zagreb, Kaptol 8. [vezi p. 127-128, din Rezumatul cărții în limba italiană: *Sommario*, p. 127-131]

⁵⁰ Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)...*, Op. cit., p. 198-199.

plăteau comandanților militari. La începutul anului 1630 delegația valahilor a mers la Viena, unde Împăratul Ferdinand II a ordonat formarea unei comisii, care să formuleze în concept „privilegiile valahilor”, pe care el ulterior le-a aprobat și semnat la Regensburg, sub numele de *Statuta Valachorum*, document pe care apoi l-a înmănat conducătorului delegației valahe, Episcopul de Marča, Maxim Predojević (1630-1642). Textul documentului a fost expus în cinci capitole: *primul* se ocupa de modul de organizare a teritoriului locuit de valahi pe pământul crăiesc; în *capitolul al doilea* se vorbește de Curtea de Justiție a Valahilor – *Jus Valachorum* sau *Jus Valachicum*⁵¹; în *capitolul al treilea* se reglementau problemele legate de relațiile de bunuri și de avere; *capitolul al patrulea* făcea separarea dintre dreptul civil și puterea militară, pe cuprinsul Generalatului de frontieră Varaždin; *capitolul al cincilea* trata doar probleme militare, în care erau implicați și valahii. Niko IKIĆ (*Croația*) pare să adopte părerea istoricului sârb Jovan Radonić (1873-1956), care susține că *Statuta Valachorum* nu conține nimic referitor la libertatea religioasă pe seama valahilor: „Radonić stellt fest, daß über die Religionsfreiheit gar nichts geschrieben steht.”⁵²

Episcopul Maxim de Marča a fost primul, din familia Predojević, care au fost numiți episcopi de împărat, dar au primit hirotonia de episcopi de la Patriarhul Ortodox Sârb de Peć-Ipek, fapt care în ochii catolicilor pune la îndoială validitatea Tainei. Nu trebuie să ne mirăm, pentru că și primul Episcop de Marča, Simeon Vretanjski – de „Vretanja” – a fost hirotonit la Roma a doua oară episcop – *sub conditione* – de către Cardinalul Roberto Bellarmino (1542-1621), în anul 1611, deși era episcop deja din data de 20 octombrie 1607 [7116, de la facerea lumii], când a fost hirotonit la Győr, de către Cosma, Arhiepiscopul Corintului:

*Peć (Ipek, Jugoslavia), an 1609. Julii 8. Ioannes, „uniuersorum Seruianorum et Bulgarorum patriarcha” Simeonem Vratanja, consecratum cum omni ueritate per manum et benedictionem sanctissimi metropolitae Corinthi, Domini Cosmae, episcopum „occidentalium regionum Vratantia dictarum” confirmat.*⁵³

Se pare că nu numai cei trei episcopi Maxim, Gabriel și Vasile Predojević au fost hirotoniți de către Patriarhul de Peć-Ipek, ci și Sava Stanislavić (1648-1661), urmașul acestora. Ei au fost reclamați la Roma și la Împărat, de către Episcopii Latini de Zagreb, Benedikt Vinković (1637-1642) și Petar Petretić (1648-1667). Acești episcopi latini i-au reclamat la împărat pe episcopii uniți, acuzându-i că au adoptat doar de formă credința catolică și continuă să-i ajute pe ortodocși, și-l consideră ca superior al lor pe Patriarhul de la Peć-Ipek, nu pe Patriarhul Occidentului, de la Roma:

Simeone, nonostante grandi difficoltà, rimase fedele all'Unione fino alla morte, avvenuta con ogni probabilità tra la fine dell'anno 1632 e l'inizio del 1633.

Tra i suoi successori ci furono, della famiglia Predojević, Massimo, Gabriele e Basilio. Essi furono nominati dall'Imperatore, ma ricevettero la consacrazione dal Patriarca ortodosso di Peć e non da Roma, come avrebbero dovuto.

Ciò sollevò sospetti circa la loro fede. Il vescovo di Zagabria Benedetto Vinković scrisse più volte a Roma chiedendo che Massimo Predojević fosse sollevato dall'incarico vescovile e al suo posto proponeva che venisse nominato P. Raffaele Levaković, OFM.⁵⁴

Benedikt Vinković trebuie să fi avut o mare ură pe episcopul Maxim Predojević, pe care-l acuza de-a fi un „fals” greco-catolic, cerând de la împărat depunerea lui din scaun și numirea unei alte

⁵¹ Despre *Jus Valachorum*, vezi: Ioan N. FLOCA, *Legea românilor – (Jus valachorum) și legislația de stat din Transilvania în epoca voievodatului și principatului*, în MA, an. VII, 1962, nr. 7-8, p. 520-528;

Unitatea dintre pravilele folosite în Transilvania cu cele din Țara Românească și Moldova, în MA, an. VII, 1962, nr. 9-12, p. 686-710 [MA= rev. Mitropolia Ardealului, Sibiu];

Pravila de la Govora din 1640-1641, în BOR, an. LXXXI, 1963, nr. 3-4, p.297-319;

Importanța canonică – juridică a Pravilei de la Govora, în MA, an. IX, 1964, nr. 6-8, p. 496-523;

Originile dreptului scris în Biserica Ortodoxă Română (Studiu istoric-canonic), Sibiu, 1969, XV+212 p. (extras din MA, an. XIV, nr. 1-3, 1969, p. I-X, p. 3-188, teză de doctorat în teologie);

Din istoria Dreptului românesc I. Dreptul scris, Sibiu, 1993, 94 p.; II;

Carte Românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudețe – Iași 1646 Sibiu, 1993, 172 p.;

Über *Das Walachische Recht*, siehe Paul Brusanowski: *Rumänisch-orthodoxe Kirchenordnungen (1786–2008): Siebenbürgen – Bukowina – Rumänien*. Teil 33 von Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens. Böhlau Verlag, Köln Weimar 2011, ISBN 3-41220-698-9, S. 3 und 4

⁵² Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)...*, Op. cit., p. 198-199.

⁵³ Dr. Ioannes ŠIMRAK, *De relationibus Slavorum Meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica saeculis XVII. et XVIII...*, Op. cit., p. 25.

⁵⁴ Dr. sc. Josip Uhač: *Marčanska biskupija (eparhija). Neki povijesno-pravni pogledi*, Op. cit., p. 129.

persoane sincere față de interesel Bisericii Catolice și credința acesteia. În plus, Vinković mai cerea înlocuirea Episcopului Maxim, cu Raphael Levaković, limitarea numărului de preoți uniți în zona militară a regimentului grăniceresc Varaždin, mai buna pregătire teologică a acestora, precum și acceptarea statutului de „vicar ritual” a episcopului unit, nu pe acela de „episcop eparhial”, cu toate drepturile de jurisdicție, garantate, cu prilejul încheierii unirii de la Marča, din anul 1611, a lui Simeon de „Vretanja”. Roma ar fi fost de acord cu propunerile episcopului latin, numai că nu puteau fi realizate, din cauza opoziției Curții Imperiale, unde, în zona militară a regimentului de graniță, numai împăratul avea ultimul cuvânt de spus.⁵⁵

Între timp a apărut o nouă disensiune între Sfântul Scaun și Curtea Imperială, privind valahii uniți din Croația: Împăratul numea episcopii uniți de la Marča, *episcopi titulari* de SVIDNIK și „vicari rituali” ai Episcopului Latin de Zagreb, conform dispozițiilor conciliare Lateran IV (1215), nu al celor Florentine (1439). Prin această măsură se explica refuzul Episcopului romano-catolic de Zagreb de-a admite două jurisdicții catolice, pe cuprinsul aceluiaș teritoriu diecezan (latin și unit). La anul 1626, în timpul păstoririi Episcopului Simeon de Vretanja (1607-1630, †c. 1634), Nuntial Apostolic de la Viena, prin scrisoarea din 3 iunie (Litterae Caroli Caraffae, Nuntii Apost. ad Praefectum S. Congregationis de Propaganda Fide Ludovicum Ludovisi de titulo episcopatus Svidnicensis datae), cerea informație privitoare la acest scaun episcopal dispărut, identificat în Regatul Ungariei. În data de 10 iunie 1626 Stephanus Sennyey de kys Sennye, nou alesul Episcop de Vacz și Cancelarul Regatului Ungariei, confirmă că Scaunul episcopal de Svidnic era al cincilea, din cele șapte dieceze sufragane ale Arhiepiscopiei de Kalocsa, Kollotschau (germ.), Kaloča (croat.), din sudul Ungariei: „Testor per praesentes in antiquis nostris statutis siue Priuilegiis haberi et constare. Episcopum Suidnicensum esse sub Archiepiscopatu Colocensi, immediate Coronae Hungariae subiecto et inter Archiepiscopatus Colocensis septem suffraganeos quintum locum tenere.”⁵⁶

Numai că numele de scaun episcopesc titular, Svidnik, dat de împărat episcopului unit, nu se afla pe listele Sfântului Scaun, acesta din urmă refuzând să confirme numirea lor. S-a găsit până la urmă un compromis, Roma dându-i episcopului unit un al doilea scaun titular: *episcopus tit. Plataearum*. Așa a fost numit Paul Zorčić – Pavao Zorčić – (1671-1685) de către Sf Scaun: „episcopus Plataeensis in Beotia”, Πλαταιαί (τῆς Βοιωτίας), sau Πλάταια, localizat în Grecia. Numai că prin această a doua titulatură „Plataeensis” nu se făcea referință la vechiul scaun titular dispărut Plataia, din Beotia, ci la localitatea cu un nume similar Pleterje, din regiunea Žumberak – *Sichelberg* –, din nord-vestul Croației (și sudul Sloveniei), azi în Slovenia, unde se află și cea mai mare Mănăstire Carteziană, din Slovenia: Kartause Pleteriach. Episcopul Paul Zorčić contează în istoria locală ca adevăratul organizator al eparhiei și vieții bisericești a uniților valahi, din Croația.

Episcopul martir Gabre Mijakić (1662-1670)

Înainte Episcopului Paul Zorčić sau Paulus Zorchich (1671-1685), la Marča a păstorit Episcopul Gabriel Mijakić, până în anul 1670. Gabriel Mijakić îl cunoștea bine pe Banul Croației, Petar Zrinski, care împreună Conte Fran Krsto Frankopan, care au fost acuzați, judecați și condamnați la moarte, pentru „înaltă trădare”, au fost executați prin decapitare, în data de 30 aprilie 1671, în Wiener Neustadt.⁵⁷ Petar Zrinski, alias Petar IV Šubić de Zrin, scurt: Peter IV. Zrinski, nobil, învățat și militar, a fost Banul Croației între anii 1665-1671. Frankopan era nobil croato-italian, Marchiz al Istriei și Conte de Tersat sau Tersatz (germ.), Tržac (croat.), situat acum în Bosnia, la graniță cu Croația și avea preocupări de politician, scriitoricești și de lărică. Peter IV. Zrinski, împreună cu Conte Fran Krsto Frankopan au participat la *Răscoala Magnaților*, numită *Conspirația Zrinski-Frankopan*, cunoscută și sub alte nume: *Conspirația Muray* (cetatea Murán, în Slovacia, Muránsky hrad), *Conspirația*

⁵⁵ Dr. sc. Zlatko Kudelić: *Marčanska biskupija: Habsburgovci, pravoslavlje i crkvena unija u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini (1611.-1755.)*, Hrvatski Institut za Povijest, Zagreb, 2007, p. 579: Summary.

⁵⁶ Dr. Ioannes ŠIMRAK, *De relationibus Slavorum Meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica saeculis XVII. et XVIII. Secundum selecta documenta nondum edita, ex tabulariis Romanis Vaticanis, S. Congregationis de Propaganda Fide et almae Ecclesiae Zagrebiensis eruta.*

VOLUMEN I., *De rebus gestis Unionis in confiniis Croatiae ab episcopo Simeone Vratanja usque ad Sabbam Stanislavić (1611-1661)*, Zagreb, 1926, 176 p. (Academia Theologica Croatica, 1926, vol. VII), p. 52.

⁵⁷ Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozess der unierten Diözese von Marča (Križevci)...*, Op. cit., p. 88.

Wesselényi [Wesselényi-Verschwörung, Wesselényi-Zrinyi (Zrinski)-Verschwörung] etc., care a durat între anii 1664/66, până la 1670-1671, adică după încheierea păcii rușinoase Eisenburg/Vasvár, a Curții Imperiale, cu turcii [Împăratul Leopold I și Sultanul Mehmed IV], din data de 9/10 august 1664.⁵⁸ Pacea de la Vasvár – scrie Hugo Hantsch – a decepționat multe personalități de rang înalt și pe nobilimea din Regatul Ungariei și Croației, precum și din Principatul Transilvaniei. Condițiile Păcii rușinoase de la Vasvár a intrat în vigoare cu data de 27 septembrie 1664, și erau dezavantajoase pentru creștini ca entitate, dar și pentru nobili și pentru întreg Regatul Ungariei și punea în pericol și încercările de-a se elibera de obligațiile de vasalitate față de turci, ale Principelui Gheorghe Rákóczi al II-lea (1648-1660) al Transilvaniei. Una din nemulțumirile banului și magnaților croați era și ca zona regimentelor grănicerești *Varaždinski generalat* (croat.), de la granița cu Imperiul Otoman să nu aibă un regim militar separat, ci o totală integrare în administrația locală a teritoriului, de către autorităților regale croate. Magnații croați și banul acestora erau și împotriva folosirii *uskoki*-lor în „miles extraneus” (miliția străină), cu toate privilegiile și înlesnirile care decurgeau din această situație.⁵⁹ Între cei care se susținea că făceau parte din conspirație erau atât unguri catolici și protestanți, cât și etnici croați: Gheorghe Lippay Arhiepiscop de Esztergom și Cardinal; Palatinul Franz Wesselényi; Banul Croației Peter IV. Zrinski; Contele Fran Krsto Frankopan; Francisc Rákóczi I (devenit la 7 ani Principe, în 1652, fără ca să fi guvernat) al Transilvaniei, fiul lui Gheorghe Rákóczi al II-lea; Judecătorul Suprem de Coroană, Francisc III Nádasdy; Principele Mihail I Apáfi al Transilvaniei (1662-1690) etc.⁶⁰ Conspiratorii au intrat în legătură secretă cu Regele Ludovic XIV al Franței (1643-1715), împotriva Casei de Austria. Capii conspirației au fost: Petar Zrinski, Franz III. Nádasdy und Fran Krsto Frankopan.

Pentru că Episcopul Gabriel Mijakić de la Marča era în bune relații cu Banul Croației Peter IV. Zrinski, autoritățile imperiale l-au acuzat și pe el că ar face parte din conspirație, iar în anul 1670 a fost depus din scaun și exilat la Graz și apoi la Glatzko, în Silezia (Polonia), unde a și murit, după 16 ani de temniță, fără să fi avut o vină concretă.⁶¹

În anul 1681, Episcopul Pavao Zorčić [Paulus Zorchich, *la Nilles*, p. 747] (1671-1685) de Marča [episcopus tit. Plataearum (*pentru Papa*) et Svidnicensis (*pentru împărat*)] a fondat în Zagreb un Seminar Eparhial (cu regim de internat), pentru candidații uniți la preoție, care apoi studiau teologia la Academia din Zagreb, *Neoacademia Zagradiensis*, fondată de Leopold I (1657-1705), în anul 1669, condusă de jezuiți, până în anul 1773. Câțiva ani mai târziu, tot la Zagreb, Maria Theresia a fondat în anul 1776 Academia Regală de Științe, *Regia Scientiarum Academia*, precursora Universității actuale, înființată în anul 1874, grație decretului semnat de Francisc Iosif I (1848-1916), încă din anul 1869.⁶² Seminarul Eparhial din Zagreb s-a menținut acolo până astăzi, însă numărul de vocații a scăzut în mod îngrijorător de mult, iar din anul 1966, în clădire rezidează și Episcopul de Križevci.

Statistic, situația actuală a Eparhiei Križevci s-ar prezenta în felul următor [șapte puncte]:⁶³

1. Spațiul canonic de jurisdicție al Eparhiei Križevci, sufragana a Arhiepiscopiei Latine de Zagreb, din cadrul Provinciei Mitropolitane Zagreb, se extinde peste trei țări: Croația, Bosnia și Herțegovina, Slovenia;
2. În anul 2006 avea 21.480 credincioși, împărțiți în 44 de parohii, 28 de preoți de mir și doi ieromonahi, fără niciun diacon, doi monahi, 40 de maici;
3. Privitori la diaconi, și în Eparhia Križevci domină încă concepția romano-catolică anterioară Conciliului II Vatican, potrivit căreia *diaconia* era doar o *treaptă premergătoare presbiteratului*,

⁵⁸ Hugo HANTSCH, *Die Geschichte Österreichs*, zweiter Band, 1968, Verlag Styria Graz, Wien, Köln, p. 41. Vezi și linkul: <https://de.wikipedia.org/wiki/Magnatenverschw%C3%B6rung>

⁵⁹ Hugo HANTSCH, *Die Geschichte Österreichs*, zweiter Band, Op. cit., p. 41.

⁶⁰ Hugo HANTSCH, *Die Geschichte Österreichs*, zweiter Band, Op. cit., p. 41.

⁶¹ Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)...*, Op. cit., p. 88. Vezi și Hugo HANTSCH, *Die Geschichte Österreichs*, zweiter Band, Op. cit., p. 41.

⁶² Vezi și: Nicolaus NILLES S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani*, Op. cit., vol. II, p. 747.

⁶³ Luat după: https://de.wikipedia.org/wiki/Bistum_Kri%C5%BEvci

iar la liturghiile solemne sau la alte slujbe, se urma procedura că un preot sau doi – *cu hang mai bun* – se îmbrăcau în veșminte diaconești și astfel îndeplineau rolul sau slujirea diaconească; în eparhiile unite românești se face încă și acum acest abuz liturgic și de disciplină canonică, desi canoanele interzic clerului să folosească veșminte liturgice sau să îndeplinească slujbe inferioare treptei în care sunt hirotoniți;

4. Țin ritul bizantin, având ca limbi liturgice croata, slavona și greaca veche, însă data Paștilor o țin după calendarul latin, fapt care conduce, pe încetul, la asimilarea lor și la încadrarea definitivă a acestora în ritul romano-catolic;
5. Parohiile sunt arondate în patru vicariate foranee: a. Žumberak-Munte (Sichelgebirge oder Uskokengebirge, germ.), Gorjanci (slovenă); b. Slavonia-Syrmium; c. Dalmația; d. Bosnia-Herțegovina.
6. Ultimul Episcop Eparhiot a fost Mag. Nikola Kekić (2009-2019);
7. Din 18 martie 2019, *Eparhia este vacantă* și are un *Administrator Apostolic*, în persoana preotului Milan Stipić, *1978, preot de mir din 18 oct. 2003, fost paroh al Bisericii *Schimbarea la Față*, din Jastrebarsko, prescurtat *Jaska* (uliu), situată în nordul Croației, între Zagreb și Karlovac.

Aș dori să mă înșel, însă eu nu-i întrevăd acestei eparhii o evoluție strălucită în viitor. Vitalitatea eparhiei este afectată nu numai de numărul în scădere al credincioșilor, cauzat de natalitatea redusă, de fenomenul emigrației spre alte țări, cu posibilitatea de-a găsi un loc de muncă adecvat, cât mai ales datorită asimilării acestora în ritul romano-catolic și al căsătoriilor mixte. La aceasta se mai adaugă și criza acută de vocații la preoție, cauzată și de situația precară, economică și financiară a eparhiei. Mulți preoți din parohiile mici și sărace, sunt nevoiți să exerseze în paralel câte o meserie, pe lângă activitatea pastorală și liturgică din parohie, pentru a reuși să-și întrețină familia, pe alocuri, chiar și biserica, din cauza lipsei de venituri și de încasări stolare.

1

2

1. Mănăstirea Sf. Arhangel Mihail Marča, datând din anul c.1598?, devenise și titlatura (1611-1777), reședința și scaunul Episcopilor uniți de acolo, începând cu Simeon Vratanja, „Simeon Vratanya, rascianorum episcopus” (lat.), Симеон Вратања (sârb.), [1609-1630, †1634]. Mănăstirea era situată în Croația, la răsărit de capitala Zagreb, între orașele Ivanić-Grad și Čazma [Încercare de reconstituire a zidurilor, prin animație electronică.]. În anul 1739 sârbii ortodocși au incendiat mănăstirea, episcopul Maksim Predojević (1630-1642) și călugării de acolo fiind obligați să o părăsească.

Luat din: <http://www.krizevacka-eparhija.com/index.php/eparhija/povijest-eparhije/8-povijest-grko-ka-tolicke-crkve-u-hr> [POVIJEST GRKOKATOLIČKE CRKVE U HRVATSKOJ, Objavljeno: 05 Siječanj 2018]

2. Iconostas și interior de biserică în stil baroc bizantin, de epocă post teresiană, 1830-1836: Catedrala Episcopală Ortodoxă Sârbă din Timișoara, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, construită în anii 1744-1748. Iconostasul anterior al acestei catedrale a fost pictat în secolul al XVIII-lea, de către pictorul aromân, stabilit în Arad, Ștefan Tenețchi (1720-1798), care a pictat și icoanele celebrului iconostas ale Catedralei Mitropolitane Sf. Treime, din Blaj, în anul 1765.⁶⁴ Iconostasul lui Ștefan Tenețchi, de la Catedrala Episcopală Sârbă, din Timișoara a fost înlocuit în anii 1830-1836, cu cel actual, sculptat de către meșterul Mihajlo Ianici și pictat de către Constantin Daniel, cunoscut și sub numele de „Tiziano al Banatului”, în anii 1838-1843. În anul 1839 Alexander Tapferer a placat iconostasul, stranele arhierească și imperială, precum și alte obiecte de mobilier din biserică, cu foiță de aur.⁶⁵

⁶⁴ Iconostasul Catedralei din Blaj a fost construit și sculptat de către meșterul Aldea, din Târgu Mureș. Vezi volumul: Cornel Tatai-Baltă și Ioan Fărcaș, *Iconostasul Catedralei Greco-Catolice „Sfânta Treime” din Blaj (Sec. XVIII)*, Editura Altip, Alba Iulia, 2011, p. 14-15.

⁶⁵ Luat din: <http://www.timisoara-info.ro/ro/atracii-turistice/cartiere-istorice/cetate/obiective/202-biserica-sarbeasca.html>

Cronologia episodului unirii cu Roma ale valahilor și ale sârbilor din Croația, Slavonia, Pécs și Syrmium (1688-1706)

Subordonarea episcopilor, Vicari Apostolici de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*], episcopilor romano-catolici de Zagreb, în calitate lor de „Vicari Rituali” și limitarea celor dintâi a jurisdicției canonice numai asupra parohiilor unite din granițele diecezei latine, a frânat mult evoluția răspândirii unirii cu Roma printre refugiații ortodocși valahi, sârbi, albanezi sau greci. Această degradare a episcopilor uniți la rangul de vicari ai celor de rit latin era o ofensă și la adresa Papei, a cărui numire de *Vicar Apostolic*, era redusă la funcția de „vicar” al unui episcop oarecare, de rit latin. Așa au început episoade noi de uniri bisericești cu Roma, independente de episcopii de la Marča și adeseori în concurență cu aceștia. Numai că finalul acestor uniri bisericești au avut tot soarta celor din Marča. Părintele Michael LACKO, din Roma, prin anul 1963, scria în sensul acesta următoarele:⁶⁶

Deshalb schlug der Kardinalerzbischof von Gran, Leopold Kolonics, dem Kaiser die Schaffung eines anderen Vikariats für den orientalischen Ritus für Slavonien und Srijem vor, das vom lateinischen Bischof von Srijem, der in Djakovo residierte, abhängig sein sollte. Ein solches Vikariat wurde tatsächlich im Jahre 1688 geschaffen. Der Titular residierte im Kloster Hopovo, in der Gegend von Fruška Gora. Seine Existenz erregte jedoch die wütende Opposition des orthodoxen serbischen Metropoliten von Srijemski Karlovici; und deshalb verschwand das unierte Vikariat wieder im Jahre 1706.

Dieser orthodoxe Metropolit war der berühmte Arsenius III, vorher serbischer Patriarch von Peć, der 1690 nach Ungarn ausgewandert war. Nach der Zerstörung des Vikariats von Srijem tat er alles, was in seiner Kraft stand, um auch das Vicariats oder das Bistum von Marča zum Verschwinden zu bringen. Zu diesem Zweck hatte er einen Bischof namens Simeon Filipović geweiht, der seine Residenz im Kloster von Lepavina in der Umgebung von Kreutz (Križevci) aufgeschlagen hatte. Filipović versuchte im Jahre 1735, den Einzug des neuen unierten Bischofs Sylvester Ivanović in Marča zu verhindern, und da ihm dies nicht gelangt, ließ er das Kloster von Marča mit Waffengewalt überfallen und plündern und im Jahre 1739 in Brand stecken. Die Union in dieser Gegend wurde zerstört. Der Bischof flüchtete mit den Seinen in das Herrschaftsgebiet von Tkalec bei Kreutz.

Der Bischof Paul Zorčić hatte um das Jahr 1680 die Herrschaft Pribić in der Gegend von Sichelberg erworben. Diese wurde ein Stützpunkt für den Bischof Gabriel Palković (1751-1759), der von den podkarpatischen Ruthenen herstammte. Von dort aus übte er eine für die Unierten jener Gegenden günstige Tätigkeit aus. Da er sah, das die Union in den anderen Teilen Kroatiens fast vernichtet sei, bemühte er sich eifrig, sie in der Gegend von Sichelberg zu stärken, und das gelang ihm in solchem Ausmaß, daß die Union in jener Gegend bis auf unsere Tage erhalten blieb.

Total a început în anul 1688, când Parohul ortodox din Pécs, Pečuh (croat.), Pečuj / Печуј (sârb.), Fünfkirchen (germ.), *Quinque Ecclesiae* (lat.) [sudul Ungariei de astăzi], împreună cu c. 200 de credincioși ai săi, au depus în mod festiv mărturisirea de credință catolică, în Biserica Iezuită, din Pécs.⁶⁷

După mai bine de un an, a mai apărut o grupă de ortodocși, dispuși să intre în Biserica Catolică. Este vorba de Egumenul Job (Iov) Raić, de la Mănăstirea Sf. Nicolae din Orahovica, care în anul 1689 a mers la Tulio Miglio Baron von Prumberg, Comisar Imperial, pentru aceste regiuni de curând recucerite de austrieci, pentru a-l informa că el, împreună cu 16 parohii, care se află în jurisdicția mănăstirii, pe care o conduce, precum și cu obștea de călugărițe a unei mănăstiri ortodoxe, vor să recunoască Primatul Papei de la Roma și să depună mărturisirea de credință catolică. El promitea că este gata să caute și alți ortodocși, dispuși să accepte credința catolică. Comisarul Imperial Tulio Miglio Baron von Prumberg a încredințat această problemă iezuiților, care trebuiau să rezolve forma canonică de primire în Biserica Catolică a clerului, monahilor, monahiilor (călugărițelor) și laicilor. Primirea festivă a lor în Biserica Catolică și depunerea mărturisirii de credință au avut loc din nou în Biserica Iezuiților din Pécs, în data de 18 ianuarie 1690, cu păstrarea ritului bizantin. În plus, noii convertiți s-au obligat ca cel puțin de trei ori pe an, un preot latin să poată celebra Missa Romană, într-o biserică unită; se mai obligă că-i acceptă pe iezuiți să predice și să facă misiuni în bisericile lor; că vocațiile la preoție, le vor trimite la iezuiți, care să-i școlească și să-i formeze în acest scop; că cel puțin în localitățile mici, unde trăiesc alături de credincioși latini, uniții se vor abține de la lucrări grele, în zilele de sărbătoare ale romano-catolicilor. Nicolaus Nilles menționează că festivitatea

⁶⁶ Text luat din: *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 110-111, *Die Union in Kroatien* (1611).

⁶⁷ Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)*..., Op. cit., p. 113.

aceasta, la care fiecare convertit semnase că a depus mărturisirea de credință catolică, s-a încheiat cu imnul de mulțumire *Te Deum laudamus* și cu salve de tun:⁶⁸

His ita peractis et conclusis supremo bonorum omnium largitori Deo actae gratiae hymno Ambrosiano solemniter decantato, cui spirituali, gaudio ternis explosionibus Quinque-Ecclesienses cives, moenia vero civitatis repetitis tormentorum boatibus applausere. – In quorum omnium majorem fidem Primarii calugerorum et sacerdotum, tam pro se, quam pro caeteris, scripturam non callentibus, propria manu subscripserunt et obsignarunt, uti sequuntur:

[*Nomina Sacerdotum; Nomina Deputatorum; Formula juramenti a graecis depositi; Literae Tallii Miglio L. B. de Prumberg ad Imperatorem; Resolutio Caesarea de titulo „Episcopi” Jacobo Raich conferendo;*]

Job (Iov) Raić îi va urma fratelui său Longhin în funcția de Episcop unit de Syrmium.

Longhin Raić, primus Episcopus Syrmienensis r.g.c. (1688-1690)

Nicolaus Nilles explică necesitatea fondării acestei Episcopii Unite de Syrmium:⁶⁹

C u r i n s t i t u t u s ? – Postquam autem Episcopus Svidnicensis Paulus Zorchich per reversales superius productas se Episcopo Zagradiensi qua ejusdem vicarius plene subjecisset, ac per id se omni jure in populum extra hanc dioecesim existentem abdicasset, quum praeterea occupata, per Turcas Slavonia cum Episcopo in Croatia existente omnis communicatio abscissa esset, Leopoldi M. pietas et Cardinalis a Kollonich religionis zelus suaserunt, episcopum ritus graeci pro partibus Syrmienensibus constituere. Primus, cujus monumentum aliquod exstat, graeco-catholicus episcopus Syrmienensis erat Longinus Raić anno 1688 erga propositionem consilii Aulae bellici, et Cardinalis a Kollonich archiepiscopi Strigoniensis, a Leopoldo I. constitutus ea conditione, ut idem esset stylo illius temporis vicarius Episcopi Syrmienensis, residentiamque haberet in monasterio Hoppova, eidemque omnia monasteria Syrmienensia cum populo ritus graeci in Syrmia et Slavonia inferiore existente subicerentur.

În data de 30 martie 1688, Împăratul Leopold I l-a numit *Episcop unit al Valahilor din Syrmium*, pe Longhin Raić, ocazie cu care monarhul lăuda meritele multilaterale ale acestui ierarh. Încă pe când trăia sub stăpânirea otomană, Longhin Raić și-a manifestat în mod deschis dorința de-a ajunge printre supușii împăratului Habsburgic și de-a se apropia de Biserica Catolică, fapt care atunci ar fi putut să-i atragă după sine și grele pedepse, din partea turcilor. Se trăgea dintr-o distinsă familie de boieri sârbi, din care au ieșit doi patriarhi de Peć-Ipek și 18 episcopi ortodocși.⁷⁰ Prin decretul de numire, Leopold I îl obliga pe Longhin Raić să manifeste ascultare și fidelitate, nu numai față de Papă, ci și față de Episcopul romano-catolic local, din Syrmium, cu scaunul și reședința în Djakovo, Đakovo.⁷¹ Acest lucru însemnează că și pentru Syrmium, împărații Habsburgi aplicau sistemul de la Episcopia Unită din Marča, cu Episcop degradat la rangul de „Vicar Ritual”, al unui Episcop local Latin (rom.-cat.), în conformitate cu deciziile Conciliului Lateran IV, din 1215. Miracolul este că ce Episcopii de Zagreb n-au reușit să obțină timp de 60 de ani – *adică degardarea și subjugarea episcopilor uniți de Marča* – a izbutit Episcopul Latin de Syrmium, din Djakovo, de la bun început, adică din momentul încheierii Unirii bisericești din Syrmium, în anul 1688. Din Decretul Imperial de numire al lui Longhin Raić, se poate constata că cineva a purtat cu el discuții intense, pe această temă, înainte de redactarea documentului, pentru a-l pune în temă cu statutul canonic, pe care-l va avea și pe care trebuie să-l și accepte, de la bun început.⁷² Aceste discuții nu puteau să fi fost purtate decât de Episcopul Latin de Syrmium, din Djakovo.⁷³ Episcopul credem că a rezidat în Mănăstirea Opovo-Fruška Gora, cunoscută și sub numele de Hoppovo, având drept de jurisdicție asupra tuturor mănăstirilor din Syrmium. Așa se explică și teza susținută de Episcopul Konstantin Stanić episcopul ulterior de Križevci (1814-1830), că „toate mănăstirile din Syrmium ar fi fost greco-catolice”!⁷⁴ Aceste mănăstiri erau înainte sub jurisdicția Episcopilor de Marča, până în timpul păstoririi

⁶⁸ Ibidem, p. 14. Nicolaus NILLES S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani...*, Op. cit., p. 789.

⁶⁹ NILLES S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani...*, Op. cit., p. 748-749.

⁷⁰ Nicolaus NILLES S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani...*, Op. cit., p. 791: nota 1: In literis collationibus Longini Raić perhibentur hi fratres ex antenatis majoribus suis duodecim Episcopos duosque Patriarchas vitae sanctitate claros numerasse. (Archiv für österr. Geschichte, t. 37., p. 122).

⁷¹ Astăzi: Arhiepiscopia Đakovo-Osijek, Đakovačko-osiječka nadbiskupija (croat.), Archidioecesis Diacovensensis-Osijekensis (lat.).

⁷² Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)...*, Op. cit., p. 115.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibidem, p. 116.

Episcopului Paul Zorčić (1671-1685), când a fost obligat să renunțe la ele, pentru că devenind vicar al Episcopului Latin de Zagreb, dreptul său de jurisdicție se limita la granițele aceste diocenze.⁷⁵

*Job (Iov) Raić, secundus Episcopus Syrmensis (1690-c.1694), prior monasterii Basiliani s. Nicolai ad Orahovicam in Slavonia, frater episcopi Longini Raić, secundus episcopus Syrmensis r.g.c. (1690-c.1694), et successor fratris sui, sed prius ex schismate ad unionem catholicam accessit (1690) una cum suis 16 parochiis et monasterio virginum Basilissarum s. Basilii M., 749, 787-792.*⁷⁶

În data de 19 ianuarie 1690, Comisarul Tulio Miglio Baron von Prumberg l-a numit pe Arhimandritul Eutimije Njegomarević Administrator Eparhial de Syrmium, fără să fi avut hirotonia întru arhieru – o decizie provizorie – până când Împăratul ar fi numit un episcop pentru uniții din aceste locuri. Noul Administrator Eparhial nu putea însă numi niciun paroh unit. El trebuia să desemneze trei candidați, dintre care Împăratul urma să numească pe unul. Comisarul Tulio Miglio Baron von Prumberg i-a scris Împăratului Leopold I, în data de 30 ianuarie 1690, prin care-l ruga să-l numească pe Job (Iov) Raić Episcop Unit de Syrmium, adică successor al fratelui său Longhin Raić, care era deja mort. Împăratul a fost de acord cu propunerea Baronului von Prumberg și prin documentul din 15 april 1690, cerea Curții Camerale (Hofkammer) a Cancelariei Aulice Ungureșt să găsească un titlu, un scaun titular [similar celui din Marča – *Episcopus titulus Svidnicensis*].

Nu se știe precis dacă Job (Iov) Raić a rezidat în mănăstirea Hoppovo sau în Orahovica.⁷⁷

Petar (Petronije) Ljubibratić, tertius Episcopus Syrmensis (1694-1696, † 1703/05) successor Jobi Raić; dictus: abbas et metropolita Belgradensis et vicarius generalis Syrmensis qua episcopus Laënsis et Syrmensis ad s. Nicolaum in Oppovo; 749-754, 793, [la N. Nilles, p. LXXXI].

Provenind dintr-o familie distinsă Arhimandritul Petar (Petronije) Ljubibratić, a emigrat spre Imperiul Habsburgic în anul 1690, activând ca vicar eparhial al unchiului său Mitropolitul Simeon al Belgradului. În timpul acesta a fost foarte activ și pe plan civil, ajutând foarte mult armata austriacă, din zonă, după cum reiese dintr-o mărturie a Comisarului Imperial J. A. Schweidler, din 18 februarie 1692.⁷⁸

Leopold I a semnat în data de 31 martie 1694 diploma de numire a lui Petar (Petronije) Ljubibratić ca Episcop al Vicariatului Unit al Syrmului, cu titlul: „ad episcopatum Valachorum Laensem et Sirmensem”, cu sediul în Mănăstirea Hoppovo. Acest nume de titular de scaun al unui episcop unit a fost formulat în Cancelaria Aulică Ungurească, din Viena, dar nu cunoaștem și argumentele, care au dus la folosirea lui.⁷⁹ Istoricul Dr. Janko Šimrak, devenit Episcop de Križevci (1942-1946) susținea că titlul „Laensis” ar putea fi cu certitudine înlocuit sau confundat cu acela de „Lachensis” sau „Vlachensis”.⁸⁰

Împăratul Leopold I a trebuit să-l numească a doua oară pe Petar (Petronije) Ljubibratić ca adevăratul Episcop al Valahiei și Syrmului sau a Slavoniei de Jos, reconfirmându-i în același timp toate prerogativele, libertățile, facultățile, indultele, legate de această funcție:

Vom Kaiser Leopold I. wurde er zum zweitenmal als wahrer Bischof von Valachien und Syrmium oder Unter-Slavonien anerkannt und ihm alle Freiheiten, Gnaden, Indulgenzen und Prärogativen zugestanden, so daß seiner Leitung und Fürsorge alle Klöster und Pfarren unterstanden. Ohne seine Zustimmung sollen keine unierten Archimandriten, Klostervorsteher und andere in die kirchlichen Funktionen eingesetzt werden, sowie die Einsetzung würdiger und die Absetzung unwürdiger Pfarrer ihm allein überlassen worden ist.

Und noch etwas wird in der zweiten Ernennungsurkunde erwähnt und zwar, alle geistlichen Häuser und Grundstücke sollen, soweit sie von den Geistlichen bewohnt und bebaut wurden, von allen Abgaben frei sein.⁸¹

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Nicolaus NILLES S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani...*, Op. cit., p. XCIX.

⁷⁷ Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)...*, Op. cit., p. 117-118.

⁷⁸ Ibidem, p. 118.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Ibidem, p. 118-119.

⁸¹ Ibidem, p. 119. Niko IKIĆ preia această știre după: Joseph FIEDLER, *Beiträge zur Union der Valachen (Vlachen) in Slavonien und Sirmien*, Wien, 1867, p. 8.

Al doilea decret de numire a lui Petar (Petronije) Ljubibratić, Leopold I l-a considerat necesar din cauza formulării neclare a titlaturii de „Episcopus Laensem et Sirmiensem”, iar prin noua formulare a titlaturii – *Adevăratul Episcop al Valahiei și Syrmului sau a Slavoniei de Jos* – și ca pe o încurajare, pentru a se putea simți puternic în lupta cu Patriarhul Arsenie III și oamenii acestuia.⁸²

Lupta dintre Episcopul Petar (Petronije) Ljubibratić și Patriarhul ortodox Arsenie III a continuat și după promulgarea celei de al doilea decret de numire. Episcopul Petar (Petronije) Ljubibratić l-a mai reclamat încă de două ori pe Patriarhul Arsenie III, că nu are pace din partea lui, pentru faptul că s-a unit cu Roma și că acesta din urmă atâță credincioșii ortodocși și uniți împotriva lui. Numai că și Arsenie III l-a reclamat pe Episcopul Petar, prin care îl acuza de arghirofilie și lăcomie. Printre alte acuze, Arsenie III menționa că Episcopul Petar nu vrea să facă nimic fără bani și ducați de aur; ține bisericile încuiate; oamenii săi mor fără să fie asistați de către preoții uniți; căsătoriile se încheie fără cununie religioasă etc. Pe data de 13 septembrie 1699 a fost trimis la Viena un protest al mai multor delegați ai satelor unite, împotriva lui Ljubibratić. Pe lângă aceasta, s-a mai întocmit un protocol, cu toate acuzele și abuzurile pe care le-ar fi comis Episcopul Petar, iar Arsenie III a trimis scrisori la toți căpitani, voievozii, boierii și prinții sârbi și valahi, din zonă, informându-i de toate învinuirile aduse episcopului unit al *Valahiei și Syrmului sau a Slavoniei de Jos*, Petar (Petronije) Ljubibratić.⁸³

Toate aceste reclamații contra Episcopului Petar, îl nelinișteau pe Cardinalul Leopold Kollonics, care a primit și el o scrisoare similară, expediată de la Patriarhul Arsenie III. Kollonics a așteptat doi ani, până când în data de 4 april 1701 i-a acordat lui Petar (Petronije) Ljubibratić dreptul de jurisdicție vlădicească, numai că acesta din urmă a mai trebuit să aștepte încă, până când aceste prerogative au fost confirmate și de Roma. Până atunci, nu avea voie să hirotonească niciun preot. Cu ocazia semnării de primire a decretului, Leopold Kollonics a mai adăugat și un document în 22 de puncte, de care trebuia să țină toți seama, care voiau să se unească cu Biserica Romei.⁸⁴ Din anul 1697, Episcopul Petar nu mai rezida în Hoppovo, ci în Pakrac, Pakratz (germ.), din regiunea Požega-Slawonien, Croația, unde și-a construit o casă, cu o capelă de rit bizantin, și unde a și decedat în data de 10 decembrie 1703/05?. Motivul plecării Episcopului Petar (Petronije) Ljubibratić din Hoppovo ar fi că Patriarhul Arsenie III a numit și el un episcop ortodox în Hoppovo, motiv pentru care clima nu mai era deloc propice continuării activității arhieresti în această localitate.⁸⁵

Cardinalul Leopold Kollonics și „Îndreptarul în 22 de puncte, pentru uniți”, pentru Episcopul Petar (Petronije) Ljubibratić, Episcop al Vicariatului Unit al Syrmului, cu titlul: „ad episcopatum Valachorum Laensem et Sirmiensem”, cu sediul în Mănăstirea Hoppovo, publicat în data de 4 april 1701.

Cifra de 22 a devenit un număr simbolic în istoria uniației și mă duce cu gândul la Mitropolitul Atanasie Anghel al Alba Iuliei (1698-1713), [devenit doar episcop, din 19 martie, apoi hirotontit a doua oară episcop, „sub conditione”, de Leopold Kollonics, la 25 martie, instalat la Alba Iulia, 25 iunie 1701, † 19 aug. 1713].⁸⁶ Mitropolitul Atanasie Anghel a fost hirotontit într-un arhieru la București, în data de

⁸² Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)...*, Op. cit., p. 120.

⁸³ Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)...*, Op. cit., p. 120.

⁸⁴ Ibidem, p. 121. Vezi și la N. Nilles, Op. cit., p. 751, nota nr. 1: Protokoll über die abgeführte Untersuchung bezüglich der gegen den Bischof Ljubibratić gehaltenen Conventikel der Walachen. 1701. 12. Jän.

⁸⁵ Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)...*, Op. cit., p. 121, până la p. 123.

⁸⁶ Cardinalul Kollonics a procedat cu amărățel de Atanasie, hirotontindu-l a doua oară „sub conditione”, conform modelului oferit de Cardinalul Bellarmine, din Roma, care în data de 19 nov. 1611, l-a hirotontit a doua oară ca episcop pe Episcopul *Simeon al Vratnjei*, devenit Episcop Unit de Marča la data de 21 noiembrie 1611. Aceeași soartă a avut și primul episcop unit de Muncaci-Užhorod, *Petru Partenie Petrovič* (1651-1665), în anul 1655, când a fost rehirotontit tot „sub conditione”, de către Primatul Ungariei Gheorghe Lippay Arhiepiscop de Esztergom. Cf. *Catholic-Hierarchy*, Petru Partenie Petrovič, pe numele său din dipticele Episcopiei de Muncaci: *Partenij Petro Petrovyc Rotosynskyj*, O.S.B.M., data REHIROTONIRII lui de episcop trebuie să fi avut loc în anul 1662, fiind confirmat de Papa abia la data de 8 iunie 1655 († 1664), când a fost confirmat de Papa. În anul 1651, după ce a fost numit Episcop de Muncaci, Petru Partenie Petrovič a primit deja hirotontia într-un arhieru la Alba Iulia, de la Mitropolitul Ardealului Simion Ștefan (1643-1656). Dar, Kollonics a mers și mai departe, rehirotontindu-l pe Atanasie preot, în data de 24 martie și episcop în data de 25 martie 1701.

22 ianuarie 1798, de către Mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei (1668-1672 și 1679-1708). După hirotonirea de episcop, Mitropolitul Teodosie i-a cerut să iscălească un *Îndreptar dogmatic, liturgic și canonic*, în 22 de puncte, text întocmit de către Patriarhul Dositei Notara al Ierusalimului (1669-1707) și de Teodosie. Această *Instrucțiune* se ocupa de învățăturile ortodoxe, atacate de către calvini, cum ar fi Sf. Predanie (Tradiție), cele șapte Sfinte Taine, slujba înmormântării, cultul sfinților și al icoanelor, mântuirea prin credință și prin fapte bune, dar și cele atacate de catolici, ca de pildă împărtășirea sub ambele specii, cu pâine dospită și cu vin, adică nu cu azimă, prefacerea darurilor la epicleză, nu la rostirea textului referatului biblic sau a *cuvintelor de instituire* a Sf. Euharistii [Mt. 26, 26-29; Mc. 14, 22-25; Lc. 22, 16-20; 1 Cor. 11, 23-25; Ioan 6,48 etc.].⁸⁷

În primăvara anului 1701, Leopold Kollonics i-a adus lui Atanasie Anghel, care se afla la Viena, încă de la mijlocul lunii februarie 1701, 22 de acuze, formulate pe baza informațiilor primite de la Alba Iulia, multe dintre ele fiind date de către iezuitul Carol Neurautter, din Sibiu, trimis în anul 1700 la Alba Iulia, odată cu înlocuirea „misionarilor dacici”, cu *misionari militari* sau „castrenses”, din *Provincia Austria* a ordinului iezuit, pentru a strânge date despre Atanasie, de la „fața locului”.⁸⁸ După cum se poate constata și din paginile anterioare, anul 1700 marca o mare criză în domeniul preocupărilor de unirea bisericească, promovate de Primatul Leopold Cardinal von Kollonics în întreg Regatul Ungariei, precum și în Principatul Transilvaniei, ajuns din anul 1688 sub stăpânirea Casei de Habsburg. Pe baza celor 22 de acuze, ticluite de către iezuiți, în *numele preoților* din subordinea lui Atanasie, dar și a opozanților Unirii cu Roma, acesta trebuia judecat, iar Kollonics îl putea șantaja: fie că ascultă de el și face tot ce i se cere la Viena, fie că va fi judecat și condamnat. Atanasie s-a decis să accepte Unirea cu Roma și la 7 aprilie 1701 a semnat o Declarație în 16 puncte, care pe alocuri are ceva comun și cu „Formularul” sau *Reversalul de unire cu Roma* al lui Leopold Kollonics, pentru ortodocșii dispuși să se convertească.⁸⁹

Formula juramenti a Graecis depositi

Ego N. N. firma fide credo et profiteor omnia et singula, quae continentur in symbolo fidei, quo sancta Romana Ecclesia utitur, firmiter cum eadem tenendo, Spiritum sanctum a Patre Filioque procedere; sanctam quoque Catholicam et Apostolicam Romanam Ecclesiam, omnium ecclesiarum matrem et magistram agnosco, Romanoque Pontifici, beati Apostolorum Principis successori, ac Jesu Christi Vicario veram obedientiam spondeo, voveo ac juro pro me meisque.

Sic me Deus adjuvet, et haec sancta Dei Evangelia.

Înainte de Declarația din 7 aprilie, la 24 martie, în Biserica iezuiților Sf. Ana, din Viena, Kollonics l-a hirotonit pe Mitropolitul Atanasie încă o dată preot, „sub conditione”, iar a doua zi, de Bunavestire, l-a hirotonit tot acolo episcop, tot „sub conditione”.⁹⁰

Instrucțiunea în 22 de puncte, din 4 aprilie 1701 a Primatului Leopold Cardinal von Kollonics seamănă nu numai în structura ei, cu aceea din 22 ianuarie 1698 a Patriarhului Dositei, dar trebuie pusă în legătură și cu declarația, pe care a semnat-o Atanasie Anghel, câteva zile mai târziu, la 7 aprilie.⁹¹ Numai că Dositei și Teodosie îl instruiău pe Atanasie în credința, ritul și disciplina canonică Ortodoxă, iar Kollonics în aceea Catolică, în plus, acesta din urmă îi cerea și o asimilare și o adaptare a ritului bizantin, la prescripțiile și la rigurile ritului latin: *Ritus Romanus antecedent* !

Privitor la conținutul acestor *Instrucțiuni*, în 22 de puncte a lui Kollonics, pentru Episcopul Petar (Petronije) Ljubibratić, menționăm ordinul Cardinalului, ca pruncii să fie botezați imediat după naștere, iar ritul botezului bizantin, să fie adaptat la specificul ritului latin, chiar dacă acesta se desfășoară „în limba poporului”, nu în limba latină: „Das Taufformular soll man in möglichst großer Übereinstimmung mit dem lateinischen Ritus bringen, obwohl die Worte in der Volkssprache ausgesprochen werden dürfen.”⁹² Cununiile să se țină în Biserică și nu să fie făcute în mod secret. În același timp sunt interzise poligamia și căsătoria de mai multe ori, dacă partenerul (partenera) nu a decedat. Cu prilejul cununiei religioase, mirii trebuie să se oblige că-și vor crește și educa copiii în

⁸⁷ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1992, p. 298-299.

⁸⁸ Ibidem, p. 301-302.

⁸⁹ Nicolaus NILLES S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani...*, Op. cit., p. 790.

⁹⁰ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1992, p. 303.

⁹¹ Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diöcese von Marča (Križevci)...*, Op. cit., p. 277 u.

⁹² Ibidem, p. 277. Descrierea *Instrucțiunii* lui Kolonics se continuă și la p. 278-279.

credința catolică. În dumineci și în sărbători, preoții trebuie să facă explicații din catehismul catolic. Episcopul Ljubibratić nu are voie să ia nici o decizie, fără avizul celorlalți episcopi latin sau a Primatului de la Esztergom. Lapsi sau uniți apostatați trebuie urmăriți, arestați și pedepsiți, cu atât mai mult, cu cât ar îndemna și pe alții să facă ca și ei. În aceeași măsură trebuie pedepsiți și cei care nu ascultă de Sfânta Maică Biserica, de împărat, de episcopi și de Primatul Ungariei de la Esztergom. Uniților să nu li se interzică frecventarea bisericilor de rit latin, iar tineretul să fie trimis la școlile catolice, unde să învețe catehismul, iar unde este posibil să fie obligați și părinții să facă acest lucru.⁹³

În acest context, reamintim că Leopold Kollonics a întrebat la Roma, dacă nu cumva ar fi posibil ca misionarii latini să fie instruiți în ritul bizantin, în care să celebreze o vreme acolo unde făceau misiuni printre ortodocși și printre uniți, după care, aceștia să revină la ritul lor roman, la care Papa Clemente XI (1700-1721), în data de 9 mai 1705 a dat un aviz negativ.⁹⁴

Documentul vorbește de la sine și ne dăm seama ce presiuni mari de latinizare a uniților, veneau din partea Cardinalului Kollonics. Drepturile elementare ale Bisericii Răsăritului erau călcate în picioare, Biserica pe care Cardinalul nici n-o cunoște, nici nu voia să o cunoască și nici n-o respecta. El dorea ca Biserica Unită să devină o „colonie” a Bisericii Latine, precum erau regiunile statelor colonialiste europene, prin Africa, Asia, America de sud și de mijloc etc., din vremea aceea și de mai târziu. Sistemul lui Kollonics de înțelegere al fenomenului uniatic se îndepărta foarte mult atât de cel formulat de Conciliul Lateran IV, din anul 1215, cât mai ales față de cel de la Florența, din anul 1439.

Joakinije Ljubibratić i-a urmat fratelui său Petar în scaunul de Episcop al Valahiei și Syrmiei sau a Slavoniei de Jos. A fost numit episcop de către Camera Aulică Ungurească (Hofkanzlei), nu de împărat, însă nu accepta întronizarea lui, până când nu plătește taxele de numire, care nu erau deloc mici. De acest lucru a profitat Patriarhul Arsenie III, organizând revolte ale populației unite și neunite, împotriva lui Joakinije Ljubibratić. Cardinalul a înțeles intriga lui Arsenie III, încercând să-l întronizeze cât mai repede pe Joakinije Ljubibratić, însă Camera financiară a Cancelariei Aulice Ungurești pretindea taxele de eliberare a Decretului de numire în episcopat. Între timp a apărut la Cardinal o scrisoare de la Episcopul din Marča, Gabrijel Turčinović (1701-1707), care susținea că Joakinije Ljubibratić ar fi renunțat la Unirea cu Roma.⁹⁵ Acest lucru l-a determinat pe Cardinal să nu se mai grăbească cu întronizarea lui Joakinije. În această situație, Joakinije Ljubibratić și-a pierdut toate speranțele, și-a vândut casa și capela din Pakrac, după care, trecând prin Țara Românească, a plecat în Rusia. Există două păreri, privitoare la această decizie a lui Joakinije: fie că a făcut-o de bună voie, fie în urma presiunilor exercitate asupra lui de către Patriarhul Arsenie III.

Așa s-a încheiat istoria Vicariatului Syrmiei și Slavoniei de Jos, cu episcopii Valahiei și Syrmiei sau a Slavoniei de Jos, în anul 1706.

Această instituție se lupta să supraviețuiască între trei mari dușmani, după care ar fi avut de profitat doar Episcopii din Marča, care doreau reintegrarea acestor parohii în Eparhia, recte *Vicariatul din Marča*, așa după cum a fost situația până în anul 1671. Ceilalți doi dușmani ai *Vicariatului Syrmiei și Slavoniei de Jos* erau: 1. episcopii latini de Syrmium, din Djakovo și cei de Zagreb și 2. Patriarhul Arsenie III.

Târziu, după evenimentele din anii 1688-1706, la sfârșitul primei jumătăți a secolului al XVIII-lea, între anii 1740-1750, un grup de ruteni uniți, din regiunea Zemplin, Semplin/Semmlin, Zemlén (ung.), din estul Slovaciei, s-au stabilit în regiunea Bačka, din Serbia, fondând două centre mari: Kerestur, Руски Кеестур (ruthenă) sau Ruski Krstur, Руски Крстур (sârb.) și Kucura, Кукура (sârb.), Kocur Kouyp (rusin sau rutean), de unde s-au răspândit mai departe, formând alte centre de coloniști uniți, atât în Bačka, cât și în Syrmium și Slavonia. Ei constituie nucleul actualei Episcopii sau a *Eparhiei Sf. Nicolae Ruski Krstur*, „Eparchia Sanctus Nicolaus de Ruski Krstur”, înființată în anul 2018.⁹⁶

⁹³ Ibidem, p. 278.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Ibidem, p. 124.

⁹⁶ *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 111, *Die Union in Kroatien (1611)*.

1. Galeria Episcopilor de Križevci, din Aula Reședinței Episcopale de acolo: Episcopul Vasilije Božičković, călugăr bazilian, ultimul episcop de Marča [titular de Diocletianopolitanus în Palestina (*pentru Papa*) et Svidnicensis (*pentru împărat*)] (1759-1777) și primul episcop eparhiot de Križevci (1777-1785); portret fantezist ulterior, în ulei pe pânză. (fotografie proprie).

2. Василь Божичкович (1719-1785) – греко-католицький єпископ Крижевецької єпархії.

Unknown – Праці Гр.-Кат. Богословської Академії у Львові: Том I-III, Ч. I-II, 1936-1939 р. Греко-Католицька Духовна Семинарія у Львові : Матеріали і розвідки / зібрав о. проф. др. Йосиф Сліпий. — Львів 1935. *Recte* Vasilije Božičković era Episcop de Križevci abia din anul 1777.

(Luat din: Василь Божичкович [ред. | ред. код], Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії)

Diagrama cu datele despre Episcopul Dr. Bazilije Božičković (1759-1785)

Bishop Bazilije Božičković, O.S.B.M.Permalink

(1777.06.17 – 1785.05.09)

Born: 1719.02.11

Study in the College of the Propaganda in Rome, 1741-1745

Ordained Priest: 1744?

Doctorate in theology 1745

Consecrated Bishop: 1759.11.11

Died: 1785.05.09 († 66)

Titular Bishop of Diocletianopolis (1759.09.04 – 1777.06.17)

Vicar Apostolic of Marča of the Croats (Croatia) (1759.09.04 – 1777.06.17)

Bishop of Gornji Tkalac of the Croats (Croatia) (1777.06.17 – 1785.05.09)

Vicars Apostolic of Marča (Croatian Rite)

Bishop Bazilije Božičković, O.S.B.M.Permalink

(1759.09.04 – 1777.06.17)

[Luat din: <http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/kriz0.htm>]

<http://www.catholic-hierarchy.org/>

[luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Vasilije_Bo%C5%BEi%C4%8Dkovi%C4%87]

Bishop Vasilije Božičković (Bosicskovich), O.S.B.M. †
Deceased

Bishop of Križevci (Kreutz) (Križevci), Croatia

Events

Date	Age	Event	Title
11 Feb 1719		Born	
1741 ¹	21.8	Professed	Member of Basilian Order of Saint Josaphat (Order of St. Basil the Great)
8 Sep 1744	25.5	Ordained Priest	Priest of Basilian Order of Saint Josaphat (Order of St. Basil the Great)
4 Sep 1759	40.5	Appointed	Vicar Apostolic of Valachia (Križevci), Croatia
4 Sep 1759	40.5	Appointed	Titular Bishop of Diocletianopolis in Palaestina
11 Nov 1759	40.7	Ordained Bishop	Titular Bishop of Diocletianopolis in Palaestina
23 Jun 1777	58.3	Appointed	Bishop of Križevci (Kreutz) (Križevci), Croatia
9 May 1785	66.2	Died	Bishop of Križevci (Kreutz) (Križevci), Croatia

Note(s): ¹ Year Uncertain

MicroData Summary for Vasilije Božičković (Bosicskovich)

Bishop Vasilije Božičković (Bosicskovich) O.S.B.M. (born 11 Feb 1719, died 9 May 1785)

Bishop of Križevci (Kreutz)

- a priest for 40.6 years
- a bishop for 25.4 years
- Principal Consecrator: ◦Bishop Mihály Emánuel Olsavszky, O.S.B.M. †
Titular Bishop of Rhosus

- Principal Consecrator of:
 - Bishop Grigore Maior, O.S.B.M. † (1773)
 - Bishop Andrij Bacynskyj † (1773)

Succesiunea apostolică a Episcopului Vasilije Božičković, prin episcopul care l-a hirotonit
 ariereu: Mihály Emánuel Olsavszky, de la Muncaci, Mukachevo Munkács

Episcopal Lineage / Apostolic Succession:

◦Bishop Mihály Emánuel Olsavszky, O.S.B.M. † (1743)

Titular Bishop of Rhosus

◦Bishop Ioan Inocențiu Klein (Micu), O.S.B.M. † (1730)

Bishop of Făgăraș (Romanian)

◦Bishop György (Hennadiy) Bizánczy (Bizantsiy) † (1716)

Titular Bishop of Sebastopolis in Armenia

◦Archbishop Lev (Luka) Kiszka (Kyška), O.S.B.M. † (1711)

Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)

◦Archbishop Yuriy Havryil Vynnytskyi (Winnicki), O.S.B.M. † (1700)

Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)

◦Archbishop Lew Ślubičz Załęski, O.S.B.M. † (1678)

Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)

◦Archbishop Kyprian Żochowski (Zhokhovskiy) † (1671)

Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)

◦Archbishop Gabriel (Havrylo) Kolenda, O.S.B.M. † (1652)

Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)

◦Archbishop Anastazy Antoni Seljava (Sielawa) † (1624)

Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)

- Archbishop Josyf Veliamyn Rutski † (1613)
Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)
- Archbishop Hipacy (Ipatij) Pociej (Potij) † (1593)
Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)
- Archbishop Mychajlo Rohoza †
Archbishop
- Principal Consecrator of:◦Bishop Grigore Maior, O.S.B.M. † (1773)
◦Bishop Andrij Bacynskyj † (1773)
- Source(s):•b: Hierarchia Catholica, Volume 6, Page 187, and Page 197
•b: Hierarchia Catholica, Volume 6, Page 455
•op: CB, 29 May 2015
•b/c2: Les Ordinations Épiscopales, Year 1759, Number 38

Viața

Episcopul Vasilije Božičković s-a născut în apropiere de Križevci. În anul 1741 s-a călugărit și a fost trimis la studii la Roma, unde a urmat teologia la *Colegiul Urban* al Congregației de Propaganda Fide, pe care le-a încheiat cu titlul de doctor în teologie. După încheierea studiilor a mai rămas încă cinci ani la Roma, unde a funcționat ca Procurator al Ordinului Sf. Vasile cel Mare sau *Ordinul Basilian*. În data de 27 martie 1759, Maria Theresia l-a numit Episcop titular Svidnicensis [iar din partea Sf. Scaun a primit titlul de Episcop titular Diocletianopolis in Palaestina], pentru Eparhia Marča. Episcopul Vasilije Božičković a construit o nouă clădire mai mare pentru Seminarul Unit din Zagreb, distrus de un incendiu puternic. Lângă clădirea Seminarului a construit și actuala biserică Sf. Vasile cel Mare, devenită co-catedrală episcopală, în anul 1966.⁹⁷

Demonstrație sau joc de putere între Roma și Viena, prin intermediul titlurilor acordate episcopilor de Marča

Chiar dacă am face abstracție de dificultatea de localizare sau identificare a scaunului episcopal dispărut, de Svidnic, un lucru rămâne sigur, și anume că Roma n-a recunoscut niciodată o formă canonică a titlului de *Episcopus Svidnicensis*.⁹⁸ Niko IKIĆ precizează că nu este precis și evident de unde provin titlurile episcopilor de „Svidnicensis”, „Vretaniensis”, „Laensis”, „Platensis”, „Diocletianopolitensis”. Prin „Svidnicensis”, Curtea Imperială din Viena sau Praga voia să-și impună „dreptul de patronat” asupra Bisericii din Regatul Ungariei, drept pe care Roma nu pierdea ocazia să-l ignore de fiecare dată, prin dublarea titlurilor acordate episcopilor de la Marča. Așa se explică și interminabilele „sedisvacanțe” ale eparhiei, nerecunoașterea din partea Romei a candidaților la episcopat propuși sau numiți de împărați, precum și faptul că mai ales în secolul al XVII-lea, episcopii erau hirotoniți de Patriarhul ortodox din Peć-Ipek, nu de cei uniți sau de cei latini. Problema luptei de putere, dintre Roma și Curtea Imperială a început încă cu primul episcop de Marča, Simeon „de Vratanja” și s-a continuat cu Maxim Predojević. Împăratul l-a numit, Roma l-a respins, după care candidatul s-a adresat Patriarhului de Peć-Ipek, pentru a fi hirotonit episcop. Conflictul s-a încheiat abia în anul 1777, prin fondarea Episcopiei de Križevci, cu sediul în Gornji Tkalec.⁹⁹

⁹⁷ Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)...*, Op. cit., p. 110.

⁹⁸ Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)...*, Op. cit., p. 195-196.

⁹⁹ Mai există și alte vechi scaune episcopale dispărute, cu acest nume, cum ar fi: Diocletiana, Diocletianopolis in Palaestina, Diocletianopolis in Thebaide. Diocletianopolis in Thracia este situat în Bulgaria, azi având numele de Chissarja, Хисаря (bulg.), Hisarya (turc.), Diocletianopolis sau Augusta (lat.), Διοκλιτιανούπολις, în regiunea Plovdiv. Vezi și Diocletianopolis in Thracia (Titular See) Diocletianopolitanus in Thracia: <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/d2d45.html>
sau: <http://catholic-hierarchy.org/>

**D. Eparhia Križevci [*Gornji Tkalec (1777-1801)*],
din anul 1777: Dioecesis Crisiensis (lat.), Križevačka biskupija *respectiv*
Križevačka eparhija (croat.), Diözese Kreutz (germ.), Kőrös Egyházmegye (ung.)
sufragană a Mitropoliei Latine de Esztergom, iar din anul 1853
*al celei de Zagreb*¹⁰⁰**

Eparhia are ca patroni pe Sf. Arhanghel Mihail (8 nov.) și pe Sfinții Trei Ierarhi (30 ian.)¹⁰¹

**Diploma de fondare a Episcopiei Unite de Križevci, dată
de Împărăteasa Maria Theresia la 1777 iunie 23: Ex Svidnicensi fit Crisiensis**

[luat din: Nicolaus NILLES, *Symbolae ad illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis in Terris Coronae S. Stephani a...*, Op. cit., vol. II, p. 762-764]

Superatis igitur quibusvis difficultatibus Maria Theresia Sede Apostolica consentiente¹⁾
vicariatum apostolicum hucdum sub titulo Episcopi Svidnicensis in Croatia subsistentem in verum,

¹⁰⁰ *Literatura privitoare la Eparhia Križevci, Kreutz, Crisiensis:*

Rom und die Patriarchate des Ostens, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 108-113. Vezi capitolul redactat de Michael Lacko, *Die Union in Kroatien (1611)*, p. 108-113, în vol.: *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit von Octavian BÂRLEA, Josef GILL, Michael LACKO, Verlag Karl Alber Freiburg/München, 1963, 452 p. [Orbis Academicus, Problemgeschichten der Wissenschaft in Dokumenten und Darstellungen, Im Verein mit W. Britzelmayr, R. Scherer, H. Schimank, G. Söngen, H. Thieme, E. Ungerer, Herausgegeben von Fritz WAGNER und Richard BRODFÜHRER†, Verlag Karl Alber Freiburg-München];

Nicolaus NILLES S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani*, Maximam partem nunc primum ex variis tabulariis, Romanis, Austriacis, Hungaricis, Transilvanis, Croaticis, Societatis Jesu aliisque fontibus accessu difficilibus erutae, a Nicolao Nilles S.J., Patrocinatibus Almis Hungarica et Rumena literarum Academiae editae, vol. I et II, Typis et sumptibus Feliciani Rauch, Oeniponte (Innsbruck), 1885 [=Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis, pars III, addititia. „De Ecclesia Rumenorum, Ruthenorum, Serborum et Armenorum sub sacra Hungariae corona”, Innsbruck, 1885]; *De Unione Serborum*, p. 762-818; *Ex Svidnicensi fit Crisiensis*, p. 762; *Causae canonizationis*, p. 764; *De Episcopis Crisiensibus*, p. 765;

¹⁰¹ 1. Sf. Vasile cel Mare (330-379). La Mănăstirea Trei Ierarhi, din Iași se păstrează mandibula – maxilarul inferior al Sf. Vasile cel Mare, dăruit Domnitorului Vasile Lupu al Moldovei (1634-1653), de către Patriarhul Macarie III ben Za'im al Antiohiei (1647-1672), în anul 1650. Acesta a vizitat Țările Române între anii 1750-1760, unde a venit după milostenie. În anul 1765 starețul local Neofit Ieromonahul a așezat Sfintele Moaște într-o nouă cutie, racla sau casetă, pe care a primit-o în dar. În vistieria Bisericii Anastasis, a Sfintei Învieri din Ierusalim sau Biserica Sf. Mormânt – alături de alte sfinte moaște – se păstrează și mâna stângă neputrezită a Sf. Vasile cel Mare. Mâna dreaptă a Sf. Vasile cel Mare se păstrează din anul 1849 în sala de ședințe a Sfântului Sinod al Bisericii Elene, din Athena. Fragmente din moaștele sfântului se păstrează și într-o raclă mică, din Catedrala Arhiepiscopală a Tomisului, din Constanța, aduse de la Sf. Munte Athos.

2. Sf. Grigorie de Nazianz (330-389/90). O parte din craniul Sf. Grigorie de Nazianz se află la Mănăstirea Slatina (Suceava), fiind aduse de la Constantinopol, de către Domnitorul Alexandru Lăpușneanu (1552-1561 și 1564-1568). Moaștele cu racla prețioasă au fost incluse în *Tezaurul României*, care a luat drumul Rusiei, în anul 1916-1917, de unde a fost restituite României în anul 1956, fiind depuse în Muzeul Național de Artă din București, iar din anul 2001 se află din nou la Mănăstirea Slatina. La Catedrala Sf. Gheorghe a Patriarhiei Ecumenice, din Constantinopol se află și acolo fragmente din moaștele Sf. Grigorie de Nazianz. Pe 19 ianuarie prăznuim aducerea moaștelor sale, de la Nazianz, în Biserica Sfinților Apostoli, din Constantinopol, din porunca Împăratului Constantin VII Porfirogenetul (913-959).

3. Sf. Ioan Gură de Aur (347-407). Prin edictul Împăratului Ioan I Tzimiskes (969-976), moaștele Sf. Ioan Hrisostom au fost transferate de la Constantinopol, la Marea Lavră, din Sf. Munte Athos. În iulie 1284, Andronic II cel Bătrân (1282-1328) a trimis mâna dreaptă a Sfântului Ioan Zlataust la Mănăstirea Filotheiu, unde se păstrează și astăzi. La Mănăstirea Vatopedi se păstrează capul Sf. Ioan Gură de Aur, und se poate pipăi nestrăciunea urechii drepte. Mai târziu a ajuns patriarh al Constantinopolului, cu alegerea tuturor, Proclu (434-446), ucenicul și slujitorul sfântului Ioan. În al patrulea an al patriarhatului și după treizeci și trei de ani de la adormirea sfântului Ioan Gură de Aur, Proclu a înduplecat pe împăratul Teodosie să trimită să aducă moaștele sfântului. Dar sfântul nevrând să se lase înduplecat, și stând nemișcat, împăratul a trimis o epistolă de rugămintă și de iertare, după care translația moaștelor ar fi fost posibilă, spune legenda. [vezi lucrarea noastră, *Pentaria*, vol. III, Cluj-Napoca, 2016, p. 193-194]. Baronii cruciatei a IV-a, au confiscat moaștele Sfântului Ioan Gură de Aur, în anul 1204 și le-au dus la Roma Veche, unde au fost așezate în Basilica Sf. Petru veche și ulterior, în aceasta actuală. În anul 2004, Papa Ioan Paul al II-lea le-a restituit Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, fiind așezate în Catedrala Sf. Gheorghe.

realem et independentem episcopatum sub titulo episcopatus Crisiensis anno 1777 erexit et instituit, id quod ex ejusdem Diplomatem intelligitur:

„Nos Maria Theresia - - - memoriae commendamus vigore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod Nos benigno expendentis animo, quanto devotionis fervore divi quondam Hungariae reges, nostri videlicet gloriosae memoriae praedecessores, in promovendum cultum divinum ac incrementum sanctae matris Ecclesiae inclinati fuerint - - -

Nos quoque apostolici regni nostri Hungariae fasces tenentes et gubernaculum, nihil unquam antiquius duximus, quam ut quaeque illi sancta pro incrementis et ornamentis Ecclesiae instituerunt, Nos quoque illorum vestigiis insistentes illa non solum sarta tectaque tueamur, verum etiam pro illarum exigentia et possibilitate circumstantiarum novis augeremus favoribus; ac proinde tum eorundem praedecessorum nostrorum piis in Deum exemplis accensa, tum vero pro eo, quo erga promovendam, et quibuslibet adminiculis constabiliendam sacram Unionem nunquam non ducimur animo et materno affectu; – pro illo autem summo patronatus jure, quod qua apostolica regina Hungariae in conferendis et pro ratione necessitates utilitatisque publicae ordinandis dioecesium optimo jure habere et exercere dignoscimur – ex vicariatu apostolico, qui in regno Croatiae sub titulo Episcopi graeci ritus catholicorum Svidnicensis praeexistebat, exoperata etiam a Sede Apostolica canonizatione episcopatum a latino independentem, verum unice Metropolitae Strigoniensi subjectum in libera regiaeque nostrae civitatis Crisiensis, a qua Crisiensis graeci ritus catholicorum episcopatus compellabatur – benigne erigendum et fundandum esse duximus.”

Iisdem tenoribus utitur Josephus II. in diplomate suo confirmatorio dato 16. Febr. 1781.

[urmează comentariul sau explicațiile lui N. Nilles, referitoare la Diploma împărătesei]

Ex horum Diplomatum tenoribus evidens est

1º: hactenus in Croatia praeexistisse episcopatum Svidnicensem, qui qua vicariatus apostolicus considerabatur;

ac 2º episcopatum hunc in Croatia non abrogatum, sed solum sub nomine episcopatus Crisiensis a latino independentem reditum esse;

proinde 3º, episcopatu huic sub nova nomenclatura non solum de prioribus successionis juribus nihil decessisse, sed evehendo episcopatum ad categoriam dioecesanii independentis Episcopi haec jura longe firmiora evasisse;

adeoque 4º, si olim, dum qua vicariatus spectabatur, per 166 annos Episcopi se mutuo excipiebant, et in omni enata vacantia per apostolicos reges denominabantur, cur haec successione minus definita esset, ex qua idem episcopatus canonicam suam formam obtinuit?

¹⁾ Bulla erectionis episcopatus Crisiensis Caritas illa, a Pio PP. VI. Edita d. 16 Juni 1777, habetur in Bullar. Rom. continuat. T. 5., pp. 345-347.

În spațiul istoriei bisericești se vorbește de trei eparhii unite, fondate de către marea Împărăteasă Maria Theresia în anul 1777: Oradea Mare, Križevci și Muncaci. În realitate au fost numai două, pe care apoi le-a confirmat în mod canonic Papa Pius VI (1775-1799): 16 iunie Oradea Mare, prin bulla „Indefessum personarum”, sufragana a Arhiepiscopiei de Esztergom, apoi a Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș, din anul 1853; 17 iunie Križevci, prin bulla „Charitas illa”, sufragana a Arhiepiscopiei de Esztergom, până în anul 1852, apoi al celei de Zagreb.¹⁰² Episcopia Unită de Muncaci, Мукачево (ukr.), Munkács (ung.) Munkatsch (germ.), cu scaunul și cu reședința în Ușhorod, Ужгород (ukr.), Ungvár (ung.), Ungwar (germ.) a fost fondată tot din ordinul Mariei Theresia, dar mult mai devreme, de către Papa Clemens XIV (1769-1774), prin bulla „Eximia regalum”, din 19 septembrie 1771, sufragana a Arhiepiscopiei de Agria (lat.), Eger (ung.), Erlau (germ.), până în anul 1776, apoi împărăteasa a subordonat-o Arhiepiscopiei de Esztergom, pentru a pune capăt certurilor dintre cei doi episcopi: de Agria și de Muncaci.

În anul 1777, în urma protestelor împărătesei, prin Decretul Congregației de Propaganda Fide, din data de 9 aprilie 1777, Episcopul unit local András Bacsinszky sau Andriy Bachynskyi, Андрій Федорович Бачинський (1773-1809) a fost *doar liberat* de obligația umilitoare, menționată în bulla „Eximia regalum”, de-a depune în fiecare an mărturisirea de credință catolică în fața Capitlului Catedral din Ușhorod. Prima versiune a bullei „Eximia regalum”, era și mai drastică, prevăzând ca

¹⁰² Rom und die Patriarchate des Ostens, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 111, *Die Union in Kroatien* (1611).

Episcopul să facă nu o dată, ci de două ori pe an această mărturisire de credință catolică, dar nu în fața Capitlului, ci a Nunțiului Apostolic din Viena.¹⁰³ Un drum de la Oradea, Muncaci și Križevci, până la Viena, dura cu trăsura două-trei săptămâni și tot atâta la întoarcere. Deci episcopii ar fi fost forțați să absenteze din eparhie peste două-trei luni pe an.¹⁰⁴ Maria Theresia s-a opus acestei măsuri, protestând energic la Roma, cu atât mai mult cu cât vedea în ea și o lipsă de încredere a Papei, privind competența ei și a aparatului de Stat imperial, de-a selecta și de-a numi candidații uniți, apți pentru treapta episcopală, de pe cuprinsul Imperiului Habsburgic, respectiv al Regatului Ungariei, al Marelui Principat al Transilvaniei și al Regatului Galiției. În urma intrigilor episcopilor și al arhiepiscopilor romano-catolici, care nu se puteau împăca cu ideea să-i scape pe episcopii uniți de sub controlul lor – aduși în starea umilitoare de „vicari rituali” ai acestora – Sfântul Scaun intenționa să impună și episcopilor de Oradea și de Križevci obligațiile dictate Episcopului de Muncaci, Ivan Bradach Иван Брадач (1768-1772), în anul 1771, prin bulla „Eximia regalium”, dar s-a renunțat la ele, în urma protestelor împărătesei.¹⁰⁵

Redăm câteva din suferințele episcopilor și preoților uniți, din eparhia Muncaciului, pricinuite de către Arhiepiscopii Latini din Agria și de către preoții acestora, după cum sunt menționate de către Părintele Michael Lacko SJ, care a redactat și capitolul despre *Unirea de la Użhorod 1646 – Die Union von Użhorod 1646*, nu numai pe cel privind *Unirea din Croația, Die Union in Kroatien (1611)*. din volumul citat: *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 114-131, în subcapitolul „IX. Der Streit zwischen Mukačevo und Erlau”, p. 127-129. Aceste suferințe erau comune, adică reflectau aceleași realități, cu care se confruntau și episcopii și preoții uniți de Marča și de Oradea Mare cu Episcopul Latin de Zagreb, respectiv cu bogatul episcop Latin de Oradea:

„Gennadius Bizanczy wurde im Jahre 1715 vom Kaiser ernannt und erhielt die Bestätigung durch Papst Klemens XI. am 5. Februar 1716, als „Titularbischof von Sebaste und Apostolischer Vikar für die Griechen in der Diözese Mukačevo”. Aber der lateinische Bischof von Erlau konnte sich mit einer der seinen parallelen Jurisdiktion auf seinem eigenen Gebiet nicht abfinden und verlangte und erreichte, daß die Ernennung des Bizanczy von seiten des Kaisers an die Bedingung geknüpft wurde, daß dieser sich eidlich verpflichtete, die übergeordnete Autorität des Bischofs von Erlau anzuerkennen. Er tat dies am 20. April 1715. Mit anderen Worten: aus dem Apostolischen Vikar wurde ein Vikar des genannten Bischofs für den orientalischen Ritus. Der Heilige Stuhl wurde von dieser Lage, wie es scheint, nicht informiert; denn wie wir sahen, ernannte er den Bizanczy zum Apostolischen Vikar.

Auch seine Nachfolger mussten einen ähnlichen Eid leisten. Es waren Stephan Olšavsky (1733-1737) und Gabriel Blažovsky (1738-1742). Aber unter den unierten Geistlichen wuchs mehr und mehr die Unzufriedenheit und die Opposition, da sie sehen mussten, wie ihr Bischof von den lateinischen Bischöfen von Erlau behandelt wurde. Die Unzufriedenheit brach offen aus, als der Bischof Franz Barkóczy von Erlau im Jahre 1748 zur kanonischen Visitation nach Mukačevo kam. Bei dieser Gelegenheit hatte in der Klerusversammlung der lateinische Pfarrer der Stadt die Präzedenz vor dem orientalischen Bischof Manuel Olšavsky (1743-1767) von dem man verlangte, er solle den Eid des Gehorsams erneuern. Er tat dies, aber sehr unwillig und nur äusserlich, was er auch ausdrücklich erklärte: ‘Ich werde vorlesen, was da geschrieben steht, aber nicht mit der Absicht, zu schwören.’¹⁰ Er hatte schon zu Beginn seiner Regierungszeit den Vorsatz gefasst, sich von der unwürdigen Abhängigkeit zu befreien. Der Klerus unterstützte ihn in diesem Vorhaben. Als Grund für ihr Verhalten gaben sie an, die lateinischen Bischöfe von Erlau hätten die Rechte des Heiligen Stuhles missachtet, da sie Apostolische Vikare und nicht bloss Vikare für den orientalischen Ritus von Mukačevo ernannten.

Noch andere Verfügungen des lateinischen Bischofs forderten den Unwillen des orientalischen Klerus heraus: orientalischen Pfarrer erklärte er für blosse Vikare oder Kapläne der lateinischen Pfarrer. Die Zehnten auch des orientalischen Kirchenvolkes mussten an den lateinischen Pfarrer entrichtet werden. Der orientalische Bischof konnte niemanden weihen, auch keine neue Kirche gründen und weihen ohne Erlaubnis des lateinischen Bischofs usw.

Die Missstimmung wuchs immer mehr, und als der nächste lateinische Bischof von Erlau, Karl Eszterházy, im Jahre 1763 wiederum vom orientalischen Bischof Olšavsky den Gehorsamseid verlangte, da weigerte sich dieser und appellierte zuerst an den Kaiser und dann an Rom. Im folgenden

¹⁰³ *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 130 [*Die Union von Użhorod*, p. 114-131; *Die Union der Rumänen*, p. 132-180.

¹⁰⁴ *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 130.

¹⁰⁵ *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 130.

Jahre hielt er eine Synode des Klerus ab, auf der beschlossen wurde, eine Delegation nach Wien zu schicken, um die Situation darzulegen und um die Kaiserin Maria Theresia zu bitten, den orientalischen Bischof aus dieser unerträglichen Lage zu befreien. Maria Theresia nahm die Bitte wohlwollend auf und entschied, die Diözese Mukačevo zu errichten, gab die nötige Foundation und ersuchte den Papst, die kanonische Errichtung vorzunehmen. Wir haben schon erklärt, warum die Diözese Mukačevo, die bereits seit dem 15. Jahrhundert existierte, eine „Errichtung“ im 18. Jahrhundert nötig hatte. Papst Klemens XIII. Fragte, bevor er irgendeine Entscheidung gab, den lateinischen Bischof von Erlau um seine Meinung. Dieser antwortete 1767 mit einer langen Denkschrift in 113 Punkten. Hier sprach er sich entschieden gegen die Errichtung einer unabhängigen Diözese aus und klagte die Ruthenen schismatischer Tendenzen an. Daraufhin gab der Papst der Kaiserin Maria Theresia eine negative Antwort. Diese versuchte den Frieden zwischen den beiden Bischöfen wiederherzustellen, was sich als sehr schwierig erwies. Deshalb erneuerte die Kaiserin sofort nach der Wahl Klemens XIV, den Antrag auf Errichtung einer unabhängigen Diözese für die Ruthenen. Der Papst willigte nach einigem Zögern schliesslich ein, durch die Bulle „Eximia regalium“ vom 19. September 1771.“¹⁰⁶

¹⁰ Vgl. M. Lacko, The pastoral Activity of Manuel Olšavsky, Bishop of Mukačevo, in OCP XXVII (1961) 150-161.

Din aceste exemple se vede limpede că deficiențele existente în sistemul canonic al uniților din Imperiul Habsburgic, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cu vicari episcopi, subordonați celor romano-catolici – conform deciziilor formulate de Conciliul Lateran IV, din anul 1215 – s-au soldat cu tot felul de conflicte și de abuzuri ale acestora din urmă, Maria Theresia s-a decis să reorganizeze eparhiile în conformitate cu Conciliul Florentin, din anul 1439, cum era și cazul Episcopiei Făgărașului, cu scaunul și reședința la Blaj, începând cu anul 1737.¹⁰⁷

Sistemul canonic al Conciliului Lateran IV nu făcea reclamă nici măcar *ideii de unire bisericească* și nu era atractiv nici pentru ierarhia ortodoxă, care vedea ce umilințe îi așteaptă din partea episcopilor romano-catolici, în cazul că i-ar împinge păcatul să facă greșala *de-a se uni cu Roma*. În aceste condiții, asistăm la procesul de fondare a trei Eparhii Unite, grație exigențelor și spiritului de dreptate, manifestate de mare Împărăteasă Maria Theresia, în anii 1771 – Muncaci și 1777 – Oradea Mare și Križevci [*Gornji Tkalec*]. Scaunul și reședința noii Episcopii de Križevci – continuatoarea celei de Marča, 1611 – Împărăteasa le-a fixat în anul 1777 la *Gornji Tkalec*, iar reședința de vară era la Šid, Шид (sârb.), Schid (germ.), azi la grânța Serbiei cu Croația, unde era și domeniul episcopal. Împărăteasa a numit episcopia „de Križevci”, pentru că intenționa să ofere noii episcopii mănăstirea călugărilor agustinieni ca reședință, biserica acesteia ca și catedrală, iar moșia lor ca și domeniu. Din anul 1801, scaunul și reședința Episcopiei de Križevci au fost mutate definitiv în fosta Mănăstirea augustiniană, cu Biserica Preasfinte Treimi, din orașul Križevci, situat la 57 de km, în partea de nord-est a capitalei Zagreb. Ulterior, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea, la această reședință și catedrală episcopală au lucrat și arhitecții Bartol Felbinger und Hermann Bollé, iar pictura icoanelor de pe iconostas și din naosul bisericii sunt opere executate de către pictorii bisericești Ivan Tišov, Celestin Mato Medović și Bela Čikoš-Sesija. În forma actuală, Catedrala Episcopală Preasfânta Treime, cu iconostasul acesteia, în stil neogotic, precum și complexul Reședinței Episcopale, de la Križevci, în stil baroc târziu, au fost rezultatul lucrărilor de renovare, amenajare, extindere și înfrumusețare dezvoltate de episcopul unit local Julije Drohobeczky de Križevci (1891-1917, † 1834), născut în anul 1853, la Crăciunești, Maramureș, în epoca de păstorire a acestuia. Însă Julije Drohobeczky a fost retras din scaun în anul 1917 și degradat la rangul de *Episcop titular* de Polybotus, Πολύβοτος sau Πολύβοτος (azi Bolvadin), din Frigia, fostă sufragana a provinciei Mitropolitane Synnada, Σύνναδα, azi Şuhut, iar din secolul al IX-lea al Mitropoliei de Amorion, Ἀμόριον, azi Hisarköy-Emirdağ (Turcia). Din anul 1966, sediul Episcopiei de Križevci a

¹⁰⁶ *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 127-129.

¹⁰⁷ *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 111: Michael Lacko, *Die Union in Kroatien (1611)*.

fost mutat la Zagreb, unde biserica Seminarului Unit de acolo a devenit și *Co-catedrală* Episcopală.¹⁰⁸ Reședința Episcopală de la Križevci deține un mic muzeu, o bibliotecă documentară bogată, cu incunabile și o arhivă, la care adăugăm și portretele fanteziste de epocă ulterioară, ale episcopilor uniți, din aulă, de unde am reprodus și noi pe cele ale lui Vasilije Božićković (1759-1777) și Jozafat Bastašić (1787-1793). Legat de Arhiva și biblioteca reședinței din Križevci, trebuie să menționăm și un exemplar din lexiconul ediția 1627, *Dictionarium undecim linguarum ...*, Respondent autem Latinis vocabulis, Hebraica, Belgica, Graeca, Hispanica, Gallica, Polonica, Italica, Ungarica, Germanica, Anglica, redactat de Ambrosius CALEPINUS [1435/1440-1509/1510, Bergamo], tipărit în trei ediții la Basel 1590, la Frankfurt/M, 1605 și din nou la Basel, 1627. Eparhia Križevci cultivă trei limbi liturgice: croată, slavonă și greacă.

Între anii 1918-1990/91, Episcopia Križevci își extindea jurisdicția asupra tuturor parohiilor greco-catolice, din foata Jugoslavie [*Regatul Jugoslaviei* (1918-1941) și *Republica Jugoslaviei* (1943/45-1991/92)]. Actualele structuri de jurisdicție canonică au apărut în țările succesoare, după dezmembrarea Jugoslaviei: la Bačka și în Nord-Macedonia, pentru că Bosnia a rămas mai departe sub jurisdicția Eparhiei de Križevci. Actualmente dreptul de jurisdicție canonică al Eparhiei Križevci se extinde pe cuprinsul a trei țări: Croația, Slovenia și Bosnia-Herțegovina.

Programul de reorganizare al Bisericii Unite din Žumberak / Sichelberg (germ.), Pribić, Gornji Tkalec [Croația], Slavonia, Syrmium (Srem, Srijem), Bačka, Dalmația etc., presupunea un amplu și minuțios program de organizare ierarhică, care însă n-a putut fi îndeplinit atât din cauza că poporul oscila între *unire* și *neunire*, cât și în urma acțiunilor de subminare a Bisericii Unite din zonă, desfășurate de către Mitropolii ortodocși sârbi din Sremski Karlovci, Сремски Карловци (sârb.), Srijemski Karlovci (croat.) și de către episcopii sufragani ai acestora.

Žumberak

Binecredinciosul popor al acestei Eparhii Križevci a fost format din două mari grupuri diferite de popoare, de etnii amestecate și situate la mare distanță geografică unele de altele. Primul grup de greco-catolici erau „valahii” și „rascianii” stabiliți în Žumberak / Sichelberg [Croația-Slovenia], descendenții „uskoki”-lor, iar al doilea grup masiv, tot amestecat, din punct de vedere etnic, se afla în Bačka [Novi Sad, Voivodina], în Serbia.¹⁰⁹

Strădaniile privind misiunea pentru unire a valahilor și a sârbilor în Žumberak au început la sfârșitul epocii de păstorire a Episcopului Simeon de Vratanja (1607-1630, † c. 1632/34?), în urma insistențelor episcopilor latini din Zagreb, Agram (germ.), Zágráb (ung.) Zagabria (ital.) și Ljubljana, Laibach (germ.), care au scris despre această problemă nou-înființatei *Congregații de Propaganda Fide*, din Roma, [odată cu *Colegiul Urban*], din anul 1622. Se vede că Simeon de Vratanja, n-a reușit să realizeze prea multe progrese în acest domeniu, de vreme ce unirea lui cu Roma, din anul 1611, nu avea acceptanță nici măcar la toți călugării săi din Mănăstirea Marča, unde era egumen și își avea fixate scaunul și reședința.

În anul 1628, Congregația l-a trimis în Žumberak pe călugărul basilian rutean Metodije Terlecki, devenit episcop unit de Chelm, Холм (ukr.) [1630-1649], în Polonia, care împreună cu alți misionari, a lucrat în Croația, pentru a-i câștiga pentru unirea cu Roma, pe „uskoki” de acolo. Cheltuielile legate de opera misionară pentru uniți le-a suportat Episcopul de Ljubljana. Chiar și după ce devenise Episcop de Chelm a venit la Žumberak, pentru a supraveghea și continua misiunile începute în anul 1628.¹¹⁰

¹⁰⁸ Privitor la Catedrala și reședința Episcopală de la Križevci, vezi: *Illustration Zaštitna arheološka istraživanja franjevačke kapele s kriptom uz katedralu Presvetog Trojstva u Križevcima*, hrsg. v. Tkalčec, Tatjana und der *Societas archaeologica Croatica* – 32 (2000), 1; S. 91–94

¹⁰⁹ *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 111-112.

¹¹⁰ Luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Methodius_Terlecky

Sophia Senyk. Methodius Terlec'kyj — bishop of Holm // Analecta Ordinis Sancti Basilii Magni, Sectio II. — Vol. XII. — Romae, 1985. — C. 342—373.

Efectele acestor misiuni se vor intensifica și concretiza abia mai târziu, când se va ivi posibilitatea ca episcopii uniți de Marča vor putea ei prelua sarcina misionării imigranților ortodocși din sudul Imperiului Habsburgic, respectiv a Regatului Ungariei, mai ales în timpul păstoririi Episcopului Paul Zorčić (1671-1685). Acest Episcop contează ca adevăratul ctitor și organizator al Unirii cu Roma, din Croația – Žumberak – și din împrejurimi.¹¹¹ Începând cu Episcopul Paul Zorčić a fost estompat și *conflictul de titulatură*, dintre Roma și Curtea Imperială Habsburgică, prin dublarea titlurilor, pentru Vicarul Apostolic de Marča: 1. Episcop titular de Svidnik – *pentru Curtea Imperială* – și 2. Episcop titular de Plataea – *pentru Sfântul Scaun*.¹¹²

Bačka

Uniții din această zonă a stat sub jurisdicția Episcopiei de Križevci, din 1777 și până în data de 28 august 2003, când s-a creat *Exarhatul Serbiei și Montenegro*, cu sediul în satul Ruski Krstur, Руски Крстур (serb.), Ruski Kerestur, Руски Кеестур (ruteană-rusină), din vestul regiunii Bačka. În data de 6 decembrie 2018, Exarhatul a fost ridicat la rangul de *Eparhia Sf. Nicolae Ruski Krstur*, „Eparhia Sanctus Nicolaus de Ruski Krstur”, avându-l în frunte pe Episcopul Djura Džudžar, Ђура Џуџар, numit Episcop Auxiliar pentru Eparhia Munkácsi, „Eparhia Munkacsiensis” (Ukraina), în data de 3 martie 2001. S-a stabilit în Ruski Krstur, după fondarea Exarhatului Serbiei și Montenegro, în 2003, iar din anul 2018 a devenit Episcop Eparhiot de Ruski Krstur, pentru uniții din Serbia și Montenegro, aflați într-un număr de circa 23.000 de credincioși, având limba liturgică ruteană, ucrainiană, croată, sârbă și română, organizați în 21 de parohii. De această Eparhie țin și două parohii române unite, din Banatul Jugoslav, cu aprox. 600 de suflete, care înainte de anul 1918 se aflau în jurisdicția Eparhiei Lugojuului.¹¹³

Bosnia

După retragerea turcilor din Bosnia, în jurul anului 1900, s-au stabilit acolo uniți din Galiția. Înainte de 1914 erau organizați într-un *Vicariat* cu un Administrator Apostolic, fără hirotonie întru episcop. Prin 1930 erau în număr de circa 15.000 de persoane. În timpul celui de al doilea război mondial au suferit foarte mult, motiv pentru care acești uniți au emigrat prin diferite părți ale Iugoslaviei ori în afara acesteia. Astăzi au mai rămas aproximativ 12.000 de persoane, de limbă croată, ruteană (rusină) și ucrainiană.¹¹⁴

Încercări de unire bisericească în Dalmația

Pentru Dalmația s-a înregistrat o palidă încercare de unire, din partea lui Benedikt Kraljević (1765/67-1862), episcop ortodox grec, convertit la catolicism în anul 1818, dar fără succes, pentru că abia trei parohii ortodoxe l-au urmat, care au dispărut cu trecerea timpului. De fapt, în timpul stăpânirii Republicii Veneția, în Dalmația, toți locuitorii ortodocși sârbi, valahi etc., contau în fața autorităților de Stat, ca și cum ar fi de confesiune catolică.¹¹⁵ Născut în apropiere de Thesalonic, în anul 1805, Benedikt Kraljević a ajuns în Bosnia, devenind auxiliar al Mitropolitului de acolo, până în anul 1809, când a fugit în Dalmația, pentru că făcuse instigații la răscoală împotriva Imperiului Otoman. Napoleon I Bonaparte l-a numit în anul 1810 Episcop Ortodox pentru Dalmația și în anul 1818 s-a convertit la catolicism, străduindu-se să organizeze o Biserică Unită în această țară. În anul

¹¹¹ *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 109.

¹¹² Episcopus Svidnicensis et Episcopus Plateensis in Beotia.

Vezi subcapitolul: *Die Titelfrage und Patronatsrecht* [der Bischöfe von Marča, n.n.], la: Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union” im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)...*, Op. cit., p. 192-196.

¹¹³ *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 112.

Vezi și: Eparchie Sankt Nikolaus Ruski Krstur, în: https://de.wikipedia.org/wiki/Eparchie_Sankt_Nikolaus_Ruski_Krstur

¹¹⁴ *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 112.

¹¹⁵ Vezi capitolul redactat de Michael Lacko, *Die Union in Kroatien (1611)*, în vol. *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 111-112.

1821, a părăsit Dalmația, în urma unui atentat din reședința lui de la Šibenik, Sebenico, stabilindu-se la Padova, unde a rămas până în anul 1828. Din acest an și până la sfârșitul vieții, în 1862 a trăit în Veneția. De la el a rămas lucrarea în manuscris: *La divina liturgia di S. Giovanni Grisostomo, 1855*; *Dissertazione sopra le cinque differenze tra le due chiese greca e latina*. Literatură despre el găsim la: *Napredak* 16, 1863, n. 152; *Srpski list* 6, 1885, n. 24, 25, 27–33; *Nar. Enc.* 2; *Enc. Jug.* 5. (Šeper).¹¹⁶

Nord-Macedonia

Din anul 2000 exista și în Nord-Macedonia un exarhat cu aprox. 10.000 de credincioși, mai ales de etnie albaneză, macedoniană și grecească: Exarhatul Apostolic al Macedoniei, *Exarchatus Apostolicus Macedoniaensis*, administrat din anul 2001, în uniune personală cu Dieceza romano-catolică de Skopje. Episcopia romano-catolică de Skopje este sufragana a Arhiepiscopiei Vrhbosna, *Archidioecesis Vrhbosnensis o Seraiensis*, cu scaunul în Sarajevo, Capajevo. Din data de 20 iulie 2005 era Exarh Episcopul Latin de Skopje Kiro Stojanov. În data de 31 mai 2018, Exarhatul, cu peste 15.000 de credincioși, a fost ridicat la rangul de Eparhie: *Eparhia Bunavestire Strumica-Skopje*, primul ei episcop devenind tot Kiro Stojanov de Skopje, în uniune personală cu Dieceza Latină de Skopje. Actualmente Eparhia are șapte parohii cu limbă liturgică albaneză, greacă și macedoniană¹¹⁷

Lista episcopilor de Marča [-Vretanja-] și Križevci, 1611-2019 KRONOTAKSA MARČANSKIH (1611-1739) I KRIŽEVAČKIH VLADIKA (od 1777) [limba croată]¹¹⁸

A. Marčanske vladike / Episcopii de Marča, Vretanjski – de „Vretanja”¹¹⁹

Simeon de Vretanja, călugăr O.S.B.M., (1607-1611-1630), apoi face paretisis, †1632/34?, Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus titul. Svidnicensis*]

Maksim Predojević (1630-1642), Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus titul. Svidnicensis*]

¹¹⁶ *Österreichisches Biographisches Lexikon und biographische Dokumentation* [ÖBL], 1815-1950, Bd. 4 (Lfg. 18, 1968), S. 201 și online.

Vezi și: Enciklopedijski članak: Kraljević, Benedikt, on-line izdanje Hrvatske enciklopedije Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža.

Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften

¹¹⁷ Eparchie Mariä Verkündigung Strumica-Skopje

https://de.wikipedia.org/wiki/Eparchie_Mari%C3%A4_Verk%C3%BCndigung_Strumica-Skopje

¹¹⁸ Dr. sc. Zlatko Kudelić: *Marčanska biskupija: Habsburgovci, pravoslavje i crkvena unija u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini (1611.-1755.)*, Hrvatski Institut za Povijest, Zagreb, 2007, 584 p..

Dr. sc. Josip Uhač: *Marčanska biskupija (eparhija). Neki povijesno-pravni pogledi*, Zagreb, 1996.

Luat din: <http://www.krizevacka-eparhija.com/index.php/eparhija/povijest-eparhije/8-povijest-grko-katolicke-crkve-u-hr>

¹¹⁹ Această listă omite titulatura de *Svidnik* a episcopilor uniți de Vretanja – Marča, dată de Curtea Imperială, începând cu Simeon Vretanja, până la Vasilije Božičković (1611-1777). Noi am inclus-o în paranteză dreaptă.

Vezi subcapitolul: Die „Bischöfe der Ungarischen Krone”, p. 90-111, în volumul: *Ungarischer Episcopat und österreichische Monarchie*, Von einer Partnerschaft zur Konfrontation (1686-1790), von Joachim BÄHLCKE, Franz Steiner Verlag Stuttgart, 2005, 412 p.

Și Biserica Ortodoxă are instituția episcopilor titulari. Patriarhia Ecumenică din Constantinopol nu hirotonește episcopi pe seama unei „cetăți”, care era deja „catolică”, pe timpul rupturii bisericești din 1054. Avem astfel cazul Londrei unde mitropolitul local are titlul de Mitropolit al Thyatirei, τῆ Θυάτειρα, azi Akhisar, scaun dispărut, situat în partea de răsărit a provinciei Smyrna, Σμύρνη, azi Izmir, Turcia. În BOR, episcopii titulari sunt numiți de Sfântul Sinod în conformitate cu numele unui scaun dispărut sau „imaginar”, de pe teritoriul eparhiei unde aceștia urmează să activeze, de obicei ca vicari ai ierarhului eparhiot (episcop, arhiepiscop, mitropolit, patriarh). Episcopii titulari, au hirotonia întru arhieru, dar n-au nici un drept de exercitare canonică a puterii episcopale, decât în măsura în care, și atunci când o primesc în mod delegat, de la un ierarh eparhiot sau exercită o funcție de auxiliar, asistent sau vicar. Pentru continentul american însă, Patriarhia Ecumenică hirotonește episcopi pe seama cetăților de acolo, pentru că nu era implicat în conflictul schismei din 1054.

Luat din: <https://de.wikipedia.org/wiki/Titularbischof>

Günther Dickel: Artikel *Titularbischof*; in: EKL¹ [Evangelisches Kirchenlexikon, ediția princeps], vol. 3, Sp. [coloana] 1450.

Heribert Schmitz: *Titularbischof*. In: Walter Kasper (Hrsg.): *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3. Auflage. Band 10. Herder, Freiburg im Breisgau 2001, Sp. 57–58.

Gabrijel Predojević (1642-1644), Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]
 Vasilije Predojević (1644-1648), Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]
 Sava Stanislavić (1648-1661), Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]
 Gabriel Mijakić (1663-1670), Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]
 Pavao Zorčić (1671-1685), Episcop Titular de Plataeea, Πλάταια, în Beotia, Βοιωτία, la sud de Theba, Θήβαι, Grecia, Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]¹²⁰
 Marko Zorčić (1685-1688), Episc. Titular de Plataeea, Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]
 Izaija Popović (1689-1699), Episc. Titular de Plataeea, Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]
 Gabrijel Turčinović (1701-1707), Episc. Titular de Plataeea, Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]
 Grgur Jugović (1709-?), Episc. Titular de Plataeea, Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]
 Rafael Marković (1712-1726), Episc. Titular de Plataeea, Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]
 Grgur Vučinić (1729-1733), Episc. Titular de Plataeea, Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]
 Silvestar Ivanović (1734-1735), Episc. Titular de Plataeea, Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]
 Teofil Pašić, O.S.B.M.¹²¹ (1738-1746), Episc. Titular de Plataeea, Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]

*În anul 1739 Mănăstirea Marča a fost incendiată de către sârbii ortodocși, Episcopul Teofil Pašić și urmașii lui rezidând apoi la Gornji Tkalec, lângă Križevci. Urmașul său, Gabrijel Palković s-a stabilit la Pribić, în Žumberak/Sichelberg, pe domeniul episcopal, dobândit de Episcopul din Marča, Paul Zorčić, în anul 1680.*¹²²

Gabrijel Palković, O.S.B.M., (1752-1759), Episc. Titular de Druzipara (sufragană a Mitrop. Heraclea Traciei, azi Drizipara, în Turcia europeană), Vicar Apostolic de Marča, [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]
 Vasilije Božičković, Dr., O.S.B.M., (1759-1777), Episc. Titular de Diocletianopolis in Palæstina, sufragană a Mitropoliei de Caesarea Palestinei, Vicar Apostolic de Marča [*Episcopus* titul. *Svidnicensis*]

B. Križevački vladike, Episcopii de *Gornji Tkalec* [1777-1801] și Križevci (1777-2019)

Vasilije Božičković, Dr., O.S.B.M. (1777-1785), Dr., Episcop de Gornji Tkalec [Križevci]
 Jozafat Bastašić, Dr. O.S.B.M., (1789-1793), Episcop de Gornji Tkalec [Križevci]
 Silvestar Bubanović, O.S.B.M., (1795-1801), Episcop de Gornji Tkalec [Križevci]
1801 titlul scaunului de Gornji Tkalec este abolit la Roma și Episcopul se mută în reședința de Križevci
 Silvestar Bubanović, O.S.B.M., (1801-1810), Episcop de Križevci
 Konstantin Stanić (1814-1830), Episcop de Križevci
 Gabrijel Smičiklas (1834-1856), Episcop de Križevci
 Đorđe Smičiklas (1857-1881), Episcop de Križevci
 Ilija Hranilović (1883-1889), Episcop de Križevci

¹²⁰ List of Catholic titular sees, vezi: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Catholic_titular_sees

¹²¹ Călugărit la Mănăstirea Sf. Nicolae din Muncaci, din al cărei obște a și făcut parte.

¹²² *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 110.

Julije (Juri) Drohobeczky *1853, în Crăciunești, Maramureș (1891-1917), Episcop de Križevci, din acel an – 1917 – Episcop titular de Polybotus, [Πολύβοτος (episcopie sufragana Mitropoliei de Synnada, Σύμμαδα, Frigia, Turcia), † 1934]

Dionizij Njarady (1917-1920), Episcop Titular de Abila [Siria, Abila Lysaniæ, sufragana a Arhiep. Damascus] (1914.12.05-1920.05.01), Administrator Apostolic

Dionizij Njarady (1920-1940), Episcop de Križevci

Janko Šimrak, Dr. (1941-1942), Administrator Apostolic de Križevci

Janko Šimrak, Dr. (1942-1946), Episcop de Križevci, istoric *upražnjeno mjesto* (1946-1952) [*sedisvacanță*]

Havriil Bukatko (1950-1960), [1952-1960 ca Admin. Apost., din 1952, totodată Episcop titular de Severiana (Algeria), și Auxiliar de Križevci].

Havriil Bukatko (1960-1961)

Din 1961 era și Arhiepiscop Coadjutor de rit latin, la Belgrad–Semderevo, concomitent Arhiepiscop titular de Mocissus, devenit ulterior Justinianopolis (în Capadocia, azi Kırşehir, Turcia), 1961-1964, apoi Administrator Apostolic în Banatul iugoslav, până în anul 1971, face paretisis în 1980, † 1981 în Belgrad).

Havriil Bukatko (1962.-1981.) Admin. Apost. de Križevci.

Joakim Segedi era episcop auxiliar numit la 24 febr. 1963, în mod concomitent și Episcop titular de Gypsaria (în Algeria) și rămâne în această funcție până la pensionare, în anul 1984, † 2004, în vârstă de 99 de ani.

upražnjeno mjesto (1981.-1983.), [*sedisvacanță*], acoperită de Joakim Segedi, episcop auxiliar

Slavomir Miklovš (1983-2009)

Nikola Kekić, Mag., (2009-2019 martie 17)

2019-? *sedisvacanță*

Milan Stipić, Administrator Apostolic, din 18 martie 2019, paroh în Jastrebarsko [Uliu (românește)] sau *Jaska*, din regiunea Zagreb.¹²³

¹²³ Informații luate din: 1.Diocese of Križevci, Croatia (Croatian Rite) – GCatholic.org www.gcatholic.org/dioceses/dioceses/kriz0.htm Bishop emeritus of Križevci of the Croats (Croatia). Bog je ljubav Bishop Silvester Bubanović Permalink ... Bishop Silvester Ivanović Permalink;

2. <http://www.gcatholic.org/dioceses/dioceses/kriz0.htm#8907>

3. <http://www.gcatholic.org/dioceses/dioceses/kriz0.htm>

4. List of Catholic titular sees, vezi: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Catholic_titular_sees

5. https://en.wikipedia.org/wiki/Eparchy_of_Mar%C4%8Da

Pentru Curtea Imperială din Viena, titulatura era formulată „Episcop de Križevci”, încă din 1777, după cum se poate constata din documentul de fondare al Episcopiei, dat în acel an de Împărăteasa Maria Theresia. Numai Sfântul Scaun a făcut această sciziune, cu titulatura de *Episcop de Gornji Tkalec*, pentru perioada de timp 1777-1801.

E. Episcopul Dr. Josaphat BASTAŠIĆ de Križevci, Crisiensis, Kreutz, călugăr basilian

1

2

1. Galeria Episcopilor de Križevci, din Aula Reședinței Episcopale de acolo: Episcopul Jozafat Bastašić (1787.-1793.), portret fantezist ulterior, în ulei pe pânză.

Size of this preview: 348 × 600 pixels. Other resolutions: 139 × 240 pixels | 592 × 1,020 pixels.

Original file (592 × 1,020 pixels, file size: 626 KB, MIME type: image/jpeg)

2. Йосафат Басташич (1740-1793) – греко-католицький єпископ Крижевецької єпархії.

невідомий – Праці Гр.-Кат. Богословської Академії у Львові : Том I-III, Ч. I-II, 1936-1939 р. Греко-Католицька Духовна Семинарія у Львові : Матеріяли і розвідки / зібрав о. проф. др. Йосиф Сліпий. — Львів 1935.

Diagrama cu datele despre Episcopul Josaphat Bastašić, Bishop Josaphat Bastašić Permalink (1789.03.30-1793.08.28)

Died: 1793.08.28 in

Bishop of Gornji Tkalec of the Croats (Croatia) (1789.03.30-1793.08.28)

[[luat din: http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/kriz0.htm](http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/kriz0.htm)]

<http://www.catholic-hierarchy.org/>

[<http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbastass.html>]

Bishop Josafat Bastasic (Bastasyc), O.S.B.M. †

Deceased

Bishop of Križevci (Kreutz) (Križevci), Croatia**Events**

Date	Age	Event	Title
1 May 1740		Birth Place Merzlopolye	
8 Apr 1788	47.9	Selected	Bishop of Križevci (Kreutz) (Križevci), Croatia
30 Mar 1789	48.9	Confirmed	Bishop of Križevci (Kreutz) (Križevci), Croatia
6 Dec 1790	50.5	Ordained Bishop	Bishop of Križevci (Kreutz) (Križevci), Croatia
28 Aug 1793	53.3	Died in Šid	Bishop of Križevci (Kreutz) (Križevci), Croatia

MicroData Summary for Josafat Bastasic (Bastasye)

Bishop Josafat Bastasic (Bastasye) O.S.B.M. (born 1 May 1740, died 28 Aug 1793) Bishop of Križevci (Kreutz)

a bishop for 2.7 years

- Principal Consecrator:
 - Bishop Andrij Bacynskyj †
Bishop of Mukachevo (Munkács) (Ruthenian)
- Principal Co-Consecrators:
 - Bishop Ignatius Darabanth, O.S.B.M. †
Bishop of Oradea Mare {Gran Varadino} (Romanian)

Succesiunea apostolică a Episcopului Josaphat Bastasic (Bastasye), prin episcopul care l-a hirotonit ariereu: Bishop Andrij Bacynskyj, de la Muncaci, Mukachevo Munkács

Episcopal Lineage / Apostolic Succession:

◦ Bishop Andrij Bacynskyj † (1773)

Bishop of Mukachevo (Munkács) (Ruthenian)

◦ Bishop Vasilije Božičković (Bosicskovich), O.S.B.M. † (1759)

Titular Bishop of Diocletianopolis in Palaestina

◦ Bishop Mihály Emánuel Olsavszky, O.S.B.M. † (1743)

Titular Bishop of Rhodus

◦ Bishop Ioan Inocențiu Klein (Micu), O.S.B.M. † (1730)

Bishop of Făgăraș (Romanian)

◦ Bishop György (Hennadiy) Bizánczy (Bizantsiy) † (1716)

Titular Bishop of Sebastopolis in Armenia

◦ Archbishop Lev (Luka) Kiszka (Kyška), O.S.B.M. † (1711)

Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)

◦ Archbishop Yuriy Havryil Vynnytskyi (Winnicki), O.S.B.M. † (1700)

Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)

◦ Archbishop Lew Ślubičz Załęski, O.S.B.M. † (1678)

Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)

◦ Archbishop Kyprian Żochowski (Zhokhovskiy) † (1671)

Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)

◦ Archbishop Gabriel (Havrylo) Kolenda, O.S.B.M. † (1652)

Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)

◦ Archbishop Anastazy Antoni Seljava (Sielawa) † (1624)

Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)

◦ Archbishop Josyf Veliamyn Rutski † (1613)

Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)

◦ Archbishop Hipacy (Ipatij) Pocij (Potij) † (1593)

Archbishop of Kyiv-Halyč {Kiev} (Ukrainian)

◦Archbishop Mychajlo Rohoza †

Archbishop

Source(s):•b: Hierarchia Catholica, Volume 6, Page 187

•ob/c2: Le Petit Episcopologe, Issue 178, Number 14,766

•ob/c2+: Le Petit Episcopologe, Issue 191, Number 15,534

•b/c2+: Les Ordinations Épiscopales, Year 1790, Number 31

Date personale

Episcopul Jozafat Bastašić s-a născut în data de 1 mai 1740 în Mrzlo Polje, în fostul Regat al Croației și Slavoniei, aflat pe atunci în uniune personală cu Regatul Ungariei, azi *Merzlopolje*, în Republica Croația.¹²⁴ Absolvind studiile secundare și tuns în monahism, Episcopul de Marča, Gabrijel Palković (1752-1759), [Episc. Titular de Druzipara (sufragană a Mitrop. Heraclea Traciei, azi Drizipara, în Turcia europeană), Vicar Apostolic de Marča], l-a trimis la studii la Roma, unde a locuit și s-a format în Colegiul Grec sau Colegiul Sf. Atanasie (1754-1765), pe care le-a încheiat cu titlul de doctor în teologie, în anul 1765. În același an 1765 a fost și hirotonit ieromonah. Din anul 1765 și până în anul 1785 a fost vicarul general al Episcopului Vasilije Božičković, chiar dacă în mod real, ani de-a rândul n-a putut onora această funcție, din cauza altor sarcini impuse lui de către Împărăteasa Maria Theresia: cenzor al Tipografiei Crăiești a lui Joseph Ritter (Cav.) von Kurzböck, din Viena (1773-1775), apoi Rector al Seminarului Central Sf. Barbara, din Viena (1775-1780). După moartea episcopului Vasilije Božičković, în anul 1785, a continuat să conducă Episcopia de Križevci [recte, *Gornji Tkalec*], până în anul 1789, când a fost confirmat Episcop de către Papa Pius VI (1775-1799). În contextul lucrărilor Sinodului de la Viena, din anul 1773 și dat fiind că postul de Cenzor al „cărților orientale de ritual și de manuale școlare”, de la *Tipografia Regală Ilirică* a lui Joseph Ritter (Cav.) von Kurzböck se vacantase în urma numirii în data de 27 octombrie 1772 a lui Grigorie Maior ca Episcop al Făgărașului, Vasile Božičković al Marče l-a propus ca urmaș al acestuia, pe tânărul ieromonah Dr. Josaphat Bastašić.¹²⁵ Punctele 5 și 6, din Cronica Sinodului, de la Viena, din anul 1773 prezintă modul de desfășurare al acestor preocupări. Redăm textul în rândurile următoare:

5). Fostul cenzor imperial [regesc sau crăiesc] al Tipografiei lui von Kurzböck, ieromonahul Grigorie Maior, devenind episcop, împărăteasa a cerut ca în locul acestuia, cei trei episcopi să aleagă prin vot secret, trei candidați, dintre care Maria Theresia să numească unul. Episcopii s-au conformat

¹²⁴ Date sporadice și destul de controversate, privitoare la viața Episcopului Josaphat Bastašić oferă și lucrarea lui Nicolaus NILLES, *Symbolae ad illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis in Terris Coronae S. Stephani a...*, Op. cit., vol. II, p. 768-769. Nilles susține că Josaphat Bastašić i-a urmat în scaun Episcopului Vasile BOŽIČKOVIĆ de Križevci (1777-1785) în anul 1787, fiind hirotonit episcop în anul 1788: Quod porro Episcopum Josaphat Bastašich, qui Basilio Božichkovich anno 1787 successit, ac anno 1788 consecratus est, attinet, plurima is sane tentavit, quae Unionem catholicam promoveri quaque ratione possent. Ibidem, p. 768. Din anul 1759, până în anul 1777, Basilio Božičković avea alte titlaturi, pentru același teritoriu de eparhie – Marča / Križevci: Episcop titular Diocletianopolitanus (pentru Papa) et Svidni-censis (pentru împărat), Vicar Ritual al Arhiepiscopului Latin de Zagreb, conform dispozițiilor Conciliului Lateran IV, din anul 1215 (canonul 9).

Pentru Episcopul Josaphat Bastassich, vezi: *Hierarchis Catholica medii et recentioris aevi sive Summorum Pontificum – S. R. E. Cardinalium Ecclesiarum antistitum series*, E documentis tabularii praesertim Vaticani collecta – digesta – edita, volumen sextum a pontificatu Clementis PP. XII (1730) usque ad pontificatum Pii PP. VI (1799), per P. Remigium RITZLER OFM Conv. et P. Pirminum SEFRIN – OFM Conv., Patavii MCMLVIII (1958), Typus et sumptibus Domus Editorialis „Il Messaggero di S. Antonio” apud Basilicam S. Antonii – Patavii (Italia), p. 187.

¹²⁵ Vezi și: Йосафат Басташич, Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії.

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%>

Material compilat după: Андрохівич А. *Віденське Ваврарейтум*. Історія королівської Генеральної Греко-Католицької семінарії при церкві св. Варвари у Відні з першого періоду її існування (1775—1784) // Греко-Католицька духовна семінарія у Львові. Матеріяли і розвідки зібрав о. проф. др. Йосиф Сліпий. — ч. I. — Львів 1935. — 243 С.

Блажейовський Д. *Ієрархія Київської Церкви (861—1996)*. — Львів: Каменяр, 1996. — 567 с. ISBN 5-7745-0687-8
Blažejovskyj D. *Byzantine Kyivan rite students in Pontifical Colleges, and Seminaries, Universities and Institutes of Central and Western Europe (1576—1983)*. — Analecta OSBM, Sectio I. — Vol. 43. — Rome 1984. — 366 P.

Амвросій Андрохівич, Amwrosij Androchowycz (1879-1942) a fost un preot, istoric, pedagog și profesor de teologie în Liwiv (Lemberg).

ordinului imperial, iar Maria Theresia a numit ca urmaș al lui Grigorie Maior, în funcția de cenzor crăiesc, pe ieromonahul Josaphat Bastašić, până atunci Protosinghel sau Vicar [General] Eparhial al Episcopului unit Vasile Božičković, din Croația.

6). Maria Theresia, prin intermediul Cancelariilor Aulice Transilvane și Ungurești cu sediul la Viena, a cerut episcopilor să elaboreze noi INSTRUCȚIUNI, privind activitatea actualului cenzor regesc al „cărților ilirice”, Josaphat Bastašić.¹²⁶

După aproape doi ani, la 26 august 1775, Josaphat Bastašić a fost numit de Împărăteasa Maria Theresia Rector sau „Prefect” al Colegiului Sf. Barbara din Viena. În 1777, Episcopul Vasile Božičković l-a hirotosit *arhimandrit* al Mănăstirii *Sfânta Pulcheria*, din Križevci și vicar general al acestei noi înființate Eparhii. Această funcție de vicar, Josaphat Bastašić a preluat-o însă abia cu data de 15 octombrie 1780. După moartea Episcopului Vasile Božičković – la 9 mai 1785 – urmașul său a devenit Josaphat Bastašić, însă a trebuit să aștepte destul de mult timp, până când a fost acceptat, numit, confirmat și în sfârșit hirotosit episcop, putând să-și intre în drepturi ca și episcop eparhiot, abia din anul 1790: pe 8 aprilie 1788 a fost numit de împărat, pe 30 martie 1789 a fost confirmat de Papa și abia pe 6 decembrie 1790 a fost hirotosit episcop, de către Andriy Bachynskyi al Muncaciului (1773-1809), împreună cu Ignatie Dărăbant al Oradiei Mari (1790-1805). Slujba de hirotonire întru arhieru a avut loc la Viena, în Biserica fostului Seminar Sf. Barbara, adică la jumătatea distanței dintre Križevci [*Gornji Tkalec*], (Croația) și Muncaci-Oradea. După o păstorire de numai doi ani și șapte luni, în data de 28 august 1793 a murit pe domeniul său episcopal din Šid, la vârsta de doar 53 de ani.

Privitor la activitatea de episcop de Križevci [*Gornji Tkalec*] a lui Josaphat Bastašić și anterioară anilor 1773, am oferit puține știri, pentru că nu am avut acces la documentele de arhivă ale Episcopiei de Križevci. În luna mai 2019 ne-am deplasat la Zagreb (Croația), unde am insistat pe lângă proin Episcopul unit de acolo Nikola Kekić (2009-2019) să-mi mijlocească accesul la *fondul Bastašić*, pentru a întocmi documentația arhivistică, privitoare la acest mare episcop, mai ales că se declara *preocupat* de istoria bisericească și avea în custodie Arhiva Episcopiei însă, în afară de promisiuni, n-am primit nimic. Nu a binevoit nici măcar să răspundă dacă și ce s-ar afla în arhiva eparhială de la Križevci, privitor la Josaphat Bastašić. Poate că în viitor va reuși cineva să dezvolte și acest aspect din viața și activitatea lui Josaphat Bastašić, pe baza izvoarelor arhivistice.

Josaphat Bastašić și Eparhia Unită a Oradiei Mari

Pe când era încă cenzor al *tipografiei ilirice* sau Tipografia Crăiască a lui Joseph Ritter (Cav.) von Kurzböck, din Viena (1773-1775), menționăm *prima* implicație a lui Josaphat Bastašić, în problemele Eparhiei Unite a Oradiei, din care răzbate o intenție bună și una rea. Intenția bună a fost că la scurt timp după moartea Episcopului Meletie Covaci (11 aprilie 1775) a scris un memoriu, privind constituirea Episcopiei Unite a Orăzii, independentă de episcopul latin local, înaintat Împărătesei Maria Theresia. În situația aceasta se afla și Episcopia Unită de Marča (*Episcopus* titl. *Svidnicensis*, pentru Cancelaria Imperială), ante 1777 și aceea de Muncaci, *Мыкачево*, *Munkács*, (ultima până în anul 1771), deci memoriul se încadra în lupta comună de emancipare a uniților de sub hegemonia episcopilor latini locali și de fondare de eparhii proprii: *Pro memoria pro canonisatione Episcopatus M. Varadinensis*.¹²⁷ Intenția rea a memoriului – chiar dacă n-a fost comisă cu rea voință – s-a manifestat prin acțiunea antiromânească a lui Josaphat Bastašić, de recomandare

¹²⁶ Vezi această lucrare, supra: b.) *Din Cronica Sinodului* – *Chronica Synodi* – și ordinea de zi sau materia lucrărilor sinodale: Prof. Michael LACKO S.J., *Synodus Episcoporum Ritus Byzantini Catholicorum ex antiqua Hungaria...*, Op. cit., p. 15.

¹²⁷ Cazul este relatat de Prepozitul capitular și istoricul orădean Iacob RADU, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari* scrisă cu prilejul aniversării de 150 de ani dela înființarea aceleia 1777-1927, de..., Oradea, Chiriașii Tipografiei Românești, 1932, p. 44.

a unui rutean, pe scaunul de episcop al Oradiei, în persoana lui Andreiu Zsetkey, canonic și vicar general al episcopului de Muncaci, Andrej Bačinský (1773-1809), ca și contracandidat al lui Moise Dragoș. Pe timpul acela Josaphat Bastašić era doar cenzor la Tipografia lui von Kurzböck, se ocupa de amenajarea clădirii și bisericii Seminarului Central și abia din toamna anului 1775 a fost numit de împărăteasă prefect sau rector la Sf. Barbara, din Viena.

Iată cum prezintă Iacob Radu acest caz: „Dar în Viena pre lângă prietini și patronii cari l’au ajutat să ajungă episcop, Dragoș a avut și un dușman, credem de bună credință, în persoana lui Iosafat Bastasich, rectorul seminarului S. Barbara și cenzorul cărților orientale, mai târziu în anii 1787-1793, episcop al Krișevațului în Croația. Acesta îndată după moartea lui Meletie a înaintat la Împărăteasa un: „Pro memoria pro canonisatione Episcopatus M. Varadinensis”, în care după ce arată cauzele cari cer imperios canonizarea, adică independența acestei episcopii, propune și recomandă ca foarte vrednic pentru scaunul aceleia pe Andreiu Zsetkey vicarul general al episcopului Muncaciului, bărbat înzestrat cu toate calitățile de lipsă unui bun episcop și român de neam (natum Valachum). Aceasta din urmă însă este neadevărat, căci precum se vede din biografia lui numai știa românește fiindcă fusese vicar în Maramurăș. Avem dară de a face cu un nou caz de vânare a Rutenilor sau Rușilor după episcopiile românești, dar din fericire neizbutit ca și celelalte.”¹²⁸ Peșitori străini au mai avut episcopiile românești, atât cele ortodoxe, cât și cele unite, nu este nimic ieșit din comun. La uniți începem cu Wenceslaw Frantz, la Alba Iulia, după moartea lui Atanasie Anghel, în anul 1713, apoi Mihail Savnițki, la Oradea, în 1787, după moartea lui Moise Dragoș etc. Mihail Savnițki era tot din Eparhia Muncaciului, canonic la Ujgorod [sau Uzhorod, Ужгород și rectorul Seminarului Central din Liwiv, Львів, Lwów (pol.), Lemberg (germ.)], la fel ca și Andreiu Zsetkey.

Omul de legătură a lui Moise Dragoș, cu *Cancelaria Aulică Ungurească din Viena* [al cărei Cancelar era atunci Franciscus Conte de Eszterházy], era *agentul* (funcționarul) *aulic* Iosif Keresztury, care, la rândul său se consulta cu Josaphat Bastašić, cenzorul de la tipografia lui von Kurzböck (1773-1775), apoi rector sau prefectul Seminarului Sf. Barbara, din Viena (1775-1780).¹²⁹ Cancelaria Aulică și chiar Împărăteasa Maria Theresia apelau la vastele lui cunoștințe de drept canonic, liturgică, artă sacră bizantină etc., ale acestui învățat preot Dr. Josaphat Bastašić, fapt care, desigur i-a sporit și prestigiul și autoritatea, în capitala imperială.

Interesant este de menționat în acest context – *a doua intervenție a lui Bastašić* – scrisoarea lui Iosif Keresztury, către Moise Dragoș, din data de 4 ianuarie 1776, [ca răspuns la scrisoarea clerului unit orădean, din 14 aprilie 1775], în care îi scria că, „...decând a murit Meletie și a primit scrisoarea clerului, de care am pomenit mai sus, el împreună cu Bastasich, carele se vede că după ce l’a cunoscut pe Dragoș nu mai stăruia pre lângă numirea lui Zsetkey, pe toate căile s’au nizuit, cu memorii și în audiențe private la Împărăteasa, să ajute la separarea și canonizarea diecezei și că în sfârșit le-a succes a înlătura toate dificultățile așa încât acum independența este asigurată și sunt fixate chiar și granițele aceleia, având să se estindă preste comitatele: Săbolciu, Sătmar, Bihor, Arad, Ciongrad și tot Banatul Timișan. Însă episcopul Muncaciului, Bacinszky, care petrece de mai mult timp acolo, stăruie ca comitatele Săbolciu și Sătmar să nu se deslipească dela dieceza sa. Se vede dară că Sătmarul

¹²⁸ Iacob RADU, Op. cit., p. 44. Privitor la aceste știri, Iacob Radu îl citează pe Basilovits, pe numele său adevărat: Juraj Joannikij Bazilovič (1742-1821) sau Joanicz János Bazilovič, de la Mănăstirea Sf. Nicolae, din Muncaci, gli istorici chiamano Bazilovič „il padre della storiografia della Rutenia subcarpatica”, p. 39, la: L’ubomira Wilšinská, „La testimonianza della tradizione bizantino-slava in Slovacchia dall’opera ascetica *Imago vitae Monasticae* (Cassoviae, 1802) di Juraj Joannikij Bazilovič OSBM”, in *Slovak Studies*, Rivista dell’Istituto Storico Slovacco di Roma, Periodico semestrale, anno II, n. 1-2, 2016, p. 39-47.

De la el ne-au rămas mai multe lucrări:

1. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriatovits olim Ducis de Munkács pro religiosis Ruthenis OSBM in Monte Csernek ad Munkács a. MCCCLX facte, extribens seriem Episcoporum graeco-catholicorum Munkácsiensium (Cassoviae, 1799-1805);

2. *Imago vitae monasticae*. Cassoviae, 1802;

3. ТОЛКОВАНІЄ Священныя Літургій Новаго Закона истинныя Безкровныя Жертвы / EXPLICATIO Sacrae Liturgiae Novae Legis veri Incruenti Sacrificii, dell’anno 1815 – scritto in parallelo nella lingua slava ecclesiastica e latina.

¹²⁹ Iacob RADU, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari...*, Op. cit., p. 43 și 44.

dela început era destinat să ne aparțină și numai fatalitatea a făcut ca să treacă aproape încă 50 de ani până la încorporarea acelor frați la sinul mamei adevărate.

Dotarea sau înzestrarea diecezei se va face din bunurile episcopiei latine a Orăzii, căci după trecerea principelui Battyanyi la scaunul primațial, în locul lui va merge arhiepiscop la Coloccea episcopul Orăzii Patachich (care a și fost numit scurt timp după aceea, în 8 Martie același an).

Poate că atunci a înaintat Patachich protestul său în contra înființării acestei episcopii independente, cuprins într'un lung memoriu intitulat: *Obiectiones contra canonisationem Episcopatus Graeci-ritus M. Varadinensis.*¹³⁰

Iosif Keresztury observa un impediment în calea fondării Episcopiei Unite de Oradea, bazat pe faptul că Meletie Covaci nu a fost „vicar apostolic”, cum a fost cazul episcopilor titulari de la Muncaci, până în anul 1771 și a celor titulari de la Marča, până în anul 1777. Aceștia erau subordonați direct Scaunului Apostolic, cu oarecare drept de jurisdicție proprie, delegată de episcopul latin, al cărui Vicar-Ritual erau (Agria și Zagreb). Meletie Covaci însă a fost doar vicarul episcopesc al Episcopului Latin de Oradea și limitat la granițele acelei dieceze. În prima fază de evoluție, și Moise Dragoș trebuia să aibă același statut canonic, pe care l-a avut predecesorul său, Meletie Covaci. Așa a și fost numit de Împărăteasă, în data de 17 noiembrie 1775, și abia în data de 26 iulie 1776 a fost pentru a doua oară numit de Maria Theresia, *Episcop canonic* [independent de cel Latin], *al Oradiei Mari*.

„Nu este de mirare dară că devenind vacant scaunul episcopesc al lui Meletie, alegerea urmașului său să cadă asupra lui Dragoș, care în 17 Noiembrie 1775 fiind binerecomandat și din partea episcopului latin A. Patachich, a și fost numit.

Despre numirea sa fost încunoștințat Dragoș în aceeași zi din partea Cancelarului Conte Francisc Eszterházy, iar agentul Keresztury a încunoștințat clerul ca răspuns la scrisoarea lor amintită mai sus, apoi în ziua următoare l'a încunoștințat și pe Dragoș, exprimându-și nădejdea că în scurtă vreme va să meargă la Viena pentru a mulțumi celor mai mari pentru numire. Dragoș însă fusese la Viena mai înainte de numirea sa, după cum se vede din scrisorile ce i-le-au trimis acolo preoții, mai apoi canonicii, N. Horvat și I. Simon. După numire a mers ceva mai târziu în luna Octomvrie 1776, după cum se va arăta mai jos.”¹³¹

O a treia intervenție binevoitoare a lui Josaphat Bastašić, în cauza lui Moise Dragoș, o aflăm dintr-o altă scrisoare a lui Iosif Keresztury, către acesta din urmă, din data de 14 mai 1776, prin care îi comunica nedumerirea exprimată de Bastašić, pentru faptul că acesta nu merge la Viena, unde prezența lui ar fi necesară, pentru a rezolva multe probleme referitoare la fondarea Eparhiei Orădene. Faptul s-a petrecut cu ocazia unei audiențe la Împărăteasă, când Bastašić ar fi menționat, față de aceasta, că poate Dragoș nu are banii necesari, pentru acest drum lung și pentru perioada cât trebuie să stea în Viena. Maria Theresia auzind această justificare a lui Bastašić, le-a declarat celor doi, că se va ocuma ea de modul de acoperire a acestor cheltuieli, dându-i ordin Cancelarului Conte de Eszterházy să-l citeze pe Moise Dragoș să se prezinte la Viena. Cu toate acestea, Moise Dragoș a mers la Viena, abia în toamna anului 1776, unde a rămas apoi mai multe luni.¹³² Se vede că după ce l-a cunoscut personal pe Moise Dragoș, Josaphat Bastašić nici nu mai voia să știe ori să mai susțină candidatura lui Andreiu Zsetkey la scaunul vlădicesc al Oradiei.

A patra intervenție a lui Josaphat Bastašić, era pe timpul când acesta era deja Episcop de Križevci [Gornji Tkalec] (1789-1793) și este legată de *acțiunea comună* a celor trei episcopi uniți, din Regatul Ungariei, privitoare la formarea preoților în seminarii proprii – locale sau diecezane – nu în cele centrale. Leopold II nu mai era adeptul seminariilor centrale, după cum a procedat fratele său, Iosif al II-lea. În acest scop, la data de 19 septembrie 1790, împăratul i-a cerut și Episcopului Ignatie Darabant să-și exprime părerea, privitoare la modul de formare a clerului eparhial în seminarii proprii și în spiritul Bisericii Răsăritului, nu în instituții comune cu romano-catolicii și la școlile acestora. Eparhia Făgărașului, din Marele Principat al Transilvaniei, avea seminar și o școală teologică proprie, nefiind avizată să apeleze la cele ale latinilor.

¹³⁰ Text preluat din: Iacob RADU, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari...*, Op. cit., p. 47.

¹³¹ Iacob RADU, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari...*, Op. cit., p. 46.

¹³² Iacob RADU, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari...*, Op. cit., p. 50.

Acești episcopi uniți, din Regatul Ungariei erau Andrij Bacynskyj al Muncaciului (1773-1809), Ignatie Darabant al Oradei (1789-1805) și Josaphat Bastašić de Križevci [*Gornji Tkalec*]. Eparhia Križevci avea la Zagreb un Seminar Diecezan (internat) propriu, încă din anul 1681, fondat de către Episcopul Pavao Zorčić [Paulus Zorchich, *la Nilles*, p. 747]¹³³ (1671-1685) de Marča episcopus tit. Plataearum (*pentru Papa*) et Svidnicensis (*pentru împărat*), care apoi studiau teologia la Academia din Zagreb, *Neoacademia Zagrabiensis*, fondată de Leopold I (1657-1705), în anul 1669 și condusă de iezuiți, până în anul 1773. Reuniți la Viena, cei trei episcopi au dat un răspuns comun, în data de 12 ianuarie 1791, prin care specificau că este de dorit ca să se înființeze pentru fiecare eparhie un seminar propriu, „... iar pentru studii mai înalte să se aleagă dintre elevii acelorăa cei mai talentați. Pentru deschiderea și aranjamentul acelor seminarii să i-se asemneze fiecăruia câte 10.000 fl. din venitele domeniilor din Beliu și Vașcău, iar pentru susținerea elevilor: Oradea și Krișevaț câte 8 și Muncaci 19, suma cuvenită din fundațiunea Ianiană.”¹³⁴ La începutul anului 1791, cei trei episcopi mai erau încă la Viena, pentru că pe 6 decembrie 1790 a avut loc hirotonirea întru arhiereu a lui Josaphat Bastašić, făcută de către Episcopul Andrij Bacynskyj, împreună cu Episcopul Ignatie Darabant, în Biserica unită Sf. Barbara, din capitala imperială.¹³⁵

Prin diploma Împăratului Leopold II, din 30 ianuarie 1792, Seminarul Român Unit din Oradea s-a și înființat, fiindu-i pusă la dispoziție clădirea fostei Mănăstiri Iezuite de acolo, unde se află și astăzi și unde din anul 1777 locuiau și canonicii Capitlului Catedral.¹³⁶

Documente din arhivele din Viena, privitoare la activitatea de Rector a lui Josaphat BASTAŠIĆ

Studienhofkommission sau Comisia Școlară Aulică (=Imperială)

Cele trei documente din *Anexa* lucrării se păstrează în fondul arhivistic *Studienhofkommission* [din cadrul Arhivei Administrative, *Verwaltungsarchiv*], din Viena. Această instituție – Studienhofkommission – este parte integrantă a celei de a doua Reformă administrativă, începută de Împărăteasa Maria Theresia în anul 1760. Prima reformă administrativă a început în anul 1748 și s-a încheiat în anul 1760. A doua reformă administrativă începuse prin crearea Consiliului de Stat – *Staatsrat* și a Camerei Aulice pentru Studii, *Studienhofkommission*, în anul 1760.¹³⁷ Potrivit concepției Împărătesei Maria Theresia și a colaboratorilor ei, școlile de toate gradele și învățământul în general, au devenit parte integrantă a reformelor administrative. Școlile deveneau astfel o preocupare a autorităților de Stat. Privitor la caracterul și scopul apropiat ori îndepărtat al învățământului din imperiu, Maria Theresia enunțase următorul principiu: „Die Schule ist und bleibt ein Politikum das heißt ein Teil und Interesse des öffentlichen Lebens.”¹³⁸ Instituția era subordonată direct Împărătesei, avându-și sediul în *Reichskanzlei* (Cancelaria Imperială, unită cu aceea a Bohemiei, în anul 1760), din Palatul Imperial *Hofburg*, Viena, alături de *Staatsrat* (Consiliul de Stat), *Hofkammer* (Camera Imperială de Finanțe, precursora Ministeriului de finanțe, din 1848) etc. Aceste măsuri veneau să întregescă și să continue legile fundamentale de Stat din Imperiul Habsburgic, formulate în *Sanctiunea Pragmatică*, die Pragmatische Sanktion, a Împăratului Carol VI, Viena 19 aprilie 1713. Acest document a realizat și unificarea „de facto” a conglomeratului de forme de stăpânire, din Imperiul Habsburgic. Așa s-a ajuns de la „uniuni personale”, *Personalunion*, al diferitelor țări, la

¹³³ Nicolaus NILLES S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani*, Op. cit., vol. II, p. 747.

¹³⁴ Iacob RADU, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari...*, Op. cit., p. 81.

¹³⁵ Iacob RADU, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari...*, Op. cit., p. 80-81.

¹³⁶ Iacob RADU, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari...*, Op. cit., p. 81.

¹³⁷ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 17-18.

¹³⁸ Ibidem, p. 18. Text reluat din: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 18. După: Hugo HANTSCH, *Die Geschichte Österreichs*, zweiter Band, Op. cit., p. 185.

„uniuni reale”, *Realunion*, cu instituții comune, pe întreg teritoriul imperiului, cu forme de Stat modern în adevăratul sens al cuvântului. Prin acest process, deschis de Sancțiunea Pragmatică se anihila și puterea nobilimii regionale sau din țările cu sistem de guvernare în „uniune personală”, dar și limitarea drastică a puterii politice a Bisericii Catolice.

Revenind la instituția Studienhofkommission, potrivit principiului acestei instituții, care definea scopul reformelor școlare vieneze, se urmăreau următoarele:

a. modernizarea și actualizarea formelor de învățământ de toate nivelele, mai ales a școlilor primare, „Trivialschulen”, vezi: „Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal – Haupt und Trivialschulen in sämtlichen Kayserlichen Königlichen Erbländern”, 53 p., conceput de către Johann Ignaz von Felbiger (1724-1788) Abate de Sagan, Żagań (Polonia), semnat de Împărăteasa Maria Theresia în data de 6 decembrie 1774 și aprobat de Cancelaria Bohemiei și a Austriei (unificate în anul 1760), în data 29 decembrie același an;¹³⁹

b. posibilitatea tuturor naționalităților și categoriilor sociale din Imperiu de-a avea acces la școlile existente;

c. selecționarea cadrelor competente pentru serviciile administrative și de stat, la toate nivelele și în fiecare provincie;

d. în școli să se facă și educație catehetică;

e. asigurarea efectivului de militari în toate provinciile, cu minimul de educație necesar, dar mai ales cu formarea unei conștiințe de cetățeni fideli Monarhiei de Habsburg;

Studienhofkommission sau Comisia Școlară Aulică (=Imperială), precursora viitorului Minister al Învățământului, das Unterrichtsministerium, din anul 1848, a funcționat între anii 1760-1791, când a fost dizolvată de către Împăratul Leopold II (1790-1792), sarcinile ei fiind preluate de către Cancelaria de Curte, *Hofkanzlei*, până în anul 1808, când a fost reactivată, de către Împăratul Francisc I (1792-1806, ca Francisc II al Sfântului Imperiu Roman, de Națiune Germană, iar din 1806-1835, ca Francisc I al Austriei), menținându-se astfel, până în anul 1848.

Între anii 1760-1773, în frunata acestei Comisii Aulice Școlare de Curte (Studienhofkommission) se afla Arhiepiscopul de Viena, Christoph Anton Cardinal Conte von Migazzi (1757-1803); 1773-1781 *Präses der Studienabteilung* Johann Conte de Dietrichstein; 1781-1791, Gottfried van Swieten (1733-1803), „Präses der Studien – und Bücherzensur-Hofkommission”, iar din 25 noiembrie 1777 și Prefect (Director) al Bibliotecii Curții Imperiale *Hofbibliothek*. Era fiul și urmașul în această funcție a medicului olandez Gerhard van Swieten (1700-1773). Gerhard van Swieten a devenit din 1745 *medicul de familie* al Împărătesei Maria Theresia și *Präsekt der Hofbibliothek* (1745-1772), precum și reformator al învățământului Universitar.¹⁴⁰

Instituțiile cu care Comisia Aulică Școlară de Curte (Studienhof-kommission) colabora și de care depindea într-o măsură mai mare sau mai mică erau:

1. Reichshofkanzlei

Cancelaria Imperială sau *Curtea Cancelariei Imperiale* era Cancelaria permanentă a Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, încă din anul 1559. Înainte de acest an au existat alte forme de cancelarii ale imperiului. Cancelarul cu funcție doar nominală al acestei instituții centrale a imperiului era Arhiepiscopul de Mainz, ca Reichserzkanzler sau „Arhicancelar Imperial” și Principe Elector, Kurfürst *Princeps elector imperii*. De facto, Cancelaria Imperială, cu sediul la Viena, în

¹³⁹ Venirea lui Johann Ignaz von Felbiger la Viena, n-a fost văzută cu ochi buni de către membrii de la *Studienhofkommission*, care nu erau de acord cu multe lucruri din sistemul său de învățământ „Allgemeine...”, dar nu puteau trece peste voia împărătesei. Vezi: Hugo HANTSCH, *Die Geschichte Österreichs*, zweiter Band, Op. cit., p. 189.

¹⁴⁰ Hofbibliothek, din Viena este precursora actualei Bibliotecii Naționale Austriece, Österreichische Nationalbibliothek, ÖNB, din anul 1920, când fosta Bibliotecă Imperială, *Kaiserliche Bibliothek*, cu întreg fondul de carte și manuscrise, împreună cu clădirile aferente au trecut din proprietatea privată a Familiei Imperiale de Habsburg, în aceea a Republicii, fondată după retragerea Împăratului Carol I (1916-1918), în data de 11 noiembrie 1918, cu numele Republica Germano-Austriacă, Republik Deutsch-Österreich (1918-1920) și Republica Austria, Republik Österreich sau Prima Republică Austriacă, Erste Republik Österreich (1920-1938).

Palatul Hofburg, era condusă de Vicecancelarul Imperial sau Reichsvizekanzler. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, lista Vicecancelarilor Imperiali din Viena este următoarea:¹⁴¹

- 1745-1788, Rudolph Joseph von Colloredo;
- 1789-1806, Franz de Paula Gundaker von Colloredo.

2. Hofkammer

În Imperiul Habsburgic, această instituție – Camera Curții sau Hofkammer – era forul de Stat central de administrare a finanțelor, din întreaga Monarhie. Încă din anul 1527, când a fost fondată, aici se emiteau și legile și formele de încasare a veniturilor și a impozitelor, împreună cu obligațiile de acoperire a cheltuielilor Statului și de întreținere a Curții Imperiale și a Dinastiei. Sediul ei era lângă *Reichshofkanzlei*, în Palatul Hofburg. Acestei instituții îi erau subordonate și Camera Financiară sau Hofkammer a Austriei de Jos, cu sediul în Viena, a celei din Austria de Sus, cu sediul în Innsbruck, a Regatului Ungariei, cu sediul în Bratislava, a Regatului Bohemiei, cu sediul în Praga, a Sileziei, cu sediul în Breslau etc. Între anii 1749-1760, Camera Financiară a Curții – Hofkammer, a fost fuzionată cu Camera Curții Bohemiei și a Austriei *Böhmischen und Österreichischen Hofkanzlei*, fondându-se două instituții noi: *Directorium in publicis et cameralibus* și Camera Superioară de Justiție – *Obersten Justizstelle*. În anul 1761, cele două instituții noi au fost fuzionate devenind Camera Curții Bohemiei și Austriei: *Böhmischen und Österreichischen Hofkanzlei*. În timpul Împărătesei Maria Theresia (1740-1780), importanța instituției Hofkammer a crescut, încât a devenit forul central de control și de administrare al finanțelor, situație care s-a menținut astfel, până în secolul al XIX-lea, când a fost fondat Ministerul Finanțelor, *Finanzenministerium*, în anul 1848.

Lista președinților Camera Financiară a Curții:

- 1719-1755 Johann Franz Gottfried Graf Dietrichstein, Präsident der Hofkammer;
- 1771-1796 Leopold Graf Kolowrat-Krakowsky, Präsident der Hofkammer.

3. Cancelaria Aulică Ungurească din Viena – Ungarische Hofkanzlei, Cancellaria Aulica Hungarica, Magyar Udvari Kancellária (1527-1867), cu sediul în Viena, din anul 1690.

Cancelaria Aulică Ungurească s-a fondat în timpul domniei Împăratului Ferdinand I (1558-1564), pe timpul când, ca Arhiduce al Austriei și Stăpân pe Țările Ereditare Habsburgice, din anul 1521, ajunsese și Rege al Bohemiei, Croației și Ungariei, anii 1526/1527. În anul 1531, Ferdinand I a fost ales Rege Romano-German. A fost ultimul rege romano-german, încoronat în Aachen. În prima fază, a fost asociat la domnie cu fratele său Carol V (1530-1558, din 1515 Duce (Herzog) al Țărilor de Jos Burgundiene (azi Olanda, Belgia, Luxemburg și nordul Franței), din 1516 primul Rege al Spaniei, ca și Carlos I (însă numai pentru Castilia León și Aragon), moștenitor al Țărilor Ereditare Austriece, din anul 1519, ales rege romano-german și încoronat la Aachen, în anul 1520, purtând însă titlul de „erwählter” – alesul (votatul) Împărat al Sfântului Imperiu Roman – Sacrum Romanum Imperium, *nu pe acela de Rege / Rex*, la fel ca și bunicul său, Împăratul Maximilian I (1508-1519, din 1486 Rege Romano-German, din 1493 Stăpân pe Țările Ereditare Austriece). Cu alte cuvinte, instituția *Cancelaria Aulică Ungurească* a apărut ca urmare a pretențiilor împăratului Ferdinand I asupra Coroanei Ungurești, pentru părțile din Regatul Ungariei, care ajunsese sub controlul Habsburgilor, pentru că restul se afla sub stăpânirea Imperiului Otoman, încă în urma luptei de la Mohács, 1526, în timpul domniei Sultanului Süleyman I Magnificul (1520-1566) sau Soliman I cel Mare și al lui Ferdinand I. Sediul Cancelariei Aulice a fost în prima fază de existență a instituției, la

¹⁴¹ Literatură la această temă:

Peter Csendes u. a.: *Kanzlei, Kanzler*. In: *Lexikon des Mittelalters*. Bd. 5 (1999), Sp. 910–929.

Gerhard Taddey: *Reichshofkanzlei*. In: Gerhard Taddey (Hrsg.): *Lexikon der deutschen Geschichte. Personen, Ereignisse, Institutionen*. Von der Zeitwende bis zum Ausgang des 2. Weltkrieges. 2. überarbeitete Auflage. Kröner, Stuttgart 1983, ISBN 3-520-80002-0, S. 1023.

Reinhold Zippelius: *Kleine deutsche Verfassungsgeschichte. Vom frühen Mittelalter bis zur Gegenwart* (Beck'sche Reihe Bd. 1041). 6. neu bearbeitete Auflage. Beck, München, 2002, ISBN 3-406-47638-4, S. 43.

Vezi și linkul: <https://de.wikipedia.org/wiki/Reichshofkanzlei>

Bratislava – *Preßburg* sau *Pozsony*, iar în timpul domniei Împăratului Rudolf II (1576-1612), la Praga, unde acesta rezida. În anul 1690, Împăratul Leopold I (1658-1705) a transferat instituția Cancelariei Aulice Ungurești la Viena, unde a rămas tot timpul, până în anul 1867.¹⁴² Din anul 1714 Cancelaria Aulică Ungurească rezida în Palais Strattmann, Viena, Bankgasse nr. 6. Clădirea au fost construită în anul 1692, după planurile arhitectului vienez Johann Bernhard Fischer von Erlach (1656-1723), iar din anul 1747 ajung în proprietatea lui Leopold Conte de Nádasdy, Cancelarul Aulic al Regatului Ungariei (1747–1758).¹⁴³ Lipită de această clădire, Bankgasse nr. 4 se afla reședința Cancelariei Aulice Transilvane, de prin anul 1768?, în clădirea *Palais Esterhazy*, pentru că a aparținut lui Franz Conte de Esterhazy, Cancelarul Aulic Unguresc, între anii 1762–1787.

În prima lor fază de existență, Cancelariile Aulice aveau o putere și o sferă de influență redusă, stând în strânsă legătură cu Cancelaria Curții Imperiale – Hofkanzlei, rolul lor reducându-se la acela de for mijlocitor de informație dintre împărat și autoritățile imperiale centrale și formele de administrație locale, din provincii, precum și de contact cu instituția Dietei sau a Stărilor nobiliare de pe cuprinsul Regatului Ungariei și a Principatului Transilvaniei. Cancelariile trebuiau să-l informeze pe împărat cu privire la stările de fapt din țările respective, precum și să comunice acestora deciziile și instrucțiunile Curții Imperiale: Hofkanzlei. Competența lor se reducea la politica internă din țara pe care o reprezentau, stând totuși în legătură cu toate instituțiile Curții. Pentru finanțe, competența era centralizată, și rămânea în competența Camerei (Financiare) a Curții Imperiale – Hofkammer, respectiv a Camerei Financiare Ungurești, în cazul Regatului Ungariei. Politica externă și problemele militare și de război, rămăneau prerogative ale înalților funcționari ai Curții – Hofkanzlei – și mai ales ai împăratului. În timpul Mariei Therezia, între anii 1749-1760, și Cancelaria Aulică Ungurească a fost subordonată noilor instituții create *Directorium in publicis et cameralibus* și Camera Superioară de Justiție – *Obersten Justizstelle*, alături de altele: Camera Financiară a Curții – *Hofkammer*, a fost fuzionată cu Camera Curții Bohemiei și a Austriei *Böhmischen und Österreichischen Hofkanzlei*. Din 1761, cele două instituții noi, create în anul 1749 au fuzionat, devenind: Camera Curții Bohemiei și Austriei: *Böhmischen und Österreichischen Hofkanzlei*. Între anii 1782-1791, cele două cancelarii au fost unite, având un singur cancelar (în uniune personală) și doi vice cancelari, pentru fiecare instituție. Leopold II a revenit la forma de dinainte de anul 1782.

Competențele Cancelariilor Aulice au crescut în timpul Împărătesei Maria Tereza, ajungând chiar să se suprapună formelor de guvernare locală-ale guberniilor – acestea din urmă devenind simple *organe executive* ale dispozițiilor primite de la cancelariile aulice vieneze, mai ales în timpul celor două reforme administrative tereziene, 1748-1760 și 1760-1780.¹⁴⁴

Lista Cancelarilor Aulici Ungurești, din Viena, sec. XVIII-XIX.¹⁴⁵

1690-1695, Jaklin Balázs, Bischof von Knin oder Tinin [Kroatien] (1688-1691), nachher von Neutra, Nitra, Slowakei (1691-1695)

1696-1705, Mattyasovszky László, Bischof von Nitra (1796-1705)

¹⁴² Literatură: Bernd Michael Buchmann: *Hof – Regierung – Stadtverwaltung. Wien als Sitz der österreichischen Zentralverwaltung von den Anfängen bis zum Untergang der Monarchie*. Wien, 2002.

Sándor Takács: *A magyar és az erdélyi udvari kancelláriák palotái Bécsben*. In: *Századok* 40 (1906), S. 781-782

Dénes Hunikár [Hg.]: *Das ungarische Palais in Wien*. Die Botschaft der Republik Ungarn. Győr: Széchenyi 1994.

Vezi linkul: https://de.wikipedia.org/wiki/Ungarische_Hofkanzlei

Literatură: Bernd Michael Buchmann: *Hof – Regierung – Stadtverwaltung. Wien als Sitz der österreichischen Zentralverwaltung von den Anfängen bis zum Untergang der Monarchie*. Wien, 2002.

Gustav Gugitz: *Bibliographie zur Geschichte und Stadtkunde von Wien*. Hg. vom Verein für Landeskunde von Niederösterreich und Wien. Band 3: Allgemeine und besondere Topographie von Wien. Wien: Jugend & Volk 1956, S. 359

Julius Fleischer: *Umbau und Innenausstattung des Palais Strattmann-Windischgrätz in Wien*. In: Hans Tintelnot [Hg.]: *Kunstgeschichtliche Studien*. [Dagobert Frey zum 23. April 1943 von seinen Kollegen, Mitarbeitern und Schülern]. Breslau: Gauverl.-NS-Schlesien 1943, S. 45 ff.

¹⁴³ Din anul 1945, în Palais Strattmann, unde esra sediul Cancelariei Aulice Ungurești, împreună cu Palais Esterhazy, unde era sediul Cancelariei Aulice Transilvane, au devenit sediul Ambasadei Republicii Ungariei, din Viena.

¹⁴⁴ Ioan Marin MĂLINĂȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 17.

¹⁴⁵ Luat din: https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Ungarische_Hofkanzlei

Literatură: Bernd Michael Buchmann: *Hof – Regierung – Stadtverwaltung. Wien als Sitz der österreichischen Zentralverwaltung von den Anfängen bis zum Untergang der Monarchie*. Wien, 2002.

1706–1723 Nikolaus Graf von Illésházy
 1725, Erdődy László Ádám, Bischof von Nitra (1706-1736)
 1725, Imre (Emmerich) II. Graf von Esterházy de Galántha Fürstprimas von Ungarn, Erzbischof von Gran und Kardinal (1725-1745)
 1725-1732, Adam Peter Acsady von Acsad, Bischof von Veszprém (1725-1744)
 1733–1746, Ludwig Graf von Batthyány, Palatin
 1747–1758, Leopold Graf von Nádasdy
 1758–1762, Nikolaus VII. Graf Pálffy von Erdőd
 1762–1787, Franz Graf Esterházy
 1787–1806, Karl Graf Pálffy von Erdőd
 1806–1819, Josef Graf Erdődy
 1819–1826, Franz Josef Fürst von Koháry
 1826–1828, Michael Graf von Nádasdy
 1828–1836, Adam Graf Reviczky von Revisnye
 1837–1838, Fidelis Graf Pálffy von Erdőd
 1840–1848, Anton Graf Mailáth de Székhely
 1848-1860, instituția a fost dizolvată, fiind reactivată prin *Diploma din 20 Octombrie*, 1860.¹⁴⁶

4. Cancelaria Aulică Transilvană din Viena – Siebenbürgische Hofkanzlei [germ.], Cancelaria Caesareo-Regia Transilvania-Aulica [lat.], az Erdélyi Udvari Kancellária [ung.] (1694-1867)¹⁴⁷

Arhiva Cancelariei Aulice Transilvane se păstrează în Arhivele Naționale Ungurești, din Budapesta – Magyar Országos Levéltár, conform deciziilor din *tratatele de pace* de la Versailles, din 11 nov. 1919 și ale celui de la Trianon, din 4 iunie 1920, referitoare la statele succesoare, din fostul Imperiul Austro-Ungar. Arhiva Cancelariei Aulice, trebuia adusă în România și, ironia sortii, conducerea de Stat de atunci, n-a fost însă capabilă să pună la dispoziție un tren, care să transporte materialul documentar, de la Budapesta, la Sibiu, la Cluj-Napoca sau la București, abandonând și lăsând de izbeliște această comoară de istorie și de cultură, care apoi a rămas în Ungaria, vecinii noștri mândrindu-se acum cu aceste documente de valoare. Volumul întreg de documente al Cancelariei Aulice Transilvane este integrat în *secțiunea B* a Arhivelor Naționale ale Statului, de la Budapesta și constă în 18 *fonduri* și 15 „părți” de *fonduri* (adică incomplete), însumând actualmente 483,54 m.l. Am spus „actualmente”, pentru că trebuie avute în vedere și scăzute din volumul total de documente și pierderile, întâmplare în timpul revoluției anticomuniste din Ungaria, din anul 1956, mai ales după intervenția armată și samavolniciile produse atunci de către armata sovietică în Budapesta. Cu această ocazie a fost distrusă și o parte din fondul arhivistic al Cancelariei Aulice Transilvane, alături de alte documente ale Arhivelor Naționale Ungurești.¹⁴⁸ Printre documentele distruse de ruși în anul 1956, se aflau și cele de la „Tabla Judecătorească Transilvană”, *die Siebenbürgische Gerichtstafel*. Acest lucru conferă arhivei o importanță și mai mare, pentru că numai prin documentele acesteia, mai pot fi reconstituite dosarele de atunci, privind procesele civile, de apel sau cele criminale, din Transilvania anilor 1693-1867. Limba documentelor din Arhiva Cancelariei Aulice Transilvane era germana, latina și în foarte mică măsură maghiara.¹⁴⁹

Prima descriere a fondului arhivistic al Cancelariei Aulice Transilvane a fost făcută în anul 1898, de către Tagányi Károly, *Az erdélyi udvari kancelláriai levéltár*. Budapest: Athenaeum. 1898.

¹⁴⁶ Listă luată din: *Magyar Udvari Kancellária*, https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_Udvari_Kancell%C3%A1ria
 Literatură:

Bernd Michael Buchmann: *Hof – Regierung – Stadtverwaltung. Wien als Sitz der österreichischen Zentralverwaltung von den Anfängen bis zum Untergang der Monarchie*. Wien, 2002.

¹⁴⁷ Archiv der Siebenbürgischen Kanzlei (1686–1848), vezi: http://mnl.gov.hu/nemet/mnl/ol/archiv_der_sieben_buergischen_kanzlei_1686_1848

¹⁴⁸ Trócsányi Zsolt: *Erdélyi kancelláriai levéltár*, Repertorium Összeállította..., Budapest 1976, 47 S. [A Kulturális Minisztérium Levéltári Igazgatóságá megbízásából, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1976], Kézirat, p. 50.

¹⁴⁹ Ibidem p. 50 și passim. Vezi și: http://mnl.gov.hu/nemet/mnl/ol/archiv_der_siebenbuergischen_kanzlei_1686_1848

Privitor la istoria Cancelariei Aulice Transilvane, apelăm la contribuțiile științifice ale istoricului sas din Transilvania, Rolf Kutschera, care s-a ocupat de toate formele de guvernare și de administrare, existente în Marele Principat al Transilvaniei, în perioada de timp 1688-1869, precum și la legăturile acestei țări cu Curtea Imperială, de la Viena.¹⁵⁰

Cancelaria Aulică Transilvană se afla în legătură strânsă și ținea de instituțiile Guberniului Principatului – *Landesgubernium* – alături de *Thesauriat*; *Comisariatul superior militar* (Oberlandes-komisariat); *Exaktorat* (Landesbuchhaltung/Rechnungs-prüfungsamt); *Produktionalforum* (încasare administrarea și procesele privind veniturile domeniilor de coroană, de pe „pământurile crăiești” ale Principatului); *Bücherrevisorat*, adică o secție de cenzură – *Zensurstelle* – a cărților care se tipăreau, condusă de Episcopul Latin al Transilvaniei, de la Alba Iulia; *Landesbaudirektion* se ocupa cu planificarea, construirea și întreținerea clădirilor publice; de *Ärztliche Kongreß*, un fel de „Direcție pentru problemele de sănătate; Generalkommando, instituția care conducea contingentul trupelor militare austriece, staționate în Transilvania, încă din anul 1688.¹⁵¹

Prin Diploma Leopoldină din 4 Decembrie 1691, art. 7-11 s-a creat baza juridică de constituire a GUBERNIULUI Principatului Transilvaniei, cu sediul la Sibiu (1691-1790, 1849-1861) și Cluj-Napoca (1790-1848 și 1861-1869), care s-a menținut astfel, până în anul 1869. Două instituții fundamentale erau subordonate Guberniului: Tezauriatul Principatului și Președinția Dietei sau a Stărilor, alături de alte instituții, pe care le-am amintit anterior. După constituirea Guberniului, spre a veni în favorul Dietei sau a Stărilor nobiliare, și spre a-și consolida stăpânirea în Transilvania, Împăratul Leopold I (1658-1705), și-a exprimat dorința, menționată în *Resolutio C.R. quae vulgo Alvincziana dicitur* – Alvinczischen Resolution – din data de 14 mai 1693, de înființare la Viena a unei instituții – *Expedition* – independentă de *Camera Aulică a Regatului Ungariei*, din capitala imperială, care să se ocupe de-a comunica și face legătura între Guberniul de la Sibiu și autoritățile centrale de la Curtea Imperială, în probleme de administrație, legislație, informație, litigii, abuzuri, finanțe, cultură, probleme bisericești, numiri de episcopi etc.¹⁵² Din această formă incipientă de instituție, numită „Espedition”, a evoluat în anul 1695 *Cancelaria Aulică Transilvană*.¹⁵³ Titularul acestei instituții s-a numit la început *Vice-Cancelar* – *Vizekanzler* – pentru a nu-i face concurență Cancelarului Suprem – *Cancellarius Supremus*, *Obersten Kanzler* – din Transilvania (Sibiu). Primul și unicul Vice-Cancelar Aulic al Transilvaniei a fost Nicolae Conte de Bethlen (1695-1704, †1716), după a cărui destituire, instituția a rămas fără titular, până în anul 1742. Împărăteasa Maria Theresia decidându-se să numească cancelari pentru Transilvania, în anul 1742, a făcut și oarecare schimbări de termeni: cancelarul Principatului de la Sibiu se numea de acum „Cancelarul Provinciei”, *Cancellarius Provincialis* sau *Provinzialkanzler*, în timp ce vice-cancelarul de la Viena avea titlul de „Cancelar Aulic”, *Cancellarius Aulicus*, *Hofkanzler*, cu sediul în 1010 Viena, Bankgasse 4, lângă clădirea Cancelariei Aulice Ungurești, care se afla la nr. 6.¹⁵⁴

Postul de Cancelar Aulic era, teoretic, subordonat candidaturii decise de Dieta de la Sibiu, însă împărăteasa trecea peste votul acesteia, ajungându-se în felul acesta ca să fie numiți în această funcție numai nobili ardeleni de etnie maghiară și de confesiune romano-catolică. Acești cancelari aulici au creat și tot felul de impedimente națiunii săsești din Transilvania, privind rezolvarea problemelor de recurs, trimise la Curtea Imperială. Urmașul Cancelarului Aulic Gabriel Conte de Bethlen (1755-1765) a fost *de facto* Samuel Baron von Brukenthal (1765-1774). *De jure*, între anii 1765-1782, postul de Cancelar Aulic al Transilvaniei era vacant.¹⁵⁵ Maria Theresia l-a numit pe Samuel Baron von

¹⁵⁰ Rolf KUTSCHERA, *Landtag und Gubernium in Siebenbürgen 1688-1869*, Böhlau Verlag Köln, Wien, 1985, 409 p. + o hartă administr. din anul ca. 1800, anexată la copertă. [*Studia Transylvanica*; Bd. 11]. Kutschera, Rolf: Verlag: Köln / Wien: Böhlau., 1985]

¹⁵¹ Rolf KUTSCHERA, *Landtag und Gubernium in Siebenbürgen 1688-1869...*, Op. cit., p. 195-209.

¹⁵² Ibidem; vezi: *Sylloge Tractatum alioorumque actorum publicorumhistoriam et argumenta B. Diplomatis Leopoli resolutionis item quae Alvincziana vocatur, illustrantium*. Edidit Carolus Szász de Szemeria [*Károly SZÁSZ*, n.n.], juris Civilis romani et patrii in ill. Collegio Reformatorum N. Enyedensi professor P. O. et I. Comitatus Albae Inferioris Tabulae Judiciariae assessor. Claudiopoli, in commissione apud J. Tilsch et filium bibliopolas. Typis Collegii Ev. Reformatorum 1833, [25]+464+11 p.

¹⁵³ Rolf KUTSCHERA, *Landtag und Gubernium in Siebenbürgen 1688-1869...*, Op. cit., p. 195, 144, 145 etc.

¹⁵⁴ Ibidem, p. 195.

¹⁵⁵ Rolf KUTSCHERA, *Landtag und Gubernium in Siebenbürgen 1688-1869...*, Op. cit., p. 259, 196.

Brukenthal șeful unei Comisii de Curte – Hofkommission – care avea menirea să pregătească dosarele cu diverse pricini, trimise din Transilvania, către Cancelaria Aulică, fapt care a dus la suprapunerea celor două comisii, ca un *stat în stat*: „Hofkanzlei in der Hofkanzlei”.¹⁵⁶ Teoretic, Cancelaria Aulică era superioară celei conduse de Samuel von Brukenthal, în realitate se afla sub controlul acesteia din urmă. Din anul 1765 Cancelaria Aulică a fost interimar condusă de Samuel von Brukenthal, pentru că împărăteasa n-a putut să-l numească titular, fiind protestant, de confesiune Evanghelică CA.

Iată cum prezintă istoricul sas Rolf KUTSCHERA aceste evenimente din viața Baronului Samuel von Brukenthal și din activitatea Cancelariei Aulice Transilvane:¹⁵⁷

„Die Verleihung des Kleinkreuzes des St. Stephansordens am 31. Januar 1765 beweist, welcher Wertschätzung sich Brukenthal erfreute. Hatte er bislang ‘als in Wien abgeordneter Gubernialrat und Provinzialkanzler’ amtiert, so ernannte ihn Maria Theresia im Mai 1765 zum Leiter einer Hofkommission zur Vorbereitung aller Angelegenheiten, die von Siebenbürgen an die Hofkanzlei geleitet werden sollten. Nach außenfirmierte diese Hofkommission als eine hilfreiche Dienststelle des Hofkanzlers Graf Gabriel Bethlen. In Wirklichkeit wurde sie eine ‘Hofkanzlei in der Hofkanzlei’ und als solche auch von Bethlen angesehen. Der Aufstieg Brukenthals zum Leiter einer Hofstelle wurde allgemein als bevorstehende Ablösung Bethlens vom Hofkanzlerposten angesehen. Da Brukenthal als Protestant nicht zum Siebenbürgischen Hofkanzler ernannt werden konnte, blieb diese Stelle einige Zeit lang unbesetzt und wurde durch ihn als Leiter einer Hofkommission interimistisch verwaltet. ‘Die Kanzlei war von ihrer Außenstelle aufgesogen worden.’

Ein von Brukenthal am 12 Januar 1767 eingereichter Bericht über den ‘wahren Zustand der Geschäfte in dem Großfürstentum Siebenbürgen’ hatte sich für die Hofstelle als so hilfreich erwiesen, daß Maria Theresia dem Verfasser die Geheimratswürde und den damit verbundenen Titel Exzellenz verlieh.

Die Zusammenarbeit zwischen Hofkanzlei und Gubernium war nach dem Tode Buccows (1764) nicht frei von Reibungen und Spannungen. Während General Hadik (1764-1767) einer direkten Konfrontation mit Brukenthal auswich, kam es zwischen diesem und General O’Donell (1767-1770) sowie Gouverneur Auersperg (1771-1774) zu heftigen Auseinandersetzungen.”

Centralismul puternic exersat de Curtea Imperială a dus la situația că, între anii 1760-1790, *Dieta Transilvană* nu și-a putut îndeplini rolul de *for legiuitor* în Transilvania, drept pe care-l avea dintotdeauna.

*Lista Cancelarilor Aulici ai Marelui Principat al Transilvaniei:*¹⁵⁸

1695-1704, Bethlen Miklós Gróf

1706-1742, vacant, üresedés

1742-1754, Gyulaffy László Gróf

1755-1765, Bethlen Gábor Gróf

1765-1782, vacant, üresedés

1765-1774, Samuel Baron von Brukenthal conduce *interimar* Cancelaria.

1765-1775, Beaufsichtigung der Siebenbürgischen Hofkanzlei durch die Oberste Justizstelle, bzw. die Böhmisches-Österreichische Hofkanzlei [Supravegherea Cancelariei Aulice Transilvane de către Camera Superioară de Justiție – *Oberste Justizstelle*, respectiv Cancelaria Curții Bohemiei și Austriei].

1775-1777, Michael Graf Kornis, *interimar* Hofkanzler

1777-1782, Symon Thadäus Baron von Reischach, *interimar* Hofkanzler

¹⁵⁶ Ibidem, p. 259.

¹⁵⁷ Text luat din: Rolf KUTSCHERA, *Landtag und Gubernium in Siebenbürgen 1688-1869...*, Op. cit., p. 259.

¹⁵⁸ Luat după: *Erdélyi Udvari Kancellária*, https://hu.wikipedia.org/wiki/Erd%C3%A9lyi_Udvari_Kancell%C3%A1ria

Literatură:

Trócsányi Zsolt: *Erdélyi kancelláriai levéltár*, Repertorium Összeállította..., Budapest 1976, 47 S. [A Kulturális Minisztérium Levéltári Igazgatóság megbízásából, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1976], Kézirat.

Tagányi Károly: *Az erdélyi udvari kancelláriai levéltár*. Budapest: Athenaeum. 1898.

Erdély története II.: 1606-tól 1830-ig. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. Budapest: Akadémiai. 1986.

Trócsányi Zsolt: *Habsburg-politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben 1690–1740*. Budapest: Akadémiai. 1988.

Magyar történelmi fogalomtár I. (A–K). Szerk. Bán Péter. Budapest: Gondolat. 1989.

1782-1791, 1782-ben az Erdélyi és a Magyar Udvari Kancellária egyesült.

1791-ben újra szétválasztásra került. [În data de 27 mai 1782, Iosif al II-lea a semnat Decretul de unire sau fuzionare a Cancelariei Aulice Transilvane cu Cancelaria Aulică Ungurească. În anul 1791, cele două instituții au fost din nou despărțite]. În această perioadă (1782-1791), cele două cancelarii se aflau în uniune personală cu un singur Cancelar-Președinte și câte un Vicecancelar pentru fiecare instituție: ungurească și transilvană.

1791-1822, Teleki Sámuel Gróf

1822-1837, Jósika János Báró

1837-1844, Nopcsa Elek Báró

1846-1848, Jósika Sámuel Báró

1848-1860, instituția a fost dizolvată, fiind reactivată prin *Diploma din 20 Octombrie, 1860* [1848-ban a hivatal megszűnt. Majd 1860-ban az októberi diploma újra életre hívta.]

1860-1861, Kemény Ferenc Báró

1861-1865, Nádasdy Ferenc Gróf

1865-1867, Haller Ferenc Gróf

Prin scrisoarea Împăratului Francisc Iosif I, din 17 februarie 1867, i se aducea la cunoștință Cancelarului Franz Haller ordinul de dizolvare a instituției *Cancelaria Aulică a Transilvaniei*.

Lista Gubernatorilor Transilvaniei (1690-1867)¹⁵⁹

1. Georg (György) Graf Bánffy von Losoncz I, Gouverneur 7 febr. 1691–1708 nov. 15;
Răscala Curuților, 1703-1711;
Landesdeputation, Deputăția Dietei, 1709-1713, prezidată de Ștefan Conte de Haller von Hallerstein (Hallerkö) (1709-1710) și Ștefan Baron de Wesselény von Hadad (1710-1713);
2. Sigismund (Zsigmond) Graf Kornis von Gönczruszka, Gouverneur 31 mart. 1713–1731 dec. 15;
3. Franz Anton Paul Graf Wallis von Karighmain, General, Președinte al Guberniului, *Präses des Guberniums*, nu Guvernator, *Gouverneur*, iulie 1732–1734 iulie;
4. Johann (János) Graf Haller von Hallerstein (Hallerkö), Gouverneur, 2 dec. 1734–1755 oct. 18;
5. Ladislaus (László) Graf Kemény von Gyerö-Monostor, Gouverneur, 6 iul. 1758–1762 mai;
6. Nikolaus Adolph Freiherr (Baron) von Buccow, General, *Präses des Guberniums* mai 1762–1764 mai 18; în același timp și General Comandat al armatei austriece în Transilvania (1761-1764);
7. Reichsgraf Andreas Hadik von Futak, *Präses des Guberniums* 21 iul. 1764–1767 oct. 20; în același timp și General Comandat al armatei austriece în Transilvania (1764-1767);
8. Graf Karl O'Donnell von Tyrconnel, General, *Präses des Guberniums*, 14 dec. 1767–1770 sept. 28; în același timp și General Comandat al armatei austriece în Transilvania (1767-1770);
9. Maria-Joseph Graf Auersperg, Gouverneur 31 ian. 1771–1774 iun. 7 (rezida la Viena, nu la Sibiu¹⁶⁰);
10. Freiherr (Baron) Samuel von Brukenthal, *Präses des Guberniums* 6 iul 1774–1777 iul. 16;¹⁶¹
Samuel Baron von Brukenthal, Gouverneur, 16 iul. 1777-1787 iul. 26;
11. Georg (György) Graf Bánffy von Losoncz II, Gouverneur, 9 ian 1787–1822 iul. 5;
Între anii 1790-1848, sediul *Guberniului Transilvaniei* a fost mutat de la Sibiu, la Cluj-Napoca, oraș care a devenit astfel noua capitală a Marelui Principat.
12. Johann (János) Freiherr (Baron) Jósika von Branyicska, Offizier, *Präses des Guberniums*, 11 sept 1822–1834 oct. 14;

¹⁵⁹ Luat din: Rolf KUTSCHERA, *Landtag und Gubernium in Siebenbürgen 1688-1869...*, Op. cit., p. 311-312-259. Vezi și linkul cu inexactități: https://de.wikipedia.org/wiki/Gubernator_von_Siebenbürgen

¹⁶⁰ Rolf KUTSCHERA, *Landtag und Gubernium in Siebenbürgen 1688-1869...*, Op. cit., p. 260.

¹⁶¹ Pe timpul când era Guvernator al Transilvaniei (1774-1787), Samuel Baron von Brukenthal a construit Palatul său de la Sibiu, în stil baroc, între anii 1778-1788, actualul *Muzeu Național Brukenthal*. Alături de această clădire, în partea dreaptă, se află *Casa Albastră*, *Blaues Stadthaus*, în care funcționa Sediul Guberniului Transilvaniei. Sediul Dietei – *Landhaus*, Casa Dietei – era la câteva sute de metri distanță, într-o clădire din secolul al XV-lea, pe locul unde se află actualul Palat Episcopal Evanghelic (Str. Gen. Magheru 4, Sibiu), construit în anul 1800.

13. Erzherzog (Arhiduce) Ferdinand Karl d'Este, Präses des Guberniums 6 febr. 1835–1837 oct. 5;
14. Johann (János) Graf Kornis von Gönczruszka, Gouverneur, 5 oct. 1838–1840 aug. 15;
15. Josef (Jozsef) Graf Teleki von Szék, Gouverneur, 8 ian. 1842–1848, nov. 14;
 Revoluția din 1848-1849;
 Decembrie 1848-1849 august, unirea Transilvaniei cu Regatul Ungariei la presiunea Stărilor, adică a Dietei întrunită la Cluj-Napoca.
 1849-1861, Marele Principat al Transilvaniei, revine la Sibiu cu sediul Guberniului, fiind administrat de către guvernatori militaro-civili, *Militär- und Zivil-Gouverneure*: Wohlgemuth, Schwarzenberg și Liechtenstein, sediul revenind
16. Freiherr (Baron) Ludwig von Wohlgemuth, Feldmarschallleutnant, Militär- und Zivil-Gouverneur, 11 iul. 1849–1851 apr. 18;
17. Karl (II.) Fürst (Print) zu Schwarzenberg, Feldzeugmeister, Militär- und Zivil-Gouverneur, 30 apr. 1851–1858 iun. 25;
18. Fürst Friedrich von und zu Liechtenstein, Militär- und Zivil-Gouverneur, 26 iul. 1858–1860 apr. 21;
19. Emmerich (Imre) Graf Mikó von Hidvég, Präses des Guberniums, 10 dec. 1860–1861 nov. 26;
 1860-1867, „Verfassungskonformes Gubernium”, sub conducerea lui Mikó (dec. 1860-1861 nov.) și Crenneville (1861-1867), cu sediul în Cluj-Napoca.
 1863-1864, penultima întrunire a Dietei Transilvane în Sibiu, cu participarea și a deputaților români și sași, care i-au boicotat pe cei unguri și secui.
 1865-1866, ultima întrunire a Dietei Transilvane în Cluj-Napoca, care a recunoscut unirea Marelui Principat al Transilvaniei, cu Regatul Ungariei, din decembrie 1848.
 3 iulie 1866, înfrângerea trupelor imperiale austriece de către Prusia, la Königgrätz, l-a determinat pe Împăratul Francisc Josif I (1848-1916) să facă concesii rapide și neașteptate ungurilor, adică Regatului Ungariei.
 1866-1867, tratativele dintre Împăratul Francisc Josif I și politicieni unguri, competenți și intransigenți, privind cererile acestora, au condus la elaborarea și acceptarea Tratatului din 8, respectiv 12 iunie 1867, numit „Ausgleich” – compromis (= nivelare, compensare, acord, aplanare, echilibrare, egalizare), pe care noi îl numim „Dualismul Austro-Ungar, 1867-1918”, imperiu numit și Dubla Monarhie împărătească și crăiască (kaiserlich und königlich Doppelmonarchie sau k. u. k. Doppelmonarchie) sau Monarhia Dunăreană, compus din: 1. *Cisleithania*, cu 17 Regate și Țări – *Kronländer* – reprezentate în *Consiliul Imperial* și cu capitala la Viena; 2. *Transleithania*, cu Țările Coroanei Sfântului Ștefan (Szent István Koronájának Országai (ung.), *Länder der Heiligen Ungarischen Stephanskron* (germ.), cu capitala la Budapesta;
 9 decembrie 1868, în „Monitorul” sau *Foia Legilor Țării* – *Landesgesetzblatt* a Regatului Ungar este publicată *Legea de unificare* sau *Vereinigungsgesetzes* (XLIII: 1868) a Transilvaniei cu Ungaria, marcând sfârșitul propriei administrări a Marelui Principat.
 30 aprilie 1869, în Cluj-Napoca, Guberniul Princiar – *Landesgubernium* – ține ultima sa ședință.
20. Ludwig Graf Folliot de Crenneville, Feldmarschalleutnant, Präses des Guberniums 28 nov. 1861–1867 apr. 2.

[Vezi „Cronologia Guberniului Transilvaniei și a evenimentelor aferente” – *Zeittafel* – la: Rolf KUTSCHERA, *Landtag und Gubernium in Siebenbürgen 1688-1869...*, Op. cit., p. 314-317]

Primul document, respectiv *al doilea din Anexa tezei de doctorat, 1984.*¹⁶²

[Cele trei documente sunt precedate de câte un regist (= rezumat), făcut de noi în teza de doctorat, din anul 1984, respectiv în ediția tipărită, din 1994, pe care nu le mai reproducem aici, ele putând fi găsite de cititor în Anexa prezentului studiu despre Seminarul Sf. Barbara din Viena și privitor la Rectorul acestei instituții, Josaphat Bastašić]

Sacratissimam Majestatem

Humillima Propositio

Circa benignas Manuales intuitu Seminarij hic Viennae pro Graeco-Catholico Ritu ad Sctam Barbaram erigendi, illiusque Dotationem emanatas, et occurrentes eatenus Reflexiones

Es werden Euer Kays. Königl. Apost. Majestät
die in betref des allhier errichtenden Seminarii
für den Griechisch-Katholischen Ritu, und
dessen Dotirung unterwaltende Erinnerungen
allerunterthänigst erofnet

În paginile anterioare am menționat deja *Biletul de Mână* sau documentul de fondare al Seminarului Central Sf. Barbara din Viena – *Handbillet* – din data de 7 octombrie 1775, dat de Împărăteasa Maria Theresia.¹⁶³ Textul și explicațiile pe marginea lui se află în subcapitolul: *A. Seminarul Central Sf. Barbara din Viena [1775-1784]*, ut supra.

Documentul conține două părți.

Prima parte a documentului este redactată în limba germană și conține copia Biletului de mână al Împărătesei Maria Theresia de fondare a Seminarului Sf. Barbara, din 7 oct. 1775. Prima și ultima pagină a originalului acestui document sunt reproduse în facsimil și în lucrarea canonistului vienez Willbald Maria PLÖCHL, *St. Barbara zu Wien. Die Geschichte der griechisch – katholischen Kirche und Zentralpfarre St Barbara*, vol. I și II, Verlag Herder Wien, 1975. Facsimilul cu cele două pagini din textul „Biletului de mână” se află reprodus în vol. II, p. 211-212. În document se menționează că Seminarul trebuie să fie în așa fel amenajat și dotat, încât acolo să aibă loc 46 de alumni și patru persoane din *corpul de conducere*: un prefect (rector), un viceprefect, un euphimerius [pedagog și responsabil de studii] și un viceeuphimerius [spiritual și formator în tradiția liturgică, bizantină a studenților, precum și tipic și spiritualitate], în total 50 de persoane, cărora să li se asigure casă, masă și îmbrăcăminte. Pentru acoperirea acestor cheltuieli, pe cap de seminarist era necesară contribuția de 300 de florini anual, total 13.800 fl. Nu trebuie uitate nici investițiile privitoare la înzestrarea liturgică a bisericii seminarului și a clădirii în întregimea ei:

Und gleichwie hiernächst zur Zurrichtung des Hauses, Herstellung, Auszierung und Versehung der Kirche mit den nöthigen Gerätschaften auf Griechische Art annoch eine beträchtliche Geldsumme nöth...¹⁶⁴

În afară de investițiile amintite, *Biletul de Mână* invocă și cheltuielile necesare pentru remunerarea și întreținerea medicului, a farmacistului și a *domesticilor* Seminarului: adică a servitorilor, a personalul de la bucătărie, de la întreținere, de la aprovizionare, a portarului etc. La deschiderea Seminarului, Biletul de Mână menționează două persoane numite deja în *corpul de*

¹⁶² Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 187-188, Anexa, documentul nr. 2, p. 187-190.

Documentul se păstrează în: Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien, Fundus. Studienhof-kommission. Signatur 10/a ad 106/779, St. Barbara zu Wien, Folio 19-22. Fascikol 56.

¹⁶³ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 187-188, Anexa, documentul nr. 2, p. 187-190.

¹⁶⁴ Din textul *Biletului de Mână*: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 188, partea a doua a documentului.

conducere: Josaphat Bastašić, ca prefect (rector), *Censor der Griechisch-Katholischen Büchern* și Joseph Haggiar, ca spiritual, adică responsabil cu viața liturgică în seminar și cu formarea alumnilor în spiritul ritualului bizantin.

A doua parte a documentului, din 7 octombrie 1775, adresat Împărătesei Maria Theresia, este redactat în limba latină, fiind semnat de către Conte Franciscus de Eszterhazi Cancelarul Aulic al Ungariei, din Viena și secretarul Aulic Josephus Kelezei. Documentul conține tot felul de propuneri formulate de Conte Franciscus de Eszterhazi, privitoare la dotarea Seminarului, la salarizarea personalului, la întreținerea alumnilor și la modul de înzestrare al acestora cu manuale școlare etc. Pe baza datelor din documentul lui Eszterhazi, Împărăteasa Maria Theresia a formulat și scris *propria manu* [m.p.] un „Placet” [*se aprobă*], cu datele esențiale, privitoare la fondarea, structura și modul de funcționare și întreținere a Seminarului Sf. Barbara, din Viena. Acest „Placet” stă și la baza formei extinse a textului Biletului de Mână, din 7 octombrie 1775:

VICTUS alumnorum graeci ritus catholicimajores exigit, ideo 300 Fl. pro iis Sudentandis merito destinatisunt. Caeterum cum 23 alumni ex regno Hungariae huc Sint mittendi, illudentiam a Subministrando Fundo dispensatinequit. Liberum tamen Cancellariae relinquitur, an es Jesuitarum relicta Substantiae vel ex quibus aliis fontibus Subministratio necessariae quantitatis anuorum 10 millium Florenorum praestari velit.

Il quoque deliberato consiliodecretum ... ut administratio foundationis hujus a nostra Cancellaria Bohemico-austriaca aulica geratur privative. Nam Secus regnum Gallitiae et magnus Transylvaniae Principatus partem quoque administrationis praetendere possent quibus tamen omnibus Simultanea directio concedi nequiret. Peromnia igitur et in omnibus tenori Resolutionis Nostrae Standum erit.

ss. Maria Theresia m.p.¹⁶⁵

Al doilea document, respectiv *al treilea din Anexa tezei de doctorat, 1984*.¹⁶⁶

Sedința de lucru a Comisiei de Studii, din 15 septembrie 1779

ținută în prezența președintelui, Conte de Dietrichstein:

Ad 106 v.J. 1779 Studienabteilung

Anwesende

In Anwesenheit des Präses Grafen

v.[von, n.n.] Dietrichstein,

v. Lauch, Hofrath

Freyherr v. Madruzzo, kail. königl. Rath

v. Dechau Hofmarsch. Rth.

v. Hillmazer, Domherr

v. Häring Regierungs Rathe

v. Aichern

v. Stock Regierungs Sekr. et Aktuare

v. Prosky

¹⁶⁵ Ut supra: *A. Seminarul Central Sf. Barbara din Viena [1775-1784]*: la Ioan Marin MĂLINĂȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 187-188, Anexa, documentul nr. 2, p. 189-190.

¹⁶⁶ Ioan Marin MĂLINĂȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 191-198, documentul nr. 2.

Documentul se păstrează în: Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien, Fundus. Studienhofkommission. Signatur 10/a ad 106/779, Folio 23^R-36^V. Fascikol 56 (Griech. Kath. Seminar zu St. Barbara in Wien, 1779-1783).

Prin referatul extins al Contelui de Dietrichstein, din 15 septembrie 1779, comisia întrunită la această dată analizează și își exprimă părerile privitoare la problemele și întrebările puse de Împărăteasa Maria Theresia în Decretul de Curte (Hofdekret), din 28 august 1779. Decretul imperial era o reacție a Împărătesei la un alt Memoriu înaintat acesteia, cu câțva timp înainte.

Nu se pune la îndoială intenția nobilă a Împărătesei de-a înființa acest Seminar pentru uniții din imperiu, pe care l-a fondat printr-un document semnat de ea însăși: [*mit einem*, n.n.] *Stiftsbrief errichtet werden müsse*.¹⁶⁷ Contele de Dietrichstein menționează că Rectorul Josaphat Bastašić ar susține că potrivit decretului imperial din 6 octombrie 1775, cerințele financiare, privind posibilitatea de funcționarea a Seminarului Sf. Barbara ar ajunge la 18.20 fl. [floreus aureus (lat.) sau Gulden (germ.)], care trebuiau acoperite din veniturile Episcopiei Romano-Catolice a Oradei, din fondul pentru *mensa episcopalis* (adică fondul de întreținere a episcopului și a casei arhieresti), *mensalis* (lat.), *Mensalgut* (germ.), pe perioadele de sedisvacanțe.¹⁶⁸ În același timp, între anii 1466-1776, adică din timpul domniei Regelui Matei Corvin (1458-1490), până la Împărăteasa Maria Theresia (1740-1780) – exceptând perioada exilului (1556-1692) – episcopii catolici de Oradea erau și mari și perpetui prefecți ai Comitatului Bihor – *supremus et perpetuus comes* – örökös főispán.¹⁶⁹ Urmărind *listele cronologice* ale Episcopilor romano-catolici de Oradea, vom constata că în perioada aceasta au păstorit următorii episcopi romano-catolici de Oradea, cu sedisvacanțele existente:

- Pál (Paulus) Ștefan Conte de Forgács, numit de Împărăteasă, Episcop de Oradea Mare în data de 31 mai 1747, confirmat de Papa la 2 oct. 1747 și consacrat episcop la 14 ian. 1748, transferat în scaunul de Episcop de Vác, din Regatul Ungariei, prin decretul imperial din 26 apr. 1757, confirmat de Papa la 26 sept., † sept. 1759.¹⁷⁰
- Adám Ladislaus de Patachich (germ.), Patačić (croat.), Patacsics (ung.) Baron de Zajezda [Zagorje, croat.].¹⁷¹ În data de 29 aug. 1759 a fost numit de Împărăteasă Episcop de Oradea Mare, la 28 ian. 1760 a fost confirmat de Papa, la 9 mart. 1760 a fost consacrat Episcop de către Arhiepiscopul de Viena Christoph Cardinal Conte Migazzi von Waal și Sonnenturn (1757-1803). În 1776 a fost transferat în scaunul de Arhiepiscop de Kalocsa, prin numirea făcută de Împărăteasă la 8 martie, confirmată de Papa la 16 sept. 1776, † 19 iul. 1784.¹⁷²
- Ladislaus László Conte de Kollonitsch numit la data de 23 iunie 1780, confirmat de Papa la 25 iunie 1781, păstorește la Oradea până în 10 martie 1788, când a fost confirmat de Papa Arhiepiscop de Kalocsa, 1788-1817). Împăratul l-a numit în această funcție încă din 21 august 1787.¹⁷³ Înainte a fost la Alba Iulia, *Episcopus Transylvanensis*, numit de Împărăteasă Episcop latin al Transilvaniei, de Alba Iulia, în data de 17 martie 1775, confirmat de Papa la 24 apr. 1775, consacrat episcop de Alba Iulia, la 28 mai 1775, numit Episcop de Oradea la 23 iunie 1780, confirmat de Papă la 25 iunie 1781. La 21 august 1787 este numit de Împărat Arhiepiscop de Kalocsa, confirmat de Papa la 10 martie 1788, † 1817, apr. 23. Ladislaus

¹⁶⁷ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 192, documentul nr. 2.

¹⁶⁸ Fondul *mensa episcopalis* era deosebit de fondul *mensa capitularis*, care era atribuit de fiecare Episcopie catolică, pentru întreținerea canonicilor, din Capitlul Catedral, adică pentru *casele capitulare* sau canonice.

¹⁶⁹ Prefect era: Ispán (ung.), comes comitatus (cu toate derivatele: comes parochiae, comes castris, comes provinciae etc.), župan (slovac.), főispán (supremus comes), Ішпан sau жыпан (ukr.), mai vezi zupanus, jupanus, alispán (vicecomes, podžupan, slovac.) etc. Vezi: Stephen Werbőczy: *The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary in Three Parts* (1517) (Edited and translated by János M. Bak, Péter Banyó and Martyn Rady with an introductory study by László Péter) (2005). Charles Schlacks, Jr. Publishers. ISBN 1-884445-40-3., p. 450.

¹⁷⁰ Luat din: <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bforgachp.html>

¹⁷¹ Luat din: <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpatachdz.html>

¹⁷² Despre Cardinalul Migazzi, vezi: <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmiga.html>

Migazzi a fost un apropiat colaborator și diplomat al Mariei Theresia. În 1761 a devenit Cardinal, iar între anii 1762-1785 a fost Administrator (Locțiitor) al Episcopiei Vác – Waitzen, din Regatul Ungariei, unde a fost pentru scurt timp episcop diocesan între anii 1756-1757, după ce a renunțat la funcția de arhiepiscop-coajutor al Arhiepiscopiei de Mechelen-Belgia (1751-1756).

¹⁷³ Luat din: <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkolll.html>

László Conte de Kollonitsch este confirmat și de *listele cronologice* ale episcopilor latini de Alba Iulia: 1775 apr. 24.-1781 iun. 25.¹⁷⁴

În această perioadă de timp, în cadrul Episcopiei Romano-Catolice de Oradea se construiau Catedrala Episcopală (1752-1780), Palatul Episcopal (1762-1776) și Șirul Canonicilor (un complex de zece clădiri, cu lungime de 250 m, cu 57 de arcade, construite în decurs de peste un secol 1750-1875). Primele șapte case capitulare sau canonice s-au construit între anii 1758-1780, următoarele trei fiind ridicate în anii 1863, respectiv 1875.¹⁷⁵ Piatra de temelie a Catedralei Episcopale și a Șirului Canonicilor a fost pusă în anul 1752, de către Episcopul Pál (Paulus) Ștefan Conte de Forgács, iar aceea a Reședinței Episcopale a fost pusă de Episcopul Adám Ladislaus Baron de Patacsics, în anul 1762.¹⁷⁶

Contele de Dietrichstein răspunde Împărătesei că la Comisia de Studii a Curții Imperiale (Studienhofkommission) nu se știe nimic de decizia ei, de-a asigura fondul de susținere financiară a Seminarului St. Barbara, pe următorii cinci ani (1775-1780), cu suma de 18.200 de fl. din veniturile rezervate pentru *mensa episcopalis*, din perioadele de sedisvacanță ale Episcopiei Latine de Oradea, stabilită prin înalta Decizie din 6 oct. 1775, așa după cum susținea Josaphat Bastašić.¹⁷⁷ De la Oradea, se vede că n-a sosit niciun ban și faptul este explicabil, pentru că în această perioadă, Episcopia Latină era angajată în acoperirea cheltuielilor imense, de pe trei șantiere mari de construcții: Catedrala, Reședința Episcopală (Palatul Baroc) și Șirul Canonicilor sau casele capitulare ale Capitlului Catedral. Latinii din Oradea n-au investit în această perioadă nici pentru „lățirea sfintei uniri în Comitatul Bihor”, așa după cum ar fi fost obligați de angajamentele față de Împărăteasă, pentru că erau preocupați de ducerea la bun sfârșit a construcțiilor aflate în curs. Ultimele sedisvacanțe dinainte de anul 1779, când a fost elaborat memoriul Contelui de Dietrichstein ar fi: 26 sept. 1759-9 mart. 1760 (Forgács-Patacsics); 16 sept. 1776-25 iunie 1781 (Patacsics-Kollonitsch). Cea mai lungă sedisvacanță a fost aceea dintre păstoria episcopilor Patacsics și Kollonitsch.

În aceste condiții, documentului de fondare a Seminarului, îi lipsește după opinia Contelui de Dietrichstein elementul de bază: *dotarea*. În mod real, de cinci ani, Seminarul subzistă din fondul de averi, din Regatul Ungariei, confiscate de la iezuiți, după desființarea ordinului, în anul 1773. Dar, să vedem ce spune documentul:¹⁷⁸

Die erste Frage belangend: so ist ausser Anstand, daß um dieses Haus als eine von Euer kaiserl. Königl: Apostol. Majtt. in heiligster Absicht zur Unterrichtung der Griechisch katholischen Geistlichkeit aufgestellte Stiftung für alle künftige Zeiten, so viel möglich, zu befestigen, ein Stiftbrief errichtet werden müsse. So gewiß aber dieses in sich selbst seyn mag; eben so richtig scheint zu seyn, daß ein solcher Stiftbrief dermahlen noch nicht errichtet werden könne; denn ein wesentlicher Theil eines Stiftbriefes bestehet in Bestimmung eines sicheren Fonds zu Erhaltung der Stiftung, welcher Fond dem Stiftbrief selbst eingeschaltet werden muß.

Pastasich [=Josaphat Bastašić, n.n.] giebt zwar vor, daß Euer kaiserl: königl: Apostol. Majtt dieses Haus mit denen durch höchste Entschlüssung dd° 6-ten Octobris 1775 hierzu auf 18 200 fl. Ausgemessenen Erfordernissen aus den Einkünften des Großwardeiner Bistums zu dotiren allergnädigst entschlossen haben; allein von dieser höchsten Entschlüssung ist dieser treu gehorsamsten Hofkommission nichts bekannt.

Alle höchste Entschliessungen, so diesfalls von Ursprung dieses Hauses anhero gediehen sind, bestehen in zwey folgenden: Vermög Hofdekret dd° 6-ten Octobris 1775 hat durch 5, nacheinander folgende Jahre, und bis ein anderer hinreichender Fundus ausfindig gemacht seyn wird, aus dem Jesuiten fundo das Königreich Hungarn 10 fl das Könireich Gallizien 7 fl und das Großfürstenthum Siebenbürgen 120 fl. Abzuführen.

Vermög Hofdekret dd° 8 Juny solle zwar die Zahlung der aus dem Hungarischen Exjesuitenfond zur Dotirung des allhiesig Griechisch katholischen Seminariums beytragen kommenden Jährlichen 10 fl von 1 July 1776 durch die Königl. Hungarische Hofkammer aus den Einkünften des erledigten Großwardeiner Bistum geschehen; allein von den übrigen 8200 fl ist in dieser höchsten Entschließung

¹⁷⁴ Archidioecesis Alba Iuliae, ezi: <http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/alba1.htm>

¹⁷⁵ Informații generale, luate din: <http://oradea.travel/de/?p=1919>

¹⁷⁶ Luat din: <http://www.oradeainimagini.ro/de-vizitat/centrul-istoric/de-vizitat-complexul-baroc/>

¹⁷⁷ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 192, documentul nr. 2.

¹⁷⁸ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 192, documentul nr. 2.

gar nichts enthalten, auch nicht einmal von denen das Königreich Hungarn betreffenden 10 fl. Gemeldet, daß es über die im Anfang nur auf 5. Jahr bestimmte Zeit und für allzeit beschehen solle.

Der untrüglichste Beweis, daß eine solche höchste Entschliessung bis anhero nicht erflossen seye, zufolge welcher das ganze Griechische katholische Seminarium aus den Einkünften des Bischofs zu Großwardein dotirt werden solle, bestehet in deme, daß der königl. Hungarischen Hofkanzley selbst, welche doch doe diesfällige Einkünfte zu besorgen hat, hievon nichts bekannt seye. Was aber dabey das gefährlichste ist, beruhet an deme, daß nach anschließiger Auskunft gedachter königl. Hungarischen Hofkanzley die Einkünfte wiederholten Bistums zu Dotirung des Griechisch-katholischen Seminariums nicht einmal hinlänglich seyn dürften; ja daß das die ausgemessene Quotam pro mensa episcopali übersteigende Quantum hauptsächlich zur Aufnahme und Verbreitung der Union in der Großwardeiner Dioeces zu verwenden seye, folglich aus diesem fundo nur die Anzahl jener Alumnen, so für gedachte Dioeces in dem Seminario unterhalten werden, dotirt werden könnte; die Dotirung aber der übrigen aus einem anderweitigen fond hergeholet werden müßte; woraus dann folget, daß, da von denen demahlen aus den Einkünften dieses Bistums jährl. Abreichenden 10 fl. Nur 6; Großwardeiner, nebst diesen aber 9 aus der Munkatscher, und 6. Aus der Kreutzer Dioeces nebst 2 Basilianer Mönchen aus dem Königreich Hungarn erhalten werden, in Hinkunft anstatt deren dermaligen 10 fl. wenn solche pro rata vertheilet werden sollten, kaum der vierte Theil mit 2500 fl abgeführt werden würde, mithin zu Erhaltung der übrigen nur allein aus dem Königreich Hungarn bestimmten Alumnen 7500 ermangelten.

În continuare, Contele de Dietrichstein se plânge că Rectorul Josaphat Bastašić nu i-a făcut o dare de seamă corectă și detaliată, privitoare la fondurile de întreținere a Seminarului Barbareum.¹⁷⁹ Nu numai privitor la această problemă, dar Contele de Dietrichstein nu avea decât cuvinte de reproș și nemulțumire, atât față de Josaphat Bastašić, cât și față de superiorul său canonic, Episcopul Vasile Božičković de *Gornji Tkalec* și Križevci (1777-1785). Responsabilitatea privind acoperirea canonică a instituției Seminarului Sf. Barbara și modul de desfășurare a activității și acela de formare spirituală a alumnilor, Maria Theresia a încredințat-o tot Episcopului de *Gornji Tkalec* și Križevci, prin decretul imperial din 25 nov. 1775:

Vorläufig ist zu bemerken: daß gleich Anfangs gemeldet werde: daß sowohl Pastasich, als der Bischof von Kreutz, welchem die Oberaufsicht der Seminary anvertraut wurde, erachten... Hiebey ist nicht ausser Acht zu lassen, daß dem Bischof von Kreutz nicht in Allweeg die Oberaufsicht des Seminary, sondern lediglich in Folge höchster Entschliessung dd° 25-ten Novembris 1775 über die geistliche Zucht, und den Ritum, zu welchem die in diesem Seminario befindliche Alumni formirt werden, anvertrauet worden seye; weilen nemlichen bekanntermassen in jeder Dioeces ein anderer Ritus beobachtet wird, in diesem Seminario aber von allen Dioecesen die Jugend zusammenfliesset, so vielerlei Ritus in einem Hause Verwirrung verursacht hätte, mithin einer derselben festgesetzt werden muste: All übrigens aber betrifft die Oberaufsicht des Bischofs von Kreutz gar nicht; sondern Euer kaiserl: Königl: Apostol: Majtt haben diese Haus gleich allen übrigen hierländigen Stiftungen der Besorgung dieser treu gehorsamsten Hofkommission, und bey selber dem Regierunge Rath v. Aichen die Einsicht über daselbe, dem Hofrath v. Greiner aber die Oberaufsicht mittels höchste Entschliessung dd° 6-ten Octobris 1775 aufgetragen, sofort der kaiserl: königl: Böheimischen und Oesterreichischen Hofkanzley einverleibet.¹⁸⁰

Și aici, Contele de Dietrichstein a găsit motive de reproș și de nemulțumire, raportând Împărătesei că Vasile Božičković se amestecă mai mult în activitatea Seminarului, decât i-ar fi permis. Între altele, von Dietrichstein reclama că nu este de competența Episcopului Vasile Božičković să decidă sau să influențeze cărei Cancelarii îi revine dreptul de oblăduire și control asupra Seminarului St. Barbara: Cancelariei Imperiale, unită cu aceea a Bohemiei, prin intermediul Comisiei de Studii a Curții (Studienhofkommission) ori Cancelariei Aulice a Regatului Ungariei. Mai departe, Contele de Dietrichstein menționează că Josaphat Bastašić înclină să prefere competența Cancelariei Aulice Ungurești ca for de control și tutelar asupra Seminarului St. Barbara, și odată cu aceasta folosirii limbii latine, nu a celei germană, ca limbă de cancelarie a seminarului, în relațiile acestei instituții cu autoritățile:

¹⁷⁹ Ibidem, p. 193.

¹⁸⁰ Ibidem, p. 195.

Der erste Grund, warum Pastasich dem Seminario fürtrüglicher zu seyn vermeynet, daß daselbe unter der obersten Aufsicht der königl: Hungarischen Hofkanzley, als der k.k. Böhm- und Oesterr. Hofkanzley stehe, beruhet in der Correspondenz, welche zwischen ersterer Hofstelle, und dem Seminarium in lateinischer Sprache leichter fortgesetzt werden könnte.¹⁸¹

În continuare, von Dietrichstein îi explică Împărătesei că el nu are nimic împotriva, să redacteze în latină corespondența cu Bastašić și să o accepte și pe a acestuia tot în aceeași limbă. Alumnii din seminar însă, ar trebui să se obișnuiască să folosească limba germană în corespondența cu autoritățile vieneze, dovedind astfel că șederea lor în Viena se soldează cu rezultate bune la învățătură și dovezi de recunoștință față de instituțiile tutelare, care le-au asigurat această posibilitate unică. După opinia lui von Dietrichstein, Josaphat Bastašić preferă oblăduirea Cancelariei Aulice Ungurești asupra Seminarului, pentru că acolo ar găsi mai multă înțelegere și ajutor, decât la Studienhofkommission de pe lângă Cancelaria Imperială, unită cu aceea a Bohemiei:

„... daß die Direction der kgl. Hungarischen Hofkanzley mehr nach seinem Geschmack, als jene der k.k. Böh.- und Oesterr. Hofkanzley seyn werde, der demahligen Direction zu entreissen.”¹⁸²

Nu putem trece cu vederea nici propunerea făcută de Bastašić, Cancelariei Aulice Ungurești, de-a fi primiți la St. Barbara și alumni de confesiune ortodoxă, nu numai greco-catolici, la care von Dietrichstein se exprimă ca fiind inacceptabilă, în primul rând pentru că pentru supușii de confesiune ortodoxă, competența o are Cancelaria Imperială și Bohemică, nu aceea Aulică Ungurească.¹⁸³ Aristocratul von Dietrichstein scrie în continuare că competența de conducere, *Direction*, nu se atribuie după voia subalternilor (Bastašić !), ci a mai marilor ierarhici.¹⁸⁴ Dietrichstein scrie în continuare că potrivit opiniei lui Bastašić, funcția de Director al Seminarului – din partea Statului – ar trebui să fie atribuită de Împărăteasă Referentului în *Publico Ecclesiasticis* din cadrul Cancelariei Aulice Ungurești, de la Viena: Pastasich glaubet ferner:

daß der Referent in Ecclesiasticis von der kgl. Hungarischen Hofkanzley, zugleich Director des Seminary seyn solle; daß selber das Seminarium öfter besuche, den Prüfungen der Alumnen beywohne, damit sowohl die Vorstehern, als Alumni dadurch ihrer Pflicht stäts erinnert würden, der Hofrath aber die bey Vergebung der geistlichen Würden und Professoren nöthige Kenntniß der Individuorum beylegen möge;¹⁸⁵

Al treilea document, respectiv *al patrula din Anexa tezei de doctorat, 1984*.¹⁸⁶

Este un fascicol de două documente – *două rapoarte* – ale lui Franciscus Conte de Eszterházi, conducătorul Cancelariei Aulice a Regatului Ungariei din Viena, din data de 15 sept. 1779 și 9 oct. 1779, adresat Împărătesei Maria Theresia, privind Seminarul Unit Central Sf. Barbara din Viena.

Primul document: 15 sept. 1779

Franciscus Conte de Eszterházi îi raportează Împărătesei că Prefectul Josaphat Bastašić consideră că cei 10.000 de fl. din partea Regatului Ungariei, ar putea fi acoperiți din fondurile Episcopiei Latine de Oradea, din perioadele sedisvacatelor. Restul de 8200 fl, adică 7000 din partea Regatului Galiției și 1200, din partea Marelui Principat Transilvania, planificați pentru întreținerea Seminarului Sf. Barbara, ar putea fi acoperiți din alte fonduri. Josaphat Bastašić ar fi avut obligația să se ocupe și să ceară de la Oradea și „Conscripția” su lista fondurilor de la Episcopia din Oradea, însă timp de patru ani n-a întreprins nimic în această direcție (1775-1779). Având în vedere că această

¹⁸¹ Ibidem.

¹⁸² Ibidem, p. 196.

¹⁸³ Ibidem.

¹⁸⁴ Ibidem, p. 197.

¹⁸⁵ Ibidem.

¹⁸⁶ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 199-207, documentul nr. 3.

Documentul se păstrează în: Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien, Fundus. Studienhofkommission. Signatur 10/a ad 106/779, Folio 23^R-36^V. Fascicol 56 (Griech. Kath. Seminar zu St. Barbara in Wien, 1779-1783).

„conscriptie” va întârzia să sosească de la Oradea, Eszterházi raportează că Bastašić cere ca să fie terminat cât mai repede de redactat și aprobat documentul de fondare al Seminarului: *Stifts=Brief*.

Pentru întreținerea Convictului Barbareum, din Viena, Franciscus Conte de Eszterházi raportează Împărătesei că anual Regatul Ungariei ar trebui să contribuie cu 10.000, Regatul Galiei cu 7000, Marele Principat al Transilvaniei cu 1200 fl. fl. [florenus aureus (lat.) sau Gulden (germ.)], la care mai amintește veniturile de 18. 200 de fl., care, pe următorii cinci ani ar fi trebuit să asigure întreținerea Seminarului (1775-1780), potrivit deciziei împărătesei, bani pe care ar fi trebuit să-i plătească Episcopia Catolică de Oradea, din veniturile fondurilor pentru *mensa episcopalis*, din timpul sedisvacanțelor. Prin această sumă de 18.200 fl. s-ar justifica și decretarea documentului de fondare *Stifts=Briefs* – al Seminarului Barbareum, din 7 octombrie 1775. Conte de Dietrichstein răspunde Împărătesei, în data de 15 sept. 1779, că la Comisia de Studii a Curții Imperiale (Studienhofkommission), nu se știe nimic de decizia acesteia, de-a asigura fondul de susținere financiară a Seminarului St. Barbara, pe următorii cinci ani (1775-1780), cu suma de 18.200 de fl. din veniturile rezervate pentru *mensa episcopalis*, din perioadele de sedisvacanță ale Episcopiei Latine de Oradea, stabilită prin înalta Decizie din 6 oct. 1775, așa după cum susținea Josaphat Bastašić (doc. nr. 2).¹⁸⁷ Suma nu a fost încasată nici în anul 1779.

Franciscus Conte de Eszterházi raportează împărătesei că pentru aprobarea redactarea și publicarea decretelor de „ctitorie”, „fundație” sau *Stifts=Briefs*, ar fi de îndeplinit mai multe condiții:

1. Aceste documente ar trebui redactate și în numele Majestății Sale, a Împăratului [pe atunci co-regentul Iosif II], nu numai a Împărătesei, care era numai *regină regenă* și în anul 1779 „împărăteasă consortă văduvă”;
2. Numărul alumnilor din seminar, ar trebui fixat cu strănsicie și nici acum, nici în viitor să se permită nimănui să-l schimbe;
3. Casa fostului Convict Regal, împreună cu biserica, să rămână spațiul de viață, de studiu și de locuit al alumnilor, unde aceștia să se bucure de toate libertățile, înlesnirile și drepturile unui Colegiu Royal;
4. Pentru conducerea Seminarului, sunt necesari un Prefect, un vice-Prefect, doi Ephemerii sau spirituali (duhovnici), toți de confesiune greco-catolică, care să fie selectați, numiți și controlați numai de împărăteasă și de urmașii la tron ai acesteia;
5. Regulile de funcționare din Seminar și „ordinea casei”, făcute de Abatele și Prefectul Josaphat Bastašić, aprobate – dar nu semnate – de împărăteasă, ar trebui anexate la documentul de fondare al Seminarului Barbareum, din 7 octombrie 1775;
6. Conscriptia cu suma veniturilor fondului pentru *mensa episcopalis* a Episcopiei din Oradea, nefiind nici făcută, nici cunoscută, nici depusă încă la Cancelaria Aulică a Regatului Ungariei, din Viena, Franciscus Conte de Eszterházi propune ca să fie cerută suma făcută cu apreciere, de 18. 200 fl;

De la Oradea, se vede că n-a sosit niciun ban și faptul este explicabil, pentru că în această perioadă, Episcopia Latină era angajată în acoperirea cheltuielilor imense, de pe trei șantiere mari de construcții: Catedrala, Reședința Episcopală (Palatul Baroc) și Șirul Canoniceilor sau casele capitulare ale Capitlului Catedral. Latinii din Oradea n-au investit în această perioadă nici pentru „lățirea sfintei uniri în Comitatul Bihor”, așa după cum ar fi fost obligați de angajamentele față de Împărăteasă, pentru că erau preocupați de ducerea la bun sfârșit a construcțiilor aflate în curs. Ultimele sedisvacanțe dinainte de anul 1779, când a fost elaborat memoriul Contelui de Dietrichstein ar fi: 26 sept. 1759-9 mart. 1760 (Forgács-Patacsics); 16 sept. 1776-25 iunie 1781 (Patacsics-Kollonitsch). Cea mai lungă sedisvacanță a fost aceea dintre păstoria episcopilor Patacsics și Kollonitsch.

7. De se va decide, ca din această sumă de la Oradea sau din alte surse, va fi întreținut Seminarul, atunci să se poată asigura finanțare a 46 de alumni anual, provăzuți cu locuință, mâncare, îmbrăcăminte, manuale școlare, medicamente, împodobirea Bisericii St. Barbara, la care se adaugă

¹⁸⁷ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 192, documentul nr. 2.

salarul Prefectului Josaphat Bastašić, de 400 fl. pe an, a Vice-Prefectului de 300 fl., cei doi ephemeriis să primească fiecare câte 250 fl., dascălii de limbă germană și greacă, să primească 200 fl.

Stiftungs Diploma, Stift-Brief sau documentul de fondare a Seminarului și a Capelei Sf. Barbara, aflate sub autoritatea su jurisdicția (Gerichtsbarkeit) Cancelariei Austro-Bohemă (Böhmisch-Oesterr. Hoff Kanzley), ar trebui redactată de către cineva din această instituție, după modelul în care au fost făcute și diplomele de fondare a colegiilor rom.-cat. vieneze: Pasmaneum și Colegiul Croat. Pentru respectarea tuturor acestor instituții ale Curții Imperiale, Eszterházi propune ca diploma de fundare a Convictului Barbareum să fie înaintată spre redactare și semnare, prin intermediul Cancelariei Aulice a Regatului Ungariei, din Viena, nu prin aceea Imperială (centrală) Austriaco-Bohemă. În același timp, Eszterházi mai cere ca Abatele-Rector Dr. Josaphat Bastašić, împreună cu Episcopul de Križevci Vasilije Božičković, Василь Божичкович (1759-1777 și 1777-1785),¹⁸⁸ coordonator al Seminarului, din punct de vedere canonic și al disciplinei și formării spirituale a studenților sau alumnilor uniți, să aibă o colaborare mai strânsă cu Cancelaria Aulică Ungurească din Viena, mai ales că proveneau din Croația, Regat aflat în uniune personală cu cel al Ungariei. Din nou se propune ca în Seminar să fie admiși și alumni ortodocși, nu numai greco-catolici. Corespondența oficială între cancelarii să fie redactată în limba latină, precum și aceea dintre cancelarii și Seminarul Sf. Barbara. Eszterházi mai raportează că potrivit certitudinii lui Josaphat Bastašić, Împărăteasa a și decis de la bun început că Directorul acestui Seminar, ca autoritate de Stat, ar fi referentul cu problemele bisericești – in Ecclesiasticis – de la Cancelaria Aulică Ungurească, din Viena. Acesta întreprinde și vizitele în Seminar și asistă la examenele alumnilor.

În acest sens, el mai propune ca o dată pe an, rectorul Bastašić să prezinte socotelile Seminarului, cu încasări și cheltuieli, în fața unei comisii formate din Directorul in Ecclesiasticis de la Cancelaria Aulică a Regatului Ungariei și al acelorași referenți de la Cancelaria Centrală Austriaco-Bohemă (Böhm.-Oesterr. Hofkanzley), împreună cu cel de la Cancelaria Aulică Transilvană, după care să se întocmească un protocol, o dare de seamă, pentru a fi înaintat Împărătesei. Din nou menționează Eszterházi, că la Cancelaria Aulică Ungurească nu există nici o informație, privitoare la decizia Împărătesei, că Episcopia Catolică de Oradea (Latină), ar fi fost obligată să achite vreo sumă de bani oarecare, pentru întreținerea Seminarului Sf. Barbara, motiv pentru care, el propune să se caute alte surse de finanțare

Al doilea document: 9 oct. 1779

Franciscus Conte de Eszterházi pornește de la cele două cereri sau întrebări, formulate de Prefectul Josaphat Bastašić, privind:

1. *Die Errichtung des Stiftbriefes für das Seminarium* [constituirea diplomei de fondare a Seminarului Sf. Barbara];
2. *Die Übertragung der Oberaufsicht dieses Hauses* (Sf. Barbara, n.n.) *von dieser treuehormsamsten-, an die hungar. Hofkanzley* [transferarea responsabilității statale asupra Seminarului, de la Comisia de Curte (Hofkommission), la Cancelaria Aulică Ungurească].

La prima întrebare, a problemei constituirii diplomei de fondare a Seminarului Sf. Barbara, Eszterházi răspunde că Documentul de ctitorie sau de fondare, *Stiftbrief*, nu va putea fi finalizat, până când nu se clarifică problema dotării Seminarului Sf. Barbara și a surselor financiare sigure și stabile de întreținere al acestuia, al studenților și al personalului. Și în acest caz, punctul de pornire, rămâne *Rezoluția Imperială din 6 oct. 1775*, adică Ungaria să dea din fondurile iezuiților 10.000 fl.,

¹⁸⁸ Episcopul de Križevci Vasilije Božičković, Василь Божичкович (1719-1785), călugăr bazilian, ultimul episcop de Marča [titular de Diocletianopolitanus în Palestina (*pentru Papa*) et Svidnicensis (*pentru împărat*)] (1759-1777) și primul episcop eparhiot de Križevci, pentru Curtea Imperială, respectiv *Gornji Tkalec* (1777-1785), pentru Papă. Abia din anul 1801, Eparhia are o singură titulatură – Križevci – iar episcopul și Capitlul Catedral vor rezida în acest oraș. Urmașul în scaun al Episcopului Vasilije Božičković a fost Josaphat Bastašić, numit de împărat în anul 1788 (1789-1793).

Galiția să plătească 7000 și Transilvania 1200, dar numai pentru următorii cinci ani, adică 1775-1780, după care trebuia găsită o altă formă de asigurare a întreținerii lui. În conformitate cu Rezoluția din 8 iunie 1776, cei 10.000 de fl. nu mai trebuiau plătiți din fondul Camerei de Curte Ungurești (Hofkammer), ci de la Episcopia Latină de Oradea, din fondul pentru mensa episcopalis, din perioada sedisvacanțelor. În această a doua Rezoluție, din 8 iunie 1776, nici nu se mai amintește de restul de 8200 fl., din Galiția și Transilvania. În altă ordine de idei, încasarea acestei sume, de la Episcopia Oradiei, ar fi ilegală, pentru că banii au fost inițial decși pentru propagandă uniatică pe teritoriul Diecezei și în împrejurimi, printre credincioșii ortodocși:

„...Quantum hauptsächlich zu Aufnehm-und Verbreitung der Union in der Großwardeiner Diöces zu verwenden sey, folglich aus diesem fundo nur die für gedachte Diöcesis in dem Seminario unterhalten werdende Alumnendotiert werden können, die dotierung der übrigen aber aus einem anderen Fond hergehohlet werden müsse, woraus sich von selbst ergeben, daß von denen dormalen aus den Einkünften eröffneten Bistum abgereicht werdenden 10.000 fl. künftig für die 6 Großwardeiner Alumnen pro rata kaum der vierte Teil mit 2500 fl. abgeführt werden würde, mithin zu Erhaltung der übrigen aus Hungarn bestimmten Alumnen 7500 fl. ermangelten; da nun auf diese Art noch kein beständiger Fond vorhanden wäre, so erachte die Stiftungs-HofCommission, daß die Errichtung einer standhaften Stiftbriefes derzeit nicht Platz greifen könne.”

Privitor la a doua întrebare, a constituirii diplomei de fondare a Seminarului Sf. Barbara, Eszterházi revine la formularea și extinderea problemei punctului 5, din cele enunțate în raportul din 15 sept. 1779 (primul document din fascicolul *Anexei* nr. 3 sau al treilea document [respectiv *al patrulea din Anexa tezei de doctorat, 1984*]).¹⁸⁹ 5. Regulile de funcționare din Seminar și „ordinea casei”, făcute de Abatele și Prefectul Josaphat Bastašić, aprobate – dar nu semnate – de împărăteasă, ar trebui anexate la documentul de fondare al Seminarului Barbareum, din 7 octombrie 1775.

Textul acestor reguli, Împărăteasa le-a trimis mai departe Comisiei de Studii (Hofkommission), spre a fi definitive, conform Decretului Curții, din data de 16 sept. 1776. Aceste texte ale lui Josaphat Bastašić, trebuiau văzute și de către episcopii uniți din Imperiul Habsburgic, pentru a se cunoaște și părerea lor. Prin Decretul Curții din 29 oct. 1776 s-a decis ca textul interimar al regulilor case, formulate de Josaphat Bastašić, să fie generalizate în Seminar, până când se va ajunge la un text definitiv. În același timp, li s-a amintit episcopilor uniți de Muncaci și Oradea să consulte textul ordinii interioare, formulat de Josaphat Bastašić, pentru că restul, de la Lviv (Lemberg), Križevci, Făgăraș și Premisla [Перемисль, Peremyśl (ukr.), Przemyśl (pol.), Przemyśl (germ.), Premisla (lat.)] și-au formulat și trimis păreri la Viena.

Punctul 6. din raportul din 15 sept. 1779 se referă la cei 18200 de florini, pentru dotarea și întreținerea Seminarului. La punctul 7, Eszterházi contestă decizia lui Josaphat Bastašić de-a remunera cei doi ephemerii cu câte câte 250 fl., pentru că în conformitate cu Rezoluția din 6 oct. 1775, primul ephemerius ar fi trebuit să primească 300 de fl. și al doilea 200 fl.

La doua întrebare, formulată de Bastašić [2. Die *Übertragung der Oberaufsicht dieses Hauses* (Sf. Barbara, n.n.) *von dieser treuehorsaamsten-, an die hungar. Hofkanzley* [transferarea responsabilității statale asupra Seminarului, de la Comisia de Curte (Hofkommission), la Cancelaria Aulică Ungurească];], Eszterházi, vrea să limiteze drastic autoritatea Episcopului Vasilije Božičković de Križevci în și asupra Seminarului Sf. Barbara din Viena. Potrivit convingerii lui Eszterházi, autoritatea în seminar a Episcopului Vasilije Božičković se restrânge doar asupra educației spirituale și a formării alumnilor în ritul bizantin și modul de exersare al acestuia, în conformitate cu înalta Rezoluție imperială, din 6 oct. 1775. Restul problemelor, privind funcționarea Seminarului, Episcopul Božičković trebuie să le lase în grija autorității de Stat exersată prin Cancelaria Aulică a Regatului Ungariei, din Viena.

¹⁸⁹ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., p. 199-207, documentul nr. 3, punctul 5, p. 200.

În continuare, Eszterházi enumără și motivele pentru care Josaphat Bastašić ar fi de părere că modul suprem de conducere a Seminarului Sf. Barbara trebuie să fie exersat de către Cancelaria Aulică Ungurească.

Documentul se încheie cu un *Votum* (aici cu sensul de reclamație, apreciere, judecare, dorință), scris de Eszterházi, privitor la modul în care își desfășoară activitatea Josaphat Bastašić. Concluziile lui Eszterházi nu sunt deloc laudative la adresa lui Bastašić, contele lăsând nexprimată direct dorința înlocuirii acestuia de la conducerea seminarului. Printre altele, Eszterházi îl acuză pe Josaphat Bastašić că nu-și recunoaște niciodată partea de vină pe care o are, că lipsește foarte des din seminar, ba că n-ar fi niciodată de găsit acolo, că încă n-a depus la Cancelaria Aulică Ungurească nici o chitanță, privitoare la cheltuielile pe care le face, că programează examenele alumnilor și alte activități după capul său, fără să țină cont de ordinea casei și a universității, și nu informează cu nimic pe superintendent, face imposibilă participarea la examenele alumnilor a referentului Cancelariei Aulice și decide de unul singur, în problemele privitoare la situația și evoluția alumnilor. Cu un cuvânt, Josaphat Bastašić conduce seminarul în mod autoritar și independet de orice altă instituție vieneză, adică manifestă tendința de-a se sustrage autorității Comisiei Fundațiilor de Curte (Stiftungs-Hof-Commission) și a Cancelariei Aulice Ungurești.

**Anexa documentelor
privitoare la fondarea și activitatea
Seminarului Sf. Barbara din Viena,
1775-1784**

**Documentele nr. 2 (p. 187-190), nr. 3 (p. 191-198),
nr. 4 (p. 199-207), [p. 187-207]**

**[extras din teza de doctorat: Ioan Marin MĂLINAȘ,
*Situația învățământului bisericesc al românilor
în contextul reformelor școlare
din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740–1780),
a împăraților Iosif al II-lea (1780–1790) și Leopold al II-lea (1790-1792),
Contribuții privind relațiile româno-austriece,
Teză de doctorat în Teologie,
Susținută la Facultatea de Teologie Romano-Catolică
a Universității din Viena, 27 februarie-6 martie 1984,
Oradea, 1994, 239 p., incl. documente]***

DOCUMENTUL NR. 2 / 1

Prima parte a documentului, redactat în limba germană, conține o copie a Biletului de mână (Handbillet) al Mariei Tereza, din 7 Oct. 1775, privind fondarea Seminarului St. Barbara din Viena (reprodus, cu mici modificări și de W. M. Plöchl, *St. Barbara zu Wien* ed. cit., vol. II, p. 211—212).

Partea a doua, din acest document, este redactată în limba latină, și poartă semnătura contelui Eszterházi, conducătorul Cancelariei Aulice Ungurești, la 7 Oct. 1775. Eszterházi face Mariei Tereza mai multe propuneri privitoare la dotarea Seminarului Barbareum, salarizarea personalului, întreținerea alumnilor și modul cum aceștia din urmă ar trebui să fie provăzuți cu manuale școlare. Contele se referă la cei dintâi 23 de alumni, cu care în 1775, Seminarul Barbareum și-a început activitatea. Acest document din urmă deține și un „Placet” al Mariei Tereza, în original, redactat în limba latină.

Sacratissimam Majestatem

Humillima Propositio

Circa benignas Manuales intuitu Seminarij
hic Viennae pro Graeco-Catholico Ritu ad
Sctam Barbaram erigendi, illiusque Dota-
tionem emanatas, et occurrentes eatenus
Reflexiones

Es werden Euer Kays. Königl. Apost. Majestät
die in betref des allhier errichtenden Seminarii
für den Griechisch-Katholischen Ritu, und
dessen Dotirung unterwaltende Erinnerungen
allerunterthänigst erofnet

Zu Beförderung des so höchst wichtigen Unions-Geschäfts der Griechisch-Unirt- und nicht unirten Religion, welche grösten Theils von besserer Bildung der unirten Geistlichkeit abhanget, habe ich entschlossen ein Seminarium für diesen unirten Clerum dahinzustiften, um der jungen Leuten aus diesem Clero die Gelegenheit zu verschaffen, in den erforderlichen Studiis sich auf der hiesigen Universität vollkommen zu üben. In dieser Absicht habe ich das Haus, welches dem ehemaligen Convict ad Stam Barbaram eigen ware, samt der dasigen Kirche hiezu eigends gewidmet, in welchen künftighin 46 Alumni, ein Praefectus und Vice Praefectus, Euphimerius, und Vice-Euphimerius zu Besorgung des Griechischen Gottesdienstes, in allen also 50 fundirte Persohne mit Wohnung,

Kost und Kleydung werden versehen werden, wozu für jeden Alumnum wenigstens 300 fl. jährlich werden erforderlich seyn.

Gleichwie nun diese Stiftung hauptsächlich den zwey Königreichen Hungarn und Gallitzien, dann dem Groß-Fürstentum Siebenbürgen zum vorzüglichsten Nutzen gereichen wird, so ist auch billig, daß von denselben die nötige Dotirung nach Maaß der in solcher von jedem Lande zu erhaltender Anzahl Alumnen verschaffet werden, dahero hat das Königreich Hungarn, welches aus dem Bistum Mungatsch (Munkacs) 9, aus dem Bisthum Svidnitz 6, aus dem Bisthum Peterwardein 6, dann 2 Basilianer-Mönche, in allen also 23 Alumnos künftighin in erwehnte Stiftung abzugeben haben wird, zu deren jährl. Unterhalt, und Bestreitung der erforderlichen übrigen Auslagen, alß auf Besoldung der zwey Praefecten, Euphemerien, Domestiquen, des Medici und Apothecker, dann Haus-Reparationen jährlich 10 000 fl. durch 5 nach einander folgende Jahre in die Kasse der hiesigen Milden-Stiftungs-Hof-Commission aus dem Hungarischen Jesuiten Fundo abzuführen; oder bis sich ein anderer hinzu hinreichender Fundus finden wird, dessen Ausfindigmachung sich die Hof-Kanzlei alles Ernstes angelegen zu halten, und Mir solchen anzuzeigen haben wird. Jedes der drey Länder hat bey künftighin sich ergebenden Abgang oder Austritt eines Alumni, welcher der jeweilige Praefectus jedesmahlen anzeigen wird, eine Ternam nach Einvernehmung des betreffenden Bischofs vorzuschlagen, aus welche sodann Ich die Nomination ertheilen werde.

Für heuer wird mit 20 Alumnis, einem Praefecto in der Persohn des Joseph Bastasich, der hier Censor der Griechisch-Katholischen Büchern ist, dann mit einem Vice-Euphemerio in der Persohn des Griechischen Priesters Joseph Haggiar der Anfang an der Theresia Tag gemacht werden, wozu für diesmal über die bereits hier befindliche Griechisch-unirte Alumnos die auf oberwehnte 20 Persohnen abgängige Anzahl hieher zuschicken jeden betreffenden Bischof allschon aufgetragen worden. Und gleichwie hiernächst zur Zurrichtung des Hauses, Herstellung, Auszierung und Versehung der Kirche mit den nöthigen Gerätschaften auf Griechische Art annoch eine beträchtliche Geldsumme nöth...

So hat jedes Land das halbjährige... des sie betreffenden Betrags mit la... nächstkünftigen 1776 sten Jahrs in oberwähnte hiesige Milde Stiftungs-Kasse abzuführen, die zur Ergänzung der ganzen Anzahl von 46 Alumnen erforderliche junge Geistliche aber erst auf Theresia gleichgedachten 1776-ten Jahrs hieherzuschicken, von welchen Tage an diese Stiftung in ihren vollkommenen Stand gesetzt werden wird. Übrigens bleibt gedachte Stiftung, wie alle andere hiesige Foundationen der hiesigen Stiftungs Hof-Kommission, und Böhmisch-Oesterreichische Hof-Kanzley untergeben.

Veneratur equidem eadem obsequent... Cancellaria peculiarem Majestatis...

Sacratissimae inpromotionem Sacra Unionis exindeque redundans Catholicae Religionis Incrementum directam Curam, et Sollicitudinem nihilo minus Muneris sui esse duxit Reflexiones suas, quae circa benignas Reso-

lutiones in praemissis Manualibus contentas occurrunt, Altissimo Ejusdem Scrutinio Substernere; nempe:

Dignabatur Majestas Vestra Sacratissima benique praecipere, ut pro Subsitentia 23 Clericorum in huiate neo-erecto Unitorum Seminaris ad rationem Regni Hungariae intertenendorum, aliisque necessariis Expensis ex parte antelati Regni per quinque immediate subsequentes Annos, quotannis Decem Millia Florenorum ex Fundo Hungarisco abolitae Societatis ad hujatem Piarum Foundationum Commissionem rite dependatur.

Quo in Passu demisse reflectit Majestatem Vestram Sacratissimam Obsequentissima haec Cancellaria Aulica, quod eadem ex Materna prorsus erga Regnum Hungariae propensione, remque Literariam ibidem ad majorem Florem perducendi Studio, totum quantum Massam Jesuticam pro Fundo Studiorum Hungaricorum benigne destinare, et effectiveolvere dignata sit; Cum interim nec fundus iste adhuc ex integro excussus, nec Planum Studiorum debite elaboratum habeatur, per consequens modo adhuc sciri non possit, an praeattacta Massa vel pro solo Fundo Studiorum in tam vasto Regno, rout Hungariae est, suflectura sit, a... minus? Idcirco ne eadem Massa variis assignationibus tantopere debilitetur, ut cum Tempore nexors defectu Fundi emergente res Literaria in Hungaria inter tantas Haereses quodpiam detrimentum pariat, Obsequentissima haec Cancellaria Aulica demiss. preces suas apud Majestatem Vastram Sacratissimam in eo interponit, ut do... praeattacta Massa Jesuitica individo... elucubrata, et Planum Studiorum debite... toratum non fuerit, taliterque passu in hac omnia ad plenam Claritatem deducta non existant, eadem Massa non saltem ab innotabili onere relevetur, verum etiam nulli aliis, praesertim vero peregrinis oneribus Assignationibus gravetur sed in sua integritate conservetur. Nec illud praeterire potest obsequentissima haec Cancellariae quos pro unius Graeci Ritus Catholici Alumni, cui ex ratione Ritus sui magna pars anni in Jejuniis erigenda esset, Intertentionu... nui 300 Fl. designatur, cum tamen Collegiorum Pazmaniani, et Croatici Ritus Latini Alumni longe minoribus Sumptibus intertineri possuit, et debeant, imo nec Congrua Parochorum, quibus domestica Familia simul providenda incumbit, ultra annuos 200 Fl. assurgat. Praetere etiam illud dignatur Majestas Vestra Sacratissima in his benigna Manualibus declarare, quod praemissum Seminarium quemadmo-

VICTUS alumnorum graeci ritus catholicimajores exigit, ideo 300 Fl. pro iis Sustentandis merito destinatisunt. Caeterum cum 23 alumni ex regno Hungariae huc Sint mittendi, illudetiam a Subministrando Fundo dispensatinequit. Liberum tamen Cancellariae relinquitur, an es Jesuitarum relicta Substantiae vel ex quibus aliis fontibus Subministratio necessariae quantitatis annuorum 10

dum omnes alia huiatej Foundationis Locali Foundationum Aulica Commissioni, et Cancellariae Bohemico-Austriaco Aulica suberit. Clementissima Domina! Hoc quoque in Passu Obsequentissima haec Cancellaria Aulica Majestatem Vestra Sacratissimam humillime interpelare sustinet, ut ad illum Casum, si praedictum Seminarium absolute ex Fundo Hungarico dotari deberet, Cancellaria haec ab influxu in directionem illius et occasione reddendarum an-

millium Florenorum praestari velit.

Il quoque deliberato consiliodecretum..., ut administratio fundationis hujus a nostra Cancellaria Bohemico-austriaca aulica geratur privative. Nam Secus regnum Gallitiae et magnus Transylvaniae Principatus partem quoque administrationis praetendere possent quibus tamen omnibus Simultanea directio concedi nequirit. Peromnia igitur et in omnibus tenori Resolutionis Nostrae Standum erit.

ss.

Maria Theresia m.p.

nuarum Rationum non excludatur, quin potius tum ratione ex praevia, tum vero ex eo, quod Eadem Cancellaria Analitatis Subiectorum ex Hungaria ishuc mittendorum meliorem Nototiam habitura sit, et ratio publici, Convenientia exigere videtur, ut Clerus parte Hungariae Seminario huic illocandus, exempto etiam Seminariorum Pazmaniani, et Croatici, ac respective etiam Lövenburgici hic existentium. directioni Ipsius si non privative adminus cum Cancellaria Bohemico-Austriaco-Aulica in omnibus concurrenter concredat. Salvo nihilominus Altissimo Majestatis V-rae SSmae arbitrio, et Suprema Decisione Caeo-Regia Majestatis Vestrae Sacratissimae

*

Humillima, et Obsequentissima Cancellaria Regia
Hungarico-Aulica

*

ss.ss.

Comes. Franciscus Eszterhazi
Josephus Kelezei

*

Vienna die 7-a Octob. 1775

*

Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien,
Fundus: Studienhofkommission.
Signatur 10/A ad 106/779, St. Barbara zu Wien, Folio 19—22.
Fascikel 56.

*

Sämtliche fünf Urkunden aus dem Verwaltungsarchiv Wien wurden mit Hilfe des Prof. Mag. Coelestin Rapf O.S.B. vom Schottenstift Wien, transkribiert. Die Genauigkeit des Textes der alten Kanzleisprache Wiens aus dem 18. Jh. wurde beibehalten. Für seine Hilfe danke ich dem Pater Coelestin herzlich.

DOCUMENTUL NR. 3/2

Prin referatul din 15 sept. 1779, contele Dietrichstein îi expune Mariei Tereza părerile lui privitoare la Decretul acesteia din 20 resp. 28 august 1779. Decretul reglementa modul de funcționare și atribuțiile rectorului Bastasich de la Seminarul Barbareum. Din contextul referatului lui Dietrichstein reiese nemulțumirea Cancelariei Aulice Ungare privind: taxele pe care trebuia să le achite pentru acel Seminar; modul în care Bastasich își desfășoară activitatea de rector și mai ales felul în care el administrează bugetul Seminarului; evoluția în asimilarea cunoștințelor a clericilor uniți; disproporția taxelor pentru întreținerea clericilor, care sunt mai mari pentru „Regatul” Ungariei, în comparație cu „Regatul” Galiei și Marele Principat al Transilvaniei; neachitarea taxelor reparate de Curte, din veniturile Episcopiei latine de Oradea, pentru dotarea și întreținerea Seminarului Barbareum etc. Din contextul referatului reies și propunerile lui Bastasich ca limba de cancelarie în Seminar să fie cea latină; să fie primiți în Seminar și alumi ortodocși (schismatici) „und die Denkungsart derjenigen Nationen kennen”. Această din urmă teză are valoare ecumenistă, nu prozelitistă.

ad 106 v.J. 1779 Studienabteilung
Anwesende
In Anwesenheit des Präses Grafen
v. Dietrichstein
v. Lauch, Hofrath
Freyherr v. Madruzo, kail. königl. Rath
v. Dechau Hofmarsch. Rth.
v. Hillmayer, Domherr
v. Häring Regierungs Rathe
v. Aichen
v. Stock Regierungs Sekr. et
Aktuare
v. Prosky

Die Römisch Kaiserlich zu Hungarn, und Böheim königl. Apostol. Majtt., Erzherzoginn zu Oesterreich, Unsere allergnädigste Erblandes Fürstinn und Frau... werden von dero treu gehorsamsten in milden Stiftungssachen verordnete Hofkommission in aller Unterthänigkeit erinnert. Euer kaiserl. königl. Apostol. Majtt. haben mittels Hofdekret ddt° 20-ten praesto vero 28-ten August dieses Jahrs die von des Griechisch katholischer Seminarii Präfecten Bastasich höchsten Orts überreicht und hie-mit un Unterthänigkeit rückanschlüssige Vorstellung über verschiedene dieses Seminarium betreffende Anliegenheiten nebst der von der königl. Hungarischen Hofkanzley hierüber erstatteten Auskunft anher mit dem Auftrag mitzutheilen geruhet, damit diese treu gehorsamste Hofkommission über ein so anderes ihre berichtliche Wohlmeynung eröffnen solle.

Allernädigste Frau! die allerunterthänigste Vorstellung des Präfeckt Bastasich enthält zwey wichtige Gegenstände; nemlich die Errichtung des Stiftsbriefes für das Griechisch katholische Seminarium, und die Übertragung der Oberaufsicht dieses Hauses von der kaiserl. königl. Böheimisch und Oesterreichischen Hofkanzley, und respective dieser keiserl. königl. Hofkommission an die Königl. Hungarische Hofkanzley:

Was nun den ersten Gegenstand betrifft; sokömmmt es auf 2. Fragen an: Erstens: ob derzeit ein Stiftbrief errichtet werden könne? zweytens: ob allenfalls sothaner Stiftbrief nach denen in des Bastasich Vorstellung enthaltenen Punkte zu errichten seye?

Die erste Frage belangend: so ist ausser Anstand, daß um dieses Haus als eine von Euer kaiserl. königl. Apostol. Majtt. in heiligster Absicht zur Unterrichtung der Griechisch katholischen Geistlichkeit aufgestellte Stiftung für alle künftige Zeiten, so viel möglich, zu befestigen, ein Stiftbrief errichtet werden müsse. So gewiß aber auch dieses in sich selbts seyn mag; eben so richtig scheint zu seyn, daß ein solcher Stiftbrief dermahlen noch nicht errichtet werden könne; denn ein wesentlicher Theil eines Stiftbriefes bestehet in Bestimmung eines sicheren Fonds zu Erhaltung der Stiftung, welcher Fond dem Stiftbrief selbst eingeschaltet werden muß.

Pastasich giebt zwar vor, daß Euer kaiserl. königl. Apostol. Majtt dieses Haus mit denen durch höchste Entschlüssung dd° 6-ten Octobris 1775 hierzu auf 18 200 fl. ausgemessenen Erfordernissen aus den Einkünften des Großwardeiner Bistums zu dotiren allergnädigst entschlossen haben; allein von dieser höchsten Entschlüssung ist dieser treu gehorsamsten Hofkommission nichts bekannt.

Alle höchste Entschliessungen, so diesfalls von Ursprung dieses Hauses anhero gediehen sind, bestehen in zwey folgenden: Vermög Hofdekret dd° 6-ten Octobris 1775 hat durch 5, nacheinander folgende Jahre, und bis ein anderer hinreichender Fundus ausfindig gemacht seyn wird, aus dem Jesuiten fundo das Königreich Hungarn 10 fl das Könireich Gallizien 7 fl und das Großfürstenthum Siebenbürgen 1200 fl abzuführen. Vermög Hofdekret dd° 8-ten Juny solle zwar die Zahlung der aus dem Hungarischen Exjesuitenfond zur Dotirung des allhiesig Griechisch katholischen Seminariums beytragen kommenden Jährlichen 10 fl von 1 July 1776 durch die Königl. Hungarische Hofkammer aus den Einkünften des erledigten Großwardeiner Bistum geschehen; allein von den übrigen 8200 fl ist in dieser höchsten Entschließung gar nichts enthalten, auch nicht einmahl von denen das Königreich Hungarn betreffenden 10 fl. gemeldet, daß es über die im Anfang nur auf 5. Jahr bestimmte Zeit und für allzeit beschehen solle.

Der untrüglichste Beweis, daß eine solche höchste Entschliessung bis anhero nicht erflossen seye, zufolge welcher das ganze Griechische katholische Seminarium aus den Einkünften des Bischofs zu Großwardein dotirt werden solle, bestehet in deme, daß der königl. Hungarischen Hofkanzley selbst, welche doch doe diesfällige Einkünfte zu besorgen hat, hievon nichts bekannt seye. Was aber dabey das gefährlichste ist, beruhet an deme, daß nach anschlüssiger Auskunft gedachter königl. Hungarischen Hofkanzley die Einkünfte wiederholten Bistums zu Dotirung des

Griechisch-katholischen Seminarius nicht einmal hinlänglich seyn dürfen; ja daß das die ausgemessene Quotam pro mensa episcopali übersteigende Quantum hauptsächlich zur Aufnahme und Verbreitung der Union in der Großwardeiner Dioeces zu verwenden seye, folglich aus diesem fundo nur die Anzahl jener Alumnen, so für gedachte Dioeces in dem Seminario unterhalten werden, dotiret werden könnte; die Dotirung aber der übrigen aus einem anderweitigen fond hergeholet werden müßte; woraus dann folget, daß, da von denen dermahlen aus den Einkünften dieses Bistums jährl. abreichenden 10 fl. nur 6: Großwardeiner, nebst diesen aber 9 aus der Munkatscher, und 6. aus der Kreutzer Doeces nebst 2. Basilianer Mönchen aus dem Königreich Hungarn erhalten werden, in Hinkunft anstatt deren dermahligen 10 fl. wenn solche pro rata vertheilet werden sollten, kaum der vierte Theil mit 2500 fl abgeführt werden würde, mithin zu Erhaltung der übrigen nur allein aus dem Königreich Hungarn bestimmten Alumnen 7500 ermangelten;

Da nun auf solche Art der von dem Praefect Pastasich angegebene fond allethalben unrichtig, und bis anhero kein beständiger fond bestimmt ist; so ist diese treu gehorsamste Hofkommission des allerunterthänigsten Dafürhaltens, daß die Errichtung eines standhaften Stiftbriefes derzeit nicht Platz finden könne. Belangend aber auf die.

Zweyte Frage: die in des Pastasich Vorstellung enthaltene Stiftbriefs Punkten; so findet diese treu gehorsamste Hofkommission in betref der 4. ersteren Punkten nichts zu erinnern; dahingegen in betref des fünften Punktes die Einschaltung der Regeln und Verordnungen des Hauses, so zu weitläufig werden würden, nicht gewöhnlich, noch nothwendig; ja, da solche nach Umständen verändert werden können, in einem unveränderlichen Stiftibrief nicht einmahl schicksam erachtet wird.

Beynebens muß man hier anmerken, daß diese Regeln bis anhero nicht/ wie Pastasich meldet:/ von Euer kaiserl: königl: Apostol: Majtt beangeordnet seyen, sondern selbe wurden durch Hofdekret dd° 16-ten Novemb. 1776 dieser treu gehorsamsten hofkommission mit dem Auftrag zugestellet, daß von selber hierüber seiner Zeit, wenn die von den betreffenden Bischöfen in Hungarn, Siebenbürgen, und Gallizien durch ihre Behörde abgeforderte Erinnerungen eingelangt seyn werden, hierüber die Wohlmeinung eröffnet werden solle; weilen aber die Erinnerungen der Bischöfe länger auszubleiben vorgesehen wurde; so sind mittels Hofdekret dd° 29-ten Decemb. 1776 Interimalregeln anhero mit dem Auftraf allergnädigst mitgetheilet worden, daß selbe bis zu Einlangung der Erinnerungen von den Griechischen Bischöfen in dem Griechisch-katholischen Seminario publiciret werden sollen.

Nun sind aber die abgeforderten Erinnerungen mittels Hofdekreten von dem Bischof zu Kreutz dd° 12-ten Aprilis 1777, jene des Lembergen und Premißlaer dd° 21-ten Jun 1777, jene des Fogarasser dd° 13-ten Augusti 1778 anhero zugestellet worden, dahingegen jene der Bischöfe zu Großwardein und Mungatsch bis nun zu nicht eingelanget; dahero diese treu gehorsamste Hofkommission allerunterthänigst vermeynet, Euer kaiserl. königl: Apostol: Majtt geruheten deren Einsendung an gedachte zwey Bischöfe wiederholt zu betreiben.

Der 6-te Punkt enthält die Bestimmung des Fond a jährlichen 18 200 fl wovon oben mit mehreren gemeldet wurde.

In betref des 7-ten Punktes muß sich Pastasich in Ansehen der Besoldungen der geistlichen Vorstehern der höchsten Entschließungen und des von demselben würcklich geniessenden Gehalts nicht erinnert haben; da er die 2 Euphemerios jeden mit 250 fl Besoldung ansetzet, wo doch in Folge höchster Entschließung dd° 6-ten Oczobr. 1775 der erste Euphemerius 300 fl der Vice Euphemerius aber nur 200 fl Besoldung geniesset. Ubrigens ob nach Antrag des Pstasich der Stiftbrief in Ansehen des Hauses und der Kapelle von der kaiserl: königl: Böhemisch- und Oesterreichischen Hofkanzley, in Ansehung allerübriger Gegenstände aber das Stiftungs Diploma von der königl: Hungarischen Hofkanzley ausgefertigt werden solle? ist eine Sache die lediglich von Euerer kaiserl. königl: Apostol: Majtt höchsten Willkuhr abhanget, weme Allerhöchstdieseldbe sothane Ausfertigung anzubefehlen geruhen; und ist nicht wohl begreiflich, auf welche Art Pastasich diese zweyfache Ausfertigung in Vollzug zu bringen gedenke? und was er durch den Unterschied des Stiftbriefes von dem Stiftungs Diplomate verstehen wolle?

Indessen nachdeme diese Stiftung von Euer kaiserl: königl: Apostol: Majjt hierlandes errichtet, hierzu ein vorhin den hierländigen Jesuiten eigenthumliches Haus und Kirche gewindet, und diese Stiftung nicht nur für das Königreich Hungarn, sondern auch für die junge Geistlichkeit des Königreich Gallizien, und Großfürstenthum Siebenbürgen bestimmt worden, und alle diese hier erzogen, und unterrichtet werden sollen, mithin solche nicht für eine königl. Hungarische, sondern für eine hierländige Stiftung anzusehen ist; so vermeynte diese treu gehorsamste Hofkommission das natürlichste zu seyn, wenn diese Stiftung andern hierländigen Stiftungen gleich gehalten, folglich auch der diesfällige Stiftbrief seiner Zeit, nemlich nach einmahl versicherten Fond gleich allen übrigen hierländigen Stiftungsbriefen ausfertigt würde.

Der Unterschied zwischen den Pasmaniten und kroatischen Collegium, dann diesem Seminarium entdeckt sich von selbst in deme, da in denen ersteren, nicht aber in dem letzterem lediglich die Jugend des königreichs Hungarn erzogen wird, worinnen, wenn doch jene Stiftbriefe durch die königl: Hungarische Hofkanzley ausgefertigt worden sind, so dieser treu gehorsamsten Hofkommission unbekannt ist, der Grund dessen bestehen dürfte; Woübrigens die weitere von dem Pastasich angeführte Gründe gar nicht Stattfinden können, da erstens abgehörtermassen dermahlen annoch unbekannt ist, ob und wie viel in Zukunft das Königreich Hungarn zu dieser Stiftung beytragen wird, zweytens aber Gallizien und Siebenbürgen dermahlen um so weniger zu dem Königreich Hungarn gehören, als letzteres ihre besondere Hofkanzley hat, ersteres aber der kaiserl: königl: Böheimisch- und Oesterreichischen Hofkanzley einverleibt ist.

Ubrigens scheint in der That die Ausfertigung des Stiftbriefes von dieser oder jener Hofstelle in sich selbst eine ganz gleichgültige Sache zu seyn, wenn nicht derselbe eben andurch auf eine Entziehung dieser Stiftung von der dermahligen Unterwürfigkeit der kaiserl: königl: Böheimisch: und Oesterreich. Hofkanzley, und dieser treu gehorsamsten Hofkommiss-

sion und Übergabe derselben an die königl: Hungarische Hofkanzley abzielet; wie gleich darauf Pastasich sein Vorhaben deutlich erklärt, welches eben der zweyte Gegenstand seiner Vorstellung ist.

Um nun diesen Antrag gründlicher zu untersuchen, will erforderlich seyn den Vortrag des Pastasich auseinander zu setzen.

Vorläufig ist zu bemerken: daß gleich Anfangs gemeldet werde: daß sowohl Pastasich, als der Bischof von Kreutz, welchem die Oberaufsicht der Seminary anvertraut wurde, erachten...

Hiebey ist nicht ausser Acht zu lassen, daß dem Bischof von Kreutz nicht in Allweg die Oberaufsicht des Seminary, sondern lediglich in Folge höchster Entschliessung dd° 25-ten Novembris 1775 über die geistliche Zucht, und den Ritus, zu welchem die in diesem Seminario befindliche Alumni formiret werden, anvertrauet worden seye; weilen nemlichen bekanntermassen in jeder Dioces ein anderer Ritus beobachtet wird, in diesem Seminario aber von allen Dioecesen die Jugend zusammenfließet, so vielerlei Ritus in einem Hause Verwirrung verursacht hätte, mithin einer derselben festgesetzt werden muste: All übrigens aber betrifft die Oberaufsicht des Bischofs von Kreutz gar nicht; sondern Euer kaiserl: königl: Apostol: Majt haben diese Haus gleich allen übrigen hierländigen Stiftungen der Besorgung dieser treu gehorsamsten Hofkommission, und bey selber dem Regieruns Rath v. Aichen die Einsicht über dasselbe, dem Hofrath v. Greiner aber die Oberaufsicht mittels höchster Entschliessung dd° 6-ten Octobris 1775 aufgetragen, sofort der kaiserl: königl: Böheimischen und Oesterreichischen Hofkanzley einverleibet.

Dahero dem Bischof von Kreutz gar nicht anficthet, und gar kein dessen Oberaufsicht betreffender Gegenstand ist, ob dieses Seminarium der kaiserl: königl: Böheimisch- und Oesterreichischen Hofkanzley, und dieser Hofkommission, oder der königl: Hungarischen Hofkanzley unterstehe, massen diese Unterwürfigkeit nicht die Spiritualia dieses Hauses, sondern lediglich die Politica et Oeconomica einschliesset.

Der erste Grund, warum Pastasich dem Seminario fürträglicher zu seyn vermeynet, daß dasselbe unter der obersten Aufsicht der königl: Hungarischen Hofkanzley, als der k.k. Böhm- und Oesterr. Hofkanzley stehe, beruhet in der Correspondenz, welche zwischen ersterer Hofstelle, und dem Seminarium in lateinischer Sprache leichter fortgesetzt werden könnte;

Allein auch bey der k.k. Böh.- und Oesterr-Hofkanzley ist die Lateinische Sprache nicht unbekannt; wie viele Correspondenzen der Hungarischen, Siebenbürg. und Gallizischen Länderstellen sind nicht schon mittels derselben dieser Hofkommission in Angelegenheit des Griechischen Seminary mitgetheilet worden? Man hat auch bey dieser treu gehorhamsten Hofkommission alle Anzeigen des Pastasich bis anhero in lateinischer Sprache angenommen; und wenn es nöthig seyn sollte, so können auch von derselben die ertheilende Bescheide, oder die durch selbe dem Präfect zukommende höchste Entschliessungen in lateinischer Sprache hinausgegeben werden; Indessen da die Alumni selbst die deutsche Sprache erlernen müssen, würde es unanständig, und die gründliche Erlernung der Alumni schwörer zu hofen seyn, wenn nicht auch die Vorstehern der

deutschen Sprache kündig, oder doch in selber sich zu üben beflissen wären, folglich mit denselben in der bey hierländigen Stellen angenommenen deutschen Sprache correspondiret werden könnte.

Den zweyten Grund seines Vorschlages setzt Pastasich in deme; weilen ohnehin alle Anliegenheiten deren sowohl katholisch- als schismatischen Griechen von der kgl. Hungarischen Hofkanzley behandelt werden, mithin dieselbe auch besser die Beschaffenheit, und die Denkungsart derjenigen Nationen kennen, aus welchen das Seminarium bestehet; Allein hierinfallt scheint sich Pastasich mehrmalen zu irren, da die kgl. Hungarische Hofkanzley die Anliegenheiten deren in Siebenbürgen, Gallizien, und hierlandes befindlichen Griechen nicht betreffen können, sondern vielmehr beide letztere von der k.k. Böhm.- und Oesterr. Hofkanzley, gleichwie die übrigen Angelegenheiten dieser Länder besorget werden dürften; deme wird viel gründlicher entgegen gesetzt, daß das Seminarium durch Vermittlung der k.k. Böh.- und Oesterr. Hofkanzley errichtet worden seye, mithin dieser am besten das heiligste Ziel unserer Allergnädigsten Monarchinn bekannt seyn, folglich auch eben diese am füglichsten erkennen müsse, welche Nothwendigkeiten zu Erreichung dieses Ziels anzuwenden, und welche Gebrechen in dieser Rücksicht abzustellen seyen?

Hauptsächlich aber stehet dem Antrag des Pastasich entgegen, daß eben dergleichen, und noch wichtigere Gründe vermög des anschließigen Vortrages der kgl. Hungarischen Hofkanzley im Jahre 1775 von dieser Hofstelle vorgebracht worden seyen; dessen ungeachtet aber Euer kaiserlich königl: Apostol: Majtt deliberato consilio/: wie die Worte der höchsten Entschliessung lauten:/ allergnädigst zu entschliessen geruheten; ut administratio foundationis hujus a nostra Cancellaria Boemico Austriaco aulica geratur privative.

Da nun keine neue Umstände vorkommen, so würde die Veränderung der dermahligen Direction viel bedencklicher seyn, als wenn gleich anfänglich nach dem Vorschlag des Pastasich, und schon damahligen Antrag der kgl. Hungarischen Hofkanzley vorgenommen wären; Und da eben gedachte Hofstelle selbst nach anschließigen Vortrags bey schon bestehend höchster Entschlüssung ohne besonderen höchsten Befehl diesen Punkt nicht einmal zu berühren sich getrauet, wie sollte wohl ein solches Unternehmen von einem privaten als Pastasich ist, der ganz gewiß von allem, was bey Errichtung dieser Stiftung vorgegangen ist, folglich auch von diesem damahligen Antrag genaue Wissenschaft hat, aufgenommen werden? Denn da diese Umänderung der Direction zum bessern Aufnahm der Stiftung gar nichts beytragen könnte, in das Amt des Pastasich aber gar nicht einschlaget, folglich ihm einen solchen Vorschlag zu machen gar nicht zustunde, so findet sich diese treu gehorsamste Hofkommission verpflichtet ihre Meynung dahin zu eröffnen, daß zu diesem Vorschlag des Pastasich kein anderer Antrieb möge gewesen seyn, als um sich, in der vermutlich ungegründeten Hofnung, daß die Direction der kgl. Hungarischen Hofkanzley mehr nach seinem Geschmack, als jene der k.k. Böh.- und Oesterr. Hofkanzley seyn werde, der demahligen Direction zu entreissen.

Wie gefährlich es aber seye, eine so wichtige Veränderung, auf einen solchen Grunde zu bauen? wie wenig Furcht und Wirkung auf solche Art von jeder Direction zu hofen seye, wann die Direction nach dem Willen des Untergeordneten verändert werden sollte? ist viel zu offenbar, als daß es eines mehreren Beweises bedürfe.

Pastasich glaubet ferner: daß der Referent, in Ecclesiasticis von der kgl. Hungarischen Hofkanzley, zugleich Director des Seminary seyn solle; daß selber das Seminarium öfter besuche, den Prüfungen der Alumnen beywohne, damit sowohl die Vorstehern, als Alumni dadurch ihrer Pflicht stäts erinnert würden, der Hofrath aber die bey Vergebung der geistlichen Würden und Professoren nöthige Kenntniß der Individuorum beylegen möge;

All dieses könnte und sollte ganz wohl seyn, wenn die antragende Abänderung der Direction von Euer kais. kgl. Apost. Mjtt entschlossen wurde; Indessen ist all dieses keine Ursach zu der antragenden Abänderung; denn all dieses kann auch, und wird ganz wohl von dem von Euer k.k. Apost. Mjtt bey dermaliger Verfassung allergnädigst benannten Superintendenten beschehen, wenn nur all solches wirksam gemacht wird; Indessen erinnert der Superintendent Regierungsrath v. Aichen, daß da er öfters das Griechische Seminarium besuchen wollte, der Praefect Pastasich selten zu Hause ware; daß er nur einmal zu einem deutsche Examen der Alumnen geladen wurde, deme er auch beywohnte, das zweytemal aber vor einigen Wochen zu einer von einem Alumno auf der Univesität gehaltenen Prüfung durch den Vicepraefecten, welcher er wegen eben zu selber Zeit gehabter Raths Session nicht beywohnen konnte; Übrigens nicht einmahl von der jüngsthin unter dem höchsten Schutz gehaltenen öffentlichen Disputation eines Alumni ihm etwas gemeldet worden seye; wie wird also ein Director bey den Prüfungen erscheinen können, wenn ihm nicht die Zeit, da sie gehalten werden, erinnert, oder vielmehr wenigstens zu den privat Prüfungen die Bestimmung einer Zeit, wo er von der Erscheinung durch andere Geschäfte nicht abgehalten ist, überlassen wird? worzu werden die öftere Besuchungen des Directoris dienen, wenn der Praefect, der wegen stäts nothwendiger Wachtbarkeit fast niemahlen abwesend seyn sollte, und mit deme hauptsächlich der Director wegen des Hauses Angelegenheiten sich besprechen sollte, selten zu Hause ist? mit welcher Wirkung endlichen wird je eine Direction bestehen können, wenn/: wie es bis anhero zum öfteren beschehen ist:/ der Praefect, da der Director etwas anordnet, ja auch auf den Vollzug höchster Entschliessungen dringet, die nicht nach des Praefecten Geschmack sind, sich Euerer k.k. Apost.-Majt selbst zu Füßen wirft, diese Verordnungen, ja die vorige höchste Entschliessungen selbst, ohne aller Vernehmung der ihm vorgesetzten Stellen, oder noch wider derselben pflichtmässig allerunterthänigstes Einrathen, eine solche Anordnungen, ja den vorhin erflossenen höchsten Entschliessungen selbst entgegen gesetzte weitere höchste Entschliessung bewürket? Endlich beschliesset Pastasich seine Vortrag mit deme, daß jährl. in dem Seminario eine Commission unter dem Vorsitz des kgl. Hungarischen Referenten und Directoris mit Zuziehung der Referenten in Ecclesiasticis, von der k.k. Böhm- und Oesterr. dann der Siebenbürgischen Hofkanzleyen, und des Praefecten nebst einem Actuario

gehalten, bey selber von dem Präfecten die Rechnungen geleyet, der Bericht von dem Betragen der Alumnen erstattet, und, was etwa zur Aufnahm der Stiftung und Behuf der Alumnen beytragen könnte, gemeldet, von der Commission das behörige untersucht, und an die höchste Majestäten darüber ein vollständiger Vortrag erstattet, auch hievon eine Copia bey dem Seminario aufbehalten, und allenfalls eine dergleichen jeder betreffenden Hofstelle mitgetheilet werden solle.

Nun stehet dieser k.k. Hofkommission die Beurtheilung nicht zu, ob unter dem Vorsitz des Directoris und Hofraths der k. Hungarischen Hofkanzley die Hofräthe der k.k. Böh.=und Oesterr. dann der Siebenbürgischen Hofkanzleyen der Commission beywohnen könnten, sondern man hat nur dieses pflichtmässig anzumerken, daß die Aufnahme des Präfecten Rechnung, so eigentlich ein Buchhalterey Geschäft ist, keine beschäftigung dieser aus Hofräthen bestehenden Commission seyn, am allerwenigsten aber in Gegenwart des Präfecten, der diesfalls für eine Parthey anzusehen wäre, beschehen könnte.

Auf gleiche Art würde unschicksam seyn einen von einer solchen über das Seminarium, folglich sowohl über den Präfecten als das übrige Personale aufgestellten Commission nach höchsten Orten erstattenden Vortrag in dem Seminario mithin in Händen des Präfecten, der hier nur als ein Untergeordneter dieser Commission anzusehen, und über dessen Betragen sowohl als über das Betragen der übrigen Vorstehern, und der Alumnen der Vortrag erstattet werden müste, aufzubehalten:

Übrigens worzu diese Weitläufigkeiten? eben diese bestätigen, daß es viel rätlicher seye, die Direction über dieses Haus bey dermaliger Verfassung zubelassen, wo es nicht nöthig ist eine neue, nach dem gemachten Vorschlag vielleicht ganz unthunliche Commission zusetzen, da ohnehin diese k.k. Hofkommission, gleichwie alle übrigen Stiftungen, also auch dieses Haus, zu besorgen hat, mithin es nur darauf ankömmt, daß ein zeitlicher Präfect in bessere Ordnung gesetzt, und mit mehrere Wirkung zur schuldigen Parition gegen diese k.k. Hofkommission gehalten werde, so aber hauptsächlich unseres allerunterthänigsten Dafürhaltens von deme abhanget, daß Euere k.k. Ap. Maestat ihn mit all seinen etwa machenden Anträgen lediglich auf die Ordnung, nemlich an diese k.k. Hofkommission allergnädigst anzuweisen geruheten. Hierinnen bestehet, was diese treu gehorsamste Hofkommission in Unterthänigkeit zu erinnern sich verpflichtet erachtet, und zu allerhöchsten k.k. auch Erblandesfürstlichen Hulden und Gnaden in tiefster Erniedrigung sich empfiehlt.

Wien, den 15ten Septemb. 1779

Johann Graf v. Dietrichstein

Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien.

Fundus: Studienhofkommission.

Signatur 10/a, Fascicol 56 (Griech. Kath. Seminar zu St. Barbara in Wien, 1779—1783), ad nr. 106, 1779, F.23 R-36 V.

DOCUMENTUL NR. 4/3

a) Raportul contelui Eszterházi din 15 Sept. 1779, adresat Mariei Tereza, privind activitatea Seminarului; situația la învățătură a clericilor; situația financiară a Seminarului; modul în care își desfășoară activitatea Bastasich; problema achitării de către cele trei provincii (Ungaria Galizia și Transilvania) și Episcopia Latină din Oradea, a taxelor de întreținere; renumerarea personalului din Seminar; primirea în Seminar a clericilor ortodocși din provinciile Monarhiei. Eszterházi era și el nemulțumit de activitatea rectorului Bastasich.

b) La 9 Oct. 1779, Eszterházi mai adresează un raport similar Mariei Tereza, propunând, printre altele, și înlocuirea lui Bastasich din funcția de rector al Seminarului St. Barbara.

ad 106 v.J. 1779 STAbt.

Euer Majestät

Geruhet die hier in ihrem Auszug folgende Supplique mit meinem Nahmen zu bezeichnen. Die meinem Vorsitze anvertraute Hungar. Hofstelle hat darüber ihren Rathschluß pflichtmässigst abgefasst, und ich ermangle nicht, denselben Euer Mayst. in Allerunterthänigkeit vorzulegen.

Joseph Pastasich Abbt und Praefect des allhiesigen Griechisch Catholischen Seminarii zu Sact Barbara stellet allerunterthänigst vor, daß zur vollkommenen Berichtigung und solider Etablirung itzt gedachten Seminarii, an welches das Königreich Hungarn 10, Gallizien 7000 und Siebenbürgen 1200 fl. fünf Jahre hindurch jährlich abzureichen hat, und welches Ihro Mayst. aus den Einkünften des vacanten Groß-Wardeiner Bißthums zu dotiren allerhuldreichst entschlossen haben, lediglich die Ausfertigung des Stifts=Briefs abgängig seye; Er habe die Ausfertigung dieses Stifts=Briefs bis zur Vollendung der angeordneten Conscription des Groß-Wardeiner Bißthums, um sodann den stabilen Dotations Fond dem Stift=Brief einrücken zu können, verschoben; da aber ersterwehnte Conscription später zustand kommen dürfte, so bittet er Abbt Pstassich um die baldige Ausfertigung mehre erwehnten Stift-Briefs auf folgende Art, und zwar:

1° Solle gedachter Stiftungsbrief nicht allein im Nahmen Ihro Mayst. der Kayserin, sondern auch seiner Mayst. des Kaysers, weilen auch mit

Allerhöchster Begnehmigung obenher der Kirchen Thüre des gedachten-Seminarii beeder Kays. Königl. Mayestäten Glorreichste Nahmen aufgeschrieben worden, ausgefertigt werden.

2° Nach angeführten Beweggründen, so Ihre Mayst^{en} zu Errichtung dieser Stiftung bewogen haben, solle die Zahl der Alumnen für jede Diöces bestimmt, hiebey aber auch bemerkt werden, daß in Zukunft von niemandem nach Willkhür, als bloß allein von Ihro Kays. Königl. Mayst. und höchst dero Nachfolgern (wenn es die Noth erforderete:) an der Zahl etwas geändert werden könne.

3° Das Haus des ehemaligen Königlichen Convicts mit der angebauten Kirche solle zur Wohnung der Alumnen bestimmt und demselben all jene Freyheiten, welche sie unter dem vormahligen Titl eines Königl. Convicts genossen, beygelassen, auch hinfüro ein Königliches Seminarium für Griechisch=Catholische benahmset werden.

4° Zur inneren Hausverwaltung sollen (Praefect,) Vice=Praefect, und 2 Ephemerii oder Geistliche Vätter des Griechisch=Catholischen Ritus bestimmt, und derenselben Benennung auf furohin von Ihro Mayst. und Allerhöchst dero Nachfolgern abhängen.

5° Sollen die Regeln und Verordnungen, welche er Pastassich Ihro Mayestät schon vorgeleget, und von Allerhöchst derenselben begenehmiget worden, dem Stift-Briefe eingeschaltet werden.

6° Wäre der zukünftige Fundus zu bestimmen, nachdem aber selber wegen noch nicht eingelangter Conscription der Groß-Wardeiner Bißthums Einkünften nicht beschehen kann, so könne die anfangs bemerkte Summa pr 18 200 fl. eingeschaltet werden.

7° Solle festgesetzt werden, daß aus dieser Summa, oder dem in Zukunft zu bestimmen kommenden Fundo Jahrlich 46 Alumni mit Wohnung, Kost, Kleydung, Büchern, und Arztneyen versehen, die Kirche geziemend unterhalten, auch einen aus dem Seminario austretenden zur Reyßzehrung 75 fl. verabreicht, und dem Praefect 400 fl., dem Vice-Praefect 300 fl., denen zweyen Ephemeris jeden 250 fl. alß eine Besoldung ausgemessen werden, welch letztere auch ihres Characteurs, und Amts-pflichten wegen gleich zu achten wären. Die Sprachmeistern der Deutschen und Griechischen Sprache, deren jeder 200 fl. hat, dann der Doctor und das Haus-Gesind wären dem Stiftungs-Briefe nicht einzuschalten, weil die Sprach-Meister Stellen mit der Zeit von denen Alumnis selsten ohnetgeltlich werden können versehen werden, daß Haus Gesind aber nach Umständen jezuweilen verwechslet werden müsse.

Der Stift-Brief über das Haus, und in Ansehung der Capelle, da selbe der Gerichtsbarkeit der Böhmisch-Oesterr. Hoff Kanzley unterworfen sind, solle von erstgedachter Hof-Stelle ausgefertigt werden, nach dem Beyspiel der Pazmaniter und Croatischen hierortigen Collegii.

In Ansehung aller übrigen Gegenstände hingegen wäre das Stiftungs Diploma durch den Weeg der Königl. Hung. Hof-Kanzley auszufertigen, weil ein solches auch bey denen benannten beeden Collegiis beobachtet worden. Zudem scheinen auch die Anständigkeit dieses zu erfordern, indeme Hungarn der größten Theil zu Aufrecht Erhaltung des Seminarii beyträgt, und ins künftige vielleicht alles allein beytragen wird.

Diejenigen Provinzen aber, welche nur etwas dazu beytragen, wenn sie

auch wirklich der Hungarischen Gerichtsbarkeit nicht unterworfen sind, zu der Cron Hungarn dennoch von Rechts wegen gehören.

Es erachtet demnach sowohl er Pastassich, als der Bischof von Creutz, welchem die Oberaufsicht des Seminarii anvertrauet worden, daß besagten Seminario fürträglicher seyn würde, wenn solches unter der Obersten Aufsicht der königl. Hungarischen Hof-Kanzley stünde, und zwar nicht allein wegen der Correspondenz, so zwischen der Hofstelle, und demselben in lateinischer Sprache leichter kan fortgesetzt werden, sondern und hauptsächlich von darumen, weilen ohnehin alle Anliegenheiten derer sowohl Katholisch, als Schismatischen Griechen von derselben behandelt werden, mithin dieselbe auch besser die Beschaffenheit, den Genie, und die Denkungsart derjenigen Nationen kenne, aus welchen die Alumni und ihre Vorgesetzten bestehen, hiemit auch näher als die Böhmische Hofkanzley die Nothwendigkeiten und Gebrechen, so sich in dem Griechisch Katholischen Kirchensprengel äusseren könnten, einsehen, und denselben wirksamer abhelfen können würde.

Er Pastassich glaubet auch, daß Ihre Majestät zu begnehmigen geruhen dürften, daß der Referent in Ecclesiasticis von der königl.-Hungar.-Hofkanzley zugleich Director des Seminarii seyn solle, daß selber das Seminarium öfters besuche, denen Prüfungen der Alumnen beywohne, damit sowohl die Vorsteher, als Alumni dadurch ihrer Pflicht stäts erinnert würden, der Hofrath aber sich dabey die bey Vergebung der Geistlichen Würden und Profesuren nöthige Kenntniß der Individuorum beylegen möge. Damit aber sowohl die Böhmisch-Oesterr. als auch die Siebenbürgische Hofkanzley, von welchen beyden ebenfalls Alumni in dem Seminario befindlich seynd, nicht gänzlich an die Seite gesetzt werden, so solle alljährlich unter dem Vorsitz des königl. Hungar. Referentens und Directors eine Comission mit Zuziehung derer Referenten in Ecclesiasticis aus der Böhm.-Oesterr. und Siebenbürgischen Hofkanzley, dann des Praefecti und eines Actuarii im Seminario gehalten werden, bey welcher Comission der Praefectus seine Rechnungen von der Wirthschaft legen, seinen Bericht von dem Betragen und Fortgang der Alumnen erstatten, und was etwa zu Aufnahme der Stiftung, und Behuf der Alumnorum beytragen könnte, melden; Die Comission aber das Behörige untersuchen und Ihrer Majestäten darüber einen vollständigen Vortrag erstatten solle, wovon eine Copia bey dem Seminario verbleiben, und allenfalls eine dergleichen jeder betreffenden Hofstelle mitgetheilet werden könnte.

Von deme, daß Ihro Majestät erwehntes Seminarium aus denen des Großwardeiner Bistums zu dotiren allerhuldreichst entschlossen hätten, ist dieser treuehorsaamsten Hofkanzley nichts bekannt.

Anbey müße vorläufig erörtert werden, ob nach Abschlag desjenigen, was pro Mensa Episcopali allerhuldreichst bestimet worden, und jener Assignationen, welche auf die Einkünften des Großwardeiner Bistums allschon gemacht worden sind, annoch so viel erübrige, als zu Eingangs erwehnter Foundation nothwendig ist.

Endlichen kommet auch in aller Unterthanigkeit zu erinnern, daß das die ausgemessene quottam pro Mensa Episcopali übersteigende Quantum hauptsächlich zur Aufnahme und Verbreitung der Union in gedachter Großwardeiner Diocesis zu verwenden sey, fortan aus diesem Fundo nur

die Anzahl jener Alumnorum, so für die Großwardeiner Dioeces in besagten Seminario unterhalten wird, dotirt werden könnte, die Dotirung aber deren übrigen aus einem anderweiten Fond hergehollet werden müste.

Was aber die der Hung.-Hofkanzley anzuvertrauende Direction mehr ersagten Seminarii anbelanget, dießfalls hat erstgedachte Hofstelle Ihro Majestät den allerunterthänigst angebogenen Vortrag untern 7° Octobris 1775 erstattet, worauf Allerhöchst Dieselben das Gegentheil allernädigst zu entschliesen geruhet haben, in Rücksicht wessen man dieses treuehorsaamen Orts diesen Gegenstand ohne Allerhöchst ausdrücklichen Befehl nicht weiters berühren darf.

ss. Esterházy
m.p.

*

Euer Maitt

Allerhöchst dieselbe geruheten die hiernebenkomende, von der Hungar. Hofkanzley über eine Vorstellung des Praefecten des hiesigen griechisch-catholischen Seminarii, Bastasich, erstattete Auskunft mit dem allerhöchsten Befehl anhero gelangen zu laßen, daß hierüber die diesseitige Wohlmeinung allerunterth. eröffnet werden solle.

Um diesem höchsten Auftrage das pflichtschuldigste Genügen zu leisten, fand man anvorderst nothwendig, von der Striftungs HofComission ihr beichtl. Gutachten abzufordern.

In dem Anschluß äußeret sich nunmehr dieselbe dahin, daß die Vorstellung des Praefecten Bastasich zwey wichtige Gegenstände, nemlich die Errichtung des Stiftbriefes für das Seminarium, und die Übertragung der Oberaufsicht dieses Hauses von dieser treuehorsaamsten-, an die hungar. Hofkanzley in sich enthalte.

Bey dem ersten Gegenstande kome es auf die zwey Fragen an, ob 1° derzeit ein Stiftbrief errichtet werden könne, und 2°-ob selber allenfalls nach denen in der Vorstellung des Bestasich enthaltenen Punkten zu errichten sey.

Die erste Frage belangend, so wäre zwar außer allem Anstand, daß zu Befestigung der von Euer Kait. in der heiligsten Absicht für die zu unterrichtende griechisch-catholische Geistlichkeit aufgestellten Stiftung ein Stiftbrief errichtet werden müße; dieser Stiftbrief könne jedoch dermalen noch nicht zu Stand gebracht werden, weil dessen wesentlicher Theil in Bestimmung eines sicheren fundi zu Erhaltung der Stiftung bestehe, dieser Punkt aber dermalen noch nicht erfüllet sey, maßen nach der ersteren höchsten Resolution dd^o 6° octobris 775 Hungarn aus dem Jesuiten—fundo 10 000 fl., Galizien 7000 fl., und Siebenbürgen 1200 fl. nur durch 5 nacheinander folgenden Jahre, bis ein anderer hinreichender fundus ausfindig gemacht seyn werde, abzuführen habe, nach der zweyten

Resolution dd° 8° Junii 776 aber die Zahlung deren 10 000 fl. von der hungar. Hofkammer aus den Einkünften des erledigten Großwardeiner Bistums geschehen sollen, von den übrigen 8200 fl aber in dieser Resolution gar nicht enthalten sey; Der Bastasich gebe zwar vor, daß Euer Meit. dieses Haus mit den hiezu durch die höchste Resolution dd° 6° Octobris 775 auf 18 200 fl. ausgemeßenen Erfordernißen aus den Einkünften des Großwardeiner Bistums zu dotires allergdst entschlossen hätten; allein ihr Hofcomission sey von dieser höchsten Resolution gar nichts bekannt, und der untrügliche Beweis, daß selbe bis anhero nicht erfloßen sey. bestehe in dem. daß die hungar. Hofkanzley selbst hievon gar keine Wißenschaft habe.

Das gefährlichste anbey wäre, daß vermög der Auskunft der hungar. Hofkanzley die Einkünften des Großwardeiner Bistums zu Dotirung des Seminarii nicht einmal hinlänglich seyn dürften, ja, daß das-die pro mensa episcopali ausgemeßene Quotam übersteigende Quantum hauptsächlich zu Aufnehm-und Verbreitung der Union in der Großwardeiner Dioeces zu verwenden sey, folglich aus diesem fundo nur die für gedachte Dioeces in dem Seminario unterhalten werdende Alumnen dotiret werden könnten, die Dotirung der übrigen aber aus einem anderen Fond hergehohlet werden müße, woraus sich von selbst ergebe, daß von denen dermalen aus den Einkünften eröffneten Bistum abgereicht werdenden 10 000 fl. künftig für die 6 Großwardeiner Alumnen pro rata kaum der vierte Teil mit 2500 fl. abgeführt werden würde, mithin zu Erhaltung der übrigen aus Hungarn bestimten Alumnen 7500 fl. ermangleten; da nun auf diese Art noch kein beständiger Fond vorhanden wäre, so erachte die Stiftungs-HofComission, daß die Errichtung einer standhaften Stiftbriefes derzeit nicht Platz greifen könne.

Belangend die zweyte Frage, so finde sie bey den 4 ersteren Punkten nichts zu erinern, dagegen wäre in dem fünften Punkt die Einschaltung der Regeln und Verordnungen des Hauses zu weitläufig, und weder gewöhnlich, noch nothwendig; beynebens seyen diese Regeln von Eur Mait. noch nicht begnehmiget worden, sondern selbe wären ihr HofComission durch HofDecret dd° 16ⁿ 9 776 mit dem Auftrags zugestellt worden, daß darüber bei Einlangung der von den Bischöfen in Hungarn, Siebenbürgen und Galizien abgeforderten Erinerungen die Wohlmeinung eröffnet werden solle; und da die längere Ausbleibung dieser Erinerung vorzusehen gewesen, so seyen durch das nachgefolgte HofDecret vom 29ⁿ Xbr. 776 bloße interimale-Regeln zur Publicirung in dem Seminario vorgelegt worden; inzwischen wären bemelte Erinerungen von Seite der Bischöfen zu Kreuz, Lemberg, Premisla, und Fogaraß schon eingelaufen, jene der Bischöfen zu Großwardein und Mungatsch aber noch ausständig, welche-sohin unmaaßgebist betrieben werden könnten; der 6te Punkt enthalte die Bestimmung des Fonds von 18 200 fl. In dem 7ⁿ Punkt setze der Bastasich die 2 Euphemerios irrig jeden mit 250 fl. Besoldung an, da zufolge höchster Entschlußung dd° 6° 8br. 775 der erste Euphemerius 300 fl., der vice-Euphemerius aber nur 200 fl. Gehalt genieße. Übrigens beruhe lediglich bey der höchsten Willkür, ob nach dem Antrag des Bastasich der Stiftbrief in Ansehung des Hauses und der Kapelle von dieser treuehorsaamsten, in Ansehung all-übriger Gegenstände aber das Stift-

ungs Diploma von der hungarn.. Hofkanzley ausgefertigt werden solle; nur sey einestheils nicht begreiflich, auf welche Art er Bastasich diese zweyfache Ausfertigung in Vollzug zu bringen gedenke, und was er durch den Unterschied des Stiftbriefes vom dem Stiftungs=Diplomate verstehen wolle; andertheils aber scheine ihr Stiftungs Hof3Comission das natürlichste zu seyn, daß, da quaestionirte Stiftung hierlandes errichtet, hiezu ein-vorhin den hierländigen Jesuiten eigenthümliches Haus und Kirche gewiedmet, und diese Stiftung nicht für Hungarn allein, sondern auch für die junge Geistlichkeit aus Galizien und Siebenbürgen bestimmt worden, und alle diese hier erzogen und unterrichtet werden sollen, somit diese Stiftung für keine hungarische, sondern für eine hierländige Stiftung anzusehen sey, selbe anderen hierländigen Stiftungen gleichgehalten, folglich auch der diesfällige Stifbrief seinerzeit nach einmal versicherten Fond, gleich allen übrigen hierländigen Stiftbriefen ausgefertigt werde.

Was den zweyten Gegenstand betreffe, so müße vor allem bemercket werden, daß dem Bischof von Kreutz nicht in alleeg die Oberaufsicht auf dem Seminarium, sondern lediglich über die Zucht und den ritum, zu welchen die darinnen befindliche Alumni formiret werden, anvertrauet worden sey, i, übrigen aber Eure Mait. dieses Haus gleich allen übrigen hierländigen Stiftungen der Besorgung der Stiftungs HofComission, und bey selber dem Regierungsrath v. Aichen die Einsicht über dasselbe, die Oberaufsicht aber mittels höchster Resolution vom 6ⁿ 8bris 775 dieser treuehorsaamsten Hofkanzley, und respective dem aus derselben Mittel hiezu bestimmten Referenten aufgetragen hätten.

Der erste Grund, warum nach der Meinung des Bastasich die oberste Aufsicht auf das Seminarium der hungar. Hofkanzley vorzüglich überlaßen werden sollte, beruhe in dem, daß zwischen derselben und dem Seminario die Correspondenz in lateinischer Sprache leichter fortgesetzt werden könnte; allein es wäre die lateinische Sprache auch diesem treuehorsaamsten Orte nicht unbekannt, und könnten auch, wenn es nöthig wäre, alle — dem Praefecten zukomende Befehle in dieser Sprache abgefaßt werden, es würde jedoch, da die Alumnen selbst die teutsche Sprache erlernen müssen, unanständig, und die gründliche Unterrichtung der Alumnen in dieser Sprache schwerer zu hoffen seyn, wenn nicht auch die Vorsteher der teutschen Sprache kündig, oder doch in selber sich zu üben befließen wären, folglich mit denselben in der bey den hierländigen Stellen angenommenen teutschen Sprache correspondiret werden könnte. Den zweyten Beweggrund seines Antrags leite der Bastasich von daher, daß von der hungarischen Hofkanzley ohnehin alle Angelegenheiten der sowohl catholisch als Schismatischen Griechen behandelt werden, mithin auch diese die Beschaffenheit und Denkungsart derjenigen Nationen besser kennen, auch welchen das Seminarium bestünde. Der Bastasich scheine sich aber auch hierinfallß mehrmalen zu irren, da die Angelegenheiten der in Galizien und hierlandes befindlichen Griechen von dieser treuehorsaamsten Hofkanzley besorget werden, und laße sich viel gründlicher entgegen setzen, daß das Seminarium durch die diesseitige Vermittlung errichtet worden seye, mithin auch diesorts das höchste Absehen Euer

Mait. am besten bekannt seyn müße, vorzüglich aber stehe dem Antrag das Bastasich entgegen, daß eben dergleichen und noch wichtiger Gründe von der hungar. Hofkanzley in ihrem Vortrag von Jahr 775 angebracht worden seyen, deßen ungeachtet aber Eur Mait., wie die höchsten Worte lauten, *deliberato Consilio* allergnädigst zu entschließen geruhet hätten, *ut Administratio fundationis hujus a nostra Cancellaria Bohemico Austriaco Aulica geratur privative*; da nun keine neuen Umstände vorkämen, so würde die Veränderung der dermaligen Direction viel bedenklicher seyn, als wenn gleich anfänglich der Vorschlag des Bastasich und der hungarischen Hofkanzley angenommen worden wäre; anbey könne diese Umänderung zur besseren Aufnahme der Stiftung gar nichts beytragen, und möge der Bastasich bey seinem Vorschlage eigentlich keine andere Absicht hegen, als sich in der vermuthlich ungegründeten Hoffnung, daß die Direction der hungar. Hofkanzley mehr nach seinem Geschmacke seyn werde, der dermaligen Direction zu entreißen. Die Meinung des Bastasich gehe ferne dahin, daß der Referenz in *Ecclesiasticis* von der hungar. Hofkanzley zugleich Director des Seminarii seye, daß selber das Seminarium öfters besuchen, und denen Prüfungen der Alumnen beywohnen solle, damit die Vorsteher und Alumnen stätts ihrer Pflichten erinnert werden, der Director aber die bey Vergebung der geistlichen Würden und Professuren nöthige Kenntniß der Individuen sich beylegen möge. Nach der Anführung der Stiftungs HofCommission wäre aber auch dieses keine hinlängliche Ursache zu der angetragenen Abänderung, zudem hätte der Superintendent Regierungsrath v. Aichen erinnert, daß, da er öfters das griechische Seminarium besuchen wollte, der Praefect Bastasich selten zu Haus gewesen wäre, und daß er nur zu zweyen Examinibus, zu den übrigen aber gar nicht, und nicht einmal zu der jüngsthin unter dem höchsten Schutz gehaltenen öffentlichen Disputation eines Alumni eingeladen worden seye; es frage sich also von selbst, wie ein Director bey den Prüfungen erscheinen könne, wenn ihm nicht die Zeit ihrer Abhaltung bekant gemacht, oder vielmehr wenigstens zu den privat-Prüfungen die Bestimmung einer Zeit, wo er von der Erscheinung durch andere Geschäfte nicht abgehalten seye, überlassen werde, dann worzu die öfteren Besuchen des Directors dienen sollen, wenn der Praefect von wegen der nöthigen Wachsamkeit fast niemals anwesend seyn sollte, selten zu Hause wäre, und mit welcher Wirkung endlich je eine Direction bestehen könne, wenn der Praefect, wie es bishero öfters beschehen, in Fällen, wo der Director etwas anordne, oder auf den Vollzug höchster Verordnungen, die nicht nach seinem Geschmack seyen, andrinße sich Euer Mait. selbst zu Füßen werfe, und ohne Vorwiß und Vernehmung der ihm vorgesezten Stellen eine weitere, seinem Willen und Absichten mehr anständige Verordnung bewirke.

Den Schluß endlichen mache der Bastasich mit dem, daß jährlich in dem Seminario eine Commission unter dem Vorsitz der hungar. Referenten und Directoris mit zuziehung der Referenten in *Ecclesiasticis* von dieser treuehorsaamsten und der Siebenbürgischen Hofkanzley, und des Praefecten nebst einem Actuario gehalten, bey selber von dem Praefecten die Rechnung geleyet, der Bericht von dem Betragen der Alumnen erstattet, und was etwa zur Aufnahme der Stiftung und Behuf der Alumnen gereichen

könnte, gemeldet, von der Comission das Behörige untersucht, und an Euer Mayj. darüger ein vollständiger Vortrag erstattet, auch hievon eine Copia bey dem Seminario aufbehalten werden solle. Nun stehe ihr Hof-Comission die Beurtheilung nicht zu, ob unter dem Vorsitz des Directors und Hofraths der hungar. Hofkanzley die Hofräthe der anderweiten bemeldten Hofkanzleyen der Comission beywohnen könnten, doch müsse sie pflichtmäßig erinnern, daß die Aufnahme der Rechnungen des Praefecten, so eigentlich ein Agendum der Buchhaltery sey, keine Beschäftigung dieser aus Hofräthen zu bestehenden Commission sey, am allerwenigsten aber in Gegenwart des Praefecten, der diesfalls für eine Parthey anzusehen wäre, beschehen könnte. Ebenso unschicksam würde seyn, den von der über das Seminarium, folglich sowohl über den Praefecten als das übrige Personale aufgestellten Commission an Euer Mayj. zu erstattenden Vortrag in dem Seminario, folglich in den Händen des Praefecten als eines Untergeordneten aufzubehalten. Alle diese Weitläufigkeiten dienten zu nichts, und bestätigten vielmehr, daß es viel räthlicher sey, die Direction über dieses Haus bey dermaliger Verfaßung zu belassen, bey welcher es nur darauf ankome, daß ein zeitlicher Praefect in bessere Ordnung gesetzt, und mit mehrer Wirkung zur schuldigen Parition gegen die Stiftungs-Hof-Comission angehalten werde, welches aber nach ihrem unmaßgebigsten Darfürhalten hauptsächlich von dem abhange, daß er von Euer Mayj. mit all seinen etwaigen Anträgen lediglich auf die Ordnung, nämlich an die Stiftungs-Hof-Comission verwiesen werde.

Votum. Aus allem dem, was die Stiftungs-Hof-comission dahier sehr gründlich anführet, erhellet einer Seits, daß der Praefect Bastasich fast nirgends seine Schuldigkeit thue, daß er sehr selten, wo nicht niemals zu Hause sey, noch dato gar keine Rechnung gelegt habe, und auch die Prüfungen und öffentlichen Tentamina nach seinem alleinigen Wohlgefallen einseitig, und also widerordentlich veranlasse, ja sogar davon, wie es doch seine erste Schuldigkeit wäre, nicht einmal dem Superintendenten das Geringste melde; folglich diesen, und noch weit mehr den Referenten dieser treuehorsamsten Hofkanzley in die Unmöglichkeit setze, diesen Prüfungen beyzuwohnen, und dadurch über den Fortgang der Alumnus aus sich selbst urtheilen zu können. Anderer Seits scheint eben diese eigenwillige Gebahrung des Bastasich und die von ihm bey jeder Gelegenheit bezeugte Lust, sich unabhängig zu machen und eine unbeschränkte Direction über das griechische Seminarium an sich zu bringen, die Hauptursache gewesen seyn, daß er diesen Vorschlag gemacht, und sich der Aufsicht der Stiftungs-Hof-Comission und der treuehorsamsten Hofkanzley zu entreissen gesucht hat.

Um nun auf die Hauptfrage zu kome, die der von dem Bastasich wenigstens zu dieser Zeit nicht vermuthete Vorschlag enthält; da ist fürs erste nicht thunlich, dermalen einen Stiftbrief für das griechische Seminarium zu errichten. da es noch so wenig ausgemacht ist, ob die Einkünfte des Großwardeiner Bistums hierzu und inwieweit verwendet werden können, und erklärlich seyn? Hernach würde niemals schicklich seyn, den Stiftbrief auf die Art, wie Bastasich angetragen hat, zu fassen, und allemal müßte selber, da dieses Seminarium nicht allein für die Alumnus aus Hungarn, sondern auch für jene aus Galizien und Siebenbürgen gestiftet

ist, man aber noch allerunterthänigst zu erinnern, daß, wenn etwann Eure Majestät nach der bestehenden ersten allerhöchsten Entschließung die oberste Aufsicht über mehrerwehntes Seminarium bey der treuehorsamsten Hofkanzley belassen, und dieser Bastasich aller wider ihn bestehenden Beschwerden ungeachtet doch bey dem Praefectenamt verbleiben sollte, alsdann derselbe in die ordnungsmässige Abhängigkeit von dem Superintendenten, der Stiftungs-Hof-Commission und dieser Hofkanzley mit Ernste zurückgewiesen werden müßte, weilen ausser dem man nicht im Stande wäre, die Direction fortzuführen, und sich alle Verantwortung des im widrigen ganz gewiß vorauszusehenden Verfalls dieses Seminarii allerunterthänigst verbitten müßte.

den 9ten Octobris 1779.

Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv
Wien.

Fundus: Studienhofkommission.

Signatur 10/A, Fascikol 56 (Griechisch-katolisches Seminar zu St. Barbara in Wien, 1779—1783), ad nr. 106, 1779, Folio 1 R. — 13 V. și 14 R. — 17 V.

Episcopiile catolice din Transilvania și legătura lor canonică și de jurisdicție cu arhiepiscopiile Latine, din Regatul Ungariei, de la: Kalocsa-Bács [actualmente: *Archidioecesis Colocensis-Kecskemetensis*, *Kalocsa-Kecskeméti főegyházmegye* (ung.), das *Erzbistum* *Kalocsa-Kecskemét* (germ.)]; Gran, Esztergom, Strigoniu [actualmente: *Archidioecesis Strigoniensis-Budapestinensis*, *Esztergom-Budapesti főegyházmegye* (ung.), das *Erzbistum* *Esztergom-Budapest* (germ.)]; Eger, Agria [actualmente: *Archidioecesis Agriensis*, *Egri főegyházmegye* (ung.), *Erzbistum Erlau* (germ.)]

Introducere

Această încercare temerară, de prezentare schematică a situației canonice a episcopiilor catolice, de ambele rituri, din Transilvania, dinaintea anului 1918 apare cu o întârziere de aproape un secol, pentru că ar fi trebuit să fi fost făcută încă în perioada interbelică. A fost o omisiune a istoricilor laici și bisericești, dar nu cred că a fost făcută cu rea credință.

Lipsa unui îndreptar sau schemă, privitoare la apartenența canonică a acestor episcopii, de provinciile mitropolitane ale Arhiepiscopiilor Romano-catolice, din Regatul Ungariei, a dus la tot felul de afirmații eronate. Procesul separării canonice a episcopiilor catolice de vechile lor forme de dependență sufragănă, adică de jurisdicție, față de arhiepiscopiile de care au ținut până în anul 1918 a fost de lungă durată și n-ar fi fost posibil, fără acordul și asistența Sfântului Scaun. De altfel, începând cu anul 1860, pentru ierarhia catolică, de toate riturile, datele fundamentale, privitoare la începuturile și titulatura fiecărui patriarhat, a fiecărei arhidieceze, arhieparchie, dieceză, eparhie, episcopie titulară, prelatură teritorială, abație teritorială, exarhat, ordinariat militar, vicariat apostolic etc., sunt aprobate, controlate și date de către *Segreteria di Stato Vaticana*, fiind oferite oficial prin schematismul pontifical *Annuario Pontificio*, care apare anual. Autoritatea acestor date este obligatoriu de însușit, folosit și adoptat, de către fiecare dieceză sau cleric, și pot fi schimbate numai la cererea și cu documente și argumentele bine fondate, ale episcopului locului (*ordinarius*).¹

¹ *Annuario Pontificio* apare anual, din 1860. Între anii 1872-1911, apărea sub titlul *La gerarchia cattolica*, respectiv *La gerarchia cattolica e la famiglia pontificia*. *Annuario Pontificio* a fost precedat între anii 1716-1859 de un schematism, numit *Notizie*, respectiv *Notizie Pontificie*. Pentru Biserica Catolică, *Annuario Pontificio* are importanța unui *Staatskalender* (în spațiul de limbă germană) sau de Carte manual de nume și adrese și a autorităților de Stat, precedat în Franța de Almanahul regal, »*Almanach royal*«, Paris, 1679-1853, apoi de Almanahul imperial, »*Almanach Impérial*«, după 1853.

În prezent, pe teritoriul României, există două provincii mitropolitane catolice, de rit latin și bizantin:

1. Provincia mitropolitană a *Arhiepiscopiei de București*, cu patru episcopii sufragane: Oradea, Satu Mare, Iași și Timișoara, pentru că Arhiepiscopia Alba Iuliei este *exemptă*, fiind subordonată direct Sfântului Scaun;
2. Provincia mitropolitană a *Arhiepiscopiei Majore de Alba Iulia și Făgăraș*, cu cinci eparhii: Oradea, Gherla, Lugoj, Maramureș și București.

Mozaicul confesional și etnic aseamănă mult Transilvania cu Elveția. Numai că în Elveția lucrurile sunt așezate de multe secole, nu se cultivă concurența și nici polemica confesională sau interetnică, oamenii trăiesc bine, lucrează și sunt conștienți și mândri de-a fi cetățeni ai Confederației Elvețiene, *Confoederatio Helvetica*.

Privitor la episcopiile catolice din Transilvania [Alba Iulia, Oradea și Morisena-Cenad (azi Timișoara)] răzbate un fenomen comun, legat de începuturile acestora, în sensul că toate au continuat și s-au suprapus sistemului anterior de organizare bisericească ortodoxă locală. Același fenomen de suprapunere și continuitate se poate constata și în cazul templelor păgâne din Imperiul Roman, după anul 313, devenite biserici creștine ori construindu-se pe locul lor edificii noi de biserici. La fel procedau și musulmanii când cucereau o regiune creștină, mai întâi le confiscau acestora bisericile, transformându-le în moschei [camii (turc.)], după care urmau islamizările forțate.

1. Episcopiile Latine [=romano-catolice] din Transilvania

A. Arhiepiscopia de Kalocsa-Bács,² fondată în anul 1000³

Annuario Pontificio sau schematismul pontifical este îndreptarul sau documentul oficial de bază catolic, privind datele referitoare la fondarea și organizarea episcopiilor și eparhiilor catolice, în întreaga lume. Privitor la, Arhiepiscopia de Kalocsa-Bács, *Annuario Pontificio*, pe anul 1992 menționează:⁴

² Vezi: *Annuario Pontificio per l'anno 1992*, Città del Vaticano, Libreria editrice Vaticana, 1992, p. 319.

Compară cu: <https://leveltar.katolikus.hu/de/index.htm?https&&leveltar.katolikus.hu/de/kalocsa-de.htm>

³ Vezi și literatura oferită de linkul anterior, privind istoria acestei mitropolii latine:

Horvath Michael, *Natales archi-episcopatus Colocensis et Batsiensis ecclesiarum canonice unitarum*, Budae, 1746.

Katona Stephanus, *Historia metropolitanae Colocensis ecclesiae*, I-II, Colocae, 1800.

Winkler Pál, *A kalocsai és bácsi érsekség: Történeti összefoglalás*, Kalocsa, 1926 (Árpád-könyvek, 4-5).

Katona István, *A kalocsai érseki egyház története, I-II, ford.* Takács József, a fordítást ellenőrizte, sajtó alá rendezte, az előszót és a kiegészítő jegyzeteket írta, Thoroczkay Gábor–Tóth Gergely, Kalocsa, 2001–2003.

A Kalocsai Érsekség évezrede, írta Török József, fényképezte Legeza László, Budapest, 1999.

Érdűhelyi Menyhért, *A kalocsai érsekség a renaissance-korban*, Zenta, 1899.

Molnár Antal, *A kalocsai érsekség a török korban*, in *Tanulmányok az alföldi katolicizmus török kori történetéhez*, Bp., 2004 (METEM-könyvek, 45), 41-79.

Winkler Pál, *A kalocsai és bácsi érseki főkapitán története alapításától 1935-ig*, Kalocsa, 1935.

Udvardy József, *A kalocsai főszékeskapitán története a középkorban*, Budapest, 1992 (METEM-könyvek, 3).

Udvardy József, *A kalocsai érsekek életrajzai (1000-1526)*, Köln, 1991 (*Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae*, 11).

A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye történeti szemlézete 1777-1923, szerk. Lakatos Andor, Kalocsa, 2002 (*A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai*, 3).

Lakatos Andor–Sarnyai Csaba Máté, *1848/49 és ami utána következett...: Válogatott dokumentumok a Kalocsai Érseki Levéltár 1848–1851 közötti anyagából*, Kalocsa, 2001.

– <http://mek.oszk.hu/04600/04628/>

Patachich Ádám érsek emléke: Zujezdai báró Patachich Ádám, kalocsai érsek (1776-1784) halálának 220. évfordulója alkalmából rendezett konferencia és kiállítás emlékkönyve, Kalocsa, 2004. november 17., szerk. Lakatos Adél, Kalocsa, 2005.

A Kalocsai Érseki Kincstár: Ismertető füzet, szerk. Lakatos Adél–Lakatos Andor, Kalocsa, 2008.

Krisztus követségében: Missziók és misszionáriusok: Ismertető füzet, szerk. Fischerné Grócz Zita, Lakatos Adél, Matula Imre, Kalocsa, 2010.

A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (KFL) levéltárismertető, szerk. Lakatos Andor, Kalocsa, 2013.

Patachich Ádám érsek 1784-es hagyatékai leltára: Forráskiadvány, szerk. Lakatos Adél, Kalocsa, 2013.

⁴ *Annuario Pontificio per l'anno 1992...*, Op. cit. p. 319.

[Kalocsa (a. 1000; Metr. a. 1135, *Calocen(sis)* – *Ord. d'app.*: Szeged-Csanád.]⁵

Începuturile Arhiepiscopiei de Kalocsa trebuiesc căutate pe timpul domniei Regelui Ștefan I cel Sfânt al Ungariei (997-1038, din anul 1000 rege), care a și fondat-o în anul 1000, conform *Annuario Pontificio*, fiind una din cele zece dieceze, fondate de acest rege. Episcopia de Kalocsa se crede că ulterior a fost ridicată la rangul de Arhiepiscopie tot de Regele Ștefan I cel Sfânt, însă *Annuario Pontificio* precizează că abia în anul 1135 s-a întâmplat acest lucru. Primul Episcop de Kalocsa a fost Astricus (1000-1006, † 1037), până în anul 1006, când a devenit Arhiepiscop de Gran (Esztergom, Strigoni).⁶ Astricus, venea din Praga, unde fusese arhiabate al Abației benedictine Břevnov, fiind ucenicul Sf. Adalbert, Arhiepiscop de Praga † 997 și a devenit un foarte apropiat și prețuit colaborator al Regelui Ștefan I cel Sfânt. Pentru o perioadă de un secol, reședința Arhiepiscopilor de Kalocsa a fost mutată în anul 1090 la castelul din Bács, nume adăugat apoi și la titulatura Arhiepiscopiei *Kalocsa-Bács*. După anul 1529, când orașul a fost cucerit de către otomani, arhiepiscopia era *de facto* desființată, pentru că între anii 1529-1691, titlul de Arhiepiscop de Kalocsa îl purta un episcop diecezan, din cuprinsul Regatului Ungariei, fără ca să poată rezida acolo.⁷

În anul 1968, titulatura acestei arhiepiscopii a fost schimbată, în conformitate cu evoluția acesteia și schimbările produse de-a lungul secolelor, în *Arhiepiscopia de Kalocsa-Kecskeméti*, actualmente având două dieceze sufragane: Pécs și Szeged-Csanád. Episcopia de Pécs a fost fondată de Regele Ștefan I cel Sfânt în anul 1009 [Quinque Ecclesien(sis)],⁸ fiind la început sufragana Arhiepiscopiei de Gran (Esztergom, Strigoni), iar din anul 1135, a fost încorporată Mitropoliei de Kalocsa.⁹ Episcopia Szeged-Csanád, fondată ca *Dioecesis Csanadiensis* în anul 1035, primul ei episcop fiind *Sf. Gerardus* (1030-1046), Szent Gellért püspök, Gerhard von Csanád (germ.). Din anul 1135, Episcopia de Csanád a fost tot timpul sub jurisdicția Mitropoliei de Kalocsa, înainte aparținând de Gran.¹⁰

a. Arhiepiscopia Romano-Catolică de Alba Iulia, din sec. XII

Annuario Pontificio pe anul 1992, [p. 25] sau schematismul pontifical oferă următoarele date, privitoare la Episcopia Latină de Alba Iulia:

[Alba Iulia (sec. 12 col nome di Transilvania, *Transylvanien(sis)*, Erdély, Siebenbürgen; mut. n. 22 mar. 1932; Arciv. 5 ag. 1991), *Albae Julien(sis)* – Imm. sogg. (Immediatamente soggetta alla Santa Sede, *n.n.*)

Începuturile Episcopiei de Alba Iulia urmează procesului de cucerire a Transilvaniei, fiind inițial întemeiată la Tășnad (jud. Satu Mare), după care a fost mutată la Cluj-Napoca, de unde a fost din nou mutată la Alba Iulia.¹¹ Nu este nici o rușine să se recunoască faptul că episcopiile catolice din Transilvania au fost înființate pe locul unor episcopii anterioare românești.

Pe plan local, istoricii Episcopiei de Alba Iulia susțin, că Episcopia ar fi fost fondată în anul 1009, de către Regele Ștefan I cel Sfânt cu numele *Episcopia Transilvaniei*, *Dioecesis Transylvaniensis*, Erdély Egyházmegye (ung.), Bistum Siebenbürgen (germ.), cu reședința și catedrala Sf. Arhanghel Mihail (sec. XII), în Alba Iulia, din timpul Regelui Ladislai I cel Sfânt (1077-1095). Primul Episcop de Alba Iulia ar fi fost Bööl (Böld, Böd, Bold, Buldus) 1009?-1046 sept. 24 †, deși acest arhieru este destul de controversat. Documentele de fondare ale Diecezei nu se păstrează. Episcopia a evoluat și s-a menținut ca sufragana a Mitropoliei de Kalocsa, deși, în prima ei fază de existență, Alba Iulia trebuie să fi fost sub jurisdicția Arhiepiscopiei de Gran (Esztergom), până când, Kalocsa a fost

⁵ *Annuario Pontificio per l'anno 1992...*, Op. cit., p. 319.

⁶ Vezi linkul: https://de.wikipedia.org/wiki/Erzbistum_Kalocsa-Kecskem%C3%A9t

⁷ *Geschichte der Erzdiözese Kalocsa-Kecskemét*, în: <https://leveltar.katolikus.hu/de/index.htm?https&&&leveltar.katolikus.hu/de/kalocsa-de.htm>

⁸ *Annuario Pontificio per l'anno 1992...*, Op. cit. p. 512.

⁹ Vezi linkul: https://de.wikipedia.org/wiki/Bistum_P%C3%A9cs

¹⁰ Vezi linkul: https://de.wikipedia.org/wiki/Bistum_Szeged-Csan%C3%A1d

Vezi și articolul: *Episcopul Sfântul Gerard*, de Pr. Zoltán Kocsik, *spiritual*; luat din: <http://www.gerhardinum.ro/ro/episcopul-sfantul-gerard/> *Liceul Teologic Romano-Catolic Gerhardinum*, Timișoara.

¹¹ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, vol. I, București, 1991, EIBMO, p. 221.

ridicată la rangul de Arhiepiscopie, în anul 1135.¹² Un element ortodox se poate constata la această dieceză [cum se va putea observa și la aceea a Oradiei Mari sau *Episcopia Bihorului*] și privind titulatura: *Episcopia Transilvaniei*, adică în conformitate cu teritoriul de jurisdicție al diecezei, nu cu orașul de reședință. Abia din anul 1932, Episcopia Transilvaniei se numește *Episcopia Alba Iuliei*, iar din anul 1991 este Arhiepiscopie *exemptă*. Dar să vedem și argumentele aduse chiar de Arhiepiscopia de Alba Iulia, în *Istoria Episcopiei de Alba Iulia: EPISCOPIA ROMANO-CATOLICĂ DIN TRANSILVANIA DE O MIE DE ANI*, de Marton József, tradus în românește de Veres Stelian, în:

Denumirea „de Transilvania” este specifică acestei dieceze. Episcopii diecezani sunt numiți de cele mai vechi documente „*Episcopus Ultransylvanus*” sau „*Transilvaniensis*”, din 1187 fiind intitulăți *Episcopus Transylvanus* (episcopi de Transilvania). Unii explică această denumire prin faptul că, dintre cele 10 episcopii pe care regele Ungariei, Sfântul István, plănuia să le înființeze, orașul Alba Iulia, plănuia să fie centrul episcopiei din Transilvania, se afla în proprietatea vărului său Gyula (Iuliu). Alții presupun că s-ar fi format ca urmare a prezenței unei episcopii misionare de rit grecesc datând din 953. Episcopia întemeiată de Sfântul István fiind, desigur, de rit latin, ar fi păstrat numele episcopiei anterioare, dat după denumirea teritoriului.¹³

Conform istoriografiei locale diecezane, după stabilirea Episcopiei Transilvaniei la Alba Iulia a urmat fondarea Capitulului Catedral, grație Regelui Ladislau I cel Sfânt.¹⁴ și construirea primei catedrale, care devenind prea mică, la sfârșitul secolului al XII-lea au început lucrările de edificare ale actualei Catedrale [*Arhi*]Episcopale Sf. Mihail. Societatea și biserica din Voievodatul Transilvaniei au fost grav afectate de distrugerile, sălbăticiile și uciderile provocate de invazia tătarilor, în anul 1241. Cu această ocazie, se presupune că Episcopia Transilvaniei a pierdut o cincime sau chiar aproape jumătate din numărul total al credincioșilor. Refacerea episcopiei se datorează în mare parte eforturilor depuse de episcopii locali Monoszlói Péter (1270–1307) și Széchy András (1320–1356). Acești doi episcopi au obținut de la regii maghiar noi teritorii, moșii, privilegii și beneficii pentru episcopia lor sau le-au fost actualizate cele vechi. Aici menționăm și mult controversatele privilegii pentru „hospites”, privind repopularea și asigurarea forței de muncă pe proprietățile bisericești, regale și nobiliare, devenite pustii după catastrofa provocată de tătari în anul 1241.

Procesul de organizare al Diecezei s-a continuat prin înființarea protopopiatelor [decanatelor sau protoierilor], existând în evul mediu un număr de 13, al căror teritoriu de jurisdicție coincidea cu cel al comitatului (județului), în care se aflau. Înaintea izbucnirii *Reforme* protestante, în secolul al XVI-lea, cele 13 decanate aveau 610 parohii în subordine, la care se mai adăugau parahiile Prepoziturii din Sibiu (a sașilor), ale decanatului de la Brașov și cele ale Abației de la Mănăstur (Cluj-Napoca), care erau subordonate Arhiepiscopiei de Gran (Esztergom, Strigoni).

Calvarul Bisericii Catolice, din Transilvania a început după data de 12 martie 1556, adică în urma hotărârilor Dietei întrunită la Sebeș, Mühlbach (germ.), Szászsebes (ung.), în anul 1556 (lucrări, care s-au ținut din ianuarie, până în octombrie același an), după care, Episcopul Transilvaniei Bornemissza Pál (1553–1556) a fost obligat să părăsească Principatul Transilvaniei, urmând o perioadă de 160 de ani, când Dieceza n-a putut avea episcop pe teritoriul ei, pînă în anul 1713, când Episcopul György Mártonffy (1713–1721) a reușit să intre în Alba Iulia și să-și reocupe scaunul.¹⁵ Această situație Dieta Transilvaniei, dominată de protestanți, o menținuse în ciuda faptului că religia

¹² Vezi: *Erdélyi katolikus püspökök listája*, în: https://hu.wikipedia.org/wiki/Erd%C3%A9lyi_katolikus_p%C3%BCsp%C3%B6k%C3%B6k_list%C3%A1ja

Annuario Pontificio per l'anno 1992..., Op. cit., p. 319.

¹³ Vezi *Istoria Episcopiei de Alba Iulia: EPISCOPIA ROMANO-CATOLICĂ DIN TRANSILVANIA DE O MIE DE ANI*, de Marton József, tradus în românește de Veres Stelian, în: <https://ersekseg.ro/ro/content/istoria-episcopiei>
În perioada de după întemeierea țării, 952/953 vărul Sfântului István, Zombor Gyula a fost botezat la Constantinopol, și l-a adus cu sine pe episcopul grec Hierotheos, episcop numit al Turciei, cu suita sa. Unii istorici situează scaunul episcopului Hierotheos la Alba Iulia, alții la Sirmium (Mitrovica, Serbia). După o perioadă de evanghelizare de 50 de ani, care a început cu munca misionară a episcopului grec, s-a înființat dieceza de Transilvania, cu centrul Alba Iulia. Aici nu prea se leagă.

Citat tot din: *EPISCOPIA ROMANO-CATOLICĂ DIN TRANSILVANIA DE O MIE DE ANI...*

¹⁴ Vezi *Istoria Episcopiei de Alba Iulia: EPISCOPIA ROMANO-CATOLICĂ DIN TRANSILVANIA*, Op. cit.,

¹⁵ Pentru aceste probleme, compară cu: Harald ROTH, *Kleine Geschichte Siebenbürgens*, Böhlau Verlag, Köln, Weimar, Wien, 2003, *passim*, mai ales p. 47-78: IV. Siebenbürgen als autonomes Fürstentum.

catolică era *religio* [confessio] *recepta*. Avea Episcopia Transilvaniei, a Conventului de la Mănăstur (Cluj-Napoca) și a mănăstirilor a fost confiscată, prin hotărârile Dietei din 1556 și date ulterior Reginei Isabela și regelui minor Ioan Sigismund Zápolya, *Rege ales al Ungariei*, cu numele *Ioan II* (1540-1551 și 1556-1570) și ca *Ioan I*, primul Principe al Transilvaniei (1570-1571). Situația de la Alba Iulia se va repeta atât la Oradea, cât și la Cenad, unde, între anii 1566-1692, episcopii romano-catolici de Oradea nu aveau dreptul să rezideze pe teritoriul diecezei, averile și bunurile acestora fiind confiscate de către vistieria princiară, de la Alba Iulia.¹⁶ Situația s-a menținut astfel, de frică pentru ca Principele și vistieria Principatului, să nu fie obligați să restituie episcopilor averea și clădirile confiscate în anul 1556, în cazul în care episcopii și-ar recupa scaunele. De pildă, reședința Episcopală din Alba Iulia devenise reședință princiară. După proclamarea „principiului libertății religioase în Transilvania”, prin *Dieta* sau *Adunarea Stărilor* [echivalentă cu Sfatul Domnesc din Moldova și din Țara Românească],¹⁷ întrunită la Cluj-Napoca, în anul 1543, a urmat recunoașterea luteranismului Confessio Augustana, ca *religio* [confessio] *recepta*, la Dieta de la Turda [Thorenburg (germ.), Torda, (ung.)], din anul 1550 și 1552, reconfirmată de Dieta de la Turda, din anul 1557. Dieta de la Aiud, din anul 1564 a recunoscut calvinismul Confessio Helvetica, nu numai ca *religio* [confessio] *recepta*, ci și ca religie oficială sau de Stat în Principatul Transilvaniei. Dietele de la Turda (1568) și Târgu Mureș (1571) au recunoscut unitarianismul, ca *religio* [confessio] *recepta*.¹⁸

Aceștia din urmă – unitarieni – resping dogma Trinitară și Natura Divină în Iisus Hristos, ca și arienii: *Unus est Deus*, Un singur Dumnezeu, ο Θεός εἶναι ἕνα, Egy az Isten (ung.), Gott ist einer (germ.), God is One, pornind de la *Șema Israel*, (textul biblic) „Ascultă Israele: Domnul, Dumnezeul nostru, este singurul Domn.” (*Dt. 6, 4^b*); Ἀκούε, Ἰσραὴλ· Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν Κύριος εἷς ἐστίν (LXX); Audi, Israel : Dominus Deus noster, Dominus unus est. (Vulg.);¹⁹

În legătură cu Episcopia Transilvaniei, trebuie să punem și *Statul Romano-Catolic al Transilvaniei*, Status romano-catholicus Transilvaniensis, der römisch-katholische Status von Siebenbürgen, az Erdélyi Római Katolikus Státus (1653-1932), cu rădăcini în secolul al XVI-lea și devenit lege, în timpul domniei Principele Gheorghe Rákóczi al II-lea al Transilvaniei (1648-1660), în anul 1653. Sigiliul acestui Stat i-a fost însă acordat administratorului abia în anul 1695, de către Împăratul Leopold I. Celelalte trei națiuni însă, al nobililor din comitate [Adelsboden, Komitatsboden, Megyei padló], ale celor șapte scaune secuiești, sedes Sicularum [Székely székek, Szekler Stühle] și de pe pământul crăiesc, al sașilor [Fundus Regius, Königsboden, Királyföld], din cele șapte scaune, dispuneu fiecare de câte un sigiliu:

Approbatae Constitutiones regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum: ex articulis ab anno millesimo quingentesimo quadragésimo, ad praesentem hucusque millesimum sexcentésimum..., Varadini, Abrahamus,

1653, 250 p. + 13 il., text latin și maghiar, cuprinzând hotărârile Dietei din perioada de timp 1541-1653. Partea a doua, *Compilatae Constitutiones Regni Transylvaniae* a fost aprobată și votată de Dietă în anul 1669, textul fiind publicat la Cluj, 1695, cuprinde hotărârile Dietei dintre anii 1653-1669.

În conformitate cu cercetările întreprinse de către Excelența Sa Dr. György Miklós Jakubinyi, Arhiepiscop Emerit de Alba Iulia (1994-2019), între anii 1691 când a fost consacrat episcop la Lemberg/Lviv, și până la moartea lui, întâmplată în anul 1715, Biserica Romano-Catolică, din Dieceza de Alba Iulia (lipsită de episcop între anii 1556-1713, având doar un vicar în frunte, aprobat de Dietă) a fost ajutată de Episcopul armean Unit de la Gherla, Dr. Oxendios (Axente) Verzár (Verziurescu) Lucas (Bocsanensis), privind funcțiile arhieresti, mai ales pentru hirotonii și pentru sfințirea *Uleiurilor Sfinte*: Oleum Chrisam (Marele Mir, χρίσμα, de la χρίω – eu ung), Oleum catechumenorum (folosit înainte de administrarea Tainei Botezului), Oleum Infirmorum (pentru Maslu).²⁰

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ *Dieta Transilvaniei* (în germană Siebenbürgischer Landtag, în maghiară erdélyi országgyűlés) a fost organul constituțional și politic preparlamentar al Principatului Transilvania.

¹⁸ Erich ROTH, *Die Reformation in Siebenbürgen*, vol. I-II, Böhlau Verlag, Köln, Graz, vol. I, 1962, 224 p., vol. II, 1964, 137 p.

¹⁹ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, vol. I, București, 1991, EIBMO, p. 222-223.

Vezi și: *Istoria Episcopiei de Alba Iulia: EPISCOPIA ROMANO-CATOLICĂ DIN TRANSILVANIA*, Op. cit.

²⁰ Hear, O Israel, The Lord our God is one Lord.

²¹ Dr. György Miklós Jakubinyi, *Arhieriei armeano-catolici din Transilvania*, Ms., Alba Iulia, la 13 decembrie 2014;

Abia Episcopul György Mártonffy (1713–1721) a reușit să-și reocupe scaunul în Alba Iulia. Din data de 22 martie 1932, Episcopia Transilvaniei se numește *Episcopia de Alba Iulia*, Dioecesis Albae Iuliensis, Gyulafehérvári egyházmegye (ung.), Bistum Alba Iulia alias Karlsburg alias Weißenburg (germ.). În urma Concordatului dintre Regatul României și Sfântul Scaun, din data de 10 mai 1927, Episcopia Transilvaniei a devenit sufragana a Arhiepiscopiei Mitropolii de București.²¹ În data de 5 august 1991, Papa Ioan Paul II, prin Constituția Apostolică *Quod satis constat*, a ridicat-o la rangul de Arhiepiscopie *exemptă*,²² subordonată direct Sfântului Scaun, având 15 decanate, cu 253 de parohii.

b. Episcopia Romano-Catolică de Oradea Mare, Gran Varadino, 1077

Annuario Pontificio pe anul 1992, [p. 486] sau schematismul pontifical oferă următoarele date, privitoare la Episcopia Latină de Oradea:

[Oradea Mare, Gran Varadino, Nagyvárad dei Latini (1077), un. a Satu Mare, Szatmár 5 iu. 1930; separ. 28 iu. 1941; nuovamente un. 9 apr. 1948; nuovamente separ. 18 ott. 1982, *Magnovaradinen(sis) Latinorum* – sufr. di București.]

Anul de fondare al Episcopiei Romano-Catolică de Oradea a fost stabilit la 1077, prin Regele Ladislau I cel Sfânt (1077-1095), Dioecesis Magnovaradinensis Latinorum, Nagyváradí római katolikus egyházmegye (ung.), Bistum Großwardein (germ.), cu sediul la Biharea, unde era și *cetatea de câmpie*, adică centrul formațiunii politice a lui Menumorut, *Castrum Byhor*.²³ Tot aici a fost în prima fază și centrul sau capitala Comitatului Bihor, atestat pentru prima oară în anul 1111.²⁴ Se pare că după distrugerile provocate de invazia cumanilor, care au distrus cetatea și localitatea Biharea, în anul 1091, puternicii timpului au decis să mute capitala județului și Episcopia catolică la Oradea, unde era mai bine protejată. Se pare însă că înainte de-a fi transferată la Oradea, Episcopia ar fi avut sediul la Episcopia Bihor, localitate situată între Biharea și Oradea. Numele localității nu trădează numai faptul că Episcopia ar fi avut centrul (reședința și catedrala), dar că are ceva comun cu modul de instituire ulterioară și de titulatură, cu Episcopia Alba Iuliei: adică titulatura episcopiei nu este dată după numele unei localități, ci după numele teritoriului pe care se află sau îl are în jurisdicție. Cu un cuvânt, în prima fază de existență, Episcopia Oradei s-ar fi numit *Episcopia Bihorului*. Când au început episcopii catolici să rezideze în Oradea, nu se știe cu siguranță, probabil, după construirea Cetății Oradea, ale cărei începuturi pornesc de la Mănăstirea fortificată – *castrum*,

Dr. György Miklós Jakubinyi, *Ordinarius pro Armenis Catholicis in Romania* (Șematismul istoric al Ordinariatului Armeano-Catolic din Gherla), Gherla, 2001;

²¹ Vezi *Istoria Episcopiei de Alba Iulia: EPISCOPIA ROMANO-CATOLICĂ DIN TRANSILVANIA*, Op. cit.

²² Definiția noțiunii de exemptio: Exemptio est terminus imprimis iuridicus, qui homines, instituta, loca a tribunali competentis immunita sive libera esse significat. In Sacro Romano Imperio exemptio erat ius imperatori reservatum.

Luat din: <https://la.wikipedia.org/wiki/Exemptio>

Literatură:

Audomar Scheuermann: *Exemption*. In: *Theologische Realenzyklopädie*. 10. 1982, p. 696–698

Reinhold Seebott: *Art. Exemption*. In: Stephan Haering/Heribert Schmitz (Ed.), *Lexikon des Kirchenrechts*, Freiburg Brisgoviae 2004, (Lexikon für Theologie und Kirche kompakt), Col. 274ss. ISBN 3-451-28522-3

Markus Meumann: *Vox Exemption*. In: Albrecht Cordes, Heiner Lück, Dieter Werkmüller, Ruth Schmidt-Wiegand (Ed.), *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*, 2. ed. plane revisa ac aucta, Vol. I, Berolini 2008, Col. 1451-1452. ISBN 978-3-503-07912-4

²³ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, vol. I, București, 1991, EIBMO, p. 219-220.

Vezi și datele online, din linkul: https://en.wikipedia.org/wiki/Roman_Catholic_Diocese_of_Oradea_Mare

Literatură privitoare la cetatea Biharea:

Bona I., *Az Arpadok korai várai*, Debrecen, 1998, p. 39.

L. Borcea, *Contribuții la istoria așezării de la Biharea în secolele XI-XVIII*, în *Crisia XX*, 1990, p. 159-173.

S. Dumitrașcu, *Biharea I. Săpături arheologice* (1973-1980), Oradea, 1994.

S. Dumitrașcu, *Despre cele trei cetăți de la Biharea*, în *Familia Română*, an 5, nr.2 (17), Oradea, iunie, 2003, p. 7-10.

S. Dumitrașcu, F. Sfrengu, L. Ardelean, M. Goman, R. David, *Biharia, Cetatea de pământ*, în *Cronica Cercetărilor arheologice din România*. Campania 2002 <http://cronica.cimec.ro/detail.asp?k=1884> [Publicație] (site record source)

M. Rusu, *Contribuții arheologice la istoricul cetății Biharea*, AIIC III, 1960, p. 7-25.

F. Sfrengu, *Nord-vestul României în secolele VIII-XII*, Rezumatul tezei de doctorat, Oradea, 2007.

Mai vezi și alte cetăți bihorene, cum ar fi Cetatea Cheresig, Piatra Șoimului etc.

²⁴ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, vol. I, București, 1991, EIBMO, p. 220.

cu val de pământ – cu hramul *Sfintei Fecioare Maria*, al cărei biserică a devenit noua Catedrală, iar chiliile, reședința episcopală.²⁵ Este aproape sigur că fixarea sediului Episcopiei Catolice la Oradea s-a făcut de către Regele Ladislau I cel Sfânt. Acesta este menționat ca fiind fondatorul Cetății Oradea și în actul de canonizare (trecere în rândul sfinților), emis de Papa Celestin III (1191-1198), din 27 iunie 1192.²⁶

„În sprijinul ipotezei noastre vin însă și unele informații maghiare. Astfel, istoricul Karácsonyi János, fost episcop de Oradea, afirma că regele Ștefan I cel Sfânt a cucerit teritoriile din stânga Tisei până la pădurile («Silvania»), care separă Transilvania istorică de ținuturile de vest ale țării noastre, așezând un episcop latin la Biharea. Probabil în urma distrugerii cetății de către cumani, în anul 1091, sediul episcopiei a fost mutat la Oradea. Canonicele maghiar Gánoczy Antal din Oradea scria în 1775 că prin mutarea episcopiei latine de la Biharea la Oradea, episcopul ortodox român a trebuit să părăsească orașul. Aceasta înseamnă că episcopul ortodox pe care l-am așezat prezumtiv la Biharea s-a mutat la Oradea, unde a trebuit să facă loc, pentru a doua oară, episcopului latin.

Un alt episcop a putut sta la Alba Iulia, unde majoritatea cercetătorilor așază reședința unui conducător politic. Deși ne-am pronunțat împotriva stabilirii lui Ierotei la Alba Iulia, el fiind un «episcop misionar» pentru unguri, și nu pentru români, considerăm că aici, în Alba Iulia sau în alt loc în apropiere, și-a avut reședința un episcop de neam român, pe lângă conducătorul formațiunii politice de care am făcut amintire mai sus.»²⁷

Statutele Capitlului Catedral de Oradea, din anul 1370, atribuie înființarea Episcopiei tot Regelui Ladislau I, în anul 1077, nu Regelui Ștefan I cel Sfânt, în anul 1020, cum susținea în secolul al XVIII-lea istoricul iezuit György Pray (1723-1801), fost abate, canonic și bibliotecar.²⁸

Părerile privind începuturile Episcopiei Catolice de Oradea sunt controversate, în sensul că se susține implicarea a doi regi în acest proces de constituire a ei: Regii Ștefan I cel Sfânt și Ladislau I cel Sfânt. Punem la dispoziție textul acestor argumentări luat din *Istoricul Diecezei Latine de Oradea*, al Episcopiei Romano-Catolice de Oradea (versiunea românească):

„Constituirea Episcopiei de Oradea se leagă de numele a doi mari regi. Regele Ștefan I al Ungariei (Ștefan cel Sfânt), din dinastia arpadiană, a constituit o Episcopie la Biharia, în apropiere de Oradea, în jurul anului 1010. El a anexat acest teritoriu, care a aparținut mai devreme Episcopiei de Eger, la Arhidiaconatul de Kalocsa. Până în prima treime a secolului al XX-lea, Kalocsa a fost centrul arhiepiscopal al Oradiei. În 1091, cumanii au răvășit cetatea Bihariei, iar regele Ladislau I al Ungariei (Ladislau cel Sfânt), din dinastia arpadiană, a mutat sediul Episcopiei într-o zonă geografică apropiată mai potrivit, mai ocrotibilă, de pe malul Crișului: Oradea de mai târziu.»²⁹

Primul episcop cunoscut cu numele ar fi fost Sixtus (1103-1113), numai că tradiția istorică îl leagă de scaunul episcopal de la Oradea și pe Coloman I Cărturarul, Kálmán (ung.), Koloman (croat.) [1083-1091], apoi Rege al Ungariei, Slavoniei, Croației și Dalmației (1095-1116), numit și *Könyves*, adică Regele *care deține cărți*, ceea ce pe timpul acela era o excepție și o mare cinste pentru un monarh.³⁰

²⁵ Despre Cetatea Oradiei, vezi: *Cetatea Oradea: Monografie arheologica vol. I: zona palatului episcopal*, Vol. I, Adrian Andrei Rusu, Ed. Muzeului „Țării Crișurilor”, 2002;

Titus L. ROȘU, Oradea – Cetatea Bihor, străveche vatră voievodală – din epoca de piatră la sfârșitul secolului al XIV-lea, Colecția „Cartea de aur”, Oradea, 1992 + XXXVII pl. și harta orașului Oradea, finea sec. XIX;

²⁶ Cf. linkul: https://ro.wikipedia.org/wiki/Cetatea_Oradea

²⁷ Luat din: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, vol. I, București, 1991, EIBMO, p. 220-221.

²⁸ Ibidem. Despre György (Georg) Pray, vezi datele din linkul: https://de.wikipedia.org/wiki/Gy%C3%B6rgy_Pray

²⁹ Vezi *Istoricul Diecezei Latine de Oradea*, în: http://www.varad.org/ro/dieceza/istoricul_diecezei/

„Aici, el a ridicat o catedrală, care a devenit mai târziu, o dată cu stabilirea mormântului său și întărirea cultului său [al Sf. Ladislau I, n.n.], unul dintre cele mai importante locuri de pelerinaj din țară. Nu întâmplător, rămășițele pământești ale celorlaltor membri ai familiei regale au fost depuse în apropierea trupului regelui atât de respectat în cursul Evului Mediu și consacrat sfânt în 1192. Să ne gândim doar la regele Sigismund de Luxemburg (totodată Împărat roman-german), decedat în 1437 și înmormântat, conform ultimei sale dorințe, la Oradea, în apropierea mormântului domnitorului sfânt. În curând, pe teritoriul Diecezei s-a înființat un întreg șir de parohii, care la început s-au extins în județul Bihor, iar în timp, în anumite părți din județele învecinate Békés, Zaránd și Cluj. La Oradea și pe teritoriul Diecezei, în secolul al XII-lea s-au stabilit benedictinii, premonstratensienii și augustinienii, iar în secolul al XIII-lea, franciscanii, dominicanii și paulinii.”

Ibidem.

³⁰ Florin Curta: *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500–1250* p. 266 u.

Karl Lechner: *Die Babenberger: Markgrafen und Herzoge von Österreich 976-1246*. 6., unveränd. Aufl., Seite 63; Verlag Böhlau, Wien.Köln.Weimar, 1996, ISBN 3-205-98569-9

În anul 1241 și Episcopia Oradiei Mari a fost devastată de către hordurile tătarilor – distrugerile imortalizate de către arhidiaconul (vicar regional) și canonicul Rogerius, în memoriile sale *Carmen Miserabile* – dar a reușit să se refacă, și în secolul al XIV-lea avea deja peste 400 de preoți, în peste 300 de parohii, organizate în șase arhidiaconate (vicariate regionale, cu mai multe protoierii): Biharia, Békés, Kalota, Homorog, Kölesér și Szeghalom. Între anii 1466-1776, adică din timpul domniei Regelui Matei Corvin (1458-1490), până la Împărăteasa Maria Theresia (1740-1780) – exepând perioada exilului (1556-1692) – episcopii catolici de Oradea erau și mari și perpetui prefecți ai Comitatului Bihor – *supremus et perpetuus comes* – örökös főispán (ung.).³¹

În anul 1551 moare marele episcop local György Martinuzzi (1535-1551), după care situația diecezei se înrăutățește în mod vădit, în urma avansării protestantismului de confesiune luterană CA, reformată CH și apoi unitariană sau sociniană. Dieta de la Sebeș, din 12 martie 1556 a dispus confiscarea pe seama vistieriei princiare din Alba Iulia a tuturor averilor bisericești și desființarea tuturor capitlurilor catedrale și a mănăstirilor.³² În Oradea a reușit să se mai mențină doar un Capitlu particular, până în anul 1566.³³ Între anii 1566-1692, episcopii romano-catolici de Oradea au avut o situație foarte grea, fiindu-le interzis să rezideze pe teritoriul diecezei, refugiul lor fiind la Târnavia, Trnava (slov.), Nagyszombat (ung.), Tyrnau (germ.), Tyrnavia (lat.) în Slovacia, și pe unde puteau.³⁴ Nici arhiepiscopii de Kalocsa n-au avut o soartă mai bună după anul 1529, când orașul a fost cucerit de către otomani. Între anii 1529-1691, titlul de Arhiepiscop de Kalocsa îl purta un episcop diecezan din cuprinsul Regatului Ungariei. Chiar și după stabilirea iezuiților în Oradea, în anul 1579, n-au putut nici aceștia să salveze religia catolică în dieceză, iar ultimul preot romano-catolic a fost alungat din Oradea, în anul 1606. Catedrala Episcopală din Oradea se ruina și ultimele resturi de ziduri au fost dărâmate în anul 1618, din ordinul principelui Gabriel Bethlen (1613-1629). În anul 1660, Oradea a fost cucerită de otomani, situația menținându-se astfel până în anul 1692. Redresarea Diecezei o vor face episcopii August Benkovich (1681-1702), după revinerea lui în Oradea în anul 1692,³⁵ precum și Emmerich IV. Kardinal e Comitibus Csáky de Körösszeg et Adorján (1702-1732). În 1714 este numit Arhiepiscop de Kalocsa, dar continuă să locuiască și să administreze și Episcopia Oradiei, iar în anul 1717 este creat Cardinal.³⁶ A refuzat să rezideze la Kalocsa, pentru că avea condiții mai proaste, decât la Oradea. Abia Arhiepiscopul Gabriel Patachich (1733-1745) acceptase să se mute la Kalocsa.³⁷

În aceeași perioadă de timp – a episcopilor Benkovich și Csáky – (1692-1732), apare pe teritoriul Episcopiei Catolice de Oradea și problema uniației, în urma acțiunilor de prozelitism, desfășurate de către Episcopul Augustin Benkovich, de urmașii săi, dar și de misiunile organizate de Episcopul Unit Iosif de Camilis, titular de Sevaste, în Cilicia și Vicar Apostolic și vicar ritual al Episcopului Latin de Eger (Agria), pentru Eparhia Muncaciului, Mukachevo, ukr., Munkács, ung. (1689-1706), grec din insula Chios și a vicarului său Isaia de la Careii Mari, fost călugăr la Athos, ucis în anul 1703. Episcopii catolici de Oradea nemaivând credincioși, pentru că aceștia trecuseră la reforma de

Gallus Anonymus: *Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum*, vol. II, cap. 29.

Vezi linkul: https://ro.wikipedia.org/wiki/Coloman_I_al_Ungariei

³¹ Prefect era: Ispán (ung.), comes comitatus (cu toate derivatele: comes parochiae, comes castri, comes provinciae etc.), župan (slovac.), főispán (supremus comes), Іупан sau жыпан (ukr.), mai vezi zupanus, jupanus, alispán (vicecomes, podžupan, slovac.) etc. Vezi: Stephen Werbőczy: *The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary in Three Parts (1517)* (Edited and translated by János M. Bak, Péter Banyó and Martyn Rady with an introductory study by László Péter) (2005). Charles Schlacks, Jr. Publishers. ISBN 1-884445-40-3., p. 450.

³² Dr. Ștefan LUPȘA, *Istoria Bisericească a Românilor Bihoreni*, Oradea, 1935, p. 13 [extras din *Monografia/Almanah a Bihorului*].

³³ Ibidem.

³⁴ Vezi istoricul Diecezei Latine de Oradea, în: http://www.varad.org/ro/dieceza/istoricul_diecezei/

³⁵ Literatură: Bokor József (szerk.). *Benkovich (1), A Pallas nagy lexikona. Arcanum: FolioNET (1893-1897, 1998.)*. ISBN 963 85923 2 X. Hozzáférés ideje: 2016. június 27.

Magyar katolikus lexikon I-XV. Főszerk. Diós István; szerk. Viczián János. Budapest: Szent István Társulat. 1993-2010. Benkovich Ágoston.

³⁶ Luat din: [https://de.wikipedia.org/wiki/Imre_Cs%C3%A1ky_\(Kardinal\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Imre_Cs%C3%A1ky_(Kardinal))

Literatură: Constantin von Wurzbach: *Csáky von Keresztszeg, Emmerich Graf*. In: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 3. Theil. Verlag der typogr.-literar.-artist. Anstalt (L. C. Zamarski, C. Dittmarsch & Comp.), Wien 1858, S. 39-41 (*Digitalisat*).

³⁷ *Geschichte der Erzdiözese Kalocsa-Kecskemét*, în: <https://leveltar.katolikus.hu/de/index.htm?https&&leveltar.katolikus.hu/de/kalocsa-de.htm>

nuanță calvină, încercau să-și refacă numărul pierdut al acestora, prin atragerea românilor ortodocși la Unirea cu Roma.³⁸ În faza de început, după revenirea lui August Benkovich la Oradea, un om cu simț diplomatic foarte subtil, și pentru a-și asigura suita, îi invita pe preoții ortodocși din Oradea și din împrejurimi să participe și să-l însoțească la procesiunile de Corpus Domini, Joia Verde, Úrnapja (ung.), Fronleichnamfest (germ.), prima joie de după *octavul* Rusaliilor (săptămâna a doua), urmată de ospete îmbelșugate și ademenitoare.³⁹ Între anii 1692-1702, Episcopia avea doar două parohii, număr care s-a ridicat la 11, la moartea Episcopului Csáky, în anul 1732. La 1747 erau deja 25 de parohii, continuând să crească la 35, în anul 1776. În anul 1785 erau deja 43 și 52, în anul 1813.⁴⁰

În urma Concordatului dintre Regatul României și Sfântul Scaun, din data de 10 mai 1927, Episcopia de Oradea, a devenit sufragana a Arhiepiscopiei Mitropolii de București.

Între anii 1930-1941 diecezele de Oradea și Satu Mare au fost unificate, situație la care s-a renunțat în anii 1941-1948. Între anii 1948-1982 s-a revenit la forma de unificare a celor două dieceze, fiind separate din nou, în anul 1982.

Actualmente Dieceza Latină de Oradea are 61 de parohii, cu aprox. 64.000 de suflete, organizate în trei arhidiaconate: Catedrală, Crasna, Sălaj; șapte protopopiate: Oradea, Aleșd, Marghita, Săcueni, Tinca, Șimleul Silvaniei, Tășnad. Catedrala Episcopală are hramul *Înălțarea la Cer a Fecioarei Maria* (1752-1780).

c. Episcopia Romano-Catolică de Timișoara

Annuario Pontificio pe anul 1992, [p. 687] sau schematismul pontifical oferă următoarele date, privitoare la Episcopia Latină de Timișoara:

[Timișoara (5 iu. 1930), *Timisoaren(sis)* – sufr. di București.]

Dieceza Catolică de Timișoara, Dioecesis Timisoarensis, Bistum Timișoara (Temeswar, germ.), Temesvári egyházmegye sau Temesvári püspökség (ung.) a fost constituită la 5 iunie 1930, în urma Concordatului dintre Regatul României și Sfântul Scaun, din data de 10 mai 1927, ca sufragana a Arhiepiscopiei Mitropolii de București. Episcopia de Timișoara a evoluat din teritoriul vechii Dieceze de Csanád, Dioecesis Csanadiensis, a Csanádi egyházmegye, Bistum Csanád, fondată în anul 1035,⁴¹ de către Regele Ștefan I cel Sfânt. Primul episcop al acestei Dieceze a fost Sf. Gerard, St. Gerardus, Szent Gellért püspök (ung.), Gerhard von Csanád (germ.), adică lombardo-venețianul *Giorgio di Sagredo* sau *Gerhard Sagredo* (1035-1046).⁴² Cenadul, nu este altceva decât vechea Morisena, Urbs Morisena, Civitas Morisena, situat la granița României cu Ungaria, distrus de tătari în anul 1241. Orașul datează însă din antichitate și în anul 450 a fost distrus de hunii lui Attila, refăcându-se ulterior.⁴³ Localitățile învecinate Morisenei (Cenad) sunt: Makó (Macău, rom; Makowa, germ.), Apátfalva [Ungaria], Beba Veche, Sănnicolaul Mare, Dudeștii Vechi, Nădlac, Igrîș, Saravale [România]. Localitatea Cenad, vechea Morisena este situată între râul Mureș și Aranka, la granița cu Ungaria. Între anii 1000 și 1030 la Morisena rezida Ducele Achtum alias Ohtum alias Achtwin al părților bănățene. În anul 1015, Regele Ștefan I cel Sfânt l-a adus pe preotul benedictin Giorgio di

³⁸ Ștefan LUPȘA, *Istoria Bisericească a Românilor Bihoreni...*, Op. cit., p. 31-35 u.

³⁹ Ștefan LUPȘA, *Istoria Bisericească a Românilor Bihoreni...*, Op. cit., p. 31-35 u.

⁴⁰ Vezi *Istoricul Diecezei Romano-Catolice de Oradea*, în: http://www.varad.org/ro/dieceza/istoricul_diecezei/

⁴¹ Compară cu: https://en.wikipedia.org/wiki/Gerard_of_Csan%C3%A1d

⁴² Szegfű, László (1994). „Gellért, Szent [St Gerard]”. In *Kristó, Gyula; Engel, Pál; Makk, Ferenc* (eds.). *Korai magyar történeti lexikon* (9–14. század) [=Encyclopedia of the Early Hungarian History (9th–14th centuries)] (in Hungarian). Akadémiai Kiadó. p. 231. ISBN 963-05-6722-9.

Thomas, Sarah Fawcett (1995). *Butler's Lives of the Saints: September*, New Full Edition. Burns & Oates, The Liturgical Press. ISBN 0-86012-258-1.

Thoroczkay, Gábor (2001). „The Dioceses and Bishops of Saint Stephen”. In *Zsoldos, Attila* (ed.). *Saint Stephen and His Country: A Newborn Kingdom in Central Europe – Hungary*. Lucidus Kiadó. pp. 49–68. ISBN 963-86163-9-3.

Turcuș, Șerban (2006). *Saint Gerard of Cenad: The Destiny of a Venetian around the Year One Thousand*. Romanian Cultural Institute, Center for Transylvanian Studies. ISBN 978-973-7784-10-0.

⁴³ *Cenad*, în: <https://de.wikipedia.org/wiki/Cenad>

Gerhard Seewann: *Geschichte der Deutschen in Ungarn*, Band 2 1860 bis 2006, Herder-Institut, Marburg 2012.

Sagredo sau Gerhard Sagredo, adică pe Sf. Gerard (hirotonit ieromonah în anul 1004), din Veneția, să se ocupe de încreștinarea ungarilor și de organizarea Bisericii Latine, din Regatul Ungariei.⁴⁴

În anul 1028, Ștefan I cel Sfânt i-a dăruit Urbs Morisena lui Chanadinus, fost colaborator și comandant de oaste al ducelui Banatului Ohtum, Achtum sau Achtwin, ca recompensă pentru trădarea și trecerea de partea oștirii regale ungurești, fapt care a dus la învingerea și uciderea lui Ohtum, în anul 1030. Ducele Ohtum rezida în Morisena, unde era și Castelul militar *Castrum iuxta Morisium* și unde a construit Mănăstirea ortodoxă Sf. Ioan Botezătorul, cu binecuvântarea grecilor (probabil de la Ohrida!), aflăm din „vita” sau lucrarea despre primul Episcop de Csanád, Sf. Gerard: *Vita Sancti Gerhardi*.⁴⁵ Prețul trădării a fost că Chanadinus a devenit el cărmuitorul ținutului stăpânit de Ohtum, schimbând și numele orașului de reședință ducală, din Morisena, în Cianadina sau Csanád, mai târziu Nagycsanád (ung.), Tschanad (germ.), Ченад, Čanad (sârb.).

La Morisena, arheologii maghiari au descoperit în anul 1868 urmele unei basilici paleocreștine, din sec. IV-VI, cu un baptisteriu și două cripte.⁴⁶ Basilica a fost construită din cărămidă arsă romană și din piatră cioplită.⁴⁷ Cât de importantă era Morisena (devenită Cenad, *Csanád*, în 1028) se vede și din faptul că Regele Ștefan I cel Sfânt a fondat acolo Episcopia de Cenad, și pentru a se șterge urmele vechilor tradiții bisericești răsăritene ale episcopilor ortodocși și al sistemelor lor de jurisdicție canonică bizantină și de stăpânire politică a formațiunilor feudale românești, anterioare învingerii și uciderii lui Ohtum. Orașul Csanád (Cenad-Morisena) a devenit din 1030 și centrul sau capitala Comitatului cu același nume: Csanád. Începând cu anul 1135, Dieceza de Csanád a stat tot timpul sub ascultarea Mitropolitului de Kalocsa, ca sufragana a acestei Arhiepiscopii.

Annuario Pontificio pe anul 1992, [p. 665] sau schematismul pontifical oferă următoarele date, privitoare la Episcopia Latină de Csanád:

[Szeged-Csanád (a. 1035 col nome di Csanád; tr. La sede a Szeged 19 giu. 1931; mut. n. 5 ag 1982), *Szegedien(sis)* – *Csanadien(sis)* – sufr. di Kalocsa]

Ziua hirotoniei de episcop a Sf. Gerard, în anul 1035, marchează și începuturile Episcopiei de Csanád.⁴⁸ Sf. Gerard a deschis în Cenad o prestigioasă școală pe lângă Catedrala Episcopală – *Domschule* – la care au învățat și tineri din Bohemia, Polonia și Germania. Primii profesori au fost canonicii Capitlului Catedral. A mai contribuit esențial și la convertirea păgânilor din Regatul Ungariei și din Transilvania, fapt care i-a adus în cele din urmă și moartea de martir, pe Gellért-hegy, Mons Sancti Gerardi, Gellértberg (germ.), la Buda, în data de 24 septembrie 1046, împreună cu alți doi episcopi: Buldus și Bystrík.⁴⁹ Sf. Gerard, ca *Doctor decretorum* și *Magister sacrae theologiae*, contează și ca un important cărturar și scriitor bisericesc. Șapte ani a lucrat la o documentație privind comentariile biblice, conform lucrării sale *Deliberatio*, primul comentariu biblic din Ungaria:⁵⁰ Vicesitudinea veacurilor a făcut ca doar o singură lucrare să ni se păstreze până în prezent. Opera poartă titlul *Deliberatio Gerardi Morisenae Aecclesiae Episcopi Hymnum Trium*

⁴⁴ Elke Hoffmann, Peter-Dietmar Leber und Walter Wolf: *Das Banat und die Banater Schwaben*. Band 5. *Städte und Dörfer*, Mediengruppe Universal Grafische Betriebe München, München 2011, ISBN 3-922979-63-7.

Panoptic al comunelor banatene din perspectiva pedologica, Dorin Țărău und Marcel Luca. Editura Marineasa, Timișoara, 2002.

Heimatblatt Tschanad Tschanader quer durch Raum und Zeit, 2007.

Gheorghe Cotoșman: *Monografia Cenadului*, 1935.

⁴⁵ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, vol. I, București, 1991, EIBMO, p. 222-223.

Textul latin, cu traducerea în românește a *Vitei Sf. Gerrard*, în cele două versiuni, *Legenda maior* și *Legenda minor*, este reprodusă în colecția de documente a lui I. D. SUCIU și Radu CONSTANTINESCU, *Documente privitoare la istoria Banatului*, Precuvântare de Nicolae Mitropolitul Banatului, Editura Mitropoliei Banatului, doc. nr. 4 și 5, p. 22-63.

⁴⁶ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române...*, Op. cit., Vol. I, p. 180.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Koloman Juhász und Adam Schicht: *Das Bistum Timișoara–Temeswar. Vergangenheit und Gegenwart*, Timișoara, 1934, passim.

⁴⁹ *Erster Märtyrer Ungarns*, Professor Rudolf Grulich über den heiligen Gerhard (Gellert), în: <https://web.archive.org/web/20140818034423/http://www.kirche-in-not.de/kirchengeschichte/2014/06-16-heiliger-gerhard-ungarischer-heiliger-und-patron-der-donauschwaben>

⁵⁰ Vezi datele din: *Ökumenisches Heiligenlexikon*, Gerhard Sagredo (italienisch Gerardo), (ungarisch: Gellért) von Csanád; Gedenktag katholisch: 24. September 1046; Übertragung der Gebeine in den Dom von Csanád: 24. Februar 1053, heiliggesprochen 1083, zusammen mit Stephan I. von Ungarn und dessen Sohn Emmerich von Ungarn [ediția online].

Puerorum ad Isingrimum Liberalem si se află în fondurile Bibliotecii Naționale din München, purtând semnatura CLM 6211.⁵¹

În urma războaielor cu otomanii, reședința și catedrala din Cenad-Morisena, împreună cu întregul oraș au fost distruse, episcopii de acolo fiind obligați să rezideze la Szeged și pe unde au putut. În anul 1733, Împăratul Carol VI a mutat sediul Episcopiei de Csanád la Timișoara, unde în anul 1736 s-a pus piatra de temelie, pentru construirea actualei Catedrale Episcopale baroce Sf. Gheorghe, fiind terminată în anul 1774. În anul 1737 se mută și episcopul catolic la Timișoara, unde, în prima fază a locuit în chirie sau în spitalul Militar (1758-1780). Abia în anul 1780 a reușit Episcopul Emmerich Christovich de Csanád (1777-1798) să cumpere actualul Palat episcopal baroc, în care funcționa înainte *Oficiul de sare*.⁵²

Situația *Diecezei de Csanád* s-a schimbat radical după anul 1918, adică după unirea Transilvaniei cu România. În aceste condiții, teritoriul Diecezei de Csanád s-a divizat în trei părți: 33 de parohii și orașul Szeged au rămas în *Ungaria*; 64 de parohii au intrat în componența *Regatului Sârbilor, croaților și slovenilor*, cu centrul la Becicherecul Mare (azi Zrenjanin); cea mai mare parte din teritoriul Diecezei de Csanád a revenit *Regatului României*, cu 163 de parohii și cu orașul de reședință Timișoara.

1

2

3

1. Ruinele Catedralei Episcopale a Sf. Gerard, din Morisena, Cenad, Csanád (ung.), Tschanad (germ.), sec. XI, după anul 1030, în care a fost păstrat sarcofagul Sf. Gerard.⁵³

2. Sarcofagul zis al Sf. Gerard, cioplit în piatră, din actuala biserică parohială romano-catolică, din Urbs Morisena, Maroschburg (germ.), Cenad, Csanád (ung.), Tschanad (germ.). Din anul 2000, sarcofagul Sf. Gerard este folosit ca altar principal, în actuala biserică romano-catolică, din Cenad-Morisena. Sfintele lui moaște au fost duse la Buda, cu prilejul canonizării, din anul 1083 și depuse pe Muntele Sfântului Gerard, Gellért-hegy (ung.).

Istoricul I. D. SUCIU consideră în mod indirect că sarcofagul din Cenad ar fi mai vechi decât epoca de ședere a Sf. Gerard în Morisena, pentru că are o cruce de motiv grecesc și ar fi fost făcut de călugării greci de acolo sau prin dispoziția acestora:

Pe lângă circulația monedelor avem și alte urme ale ortodoxiei bizantine în Banat. Sarcofagul cu cruce de la Cenad n-a fost studiat de arheologii români dar arheologul Henszlmán Imre ne relatează că pe sarcofagul de la Cenad „vedem o cruce în stil bizantin, care a fost făcută de călugării greci în stilul patriei patronului lor.”⁵⁴

N-a fost stabilită cu precizie nici originea sarcofagului [de la Cenad, n.n.] de piatră. Unii susțin că e paleocreștin, alții că ar fi bizantin.⁵⁵

3. Actuala biserică parohială romano-catolică din Cenad-Morisena, construită în anul 1879, cu elemente de stil neogotice și renascentiste, în care se află sarcofagul – zis – al Sf. Gerard.

⁵¹ EPISCOPIA ROMANO-CATOLICĂ DE TIMISOARA – *Date istorice* – în: http://www.banaterre.eu/romana/biblioteca_banat/articole/Nota%20Istoric%20Tabelar.pdf

⁵² *Palatul episcopal romano catolic, Timișoara*, în: <http://www.encyclopediavirtuala.ro/monument.php?id=206>

Temeswarer Dom, în: https://de.wikipedia.org/wiki/Temeswarer_Dom

⁵³ Cele trei imagini le-am preluat din albumul online: http://sankt-gerhard-werk.de/Gerhardswerk/Hl_Gerhard_files/Gerhard.pdf

Der Heilige Gerhard, Sein Kult, Vortrag von Hans Vastag.

⁵⁴ I. D. SUCIU, *Monografia Mitropoliei Banatului, Precuvântare de Nicolae Mitropolitul Banatului*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1977, p. 42.

Henszlmán Imre, *Archaeológiai Kirándulás Csanádra*, (Excursie arheologică la Cenad), „Arheológiai Közlemények”, Pest, 1871, VIII. Kotet. Versiunea română: Prot Ioan Geția, *Vechi rămășițe bisericești în Banat*, în *Mitropolia Banatului*, 1965, nr. 4-6, p. 407-419.

⁵⁵ I. D. SUCIU, *Monografia Mitropoliei Banatului...*, Op. cit., p. 27.

Nunțiatuara Apostolică din București intervine și la 17 februarie 1923, organizează teritoriul *Diecezei de Csanád*, din România, într-o *Administratură Apostolică*, cu sediul în vechea reședință episcopală din Timișoara, iar conducerea fiindu-i încredințată canonicului Dr. Augustin Pacha. După aceste evenimente, tot în anul 1923, Episcopul diecezan de Csanád, Dr. Julius Glattfelder (1911-1943) a fost expulzat de către autoritățile românești, fiind obligat să părăsească Timișoara și România, în data de 23 martie 1923. Unul dintre motivele expulzării a fost și criticarea reformei agrare, promovată de Regele Ferdinand I, după încheierea primului război mondial. La data de 5 iunie 1930, Papa Pius XI (1922-1939) a ridicat Administratură Apostolică de Timișoara la rangul de Episcopie, constituindu-se astfel Episcopia Romano-Catolică de Timișoara, *Dioecesis Timisoarensis*, *Temesvári Egyházmegye* (ung.), *Bistum Temeswar* (germ.), ca sufragana a Mitropoliei de București. Primul ei titular a devenit fostul administrator apostolic, Dr. Augustin Pacha (1930-).⁵⁶ Din Szeged, Episcopul Dr. Julius Glattfelder va continua să-și păstorească credincioșii din cele 33 de parohii, rămase în Ungaria, până la 30 august 1943, când a decedat.⁵⁷ Din teritoriul celor 33 de parohii, Papa Ioan Paul II a înființat în anul 1982 Episcopia de Szeged-Csanád, *Dioecesis Szegediensis-Csanadiensis*, *Szeged-Csanádi egyházmegye* (ung.), *Diözese Szegedin-Tschanad* (germ.) Cele 64 de parohii, din Serbia au format noua Dieceză de Zrenjanin, fondată tot de Papa Ioan Paul II în anul 1988, ca sufragana a Arhiepiscopiei de Belgrad: *Зрењанинска бискупија* (serb.) *Dioecesis Zrenianensis*, *Zrenjaninska biskupija* (croat.), *Nagybecskerekéi egyházmegye* (ung.), *Bistum Zrenjanin* (germ.). Vaticanul a folosit aceeași procedură, cu parohiile rămase în Serbia, pe care a aplicat-o și la Timișoara, prin înființarea la 10 februarie 1923 a unei *Administraturi Apostolice pentru Banatul Iugoslav*, al cărei prim administrator a devenit călugărul franciscan croat Rafael Rodić (1923-1936). Din cele 64 de parohii, existente în anul 1918, au mai rămas 40 și din cele opt protopopiate, astăzi mai există patru.⁵⁸

Catedrala Episcopală din Timișoara sau Domul din Timișoara are hramul *Sf. Gheorghe* și a fost construit între anii 1736-1774, însă în două etape: 1736-1751 și 1751-1774.⁵⁹

B. Episcopia de Eger, fondată înainte de anul 1009, din anul 1804 Arhiepiscopie

Annuario Pontificio pe anul 1992, [p. 215] sau schematismul pontifical oferă următoarele date, privitoare la Episcopia Latină de Eger:

[Eger (sec. 10; Metr. 9 ag. 1804), *Agrien(sis)* – *Ord. d'app.*: Esztergom.]

Ca Episcopie, Agria sau Eger a fost fondată în secolul al X-lea.⁶⁰ În data de 9 august 1804 a fost ridicată la rangul de Arhiepiscopie, cu drept mitropolitan, având următoarele episcopii sufragane: *Spišská* sau *Spišská diecéza*, *Spiš*, *Zips* (germ.), *Slovacia*; *Rožňava* sau *Rožňavská diecéza*, *Rosenau* (germ.), *Slovacia*; *Košice* sau *Košická diecéza*, *Kaschau* (germ.), *Slovacia*; *Satu Mare*, *Dioecesis Satmariensis*, *Szatmári Egyházmegye*, *Bistum Sathmar* (germ.), *România*. Din anul 1993, Arhiepiscopia de Eger are două dieceze sufragane: *Vác*, fondată în sec. XII [*Vacien(sis)*] și *Debrecen-Nyíregyháza*, fondată în anul 1993.

⁵⁶ EPISCOPIA ROMANO-CATOLICĂ DE TIMISOARA – *Date istorice* – în: http://www.banaterro.eu/romana/biblioteca_banat/articole/Nota%20Istorica%20Tabelar.pdf

⁵⁷ István Zombori (Hrsg.): *Igazságot szeretettel Glattfelder Gyula élete és munkássága*. (Wahrheit mit Liebe. Leben und Werk des Gyula Glattfelder.) *Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség / Katolikus Értelmiségi Szövetség*, Budapest / Szeged 1995, 203 S.

Koloman Juhász, Adam Schicht: *Das Bistum Timișoara-Temeswar. Vergangenheit und Gegenwart*. Timișoara 1934, ISBN 3-922046-76-2.

Anton Peter Petri: *Biographisches Lexikon des Banater Deutschtums*. Marquartstein 1992, ISBN 3-922046-76-2.

⁵⁸ Bistum Zrenjanin, în: https://de.wikipedia.org/wiki/Bistum_Zrenjanin

⁵⁹ Stanciu, Ioan – *Ample lucrări de restaurare pentru o capodoperă a arhitecturii baroce*, în: *Agenda*, Timișoara, nr. 16 / 19 aprilie 2003.

⁶⁰ Vezi linkul: https://de.wikipedia.org/wiki/Erzbistum_Eger

Episcopia Romano-Catolică de Satu Mare

Annuario Pontificio pe anul 1992, [p. 630] sau schematismul pontifical oferă următoarele date, privitoare la Episcopia Latină de Satu Mare:

[Satu Mare, Szatmár (12 ag. 1804; un. a Oradea Mare, Gran Varadino, Nagyvárad dei Latini 5 giu. 1930; separ. 28 giu. 1941; nuovamente un. 9 apr. 1948; nuovamente separ. 18 ott. 1982), *Satmarien(sis)* – sufr. di București.]

Dioecesis Satmariensis, Szatmári Egyházmegye (ung.), Bistum Sathmar (germ.), a fost fondată de către Împăratul Francisc I (1792-1835, între anii 1792-1804 ca Francisc II) în data de 23 martie 1804 și confirmată de Papa Pius VII, prin Bulla *Super universas orbis terrarum Ecclesias*, din 9 august 1804.⁶¹ Teritoriul Diecezei de Satu Mare se extindea în anul 1804 peste comitatele Satu Mare, Ugocea, Maramureș, Ung, Bereg, precum și peste câteva comunități din comitatul Szabolcs. După 1918, teritoriul ei de jurisdicție s-a restrâns asupra județelor Satu Mare, Maramureș, cu 44 de parohii, 80 de preoți și 80.000 de suflete; 44 de parohii cu 70 de preoți și 75.000 de enoriași au fost conectați în Cehoslovacia; 14 parohii cu 16 preoți și 13.000 suflete au rămas în Ungaria Trianonică.⁶²

În urma Concordatului dintre Regatul României și Sfântul Scaun, din data de 10 mai 1927, Episcopia de Satu Mare, cu cele 44 de parohii, a devenit sufragana a Arhiepiscopiei Mitropolii de București.⁶³ Actualmente Dieceza are 58 de parohii, cu 60 filii și 60 000 de suflete, organizate în șapte decanate sau protopopiate: Satu Mare, Ugocea, Ardud, Carei I, Carei II, Baia Mare, Sighetul Marmăției. Catedrala Episcopală din Satu Mare are hramul *Înălțarea Domnului*, construită între anii 1830-1837, utilizând părți din vechea catedrală, construită în anul 1786.⁶⁴

2. Episcopiile Unite de rit bizantin din Transilvania

Arhiepiscopia de Gran [Esztergom (Strigoniu)], fondată în anul 1000/1001

Annuario Pontificio pe anul 1992, [p. 222] sau schematismul pontifical oferă următoarele date, privitoare la Arhiepiscopia de Esztergom

[Esztergom (sec. 10), *Strigonien(sis)* – Metr.– Ord. d'app.: Győr]

Ștefan I cel Sfânt a fondat Arhiepiscopia de Gran (Esztergom, Strigoniu) înainte de anul 1000, pentru a putea coordona celelalte episcopii catolice și întreaga viață bisericească din Regatul Ungariei.⁶⁵ Primii arhiepiscopi au fost: Dominicus, menționat în⁶⁶ 1001/2; Sebastian prin 1005,

⁶¹ Vezi: *A Szatmári Egyházmegye rövid története*, din data: 2010. 02. 24., de către *Szatmári Római Katolikus Püspökség*, Episcopia Romano-Catolică, Str. 1 Decembrie 1918. Nr. 2. Satu Mare, în: <https://web.archive.org/web/20100409084011/http://www.szatmariegyhazmegye.ro/url/Az-egyhazmegye-tortenete>

Mai vezi și: <http://lexikon.katolikus.hu/E/egri%20ersekseg.html>

Literatură privind istoria Episcopiei Romano-Catolice de Satu Mare:

Bura László – Muhi Sándor: *Arcképek a Szatmárnémeti római katolikus egyházmegyéből*, Római Katolikus Püspökség, Szatmárnémeti, 1998 (a nagyváradi Kolbe Kiadó nyomdája).

Bura László – et al: *Szatmárnémeti kialakulása és fejlődése műemlékei tükrében*, Identitas Alapítvány, Szatmárnémeti, 2002.
Muhi Sándor: *Szatmárnémeti római katolikus templomai (Murvai György fényképeivel)*, Szatmári Római Katolikus Püspökség, 2000.

Muhi Sándor: *Szatmárnémeti (Városismertető)*, Szatmárnémeti, 2001 (készült: a zilahi Color-Print-Zilah nyomdában).

⁶² Vezi: *Scurt istoric al diecezei Satu Mare*, în: <https://www.szatmariegyhazmegye.ro/ro/istoria-diecezei/>

⁶³ Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Bistum_Satu_Mare

⁶⁴ Luat din: [https://it.wikipedia.org/wiki/Cattedrale_dell%27Ascensione_di_Nostro_Signore_\(Satu_Mare\)](https://it.wikipedia.org/wiki/Cattedrale_dell%27Ascensione_di_Nostro_Signore_(Satu_Mare))

⁶⁵ Literatură privitoare la Arhiepiscopia de Esztergom:

Acsády Ignác 1894: *Az esztergomi érsekség jövedelmei, 1581-84*. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle I/1, 35-36.

Vojtech Bucko 1939: *Reformné hnutie v arcibiskupstve ostrihomskom do r. 1564*. Bratislava.

Kosztá László 1991: *Az esztergomi és a kalocsai érsekség viszonya a 13. század elején*. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 3, 73-88.

Romhányi, B.: *Korai egyházak az esztergomi érsekség területén*.

Szamota István 1891: *Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten 1054-1717*. Budapest, 504.

⁶⁶ https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Erbischof_von_Esztergom

Anastasius (1007-1026); Benedict, prin 1046. Arhiepiscopii de Gran erau de la bun început și Primați ai Bisericii Catolice din Regatul Ungariei. Pe lângă aceasta, din anul 1394, arhiepiscopii de Gran (Esztergom/Strigoniū) au și titlul de *legatus natus* sau „legați născuți”, la fel ca și arhiepiscopii de Gniezno (Polonia), de Salzburg (Austria), de Köln (Germania) și de Praga (Cehia), având dreptul să poarte pe teritoriul arhidiecezei lor „porfira de legați” sau *reverenda de purpură*, îmbrăcăminte mult mai veche, chiar decât purpura cardinalilor.⁶⁷ *Burgul regesc* din orașul Esztergom, unde se află catedrala, reședința Arhiepiscopală și Primațială, împreună cu Capitlul, Regele Béla IV al Ungariei (1235-1270) l-a dăruit Arhiepiscopilor de acolo, în anul 1249.⁶⁸ Arhiepiscopii de Gran îi încoronau pe regii Ungariei, care i-au urmat lui Ștefan I, aveau funcția de Mare Comiți de Esztergom, Arhicancelari ai Regatului și membri ai Consiliului Regal Locotenențial al Tablei Septemvirale.⁶⁹ Între anii 1270-1881, arhiepiscopii de Gran erau și *supremus et perpetuus comes* de Esztergom – örökös főispán (ung.).⁷⁰

În acest context, este de înțeles că teritoriul Arhidiecezei de Gran era imens și că exista tendința multor parohii și mănăstiri catolice din afara acesteia, să se pună sub protecția acestei arhiepiscopii, prin a fi încorporate ca și *exempte*, sau afiliate⁷¹ în cadrul acestei instituții, similar statutului de „stavropigie”, din sistemul canonic bizantin. Arhiepiscopia de Gran avea astfel de mănăstiri și parohii exempte pe tot teritoriul Regatului Ungariei, de la Buda și până la Sibiu, cum ar fi *Prepozitura* catolică a sașilor din Sibiu, *Conventul* de la Mănăștur, Cluj-Napoca etc.⁷² În Transilvania, după anul

⁶⁷ https://de.wikipedia.org/wiki/Erzbistum_Esztergom-Budapest

⁶⁸ <https://leveltar.katolikus.hu/de/index.htm?https&&leveltar.katolikus.hu/de/esztergom-de.htm>

⁶⁹ Dr. Friedrich Wilhelm Schubert [ord. Prof. der Geschichte und Staatskunde an der Universität zu Königsberg], *Handbuch der Staatskunde des Kaiserthums Oesterreich*, Königsberg, 1842, Im Verlag der Gebrüder Bornträger, p. 325 și passim.

⁷⁰ Vezi linkul: https://en.wikipedia.org/wiki/Perpetual_count

Privitor la arhontologie în Regatul Ungariei, vezi:

(in Hungarian) Engel, Pál (1996). *Magyarország világi archontológiája, 1301–1457*, I. („Secular Archontology of Hungary, 1301–1457, Volume I”). História, MTA Történettudományi Intézete. Budapest. ISBN 963-8312-44-0.

Engel, Pál (2001). *The Realm of St Stephen: A History of Medieval Hungary, 895–1526*. I.B. Tauris Publishers. ISBN 1-86064-061-3.

(in Hungarian and German) Fallenbüchl, Zoltán (1994). *Magyarország főispánjai, 1526–1848* („Lord-Lieutenants of Counties in Hungary, 1526–1848”). Argumentum Kiadó. ISBN 963-7719-81-4.

(in Hungarian) Nemes, Lajos (1989). Entry örökös főispán in: Bán, Péter; *Magyar történelmi fogalomtár*, I. kötet: L–Zs [=Thesaurus of Terms of Hungarian History, Volume I: L–Zs]. Gondolat. ISBN 963-282-204-8.

Rady, Martyn (2000). *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*. Palgrave (in association with School of Slavonic and East European Studies, University College London). ISBN 0-333-80085-0.

Sedlar, Jean W. (1994). *East Central Europe in the Middle Ages, 1000–1500*. University of Washington Press. ISBN 0-295-97290-4.

(in Hungarian) Zsoldos, Attila (2011). *Magyarország világi archontológiája, 1000–1301* („Secular Archontology of Hungary, 1000–1301”). História, MTA Történettudományi Intézete. Budapest. ISBN 978-963-9627-38-3.

⁷¹ Adică mănăstiri și parohii catolice scoase de sub jurisdicția canonică a episcopilor locali, situație canonică similară statutului de *stavropighie*, din Biserica Ortodoxă.

⁷² Literatură privind trecutul Arhiepiscopiei de Gran:

Az esztergomi káptalan fekvő és egyéb birtokaira vonatkozó okmányok tára, Pest, 1871.

Monumenta Ecclesiae Strigoniensis, Tomus I: 979–1273, s. a. rend. Knauz Nándor, Strigoni, 1874; Tomus II: 1273–1321, s. a. rend. Knauz Nándor, Strigoni, 1882; Tomus III: 1321–1349, s. a. rend. Dedek Crescens Lajos, Strigoni, 1924; Tomus IV: 1350–1358, s. a. rend. Dreska Gábor, Érszegi Géza, Hegedűs András, Neumann Tibor, Szovák Kornél, Tringli István, Strigoni–Budapestini, 1999.

Borovi József, *Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása: A besztercebányai-rozsnyói-szepesi püspökségek alapítása 1776-ban*, Bp., 2000 (METEM könyvek, 25).

Meszlényi Antal, *Az esztergomi főegyházmegye a reformkor elején*, in *Katolikus Szemle* 46(1932), I. félév, 3-20, 109-119.

Zakar Péter, „*Hazám sorsa az én sorsom*”: *Az Esztergomi Érsekség 1848/49-ben*, Szeged, 2003.

Az Esztergomi Főegyházmegye névtára és évkönyve 1982 / Schematismus statusque Archidioecesis Strigoniensis anno Domini MCMLXXXII, Esztergom, 1982.

Schmitt Nicolaus SJ, *Archi-episcopi Strigonienses compendio dati*, I-II, Tyrnaviae, 1758.

Meszlényi Zoltán, *A magyar hercegprímások arcképsorozata (1707–1945)*, Bp., 1970.

Esztergomi érsekek 1001–2003, szerk. Beke Margit, Bp., 2003.

Kollányi Ferenc, *Esztergomi kanonokok 1100–1900*, Esztergom, 1900.

Beke Margit, *Esztergomi kanonokok, 1900–1985*, München, 1989 (Dissertationes Hungaricae ex historia ecclesiae, 10).

Necrologium sacerdotum archi-dioecesis Strigoniensis ab anno 1737–1889, Strigoni, 1899.

Némethy Ludovicus, *Serles parochiarum et parochorum Archi-dioecesis Strigoniensis ab antiquissimis temporibus usque annum MDCCCXCIV*, Strigoni, 1894.

Zelliger Alajos, Egyházi írók csarnoka: *Esztergom főegyházmegyei papság irodalmi munkássága: Bio-bibliographiai gyűjtemény*, Nagyszombat, 1893.

1556, toate aceste structuri bisericești *exempte* au fost desființate și prin decizie de Dietă, li s-au confiscat averile.

Actualmente, Arhiepiscopia Primațială de Esztergom-Budapesta [înainte Gran] are două dieceze sufragane: Győr Raab (germ.), Dioecesis Iaurinensis și Székesfehérvár, Stuhlweißenburg (germ.), Dioecesis Albae Regalensis. Catedrala din Esztergom, construită între anii 1001-1869, are două hramuri, *Înălțarea la Cer a Maicii Domnului* și *Sf. Arhiepiscop Adalbert* de Praga și este numită *Caput, mater et magistra ecclesiarum hungariae*, titlu preluat după cel atribuit Basilicii Maior, Santissimo Salvatore e Santi Giovanni Battista ed Evangelista, din Roma (c. 315), lipită de Palatul Lateran: „*Sacrosancta Lateranensis ecclesia omnium urbis et orbis ecclesiarum mater et caput*”, fiind Catedrala canonică a Patriarhilor Romei Vechi și a Diecezei de Roma (ziua târnosirii este 9 nov.).⁷³ (Con)Catedrala Arhiepiscopală din Budapesta (1905) are hramul *Sf. Ștefan, Regele Ungariei*.⁷⁴

a. Mitropolia Alba Iuliei,⁷⁵ între anii 1701-1853, Episcopie Unită, sufragana a Mitropoliei de Esztergom⁷⁶

Papa recunoaște această Episcopie abia la 3 febr. 1721, prin Bulla *Ratione congruit*, dar cu titlul de *Făgăraș*, nu de *Alba Iulia*. Prin Bulla *Ecclesiam Christi*, din 26 nov. 1853, Papa, la cererea Împăratului Francisc Iosif I, ridică Episcopia Făgărașului la rangul de Arhiepiscopie și Mitropolie, cu titlul de *Alba Iulia și Făgăraș*, constituindu-se astfel *Provincia Mitropolitană Română Unită*, cu trei eparhii sufragane: Oradea (1777) și alte două noi, la Gherla, cf. Bullei *Ad Apostolicam Sedem*, din 26 nov. 1853 și la Lugoj, cf. Bullei *Ad Apostolicum Ministerium*, din 26 nov. 1853. Mitropolitul rezida în

Beke Margit, *Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papsága, 1892–2006*, Budapest, 2008.

A katolikus Budapest, I-II: *Általános történeti szempontok, plébániák, szerk.* Beke Margit, Budapest, 2013.

⁷³ Literatură:

Peter C. Claussen und Darko Senekovic: *S. Giovanni in Laterano. Mit einem Beitrag von Darko Senekovic über S. Giovanni in Fonte* (Corpus cosmatorum II, 2). Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2008, ISBN 3-515-09073-8.

Walter Buchowiecki: *Handbuch der Kirchen Roms*. 3 Bände, Wien 1967–1974.

Roberta Vicchi: *Die Patriarchalbasiliken Roms*, Scala, Antella (Florenz), 1999.

Johannes Baptist von Toth: *Die Kathedrale des Papstes*. Herder Verlag, Freiburg-Roma-Wien 1966.

⁷⁴ Literatură:

Budapest lexikon II. (L–Z). Főszerk. Berza László. 2., bőv. kiad. Budapest: Akadémiai. 1993. 444. o. ISBN 963-05-6411-4

Farkas Attila: *Budapest – Szent István-bazilika*, Budapest: Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület. 1999

Basics Beatrix – Kalmár Lajos: *A 100 éves Szent István-bazilika*, Pécs: Alexandra. 2006

⁷⁵ Pentru istoria episcopilor unite din Transilvania vezi lucrările:

1. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, vol. 1-3: vol. I, 1991, 667 p., vol. II, 1994, 679 p., vol. III, 1994, 606 p. + hărți și il., București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR.

2. Mircea PĂCURARIU, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, [extras din rev. BOR, XCIII, 1975, nr. 3-4, p. 322-355, EIBMO], Buc., 1975, 36 p. [p. 34-36, pentru episcopii și mitropoliții uniți].

3. *Biserica Română Unită*. Două sute cinci zecede ani de istorie. Cu 40 ilustrații înafară de text, Madrid, 1952, 417 p. [de un grup de colaboratori: Msgr. Aloisie L. Tăutu, Pamfil Cârnațiu, Carol Capros, Flaviu Popan, Octavian Bârlea, Alexandru Mircea, Mircea Todericiu].

4. Ioan PLOSCARU, *Scurtă istorie a Bisericii Române*, SigNata, Timișoara, 1994, 117 p.

5. Zenovie PĂCLIȘANU, *Istoria Creștinismului antic, de...*, Cu aprobarea mai marilor bisericești, Oradea, 1937, 357 p.

6. Vezi și *șematismele diecezeane* de la Blaj, Oradea, Gherla și Lugoj.

7. Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români*, Univers Enciclopedic, București, 1996, 501 p.

8. Mircea PĂCURARIU, *Geschichte der Rumänischen Orthodoxen Kirche (Oikonomia. Quellen und Studien zur orthodoxen Theologie 33)*. Erlangen 1994,

9. Nicolaus NILLES S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani*, Maximam partem nunc primum ex variis tabulariis, Romanis, Austriacis, Hungaricis, Transilvanis, Croaticis, Societatis Jesu aliisque fontibus accessu difficilibus erutae, a Nicolao Nilles S.J., Patrocinatoribus Almis Hungarica et Rumena literarum Academiis editae, vol. I et II, Typis et sumptibus Feliciani Rauch, Oeniponte (Innsbruck), 1885 [=Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis, pars III, addititia. „De Ecclesia Rumenorum, Ruthenorum, Serborum et Armenorum sub sacra Hungariae corona”, Innsbruck, 1885]: partea, privitoare la Biserica Română Unită se află expusă în ambele volume: în vol. I, Liber III: De historia ecclesiae Rumenorum cum Sede Apostolica unitae, p. 398-495; vol. II. P. 497-697.

⁷⁶ Octavian BÂRLEA, *Die Union der Rumänen*, (Siebtes Kapitel), p. 132-180, în volumul: *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit von Octavian BÂRLEA, Josef GILL, Michael LACKO, Verlag Karl Alber Freiburg/München, 1963, 452 p. [Orbis Academicus, Problemgeschichten der Wissenschaft in Dokumenten und Darstellungen, Im Verein mit W. Britzelmayr, R. Scherer, H. Schimank, G. Söngen, H. Thieme, E. Ungerer, Herausgegeben von Fritz WAGNER und Richard BRODFÜHRER†, Verlag Karl Alber Freiburg-München].

Castelul Mitropolitan din Blaj, localitate unde se află și conCatedrala Sf. Treime. Prima Catedrală canonică a Bisericii Unite, de la Alba Iulia – *Sf. Treime* – a fost dăruită în anii 1714-1715, a doua devenind Biserica ortodoxă *Sf. Nicolae* din Făgăraș, ctitorie brâncovenească, construită în anii 1697-1698. Biserica Sf. Nicolae din Făgăraș a fost folosită în mod efectiv ca și Catedrală Episcopală, doar între anii 1723-1737, după care Episcopul Inochentie Micu-Klein mutând sediul Episcopiei în fostul Castel princiar de vânatoare, de la Blaj, un an mai târziu, în 1738, a și încheiat un contract cu arhitectul Curții Imperiale Giovanni Martinelli, pentru construirea actualei [con]Catedrale Mitropolitane *Sf. Treime*.⁷⁷

b. Episcopia Oradiei Mari, între anii 1777-1853, Episcopie Unită sufragănă a Mitropoliei de Esztergom, cf. Bullei *Indefessum personarum*, din 23 iunie 1777

Prin Bulla *Ecclesiam Christi*, din 26 nov. 1853, Eparhia Oradiei a devenit sufragănă componentă a Provinciei Mitropolitane de Alba Iulia și Făgăraș.⁷⁸ Catedrala Episcopală din Oradea are hramul *Sf. Nicolae Arhiepiscopul Mirelor Lichiei*.

c. Episcopia Unită de Marča (1611-1777), cf. *Brevei* din 21 nov. 1611, devenită Episcopia Unită de Križevci [*Gornji Tkalec (1777-1801)*], din anul 1777, din Croația; Dioecesis Crisiensis (lat.), Križevačka biskupija *respectiv* Križevačka eparhija (croat.), Diözese Kreutz (germ.), Kőrös Egyházmegye (ung.); sufragănă a Mitropoliei Latine de Esztergom, iar din anul 1853 al celei de Zagreb, prin Bulla *Charitas illa*, din 17 iunie 1777

Din anul 1853, Eparhia devine sufragănă a noii Mitropoliei Latine de Zagreb, cf. Bullei *Ubi primum placuit*, din 11 dec. 1852.⁷⁹ Catedrala Episcopală din Križevci are hramul *Sfânta Treime*, iar (con)Catedrala din Zagreb pe acela al *Sfinților Cyril și Methodiu*.

⁷⁷ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1994, p. 289-307, 308-317, 361-373 u. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, vol. III, București, 1994, p. 229-245, 567-569. Mircea PĂCURARIU, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, Op. cit., p. 34-36. Cornel Tatai-BALTĂ și Ioan FĂRCAȘ, *Iconostasul Catedralei greco-catolice „Sfânta Treime” din Blaj (Sec. XVIII)*, Editura Altip, Alba Iulia, 2011, 236 p. A⁴, incl. il.

⁷⁸ Nicolaus NILLES S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani...*, vol. II, p. 574, 603-604, 616, 636, 640, 642, 643-644, 647, 662, 674-675, 692, 696, 698; § 5. *De erectione dioecesis Magno-Váradinensis ritus graeci*, p. 647.

Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1994, p. 532-542.

Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1994, p. 229-245, 567-569.

Mircea PĂCURARIU, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, Op. cit., p. 34-36

Ioan Marin MĂLINAȘ, *Fericitul Episcop Dr. Valeriu Trăian Frențiu al Oradiei (1922-1952) și Stilul Brâncovenesc, începând cu anul 1922*, în revista *Transilvania*, Sibiu, nr. 5-6, 2019, p. 75-84.

Ioan Marin MĂLINAȘ, *Arhieratikon* [Ἀρχιερατικόν; Liber pontificalis Ecclesiae Dacoromenorum, graeci ritus; Чинівник], Etape de evoluție, structură, reflecții teologice și comparație de texte liturgice (I), în revista *Transilvania*, Sibiu, nr. 8, 2018, p. 82-89.

Ioan Marin MĂLINAȘ, *Biserica Ortodoxă Română 120 de ani de Autocefalie și 80 de ani de Patriarhie*, în revista *Transilvania*, Sibiu, Serie nouă, an XXXV / CXI, nr. 2 (februarie), 2006, p. 63-67.

Dominikus MANDIĆ, *Kroaten und Serben – zwei alte verschiedene Völker*, Heiligenhof – Bad Kissingen, 1989, 351 p;

Richard REIFENSCHIED, *Die Habsburger. Von Rudolf I. bis Karl I.*, Verlag Styria Graz Wien Köln, 1982, Sonderausgabe bei Tosa Verlag, Wien, 1994, 371 p. + pl.;

⁷⁹ *Literatura* privitoare la Eparhia Križevci, Kreutz, Crisiensis:

Rom und die Patriarchate des Ostens, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit..., Op. cit., p. 108-113. Vezi capitolul 5, redactat de Michael Lacko, *Die Union in Kroatien (1611)*, p. 108-113, în vol.

Nicolaus NILLES S.J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani...*, vol. II, *De Unione Serborum*, p. 762-818: *Ex Svidnicensisi fit Crisiensis*, p. 762; *Causae canonizationis*, p. 764; *De Episcopis Crisiensibus*, p. 765;

Octavian BĂRLEA, *Die Serbische und die Rumänische Kirche im 18. Jahrhundert*, în *Acta Historica*, tomus VIII, Romae, 1968, p. 249-262 (= Societas Academica Dacoromana, S. A. D.).

J. H. SCHWICKER, *Zur Gesch. der kirchl. Union in der croat. Militärgränze* im *Arch. Für österr. Geschichtsquellen*, 1875, 52. Bd. S. 277-400, und in der jesuitischen „Zeitsch. F. kath. Theol.” III und IV Jahrg.

d. Episcopia Unită a Muncaciului, Mukachevo (engl.), cu reședința și catedrala în Użhorod, Ужгород (Ukraina): *Eparchia Munkacsiensis*, *Мукачівська греко-католицька єпархія* (ukr.), *Munkácsi görögkatolikus egyházmegye* (ung.), die *Eparchie Mukatschewe* (germ.), prin Bulla *Eximia regaliū*, din 19 sept. 1771⁸⁰

Catedrala Episcopală din Użhorod are hramul *Înălțarea Cinstitei și de viață făcătoarei Cruci*.

Din teritoriul Eparhiei Muncaciului au evoluat eparhiile unite de: Prešov (Slovacia), în anul 1818; o parte din Eparhia greco-catolică de Haidudorog (Ungaria), în anul 1912; o parte din Eparhia

-
- J. H. SCHWICKER, *Zur Geschichte der kirchlichen Union in der kroatischen Militärgrenze*, Eine geschichtliche Studie nach den Akten des Archives der ehemaligen königlich Ungarischen Hofkanzlei, Wien, 1874;
- Dr. Ioannes ŠIMRAK, *De relationibus Slavorum Meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica saeculis XVII. et XVIII.*
 Secundum selecta documenta nondum edita, ex tabulariis Romanis Vaticanis, S. Congregationis de Propaganda Fide et almae Ecclesiae Zagrebiensis eruta.
 VOLUMEN I., *De rebus gestis Unionis in confiniis Croatiae ab episcopo Simeone Vratanja usque ad Sabbam Stanislavić (1611-1661)*, Zagreb, 1926, 176 p. (Academia Theologica Croatica, 1926, vol. VII);
- Niko IKIĆ, *Der Begriff „Union“ im Entstehungsprozeß der unierten Diözese von Marča (Križevci)*, Eine ekklesiologisch – juridische Untersuchung auf Grund einer geschichtlichen Darlegung, E O S Verlag Erzabtei St. Ottilien (Germania), 1989, 438 p. (=Dissertation Theologische Reihe, hgg. von Bernhard Sirch, Band 32);
- Helmut RUMPLER, *Politik und Kirchenunion in der Habsburgermonarchie*, in *Österreichische Osthefte*, Viena, 6. Jahrgang, 1964, p. 302-320 (=Österreichisches Ost – und Südosteuropa Institut);
- Karl Freiherr von CZOERNIG, *Etnographie der österreichischen Monarchie*, Band III, Wien, 1855;
- Joseph FIEDLER, *Beiträge zur Union der Walachen in Slavonien und Syrmien*, in *Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*, 37, 1867, p. 107-145;
- Walter LUKAN, *VELIKA SEOBA SRBA, Der große Serbenzug des Jahres 1690 ins Habsburgerreich*, in *Österreichische Osthefte*, Viena, Sonderdruck, Jahrgang 33, Wien, 1991, p. 35-50;
- Goran Ivanišević: *Grkokatolička katedrala Presvetoga Trojstva i biskupska rezidencija u Križevcima*. Zagreb 2000.
- Ernst Christoph Suttner: *Östliches Kirchenleben in Kroatien am Beispiel der Geschichte der Diözese Križevci*. In: *Gazophylacium* 8 (2003), S. 100–106.
- Andrija Lukinović: *Zagreb – devetstoljetna biskupija*. Zagreb 1995. ISBN 953-6258-13-7
- Vezi și linkurile: https://de.wikipedia.org/wiki/Erzbistum_Zagreb
https://de.wikipedia.org/wiki/Bistum_Kri%C5%BEevci
- ⁸⁰ Literatură aferentă pentru Eparhia Unită a Muncaciului:
- Vezi capitolul 6, redactat de Michael Lacko, *Die Union von Użhorod (1646)*, în volumul *Rom und die Patriarchate des Ostens*, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit von Octavian BÂRLEA, Josef GILL, Michael LACKO, Verlag Karl Alber Freiburg/München, 1963, 452 p. [Orbis Academicus, Problemgeschichten der Wissenschaft in Dokumenten und Darstellungen, Im Verein mit W. Britzelmayr, R. Scherer, H. Schimank, G. Söngen, H. Thieme, E. Ungerer, Herausgegeben von Fritz WAGNER und Richard BRODFÜHRER†, Verlag Karl Alber Freiburg-München];
- Nicolaus NILLES S.J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani...*, Op. cit., vol. II, p. 821-914, Liber (Cap.) V: *De historia Unionis Ruthenorum et Armenorum*.
- Michael LACKO, *Unio Użhorodensis Ruthenorum Carpatiorum cum Ecclesia catholica*, în OCA [Orientalia Christiana Analecta], 143, Roma, 1955. Michael LACKO, *Die Użhoroder Union*, in *Ostkirchliche Studien*, Würzburg, VIII, 1959, p. 3-30.
- Michael LACKO, *The pastoral Activity of Manuel Michael Olšovský, Bishop of Mukačovo*, în OCP [Orientalia Christiana Periodical], XXVII, Roma, 1961, p. 150-161.
- B. PEKAR, *De erectione canonica eparchiae Mukačoviensis*, Roma, 1956.
- HODINKA Antal (Anton), *A munkácsi görög-katholikus püspökség története*, Budapest, 1909. Despre Hodinka și activitatea sa, vezi și: *Pécs lexikon* I. (A–M). Főszerk. Romváry Ferenc. Pécs: Pécs Lexikon Kulturális Nonprofit Kft. 2010. 305. o. ISBN 978-963-06-7919-0
- Vezi și: HODINKA, Antal. In: *Slovenský biografický slovník* II E – J. Martin: Matica slovenská, 1987. 599 s. S. 344.
- Енциклопедія історії та культури Карпатських Русинів, Ужгород 2010, с. 136.
- Encyklopédia histórie a kultúry karpatských Rusínov*, Użhorod 2010, s. 136). ISBN 978-966-387-044-1
- HODINKA Antal, *A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára*, 1. Band, Ungvár (Ужгород, Użhorod), 1911.
- Privitor la Hodinka se recomandă și: Béla Grolshammer, Hodinka, Antal, in: *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*. Bd. 2. Hgg. Mathias Bernath / Felix von Schroeder. München 1976, S. 169-170 [Onlineausgabe]; URL: <https://www.biolex.ios-regensburg.de/BioLexViewview.php?ID=964>, abgerufen am: (Abrufdatum).
- [cf. <https://www.biolex.ios-regensburg.de/BioLexViewview.php?ID=964>]
- Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1994, p. 28, 184-187, 189, 191-192, 194, 283, 290-291, 361, 537-540. La p. 213 se află date privind Mănăstirea Sf. Nicolae.
- Ioan Marin MĂLINAȘ, *Arhieratikon* [Ἀρχιερατικόν; Liber pontificalis Ecclesiae Dacoromenorum, græci ritus; Чинівник], Etape de evoluție, structură, reflecții teologice și comparație de texte liturgice, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2018, p. 139-150.

Maramureşului (România), în anul 1930 [înfiinţată prin *Concordatul* din anul 1927 şi prin *Bulla Sollemni Conventione*, din 5 iunie 1930].

e. Episcopia Unită a Prešovului, *Prešovská Eparchia* (slovacă), *Eparchia Presoviensis*, *Eperjesi görögkatolikus Egyházmegye* (ung.), *Пряшівська єпархія* (ukr.), die *Eparchie Prešov* (germ.), prin *Bulla Relata semper*, din 22 sept. 1818

Catedrala Episcopală are hramul *Sf. Ioan Botezătorul*.

Despre Eparhia Unită de Prešov (Eperjes, ung.), Nicolaus NILLES S.J. precizează: „Novae dioecesis Eperjesiensis episcopatus erectione potest episcopatu Munkácsiensi anno 1818 exsectae, foundationem quoque perhibet autor; quae vero pertinent ad tres primos ejus Sedis Episcopos: Gregorium Tárkovics (1818-1841), Josephum Gaganecz (1843-1875); Nicolaum Tóth (1876-1881), videri poterunt in notitiis historicis Schematismo venerabilis cleri dioecesani praefixis.”⁸¹

f. Episcopia Unită de Haidudorog, a *Hajdúdorogi Egyházmegye* (ung.), *Dioecesis Haidudoroghensis*, die *Eparchie Hajdúdorog* (germ.), fondată prin *Bulla Christifideles Graeci*, din 8 iunie 1912⁸²

Catedrala episcopală din Haidudorog are hramul *Intrarea în biserică a Maicii Domnului* iar conCatedrala din Nyíregyháza, pe *Sf. Nicolae Arhiepiscopul Mirelor Lichiei*. Catedrala Exarhală din Miskolc are hramul *Adormirea Maicii Domnului*. Din data de 17 iulie 1980, dreptul de jurisdicție personală și teritorială al Episcopiei de Haidudorog, pentru credincioșii greco-catolici, a fost extins pe întreg teritoriul Ungariei, conform *Annuario Pontificio*, pe anul 1992, p. 267.

Din teritoriul Eparhiei de Haidudorog și a Exarhatului de Miskolc a evoluat Mitropolia *sui juris* de Haidudorog, cu două eparhii sufragane: Nyíregyháza și Miskolc.

Arhieparchia de Haidudorog, a Hajdúdorogi főegyházmegye, *Archidioecesis Haidudoroghensis*, Erzeparchie Hajdúdorog, cu reședința și scaunul în Debrecen, a fost fondată de către Papa Francis în data de 19 martie 2015, prin *Bulla De spiritali itinere*.⁸³

⁸¹ Nicolaus NILLES S.J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani...*, Op. cit., vol. II, p. 909-910u, p. 910-912.

⁸² Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, vol. III, București, 1994, p. 210-246, 379, 447. Vezi teza de doctorat a lui SZANTNER Viktor: *A Hajdúdorogi Egyházmegye története a kezdetektől 1920-ig*, Budapest, 2008, 290 p.

Cselényi István, *Hajdúdorogi Görög Katolikus Püspökség Levéltára*, in *A levéltári forráskiadás; Az egyházi levéltárak: A Levéltári Szekció tanácskozása az MKE XIII. vándorgyűlésén: Kaposvár, 1981, szerk. Bán Péter, Budapest, 1983 (Magyar Könyvtárosok Egyesülete Levéltári Szekció füzetek, 1), 113-115.*

Janka György, *A Magyar Görög Katolikus Egyház levéltári anyagai*, in *Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesülete Konferenciája: Nyíregyháza, 1997. augusztus 27., szerk. Janka György, Nyíregyháza, 1998 (A Hajdúdorogi Görög Katolikus Püspöki Levéltár kiadványai, 2), 135-139.*

A hajdúdorogi főesperesi levéltár iratainak lajstroma és mutatója 1562-1818, ford. Lakatos László, szerk. Dudás László, Nyíregyháza, 1999 (A Hajdúdorogi Görög Katolikus Püspöki Levéltár kiadványai, 3).

Sz. Kürti, Katalin (1989). *Hajdúdorog, Görög Katolikus Székesegyház*; a Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára c. sorozat 329. száma . Veszprém: TKM Egyesület. ISBN 963-555-604-7 .

Berci, László (2001). *Hajdúdorog Görög Katolikus Püspöki Székesegyház története (Művészettörténeti áttekintés)* . Budapest.

Terdik Szilveszter (2010-09-03). „*A hajdúdorogi ikonosztázióról*” . *Byzantinohungarica* . Abgerufen 2011-03-05 .

Károlyi Györgyi; Bedő Csongor (2002). *Hajdúdorog, Görög Katolikus Székesegyház ikonosztázió restaurálási dokumentációja* . Budapest.

Károlyi Györgyi (2001). *Hajdúdorog, Görög Katolikus Székesegyház belső restaurálása* . Budapest.

⁸³ Cf. https://de.wikipedia.org/wiki/Erzeparchie_Hajd%C3%BAdorog

3. Biserica Armeană Catolică din Transilvania (Gherla)⁸⁴

Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցի (limba armeană)

Caput II. *De Unione Armenorum sub sacra Corona*, la Nicolaus NILLES S.J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani...*, Op. cit., vol. II, p. 915-933.

[luat din: Nilles, *Symbolae...*, Op. cit., vol. II, p. 918-919]

§ 2

[p. 918] De initiis. Unionis Armenorum in Transilvania.

Ex annalibus msc. Societatis Jesu ad an. 1695

Parochiae ad s. Nicolai in Gyergyó¹⁾ [Gheorgheni, *Gyergyószentmiklós* (ung.), *Niklasmarkt* (germ.), jud. Harghita, n.n.] praefuit sacerdos noster... Strenui hujus viri interea (ab anno 1693 ad an. 1695) opera e schismate Armenorum ad universalem Ecclesiam reducti fuere bis mille sexcenti. Auxere numerum bini Episcopi, quorum ille sublimioribus olim apud nostros in Polonia disciplinis probe excultus, Hierosolymis redux in schisma inciderat; adeo parum laudisconfert, Hierosolymis fuisse sine bene vixisse. Armenus alter ad confirmandos in erroribus professionis suae sectarios has in oras delatus, utrique apud Patrem hospites orthodoxam veritatem complexit sunt. Neque privata hic fidei professione contentus, Urbem petiit summo se Ecclesiae Pastori obedientem dicturus filium. Cautum praeterea, ne ullibi per Siculiam schismatica obirent exercitia Armeni, contemptis generose crabronum acu-

[p. 919] leis, et magnatum acatholicorum desaevientibus in Nostrorum zelum persecutionibus. Neque segnior tenerae, quam adultae aetati impensa cura; erecta schola, in qua Armenorum filii tam pietate quam literis excolerentur. Primitiae Deo sacratae sunt transmisso Romam ad Collegium de Propaganda Fide spei ingentis juvene, auxilio olim, ni fallat exspectatio, suae futuro genti¹⁾... (B. P. V. 12093) [= *Bibliotheca Palatinae Vindobonensis codices mscr.* (n.n.)].

¹⁾ De parochia ritus Armeni Gyergyó-Szent-Miklós, videsis *Schematismum ven. Cleri dioecesis Transilvaniensis* anni 1882, p. 86. ⁸⁵

¹⁾ De Armenis sequenti saeculo in eodem illo Collegio Urbano de Propaganda Fide educatis cfr. Lukacsi, pp. 103-106 [Christoph. LUKACSI (sacerd. rit. arm. Dioecesis Trans.), *Historia Armenorum Transilvaniae*, Viena, 1859 (Nilles, *Symbolae...*, Op. cit., vol. II, p. 915)]

Deși începuturile stabilirii emigranților armeni în Transilvania sunt fixate în jurul anilor 1672, aceștia au apărut mult mai devreme în Principat. Se crede că încă din secolele XV și XVI au ajuns primele comunități de armeni în Transilvania, venind din Principatul Moldovei. În anul 1680, Principele Michael Apafi al Transilvaniei (1661-1690) a acordat armenilor largi privilegii și concesiuni comerciale, comunitățile acestora numărând pe timpul acela aproximativ 20.000 de suflete stabilite mai ales în: *Gherla*-Cluj, *Armenopolis* (lat.), în armeană *Hayakagak* (adică *Orașul Armenilor*), [Neuschloss sau *Armenierstadt* (germ.), *Szamos-Ujvár* (ung.)]; *Dumbrăveni*-Sibiu *Ibașfalău* (numele mai vechi), *Elisabethopolis* (lat.), [Erzsébetváros sau *Ebesfalva* (ung.), *Elisabethstadt* sau *Eppeschdorf* (germ.)]; *Gheorgheni*-*Harghita*, *Gyergyószentmiklós* (ung.), *Niklasmarkt* (germ.). În *Gherla* și *Dumbrăveni* armenii se bucurau și de privilegiul de-a avea administrație autonomă și propriile instanțe de judecată.⁸⁶

⁸⁴ Nicolae GAZDOVITS, *Istoria armenilor din Transilvania: de la începuturi, până la 1900*, Ararat, 1996-455 p.

⁸⁵ Privitor la istoria orașului Gheorgheni și contribuția armenilor la dezvoltarea acestuia, vezi: Vofkori György: *Gyergyószentmiklós. Várostörténet képekben. Gyilkos-tó, Békás-szoros*. Polis, Kolozsvár 2004.

⁸⁶ Informații luate din: <https://www.familia-austria.at/index.php/research-service/das-alte-oesterreich/980-armenische-gemeinden-im-alten-oesterreich-nach-dem-toleranzpatent-von-1781>

Este vorba de articolul scris de Geschrieben von Günter Ofner Hauptkategorie: Forschung & Service Kategorie: Das alte Österreich Veröffentlicht: 15. Juni 2015.

În rândurile care urmează voi prelua datele rezultate din cercetările învățatului Arhiepiscop Dr. György Miklós Jakubinyi, Arhiepiscop Emerit de Alba Iulia (1994-2019), privitoare la istoria Bisericii Armene Unite, din Transilvania.⁸⁷

Episcopii armeni gregorienii [monofiziți] îndeplineau și ei funcții și obligații de etnarhi, la fel ca și cei ortodocși, atunci când lipsea autoritatea de stat sau era nefavorabilă poporului. Așa s-a întâmplat și cu al 19-lea episcop armean gregorian de Suceava, Dr. Minas Eudoxiensis Zilifdar-oglu (Cilifdar = fiul unui soldat) episcop apostolic gregorian 1649-1687, din Moldova, născut în Moldova, care în anul 1672 a venit în Transilvania, însoțit de un mare număr de armeni. Pe timpul acela, toate cele trei Principate Românești erau vasale otomanilor, plătind tribut Porții. În prima fază a migrării armenilor în Transilvania, Episcopul Minas Zilihdar și-a stabilit reședința la Bistrița.

1. Excelența Sa, Dr. György Miklós Jakubinyi afirmă că istoricul Lukácsi Kristóf presupune că unirea cu Roma a armenilor din Ardeal ar fi avut loc în anul 1686, când Episcopul Minas Zilihdar a plecat la Lviv (Lemberg) unde a depus mărturisirea de credință catolică în fața Arhiepiscopului armean unit Vartan Hunanian și a Nuntului Apostolic Opizio Cardinal Pallavicini. Documentele acestei treceri sau de fondare a Bisericii Unite Armene din Transilvania, din anul 1686, nu se păstrează, iar Episcopul Minas Zilihdar, aflat la o vârstă înaintată, a murit în anul 1687, fiind în drum spre casă, probabil la Bistrița Bârgăului și a fost și înmormântat acolo, sau la Rodna, ambele localități fiind situate în județul Bistrița – Năsăud. Nu i se cunoaște nici mormântul.

2. Urmașul lui Minas Zilihdar a fost Dr. Oxendios (Axente) Verzá (Verziurescu) Lucas (Bocsanensis) vicar și administrator 13.02.1687-†10.03.1715, născut la Botoșani, c. 1655. Ca alumn armean catolic, în anul 1680 a fost trimis la studii la Roma, pe care și le-a încheiat, fiind acolo și hirotonit preot, în anul 1685. Arhiepiscopul armeano-catolic Vartan Hunanian, din Lviv/Lemberg l-a numit vicarul său, pentru armenii catolici, din Transilvania. În data de 3 octombrie 1690, Papa Alexandru VIII (1689-1691) l-a numit pe Axente Verziurescu Episcop Titular de Aladiensis, fiind hirotonit întru arhiepiscop la Lviv, în data de 30 iulie 1691, de către Vartan Hunanian, fixându-și reședința la Bistrița. A fost luat de turci în captivitate, și dus la Constantinopol, unde a rămas între anii 1696-1699, fiind eliberat în urma păcii de la Karlóca (Karlovecz, astăzi Sremski Karlovci în Voivodina, din data de 26 ianuarie 1699, pace încheiată între Sultanul Mustafa II (1695-1703), Împăratul Leopold I, Republica Veneția și Regatul Poloniei.

Foarte pricepuți negustori și oameni de afaceri, armenii constituiau un mare concurent și un pericol economic pentru sașii din Bistrița, care i-au alungat din orașul lor. În această situație, armenii au cerut de la Curtea Imperială un teren, pe care să-și poată construi un oraș al lor. Împăratul le-a vândut foarte scump un teren, pe malul Someșului, lângă castelul lui Gheorghe Martinuzzi (Martinușevič, călugăr Paulin, *Frater György* [1482-1551], 1534 numit Episcop de Oradea Mare, 1536 numit Episcop de Csanád, 1539 preia efectiv Episcopia de Oradea Mare, hirotonit episcop abia în anul 1548, creat Cardinal 1551, †17 dec. 1551), lângă satul românesc Gherla-Cluj, numit Szamosújvár (adică Castelul Nou de pe Someș, *ung.*), numit de Curtea Imperială Armenopolis, în germană Armenierstadt, iar în limba armeană Hayakagak (orașul armenilor), românește rămânând Gherla, unde, începând cu anul 1700, s-a construit primul oraș sistematizat și planificat din Transilvania. Episcopul Axente Verziurescu este așadar fondatorul și ctitorul orașului Gherla, care a înglobat și vechiul sat românesc (Gherla) în spațiul său urban. În plus, așa după cum am mai precizat la începutul acestui studiu, Episcopul Axente Verziurescu, între anii 1691-1713 a ajutat foarte mult Episcopia Transilvaniei, lipsită de episcop între anii 1556-1713, având în fruntea ei doar un vicar, aprobat de Dietă, privind funcțiile arhierestii, mai ales pentru hirotonii de preoți și pentru sfințirea *Uleiurilor Sfinte*: Oleum Chrisam (Marele Mir, *χρῖσμα*, de la *χρίω* – *eu ung*), Oleum catechumenorum (folosit înainte de administrarea Tainei Botezului), Oleum Infirmorum (pentru Maslu). Abia Episcopul György Mártonffy (1713–1721) a putut să-și preia scaunul în Alba Iulia. Între timp a apărut o dezbinare între armenii din Transilvania, care l-a afectat foarte mult pe Episcopul Axente Verziurescu, ruinându-i sănătatea. A plecat la Viena, pentru tratament, unde a decedat în data de 10 martie 1715, fiind înmormântat în biserica *Ordinului Misercordian*, din cartierul Leopoldstadt din Viena.

⁸⁷ Dr. György Miklós Jakubinyi, *Arhieriei armeano-catolici din Transilvania*, Ms., Alba Iulia, la 13 decembrie 2014;

Dr. György Miklós Jakubinyi, *Ordinariatus pro Armenis Catholicis in Romania* (Șematismul istoric al Ordinariatului Armeano-Catolic din Gherla), Gherla, 2001;

3. Pe data de 20 mai 1715, la Gurghiu sau Sântimbrul Gurghiului, Görgényszentimre (ung.), Görgen (germ.) a avut loc alegerea noului episcop catolic armean de Gherla, însă alegătorii n-au putut să se decidă pentru un candidat unic, pentru că armenii erau deja dezbinați. În această situație, armenii au cerut Papei să numească el un episcop unit armean, pentru Transilvania, fapt care a stârnit surprindere și mirare la Roma, pentru că o Biserică Orientală renunță la dreptul ei de a-și alege singură un episcop și, în prima fază n-a luat nici o decizie.

4. După aceste eșecuri, Sfântul Scaun l-a numit pe Lazar Budakovich Vicar Apostolic și în același timp protopop al armenilor catolici din Transilvania (1716-1721), cu reședința în Gherla. În documentul de numire este menționat și dreptul acestuia de-a face hirotoniile, însă problema se punea că nu era hirotonit episcop.

5. Iona este menționat ca Episcop armean de Sebaste, în anul 1721, vicar ritual al Episcopului Transilvaniei, György Mártonffy, însă curând va părăsi Transilvania.

6. Dr. Mihály Theodorovich (Todorovics der Minas Thoroszjan) devine Vicar Apostolic și protopop armeano-catolic din Transilvania, între anii 1721-†3 ianuarie 1760, iar până în anul 1736 a fost și paroh în Gherla, când devine protonotar apostolic. În anul 1758, Maria Theresia l-a numit episcop armean catolic pentru Transilvania, însă consilierul regal Todor Daniel a contestat numirea lui. A murit în anul 1760, fiind înmormântat în cripta Mechitariștilor din Gherla.

7. Împăratul Carol VI a permis în data de 30 ianuarie 1738 alegerea unui episcop armeano-catolic în Transilvania, decizie la care s-a renunțat, pentru că nici Sfântul Scaun, nici armenii n-au putut să ajungă la un acord.

8. După aceste eșecuri, Sfântul Scaun acceptă ca cele patru parohii armeano-catolice din Transilvania: Gherla, Gheorgheni, Frumoasa și Dumbrăveni, să fie subordonate episcopului romano-catolic din Transilvania cu sediu la Alba Iulia, situație care se va păstra până în anul 1772. Din acest an, armenii catolici din Transilvania erau scoși din jurisdicția Episcopiei Romano-Catolice a Transilvaniei (Alba Iulia), și au fost puși sub ascultarea canonică a Episcopului armeano-catolic din Lwów, Львів, Lemberg (germ.), din Galiția, fapt care i-a nemulțumit foarte mult, deși Curtea Veneză le-a acordat destule privilegii și le-a reconfirmat pe cele care le aveau înainte de 1696, de la Principele Michael I Apafi. Această atitudine antihabsburgică a armenilor catolici, din Transilvania, creată după anul 1772, s-a manifestat în timpul revoluției din 1848-1849. Foarte mulți armeni s-au alăturat revoluționarilor unguri, iar după înfrângerea revoluției, în anul 1849, la trei generali armeni li s-au aplicat pedeapsa capitală, iar comunității i s-au retras toate privilegiile, fiind obligată și la sume mari de amendă. În aceste condiții numărul armenilor din Transilvania a început să scadă, ca urmare a emigrărilor și a procesului de asimilare sau de absorbire în masa locuitorilor unguri locali (maghiarizare). Din punct de vedere canonic, după anul 1849, armenii catolici au fost din nou subordonați episcopului romano-catolic al Transilvaniei, de la Alba Iulia. Conform recensământului din anul 1850, mai erau încă în Transilvania 7687 de armeni, în Gherla, Dumbrăveni, Gheorgheni și Frumoasa [Szépvíz sau Csíkszépvíz (ung.)], jud. Harghita.⁸⁸

9. Kristóf Lukácsi paroh armeano-catolic de Gherla (1856-†Gherla, la 24 octombrie 1876), funcționând deja ca profesor de teologie la Alba Iulia, a inițiat o mișcare pentru restabilirea episcopiei armeano-catolice din Transilvania, însă cererea lui a fost respinsă de Roma, în urma intervenției episcopului de Alba Iulia, Lajos Haynald (1852-1864).

10. La 25 febr. 1911, *Comisia armenescă de organizare bisericească*, Egyházszervező Örmény-Bizottság a înaintat episcopului romano-catolic de Transilvania Gusztáv Károly Conte de Majláth (1897-1938), prin care au cerut restabilirea autonomiei Bisericii Unite Armene, conform dreptului bisericesc al acestei Biserici locale. Evenimentele provocate de începerea primului război mondial au împiedicat studierea problemei, iar după anul 1918 conjunctura politică s-a schimbat.

11. În urma Concordatului dintre Regatul României și Sfântul Scaun, din data de 10 mai 1927, armenii uniți din Transilvania au reușit să obțină revendicarea lor de-a avea propria lor eparhie, însă fiind prea puțini (fiind sub 3000 de suflete), au primit doar un ordinariat propriu (Consiliu eparhial), cu un Administrator Apostolic, fără hirotonire de episcop, înființat la Gherla, în data de 5 iunie 1930, cu șase parohii, patru în Transilvania, Catedrala Sf. Treime din Gherla, Sf. Solomon (Gherla), Dumbrăveni, Gheorgheni și Frumoasa [Szépvíz sau Csíkszépvíz (ung.)], jud. Harghita, la care se adaugă Misiunea Michitariștilor din București și Misiunea Catolică Armeană, din Cernăuți.

⁸⁸ Ibidem.

Primul Administrator Apostolic Armean a fost Dr. Sahak Laurent Kogian (Gokian) 17 octombrie 1930-1939, când a demisionat, născut la Akhalthzike, în Georgia, la 13 februarie 1895, hirotonit ieromonah mechtarist la Viena, în data de 15 noiembrie 1917. Încăunat în data de la 29 martie 1931, avea și misiunea să-i *rearmenizeze* pe armeni, maghiarizați în decursul celor două secole precedente, care au menținut doar ritul armeano-gregorian, însă destul de latinizat. Necunoscând limba maghiară, nu s-a putut acomoda la Gherla și s-a mutat la București. A devenit Episcop armeano-catolic în SUA, cu titlul de Comana, în data de 11 dec. 1950.

12. Urmașul său a fost Zoltán Lengyel (25 iulie 1939-† 5 octombrie 1964), care cunoștea limba maghiară, născut la Gheorgheni, la 16. 02. 1908, cu studii teologice la Alba Iulia și la Viena, unde a fost și hirotonit preot în data de 24 ianuarie 1931, de către abatele Arhiepiscop al Mechitaristilor Krikor Govrik. De frică să nu fie obligat de a reveni în Biserica armeano-gregoriană, după desființarea Bisericii Române Unite din România, în anul 1948, Zoltán Lengyel, n-a mai cerut recunoașterea Ordinariatului Armeano-Catolic, iar cele patru parohii armene le-a declarat ca făcând parte din Episcopia de Alba Iulia (ca parohii romano-catolice), așa cum era situația înainte de anul 1930.

13. Episcopul de Alba Iulia, Áron Márton a fost ordinarius substitut al Armenilor Catolici, dându-și demisia și din această funcție în data de 15 nov. 1971.

14. La propunerea Episcopului Áron Márton, Papa l-a numit Adminsitrator Apostolic „ad nutum Sanctae Sedis” (adică la dispoziția Sfântului Scaun), pe Bertalan Sáhín, născut la Gherla, în data de 28 apr. 1903, hirotonit preot la Viena, în data de 14 octombrie 1928 de către Krikor Govrik abate principal și arhiepiscop al Conventului Mechitarist armeano-catolic. Publicarea numirii însă a fost amânată de Cardinalul Secretar de Stat Agostino Casaroli „pentru timpuri mai prielnice”. Deci, numirea lui n-a fost niciodată publicată. Msgr. Sáhín a murit la Gheorgheni, la 5 mai 1974. Este înmormântat în cimitirul armeano-catolic din localitate.

15. Papa Sfântul Ioan Paul al II-lea l-a numit la 13 iunie 1991 pe episcopul auxiliar romano-catolic de Alba Iulia de atunci, Dr. György-Miklós Jakubinyi Adminisitrator Apostolic „ad nutum Sanctae Sedis” al Armenilor Catolici din România, ca aceștia să aibă în fața autorităților un reprezentant în rangul de episcop. Dr. György-Miklós Jakubinyi a fost instalat în Catedrala Sf. Treime, din Gherla, în data de 1 martie 1992 de către Nunțiu Papal din București, Arhiepiscopul John Bukovsky. Din data de 8 aprilie 1994, Dr. György-Miklós Jakubinyi arhiepiscop romano-catolic de Alba Iulia, a rămas mai departe Administrator Apostolic al Armenilor Catolici din România, până în anul 2019.

16. Dintre Armenii Catolici din Transilvania au devenit Abați Principali și Arhiepiscopi Mehitarști la Veneția și la Viena:

ÎPS István Ákontz-Kövé abate principal la Veneția 1800-†1824 și arhiepiscop titular de Siunik, consacrat episcop în 1804. A fost primul abate principal și arhiepiscop. Născut la Gheorgheni în 1740.

ÎPS Vártán József Esztegár abate principal la Viena 1884-†Trieste 1886 și al patrula arhiepiscop titular de Selimbria, consacrat episcop în 1884. Născut la Gherla în 1843.

ÎPS J. Gergely Govrik abate principal la Viena 1909-†Viena 1931 și arhiepiscop titular, consacrat episcop în 1910. Născut la Gherla în 1840.

R.P. József Gergely Mányó (Hovsep Krikoris Manian) abate principal la Viena 1971-1992 demisionează din cauza vârstei. †Viena, la 13 august 1994. Născut la Szakállasfalva/Săcălășeni MM 1907.

(NB După Conciliul Vatican II abații principali Mehitarști de la Veneția și Viena nu mai sunt și episcopi consacrați, arhiepiscopi titulari.)

Alba Iulia, la 13 decembrie 2014

György Jakubinyi arhiepiscop romano-catolic de Alba Iulia

administrador Apostolic al Armenilor catolici din România

Bibliografie

- I. Dumitriu-Snagov, *Le Saint-Siège et la Roumanie Moderne 1850-1866*. (Miscellanea Historiae Pontificiae PUG vol. 48.) Roma 1982, 189.433.449.
- Gazdovits, Nicolae, *Istoria Armenilor din Transilvania*, ARARAT București 1996.
- Jakubinyi György, *A romániai katolikus Örmények Ordináriátusa Szamosújvár*, Szamosújvár 2001.
- Kovács, Bálint, *Die kulturelle Vermittlungsrolle der Literatur und Religion bei der Integration der Armenier in Siebenbürgen (18. Jahrhundert)*. Betreuer: Dr. Sándor Őze univ. Dozent. (PhD Dissertation, PPTE Budapest.) Piliscsaba 2010.
- Lukácsi Kristóf, *Historia Armenorum Transsilvaniae...* per Christophorum Lukacsi parochum Armenopolitanum, Viennae 1859.
- Magyar Katolikus Lexikon*, red. Dr. Diós István, 17 vol. SzIT Budapest 1993-2014. Articole armenesti Gregorio Petrowicz, *La Chiesa Armena in Polonia e nei Paesi limitrofi*, Roma 1988⁸⁹

În urma *Concordatului* din 1927, în data de 5 iunie 1930 a fost înființat actualul *Ordinariat Catolic Armean*, condus de un *Administrator Apostolic*, cu reședința în Gherla și cu scaunul în Catedrala Armeană Sf. Treime de acolo, construită după 1750 și finalizată în anul 1804.

Din data de 8 aprilie 1994, Ordinariatul Catolic Armean se află în uniune personală cu Arhiepiscopia Romano-Catolică de Alba Iulia, Ierarhul acesteia fiind și Administrator Apostolic pentru Ordinariatul Armenilor catolici din România. Pe lângă *Catedrala Sf. Treime*, din Gherla, armenii uniți dispun în Transilvania de încă patru biserici parohiale: Sf. Solomon (Gherla), Dumbrăveni, Gheorgheni și Frumoasa, precum și de două muzee: Muzeul [de Istorie], din Gherla din casa (sec. XVIII) familiei armene Karacsony, din anul 1986; *Muzeul Armenilor Transilvăneni*, din incinta Castelului Apafi, din Dumbrăveni, deschis în anul 2010.⁹⁰

Slavă Sfintei și celei de o ființă și de viață făcătoarei și nedespărțitei Treimi, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

⁸⁹ Dr. György Miklós Jakubinyi, *Arhieriei armeano-catolici din Transilvania*, Ms., Alba Iulia, la 13 decembrie 2014;
Dr. György Miklós Jakubinyi, *Ordinarius pro Armenis Catholicis in Romania* (Șematismul istoric al Ordinariatului Armeano-Catolic din Gherla), Gherla, 2001;

⁹⁰ Compară cu: <http://www.uniuneaarmenilor.ro/obiectivele-turistice-din-transilvania/>

Au meritat credincioșii *staroveri* ruși să fie atât de mult urgști și persecutați de către autoritățile țariste și de către Biserica Ortodoxă Rusă?

Literatură de bază

- Albert M. AMMANN SJ, *Abriss der ostslawischen Kirchengeschichte*, von..., Thomas Morus Presse im Verlag Herder, Wien, 1950, 748 p.
- Ioan D. D A N, *Pravila Magna eiusque auctoritas in Ecclesia Romena*, „Îndreptarea Legii” a.1652, Excerpta ex Dissertatione ad Lauream in Facultate Theologica, Romae 1944, 218 p. (= Pontificium Athenaeum Urbanianum de „Propaganda Fide”).
- Peter HAUPTMANN, *Russlands Altgläubige*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2005, 378 p.
- Hubert JEDIN, *Handbuch der Kirchengeschichte*, 11 vol. (I, II/1+2+3, III/1+2, IV, V, VI/1+2, VII), Sonderausgabe, 30-sec. XX, Unveränderter Nachdruck der Sonderausgabe von 1985, Herder Freiburg, Basel, Wien, 1999⁴, [1962¹, 1965², 1985³].
- Profesor Eusevie POPOVICI, *Istoria Bisericească*, Traducere de Athanasie Episcopul Râmnicului Noului Severin și Gherasim Episcopul Argeșului, I-II, București, Tipografia Cărților bisericești, vol. I, 1900, 730 p., vol. II, 1901, 559 p.
- Hans von RIMSCHA, *Geschichte Russlands*, Zweite überarbeitete und erweiterte Auflage, 1970, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 696 p.

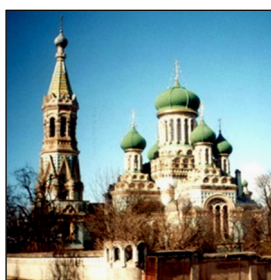
1

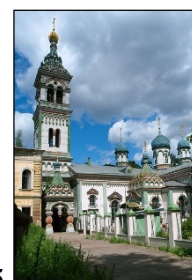
2

3

4

5

Reluare din Ioan Marin MĂLINAȘ, *Pentaria*, vol. II/3, *Privitor la instituția canonică a Pentariei patriarhilor*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, p. 414-415:

1. Sf. Macarie Mitropolitul Moscovei (1542-1563), purtând „mitra albă” ?
2. Mitropolitul Kornili al Moscovei și întregii Rusii (din 2005), pentru Biserica Ortodoxă Rusă de Rit Vechi (rezultată din oroșanții reformei Patriarhului Nikon), Русская Православная Старообрядческая Церковь. Numele vechi al acestei Biserici este: Древлеправославная Церковь Христова, Biserica Veche Ortodoxă a Lui Hristos (sec. XVIII-1988). Scaunul și Reședința acestui Mitropolit se află la Cimitirul Rogoschskoje, din Moscova. ¹

¹ Lista ierarhilor Bisericii Ortodoxe Ruse de Rit Vechi, din Moscova:

1. Sophroni, Episcop de Simbirsk, 3 ianuarie 1849-1853 ?
2. Antoni (Șutov), Episcop de Vladimir 1853-1863; Episcop al Moscovei și întregii Rusii, 1863-1881 †
3. Savati (Levșin), Episcop al Moscovei și întregii Rusii, 10 oct. 1882-1898 ? †
4. Ioan (Kartușin), Episcop al Moscovei și întregii Rusii, 16 oct. 1898-1915 april 24 †
5. Meleti (Kartușin), Episcop al Moscovei și întregii Rusii, 30 august 1915-1934 † ?
6. Wikenti (Nikitin), Episcop al Caucazului, 1934-1938 april 12, † în închisoarea comunistă
7. Sava, Episcop de Kaluga, Smolensk și Briansk, ?-?, † 1943
8. Irinarh, (Parfenov), Episcop al Moscovei și întregii Rusii, 1940-1952 martie 7 †
9. Flavian (Slesarjew), 16 martie 1952-1960 dec. 25 †

3. Mitropolitul Kornili al Moscovei și întregii Rusii (din 2005), pentru Biserica Ortodoxă Rusă de Rit Vechi, purtând „mitra albă” sau „belyj klobuk”. Potrivit acestei legende, Constantin I cel Mare l-ar fi încoronat cu o astfel de mitră pe Silvestru I al Romei Vechi (314-335), dreptul purtării acestei mitre a trecut apoi, din anul 330 Patriarhului Noii Rome – Constantinopol, iar după anul 1453, se cuvine „Romei a Treia” – Moscovei. Despre legenda privitoare la Donatio Constantini și la „mitra albă”, vezi „Epilogul” ediției din 1654 a Codului de legi Kormčaja kniga, reeditat de Patriarhul Nikon (mai vezi și p. 16 din același Cod). Legenda privitoare la mitra albă ignoră episodul alexandrin, adică dreptul Patriarhilor de Alexandria, de-a purta „mitra albă”, în calitate a acestora de urmași ai Sf. Chiril I al Alexandriei (412-444), care a prezidat Sinodul III Ecumenic, de la Efes, din anul 431. Sf. Chiril ar fi primit acest drept delegat, din partea lui Celestin I al Romei Vechi (422-432), care i-ar fi și trimis o astfel de mitră prin intermediul delegaților romani, participanți la lucrările Sinodului Ecumenic.

4. Mănăstirea Catedrală Mitropolitană Ortodoxă de Rit Vechi, Adormirea Maicii Domnului, de la Fântâna Albă – Bila Krynytsya Uspensky Sobor, din Bucovina, Regiunea Cernăuți, Ucraina, construită în anii 1900-1909.²

5. Biserica Sf. Nicolae, din Cimitirul Rogoschskoje, din Moscova, construită în anul 1775, din anul 1854 Catedrala Mitropolitului Ortodox de Rit Vechi al Moscovei și întregii Rusii.

Cu prilejul pregătirii documentației pentru lucrarea noastră Ioan Marin MĂLINAȘ *Arhieratikon* [Ἀρχιερατικόν; Liber pontificalis Ecclesiae Dacoromenorum, grăci ritus; Чинівник], Etape de evoluție, structură, reflecții teologice și comparație de texte liturgice, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2018, 467 p., am parcurs o imensă literatură de teologie liturgică și de istorie bisericească, directă sau colaterală, între care menționez și datele despre Biserica Ortodoxă de Rit Vechi a staroverilor. Articolul de față este rezultatul acestor strădanii. Acești credincioși staroveri, împreună cu clerul lor, au fost crunt persecutați de autoritățile de Stat țariste din Rusia și de Biserica Ortodoxă Rusă postnikoniană majoritară sau oficială, de după anii 1666-1667. Abia de pe la mijlocul secolului al XIX-lea a început o evaluare obiectivă sau critică a surselor reformelor nikoniane, prin Nikolai F. Kapterev și a lui Serge Zenkovsky. Pe măsură ce se studia această problemă se ajungea mai lămurit la concluzia că, de fapt grecii au schimbat sau falsificat practicile și textele liturgice, iar rușii le-au păstrat doar în mod fidel, așa cum le primiseră de la Constantinopol, cu prilejul încreștinării Rusiei Kievene, în anul 988 și în anii care au urmat. Astfel de schimbări sau abateri liturgice, pe care le fac grecii, pot fi constatate și în zilele noastre. Eu încerc să atrag atenția doar asupra a trei dintre ele:

1. Arhieriei greci nu-și iau mitra de pe cap și nu depun cârja, în momentul hirotoniilor, motiv pentru care nu poate fi vorba de „punerea mâinilor” sau *întinderea mâinilor*, conform referatului biblic, ci de „punerea mâinii”, pentru că țin cârja cu mâna stângă.

2. Chivoturile moderne, importate mai ales din Grecia, nu respectă modelul *chivotului personalizat*, adică acesta să reprezinte copia miniaturală a bisericii în care se află, ci sunt tot felul de cutii chicioase, care, de care mai deocheate și din material de proastă calitate.

3. Steluța pentru disc ar trebui să fie în formă semisferică sau semirotundă, nu pătrată.

10. Josif (Morschakow), 19 Februarie 1961-1970 nov. 3 †

11. Nikodim (Latyschew), 24 oct. 1971 –1986 febr. 11 †

Locum tenens: 12. Anastasi (Kononow), 14 febr. 1986-1986 april 9 †

13. Alimpi (Gusew), Episcop de Klitsi, 13 april 1986-1986 iulie 6

14. Alimpi (Gusew), 6 iulie 1986-2003 dec. 31 †

15. Andrian (Tschetwergow), MITROPOLIT al Moscovei și întregii Rusii, 9 Februar 2004-2005, august 10 †

Locum tenens: 16. Joann (Wituschkin), Bischof von Kostroma und Jaroslavl, 11 August 2005 –2005 oct. 18

16. Kornili (Titow), 18. oct. 2005 –

² Lista ierarhilor ortodocși de Rit Vechi, de la Fântâna Albă, Bucovina, Regiunea Cernăuți, Ucraina, de unde a pornit revitalizarea Bisericii Ortodoxe de Rit Vechi din Moscova și din întreaga Rusie Țaristă (din anul 1940, Mitropolitul rezidează mai mult în Brăila, decât la Mănăstirea din Fântâna Albă, din motive politice):

1. Ambrosios (Amvrosi), Mitropolit de Belaja Kriniza – Fântâna Albă, 28 oct. 1846-1848 iulie 26, † 30 oct. 1863

2. Kiril (Timofejew), Episcop de Belaja Kriniza și Mitropolit al tuturor creștinilor ortodocși de Rit Vechi, 4 ianuarie 1849-1873, † 2 decembrie

3. Afanasi (Makurov), 9 mai 1874-1905 oct.1 †

4. Makari, 10. September 1906-? †

5. Silujan, 1936-c. 1941†

6. Innokenti (Usow), ?-?, 1942

7. Tichon (Kachalkin), Mitropolit de Belaja Kriniza, 1943 ?-1968 martie 4 †

8. Joasaph, 1972-1982, † 2 ianuarie 1985

9. Timon (Gavrilow), 1985-1996 august 21

10. Leonti (Isotow), din 24 octombrie 1996 –

Cine sunt staroverii?

Staroverii, староверы sau credincioșii *ortodocși ruși de rit vechi* n-au acceptat reforma liturgică a Sinodului Rus, sub protia Patriarhului Nikon al Moscovei (1652-1658/1667, † 1681), de uniformizare și aducere la zi a cărților de ritual și a practicilor liturgice, începută în anul 1653, separându-se de ierarhia acesteia în anii 1666-1667. Staroverii nu trebuie confundați cu credincioșii și clerul *stilișt* [care țin calendarul liturgic iulian, aflat cu 13 zile în urmă], chiar dacă și aceștia dintâi țin tot calendarul vechi iulian, nu pe cel îndreptat – gregorian. Numele vechi al acestei Biserici este: Древлеправославная Церковь Христова, *Biserica Veche Ortodoxă a Lui Hristos*. Actualmente, credincioșii ruși de rit vechi se autoidentifică sub denumirea de Русская Православная Старообрядческая Церковь. În România și în Ucraina, staroverii se numesc *lipoveni*, липоване. Staroverii au continuat să folosească cărțile de ritual, practicile liturgice, obiceiurile și tradițiile care erau în vigoare în Rusia, înainte de Reforma lui Nikon, adică înainte de anul 1653. Până la Ecaterina a II-a cea Mare a Rusiei (1762-1796), staroverii erau numiți *raskolniki*, raskolnici, de la raskol – раскол [schismatic], după care se generalizează numele de *vechi-ritualiști* ori *credincioși de rit vechi*, старообрядцы.³

Relațiile dintre staroveri și Biserica Ortodoxă Rusă oficială sau majoritară s-au îmbunătățit din anul 1971, când Sinodul acesteia din urmă a anulat toate hotărârile soboarelor din 1666-1667, *ca și cum n-ar fi existat*, iar cărțile liturgice tipărite sau existente în manuscrise, înainte de reforma lui Nikon, au fost considerate *la fel de mântuitoare și cinstite*, ca și cele noi sau nikoniene.⁴ Biserica Ortodoxă Rusă a anulat toate blestemele sinodului și a patriarhilor greci, prezenți la Moscova, dar n-a revenit la obiceiurile și textele liturgice prenikoniane. Numai *edinoverții*, din cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse, se roagă ca și staroverii.

Principalele modificări introduse de Patriarhul Nikon⁵

Diferența dintre ritul nou și cel vechi. Schimbările din textele și slujbele religioase ocupau aproximativ 400 de pagini. Vechi-credincioșii le prezintă pe următoarele ca fiind cele mai importante:

	Practica veche	Practica nouă
Scrierea numelui lui <i>Iisus</i>	Исусъ	Иисусъ
Crezul	рождена, а не сотворена (<i>născut dar nu făcut</i>); И в Духа Святаго, Господа истиннаго и Животворящаго (<i>Și în Sfântul Duh, Adevăratul Domn și de viață făcător</i>)	рождена, не сотворена (<i>născut, nu făcut</i>); И в Духа Святаго, Господа Животворящаго (<i>Și în Duh Sfânt, Domnul de viață făcătorul</i>)
Semnul Crucii	Două degete, în numele lui Hristos	Trei degete, în numele Sfintei Treimi
Numărul părțicelor la Sfânta Liturghie	Șapte părțicele	Cinci părțicele
Direcția de deplasare la ieșiri	După direcția soarelui	Invers față de mișcarea soarelui
Alliluia	Аллилуѣа, аллилуѣа, слава Тебѣ, Боже (<i>Aleluia, aleluia, slavă Ție, Dumnezeu</i>)	Аллилуѣа, аллилуѣа, аллилуѣа, слава Тебѣ, Боже (de trei ori <i>aleluia</i>)
Slavă Tatălui	Слава Отцоу и Сыноу и Сватоу Духоу, И ныне и присно и во вѣки вѣкомъ. Аминь. (<i>Slava Oțui i Sînu i Sveatomu Duhu, i nâne i prisno i vo veki vekom. Amin.</i>)	

³ Vezi și linkul: <https://ro.orthodoxwiki.org/Rascolnici>

⁴ Ibidem.

⁵ Vezi linkul: <https://ro.orthodoxwiki.org/Rascolnici>

1. Biserica Românească practică o formă corectă de săvârșire a rânduielii hirotoniilor. Arhiereul cu capul descoperit *întinde mâinile*, adică își pune amândouă mâinile pe capul candidatului. În cazul de față un diacon este hirotonit preot, de către Episcopul Timotei al Spaniei și Portugaliei, 2013. Luat din: <https://www.google.at/search?q=hirotonie&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwiPueKulufcAhWxNOWKHfh9DtIQsAR6BAgFEAE&biw=1680&bih=879#imgsrc=WzQ6u7hDOWjhpM:&sp=1534065247801>

2. hirotonire de preot (la greci), Χειροτονία πρεσβυτέρου; Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Αργολίδος κ. Νεκτάριος; Χειροτονία Ιερέα στο Ναύπλιο, 8. 11. 2014, Argolis, Αργολίδα. Arhiereul stă cu mitra pe cap și ține cârja în mână, ținând doar o mână pe capul candidatului, iar rânduiala prevede *punerea mâinilor*, nu a unei singure mâini !!! Mă mir că nu reduc punerea mâinilor, la *punerea unui singur deget* !

3. Hirotonire de diacon (la greci), este surprins momentul înconjurării de trei ori a Sfintei Mese, când concelebranții cântă Sfinților mucenici...; Slavă Ție...; Isaie dăntuiește...; Χειροτονία Διακόνου Μάρκου Μπούκα στον Ι.Ν Αγίας Τριάδος στο Ξηροκάμπι; Ιερά Μητρόπολις Μονεμβασίας και Σπάρτης. Arhiereul stă cu mitra pe cap și ține cârja în mână, ca nu cumva să o piardă. luat din: <http://www.immispartis.gr/?p=20697>

Chivotul

Chivotul sau artoforiul, numit uneori și pixidă sau tabernacol, este o cutie de metal prețios, care are forma unei biserițe, de obicei o copie miniaturală a bisericii respective, cu două spații și stă totdeauna pe Sfânta Masă, păstrându-se în ea:

I. în spațiul din față a chivotului

- a. Sfânta Împărtășanie pentru bolnavi și pentru cuminecarea copiilor după botez;
- b. Sfântul Agneț pentru Liturgia Darurilor mai înainte sfințite, de la sfințirea până la ceremonia de împărtășanie;

II. în spațiul al doilea spațiu sau cămăruță a chivotului

- c. Sfântul și marele Mir sau „trusa pentru botez”;

Sub diverse forme, un astfel de vas pentru păstrarea Sfintei Euharistii – chivotul – a fost folosit din adâncă vechime. În secolul al III-lea, Sfântul Ciprian al Cartaginei vorbește despre un chivot, în care au fost Sfintele Taine. După încetarea persecuțiilor, se întrebuintează în acest scop, de preferință, cutiute în formă de porumbel, suspendate de bolta baldachinului – ciborium – de deasupra Sfintei Mese și numite chiar „porumbei”.

Chivotul ne aduce aminte de vasul sau năstrapa de aur cu mană, care se păstra în Chivotul sau *Sicriul Legii* din Templul Vechiului Testament (Evrei 9, 4). Multe dintre vechile chivote, păstrate în muzeele publice și în cele mănăstirești, constituie opere de artă, prin măiestria realizării lor și prin finețea chipurilor și a scenelor reprezentate pe fețele lor.

(Preot Prof. Univ. Dr. Ene Braniște, *Liturgica generală*, volumul II, Editura Basilica, București, 2015, pp. 290-291) [vezi și p. 496-497, din ediția 1985]

Luat din: <https://doxologia.ro/taine-ierurgii-slujbele-bisericii/ce-este-biserica-miniaturala-de-pe-sfanta-masa>

1. Veneția, *Tezaurul Basilicii Patriarhale San Marco*: CHIVOT, ή κιβωτός, artophorion, τό ἄρτοφόριον, Constantinopol, sec. XI-XII, 36x30cm., transformat după anul 1231 (?) în relicvar pentru păstrarea Sfântului Sânge și citat sub acest nume în inventarul de la Veneția, din anul 1283, nota nr. 1. Chivotul acesta este cunoscut în literatura apuseană sub numele de *relicvar* sau *cățuie*, și reprezintă Biserica Sfinților Apostoli, din Constantinopol – în miniatură – realizat fiind din argint aurit, azi în Muzeul Domului San Marco, din Veneția, nr. inv. 142, identificat în mod greșit ca „cădelniță” sau „cățuie”. Vedere din față, cu cele două uși, bine distincte. Chivotul trebuie să fi fost furat de latini, când au jefuit Constantinopolul, în anul 1204, după data de 13 aprilie, dacă în anul 1231 i s-a dat deja la Veneția o altă utilizare, de *relicvar*.

Luat din catalogul expoziției de la Paris, 1984: *Le Trésor de Saint-Marc de Venise*, Galeries nationales du Grand Palais (Paris), 1984, Olivetti, Milano, p. 237-243.

„Incense burner of silver and gold in the shape of a church, perhaps that of the Holy Apostles in Constantinople, with the allegoric figures of Valour and Wisdom in relief. 12th century. (Venice, Treasury of S. Marco)”.⁶

2. Chivotul bisericii Mănăstirii Bistrița-Oltenei, argint aurit, sec. XVI, donație a boierilor Craiovești, azi în Muzeul Național de Artă din București.

Luat din: <http://mnar.arts.ro/descopera/galerii-permanente/75-galeria-de-arta-veche-romaneasca/descopera-lucrarile-din-galeria-de-arta-romaneasca-veche/79-chivot>

3. Sfânta Masă din altarul Catedralei Mitropolitane Sfânta Treime, din Blaj, pe care stă un *chivot de modă nouă grecească*, în formă de cutie, nu un *chivot personalizat*, cu forma miniaturală a catedralei, adică a bisericii în care este folosit. Sfânta Masă însă are o formă cerută de rânduială, cu cinci picioare și mensa. În piciorul din mijloc se pun Sfintele Moaște și cutia cu documentele bisericii.

Diferite modele vechi de chivot, Artoforio, Κιβωτός, Κιβώτιον (neogr.), Ἀρτοφόριο, Tabernaculum (lat.), Дарохранительница, Кивоту (slavonă), (vezi și „pixida” pentru împărtășirea bolnavilor: πυξίς pixis).

Chivote românești, din argint parțial aurit, sec. XVII-XVIII, artoforii – αρτοφόριο: neogr. κιβώτιον sau κιβωτός, tabernaculum, sl. дарохранительница, кивоту:

1. Chivot, Κιβωτός, Ἀρτοφόριο. Φιλοτεχνήθηκε από Έλληνα τεχνίτη στην Ρουμανία το 1673 (Dimitris, Grecia).

2. Chivot, Κιβωτός, Ἀρτοφόριο. Βρίσκεται σε Ρουμάνικη μονή και δημιουργήθηκε το 1783 (Dimitris, Grecia).

3. Chivot, Κιβωτός, Ἀρτοφόριο. Ναόσχημο κιβώτιο από τη μονή Κοτροτσένι, 1685, Βουκουρέστι, Εθνικό Μουσείο Τέχνης της Ρουμανίας.

⁶ Luat din: THE OECUMENICAL PATRIARCHATE, The Great Church of Christ, [Editor] Publishers Orthodox Centre of the Oecumenical Patriarchate Geneva, Elveția, printed in Grece by E. Tzaferis S. A., Athen, 1989, 374 p., incl. 463 il. Album de lux, p. 152, fig. 169.

Le Trésor de Saint-Marc de Venise, Galeries nationales du Grand Palais (Paris), 1984, Olivetti, Milano, p. 237-243.

1

2

1. Sfântul Chivot, păstrat în Mănăstirea Leimonos (insula grecească Lesbos), este lucrat din aur și argint (sec. XVI-XVII), fiind folosit de către diaconi, în timpul procesiunilor și al unor cădiri mai importante. Acesta este lucrat în formă de bisericuță cu cinci turnuri și trei abside în partea de răsărit. Pe laterala sudică se află scena Bunevestiri. Pe fatada sau latura vestică a bisericuței se află scena „Soborul Sfinților Arhangheli Mihail, Gavriil și Rafail”, hramul Sfintei Monastiri.

2. Despre căderea cu chivot: Căderea cu chivot la Mănăstirea Neamț – cf. Prof. Dr. Petru Pruteanu: Nu știm care este rânduiala cădirii de către diaconi cu Sfântul Chivot în Biserica Rusă? În cărțile după care se slujește acum în BOR nu e nici o informație despre acest moment... E un moment solemn, fastuos și de mare încărcătură emoțională. Așa l-am simțit în momentul când l-am văzut prima dată la Mănăstirea Neamț, acum câțiva ani. Nu știu dacă se mai practică în zilele noastre. Căderea cu chivotul pe umăr sau mai degrabă în mâna stângă, așa cum arată și o frescă cu Îngeri de la Mănăstirea Stavronikita (Athos), e un obicei athonit, de o vechime nu prea mare. Căderea în acest mod ar trebui să se facă o singură dată, înainte de Cântarea a IX-a a Canonului de la Utrenie, atunci când se cântă „Ceea ce ești mai cinstită...” – aici făcându-se trimitere la imaginea: Maica Domnului = chivot. Unii însă, din necunoștință de cauză, mai practică astfel de cădiri și în alte momente. Nu știu dacă la început, în această procesiune se folosea chivotul de pe Sf. Masă, dar știu că, în prezent, se folosesc anumite chivote special rezervate pentru cădire, și care sunt goale (ca să nu zic „decorative”). Așa se face de exemplu și la M. Neamț, unde acest obicei s-a practicat (pare-mi-se) fără întrerupere.

- *Tipicul Mănăstirii Dionisiou* alcătuit de ieromonahul *Ignatie* (a. 1624). Acesta se păstrează și într-un manuscris mai nou, din 1909 și care a fost editat recent în Athos (doar am auzit, nu știu detalii). Prof. A. A. *Dmitrevski* consideră că manuscrisele tipiconale aflate astăzi în uz în Athos sunt inspirate anume din acest tipicon dionisiat. Totuși, spre deosebire de perioada bizantină, tipicurile monahale athonite de acum nu sunt totuși foarte variate, întrucât sunt elaborate de „Sfânta Comunitate (Aghia Kinotita)” și trebuie să se încadreze într-o serie de reguli generale, lăsându-se un anumit spațiu și tradiției fiecărei mănăstiri sau schit în parte.

- *Tipicul ierom. Hrisostom: IEPON KEAAION EYAPTEΛIΣMOY, KAPYAI, AΓION OPOΣ. AΓIOPEITIKON TYHIKON THE EKKΛHΣIAΣTIKHΣ AKOΛOYΘEIAΣ. EKΔOΣEIE KOΣTANIOYTH. AΘHNA 1997.* Tipicul, deși nu foarte mare, dă totuși extrem de multe detalii. (Eu am citit traducerea rusească, Moscova, 2002, 224 pagini), de Ieromonah Prof. Dr. Petru Pruteanu, Basarabia.

Fericitul Episcop

Dr. Valeriu Trăian Frențiu al Oradiei (1922-1952)

și Stilul Brâncovenesc, începând cu anul 1922

Rectorul Dr. Josaphat BASTAŠIĆ, din Viena
și STILUL „TEREZIAN” de iconostase și interioare de biserici unite
și ortodoxe, începând cu anul 1775

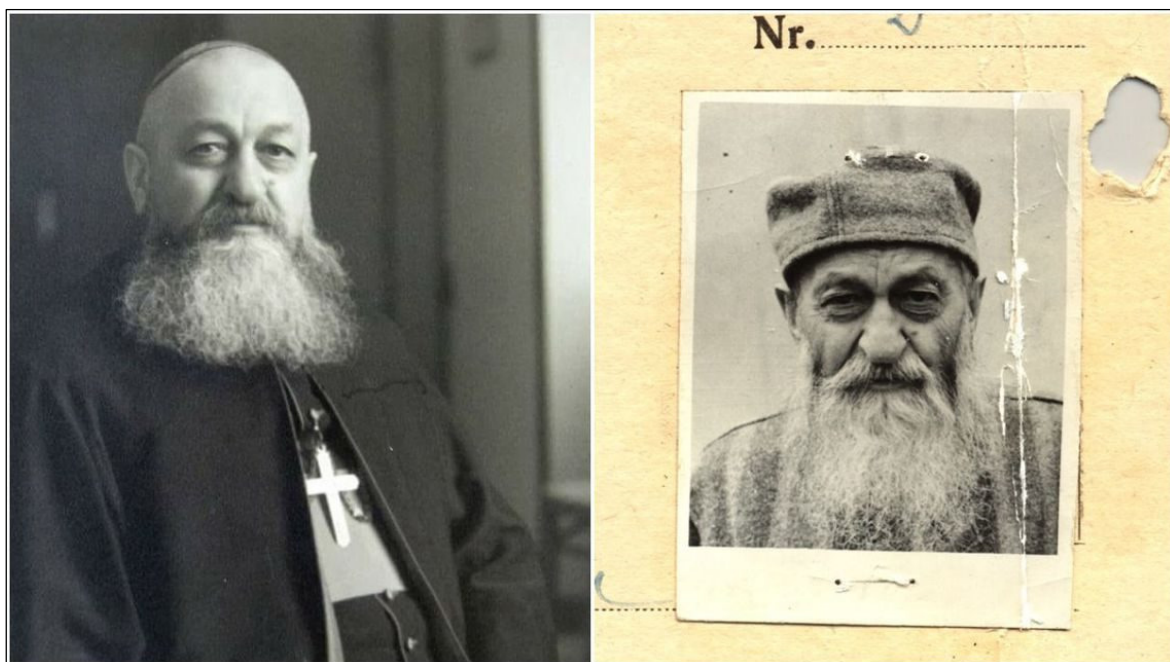
**Două stiluri: *terezian* pentru iconostase și interioare
și *brâncovenesc* pentru arhitectură, exterioare și fasade¹**

1. Fericitul Episcop Dr. Valeriu Trăian Frențiu al Oradiei, în veșmintele arhieresti, în timpul celebrării Sfintei Liturghii, cu mai mulți ani înainte, între anii 1927 și 1948?

Luat din: <http://www.bihon.ro/omagiu-episcopului-valeriu-traian-frentiu/2239382>

¹ Studiu publicat în rev. *Transilvania*, Sibiu, an editorial 2019, nr. 5-6, p. 75-84, ISSN: 0255 0539: Ioan Marin Mălinaș, *Fericitul Episcop Dr. Valeriu Trăian Frențiu al Oradiei (1922-1952) și Stilul Brâncovenesc, începând cu anul 1922*. Tot în această revistă *Transilvania*, ni s-au mai publicat studiile: *Biserica Ortodoxă Română, 120 de ani de Autocefalie și 80 de ani de Patriarhie*, 2006, nr. 2, p. 63-67; *Arhieraticon* [Ἀρχιερατικόν; Liber pontificalis Ecclesiae Dacoromenorum, grăci ritus; Чинóвник] Etape de evoluție, structură, reflecții teologice și comparație de texte liturgice (I), – *rezumat* – 2018, nr. 8, p. 82-89.

2. Fericitul Episcop Dr. Valeriu Trăian Frențiu al Oradiei, înainte de 1948 și ca pușcăriaș la Sighet.

Luat din: Valeriu Trăian Frențiu, scurtă biografie și arestarea (1). Scris de Biroul de presă | mart. 29, 2019 | Episcopi Martiri, Stiri BRU: <https://www.egco.ro/2019/03/29/valeriu-traian-frentiu-scurta-biografie-si-arestarea-1/>

Lista episcopilor uniți ai Oradiei

În decursul existenței acesteia de peste 250 de ani (1748, respectiv 1777-2019), Eparhia Unită a Oradiei Mari a avut episcopi din diferite regiuni și orașe ale vechii Transilvanii, unul fiind mai vrednic decât celălalt.

Doi au fost bihoreni: marele canonist Dr. Iosif Papp Szilágy, nobil de Băsești [Ilyéfalva], (1863-1873), născut în Tarcea (Valea lui Mihai) și Dr. Iuliu Hirțea (1949-1978), născut la Vintire (Beiuș).²

Arhiereul *Meletie Covaci*, Meletius Kovács (1748-1775), Episcop *titular* de Tegea, Τεγέα, Τεγέη, Tegeaeus, (în Arcadia), Peloponez, scaun sufragane al Mitropoliei de Patras, Πάτρας. Era aromân, născut în anul 1707, în Nagusta (Macedonia), refugiat, împreună cu părinții, în Regatul Ungariei, hirotonit preot ortodox în data de 29 iunie 1734, de către Episcopul Isaia Antonovici al Aradului (1731-1748), devenit unit în anul 1736, apoi paroh în Diosig și protopop în Oradea. Din anul 1748 Meletie Covaci era Episcop Auxiliar, Vicar Ritual al Episcopilor latini de Oradea, Pál (Paulus) de Forgács (1747-1757) și Adám Ladislaus de Patachich Baron de Zajezda [Zagorje, croat.] (1759-1776). A fost numit episcop de Împărăteasa Maria Theresia la 16 sept., confirmat de Papă la 14 noiembrie, hirotonit arhiepiscop la 15 decembrie, de către Episcopul de Muncaci, Mihály Emánuel Olsavszky [(1743-1767), titular de Rhodus, în Cilicia Secunda, scaun sufragane al Mitropoliei de Anazarbo, Turcia], instalat la Oradea la 19 decembrie 1748, † 11 apr. 1775.

Propunerea de înființare a Episcopiei Unite a Oradiei, Împărăteasa Maria Theresia a trimis-o Papei, încă din luna septembrie 1776, la care papa, după mai multe tergiversări, cauzate de intrigile episcopului latin de Oradea, Adám Ladislaus Patachich Baron de Zajezda (1759-1776, din 3 martie 1776 Arhiepiscop de Calocsa-Kalocsa)³, a răspuns totuși favorabil, prin înființarea acesteia, la 16 iunie 1777, prin bulla „Indefessum personarum”.

² Privitor la episcopii uniți ai Eparhiei Oradiei Mari, vezi: Iacob RADU, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari* scrisă cu prilejul aniversării de 150 de ani dela înființarea acesteia 1777-1927, de..., Oradea, Chiriașii Tipografiei Românești, 1932, 243 p., passim. Compară cu datele din: *catholic-hierarchy.org*: „Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Aevi” [cu multe inexactități!]; precum și cu Mircea PĂCURARIU, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, extras din rev. BOR, XCIII, 1975, nr. 3-4, p. 322-355 [p. 35-36], EIBMO, Buc., 1975.

³ Protestul lui Adám Ladislaus Patachich Baron de Zajezda, înaintat Papei, împotriva înființării Episcopiei Unite de Oradea se intitulă: *Obiectiones contra canonisationem Episcopatus Graeci-ritus M. Varadinensis*. Prin acest memoriu Episcopul Patachich propunea Papei menținerea episcopilor uniți ca vicari rituali ai săi, așa cum a fost cazul și cu Meletie Covaci. Luat din: Iacob RADU, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari...*, Op. cit., p. 47.

Moise Dragoș (1776-1787), nobil român, s-a născut la Turda și avea studii teologice, făcute la Budapesta, devenit ulterior paroh și protopop în Oradea. După moartea Episcopului Meletie Covaci, a fost numit de Maria Theresia urmașul acestuia, în data de 17 nov. 1775. În prima fază, Moise Dragoș trebuia să aibă același statut canonic, ca și predecesorul său Meletie. Abia prin a doua numire, Maria Theresia îl desemnează Episcop al Eparhiei Unite de Oradea Mare, independent de episcopul latin local.⁴

A doua numire de episcop a avut loc în data de 26 iul. 1776, fiind confirmat de Papa abia la 23 iun. 1777, apoi este hirotonit și instalat la Oradea, de către Episcopul Grigorie Maior al Făgărașului, în data 9 nov. 1777, † 16 apr. 1787.

La începutul anului 1777 – deci înainte de constituirea Eparhiei Unite a Oradei – Moise Dragoș a cerut Împărătesei aprobarea și dreptul de salarizare al unui *Capitlu Catedral*, cu cinci canonici, număr extins la șase, în anul 1791, la cererea lui Ignatie Darabant. La data de 29 decembrie 1779, Camera Aulică Ungurească, din Viena a înaintat Împărătesei o listă de cereri ale Episcopului Moise Dragoș, privitoare la *Domeniul episcopesc* (obținut în 1780), la salarizarea clericilor din Capitlu, la școli, dar și la: „3. Înființarea și dotarea mănăstirii ordului basilian.”⁵ Privitor la Capitlu, acesta s-a și înființat încă prin *Decretul* din 23 mai 1777, adică înainte de constituirea canonică a Eparhiei, prin Bulla 16 iunie 1777, iar în 1780, Eparhia a primit Domeniul Beiușului. Din lipsă de bani, Mănăstirea Unită Basiliană, din Oradea nu s-a mai înființat, nici atunci și nici în secolele care au urmat, până astăzi. În conformitate cu Decretului imperial de constituire al Capitlului Catedral, Maria Theresia a aprobat și lista *primilor cinci canonici*, propuși de Moise Dragoș:

Primii cinci canonici uniți orădeni

- *Prepozit* sau Arhiepiscop [echivalent cu *Arhimandrit*], Iacob [Ioan] Aron – călugăr de la Sf. Treime, din Blaj – (1777-1788), provenind din vestita familie a Aroneștilor *de Bistra* (Turda), nobil roman, fiul protopopului Alexandru Aron, din Roșia Abrudului, unde s-a și născut;
- *Lector* sau arhidiacon, Ioan Filimon Simon alias *Ferenczi* (1777-1785), din Chintău-Cluj, fost paroh în Beiuș;
- *Primicer* sau Cantor [totodată și *Scolastic*], Gheorghe Fărcaș (1777-1815), nobil roman, din Ardeal, acuzat de acte de violență și *pâri nefondate*, la adresa episcopului Ignatie Darabant, a fost judecat în anul 1797 și condamnat de Consistoriu, fiind *trimis de canon* pentru patru ani, la Mănăstirea Sf. Nicolae, din Muncaci, pe care l-a și executat, revenind *pocăit* la Oradea în anul 1802;⁶
- *Eclesiarh* sau Custode, Nichita Horvat (1777-1789), fost paroh în Beliu;

⁴ Pe timpul când era la Viena, înainte de fondarea canonică a Eparhiei, Moise Dragoș a convins-o pe împărăteasă să dispună înființarea Capitlului Catedral cu cinci canonici, precum și acordarea dreptului și posibilităților de salarizare ale acestora, din viitorul domeniu episcopesc de Beiuș.

⁵ Iacob RADU, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orășii-Mari...*, Op. cit., p. 58.

⁶ Istoricul orădean Dr. Joanu ARDELEANU [prof. de phil. la Gimnaziul Superior din Beiuș], vol. II, p. 56, relatează în felul următor acest episod, într-un limbaj de epocă, de la sfârșitul secolului al XIX-lea: „Dupa mărtea susu amintitiloru canonici, [adică a primilor canonici, numiți în anul 1777, *n.n.*] omulu nostru, Farkas, că senioru fû denumitu prepositu; inse pentru certele avute cu canoniculu Paulu Bereghi, la anulu 1797 fû depusu dein demnitatea s'a și s'a tramisu la recóre in monastirea de la Muncaci, de unde dupa indreptare mantuindu-se, la anulu 1802 si-a reocupatu postulu de prepositu.”. Dr. Joanu ARDELEANU, *Istori'a Diecezei Romane Greco-Catolice a Oradei Mari*, de ..., Partea I. *Scurta privire asupra faselor credintei crestine la Romani*, dela crestinaarea loru pana la inceputulu secului XVIII, Gherl'a, Imprimari'a „Aurora” p. A. Todoranu, 1883, 174 p. [incl. doc., p. 93-174: *Repertoriu de documente*]; Partea II. *Istori'a Romanilor dein diecezea Oradei mari inainte si dupa propagarea Calvinismului pana la anulu 1805*, Blasiu, 1888, Tipografi'a Seminarului gr. cat., 137 p. [incl. doc., p. 71-137: *Repertoriu de documente*]. Din cauza acestui Canonic Gheorghe Farcaș nu s-a putut înființa nici Academia Teologică Unită de la Seminarul din Oradea – pentru că la *Consiliul Capitular* din 11 decembrie 1792, când Episcopul Ignatie Darabant i-a rugat pe canonici, să ceară „in corpore” (adică tot Capitlul) de la împărat o școală de teologie greco-catolică proprie, cum era la Blaj, el s-a opus! Așa a rămas Eparhia Oradei fără Academie Teologică proprie, din 1792 și până în toamna anului 1922, seminariștii acesteia urmând cursurile la Academia Teologică Romano-Catolică, din Oradea. Dr. Joanu ARDELEANU, *Istori'a Diecezei Romane Greco-Catolice a Oradei Mari...*, Op. cit., vol. II, p. 56.

- *Hartofilax* sau Cancelar, Paul Beregi [rutean] (1777-1796), din Petrișova-Bereg, fost paroh în Arad.

Al șaselea canonic a fost numit de Episcopul Ignatie Darabant, în anul 1791, în persoana învățatului preot Simion Maghiar: *Canonic Scholastic* (1791-1800), din Hajdudorog, professor preparandial – professor scholae praeparandorum, și director al școlilor naționale române din Eparhia Oradiei.⁷

Ignatie Darabant (1788-1805), născut la Vicea (Uileacul Silvaniei), Sălaj, nobil de Kaplony-Căplian, venea de la Blaj, unde a fost Prepozit la Mănăstirea Sf. Treime, profesor de teologie și Vicar Eparhial. În anul 1791 a extins Capitlul, la șase canonici. Iosif al II-lea l-a numit Episcop al Oradiei în data de 8 aprilie 1788, confirmat de Papa la 3 febr. 1789, hirotonit la Blaj, de Ioan Bob al Făgărașului la 13 martie 1790, instalat la Oradea, în data de 19 aprilie 1790, † 31 oct. 1805.

Samuil Vulcan (1807-1839) s-a născut în Blaj-sat, cu studii la Blaj, Oradea, Viena, Agria (Eger) și Lwiw (Lemberg), unde a fost Vice-rector, până în anul 1806, când a fost numit episcop. Împăratul l-a numit episcop în data de 12 sept. 1806, a fost confirmat de Papa la 23 mart., hirotonit întru arhieru la 7 iunie, la Blaj, de către Ioan Bob al Făgărașului, instalat la 11 iunie 1807, † 25 dec. 1839.

Vasile Baron von Erdely (1842-1862), născut la Macău, Makó (ung.), Makowa (germ.), comitatul Csongrád-Cenad, Csongrád-Csanád megye, din Ungaria, fost preot la Beiuș, canonic și rector al Seminarului Unit, din Oradea. A fost numit de împărat la 2 august 1842, confirmat de Papa la 30 ian., hirotonit la Blaj, la 11 iunie, de Episcopul Ioan Lemeni, instalat la Oradea, la 18 iunie 1843, † 27 mart. 1862.

Iosif Papp Szilágyi nobil de Băsești [Ilyéfalva] (1863-1873), numit de împărat la 4 dec. 1862, confirmat de Papa la 16 mart., hirotonit episcop la 3 mai, la Blaj, de către Mitropolitul Alexandru Șterca Șuluțiu, instalat la Oradea, la 17 mai 1863, † 5 aug. 1873, în Oradea. Se afla printre părinții participanți la Conciliul Vatican I (1869-1870).

Ioan Olteanu (1873-1877) s-a născut în Sântești (Marginea), jud. Timiș, cu studii la Blaj și Viena, pe care însă nu le-a încheiat, pentru că după trei ani a fost rechemat în eparhie, de către Episcopul Alexandru Dobra, păstorind la Lugoj între anii 1870-1873. Numit de împărat în data de 25 iulie, confirmat de Papa episcop al Lugojului, în data de 29 nov., hirotonia de episcop o primește la Oradea, în data de 18 dec. 1870, de la Episcopul Iosif Papp Szilágyi. La 16 sept. a fost numit de împărat Episcop de Oradea, la 22 dec. 1873 a fost confirmat de Papa și la 24 ian. 1874 a fost instalat în Catedrala din Oradea, † 29 nov. 1877.

Mihail Pavel (1879-1902) s-a născut la Recea, lângă Baia Mare, având studii la Cașovia, Košice (slov.), Kaschau (germ.) și la Viena. Numit de împărat episcop de Gherla, la 11 sept., confirmat de Papa la 23 dec. 1872, hirotonit întru arhieru la 26 ian 1873, la Blaj, de către Mitropolitul Ioan Vancea. A venit de la Gherla unde a fost episcop între anii 1873-1879, numit de împărat episcop de Oradea la 29 ian., confirmat de Papa, la 15 mai, instalat la 8 iunie 1879, † 1 iunie 1902, în Slatina, Maramureșul istoric [Солотвино (ukr.), Aknaszlatina (ung.), Солотвина (rus.), Kostel Solotvonski (slov.), raionul Tecu, Тячівський район, pe malul drept al Tisei, în dreptul orașului Sighetul Marmățieiazi în Ucraina].

Demetriu Radu (1903-1920) a venit de la Lugoj, unde a fost episcop între anii 1896-1903, S-a născut la Rădești – Aiud, jud. Alba, cu studii la Blaj și la Roma. În data de 22 nov. 1896, Împăratul l-a numit Episcop al Lugojului, confirmat de Papa la 3 dec. același an. În data de 9 mai a fost hirotonit

⁷ Spuneam că între 30 ian. 1792 și toamna anului 1792, studenții de la Seminarul [recte *internatul*] Român Unit din Oradea studiau teologia la Academia Teologică de pe lângă Episcopia Romano-Catolică din Oradea. În felul acesta, Canonicul Scolastic, era nu numai responsabil peste toate școlilor din eparhie, ci activa și ca profesor de liturgică bizantină și ritualistică. Aceste cursuri, împreună cu cele de muzică bisericească (cantorat) și de drept canonic răsăritean, se făceau în cadrul *Seminarului Unit*, nu al *Academiei Teologice Latine*. Primicerul sau Canonicul Cantor era și el răspunzător de muzica bisericească, din seminar, de la catedrală și de întreaga activitate cantorală, de pe cuprinsul eparhiei. Clădirea Seminarului Român Unit, din Oradea-Olosig a fost Mănăstire Iezuită, până în anul 1773, ulterior, Maria Theresia oferindu-o Episcopului Moise Dragoș, care a destinat-o ca și locuințe pentru cei cinci canonici ai Capitlului Catedral Unit (din anul 1791 erau șase), din anul 1777. Aici avem un paralelism de evoluție, între Mănăstirea Iezuită din Viena, din care o parte a clădirii și biserica Sf. Barbara au devenit *Seminarul Central Unit Barbareum*, în anul 1775 și Seminarul Român Unit din Oradea, în anul 1792 (între 1777-1792, aici erau casele canonice).

Iacob RADU, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari...*, Op. cit., *Capitulul Bisericii catedrale*, p. 200-221;

întru arhiereu la Blaj, de către Mitropolitul Victor Mihaly de Apșa, instalat la Lugoj, în data de 16 mai 1897. În data de 12 mai 1903, Împăratul îl numește Episcop al Oradei, confirmat de Papa la 8 iulie, instalat la Oradea, în data de 16 august 1903, † 8 dec. 1920, ucis în Senat, la București, mormântul la Biserica Pogorârea Sfântului Duh, din Rădești, *din 1920*, înainte numindu-se Tâmpăhaza [Tompaháza, (ung.), Thomaskirch sau Neudorf (germ.)], Aiud (Alba). Episcopul Demetriu Radu și familia acestuia, au construit biserica din satul lor natal Tâmpăhaza (Rădești), între anii 1907-1909, după care a fost pictată de către Octavian Smigelschi (1866-1912), în anul 1909. Târnosirea bisericii a avut loc la 17 iulie 1910, fiind celebrată tot de Episcopul Demetriu Radu.

Valeriu Trăian Frențiu (1922-1952) s-a născut la Reșița, ca fiu de preot, avea studii la Blaj, Budapesta și Viena. Numit episcop de Lugoj, la 14 dec. 1912, hirotonit la 14 ian. 1913, la Blaj, de către Mitropolitul Victor Mihaly de Apșa și de episcopii Demetriu Radu și Vasile Hossu. A venit de la Lugoj, unde a păstorit între anii 1913-1922. Numit la Oradea în data de 25 februarie 1922, instalat la 3 mai 1922. Între anii 1941-1946 a fost și *Administrator Apostolic* al Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș, † 11 iulie 1952, în închisoarea din Sighetul Marmăției.

Florian Stan (1922-1924) Episcop Auxiliar, titular de Axiopolis, născut în Iegheriștea Veche (Alsóhuta, ung.), com. Crucior-Satu Mare, cu studii la Oradea și Budapesta, unde a devenit doctor în drept canonic și licențiat în filologie (latină și germană), prepozit capitular, apost. protonotar, rector al Seminarului Unit și vicar general. A fost numit de Papa episcop la 3 oct. și hirotonit întru arhiereu la Oradea, în data de 19 dec. 1922, de către Episcopul Valeriu Trăian Frențiu († 15 mai 1924, în Oradea, mormântul în fața *capelei Frențiu*, din Cimitirul Rulikowski).⁸

Ioan Suci (1940-1953), născut la Blaj, Episcop Auxiliar de Oradea, numit titular de Moglaena (Moglaensis, Moglena, sufragana a Patriarhiei de Ohrida-Ahrida), la 25 mai și hirotonit arhiereu la Oradea, de către Valeriu Trăian Frențiu, Iuliu Hossu și Ioan Bălan, în data de 22 iulie 1940 [1946-1953, *Administrator Apostolic* al Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș], † 27 iun. 1953, în închisoarea din Sighetul Marmăției. Alexandru Rusu al Maramureșului, ales Mitropolit, în anul 1946, n-a fost niciodată recunoscut de către autoritățile române, așa că Ioan Suci a trebuit să conducă mai departe Provincia Mitropolitană, până în 1948 când a fost arestat și întemnițat. În anul 1925, după ce și-a luat bacalaureatul la Blaj, a fost trimis la Roma la studii, locuind în Colegiul Grec, Sf. Atanasie. Și-a luat acolo doctoratul în teologie, în anul 1931, când a și fost hirotonit preot.

Iuliu Hirțea (1949-1978), Episcop Auxiliar de Oradea, titular de Nebbi, în provincia Numidia (azi Uganda), *Nebbitanus*, hirotonit episcop la Nunțiatu din București, în data de 28 iul. 1949, de către Episcopul Gerald Patrick Aloysius O'Hara, Nunțiu în România [împreună cu Episcopii Ioan Ploscaru și Ioan Dragomir], † 28 iun. 1978, în Oradea. A studiat liceul la Beiuș, teologia la Oradea (1931-1935), apoi este trimis de Episcopul Valeriu Trăian Frențiu la Roma, ca alumn al Colegiului Român „Pio Romeno” (1935-1940), studiind la Colegiul Urban „de Propaganda Fide”, unde și-a susținut și teza de doctorat cu titlul *Doctrina scripturistica et textus biblicus S. Eucherii Lugdunensis* (î. 410-c. 450). La Roma, Episcopul Valeriu Trăian Frențiu l-a hirotonit diacon, în anul 1936 și preot în anul 1937. Canonicele Dr. Coriolan Tămăianu, de la Oradea, refuzând demnitatea de episcop auxiliar în clandestinitate, după data desființării Bisericii Unite, prin decretul nr. 358, din 1 decembrie 1948, sorții au căzut asupra lui Iuliu Hirțea, hirotonit în secret, în capela Nunțiatu din București, la 28 iulie 1949. În anul 1953 este arestat din nou (prima arestare având loc în toamna anului 1946, soldată cu o detenție în Oradea, până în luna februarie 1947) și condamnat la 12 ani de închisoare, dar este eliberat în anul 1964, prin *decretul general de grație*. 1964-1978 au fost anii de intensă activitate pastorală, liturgică și de hirotoniri în clandestinitate, ai Episcopului Iuliu Hirțea.

Vasile Hossu (1990-1997) s-a născut la Careii Mari (Satu Mare), avea studii de teologie la Oradea și de filologie la București. După anul 1948, respectiv 1956 a activat ca profesor de școală generală la Traniș, pe Valea Drăganului-Vlădeasa, până la pensionare, când a revenit la Oradea. În anul 1989 i-a urmat Canonicele Dr. Coriolan Tămăianu, în funcția de *ordinarius* [=episcop eparhiot, fără

⁸ Episcopul Dr. Florian Stan a fost numit de Papa la data de 3 oct. 1922, hirotonit întru arhiereu la Oradea, în data de 6/19 dec. 1922, de către Episcopul Valeriu Trăian Frențiu, a decedat în data de 15 mai 1924, mormântul în fața *Capelei Frențiu*, din Cimitirul Rulikowski, Oradea. Axiopolis, Ἀξιοπόλις, azi Cernavodă, Dobrogea, era un scaun episcopal dispărut, din Moesia Inferior, sufragana al Mitropoliei de Marcianopolis, Μαρκεσιανούπολις, azi Dewnja, Девня, lângă Varna, Bulgaria.

hirotonia într-un arhiereu], în clandestinitate, al Eparhiei Oradea. A fost numit episcop de Papa la 3 martie 1990, hirotonit într-un arhiereu la 27 mai, în Baia Mare, de către Mitropolitul Alexandru Todea, împreună cu arhiepiscopul titular Guido del Mestri (devenit Cardinal la 28 iunie 1991) și cu episcopul Ioan Ploscaru. Vasile Hossu a decedat în data de 8 iunie, 1997 în Oradea.

P.S.Sa *Virgil Bercea* (1996-1997), Episcop Coadjutor, titular de Pupiana, 6 nov. 1996-8 iunie 1997. S-a născut în Hăbic, Mureș. P.S.Sa a venit de la Blaj, unde a fost Episcop Auxiliar al Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș, *Pupianensis*, titular de Pupiana, scaun sufragane al Mitropoliei Cartaginei, în Africa Latina, cu studii de teologie la Roma și doctorat la București și studii de agronomie, la Cluj-Napoca. Hirotonit într-un arhiereu la Blaj, 8 septembrie 1994, de către Mitropolitul Lucian Mureșan, împreună cu arhiepiscopii Gheorghe Guțiu și Ioan Ploscaru.

P.S.Sa *Virgil Bercea*, din 8 iunie 1997 – într-un mulți ani!, ad multos annos!, εἰς πολλὰ ἔτη!, ΜΗΩΓΑΑ ЛѢТА (*mūnogaja lēta*), [slavonă]!

Primul stil românesc sau *Stilul brâncovenesc* este continuarea și preluarea artei dezvoltate de către Domnitorul Constantin Brâncoveanu al Țării Românești (1688-1714). La Curtea Domnească din București a evoluat în timpul acestei domnii o adevărată „renaștere bizantină”. Începutul l-au făcut deja Cantacuzinii, încă de prin anul 1680: Șerban Cantacuzino (1678-1688). Istoricii de artă definesc stilul brâncovenesc ca fiind un stil care „...reprezintă un sincretism între tradiții artistice locale, valahe, bizantine și alte influențe orientale și forme occidentale, ale Renașterii, cum ar fi școala italiană.”, scrie arh. Mădălina Berindei Arhitect & Urbanist Diplomat: [<https://www.dezvoltatorimo-biliar.ro/blog/arhitectura/stilul-brancovenesc-primul-stil-romanesc-de-arhitectura>].

Prin extensiune, termenul este aplicat și pentru includerea operelor de artă, din epoca lui Ștefan Cantacuzino (1714-1716) și a primilor Mavrocordați în Țara Românească, din anii 1716-1730: arhitectură, sculptură, arte plastice, minore etc. Istoricii de artă îl asociază și cu fenomenul *Renașterii Apusene*, stilul său fiind considerat și un „baroc brâncovenesc” sau un „baroc bizantin”, diferențiat însă de „barocul terezian” sau „stilul tereziano-bizantin”, de la Biserica Seminarului Unit Central Sf. Barbara de la Viena, din anul 1775.

„Bogat în realizări din toate domeniile, s.b. [*stilul brâncovenesc*, n.n.] se caracterizează prin compoziții clare și echilibrate, cu structură clasică, ceea ce a permis să se vorbească despre o Renaștere brâncovenească, dar și printr-o mare exuberanță decorativă, argument al unui baroc brâncovenesc. Arhitectura a fost ilustrată prin construcții de palate și, mai ales, prin numeroase ansambluri monastice. Palatele epocii (Mogoșoaia, Potlogi) sunt situate în vecinătatea unor pânze de apă (lac, eleșteu), în cadrul unor incinte largi de formă dreptunghiulară, pe latura opusă edificiului principal aflându-se poarta și anexele gospodărești. Organizate pe 2 nivele, deasupra unor ample beciuri, palatele au un foișor cu scară pe latura dinspre curte și o loggie pe latura dinspre lac. În general bogată, decorația constă din sculpturi în piatră (predomină motivele vegetale) la coloane și balustrade, din reliefuri de tip oriental realizate în stuc, care îmbracă pereții și din picturi murale. Dintre multele ansambluri monastice (Govora, Surpatele, Sinaia, Râmnicu Sărat etc.) cele mai reprezentative sunt Hurez și Văcărești, ambele organizate conform unui plan general foarte regulat, axa principală fiind est-vest.”⁹

Bucureștiul a păstrat cele mai multe edificii civile și bisericești în stil brâncovenesc și post brâncovenesc: Mogoșoaia (la 15 km distanță de capitală), Mitropolia (Dealul Mitropoliei), sec. XVII; Mănăstirea Stavropoleos, 1724; Mănăstirea Cașin, 1937 etc.

⁹ Luat din: Vasile DRĂGUT, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 68-69.

RECEPTAREA *stilului brâncovenesc* în Eparhia Unită a Oradiei și în alte locuri din Transilvania, după anul 1918, respectiv 1922

De la Domnitorul Constantin Brâncoveanu avem în Transilvania Mănăstirea Adormirea Maicii Domnului de la Sâmbăta de Sus, Biserica Sf. Nicolae din Făgăraș (devenită catedrală episcopală unită 1717-1737), Biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, din Ocna Sibiului, apoi Palatul Brâncovenesc de la Sâmbăta de Sus (la 10 km distanță de mănăstire).

Receptarea stilului brâncovenesc în Eparhia Oradiei începe odată cu întronizarea lui Valeriu Trăian Frențiu în acest scaun episcopesc, adică după data de 3 mai 1922.

Prepozitul Capitular Dr. Iacob Radu, fratele Episcopului Demetriu Radu, din Oradea, numea și el stilul brâncovenesc, *stilul românesc*, referindu-se la fațada Seminarului Român Unit din Oradea.¹⁰ Imediat după instalarea în scaunul episcopesc de la Oradea, în data de 3 mai 1922, înainte de deschiderea anului școlar al noii Academii Teologice (continuatoare a vechiului Seminar Teologic Român Unit), în toamna anul 1922, a fost terminată fațada acestei instituții în stil brâncovenesc: „... a fost terminată aripa seminarului zidită de răposatul episcop Radu și rămasă din cauza războiului neterminată, numai sub acoperiș în roșu, iar în anul acesta pentru a putea cuprinde institutul pe toți elevii, s-a adăus al doilea etaj la edificiul de către stradă, ridicat oare când de către episcopul Erdeli, și întregului edificiu i s-a făcut o fațadă nouă în stil românesc [*brâncovenesc*, n.n.], făcându-se din acel edificiu o podoabă artistică unică în acest mare oraș.”¹¹

Privitor la persoana Episcopului Valeriu Trăian Frențiu, putem spune că și-a câștigat mari merite în cele două eparhii, în care a activat: Lugoj și Oradea. Nu era un teolog de anvergură, nici un predicator de elită, în schimb a fost un extraordinar *părinte*, om de pastorație, de misiune, bun liturg, spiritual și priceput în economie, finanțe, construcții, administrator și organizator. S-a născut la Reșița, în anul 1875. A făcut liceul la Blaj și a studiat teologia la Budapesta (1894-1898), iar în anul 1898 a fost hirotonit preot, după care a fost trimis să-și continue studiile la Viena, unde a locuit în Colegiul pentru Preoți, Sf. Augustin, „*Frintaneum*”, din fața Mănăstirii Augustinienilor eremiți, *Augustinerkloster Wien*, situată în complexul Palatului Imperial *Hofburg* [Augustinerstraße 3, 1010 Wien]. Colegiul Frintaneum (1816-1918) a funcționat în această clădire, vis-à-vis de Mănăstirea Augustiniană, între anii 1816-1914. În anul 1914, internatul *Frintaneum* a fost mutat în clădirea de pe Habsburgergasse 7, Viena, 1010, iar din anul 1918 a primit numele de *Thomaskolleg*, unde am avut și noi onoarea să locuiesc, în perioada studiilor vieneze de doctorat, de la Universitatea din Viena (1978-1984), ca bursier (alumn) al Conferinței Episcopilor Catolici ai Austriei.¹² În perioada 1816-1918 în acest Colegiu (internat) au locuit aproape 1200 de preoți catolici, care studiau la Universitatea din Viena. Colegiul de elită „*Frintaneum*” era o „pepinieră”, din care erau apoi selectați episcopii de pe întreg teritoriul Imperiului Austriac și Austro-Ungar (din 1867). Aici și-a luat doctoratul și preotul Valeriu Trăian Frențiu, în anul 1902. Cât timp a stat acolo, Valeriu Trăian Frențiu s-a ocupat și de

¹⁰ Iacob RADU, *Istoria Diecezei Române-Unită a Orăzii-Mari ...*, Op. cit., p. 198.

¹¹ Iacob Radu, *Istoria Diecezei...*, Op. cit., p. 198.

¹² Privitor la Colegiul Frintaneum, vezi: Karl H. Frankl, Rupert Klieber (Hrsg.): *Das Priesterkolleg St. Augustin „Frintaneum” in Wien 1816 bis 1918*. Kirchliche Elite-Bildung für den Donau-Alpen-Adria-Raum (= Studien zum Frintaneum. Bd. 2). Böhlau, Wien u. a. 2008, ISBN 978-3-205-77659-8.

Walter Goldenits: *Das Höhere Priester-Bildungsinstitut für Weltpriester zum Hl. Augustin in Wien oder „Das Frintaneum” bzw. „Das Augustineum”*. Wien 1969 (Wien, Univ., kath.-theol. Dissertation, 25. Juni 1970).

pastorația și instrucția soldaților români uniți, din capitala imperială.¹³ Între anii 1904-1912 a fost paroh și protopop în Orăștie, iar în anul 1912 a devenit Vicar Foraneu al Hațegului, funcție din care a ajuns Episcop al Lugojului, în data de 4 nov. 1912. Între anii 1941-1946 a fost și *Administrator Apostolic* al Mitropoliei Blajului [recte Mitropolia de Alba Iulia și Făgăraș], unde s-a implicat în lucrările de modernizare și de adaptare a *Castelului Metropolitan*, introducând în clădire apa curentă, canalizarea și serviciile sanitare, inexistente acolo până atunci, încă de la Episcopul Inochentie Micu-Klein (1730-1751, † 1768), în anul 1737 și până la Mitropolitul Alexandru Nicolescu (1936-1941). Pe timpul său Eparhia Oradei avea cel mai puternic potențial economic și financiar, dintre toate eparhiile unite din România Mare, grație spiritului său administrativ și de gospodărire. Prin anii '30, a scris chiar și o pastorală, privind: *Criza economico-financiară și rezolvirea ei*, Oradea, Chiriașii Tipografiei Românești, 1932, 32 p. [extras din revista *Vestitorul*, nr. 3-6, Oradea, 1932]. El, personal, era un pic latinizant, dar nu a încurajat latinizarea eparhiei. Purta toiag și potcap, cu camilafcă albastră și reverendă purpurie (roșu-violet), când mergea la biserică, iar când celebra Liturghia, purta *chirothecae* sau mănuși pontificale (mănuși liturgice), *sandalia*, pantofi pontificali sau liturgici și *caligae*, șosete pontificale sau liturgice, după cum era rânduiala la episcopii latini, înainte de Conciliul II Vatican. Binările Liturghiei erau permise numai în cazuri extreme și bine justificate, cu *aprobare expresă* de la Ordinariat. În catedrala Sf. Nicolae din Oradea, nu se făcea binarea Liturghiei, ci întreg *oficiul* zilei liturgice, cu utrenie, ceasurile, Liturghie, vecernie, paraclisul și acatistul Maicii Domnului etc., după cum cerea rânduiala de tipic. Astfel de cereri și dispense, pentru dreptul de binare a Liturghiei, eu le-am văzut pe timpul când eram arhivist la Episcopia Ortodoxă din Oradea (1974-1978). Episcopul Valeriu Trăian Frențiu ducea o viață modestă și austeră, în fiecare zi, la ora 16, făcea o jumătate de oră *meditație euharistică*, în fața iconostasului din Capela Reședinței Episcopale, din Oradea, era jovial, ușor abordabil și de întâlnit, iar casa lui era deschisă tuturor. Știa să fie și foarte aspru, dar în primul rând a fost *părinte*. Preoților căsătoriți și sânguincioși le dădea parohii mai bune, cu venituri, pentru a-și putea întreține familia și trimite copiii la școală. Preoții celibatari primeau parohii mai mici și mai slabe, din punct de vedere economic. Îl preocupa mult și evoluția alumnilor de la Roma și din alte centre, pe unde aceștia studiau. Când reveneau de la studii, îi invita la masă, pentru a-i cinsti și pentru a constata modul în care s-au format. Discuta cu ei, dar mai mult tăcea, asculta și observa modul în care aceștia se desfășoară, precum și problemele care-i preocupă și felul în care le abordează.

Și la Roma, trebuie să se fi bucurat de mare apreciere, din moment ce în anul jubiliar 1927, Papa Pius XI (1922-1939) i-a acordat *paliul arhiepiscopal*, deși nu era nici arhiepiscop, nici mitropolit, adică nu avea eparhie sufragănă în subordine.¹⁴

Acesta a fost *Valeriu Trăian Frențiu, din îndurarea Lui Dumnezeu și grația Sfântului Scaun Apostolic, Episcop greco-catolic de Oradea-Mare, decorat cu Sf. Paliu, Asistent la Tronul Pontifical șcl. șcl. șcl.*

În data de 28 octombrie 1948 a fost arestat de autoritățile românești *sovieto-comuniste*, înainte cerându-le permisiunea să mai celebreze o dată Dumnezeiasca Liturghie în Capela Reședinței Episcopale din Oradea, ceea ce aceștia au acceptat. Apoi a fost dus la vila patriarhală de vară de la Dragoslavele și în anul 1949 a fost transferat cu domiciliu forțat la Mănăstirea Căldărușani. În anul 1950 a fost internat în închisoarea din Sighetul Marmăției, unde se aflau și ceilalți episcopi și preoți uniți, unde a și murit în data de 11 iulie 1952, fiind înmormântat în „groapa comună” a deținuților. Nu i se cunoaște mormântul și în data de 2 iunie 2019 a fost beatificat de către Sanctitatea Sa Papa Franciscus.

¹³ Iacob RADU, *Istoria Diecezei...*, Op. cit., p. 194.

¹⁴ Iacob Radu, *Istoria Diecezei...*, Op. cit., p. 193-194.

Palatul Episcopal greco-catolic, din Oradea, înainte și după puternicul incendiu, din 25 august 2018, din care au mai rămas doar pereții. Aici a rezidat Fer. Episcop Dr. Valeriu Trăian Frențiu (1922-1948). Aici era și sediul, și administrația Episcopiei, arhiva și biblioteca acestei mărețe instituții orădene. Episcopul Demetriu Radu (1903-1920) a construit acest palat, între anii 1903-1905, pe locul vechiului palat episcopal greco-catolic. Arhitectul palatului, după ale cărui planuri a fost construit în stil eclectic [amestecat] romanic, neogotic, baroc, rococo și art nouveau, a fost Kálmán Rimanóczy (fiul) [1870-1912], unul dintre cei doi fii ai vestitului arhitect orădean Kálmán Rimanóczy (tatăl) [1840-1908].¹⁵ Inaugurarea clădirii de către Demetriu Radu a avut loc în data de 11 iunie 1905.

Receptarea stilului brâncovenesc în Biserica Unită, în general și în Episcopia Oradei, în special, se referă doar la arhitectură – fațadele bisericilor și clădirilor civile – și mai puțin la celelalte elemente de artă: sculptura în lemn, pictura, artele decorative (argintăria, broderia etc). O atenție deosebită merită Catedrala Unită din Satu Mare, construită între anii 1932-1937, unde avem elemente postbrâncovenesti și la frumosul iconostas și la restul mobilierului, nu numai la arhitectura bisericii. Asta se datorează și faptului că planurile de construcție au fost făcute de oameni competenți, Victor Smigelschi, fiul pictorului Octavian Smigelschi (1866-1912), iar lucrarea i-a fost încredințată lui G. P. Liteanu. Planimetria bizantină a edificiului este respectată întocmai, cu elemente arhitectonice românești și cu împărțirea clasică a spațiului sacru: nartex, pronaos, naos și altar, având în mijloc o cupolă pe pandantive de 14 m diametru. Printre bisericile construite sau adaptate ulterior stilului brâncovenesc sau românesc, menționăm Biserica Militară și Biserica Seminarului, din Oradea, Biserica Unită din Episcopia Bihor, Biserica din Săcueni, Catedrala Unită *Adormirea Maicii Domnului*, din Zalău, Capela Frențiu, din Cimitirul Rulikowski-Oradea, Biserica din Holod, Mănăstirea Drăgești, Biserica din Dicănești, Biserica din Gruilung, Forosig, Clădirea Școlii Normale, din fața Catedralei Sf. Nicolae, din Oradea etc.¹⁶

După 1990 s-au construit mai mult biserici, care să deservească mai mult „utilul și funcționalul”, adică preoții și credincioșii să aibă unde celebra și asculta Sfânta Liturghie și celelalte Taine, fără să se mai pună preț pe artă și pe stil etc. S-a construit la repezeală, cu bani puțini și mai ales fără cap, adică fără un concept bine stabilit de către ierarhie și care să corespundă specificului răsăritean al Bisericii noastre. De fapt, nici nu prea aveai cu cine să faci toate aceste lucruri, pentru că preoții în vârstă erau deja depășiți de evenimente, nu se lăsau nici sfătuiți, iar cei tineri erau încă în stadiul de formare preotească și seminarială. Preoții bătrâni se obișnuiseră deja cu starea haotică, din timpul

¹⁵ De numele arhitectului Kálmán Rimanóczy (tatăl) și al celor doi fii ai săi, se leagă o seamă de clădiri proiectate de ei în Oradea. După planurile arhitectului Kálmán Rimanóczy (tatăl) au fost construite: Institutul Sf. Vincențiu Nogáll, 1868; Banca de Credit pentru Comerț și industrie, 1886; s-a restaurat Banca de Economii, 1887; Muzeum, 1895, azi Palatul copiilor; Magazinul de bijuterii Andréný, 1893; Sinagoga Neologă, 1877-1878; extinderea Seminarului Unit, 1888; Palatul Rimanóczy, actuala Calea Republicii, 1905; Fostul Cazinou, 1888, Gara Mare CFR, din Oradea, 1901-1903, în asociere cu Normat William; Hotelul și baia de aburi Rimanóczy, 1892; Clădirea Bazarului (str. Madách Imre), 1900; Cazarma Honvezilor, azi Muzeul Militar, 1901-1902; Casa Deutsch, 1888; Teatrul Național din Oradea, 1899-1900 – etc. Era un geniu în problemele de arhitectură, deși era doar *zidar* de meserie, trecând ulterior examenul de „meșter”, adică nu ave studii medii, nici universitare. Tatăl lui Kálmán Rimanóczy (tatăl) a fost socrul Ducelui Esterházy Kapuvári. Referință: [https://ro.wikipedia.org/wiki/K%C3%A1lm%C3%A1n_Riman%C3%B3czy_\(tat%C4%83l\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/K%C3%A1lm%C3%A1n_Riman%C3%B3czy_(tat%C4%83l))

¹⁶ Adriana RUGE, *Arhitectura ecleziastică românească din Bihorul interbelic. Estetica fațadelor*, p. 315-324, ediție online, luat din: <https://crisia.mtariicrisurilor.ro/pdf/2010/ARuge.pdf>

cât Biserica Unită era suprimată, și aveau mari deficiențe în ce privește *ascultarea față de episcop*, deși Măria Sa Canonicele scolastic Dr. Coriolan Tămăianu – ca *Ordinarius* în clandestinitate – era destul de sever cu ei, dar îi și ajuta material. În primii ani după 1990, singura biserică, la care s-a reluat ideea continuării stilului brâncovenesc, în Eparhia Oradei, a fost *Biserica Maicii Domnului* (1991-1994), din Oradea, însă bucuria n-a durat prea mult timp, pentru că după ce a fost terminată de construit, n-a devenit nici mănăstire, nici parohie unită, ci o mănăstire franciscană a fraților minori conventuali, dăruită acestora de către Episcopul Vasile Hossu, spre indignarea propriului său cler eparhial unit. Fericitul Părinte Ștefan Tătaru OFMConv. l-a ajutat mult pe Episcopul Vasile Hossu, cu prilejul lucrărilor de construcție a bisericii, făcând noaptea și de planton pe șantierul bisericii, pentru ca să nu se fure materiale de construcție, unelte, mașini și alte instrumente de lucru. Văzând Episcopul Vasile Hossu și Părintele Ștefan Tătaru că nu pot determina Episcopia Ortodoxă din Oradea să le restituie Mănăstirea Drăgești-Bihor, cu filialele Gruilung și Dicănești, luate cu forța în anul 1948, pe care Episcopul Valeriu Trăian Frențiu le-a oferit franciscanilor din Moldova, în anul 1929, s-au decis să încredințeze *Biserica Maica Domnului*, din Oradea, *fraților minori*, pentru a li se asigura și lor o posibilitate de viață și de activitate.

Rectorul Dr. Josaphat BASTAȘIĆ, creatorul STILULUI „TEREZIAN” de iconostase și interioare de biserici unite și ortodoxe, 1775

Legat de Viena, și în contextul creării unei Biserici Unite cu specific propriu, în Imperiul Habsburgic, care să dețină totuși unele note și un mod de manifestare și activitate omogenă, în ciuda diversității etnice și de limbă a eparhiilor [*românești* (Oradea, Făgăraș, Transilvania), *valaho-serbo-croate* (Marča, *recte* Križevci, din 1777) și *ruteano-slovaco-românești* (Muncaci)], se cuvine amintit în acest context și „*Stilul bizantin austriac*, TEREZIAN, de baroc și rococo târziu”. Timp de doi ani a muncit Preotul Dr. Josaphat Bastašich sau Josaphat Bastašich [*recte* Jozafat Bastašić (croat.)],¹⁷ pentru amenajarea părții de clădire, din fosta Mănăstire Iezuită și a bisericii Sf. Barbara, de acolo, ca viitorul *Seminar Barbareum*. În același timp Josaphat Bastašich activa și ca cenzor imperial, la Tipografia „cărților ilirice”, adică ortodoxe și unite, pe care von Kurzböck le-a tipărit la Viena, pentru români, greci, sârbi, croați, ruteni, slovaci etc. După cum am mai amintit, amănunte, privitoare la cheltuielile, sursele contribuțiilor financiare, procesul de amenajare și înzestrare a bisericii și a clădirii Convictului Sf. Barbara, din Viena, și tot efortul depus de către Josaphat Bastašić în acest sens, precum și la numărul de alumni, disciplina casei, deschiderea în anul 1775 și modul de funcționare al acestei instituții, cititorul le poate găsi în documentele nr. 2, 3 și 4, din *Anexa* lucrării noastre de doctorat: *Situația învățământului bisericesc al românilor...*, Op. cit., Oradea, 1994, p. 187-207.

Modelul și punctul de plecare pentru acest stil terezian l-a constituit Biserica Sfânta Barbara, de la Seminarul Central Unit, cu același nume din Viena, din vecinătatea vechii Universități ieziute, până în anul 1773, din primul arondisment al capitalei austriece.

¹⁷ În documentele vieneze de arhivă ale timpului, numele lui Josaphat Bastašić, de multe ori nu este transcris nici măcar în forma consacrată de Cancelaria austriacă: „Baŭtasich”, ci și mai denaturat: „Pastasich”. Vezi documentele din *Anexa* lucrării noastre de doctorat, p. 187-207, adică documentele nr. 2, 3, 4: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740-1780), a împăraților Iosif al II-lea (1780-1790) și Leopold al II-lea (1790-1792)*, Contribuții privind relațiile româno-austriece, Teză de doctorat în Teologie, Susținută la Facultatea de Teologie Romano-Catolică a Universității din Viena, 27 februarie-6 martie 1984, Oradea, 1994, 239 p., incl. documente, *passim*.

O expresie a acestui stil bisericesc – operă a lui Josaphat Bastašich – îl constituie Catedrala Unită Sfântul Nicolae din Oradea, Biserica Ortodoxă din Velența – Oradea (vechea Catedrală ortodoxă din acel oraș), Biserica cu Lună sau actuala Catedrală Episcopală ortodoxă din Oradea, iconostasul Catedralelor unite, din Gherla și Cluj-Napoca, iconostasul catedralei unite din Lugoj, Biserica Seminarului Unit din Oradea sau *Biserica parohială Olosig*, Catedrala Episcopală Sârbă, din Timișoara, Catedrala Unită din Hajdúdorog (Ungaria) etc.

Stilul terezian (de la numele Împărătesei Maria Theresia, 1740-1780), bizantino-austriac, baroc și rococo oriental târziu, a fost adoptat atât de bisericile unite din Imperiul Habsburgic, cât și de către cele ortodoxe; atât de către români cât și de către slavi sau „iliri”, ruteni, grecii ortodocși, macedo-români, armeni, precum și de către parohiile maghiarizate [românești, rutene, slovace], din Eparhia de Hajdudorogh – Nyíregyháza și din Exarhatul Unit de Miskolc etc.

Stilul acesta terezian de decor intern prin excelență, al bisericilor: pictură, iconostas și chiar de arhitectură pe alocuri, era o îmbinare de stiluri apusene, pe un cadru bizantin. Stilul de erminie bizantină tradițional sau canonic, din pictura ortodoxă, cu trupuri spiritualizate, acoperite, din care nu se mai vedea decât fața, degetele de la mână și de la picioare, devenea în stilul terezian mai lumesc, mai umanizat, mai corpolente.

Un element proeminent și specific stilului terezian sunt mai ales ICONOSTASELE TERZIENE rococo sau baroce, cu pictură și sculpturi în stil „vienez”.

Modelul și termenul de comparație al tuturor „iconostaselor tereziene” îl constituie Fruntarul (în Ardeal), Tâmpla, Иконостасъ (rus.)¹⁸ Εικονοστάσιον, Καταπέτασμα (rus.) Καταπέτασμα, Catapeteasma, sau Iconostasul baroc-rococo târziu, de la Biserica Sfânta Barbara din Viena, la care putem adăuga altarul cu baldachin, amvonul, strana arhierească și cele două strane cantoriale etc.

Până la anul 1773, Biserica Sfânta Barbara de la Viena era o biserică romano-catolică și a aparținut Mănăstirii ordinului iezuit, din complexul de clădiri cu același nume. Maria Theresia a dăruit această biserică și o parte din fostul complex iezuit, pentru viitorul Seminar [adică internat, pentru că alumnii studiau teologia catolică peste drum, la Universitate] Central Unit Sfânta Barbara din Viena, deschis în anul 1775, Seminar, care a funcționat în capitala imperială până în anul 1784.

Între anii 1773-1775, preotul Dr. Josaphat Bastašić, din Eparhia Marča-Croația (devenit apoi Episcop al Eparhiei Križevci, 1788-1793), a fost delegat de împărăteasa Maria Theresia să amenajeze, adapteze, împodobească, picteze și să înzestreze Biserica Sf. Barbara, în conformitate cu prescripțiile liturgice ortodoxe, specifice ritului bizantino-grec. Totul s-a făcut în această biserică după planul și proiectele create de acest preot învățat Josaphat Bastašić, censor imperial pentru cărțile de la *crăiasca tipografie ilirică* a lui Josif von Kurzböck (1773-1775), fiind urmașul lui Grigorie Maior în această funcție, fost vicar general al Episcopului Vasile BOŽIČKOVIĆ al Marței (1759-1777), [Episcop titular Diocletianopolitanus (pentru Papa) et Svidnicensis (pentru împărat), Vicar Ritual al Episcopului Latin de Zagreb, conform dispozițiilor Conciliului Lateran IV, din anul 1215 (canonul 9)], iar din anul 1777 Episcop Diecezan de Križevci.

Cenzorul imperial Bastašić a devenit astfel, nu numai protagonistul Stilului Terezian, ci și primul rector al Seminarului Barbareum (1775-1780), care din anul 1784, a fost transferat la Agria și la Lemberg.

În această biserică de seminar, alumnii uniți, din Imperiu, care studiau la Viena, puteau și trebuiau să se familiarizeze cu noul stil al „barocului și rococo-ului” bizantin târziu, stil, pe care, la revenirea în eparhia de origine sau acolo, unde, urmau să activeze ca preoți, să-l adopte și să-l introducă în parohiile lor. Era și aceasta un mod de uniformizare, chiar dacă nu ideal, al ritului bizantin, prin intermediul artei sacre bisericești, pe cuprinsul Imperiului Habsburgic.

Actualmente, iconostasele tereziene, cu tot „barocul sau rococo-ul bizantin târziu”, se păstrează cel mai bine în bisericile de sat și de oraș din Ungaria, atât în eparhiile ortodoxe cât și în cele greco-catolice, din această țară, precum și la bisericile ortodoxe și unite din Serbia și din Croația. Cu timpul, au apărut și astfel de meșteri și pictori, prin toate orașele mari ale Imperiului, mai ales acolo unde

¹⁸ Pavel FLORENSKI (1882-1937), a făcut cel mai bun studiu despre iconostas: *Iconostasul*, trad. din rusă și cronologie, de Boris BUZILĂ, Fundația Anastasia, 1994, București, 253 p. Vezi și Cornel Tatai-Baltă și Ioan Fărcaș, *Iconostasul Catedralei greco-catolice „Sfânta Treime” din Blaj (Sec. XVIII)*, Editura ALTIP, Alba Iulia, 2011, 236 p., incl. ilustr.

exista și populație ortodoxă sau unită: la Viena, Pesta, Lemberg, Cernăuți, Oradea, Zagreb, Muncaci, Carloviț [Сремски Карловци (sârb.), Karlowitz, germ., Karlóca, ung.], Sibiu, Brașov, Gherla, Timișoara, Lugoj, Caransebeș, Arad etc. În forma lui târzie de evoluție decadentă sau degenerată a stilului terezian, frumoasele *iconostase baroce și de rococo vienez*, au fost înlocuite ori au fost decorate pe un fond alb, mai ales coloanele iconostasului și partea din lemn a acestuia, arhitravele, ușile etc. Iconostasele ALBE sau cu decorul din lemn, vopsit în alb, latinizant, mai ales prin bisericile unite ofereau un efect kicic, cum este cazul și la actuala Catedrală unită din Cluj-Napoca, Schimbarea la Față etc.

1

2

1. Viena, Biserica Sfânta Barbara [A-1010 Wien, Postgasse 8-10]: *Iconostasul terezian*, amvonul și scaunul arhieresc de la Biserica Sfânta Barbara, 1775. În dreapta biserici se continuă clădirea fostului Seminar Unit Central, așa cum arată acum, după transformările suferite de fațadă în anul 1852.

Luat din: [https://de.wikipedia.org/wiki/Barbarakirche_\(Wien\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Barbarakirche_(Wien))

În această biserică a avut loc și hirotonia într-un arhiereu a Episcopului de Križevci, Josaphat Bastašić, în data de 6 decembrie 1790/*stil nou*.

Luat din: https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/images/c/cb/Postgasse8_c.jpg

2. Iconostas și interior de biserică în stil baroc bizantin, de epocă post teresiană, 1830-1836: Catedrala Episcopală Ortodoxă Sârbă din Timișoara, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, construită în anii 1744-1748. Iconostasul anterior al acestei catedrale a fost pictat în secolul al XVIII-lea, de către pictorul aromân, stabilit în Arad, Ștefan Tenețchi (1720-1798), care a pictat și icoanele celebrului iconostas ale Catedralei Mitropolitane Sf. Treime, din Blaj, în anul 1765.¹⁹ Iconostasul lui Ștefan Tenețchi, de la Catedrala Episcopală Sârbă, din Timișoara a fost înlocuit în anii 1830-1836, cu cel actual, sculptat de către meșterul Mihajlo Ianici și pictat de către Constantin Daniel, cunoscut și sub numele de „Tiziano al Banatului”, în anii 1838-1843. În anul 1839 Alexander Tapferer a placat iconostasul, stranele arhierească și imperială, precum și alte obiecte de mobilier din biserică, cu foiță de aur.²⁰

¹⁹ Iconostasul Catedralei din Blaj a fost construit și sculptat de către meșterul Aldea, din Târgu Mureș. Vezi volumul: Cornel Tatai-Baltă și Ioan Fărcaș, *Iconostasul Catedralei Greco-Catolice „Sfânta Treime” din Blaj (Sec. XVIII)*, Editura Altip, Alba Iulia, 2011, p. 14-15.

²⁰ Luat din: <http://www.timisoara-info.ro/ro/atracii-turistice/cartiere-istorice/cetate/obiective/202-biserica-sarbeasca.html>

11. Pledoarie a unui preot greco-catolic pentru cultivarea conștiinței de creștin înaintea celei confesionale

*Am primit din partea Părintelui Ioan Marin Mălinaș, care activează în cadrul a două parohii romano-catolice din apropierea capitalei Austriei, Viena, textul de mai jos, pe care îl reproducem în extenso, scrie Doamna Prof. Maria Neagu, de la buletinul *Viața Cultelor*, București.*

„Urmărind evoluția evenimentelor în lume, pot să susțin că în momentul de față Creștinismul se află la o mare răscruce, iar clerul și credincioșii ar trebui să înțeleagă că pe lângă balastul interior, acumulat de-a lungul secolelor, cu luptele și divizările confesionale, se confruntă acum cu doi rivali puternici: ateismul (cu indiferentismul religios) și concurența islamului. Patriarhiile creștine din Orientul Apropiat, de toate riturile și confesiunile, devenite *o umbră* din ceea ce au fost înaintea islamizărilor forțate, au învățat această lege de supraviețuire, prin a redescoperi conștiința de creștin deasupra celei confesionale, altfel n-ar mai putea subzista. Am constatat acest lucru în Siria, Iordania și Israel. Din acest motiv ar fi cazul ca în ceasul al doisprezecelea și românii să redescopere și să cultive mai întâi conștiința de creștin și apoi pe aceea confesională sau de apartenență confesională. Mai întâi să fim într-adevăr adepți ai Lui Iisus Hristos, după cum îi și purtăm numele de „creștini”, apoi să fim catolici, ortodocși, precalcedonieni (451), preefesini (431), adepți ai Reformei lui Martin Luther (1517) CA, ai lui Jean Calvin (1535) CH, Ulrich Zwingli (1523), ai Socinianismului (1550) sau Unitarianismului, precum și al altor denominațiuni religioase și sectare, create de prin secolul al XIX-lea. Dar, dintre toate aceste confesiuni, cel mai mare conflict religios din România îl constituie disputa dintre greco-catolici (uniți) și ortodocși, care, după un sfert de secol, în loc să se fi atenuat, a mai luat încă amploare. Aici poate fi constatat și fenomenul psihologic, repetat de mai multe ori și în mai multe situații din istoria umanității, unde *persecutatul devine persecutor*, sau tinde să facă acest lucru, dominat de dorința de răzbunare sau de recuperare a unor bunuri sau situații pierdute. Așa s-a întâmplat și după anul 313, când Creștinismul a devenit religie licită în Imperiul Roman: creștinii nu s-au dovedit cu nimic mai toleranți față de păgâni, foștii lor persecutori. Numai că Lex talionis (Ex. 21:23-25; Lev. 24:19-21; Deuteronom 19, 16, 18, 19 și 21), *ochi pentru ochi, dinte pentru dinte*, nici nu a fost acceptată de Mântuitorul Iisus Hristos și nici nu rezolvă problemele dintre cele două confesiuni, învârtosite în ură și în revanșism, pentru că orice măsură neirenică generează un nou conflict, iar dușmănia se prelungește la infinit, nu se curmă. După un sfert de secol de ură, acuze reciproce, abuzuri și dușmănie inutilă, în conflictul ortodoxo-greco-catolic, românii ar fi bine să încerce o clarificare a poziției celor două fronturi, propunând să se adopte modelul împăcării dintre catolici și protestanții Reformei, din secolele XVI-XVII, fără însă să procedeze ca aceștia din urmă, care au avut nevoie de mai mult de un secol până la împăcare, adică până la Pacea de la Westfalia, din anul 1648 – *războiul de 30 de ani (1618-1648)* –, ci să fie mai înțelepți.

În primul rând fiecare Biserică să se mulțumească cu ce are sau cu ce a primit ori cu ce a dat. Statul să sisteze orice pretenție de retrocedare pe motive confesionale, iar procesele în curs, adică nedefinitivate, să fie blocate și anulate. Mulți avocați avizi de procese, bani și carieră, încurajează bisericile să deschidă procese interminabile, etalându-se ca polemiști confesionali acerbi.

Greco-catolicii și ortodocșii să nu mai ceară și să nu li se mai retrocedeze biserici și alte bunuri, ci fiecare confesiune să-și construiască sau să-și procure pe cont propriu biserici și bunuri, în funcție

de necesități, de puterea financiară și de numărul real de credincioși, având grijă de cele pe care le dețin deja. Nici bisericile catolice, preluate de protestanți în urma Reformei, în secolul al XVI-lea, n-au mai fost restituite celor dintâi, decât în mică măsură. Catolicii au fost nevoiți să-și construiască altele, de dimensiuni mai mici sau mai mari, în funcție de numărul real al credincioșilor care au rămas ori au revenit la catolicism. Cazul mozaicului confesional din Transilvania, cu bisericile săsești burguri sau cetăți evanghelice (odinioară catolice) este destul de elocvent în această privință.

Noi ne confruntăm astăzi cu o reală problemă demografică, provocată de scăderea natalității, de emigrarea românilor spre vestul lumii și de depopularea satelor din Ardeal. De aceea trebuie întocmite și statistici reale, nu fictive, din care să se știe exact pe ce număr de credincioși contăm. În funcție de aceste realități să aibă loc o nouă și obiectivă arondare a structurilor administrative bisericești: *parohii*, *protoierii*, *eparhii*. Problema demografică ar trebui luată de Statul Român foarte în serios și mă mir că nu se întreprinde nimic în acest sens, până acum.

În semn de unitate creștină, de iubire și bună înțelegere, ar fi bine ca slujba din Noaptea Învierii să fie celebrată de greco-catolici și de ortodocși împreună, în satele cu parohii mixte sau cu locașuri de cult învecinate, că doar și așa este numai o Utrenie, nu implică intercomuniunea sau alte impedimente canonice sau dogmatice. În plus, facem un gest de solidaritate și manifestăm respect și față de familiile mixte unde soții sunt ortodocși și greco-catolici. Înainte de 1948, în satele cu parohii mixte se suplineau preoții celor două confesiuni în mod reciproc, atunci când unul dintre ei era plecat sau bolnav, iar acum să nu poată face o ierurgie sau o utrenie împreună, cred că este mai mult decât ridicol! Pentru mine n-ar fi o problemă nici să concelebrez cu ortodocșii, atâta timp cât este vorba de aceeași succesiune apostolică, de aceeași Dumnezeuiască Liturghie, de aceleași Sfinte Șapte Taine, de aceeași preoție, iconostas, prescură, potir, disc etc.

Chiar și în problema calendarului am observat că uniții, din considerație față de strana ortodoxă, nu l-au adoptat pe cel îndreptat sau gregorian decât după ce întreaga Biserică Românească din Regatul României a făcut acest lucru, în anul 1924, deși administrația Principatului Transilvaniei a renunțat la calendarul iulian încă din anul 1590 (în vreme ce Regatul României în anul 1919, iar Ducatul Bucovinei în anul 1873).

Ca o măsură concretă în conflictul mănăstirilor, Biserica Unită trebuie să-și definească sau să-și redefiniească poziția, nu să o facă în funcție de împrejurări, adoptând când dreptul canonic roman, când pe cel oriental. În Biserica Română Unită, cam de pe timpul Episcopului Ioan Bob încoace (mai precis de la Împăratul Iosif al II-lea, 1780-1790), episcopiile nu mai prea aveau mănăstiri, fiind secularizate de Curtea Imperială ori părăsite. După primul război mondial mănăstirile unite din Transilvania (de fapt neîngrijite, nepopulate și fără viețuitori) au fost înglobate în confederația exemptă a *Ordinului Basilian greco-catolic ucrainean*, cu regulă monahală benedictină (nu a Sf. Vasile cel Mare) și au fost scoase de sub jurisdicția Chiriarhului sau Episcopului locului. În Biserica Ortodoxă, mănăstirile se află de jure și de facto sub jurisdicția Episcopului eparhiot sau al locului. În cazul acesta, nevrednicia mea nu știe în ce măsură episcopiile unite au căderea ori sunt îndreptățite să revendice retrocedarea mănăstirilor, dacă nu le-au aparținut înainte de anul 1948 decât ca teren de desfășurare pastorală, cu accepțiunea ordinului călugăresc. În cel mai bun caz, acest lucru eu cred că ar putea să-l facă doar Superiorul General al Basilianilor din Roma, nu episcopii uniți români.

Eu aș propune ca pentru amintirea mănăstirii Bixad (din județul Satul Mare), care la origine a fost ortodoxă, ulterior devenind greco-catolică sau unită, să se preia și să se amenajeze Conacul sau Castelul de la Boinești-Bixad (edificat la finele secolului al XIX-lea), cu opt iugăre de pământ aferent, al călugărului Arcadie Baron de Pasztory, nobil rutean, fost egumen (stareț) al mănăstirii Bixad (1890-1900), clădire care din 1947 a devenit proprietatea mănăstirii Bixad, ca loc pentru formarea novicilor și desfășurarea acțiunilor filantropice locale. Acolo s-ar putea construi și o biserică frumoasă de stil bizantin și în felul acesta s-ar încheia și scandalul legat de mănăstirea Bixad, având de câștigat bisericile din ambele strane: unită și ortodoxă. Buncărul de biserică greco-catolică din Boinești întrece orice așteptare de aroganță, snobism, latinizare și călcare în picioare a identității românești și oșenești. Când o văd în poză mă cutremur de ce forme poate lua prostia omenească.

Aceeași „rețetă” aș recomanda-o și pentru mănăstirea Nicula, din județul Cluj, Sanctuarul Marian al Transilvaniei, fostă și ea la origine tot o mănăstire ortodoxă, devenită ulterior unită, însă

părăsită și nepopulată cu călugări. Uniții ar putea să-și construiască în satul Nicula ori în apropiere un sanctuar marian propriu ori să se înțeleagă cu frații ortodocși, pentru celebrare alternativă, pentru că și așa nu au călugări care să fie dispuși să stea acolo. Toate se pot rezolva, dacă există înțelegere și bunăvoință de ambele părți.

Numai că prăpastia dintre cele două Biserici românești se adâncește din alte motive, nu a revendicărilor sau retrocedărilor de biserici, mănăstiri și averi.

Biserica Unită sau Greco-Catolică se latinizează pe an ce trece, în loc să fi încercat să-și redescopere rădăcinile și originea ei răsăriteană. În această situație, bisericile din cele două strane vor ajunge să nu se mai recunoască una *în* sau *din* ori *prin cealaltă*; episcopii ortodocși sunt călugări, cei uniți, începând cu Episcopul Ioan Bob (1782) fiind doar celibatari; ortodocșii nu acceptă binația, uniții o practică în mod provocant și nesăbuit, în plus celebrează toată ziua, bună ziua Sfânta Liturghie, de dimineața până seara, chiar dacă sunt numai doi, trei credincioși în biserică; ortodocșii cultivă cele Șapte Laude, uniții pun să se recite rozarul (element de devoțiune romano-catolic) înainte de Liturghie, nefăcând nici utrenie, nici vecernie etc.; ortodocșii folosesc prescura, adică pâinea dospită, uniții le folosesc pe amândouă, în plus eliminând și lingurița de la împărtășirea cu Sf. Cuminecătură; călugării și episcopii ortodocși poartă barbă și plete, cei uniți sunt bărbieriți, cu freză scurtă și preferă să umble în civil. În felul acesta îi fac pe credincioși nesiguri, nu respectă rânduiala tipiconală și se fac de răs, cultivând un *mixtum compositum* liturgic; ortodocșii cultivă erminia de pictură, pentru icoane, iconostase și pentru obiectele de cult, uniții importă statui și imagini de sfinți grași și bine făcuți, hrăniți de pușcă (crapă) hainele pe ei, situație care creează un *tohu va bohu* în bisericile greco-catolice românești; ortodocșii folosesc o limbă neaoșe românească, uniții o schimonosesc cu termeni și expresii proprii: spirit, glorie, îndură-te etc.; chiar și cele patru puncte florentine, despre care la Sinodul din 1439 s-a cerut ca să fie doar acceptate de delegația ortodoxă, în sensul că aceștia să nu-i urgisească pe latini pentru ținerea lor, uniții le-au introdus în cult și în catehism, cum ar fi cazul și cu filioque, introdus în Simbolul Credinței etc.

În general am observat că multe elemente de devoțiune și liturgice, pe care nici măcar romano-catolicii nu le mai țin, le găsești acum la greco-catolici, numai pentru a arăta că sunt buni catolici și spre a se deosebi de ortodocși. Ortodocșii folosesc o ortografie corectă pentru numele Lui Iisus Hristos, rămasă și în Biblia de la Blaj, din 1795 și în cărțile de ritual vechi ale uniților, pe care aceștia din urmă le-au schimbat însă, după 1990, imitând modelul neoprotestanților.

În fața acestei situații eu nu știu cum va mai fi posibilă redescoperirea conștiinței de creștin, în pofida celei confesionale, pentru că prăpastia dintre cele două Biserici se adâncește, în loc să se niveleze.”

11. Pleading of a Greek Catholic priest for cultivating the Christian conscience before the Confessional one

We render in extenso the text below received from rev Ioan Marin Malinas, Greek Catholic priest, who serves within two Roman Catholic parishes not far to Vienna, the capital city of Austria:

“While following the evolution of the events in the world, I can sustain that at present Christianity is at a great crucial time, and the clergy and faithful should understand that besides the interior ballast accumulated throughout the centuries, with the confessional fights and divisions, Christianity is facing two strong rivals: atheism (religious indifference) and proselytism of Islam. The Christian patriarchates of the Near East, of all rites and confessions, which have become only the shadow of what they used to be before the forced passing to Islam, learned this law of survival, rediscovering the Christian conscience before the confessional one, because otherwise they could not have subsisted. We noticed this thing in Syria, Jordan and Israel. This is why the Romanians should also rediscover at least in the 12th hour, and cultivate, first the Christian conscience and then the confessional one or confessional affiliation. Let us first be followers of Jesus Christ, as we are called „Christians”, and then Catholics, Orthodox, pre-Calcedonians (451), pre-efesins (431), followers of Martin Luther’s Reform (1517) CA, of Jean Calvin (1535) CH, Ulrich Zwingli (1523), Socinianism (1550) or of Unitarianism (1565), as well as of other religious or sectarian denominations created about the 19th century. But out of all these confessions, the greatest religious conflict of Romania is the dispute between the Greek-Catholics (unites) and Orthodox, which, after a quarter of century grew even more instead of diminishing. Here the psychological phenomenon can be noticed, repeated many times in the history of humankind, where the persecuted becomes persecutor, or tends to do so, dominated by the desire of revenge or of recuperating some lost goods or positions. This thing also happened after 313, when Christianity became lawful religion in the Roman Empire: the Christians turned out to be no less tolerant than the pagans, their former persecutors. But Lex talionis (Ex 21:23-25; Lev 24:19-21; Deuteronomy 19, 16, 18, 19 and 21), eye for eye, tooth for tooth, has never been accepted by Jesus Christ and neither does it solve the issues between two confessions rooted in hate and revanchism, because any non-irenical measure generates a new conflict, and enmity is extended infinitely instead of disappearing. After a quarter of century of hatred, mutual accusations and useless enmity in the Orthodox-Greek Catholic conflict, the Romanians should try to clarify the positions of the two parts, proposing to adopt the model of reconciliation between Catholics and the Protestants of the Reform in the 16th-17th centuries, without acting like the last ones, who needed more than a century till reconciliation, namely till the Peace of Westfalia, in 1648, but be wiser.

First of all each Church should be contended with what she has or what she gave. The State should cease any claim of retrocession on confessional reasons, and the trials that are being judged, namely unfinished, should be blocked and annulled. Many lawyers greedy of trials, money and career, encourage the Churches to start interminable trials, showing off as fierce confessional polemicists.

The Greek-Catholic and Orthodox should no longer ask to be retroceded churches and other assets, but each confession build or get churches and assets on their own account, according to needs, to the financial power and the real number of faithful, taking good care of those they already own. Neither the Catholic churches taken as a result of the Reform, in the 16th century, were retroceded

to the former ones. The Catholics had to build others, smaller or bigger, according to the real number of the faithful who remained or came back to Catholicism. The case of the confessional mosaic of Transylvania, with the Saxon burgh churches or Evangelical mediaeval cities (former Catholic) is rather obvious in this regard.

Today we are faced with a real demographic issue caused by the diminishing of the birth rate, by the emigration of the Romanians to the West of the world and depopulation of the villages of Transylvania. This is why real statistics should be made, not fictitious to show us what precise number of faithful we can rely on. The demographic issue should be taken very seriously into consideration by the Romanian State, and I am surprised that it did not do anything in this regard so far.

As sign of Christian unity, love, and of good understanding, the religious service on the Resurrection night should be celebrated both by the Greek Catholic and Orthodox together, in the villages with mixed parishes or with neighbouring places of worship, because it is only in this way that we could have only a Matins service, Ὁρθρος, Ortros (Office of Readings), not involving inter-communion or other canonical or dogmatic impediments. Moreover, we are making a gesture of solidarity and manifest respect towards the mixed families where the spouses are Orthodox or Greek-Catholic. Before 1948, in the villages with mixed parishes the priests used to substitute one another when one of them ill or gone, but now they cannot celebrate a hierurgy or a Matins together. I think it is more than ridiculous! For me it would be no problem to concelebrate with the Orthodox, as long as it is the same apostolic succession, the same Divine Liturgy, the same Seven Sacraments, priesthood, iconostasis, leavened bread (prosphora, πρόσφορα); chalice, discos, etc.

The United Church (greek-catholik) should define or redefine her position, as a concrete measure in the conflict of the monasteries, not according to circumstances adopting either the Roman canonical law or the oriental one. From about the time of Bishop Ioan Bob forward (from the time of Emperor Joseph II (1780-1790) more exactly, the diocese hardly had any monasteries, because they have been secularised by the Imperial Court or deserted. After the World War I, the united monasteries of Transylvania (in fact neglected, not populated, and uninhabited) were included in the exempt confederation of the Basilian Greek Catholic Ukrainian Order, with Benedictine regulations (not of Saint Basil the Great) and taken out of the jurisdiction of the local hierarch or Bishop. In the Orthodox Church, the monasteries are de jure and de facto under the jurisdiction of the eparchial or local Bishop. In this case, my humbleness does not know to what extent the unite dioceses ought to or are entitled to claim the retrocession of the monasteries which belonged to them before 1948 only as terrain of pastoral activity, with the approval of the monastic order. In the best case, I think this thing could be done only by the General Superior of the Basilians of Rome, not by the Romanian unite Episcopates.

I would propose to take over in memory of Bixad monastery (from Satu Mare county) – first Orthodox and then Greek Catholic or unite – and arrange the mansion or castle from Boinesti-Bixad (built at the end of the 19th century), with eight acres of surrounding land of monk Arcadie Baron of Pasztory, a Ruthenian noble, former egumen (abbot) of Bixad monastery (1890-1900), a building which in 1947 became the property of Bixad monastery, as place for forming the disciples and unfolding the local philanthropic activities. A beautiful church could be built there in Byzantine style and so the scandal related to Bixad monastery, from Satu Mare county, could be put out, and the churches of both parts – United and Orthodox – could have something to win. The bunker that is the Greek Catholic church of Boinesti exceeds any idea of arrogance, snobbism, Latinisation and trampling of the Romanian and Oas Country (Romanian: Tara Oasului) identity. When I see it in pictures I am terrified of what form human stupidity can take.

I would recommend the same „recipe” for Nicula monastery, county of Cluj, the Marian Sanctuary of Transylvania, initially Orthodox too, and later on Unite, but deserted and not populated with monks. The Unites could build their own Marian sanctuary in Nicula village or close to it and establish an alternate celebration with their Orthodox brothers, because any way they do not have monks willing to live there. Everything can be solved if both parts show good understanding and willingness.

But the precipice between the two Romanian Churches is deepening for other reasons, not because of the claims or retrocession of churches, monasteries and estates.

The Unite or Greek Catholic Church is more and more latinized every year, instead of trying to rediscover her Eastern roots and origin. In this case, the churches from the two pews will no longer recognise one in or through the another; the Orthodox bishops are monks, while the unites are only unmarried, beginning with Bishop Ioan Bob (1782); the Orthodox do not accept bination (a priest celebrates two Masses a day), while the unites practice it in a provocative and foolish way, and moreover they celebrate the Divine Liturgy every day, from morning till night, even if there are only two or three faithful in the church; the Orthodox cultivate the Seven Laude, and the Unites recite the rosary (Roman Catholic element of devotion) before the Liturgy, not celebrating the Matins or Ortros (Office of Readings), Vesper, Εσπερινός – Esperinos (evening service) etc; the Orthodox use for the communion the leavened bread, while the Unites use both (azyme and leavened bread), moreover, eliminating the spoonful from the communication with the Holy Communion. Thus, they confuse the faithful, do not observe the typiconal order and turn the laugh against them, cultivating a mixtum compositum; the Orthodox cultivate ermineian (painting code), for icons, iconostasis and for the objects of rite, while the Unites import statues of fat saints, so well fed that the clothes split on them, so that a tohu va bohu is created in the Romanian Greek Catholic churches; the Orthodox use a purely Romanian language, while the Unites spoil it with unsuitable terms and expressions: spirit, glory, endure etc; even the four Florentine points, about which the Council of 1439 asked only to be accepted by the Orthodox delegation, namely not to do not criticize the Latins because they observe them, were introduced in the rite and catechism in the case of the Unites, such as filioque included in the Credo, Symbol of Faith etc.

I noticed, in general, that many elements of devotion and liturgical, which neither the Roman Catholics still observe, can be found at the Greek Catholics, only to show that they are good Catholics. The Orthodox use a correct orthography for the name of Jesus Christ, maintained in the Bible from Blaj, of 1795, and in the old books of rite of the Unites, but which they changed after 1990, imitating the model of the neo-Protestants.

Faced with this state of things, I do not know how could still be possible to rediscover the Christian conscience not the confessional one.”

Although he is Greek Catholic, father Malinas got the approval of Rome to celebrate in the Latin rite too, for lack of local Greek Catholic faithful.

Micromedalioane

Memoria ELENEI CUZA ar trebui cinstită ca a primei prințese a României. Susține un preot român din Austria

Lespedea de mormânt a Doamnei Elena din cimitirul familiei, de lângă biserica conacului părintesc din Solești-Vaslui (aflat și acesta din urmă într-o stare avansată de deteriorare sau ruină), cu inscripția pe care o are („Elena Cuza, 17 iunie 1825-2 aprilie 1909, Doamna României 24 ian, 1859-11 febr. 1866”), spune totul, dacă știi numai să-i deslușești tâlcul. Aici, în mormântul mamei ei Ecaterina – Catinka Rosetti (născută Sturdza), își doarme somnul de veci prima Prințesă a României, nu la București, nici la Iași, nici la Argeș, și nici într-un cavou somptuos ori în gropnița vreunei mânăstiri vestite din România. Introvertită, modestă, timidă, retrasă, marcată de o serie de inhibiții și complexe de inferioritate, rezultat al educației severe dată de o mamă conservatoare și dominatoare, Doamna Elena Cuza a reușit cu greu, și nu de fiecare dată, să și le depășească și să-și capete încrederea în sine. Aceste trăsături de caracter, precum și faptul că a pus obligațiile față de mama ei înaintea celor de soție, apoi de Prințesă a țării, a aruncat o umbră asupra căsniciei ei cu Prințul Alexandru Ioan I (1859-1866, †1873). Prințul Cuza era tot ce se putea imagina opus caracterului Doamnei Elena: extrovertit, chipeș, impulsiv, conștient de valoarea lui, galant cu femeile etc. Elena își iubea foarte mult soțul, acoperindu-l, susținându-l și apărându-l, și ajungând, după 1862 – adică după revenirea ei de la Paris, unde fusese trimisă de Cuza în anul 1860 – să-și îndeplinească obligațiile de protocol și reprezentare, ca Primă Doamnă a Țării, într-un mod în care îl uimea chiar și pe Domnitor. Doamna Elena Cuza a oferit suficiente momente în viața ei când a dat dovadă de un curaj, spirit de inițiativă și energie incredibile, de pildă după înăbușirea revoluției de la 1848, când „revoluționarii fugeau din Iași spre Galați, urmăriți de oamenii domnitorului Mihail Sturdza”, tânăra Elena Cuza „a pornit singură de la Solești spre Galați, unde a mers să îl vadă pe vice-consulul britanic Charles Cunningham. Împreună au pus la punct evadarea lui Cuza la Brăila. De acolo, au fugit la Cernăuți și mai departe la Viena și Paris. S-au reîntors în Moldova peste un an, când venise domn Grigore Ghica”, după cum scrie Irina Manea, „Elena Cuza – dincolo de legendă”, pe www.historia.ro La fel s-a întâmplat și după abdicarea lui Alexandru Ioan I, pe data de 11/23 februarie 1866, când familia Elenei Cuza i-a cerut acesteia să divorțeze. Motivul era că organizatorii loviturii de stat au plănuit astfel lucrurile încât să îl surprindă pe Cuza în pat cu amanta lui Maria Obrenovici, act care să justifice atitudinea opoziției și forțarea abdicării, dar și îndepărtarea Elenei de soțul ei:

Doamna Elena a refuzat cererea familiei ei, de-a divorța de Domnul detronat, care acum avea nevoie de ea mai mult decât oricând. L-a urmat în exil, l-a îngrijit, iar după moartea acestuia, întâmplată în anul 1873, a revenit în România, stabilindu-se la Piatra Neamț, unde a trăit departe de tumultul politic de la București, însă în singurătate și sărăcie, continuând totuși să mai ajute săracii atunci și cu cât putea.

Dincolo de caracterul ei introvertit, de modestia și timiditatea de care era stăpânită, se pune acum întrebarea care a fost atitudinea Țării, a poporului, a Casei Regale, a guvernelor și chiar a Bisericii față de această Primă Doamnă a României. Revenim la impresia pe care o produce piatra de mormânt de la Solești. Mie îmi dă mai degrabă impresia că români nu știu să-și aprecieze și să-și respecte oamenii, nici pe timpul când sunt în viață, și nici după moartea acestora. Este o mare deficiență acest lucru, în caracterul neamului nostru și aceasta nu depinde nici de religie sau de confesiunea de care țin, nici de starea socială sau culturală. La greco-catolici s-a întâmplat același lucru, dacă ne gândim doar la Mitropolitul Atanasie Anghel (†1713), întemeietorul Bisericii Unite, la Episcopul Inochentie Micu Klein, la membrii Școlii Ardelene etc.

Locul odihnei de veci a lui Alexandru Ioan I Cuza și a Doamnei Elena ar fi fost într-un Pantheon, similar celui din Paris sau Walhalla (Regensburg) sau la Sfânta Patriarhie, pentru că dacă nu erau ei, atunci nu se crea locul și scaunul domnesc nici pentru Dinastia de Hohenzollern-Sigmaringen, viitoarea Casă Regală română, pe care o respect totuși, în ciuda unor omisiuni de care a dat dovadă chiar și în cazul Familiei Domnitoare de Cuza, scrie **Pr. dr. Ioan Marin Mălinaș**, Austria, care a folosit drept sursă de informare și cartea lui Constantin Gane (1885-1962), *Trecute vieți de doamne și domnițe*, I-III, București, 1932-1939; ediția București, 1999.

Publicat în: *Viața Cultelor*, București, Buletin săptămânal de informare religioasă, Anul XXIV, nr. 1117-1118, 15 Februarie 2016.

Evsevie POPOVICIŪ (1838-1922) prof. univ. și Arhimandrit de Scaun al Mitropoliei Bucovinei, din Cernăuți

Nu putem încheia această lucrare, fără să menționăm câteva rânduri privitoare la „părintele istoriei bisericești universale” al Bisericii Românești, din epoca modernă: Părintele Dr. Eusebiu Popovici, din Cernăuți, Bucovina.¹

S-a născut în Cernăuți, la data de 15 februarie 1838, unde a și murit la data de 28 septembrie 1922. A fost fiul lui Constantin Popovici sen. (1807-1890), profesor de istorie bisericească și drept bisericesc la Institutul Teologic Ortodox din Cernăuți (1832-1866) și fratele lui Constantin Clementie (ca monah) Popovici jun. (1846-1938), profesor de drept bisericesc (1873-1918), în Cernăuți. De la tatăl său a deprins dragostea față de istoria bisericească, fiindu-i chiar urmaș la catedră, din 1866, ca și suplinitor, iar din anul 1868, ca și profesor titularizat.

Studiile liceale (1849-1856) și teologice (1856-1859) le-a făcut la Cernăuți, după care a urmat studii de specializare post universitare la Universitatea din Viena. Între anii 1861-1871 a funcționat ca și custode al Bibliotecii Imperiale din Cernăuți. Între anii 1862-1866 a funcționat paralel și ca profesor suplinitor de Vechiul Testament și limbi semitice, de la Institutul Teologic Ortodox din Cernăuți. După pensionarea tatălui său, în anul 1866 a devenit profesor suplinitor la catedra de istorie bisericească și drept bisericesc, din capitala Ducatului Bucovinei, iar din anul 1868 a devenit profesor definitiv. În anul 1875 a devenit profesor de istorie bisericească la noua Facultate de Teologie Ortodoxă a Universității din Cernăuți, funcție deținută până în anul 1908. A supliniit sau predat și alte discipline, cum ar fi Patrologia, Enciclopedia și metodologia studiilor teologice, înlocuindu-l de multe ori și pe fratele său Constantin Popovici, titularul catedrei de drept bisericesc,

¹ Micromedalion la: Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 359-360.

de la aceeași Facultate. A mai suplini și catedrele de Dogmatică (1882-1896) și Noul Testament (1898-1901). A fost decan al Facultății de șase ori și rector al Universității din Cernăuți, 1880-1881 și 1895-1896. Între anii 1869-1876 a funcționat și ca inspector școlar al Arhiepiscopiei Cernăuților. În anul 1874 a devenit consilier consistorial onorific, iar din anul 1908, membru onorar al Academiei Române. Între anii 1877-1896 a fost cooptat membru în Consiliul Școlar Imperial al Austriei.

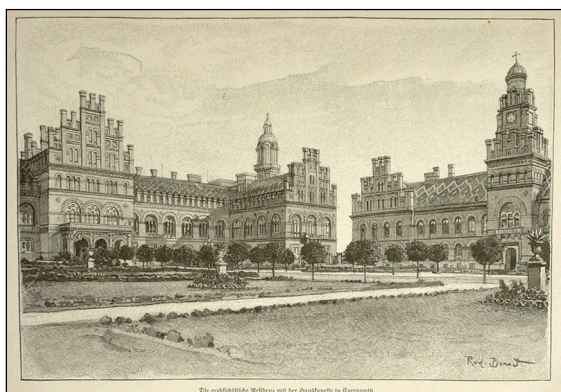
În anul 1863 a fost hirotonit preot, în anul 1874 a fost hirotesit protopresbiter, iar în anul 1880 arhiprezbiter stavrofor. Rămânând văduv, s-a călugărit, păstrându-și numele de botez – Evsevie. Apoi a devenit și a fost hirotesit Arhimandrit de Scaun – adică vicar eparhial al Arhiepiscopiei Cernăuților (1913-1918).

Lucrări: „Cursul de Istoria Bisericească Universală”, predat în limba germană și care a fost litografiat în mai multe rânduri, „reprezintă o adevărată enciclopedie teologică, fiind cel mai complet manual de acest fel în Răsăritul ortodox până la el.”² Foștii săi studenți, episcopii Atanasie Mironescu (1898-1909, apoi Primat al României, 1909-1911, + 1931) și Gherasim Timuș (1894-1911) l-au tradus în românește, fiind tipărit la Cernăuți, în anul 1900-1901:

Profesor Evsevie POPOVICIŪ, *Istoria Bisericească*, Traducere de Athanasie Episcopul Râmnicului Noului Severin și Gherasim Episcopul Argeșului, vol. I-II, București, Tipografia Cărților bisericești, vol. I, 1-1054, 1900, 730 p., vol. II, 1054-1900, 1901, 559 p.

Acest curs universitar a fost tradus din nou și reeditat de proin Mitropolitul Atanasie MIRONESCU singur, sub titlul *Istoria bisericească universală și statistica bisericească*, în patru volume, București, 1925-1928. Ediția întâia, din 1900-1901 a fost tradusă și în limba sîrbă, la Carlovit, 1912, precum și în limba bulgară.

Eusebiu Popovici a mai publicat unele studii în revista *Candela*, de la Cernăuți (fondată în anul 1882), precum și în *Archiv für Katholisches Kirchenrecht*, din Mainz (Germania), câteva broșuri privind situația Bisericii din Bucovina, diferite discursuri, dar i-au rămas și foarte multe lucrări în manuscris. Dintre acestea din urmă, la București, în anul 1990 a fost publicată „Istoria și literatura sistemului teologiei dogmatice”.

1

2

1. Cernăuți, clădirea Universității, înființată în anul 1875, așa după cum arăta în anul 1899, cf. Xilografiei făcută de Rudolf Bernt.

2. Cernăuți, „Complexul Mitropoliei”, cu Reședința și Catedrala Mitropolitană, în stil neorenașcentist. În spatele complexului Mitropoliei se vede clădirea Universității. Catedrala a fost terminată de construit și a fost târnosită la data de 5 iulie 1864, iar palatul Mitropolitan a fost terminat de construit în anul 1882.

² Mircea PĂCURARIU, Dicționarul..., Op. cit., p. 360.

Johannes HOECK OSB (1902-1995)

Abatele benedictin de la Mănăstirea Ettal, din Bavaria

Johannes Maria Hoeck, călugăr benedictin s-a născut la data de 18 mai 1902, în Inzell și a decedat la data de 4 aprilie 1995. A fost al treilea Abate al Abației de ETTAL (1951-1961), din Bavaria, Germania și al șaselea Abate al Abației Scheyern (1961-1972). Abația de Ettal a fost secularizată în anul 1803 și abia din anul 1900 a putut fi repopulată cu călugări benedictini, devenind la început un Priorat. Din anul 1907 a fost din nou ridicată la statutul canonic de Abație. Între anii 1961-1968, Johannes Maria HOECK a funcționat și ca „Abtpräses” sau Abate Primas al întregii Congregații Benedictine din Bavaria (funcție efectivă, echivalentă unui Exarh al mănăstirilor din Biserica Ortodoxă).

Prin scrisoarea pontificală din 21 martie 1924, trimisă Abatelui Primas Fidelis Baron von Stotzingen (1913-1947), Abate de Maria Laach (1913-1947), Papa Pius XI (1922-1939) îi îndemna pe benedictini să întreprindă studii privitoare la Biserica Răsăritului, pentru a putea converti (la catolicism, n.n.) Uniunea Sovietică, după „prăbușirea comunismului”, prin misiunile pe care le vor organiza acolo. Părinții benedictini Lambert Beauduin și Emmanuel Heufelder au acceptat și aplicat ideea propusă de Papă, apucându-se de lucru, însă nu în sensul „convertirii Rusiei” la catolicism, ci pentru un dialog cu Biserica Ortodoxă. Adevăratele legături ecumenice ale Mănăstirii Ettal, cu Biserica Ortodoxă le-a realizat după al doilea război mondial, Abatele Dr. Johannes Maria Hoeck. În scopul acesta el a și fondat „Institutul Bizantin”, din Mănăstirea lui de metanie Scheyern, încă în anul 1939 și pe cel din Ettal, în anul 1951. Aici, la Ettal, Abatele Johannes HOECK a editat, împreună cu bizantinologul Franz DÖLGER, 11 volume din „Studia Patristica et Byzantina” (1953-1965). În anul 1958 Johannes Hoeck a condus secția teologică a Congresului de Bizantinologie de la München. Johannes Hoeck a fost și „părinte conciliar” sau „sinodal”, la sesiunile de lucru ale Conciliului II Vatican (1962-1965), și în această calitate a ținut „Intervenția” sau „Discursul sinodal” celebru, din data de 19 octombrie 1964, în cadrul celei de-a 104-a sesiune de lucru.

Activitatea de studiere și promovare a ecumenismului, Johannes Hoeck a continuat-o și după încheierea lucrărilor Conciliului Vatican II, ajutând de pildă și la ținerea Simpozioanelor de la Regensburg (1969-1994). Tot în acest context se înscriu și numeroasele lui călătorii și vizite prin țările ortodoxe, pe la întâistătătorii acestora și pe la alți ierarhi și pe la mănăstirile din Orient. Opera lui este continuată, din anul 1975, de către Părintele Prof. DDr. Ferdinand R. Gahbauer OSB, Bibliotecarul Abației din Ettal.³

În acest context ne limităm doar la acceptarea și preluarea comentariului asupra „Intervenției” sau a „Discursului sinodal” al Abatelui benedictin din Ettal, Bavaria, Johannes HOECK, ținut în data de 19 octombrie 1964, în cadrul unei sesiuni a Conciliului II Vatican (1962-1965).⁴

³ PRIMUM REGNUM DEI..., Op. cit., passim: *PRIMUM REGNUM DEI. Die Patriarhalstruktur der Kirche als Angelpunkt der Wiedervereinigung*, Die Konzilsrede von Abt Johannes HOECK, Neu übersetzt, eingeführt und kommentiert von P. Ferdinand R. Gahbauer OSB, Mit Beiträgen von Prof. Theodor NIKOLAOU, Prof. Heinrich FRIES und P. Theodor WOLF OSB, Benediktinerabtei Ettal [Germania], 1987, 211 p.

Mai vezi și: Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Habilitationsschrift) (Frankfurter Theologische Studien Bd. 42, 1993), XI + 467 Seiten.

⁴ PRIMUM REGNUM DEI..., titlul Discursului sinodal: „Die Patriarchalstruktur als Angelpunkt der Wiedervereinigung” (Structura patriarhală ca punct de bază al reunificării), p. 38-43.

Din textul acestui Discurs sinodal se poate constata că structura „patriarhială” – nu patriarhală – a Bisericii a fost o realitate în primul mileniu creștin și abia spre sfârșitul acestuia, Roma Veche – sau „Roma cea Bătrână”, după cum scrie Pravila cea Mare de la Târgoviște, din anul 1652 – s-a distanțat de acest sistem, insistând asupra pretențiilor primatului roman al lui Petru.⁵ Această structură patriarhială asigura o autonomie sau independență fiecărui întâistătător din cei cinci, consultându-se și informându-se numai în mod reciproc la nivel superior bisericesc asupra problemelor de ordin dogmatic, moral, liturgic, sinodal, de disciplină bisericească, precum și de alegere și instalare în scaunul patriarhal, epistole numite *Synodika*, *Systatika* sau *Inthronistika*. Acest stil de comunicare în dialogul dragostei și a respectului reciproc, dintre cei cinci patriarhi, răzbate și din contextul *regestelor patriarhale*, prezentate la începutul acestei lucrări. Vezi și următorul regest, nr. 11, din anul 449:

Sf. Anatolie⁶ noiembrie 449-458 iulie 3

Regest nr. 111, din nov. sau dec. 449, Epistoly, Synodika sau Systatika, Inthronistika, Sinodica lui Anatolie, către Leon I cel Mare, privind alegerea lui pe Tronul Constantinopolului. Împăratul Teodosie II a poruncit clerului din oraș să desemneze pe cel mai capabil dintre ei, dintre care, împăratul însuși l-a ales pe el (Anatolie). Din cauza tulburărilor (create de Sinodul tâlhăresc, n.n.), împăratul a cerut și părerea clerului străin, prezent în capitală, în momentul respectiv, pentru a-i asigura noului Patriarh accețiune în Biserica din întreg imperiul, lăsând ca alegerea să decurgă în mod liber, fără implicarea Casei Imperiale. Sufraganii, dependenți de Constantinopol au fost în mod unanim de acord cu alegerea lui Anatolie, iar sinodul permanent – Sinodul Endemic – angajându-se să procedeze neîntârziat la hirotonirea întru arhiereu al noului ales.

Critica textului precizează că nu se păstrează decât un fragment din această scrisoare, dar din răspunsul lui Leon I cel Mare se poate concluda că Anatolie a evitat să se manifeste clar asupra dogmelor. Date fiind evenimentele care au precedat această hirotonire întru arhiereu și numirea lui Anatolie, Papa aștepta explicații mai detaliate (care se vede ca, până în momentul respectiv nu-i parveniseră, n.n.).

Pe de altă parte, datarea scrisorii este contestată. Se presupune că n-a fost nov. sau dec. 449, ci iunie 450. În concluzie, pontificatul lui Anatolie n-ar fi durat opt ani și opt luni, ci opt ani și trei luni.

Intervențiile se făceau în mod reciproc, acolo și atunci când unul din cei cinci patriarhi comiteau o greșală, se încălcau canoanele ori se susținea o erezie. Nimeni n-a contestat intervențiile patriarhului Romei Vechi, așa cum n-au fost contestate nici intervențiile Patriarhilor de la Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim. Regestele patriarhale dovedesc această neîntreruptă legătură dintre cele cinci tronuri. Legații sau solii patriarhali erau tot timpul pe drum, purtând scrisori și comunicând știrile dintre cei cinci patriarhi.

Abatele Johannes HOECK recunoaște și el acest lucru și face comparația între intervențiile sau uzul dreptului de apel, făcute către Patriarhii romani, în decursul unui mileniu, numărul lor ridicându-se la „câteva duzimi”, cu cele pe care sunt obligate patriarhatele unite să le suporte și să le facă, în decursul celui de al doilea mileniu, din partea diferitelor dicasterii romane, iar mai târziu, din partea Congregației pentru Bisericile Orientale. Johannes HOECK invită părinții sinodali auditori să arunce doar o privire în regestele de intrare ale dicasteriilor vaticane și în arhiva acestuia.

Volumul de față – PRIMUM REGNUM DEI... – intenționează să pună în lumină acest document conciliar dat uitării, să-i facă relecurea, să-l comenteze fără cenzură, și în același timp să-i redea textul adevărat, fără omisiunile și interpolările la care a fost supus în volumul de documente, privitoare la Actele Conciliului II Vatican, vezi: Acta Synodalia Concilii Oecumenici Vaticani II, Vol. III, Pars V, Città del Vaticano, 1975, p. 72-75; traducerea în limba germană a originalului din limba latină a fost publicată în text tăiat, „revizuit”, în revista germană „Der Scheyerer Turm”, Kloster Scheyer, Heft 1, nr. 14, 1965, p. 11-14.

⁵ Îndreptarea Legii, Op. cit., p. 505 (comentar la canonul 36 Trullan). Eparhiile cele din „Barbaria” erau localizate de Sinodul quinisext în Apusul Europei și în Africa latină, adică în teritoriul de jurisdicție al Patriarhului Romei Vechi, vezi canoanele 12, 13, 18, 29, 55, 56 (vezi Pidalion, p. 232).

⁶ Vezi p. 85-112, din: I. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. I, Le Régestes de 381 à 715, par Venance GRUMEL, 1932, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1972, reg. 1-324 régestes, 251 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Acest volum a fost recenzat de H. Grégoire, în rev. Byzantion, Tome XII, 1937, p. 673-675].

Reluare din vol. *Pentarhia*, vol. II/3, p. 146: Ioan Marin MĂLINAȘ PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριάρχων, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

Diferența este strigătoare la cer. Ceea ce a fost posibil în primul mileniu, nu mai este permis în mileniul de schismă. Iată textul Abatelui Johannes HOECK în acest sens:

„Utique non dubitabatur de iure Romani Pontificis interveniendi, sed isti interventus rarissimi erant, vix aliqui duodenarii in toto millenario. Sed quot erant postea et sunt usque ad hodiernum diem! Videatis Regesta Pontificum et archiva Vaticana, Propaganda et Congregationis Orientalis! Si vero Ecclesia catholica per mille annos existere et suum munus implere potuit sine tali exercitio Primatus, cur non et hodie?

Sane tempora mutantur... Mundus coaluit et etiam Ecclesiae particulares hodie magis coalescere et collaborare debent et possunt quam temporibus longe transactis, sed hoc ultro facient et melius facient, si id non coacte sed spontanee facere possunt. Praestat varietas in caritate quam unitas coacta.”⁷

Punându-se sub protecția Imperiul Carolingian și scăpând de sub controlul și „patronatul” împăraților romei, sprijiniți pe puterea economică a Statului Papal

- adică fostul Ducat al Romei și Exarhatul Ravennei, cucerite de la Aistulf al Longobarzilor (744-756), *Patrimonium Sancti Petri*, primit de la Pipin cel Tânăr-Scurt (741-768), în anul 756
- și justificându-și argumentele pe Decretele Pseudo-Isidoriene sau *Collectio Pseudoisidoriana* (datând din al doilea pătrar al secolului al IX-lea, în jurul anului c. 850), Patriarhii Romei Vechi, începând cu Nicolae I cel Mare (858-867) nu s-au mulțumit numai cu jurisdicția deplină asupra Bisericii Latine, adică asupra Apusului identificat de Sinodul quinisext cu „ținuturile barbare” (împreună cu Armenia), ci au încercat să și-o extindă și asupra celorlalți patru Patriarhi ai Pentarhiei.⁸ Expresia acestei tendințe a fost de pildă și Sinodul local al IV-lea, din anul 863, ținut la Roma, în care a fost prezentat și „cazul” Patriarhului Ecumenic Fotie.⁹ Din această perioadă, Pentarhia constituia pentru Patriarhii Romei Vechi un obstacol, nu o formă de echilibru și o armonizare a puterii bisericești, în „lumea ecumenică” sau „catholică”. Eparhiile cele din „Barbaria” sau „ținuturile barbare” erau localizate de Sinodul quinisext în Apusul Europei și în Africa Latină, adică în teritoriul de jurisdicție al Patriarhului Romei Vechi, dar și în Armenia: vezi canoanele 12, 13, 18, 29, 55, 56.¹⁰

Părintele Prof. Dr. Ferdinand. R. GAHBAUER OSB († 2011), bibliotecarul Mănăstirii benedictine, din Ettal, Bavaria, a fost continuatorul preocupărilor privitoare la Pentarhie, începute de către Abatele Johannes HOECK, de Ettal. Lucrarea fundamentală a Păr. Gahbauer, privitoare la Pentarhie, rămâne: *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Habilitationsschrift) (Frankfurter Theologische Studien Bd. 42, 1993), XI + 467 Seiten.

Lista lucrărilor lui Dr. Ferdinand. R. GAHBAUER am reprodus-o într-o altă lucrare.¹¹

⁷ Textul latin al „Intervenției” sau a „Discursului sinodal” al Abatelui benedictin din Ettal, Bavaria, Johannes HOECK, ținut în data de 19 octombrie 1964, în cadrul unei sesiuni a Conciliului II Vatican (1962-1965) este atașat ca foaie volantă, în volumul: *PRIMUM REGNUM DEI...*, Op. cit., passim.

Textul latin al Intervenției sau al Discursului sinodal, al Abatelui Johannes Hoeck, din cadrul sesiunii conciliare Vatican II, a fost publicat în: *Acta Synodalia Concilii Oecumenici Vaticani II*, Vol. III, Pars V, Città del Vaticano, 1975, p. 72-75.

⁸ Despre Decretele Pseudo-Isidoriene sau *Collectio Pseudoisidoriana*, vezi ediția lui Paul HINSCHIUS: *Decretales Pseudo-Isidorianae et Capitula Angilramni*, Leipzig, 1863.

⁹ Vezi tom 15 (855-868), col. 661-662, *Concilium Romanum IV*, la: J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliarum nova, et amplissima collectio*, Reprint, ediția 1903, Paris, Graz, 1961, 53 tomuri, în 59 de volume, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt Graz.

¹⁰ Vezi Pidalion, p. 232, nota 188.

¹¹ Ioan Marin MĂLINAȘ, *PENTARHIA*, vol. II/3, Op. cit., p. 437-443.

Episcopul Ioan Ploscaru al Lugojului [1911-1998], 14.03.1990-20.11.1996, † 1998

Ioan Ploscaru s-a născut la data de 19 noiembrie 1911, în satul Frata, din jud. Cluj și a decedat în data de 31 iulie 1998, la Lugoj, jud. Timiș. Studiile secundare și universitare le-a urmat la Blaj, la Liceul Sf. Vasile cel Mare, pe care l-a absolvit în iunie 1929 și apoi la Academia Teologică, iar în data de 17 septembrie 1933 a fost hirotonit preot, de către Episcopul Dr. Valeriu Traian Frențiu al Oradiei (1922-1952), delegat de Mitropolitul Dr. Vasile Suciul de Alba Iulia și Făgăraș (1918/20-1935), pentru că ierarhul blăjan avea un picior amputat și nu putea să slujească.¹²

După hirotonire a fost numit profesor de religie la Brașov, unde a rămas până în anul 1935, când a fost transferat la parohia Crăciunel, din jud. Harghita. Această parohie fiind însă nebugetară, Ioan Ploscaru a fost numit cu titlul de paroh pentru Bodogaia, locuind în Ocland. Concomitent cu activitatea catehetică și pastorală, între anii 1933-1936 s-a pregătit și a promovat examenul de licență la Academia Teologică din Blaj, cu scopul de-a se titulariza ca profesor de religie. Tot în această perioadă de timp a urmat practica pedagogică la Seminarul Pedagogic din Cluj-Napoca, pentru învățământul mediu-liceal greco-catolic. În anul 1936, Mitropolitul Alexandru Nicolescu (1936-1941), l-a trimis la Strasbourg (Alsacia), pentru continuarea studiilor teologice în Franța. În anul 1938, pe când se afla la Strasbourg, Mitropolitul Alexandru, împreună cu Episcopul Ioan Bălan (1936-1959) au făcut și transferul canonic (încardinarea sau înfierea) al preotului Ioan Ploscaru, din Arhiepiscopia Blajului, în Eparhia Lugojului, în schimbul preotului profesor Dumitru Neda, redactorul revistei *Unirea* (Blaj), transferat de la Lugoj, la Blaj. Ioan Ploscaru a acceptat transferul canonic, cu umilință și în spiritul ascultării de superiori.

La Strasbourg și-a luat a doua licență, urmând să se pregătească pentru doctorat, titlul tezei fiind: *Pedagogia divină, în educarea neamului românesc*, pe care însă n-a mai apucat să o susțină, din cauza războiului. În anul 1940, trupele naziste au ocupat Alsacia și se îndreptau spre Paris, unde s-a refugiat și Ioan Ploscaru, alături de ceilalți studenți de la Strasbourg. La 6 iunie 1940, trupele germane se aflau deja la porțile Parisului, Franța fiind obligată să capituleze, fapt întâmplat câteva zile mai târziu, pe 22 iunie 1940. În fața acestor evenimente, preotului Ioan Ploscaru nu-i mai rămăsese altă soluție, decât să părăsească Franța și să revină în patrie, pentru a nu-și pune viața în primejdie. Ioan Ploscaru a părăsit Parisul cu ultimul tren, care mai circula încă, prin Torino, Milano și apoi prin Iugoslavia, ajungând la Lugoj pe data de 9 iunie 1940, adică în ziua în care și Parisul a căzut sub ocupația germană.

După ce a ajuns la Lugoj, Episcopul Ioan Bălan l-a numit secretar episcopesc, iar în anul 1942 a fost ales canonic, ca din anul 1945 să devină protosinghel (vicar general), πρωτοσυγκελλος al Eparhiei care l-a înfiat, încardinat. În această funcție a rămas până în anul 1948, când Biserica Română Unită a fost scoasă în afara legii, în urma Decretelor nr. 358, din 1 dec. 1948 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, la care mai adăugăm și Decretul Nr. 411/1948. Episcopul Ioan Bălan al Lugojului a fost suspendat din funcție încă din data de 18 septembrie 1948, deci înainte de *simulacrul de la Cluj-Napoca*, ori „Sinodul celor 36 de protopopi greco-catolici”, de la 1 octombrie, ținut la repezeală într-o sală de gimnastică, care sub presiunea securității și a Patriarhiei Ortodoxe din România [a Mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului (1920-1955) și a Patriarhului Justinian I (1948-1977)] au „hotărât” sau legitimat „reîntregirea” Bisericii Române Unite în Biserica Ortodoxă. În realitate, la „Sinodul” de la Cluj-Napoca, prezidat de Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului,

¹² Dr. Silvestru Aug. Prunduș, Clemente Plăianu [Preot Profesor], *Catholicism și Ortodoxie Românească*. Scurt istoric al Bisericii Române Unite, Casa de Editură *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1994, p. 177-179.
Sergiu Stoica, *Viața și activitatea Arhiepiscopului Ioan Ploscaru*, Editura Eurobit, Timișoara, 2005, p. 6, ediția online.

erau prezenți 36 de preoți uniți, dintre care numai unul era protopop, Traian Belășcu de Țichindeal, o figură de tristă amintire, din istoria Bisericii Ardelene. Terenul trebuia pregătit, astfel că la data de 17 iulie 1948, Guvernul Român a denunțat sau rupt în mod unilateral Concordatul cu Sfântul Scaun (încheiat în anul 1927, ratificat de Senat în 1929), preluând o parte din prerogativele papale, iar în septembrie, același an, Tipografia Cărților Bisericești, București, scotea broșura lui Al. Cerna Rădulescu, *Spionaj și trădare în umbra crucii*. În zilele de 27-29 octombrie 1948 a avut loc arestarea celor șase episcopi români uniți (Valeriu Traian Frențiu, Iuliu Hossu, Ioan Bălan, Alexandru Rusu, Ioan Suci, Vasile Aftenie), iar la 28 octombrie a venit și rândul Episcopului Ioan Bălan, care nu s-a mai întors niciodată la Lugoj.¹³ Catedrala Unită *Sfântul Duh*, din Lugoj a fost preluată de către Mitropolia Banatului, iar Reședința Episcopală de către Stat, protosinghelul Ioan Ploscaru fiind evacuat din locuința sa de serviciu, a fost obligat să locuiască pe la credincioșii binevoitori, timp de aproape un an de zile, până când a fost arestat. În data de 27 noiembrie 1948, Mons. Guido Del Mestri (devenit Episcop în anul 1961 și Cardinal-diacon, în anul 1991), pe atunci secretarul Nunțiaturii din București, a venit în secret la Lugoj, unde l-a găsit pe Părintele Ioan Ploscaru în confesionalul (scaunul spovedaniei) bisericii romano-catolice de acolo, comunicându-i decizia Papei Pius XII (1939-1958) de-a deveni Episcop Auxiliar al Lugoju, cu titlul de Trapezopolis, *Επίσκοπος της Τραπεζόπολης*, Episcopus Trapezopolitanus (1948-1959). După mai multe ezitări, Ioan Ploscaru a acceptat să devină episcop, fiind hirotonit întru arhieru de Praznicul Sf. Apostol Andrei, la 30 noiembrie 1948, în capela Nunțiaturii din București, de către Arhiepiscopul Gerard Patrick O'Hara Nunțiu Apostolic din România (1946-1950), asistat de Alexandru Cisar Arhiepiscopul-Mitropolit romano-catolic de București (1924-1953, din 1949 în domiciliu forțat). Ioan Ploscaru a fost cel dintâi episcop din generația tânără a arhierilor hirotoniți clandestin, adică după data de 27-29 octombrie 1948, când au fost arestați cei șase ierarhi *legiuiți* sau canonici ai Bisericii Române Unite, încarcerați pentru început de securitate, la vila de vară a Patriarhului, de la Schitul Sf. Mare Mucenic Gheorghe, din Dragoslavele, jud. Argeș, situat la o distanță de 20 km. de Câmpulung-Muscel.

Episcopul Ioan Ploscaru titular de Trapezopolis a mai fost chemat la București, de către Nunțiu O'Hara, pentru a asista la hirotonirea altor episcopi clandestini, uniți sau latini, conform procedurii canonice și a rânduielilor liturgice prescrise pentru treapta arhieriei și de «consensus ecclesiae dispersae». Astfel a asistat în capela Nunțiaturii din București la hirotonirea lui Imre Alfréd Eröss Episcop Auxiliar al Diecezei Latine de Alba Iulia (1949-1950), împreună cu eparhiotul acesteia Marton Aron (1938-1980), în data de 2 februarie 1949, precum și la hirotonirea întru arhieru a lui Ioan Dragomir Episcop titular de Palaeopolis in Pamphylia,¹⁴ *Παλαιούπολης της Παμφυλίας* și Auxiliar al Eparhiei Unite a Maramureșului, întâmplată în data de 6 martie 1949.¹⁵

La Lugoj, Episcopul Ioan Ploscaru locuia pe la diferiți credincioși, care riscau să-l adăpostească și celebra Sfânta Liturghie în mod clandestin, în casa parohială a preotului romano-catolic de acolo

¹³ Ioan Ploscaru, *Scurtă istorie a Bisericii Române*, ediția a 5-a, Helicon, Timișoara, 1999, 120 p. (cap. *Desființarea Bisericii Unite*, p. 92).

¹⁴ Pamphylia, regiune situată pe coasta sudică a Turciei, la Mediterană, între Lycia și Pisidia la vest și Cilicia, la răsărit.

¹⁵ În capela Nunțiaturii din București, Arhiepiscopul Gerard Patrick O'Hara Nunțiu Apostolic din România (1946-1950) a efectuat o hirotonire publică și opt hirotoniri clandestine de episcopi de rit bizantin și latin:

- hirotonire legală

5 aprilie 1948, a fost hirotonit Anton Durcovici, Episcop Latin de Iași, † 11 decembrie 1951;

- hirotoniri clandestine

30. noiembrie 1948, Ioan Ploscaru, Episcop titular de Trapezopolis și Auxiliar de Lugoj † 31. Iulie 1998;

8. decembrie 1948, Ioan Maria Duma, Episcop titular de Iuliopolis, † 16. Iulie 1981;

12. decembrie 1948, Adalbert Boros, Episcop Latin titular de Ressiania i Administrator Apostolic de Timișoara, † 6. Iunie 2003;

2. februarie 1949 Imre Alfréd Eröss, Episcop Auxiliar Latin de Alba Iulia, † 31. Iulie 1950;

14. februarie 1949 Szilárd Ignác Bogdánffy, Episcop Auxiliar Latin pentru Diecezele de Satu Mare și Oradea Mare, † 2. Oktober 1953;

6. martie 1949 Ioan Dragomir, Episcop titular de Paleopolis in Pamphylia și Auxiliar al Eparhiei de Maramureș, † 25. April 1985;

28. iulie 1949 Iuliu Hirtea, Episcop titular de Nebbi și Auxiliar al Eparhiei Oradea Mare, † 28. Iunie 1978;

30. iunie 1950 Joseph Schubert, Episcop titular de Ceramussa și Administrator Apostolic de București, † 4. April 1969;

Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Gerald_Patrick_O%E2%80%99Hara

– nu în biserică – pe care-l ajuta la spovedanii, continuând să țină legătura cu preoții și cu credincioșii uniți, atât cât era cu putință.

În august 1949 a fost arestat și ținut în arestul poliției din Lugoj, până în luna decembrie, când a fost transferat la Timișoara, unde a rămas până în mai 1950, când a fost dus în arestul Ministerului de Interne din București, fiind apoi trimis la Jilava. Acolo a rămas până în data de 8 decembrie 1950, când a fost transferat la penitenciarul din Sighetul Marmăției, unde a fost ținut până în aprilie 1955, când a fost adus înapoi la Jilava, ulterior la Timișoara, unde a fost pus în libertate, în baza unui decret guvernamental. În data de 12 august 1956, preotul Vasile Chindriș a celebrat o Sfântă Liturghie greco-catolică, în plină stradă, în fața Bisericii Universității, din Cluj-Napoca, la care au asistat circa 3000 de persoane, urmată de memorii și cereri de repunere în libertate a Bisericii Române Unite, acțiuni care au înfuriat guvernul și securitatea română, care au deschis un nou val de arestări și persecuții în rândul greco-catolicilor. Nici Episcopul Ioan Ploscaru, de la Lugoj nu a fost menajat de această furie a comuniștilor, fiind din nou arestat în data de 15 august 1956, și dus la sediul Securității din Timișoara, iar de acolo, la Cluj-Napoca, mai departe, la București, unde i s-a redeschis un nou proces, iar în februarie 1957 a fost judecat și condamnat la 45 de ani de închisoare. Bietul Episcop Ioan Ploscaru a primit pedeapsa cea mai mare, în final condamnarea rezumându-se la 15 ani de închisoare, executată în temnițele din Malmaison, Jilava, Pitești, Timișoara, Dej, Gherla, de unde a fost pus în libertate, în anul 1964, în urma decretului de grațiere.¹⁶ După eliberare, a revenit la Lugoj, unde a continuat să activeze în mod clandestin, ajungând astfel din nou în conflict cu autoritățile comuniste. Așa s-a făcut că în anul 1972 i s-a întocmit din nou un dosar de trimitere în judecată, anulat ulterior de un ordin guvernamental. Conform declarațiilor proprii, o destindere a stării de persecuție s-a ivit abia în anul 1975.¹⁷

Sâmbătă 12 iulie 1975 – mărturisește Episcopul Ioan Ploscaru, în scrisoarea sa către Ierom. Dr. Silviu Aug. Prunduș – a fost vizitat în casa proprie de la Lugoj, de către colonelul Vasilescu, de la Ministerul de interne, care s-a purtat foarte curtenitor, în contrast cu vizitele anterioare ale securității, care constau doar din anchete, percheziții și arestări:¹⁸

„... a fost la mine dl. Colonel Vasilescu de la Ministerul de Interne, un om deosebit de fin, diplomat și binevoitor. Chiar de la început mi-a dat să înțeleg că n-a venit pentru anchete, ba mai mult, chiar dânsul mi-a declarat că vechile metode au fost abolite și că felul în care a fost tratată Biserica Greco-Catolică, se recunoaște, a fost o greșeală”. Cu toate aceste asigurări – scrie în continuare Silviu Aug. Prunduș – date de omul securității, în urma atâtor suferințe, episcopul nu a fost pe deplin convins de sinceritatea lui: „Eu am ascultat cu un optimism prudent. Nu pot să nu recunosc că în mine, datorită multor persecuții de tot felul, a rămas un fel de reflex condiționat când e vorba de securitate”. Totuși, în concluzie, delegatul Ministerului de Interne a reușit să-l convingă că „persecuția s-a terminat și urmează faza dialogului”. Deci, Puterea politică a trecut la o relativă toleranță, rămânând, în schimb, în continuare, atitudinea dușmănoasă a Bisericii Ortodoxe Române, care nu a inițiat dialogul. Abia Revoluția din Decembrie 1989 i-a adus episcopului deplina siguranță a libertății.

După repunerea în libertate a Bisericii Române Unite, prin Decretul nr. 9/31 decembrie 1989, pct. 20, Dr. Nicolae Corneanu Mitropolitul Banatului (1962-2014), a dispus predarea Catedralei Episcopale Unite Sfântul Duh, din Lugoj posesorului de drept, adică Bisericii Unite, Episcopia Lugojului. În data de 21 ianuarie 1990, orele 10,30, a avut loc intrarea triumfală în Catedrala Episcopală Unită din Lugoj, unde Episcopul Ioan Ploscaru a celebrat prima Liturghie Arhierescă greco-catolică, după 41 de ani. Tot Mitropolitul Nicolae Corneanu a dispus să se restituie Episcopului Ioan Ploscaru și Biblioteca și Arhiva Episcopiei de Lugoj. După preluarea Catedralei Episcopale, Ioan Ploscaru a dispus începerea lucrărilor de restaurare a sfântului lăcaș.

La 12 martie 1990, odată cu restabilirea ierarhiei catolice în România, episcopul Ioan Ploscaru a fost dezlegat de titlul eparhiei de Trapezopolis, devenind Chiriarhul Eparhiei Unite a Lugojului. În

¹⁶ Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/Ioan_Ploscaru

¹⁷ Dr. Silvestru Aug. Prunduș, Clemente Plăianu [Preot Profesor], *Catolicism și Ortodoxie Românească*. Scurt istoric al Bisericii Române Unite, Casa de Editură *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1994, p. 179.
Vezi linkul: <http://www.bru.ro/lugoj/lista-episcopilor/ips-ioan-ploscaru/>
Arhiepiscopul Ioan Ploscaru, *online*.

¹⁸ Dr. Silvestru Aug. Prunduș, Clemente Plăianu [Preot Profesor], *Catolicism și Ortodoxie Românească*. Scurt istoric al Bisericii Române Unite, Casa de Editură *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1994, p. 179.

această calitate, la Lugoj, în data de 12 mai 1990, împreună cu Profesorul de liceu Ioan Văleanu, din Satu Mare am fost hirotoniți diaconi, iar a doua zi, pe data de 13 mai am primit amândoi darul Preoției, prin punerea mâinilor Episcopului Ioan Ploscaru.

După 1990, Episcopul Ioan Ploscaru a efectuat trei vizite *ad limina*, în anii 1991, 1994 și 1995.¹⁹

Prin decretul Congregației pentru Bisericele Orientale, din Roma, nr. 103, din 4 iulie 1994, Ioan Ploscaru a primit un Episcop Coadjutor, în persoana lui Alexandru Mesian, hirotonit întru arhieru în Catedrala Sfânta Treime din Blaj, în data de 8 septembrie 1994, de către Mitropolitul Lucian Mureșan (1994-), împreună cu Arhiepiscopul Gheorghe Guțiu (1990-2002, † 2011) de Cluj-Gherla și de Episcopul Ioan Ploscaru al Lugojului. La vârsta de 84 de ani, Episcopul Ioan Ploscaru a făcut paretisis, la 11 noiembrie 1995, în conformitate cu canonul 210 § 1 al CCEO, cerere pe care Papa Ioan Paul al II-lea a acceptat-o în data de 10 ianuarie 1996. În mod automat, succesiunea la scaunul episcopal i-a revenit episcopului coadjutor Alexandru Mesian, întronizat la Lugoj, în data de 5 mai 1996. La 2 decembrie 1996, Sfântul Scaun l-a promovat pe Episcopul Ioan Ploscaru la rangul de Arhiepiscop titular, *Archiepiscopus pro hac vice*.

Arhiepiscopul Ioan Ploscaru a decedat în data de 31 iulie 1998, într-o zi de vineri. În data de 1 august, catafalcul său a fost expus în Catedrala Episcopală din Lugoj, fiind înmormântat în cripta episcopilor de acolo.

Nu putem încheia această prezentare, fără să menționăm ajutorul pe care Episcopul Ioan Ploscaru l-a primit din partea credinciosului său colaborator și însoțitor de-a lungul deceniilor de clandestinitate și izolare, Părintele Dumitru Sălăjan, din Lugoj. A stat cu fidelitate alături de ierarhul său, împărțindu-l cu el toată drama anilor în care Biserica Unită era suprimată și oropsită de autoritățile comuniste. Era și Vicarul său General, locuiau în aceeași casă și-i stătea la dispoziție cu vorba și cu fapta.

Episcopul Ioan Ploscaru a fost al nouălea Chiriarh al de Dumnezeu păzitei Eparhii a Lugojului (1959-1996):

1. Episcopul Alexandru Dobra (1853-1870)
2. Episcopul Ioan Olteanu (1870-1874)
3. Episcopul Victor Mihaly de Apșa (1875-1895)
4. Episcopul Demetriu Radu (1897-1903)
5. Episcopul Vasile Hossu (1903-1912)
6. Episcopul Valeriu Traian Frențiu (1913-1922)
7. Episcopul Alexandru Nicolescu (1922-1935)
8. Episcopul Ioan Bălan (1935-1959)
9. Ioan Ploscaru (1959-1996), *efectiv* 1990-1996
10. Alexandru Mesian (1996-)

Lucrări ale Episcopului Ioan Ploscaru

Lanțuri și teroare, Editura Signata, Timișoara, 1993, ISBN 973-551-028-6;

Catene e terrore. Un vescovo clandestino greco-cattolico nella persecuzione comunista in Romania („Lanțuri și teroare”), traducere în limba italiană de Mariana Ghergu și Giuseppe Munarini, ediție îngrijită de Marco Dalla Tore, Edizioni Dehoniane Bologna, 2013[6], 480 de pagini. ISBN 9788810104897

Biblia răspunde, (ediția a II-a), Casa de Editură „Viața Creștină”, Cluj-Napoca, 1993;

Răstigniți cu Cristos, 1996 (ediția a III-a, Editura Helicon, Timișoara, 1999), ISBN 973-574-623-9;

Urmele lui Dumnezeu, (ediția a II-a, Editura Helicon, Timișoara, 1998), ISBN 973-574-471-6;

Icoana Maicii Sfinte de la Scăiuș, (ediția a III-a), Casa de Editură „Viața Creștină”, Cluj-Napoca, 2003.

Scurtă istorie a Bisericii Române, [mai multe ediții, vezi: ediția a 5-a, Helicon, Timișoara, 1999, 120 p.]

¹⁹ Sergiu Soica, *Viața și activitatea Arhiepiscopului Ioan Ploscaru*, Editura Eurobit, Timișoara, 2005, p. 6, ediția online.

Diagrama Episcopului Ioan Ploscaru (1948-1998)

Archbishop Ioan Ploscaru †
Deceased
 Bishop Emeritus of Lugoj (Romanian)

Events

Date	Age	Event	Title
19 Nov 1911		Born	<i>Frata</i>
17 Sep 1933	21.8	Ordained Priest	Priest
21 Nov 1948	37.0	Appointed	Titular Bishop of Trapezopolis
30 Nov 1948	37.0	Ordained Bishop	Titular Bishop of Trapezopolis
14 Mar 1990	78.3	Appointed	Bishop of Lugoj (Romanian), Romania
20 Nov 1995	84.0	Retired	Bishop of Lugoj (Romanian), Romania
29 Nov 1996	85.0	Appointed	Archbishop (Personal Title)
31 Jul 1998	86.6	Died	Bishop Emeritus of Lugoj (Romanian), Romania

Micro Data Summary for Ioan Ploscaru: Archbishop Ioan Ploscaru
 (born 19 Nov 1911, died 31 Jul 1998) Bishop Emeritus of Lugoj

a priest for 64.8 years a bishop for 49.6 years	Principal Consecrator: Bishop Gerald Patrick Aloysius O'Hara † Bishop of Savannah-Atlanta, Georgia Principal Co-Consecrators: Archbishop Alexandru Theodor Cisar † Archbishop of Bucarest {București}

Linia succesiunii apostolice a Episcopului Ioan Ploscaru, atât cât a putut fi reconstituită ²⁰

Episcopal Lineage / Apostolic Succession:

Bishop Gerald Patrick Aloysius O'Hara, † (1929 mai 21)²¹
 Bishop of Savannah-Atlanta, Georgia, S.U.A.
 Dennis Joseph *Cardinal* Dougherty † (1903, iunie 14)
 Archbishop of Philadelphia, Pennsylvania
 Francesco di Paolo *Cardinal* Satolli † (1888)
 Cardinal-Priest of Santa Maria in Ara Coeli
 Raffaele *Cardinal* Monaco La Valletta † (1874)
 Cardinal-Bishop of Albano
 Pope Pius IX (1827)
 (Bl. Giovanni Maria Mastai-Ferretti †)
 Francesco Saverio Maria Felice *Cardinal* Castiglioni † (1800)
 Cardinal-Bishop of Frascati
 Giuseppe Maria *Cardinal* Doria Pamphilj † (1773)
 Cardinal-Priest of San Pietro in Vincoli
 Buenaventura *Cardinal* Córdoba Espinosa de la Cerda † (1761)
 Cardinal-Priest of San Lorenzo in Panisperna
 Bishop Manuel Quintano Bonifaz † (1749)
 Titular Bishop of Pharsalus

²⁰ Reprodusă după: <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bploscaru.html>

²¹ Hirotonia într-un arhiereu este indicată de crucea și anul menționat în paranteză, după numele de familie.

Archbishop Enrique Enríquez † (1743)
 Titular Archbishop of Nazianzus
 Pope Benedict XIV (1724)
 (Prospero Lorenzo Lambertini †)
 Pope Benedict XIII (1675)
 (Pietro Francesco (Vincenzo Maria) Orsini de Gravina, O.P. †)
 Paluzzo *Cardinal* Paluzzi Altieri Degli Albertoni † (1666)
 Chamberlain (Camerlengo) of the Apostolic Chamber
 Ulderico *Cardinal* Carpegna † (1630)
 Cardinal-Priest of Santa Maria in Trastevere
 Luigi *Cardinal* Caetani † (1622)
 Cardinal-Priest of Santa Pudenziana
 Ludovico *Cardinal* Ludovisi † (1621)
 Archbishop of Bologna
 Archbishop Galeazzo Sanvitale † (1604)
 Archbishop Emeritus of Bari (-Canosa)
 Girolamo *Cardinal* Bernerio, O.P. † (1586)
 Cardinal-Bishop of Albano
 Giulio Antonio *Cardinal* Santorio † (1566)
 Cardinal-Priest of San Bartolomeo all'Isola
 Scipione *Cardinal* Rebiba † (1541)
 Cardinal-Priest of Sant'Anastasia

Source(s):

Le Petit Episcopologe, Issue 121, Number 10.854

Le Petit Episcopologe, Issue 154, Necrology

Revue des Ordinations Épiscopales, Issue 1948, Nummer 132

[1] Ausführliche Biografie von Ioan Ploscaru

Silvestru Augustin Prunduș und Clemente Plăianu, *Katholizismus und rumänische Orthodoxie. Kurze Geschichte der rumänischen unierten Kirche*, Christian Life Publishing House, Cluj 1994.

Silvestru Augustin Prunduș und Clemente Plăianu, *Die 12 Märtyrer-Bischöfe*, Verlag „Der Christ Life”, Cluj 1998.

Episcopul Vasile Hossu al Oradiei

[1919-1997], 27.05.1990-18.06.1997

S-a născut la 17 mai 1919 în orașul Carei, fiind al cincilea copil al familiei Gheorghe și Iuliana Hossu, născută Buteanu. Tatăl era funcționar postal și provenea din satul Pișcolț, jud. Satu Mare, iar mama din satul Șomcuța Mare, jud. Maramureș.²² După ce absolvise primele două clase primare la Carei, jud. Satu Mare, s-a mutat cu familia la Oradea, unde tatăl său se angajase funcționar la poștă.²³ Acolo va urma cursurile Liceului „Emanuil Gojdu”, având profesori renumiți, cum au fost Augustin Cosma, Theodor Neș etc. La Oradea s-a implicat și în mișcarea „cercetașilor”, care i-a descoperit interesul pentru natură și pentru drumeții. După examenul de bacalaureat, în anul 1939, s-a înscris la Școala de Aviație, de la Cotroceni, însă a renunțat, din cauza războiului și la insistențele

²² Privind viața și activitatea Episcopului Vasile Hossu, vezi: Dr. Silvestru Aug. Prunduș, Clemente Plăianu [Preot Profesor], *Catholicism și Ortodoxie Românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Casa de Editură *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1994, p. 179-180.

²³ Vezi linkul: [https://ro.wikipedia.org/wiki/Vasile_Hossu_\(episcop_de_Oradea\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Vasile_Hossu_(episcop_de_Oradea))

mamei sale. În toamna aceluiași an 1939 s-a înscris la Academia Teologică Română Unită din Oradea, iar la 4 februarie 1945 a fost hirotonit preot în Catedrala Episcopală Sf. Nicolae din Oradea, de către Episcopul Auxiliar Ioan Suciu (1940-1953), din Oradea [și episcop titular de *Moglena* (Ohrida)]. Trei episcopi și-au pus mâinile peste tânărul cleric Vasile Hossu: Episcopul Valeriu Traian Frențiu al Oradiei (1922-1952) l-a hirotesit citeț și cântăreț-psalt;²⁴ Episcopul Iuliu Hossu de Cluj-Gherla (1917-1970), pe atunci Administrator Apostolic al Oradiei, l-a hirotesit hipodiaton și l-a hirotonit diacon; Ioan Suciu l-a hirotonit presbyter. După hirotonie a devenit pedagog al Seminarului Unit din Oradea, unde a rămas până la promovarea examenului de licență în teologie, susținut la Blaj. Apoi a urmat Seminarul Pedagogic Universitar din București, după care a devenit profesor de religie. A trait câțva timp și la Beiuș, unde activase în cadrul domeniului episcopal de acolo, după care a revenit ca profesor de religie la Oradea. De aici, a fost transferat ca profesor de religie la Liceul „Simion Bărnuțiu”, din Șimleul Silvaniei, unde l-a prins anul 1948, cu tot calvarul care a urmat pentru Biserica Română Unită. A trebuit să părăsească Șimleul Silvaniei, autoritățile comuniste transferându-l la o școală generală de pe Valea Drăganului (jud. Cluj), din satul Traniș, unde preda limba română, matematică și alte materii, adică a fost obligat să se reprofileze, pentru că religia era interzisă în școli, iar aceea greco-catolică, cu atât mai mult. Liniște nu a avut nici acolo, pentru că în anul 1952 a fost arestat și condamnat la 10 ani de închisoare, însă după doi ani de detenție a fost eliberat, revenind la Traniș, unde a predat la școala generală de acolo, până la pensionare. După eliberarea din închisoare a urmat Facultatea de Litere, luându-și licența în anul 1956. Era foarte îndrăgît de elevii și de părinții de la Traniș, unde desfășura în mod clandestin chiar și o activitate misionară și pastorală, atât cât să nu-l aducă din nou în conflict cu autoritățile comuniste. Din acest motiv a și fost arestat și închis în anul 1952. De mare ajutor i-a fost la Traniș și prietenia de o viață, cu parohul ortodox local Augustin Dejeu, care-l acoperea cu multă diplomatie și spirit ocrotitor, în fața autorităților comuniste, care-l cereau referințe privitoare la preotul Vasile Hossu. Episcopul Vasile Hossu povestea că după arestarea lui, în anul 1952, securitatea i-a confiscat cărțile liturgice și veșmintele, pentru ca să nu mai poată ține slujbe clandestine. După eliberarea din închisoare, Părintele Augustin Dejeu (ulterior paroh în Ciucea, jud. Cluj), îi împrumuta sau chiar îi dăruia el cărți de slujbă și veșminte liturgice. Fiind deja pensionat din învățământul secundar, Părintele Vasile Hossu a revenit la Oradea, unde marele Canonic Dr. Coriolan Tămăianu, *ordinarius diecezan*, din 1978, adică după decesul Episcopului Dr. Iuliu Hirțea (1949-1978), l-a desemnat să preia conducerea, tot în clandestinitate a Eparhiei Unite de Oradea. Episcopul Dr. Iuliu Hirțea a fost hirotonit întru arhieru în mod clandestin, de către Nunțitul Gerard Patrick Aloysius O'Hara (1946-1951), la 28 iulie 1949, la Nunțiatuura din București, conform dorinței și dispoziției exprimate de către Episcopul Dr. Valeriu Traian Frențiu al Oradiei (1922-1952), înainte de arestarea acestuia, în data de 28 octombrie 1948. În aceste condiții, Vasile Hossu devine din anul 1989 *ordinarius* al Eparhiei Oradea, unde-l prinde și „revoluția”, din decembrie 1989; la 14 martie 1990, Papa Ioan Paul al II-lea îl numește Episcop de Oradea; la 27 mai 1990, la Baia Mare, odată cu Lucian Mureșan al Maramureșului, a fost hirotonit episcop, de către Mitropolitul Dr. Alexandru Todea de Alba Iulia și Făgăraș, asistat de către Arhiepiscopul titular de Tuscama [scaun dispărut, din *Mauretania Caesariensis*, azi nordul Algeriei] Guido del Mestre (fostul secretar al Nunțiatuui din București, în anii 1947-1950, devenit Cardinal în anul 1991) și de către Episcopul Ioan Ploscaru al Lugojului. Slujba de hirotonie a avut loc *sub cerul liber*, dar întronizarea celor doi episcopi n-a fost posibilă, nici la Baia Mare, nici la Oradea, pentru că cele două catedrale erau deținute încă de Biserica Ortodoxă. Atitudinea favorabilă a Părintelui Tămăianu, față de Părintele Vasile Hossu, preluarea conducerii Eparhiei Oradea în clandestinitate și numirea acestuia de către Sfântul Scaun ca Episcop, în anul 1990, l-a deranjat mult pe Părintele Vasile Andercău, din Satu Mare, care se simțea el îndreptățit să ajungă în aceste funcții, în conformitate cu dorința exprimată de Episcopul Dr. Iuliu Hirțea, înainte de decesul acestuia, întâmplat în anul 1978. Părintele Vasile Andercău își și cultivase deja niște veleități de episcop, înainte de anul 1989, chiar dacă nu era deloc implicat în conducerea Eparhiei de Oradea, spre

²⁴ Psaltul era cantorul sau cântărețul, dascălul, ὁ ψάλτης, numit în Orient și ipovoleis, ὁ ὑποβολεῖς. În bisericile de enorie, „citețul” sau *lectorul*, îndeplinea la strană amândouă funcțiunile: *cantor* și *psalt*.

surprinderea Părintelui Coriolan Tămâianu, care nu permitea ca nimeni să „călărească,, Biserica Greco-Catolică, adică să *profite* de ea.²⁵ În calitate de Episcop Unit al Oradiei, Vasile Hossu mi-a făcut tundera în monahism, pe seama Catedralei Episcopale din Oradea, în data de 29 ianuarie 1994, cu numele monahal *Ioan*, iar în data de 30 ianuarie 1994 m-a hirotesit Arhimandrit de Scaun, pe seama aceleiași biserici.

Nu putem încheia această prezentare fără să menționăm contribuțiile și ajutorul pe care Părintele Vasile Hossu le-a primit din partea Părintelui Dr. Coriolan Tămâianu Canonic Scolastic, profesor unit de teologie la Oradea, precum și de la Părintele Vasile Mangra, tot din Oradea.²⁶

Lista episcopilor greco-catolici de Oradea Mare

1. Meletie Covaci episcop auxiliar, titular de Tegea, Peloponez (1748-1775)
2. Moise Dragoș (1776-1787)
3. Ignatie Dărabant (1788-1805)
4. Samuil Vulcan (1806-1839)
5. Vasile Erdeli (1842-1862)
6. Iosif Pop Silaghi (1862-1873)
7. Ioan Olteanu (1873-1877)
8. Mihail Pavel (1879-1902)
9. Demetriu Radu (1903-1920)
10. Valeriu Traian Frențiu (1922-1948, † 1952)
11. Iuliu Hirțea, *ordinarius*, episcop auxiliar, titular de Nebbi, (1949-1978)²⁷
12. Vasile Hossu (1990-1997)
13. Virgil Bercea (1997-)

Linia succesiunii apostolice la Episcopul Vasile Hossu, este similară celei de la Episcopul Ioan Ploscaru al Lugojului, cu câteva diferențe doar, pentru că se ajunge tot la Episcopul Gerard Patrick Aloysius O'Hara Nunțiu Apostolic în București (1946-1951) și titular de Savannah-Atlanta, Georgia, S.U.A. Vasile Hossu a fost hirotonit întru arhieru de către Mitropolitul Dr. Alexandru Todea al Alba Iuliei și Făgărașului (1990-1994, † 2002), la Baia Mare, în data de 27 mai 1990. Mitropolitul Alexandru Todea, la rândul său a fost consacrat în secret Episcop titular de Caesaropolis (episcopie dispărută, fostă sufragana a Mitropoliei de Philippi, în partea grecească a Macedoniei), în data de 19 noiembrie 1950, prin punerea mâinilor lui Josef Schubert Administrator Apostolic al Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București (1949-1950). Josef Schubert a fost hirotonit tot în secret, de către Nunțiul Gerard Patrick Aloysius O'Hara, în data de 30 iunie 1950, cu titlul de Episcop titular de Ceramussa, scaun dispărut din Numidia. Începând cu Nunțiul O'Hara, linia succesiunii apostolice la Episcopul Vasile Hossu este aceeași ca și la Episcopul Ioan Ploscaru. Nunțiul O'Hara a efectuat nouă hirotoniri de episcopi în România, dintre care opt au fost secrete sau clandestine și au avut loc în capela Nunțiatirii din București.

²⁵ Sergiu Soica, *Clerici ai Eparhiei Greco-Catolice de Oradea în detenție sub regimul comunist din România*, Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2014, ediție online, p. 37-39.

Vezi și: Andercău Vasile, *Adevăruri trăite*, Editura Serafica, Roman, 2005.

²⁶ Un micromedalion referitor la cei doi clerici uniți, Dr. Coriolan Tămâianu Canonic Scolastic și Vasile Mangra găsești în lucrarea lui Sergiu Soica, *Clerici ai Eparhiei Greco-Catolice de Oradea în detenție sub regimul comunist din România*, Op. cit., p. 122-159, pentru Preotul Vasile Mangra și p. 297-301, pentru Canonicul Dr. Coriolan Tămâianu.

²⁷ Nebbi a fost un scaun episcopal dispărut, situat în vechiul Regat Numidia, țară împărțită astăzi între Algeria și Tunisia.

Poetul Ion Zubașcu († 2011), București, privind etimologia numelui „Mălinaș”

MĂLINAȘII!

Numele de familie MĂLINAȘ se trage din diminutivul plantei de *mălin* sau *liliac*, iar locul de baștină sau de origine al purtătorilor acestui nume sunt satele *Malin* sau *Mălin* (cod 427204, din cadrul comunei Nușeni) și *Măluț* (cod 427012, comuna Braniște, județul Bistrița-Năsăud. Cătușul *Dumbrava* (cod 427202) aparține tot de satul Malin. Nu cunoaștem în ce împrejurări sau din ce motive numele plantei sau a florii de mălin a devenit oiconimul satului *Mălin*. Numele unguresc al satului Mălin este *Almásmálom* sau *Málom* care provine etimologic din două cuvinte: *málom* (moară) și *almás* (cu mere), iar cel german este *Mühlendorf*. Numele unguresc al satului Măluț este *Omlásalja*, iar cel german *Malner*. Cea mai veche mențiune documentară a satului Măluț, datează din anul 1334, sub numele de *Banathelek* sau *Banateluk*, iar din anul 1414, sub acela de *Omlásalja*, apoi *Malucz* alias *Omlásalja*, *Malner*, *Malutz*, *Melutz* etc.²⁸

Oiconimia românească mai înregistrează și alte localități cu acest nume, cum ar fi: Mălini (SV); Măliniș (BV); Málnás (CV); Mălin [cătun al satului Valea Largă, Luduș] (MS).

Coriolan Suci²⁹ dovedește că cea mai veche mențiune a satului Mălin în documentele vremii, datează din anul 1305: *terra seu villa Malom*. În anul 1368, satul apare menționat cu numele *Malon*, iar în anul 1503 sub acela de *Maalom*.³⁰ În anul 1733, localitatea apare cu nume românesc *Malin*³¹, iar în anul 1750 cu acela unguresc *Malom*.³² În anul 1854 apare menționată și cu numele unguresc *Malom* și cu acela românesc *Malina*.³³

Satul Mălin a aparținut familiei nobiliare de Bethlen,³⁴ până în secolul al XVI-lea, când ungurii de acolo au aderat la Reforma de sorginte Calvină. În anul 1603, satul a fost pradat și distrus de raidurile haiducilor lui Géczi András, iar la începutul secolului următor de către curuții lui *II. Rákóczi Ferenc* sau Francisc Rákóczi al II-lea (1703-1711). Biserica Reformată CH, din Mălin datează din secolul al XVII-lea.

În secolul al XVII-lea, satul a fost împărțit între familiile nobiliare de Haller, de Bánffy și de Wesselény, care l-au repopulat cu maghiari catolici și cu români ortodocși. În secolul al XVIII-lea românii din Mălin au aderat la unirea cu Roma.

În secolul al XIX-lea, satul Mălin a revenit în posesia familiei de aristocrați de Bethlen.³⁵

²⁸ Coriolan SUCIU, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, întocmit de..., vol. I-II, Editura Academiei Române, vol. I (A – N), București, 1967, 431 p.; vol. II (O – Z), București, 1968, 446 p. Vezi vol. I, p. 385.

²⁹ Coriolan SUCIU, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, Op. cit., vol. I, p. 385.

³⁰ C. SUCIU, Op. cit., vol. I, p. 377, Suci³⁰ preia informația după Kádár, vol. V, p. 105: KÁDÁR József, *Szolnok-Doboka vármegye községeinek részletes története*, vol. II-VII, Dej, 1900-1905.

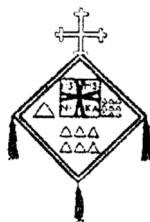
³¹ C. SUCIU, Op. cit., Ibidem, p. 377, Suci³¹ preia informația după c.K (conscripția [Inochentie Micu]), Klein, 1733, Blaj, 1900 [: Ch Augustin Bunea și Nicolae Togan.

³² C. SUCIU, Op. cit., Ibidem, p. 377, Suci³² preia informația după c.A (conscripția [Petru Pavel] Aaron, 1750, Augustin Bunea, Blaj, 1902.

³³ C. SUCIU, Op. cit., Ibidem, p. 377, Suci³³ preia informația după *Bul*, 69: *Buletinul Guberniului Trovinciale pentru Marele Principat Transilvania, cursul anului 1854*, 11 Septembrie, Mănunchiul IV (partea românească, cu litere chirilice). Buletinul a fost editat trilingv, având 112 p.: germană, maghiară, română; retipărit în colecția Mike Sándor, *Arhiva istorică a Academiei Republicii Socialiste România*, Filiala Cluj, Anexa 1.

³⁴ Această familie nobiliară a dat doi Principi ai Transilvaniei: Gabriel Bethlen (*Gábor Bethlen*) [1613-1629] și fiul acestuia Ștefan Bethlen (*István Bethlen*) [1630]. Numele orașului *Beclean pe Someș*, în județul Bistrița-Năsăud (BN) își trage numele tot de la această familie nobiliară de Bethlen, unde aceasta avea reședința ereditară – *Stammsitz* – încă din anul 1438. Vezi impunătorul *Castel Bethlen*, din Beclean pe Someș. Prima mențiune documentară a localității Beclean pe Someș, apare în anul 1235: *praepositus de Bethleem*; 1305 *terra seu villa Bethlend*; cf. Coriolan SUCIU, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, Op. cit., vol. I, p. 66. Mai există și alte localități în Transilvania, care poartă numele de Beclean, cum ar fi Beclean, înglobat în orașul Odorheiul Secuiesc (HR); Beclean sau Betlinen – Făgăraș (BV); Becleanul Mic sau Becleuș, cătun al satului Sărmăș, comuna Chiuza (BN) [C. SUCIU, Op. cit., vol. I, p. 66].

³⁵ Compară cu: https://ro.wikipedia.org/wiki/Malin,_Bistri%C8%9Ba-N%C4%83s%C4%83ud

Părinte Mălinaș,

mulțumesc pentru răspuns. Oricât v-aș dezamăgi, trebuie să vă spun că rădăcina numelui meu nu este nici dacică, nici „foarte românească”, ci – pur și simplu – slavă. Atât în rusa actuală, cât și în slava veche, „zub” însemna (înseamnă) „dinte”, „colț”. Dar cei vreo cinci sute de ani de istorie, care s-au așternut peste numele Zubașcu, de când e atestat pentru prima dată în celebrele „Diplome leopoldine” (publicate la 1900 de Ioan Mihaly de Apșa și pentru care a luat Premiul Academiei, în defavoarea lui...Caragiale!), sunt liniștitoare în ceea ce privește sentimentul personal al identității („sentimentul românesc al ființei”, cum zice Noica). În schimb, numele dvs. are cu adevărat o rădăcină din cel mai adânc substrat al limbii române. În străvechile colinzi din Maramureș (de unde mă trag), apare refrenul (în multiple legănări), „Linu-i lin și iară lin”. Lin nu este doar adverb, ci și substantiv: în basmele arhaice, calul lui Făt Frumos zboară „în linul cerului”. De la acest „lin” – ca rădăcină substantivală – a derivat, desigur, „linie” și „liniște”, ceva drept și omogen pe orizontală, dar și în profunzime, ca „linul cerului”, expresie care poate fi tradusă și prin linia cerului, dar – în egală măsură – și prin liniștea cerului. Când refrenul colinzii era „Cătu-i lin și iară lin”, sintagma „cătu-i lin” s-a contras în regionalismul ardelenesc „cătilin” (vii încă, în Maramureș). În mod similar, când refrenul de colindă ondula în „Lin, mai lin și iară lin”, sintagma „mai lin” s-a contras, conform aceluiași mecanism fonetic, în „mălin”.

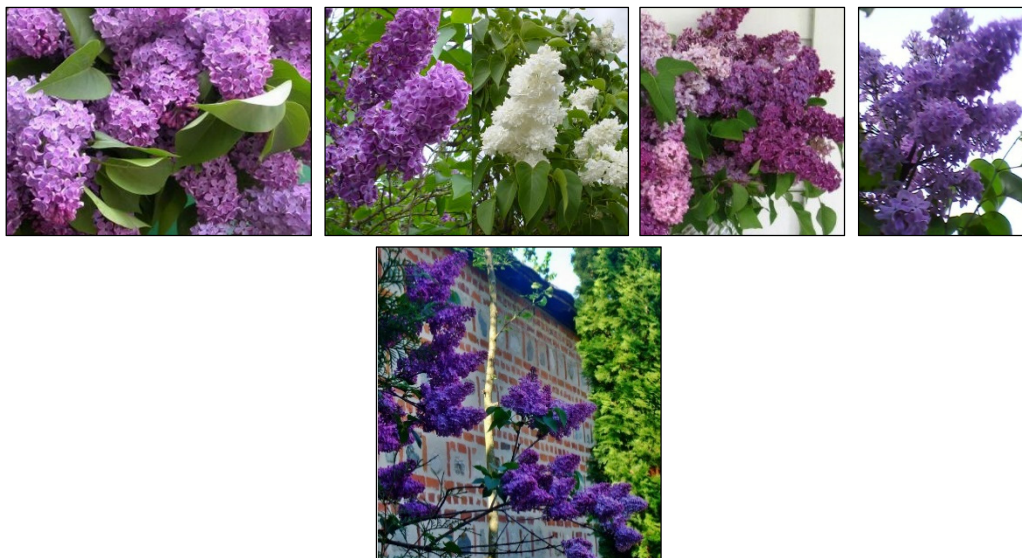
Numele ardelenesc al liliacului (arbustul primăvărat) – *mălin* – curge în aceeași ordine a arheologiei fonetice și semantice: poate fi imaginat ceva mai lin-iștitor, mai apropiat de linul ceresc și liniștea cerească decât mirosul primăvărat al unei flori de mălin? Diminutivul „mălinaș” (ca toate diminutivele sacralizante din străvechile texte autohtone) nu face decât să adauge o undă de divinitate cuvântului care a devenit numele dvs.

Aveți o responsabilitate cel puțin față de istoria străveche a propriului nume. V-o asumați?

Dacă da, cum de ați acceptat ca o carte a dvs. să fie lansată sub „înaltul patronaj” al securistului PRM Gheorghe Funar și al clonei lui legionaroide Ionuț Țene (nume cu adevărat odioase în societatea lucidă românească de azi)?

Smerită voie bună și sănătate!

Ion Zubașcu
Buc.(urești), 2007.

Mălin sau Liliac – *Syringa vulgaris* – în curtea mănăstirii Cotmeana-Argeș, care datează din sec. XIII. Arbuștii de mălin, din familia oleacee (*Oleaceae*), pot ajunge până la 7 m înălțime și au până la 28 de specii în Europa și în Asia.

Mărțișorul

„Mărțișor”, cu bijuterie de aur

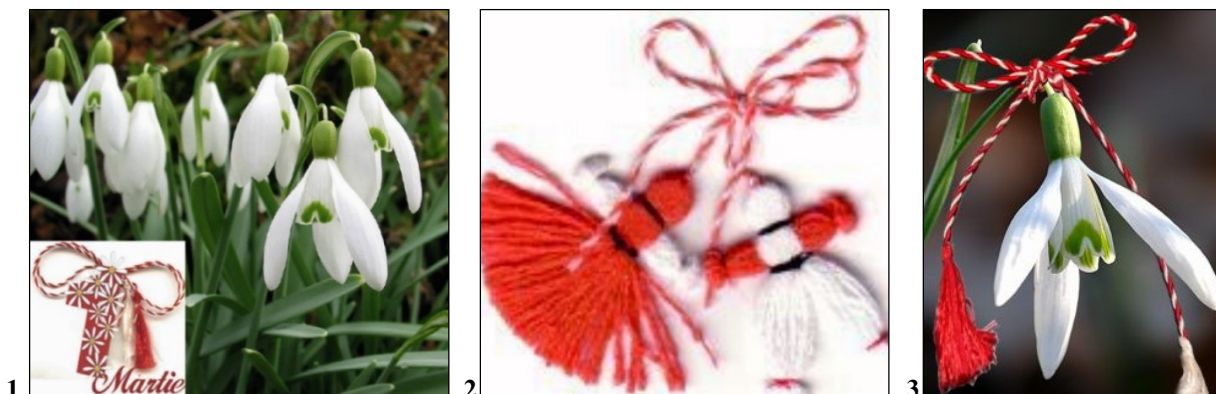
1 martie, anul nou, cu Mărțișorul la români [Μάρτης] și Martenița, *Mapmehyua*, la bulgari!

Motivul „mărțișorului” mai poate fi întâlnit nu numai la daco-români, ci și la *aromâni* (macedoromâni, armâni, macedoneni latini, macedono-vlahi sau, mai popular, machedoni), la *meglenoromâni* (numiți și megleniți sau vlahi), la *istroromâni* și la *bulgari*. În luna martie sau *mărțișor* începe aratul și semănatul, se curăță livezile și grădinile, se scot stupii de la iernat și se „retează” fagurii de miere utilizați ca leac în medicina populară etc. Mărțișorul este un nod daci de cosmogonie sacră, obicei anterior cuceririi romane, din anul 106, răspândit în tot spațiul traco-dacic.

Cu data de 1 martie începea și sezonul ciclului sau muncilor agricole, semnificând și reînviere naturii, după anotimpul dur al „morții”, provocat de temperaturile coborâte, de zăpada, înghețul și crivățul din timpul iernii. Sub împăratul Romulus al Romei, anul începea cu această lună –martie – și abia în anul 45 îdHr., Iulius Caesar a introdus *Calendarul iulian*, după care, anul începea la 1 ianuarie.

Se mai consideră deasemenea că sărbătoarea mărțișorului a apărut la noi pe vremea Imperiului Roman, când *anul nou* era sărbătorit în prima zi a primăverii, la 1 martie, în luna lui Marte. Acesta nu era numai zeul războiului, ci și al fertilității și al vegetației. Această dualitate este remarcată în culorile mărțișorului, albul însemnând pace, iar roșu — război. Păcurarii marceau și mieii după naștere, cu un mărțișor legat la gât sau după ureche. Se pare însă că cele mai vechi mărțișoare erau făcute din lână albă și neagră și simbolizau lupta dintre bine și rău, dintre viață și moarte, dintre lumină și întuneric. Ținând cont de tradiția oieritului la străromâni, noi avem impresia că în Dacia, tradiția mărțișorului este autohtonă, iar romanii doar au impulsional sau adăugat noi semnificații, legate de cultul zeului Marte, de înlocuirea culorii negre cu aceea roșie etc. De la străromâni, tradiția mărțișorului a fost apoi preluată și de către greci, precum și de către bulgari. La români, *anul nou* a fost sărbătorit pe 1 martie, până la începutul secolului al XVIII-lea. Documentele de epocă ne confirmă faptul că în timpul domniei lui Alexandru cel Bun al Moldovei (1400-1432), la români, anul nou se serba pe data de 1 martie. Să ne bucurăm așadar de această sărbătoare străveche românească și să ne urăm cu toții sănătate, spor în credință, prosperitate și binecuvântarea Lui Dumnezeu, Cel în Treime slăvit.

Pr. Ioan Marin Mălinaș, Austria, 2011.

1. Ghiocel și mărțișor, cu motivul crucii.³⁶
2. „Mărțișor” sau Martenița bulgărească, cu cele două personaje: fata Penda și băiatul Pijo.³⁷
3. Mărțișor legat la ghiocel.

Catehism

Semnul Sfintei Cruci -signum crucis- -τό σημάδι τοῦ σταυροῦ-

În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin.

Στο ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν.

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.

Întrebare: Care semn al Sfintei Cruci este cel corect: cel catolic sau cel ortodox?

Răspuns: amândouă!

Întrebare: De ce?

Răspuns: iată cum explică liturgistul Dr. Isidor MARCU această problemă:³⁸

„Pe timpul certelor monosifitice [*monofizite*, n.n.] ortodocșii își făceau cruce cu două degete spre a mărturisi, că în Domnul Christos sunt două naturi¹). Mai târziu Grecii la facerea crucii au început se împreune cele dintâiu trei degete ale mâinei drepte așa că ele prezenta forma literelor *I. X. Σ*. Adecă inițialele de *Ἰησοῦς Χριστός Σωτήρ* = Iesus Christus Salvator. Degetul arătător stând drept dă pe *I*, cel mare ridicându-se cruciș pe lângă cel mijlociu dau pe *X*, iară cel mijlociu fiind încovoiat pe jumătate către palmă dă pe *Σ*. Tot astfel țin degetele preoții de ritul grec, și când binecuvântă cu mâna.

Latinii [*romano-catolicii*, n.n.] când fac cruce împreună cele dintâiu trei degete ale mâinei drepte, mărturisind trinitatea persoanelor divine, și string către palmă cele două din urmă, însemnând că în Domnul Christos sunt două naturi.

³⁶ Luat din: <https://www.google.at/search?q=Ghiocel+&m%20C4%83r%20C8%99or&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwjLsK6717DeAhWJC-wKHQCB7wQsAR6BAgEEAE&biw=1680&bih=879>

³⁷ Luat din: <https://en.wikipedia.org/wiki/M%C4%83r%C8%99or>
Martisor – The symbol of Spring and the revival of nature.

³⁸ Vol. II, p. 62: *Teologia pastorală* de Dr. Isidor MARCU [canonic metropolit și rector al Seminarului teologic din Blaj], Volumul II, LITURGICA, Cu aprobarea Preaveneratului Ordinariat arhiepiscopesc gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, Blaj, 1906, Tipografia Seminarului arhidiecezan, 586 p.

Facerea sfintei cruci de comun e însoțită de cuvintele: În numele Tatălui și al Fiului și al Spiritului Sfânt. Amin. Anume, când zicem „În numele Tatălui” ne însemnăm în frunte, „al Fiului” (la crucea greacă și latină) pe piept (la cea germană pe gură,) și „al Spiritului Sfânt în umeri (după cea greacă pe umărul drept apoi pe cel stâng, iară după cea latină pe umărul stâng, apoi pe cel drept, și după cea germană pe piept¹).”

¹). Nicef. Calist. Ist. Eccl. 1 XVIII, c. 53

[Nicephorus Callistus Xanthopulus (c.1256-c.1335), *Nicephori Callisti Xanthopuli ecclesiasticae historiae libri XVIII*. In: Migne: *Patrologia Graeca*. 145–147. Paris 1865. Neudruck Brepols, Turnhout ca. 1967.]³⁹

„Leo Allațiu susține, că în aceea se unesc răsăritenii cu apusenii, că mișcarea mânei la sămnul sfintei cruci corăspunde la cuvintele formulei. Răsăritenii zic mai întâiu la atingerea umărului celui drept și „al sfântului (τοῦ ἁγίου) iară la atingerea umărului stâng ‘SPIRIT’ (πνεύματος).” Aici trebuie se avem înaintea ochilor textul grecesc al formulei, în care după regulile sintatice atributul ἁγίου are să premerge substantivului πνεύματος. Iară apusenii zic mai întâiu la atingerea umărului stâng ‘Spiritus’, iară la a celui drept ‘Sancti’. Așa pronunță și unii și alții numele Spiritului de viață făcător la atingerea umărului stâng, unde se află inima, isvorul vieții sufletești a omului²).”

„Creștinii primi vedeau pretutindenea în natură sămnul crucii; așa îl priveau în figura omului, în sborul pasărilor, în cele patru regiuni ale cerului etc.; își decorau cu el casele și diverse obiecte, ca pururea să-l aibă înaintea ochilor³).”

²) De Eccl. occid. atque orient. perpetua consensuine, C III c. 18, n. 18. ⁴⁰

³) v. S. Iustin Mart. Apol. I. n. 55.⁴¹

Cum se face semnul sfintei cruci și ce zicem când îl facem?⁴²

Semnul sfintei cruci se face astfel: îndoim înlăuntrul și lipim de podul palmei drepte degetul mic și inelarul, apoi împreună la un loc vârful degetelor gros, arătător și mijlociu de la aceeași mână și cu ele astfel împreunate ne însemnăm pe frunte, pe piept, pe umărul drept și pe umărul stâng.

Orice rugăciune se începe cu rostirea: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Amin”, însoțită de semnul sfintei cruci, astfel; când zicem: „În numele Tatălui...” ne însemnăm pe frunte; când zicem: „Și al Fiului” ne însemnăm pe piept; când zicem: „Și al Sfântului Duh”, ne însemnăm pe umărul drept întâi și apoi pe cel stâng; și încheiem zicând: „Amin”.

Orice rugăciune se încheie tot cu semnul sfintei cruci, cu doxologia: *Mărire [Slavă] Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, și acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.*⁴³

³⁹ Nicephori Callisti Xanthopuli ... *Ecclesiasticae historiae libri decem et octo*. Lateinische Übersetzung von Johann Lange. Feyerabend, Frankfurt 1588.

Günter Gentz, Friedhelm Winkelmann: *Die Kirchengeschichte des Nicephorus Callistus Xanthopulus und ihre Quellen*. Akademie-Verlag, Berlin 1966.

Ewald Kislinger: Xanthopulos. In: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon (BBKL)*. Band 14, Bautz, Herzberg 1998, ISBN 3-88309-073-5, Sp. 267–268.

Sebastiano Panteghini: *Die Kirchengeschichte des Nikephoros Kallistos Xanthopoulos*. In: *Ostkirchliche Studien* 58, 2009, S. 248–266 Volltext (PDF; 895 kB).

Christian Gastgeber, Sebastiano Panteghini (Hrsg.): *Ecclesiastical History and Nikephoros Kallistou Xanthopoulos*. Proceedings of the International Symposium, Vienna, 15th–16th Dec., 2011. Verlag der Österr. Akademie der Wiss., Wien 2015, ISBN 978-3-7001-7682-4.

⁴⁰ Leo Allatius, Λέων Ἀλλάτιος, Leo Allatius (lat.), Leone Allacci (ital.), 1586-1669, Leonis Allatii, (Köln, Coloniae, 1648), Complete title: *De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione libri tres, ejusdem dissertationes De dominicis et hebdomadibus Graecorum, et De missa praesantificatorum, cum Bartholdi Nihusii ad hanc annotationibus de communione orientali*.

Luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Leo_Allatius:

(1648) *De Ecclesiae occidentalis et orientalis perpetua consensione*, p. PR1, at Google Books, Cologne: Kalckhoven. The book may instead have been published in Amsterdam!

⁴¹ Sf. Iustin Martirul și Filosoful (c. 100-c. 165), Migne, PG, 6: *Corpus apologetarum christianorum saeculi secundi*, edit. Olimp Căciulă, *Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, Apologia întâia în favoarea creștinilor, Apologia a doua în favoarea creștinilor, Dialogul cu Iudeul Trifon*, în PSB, 2, București, 1980, p. 23-266.

⁴² *Învățătură de credință creștină ortodoxă. Catehism*. Ediție a Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului apărută cu binecuvântarea Înalț Preasfințitului Arhiepiscop Bartolomeu Valeriu Anania, Cluj, 1993, p. 193.

⁴³ Josef Andreas Jungmann: *Missarum Sollemnia*. Eine genetische Erklärung der römischen Messe. Band 1, 5. Auflage, Freiburg im Breisgau 1962, S. 423f.

Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι,
καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto,
sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

Prea Sfântă Treime, miluiește-ne pe noi; Doamne, curățește păcatele noastre; Stăpâne iartă fărădelegile noastre; Sfinte cercetează și vindecă neputințele noastre, pentru numele Tău.

„Așadar, semnul sfintei cruci este oarecum o învățătură pe scurt a credinței creștine.”⁴⁴

Cum este corect să spunem în limba română: „mărire” sau „slavă”? Pentru aceasta vezi studiul temeinic al lui Paraschiv ANGELESCU, *Slavă și mărire. Studiu de documentare liturgică*, București, 1939, 98 p. Corect este să spunem „slavă” și numai în anumite cazuri „mărire”!

⁴⁴ *Învățătură de credință creștină ortodoxă. Catehism...*, Op. cit., p. 194.

Cuprins

Binecuvântarea Aaronitică sau Binecuvântarea sacerdotală [Numerele 6, 22-27]	9
Două mărturii fundamentale, privitoare la Învierea din morți a Mântuitorului Iisus Hristos: Sindon și Ἀγιον Φως.....	13
1. Sindon	14
CRONOLOGIE ȘI DRUMURILE PARCURSE	14
S i n d o n sau Sfântul Giulgiu al Mântuitorului Iisus Hristos de la Ierusalim, păstrat la Torino de prin anul 1578	16
2. Ἀγιον Φως, lux sancta, Благодатный огонь (rus.) Lumina Sfântă de la Ierusalim.....	16
Ἰησοῦς Χριστός – Iisus Hristos monogram.....	18
Limba Arameică [sau Aramaică], pe care a vorbit-o Însuși Mântuitorul Iisus Hristos	19
17. LIMBA ARAMAICĂ, VORBITĂ DE ÎNSUȘI MÂNTUITORUL IISUS HRISTOS, ÎN PREZENTAREA UNUI PREOT ROMÂN DIN AUSTRIA.....	19
Schema evoluției și răspândirii limbi arameice, cu dialectele, subdialectele, graiurile și specificul acesteia	21
17. THE ARAMAIC LANGUAGE SPOKEN BY JESUS CHRIST HIMSELF PRESENTED BY A ROMANIAN PRIEST FROM AUSTRIA	23
Privitor la noțiunea de ROMEU.....	27
Sfântul Teodor Studitul și Gothia, la Samuil Micu-Klein (1745-1806)	33
I. Mitropolia Gotthiei-Doros sau Mitropolia <i>Gotthiei și a Caffei</i> , Eparhia Gothia, Готская епархия (rus.), Mitropolia Dorosului, Доросская Митрополия (rus.), în sec. VIII-1786.....	37
Doros – Gothia Mangop (Mangup), Gothia, Γοτθία, Gotthia, Theodoro, Marcopia, Manğup (tătara crimeeană), Мангуп-Кале (rus.) Principatul de Theodoro [Mangoup, Kale (Doros), Gothia] Θεοδόρο, [Мангуп-Μανγουν (Δόρυ sau Δόρος)], Γοτθία, 1204- 1475.....	40
II. Crimeea și Sf. Teodor Studitul (759-826)	42
a. Mănăstiri anterioare anului 1453, din nordul Mării Negre și din Crimeea.....	42
Mănăstiri rupestre sau <i>Capadocia Crimeei</i>	42
b. Alte vechi mănăstiri și schituri chinovitice și idioritmice din Crimeea	44

c. Sf. Teodor Studitul (759-826) și Mănăstirea Studion din Constantinopol.....	46
1. Sfântul Teodor Studitul Θεόδωρος ὁ Στουδίτης	46
<i>Viața</i>	46
<i>Opera</i>	48
2. Mănăstirea Studion, din Constantinopol sau Mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul de la „Studios” Μονή του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου «εν τοις Στουδίου»	50
3. Misiunea creștină la Chazari	52
III. Conținutul Scrisorii Sf. Teodor Studitul către Arhimandritul Gothiei.....	57
Manuscris coligat, păstrat la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, cota ms. românești, nr. 431, p. 1-7, respectiv 117-120; text cu litere chirilice, redat prin transliterație [translitteratio (lat.), μεταγραφματισμός] cu litere latine de către Doamna Prof. Dr. Florica-Elisabeta NUȚIU-VULCĂNESCU, Târgu Mureș	57
Anexă, text.....	62
1. A CELUI ÎNTRU SFINȚI – PĂRINTELUI NOSTRU TEODOR STUDIT, <i>CARTE CĂTRĂ ARHIMANDRITUL GOTIEI</i>	62
2. Facsimil Textul scrisorii Sf. Teodor Studitul către Arhimandritul Gotiei, în Jacques Paul MIGNE [†1875], <i>Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca.</i> , [P.G.], vol. 99, col. 1519-1522, Paris, 1903, Epistolarum lib. II, CLXIV (164).....	66
Literatură aferentă.....	68
Arhieraticon [Ἀρχιερατικόν; Liber pontificalis Ecclesiae Dacoromenorum, græci ritus; Чинóвник] Etape de evoluție, structură, reflecții teologice și comparație de texte liturgice	71
Rezumat la cartea cu același titlu	71
a. Modelul petrin al preoției împărătești sau sacramentale.....	75
b. Modelul paulin al sfinților, al mădularelor Lui Hristos, al Templului Sfântului Duh, prețioși, pentru că au fost răscumpărați foarte scump	76
a. Conducerea colectivă a comunității (comunităților), prin <i>presbyteros</i> , πρεσβύτερος și <i>arhontes</i> , ἄρχοντες.....	77
b. Conducerea individuală, prin <i>episcopus</i> (supervisor sau inspector, superintendor, custos, curator), ἐπίσκοπος sau (și) <i>chorepiskopos</i> , χωρεπίσκοπος al comunității (comunităților) și <i>diocesis</i> , διοίκησις („administratio”);.....	77
I. În lumina „Legii” sau direcția din sud, din Ierusalim sau iudaizantă.....	78
II. În lumina „libertății” sau direcția din nord, din Antiohia sau elenizantă?	80
Concluzii.....	81
Cele 11 capitole ale Arhieraticonului.....	89
Hirotonie și Investitură – ἡ χειροτονία καὶ ὁ πρόβλησις, <i>Alegere, numire (sfraghis),</i> <i>hirotonie, investitură (provlisis)</i> – singhelie și gramată –	92
a. <i>Jacobus GOAR</i>	94
b. <i>Isaac HABERT</i>	95
Încoronarea după Barberini græcus 336, cel mai vechi Euchologion bizantin păstrat (sec. VIII) [Rugăciuni și rituri la Curtea imperială]	105
Țara Românească	105
Moldova	106
SUMMARY Arhieraticon, Celebration Book for the Bishopliturgy or simple Pontificalbook	110

REZUMAT Arhieraticon, Celebration Book for the Bishopliturgy or simple Pontificalbook	110
Keywords – Cuvinte cheie	111
Noutăți editoriale / Editorial News 16. IOAN MARIN MĂLINAȘ – <i>Pentarhia</i> /Pentarchy, Πενταρχίας, Volume III/1 – <i>Arhieraticon</i>, Ἀρχιερατικόν, Liber pontificalis Ecclesiae / Dacoromenorum græci ritus, Чинівник	113
Privitor la Ritul Capadociano-Bizantin în limba latină	123
Profesorul univ. Dr. PAUL BRUSANOWSKI, Sibiu, privitor la ritul liturgic străromân sau protoromân!	123
1. Das rumänische Volkschristentum	123
Literatură aferentă, dată de autor	124
14. Arhim. IOAN MARIN MĂLINAS (Austria) propune traducerea în limba latină a ritului bizantin <i>pentru uzul liturgic</i> al Bisericii Ortodoxă și Greco-catolică din România	125
14. Archimandrite IOAN MARIN MALINAS (Austria) Proposes the Translation into the Latin Language of the Byzantine Rite for Liturgical Use of the Orthodox and Greek-Catholic Churches of Romania	127
Uniții din Imperiul Habsburgic și receptarea normelor de drept canonic ortodox, la Curtea Imperială din Viena.....	129
Sinodul episcopilor uniți de la Viena, din anul 1773	130
a.) Participanții la Sinodul de la Viena, din 1 martie-24 aprilie 1773.....	132
1). EPISCOPI.....	132
2). PREOȚI	132
b.) Din Cronica Sinodului – <i>Chronica Synodi</i> – și ordinea de zi sau materia lucrărilor sinodale	133
Temele sinodale [Michael LACKO S.J, <i>Synodus Episcoporum...</i> , Op. cit., p. 14-17].....	133
Sesiunile sau ședințele sinodale au avut loc, după cum urmează	136
<i>Protocollum sessionum</i> , p. 33-68	136
c.) Note pe marginea celor 14 teme sinodale	137
Episcopul Jozafat Bastašić (1740-1793) de Križevci (1787-1793), primul rector al Seminarului Unit Sf. Barbara din Viena și protagonistul <i>stilului teresian</i> de artă sacră bizantină în Imperiul Habsburgic.....	141
A. Seminarul Central Sf. Barbara din Viena [1775-1784] Regium generale Seminarium Graeco-Catholicum Viennae ad Sanctam Barbaram, Генеральна греко-католицька духовна семінарія у Відні «Барбарейум», <i>Barbareum</i> [ukr.] (Postgasse 8-12, 1010 Wien, Austria)	141
[Maria Theresia: <i>Handbillet</i> , Wien 7. Oktober 1775 – copie].....	146
[Maria Theresia: <i>Placet</i> – original – adică dispoziția dată de împărăteasă la propunerile făcute de către Conte Franciscus Eszterhazi Cancelarul Aulic al Regatului Ungariei din Viena, incluse apoi în conținutul Biletului de Mână, din 7 octombrie 1775]	147

Foști alumni de la Seminarul Sf. Barbara din Viena, deveniți episcopi, rectori și profesori renumiți.....	150
Lista incompletă a alumnilor din eparhiile românești (Făgăraș și Oradea), care au studiat în Seminarul Sf. Barbara din Viena (1775-1784)	151
Eparhia Făgărașului.....	151
Eparhia Oradiei	151
B. Josaphat BASTAŠIĆ, creatorul STILULUI „TEREZIAN” de iconostase și de biserici unite și ortodoxe.....	152
C. Eparhia Marča, Марчанска епархија [sârb.] [1611-1777]	154
Papa Paul V îi confirmă lui Simeon al Vretaniei Mănăstirea Marča ca biserică catedrală și reședință episcopală și pe el ca Abate (egumen), prin <i>Breva</i> din 21 noiembrie 1611.....	154
Mănăstirea și Eparhia Marča aveau ca patron pe Sf. Arhanghel Mihail (8 nov.).....	155
Regimentele grănicerești.....	155
Uskoki	157
<i>Simeon Vratanja, primul episcop unit și Eparhia Marča</i>	<i>157</i>
<i>VII. Schreiben des Card. Collonics an die Propaganda über des griech. Ritus durch die Jesuiten als das einzige Mittel zu einer Union der schismatischen Bevölkerung in Ungarn etc. mit Rom.....</i>	<i>159</i>
<i>Beilagen – Anexa de documente, p. 167-168 [17 decembrie 1701] Epistola Eminențissimi Card. de Kollonitz ad s. Congregationem de propaganda Fide.....</i>	<i>160</i>
<i>Statuta Valachorum, 5 octombrie 1630 [Statutele – privilegiile – Valahilor]</i>	<i>161</i>
<i>Episcopul martir Gabre Mijakić (1662-1670).....</i>	<i>163</i>
<i>Statistic, situația actuală a Eparhiei Križevci s-ar prezenta în felul următor [șapte puncte].....</i>	<i>164</i>
Cronologia episodului unirii cu Roma ale valahilor și ale sârbilor din Croația, Slavonia, Pécs și Syrmium (1688-1706)	166
<i>Cardinalul Leopold Kollonics și „Îndreptarul în 22 de puncte, pentru uniți”, pentru Episcopul Petar (Petronije) Ljubibratić, Episcop al Vicariatului Unit al Syrmiei, cu titlul: „ad episcopatum Valachorum Laensem et Sirmiensem”, cu sediul în Mănăstirea Hoppovo, publicat în data de 4 april 1701.</i>	<i>169</i>
Diagrama cu datele despre Episcopul Dr. Bazilije Božičković (1759-1785) Bishop Bazilije Božičković, O.S.B.M.Permalink	172
D. Eparhia Križevci [Gornji Tkalec (1777-1801)], din anul 1777: Dioecesis Crisiensis (lat.), Križevačka biskupija respectiv Križevačka eparhija (croat.), Diözese Kreutz (germ.), Kőrös Egyházmegye (ung.) sufragana a Mitropoliei Latine de Esztergom, iar din anul 1853 al celei de Zagreb.....	175
Diploma de fondare a Episcopiei Unite de Križevci, dată de Împărăteasa Maria Theresia la 1777 iunie 23: Ex Svidnicensi fit Crisiensis	175
Žumberak.....	179
Bačka	180
Bosnia.....	180
Încercări de unire bisericească în Dalmația	180
Nord-Macedonia	181
Lista episcopilor de Marča [-Vretanja-] și Križevci, 1611-2019 KRONOTAKSA MARČANSKIH (1611-1739) I KRIŽEVAČKIH VLADIKA (od 1777) [limba croată]	181
A. Marčanske vladike / Episcopii de Marča, Vretanjski – de „Vretanja”	181
B. Križevački vladike, Episcopii de Gornji Tkalec [1777-1801] și Križevci (1777-2019).....	182
E. Episcopul Dr. Josaphat BASTAŠIĆ de Križevci, Crisiensis, Kreutz, călugăr basilian.....	184
Diagrama cu datele despre Episcopul Josaphat Bastašić, Bishop Josaphat Bastašić Permalink (1789.03.30-1793.08.28)	184

<i>Date personale</i>	186
Josaphat Bastašić și Eparhia Unită a Oradei Mari.....	187
Documente din arhivele din Viena, privitoare la activitatea de Rector a lui Josaphat BASTAŠIĆ.....	190
Studienhofkommission sau Comisia Școlară Aulică (=Imperială).....	190
1. <i>Reichshofkanzlei</i>	191
2. <i>Hofkammer</i>	192
3. <i>Cancelaria Aulică Ungurească din Viena – Ungarische Hofkanzlei, Cancellaria Aulica Hungarica, Magyar Udvari Kancellária (1527-1867), cu sediul în Viena, din anul 1690.</i>	192
Lista Cancelarilor Aulici Ungurești, din Viena, sec. XVIII-XIX	193
4. <i>Cancelaria Aulică Transilvană din Viena – Siebenbürgische Hofkanzlei [germ.], Cancelaria Caesareo-Regia Transilvania-Aulica [lat.], az Erdélyi Udvari Kancellária [ung.] (1694-1867)</i>	194
Lista Cancelarilor Aulici ai Marelui Principat al Transilvaniei	196
Lista Gubernatorilor Transilvaniei (1690-1867)	197
Primul document, respectiv <i>al doilea din Anexa tezei de doctorat, 1984.</i>	199
Al doilea document, respectiv <i>al treilea din Anexa tezei de doctorat, 1984.</i>	200
Al treilea document, respectiv <i>al patrulea din Anexa tezei de doctorat, 1984.</i>	204
Anexa documentelor privitoare la fondarea și activitatea Seminarului Sf. Barbara din Viena, 1775-1784 Documentele nr. 2 (p. 187-190), nr. 3 (p. 191-198), nr. 4 (p. 199-207), [p. 187-207] [extras din teza de doctorat: Ioan Marin MĂLINAȘ, <i>Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740–1780), a împăraților Iosif al II-lea (1780–1790) și Leopold al II-lea (1790-1792), Contribuții privind relațiile româno-austriece, Teză de doctorat în Teologie, Susținută la Facultatea de Teologie Romano–Catolică a Universității din Viena, 27 februarie-6 martie 1984, Oradea, 1994, 239 p., incl. documente]</i>	209
Episcopiile catolice din Transilvania și legătura lor canonică și de jurisdicție cu arhiepiscopiile Latine, din Regatul Ungariei, de la: Kalocsa-Bács [actualmente: <i>Archidioecesis Colocensis-Kecskemetensis, Kalocsa-Kecskeméti főegyházmegye</i> (ung.), <i>das Erzbistum Kalocsa-Kecskemét</i> (germ.)]; Gran, Esztergom, Strigoniu [actualmente: <i>Archidioecesis Strigoniensis-Budapestinensis, Esztergom-Budapesti főegyházmegye</i> (ung.), <i>das Erzbistum Esztergom-Budapest</i> (germ.)]; Eger, Agria [actualmente: <i>Archidioecesis Agriensis, Egri főegyházmegye</i> (ung.), <i>Erzbistum Erlau</i> (germ.)]	231
Introducere.....	231
1. Episcopiile Latine [=romano-catolice] din Transilvania.....	232
A. Arhiepiscopia de Kalocsa-Bács, fondată în anul 1000.....	232
a. Arhiepiscopia Romano-Catolică de Alba Iulia, din sec. XII.....	233
b. Episcopia Romano-Catolică de Oradea Mare, Gran Varadino, 1077	236
c. Episcopia Romano-Catolică de Timișoara	239
B. Episcopia de Eger, fondată înainte de anul 1009, din anul 1804 Arhiepiscopie.....	242
Episcopia Romano-Catolică de Satu Mare	243
2. Episcopiile Unite de rit bizantin din Transilvania.....	243
Arhiepiscopia de Gran [Esztergom (Strigoniu)], fondată în anul 1000/1001.....	243

a. Mitropolia Alba Iuliei, între anii 1701-1853, Episcopie Unită, sufragănă a Mitropoliei de Esztergom.....	245
b. Episcopia Oradiei Mari, între anii 1777-1853, Episcopie Unită sufragănă a Mitropoliei de Esztergom, cf. Bullei <i>Indefessum personarum</i> , din 23 iunie 1777	246
c. Episcopia Unită de Marča (1611-1777), cf. <i>Brevei</i> din 21 nov. 1611, devenită Episcopia Unită de Križevci [<i>Gornji Tkalec (1777-1801)</i>], din anul 1777, din Croația; Dioecesis Crisiensis (lat.), Križevačka biskupija <i>respectiv</i> Križevačka eparhija (croat.), Diözese Kreutz (germ.), Kőrös Egyházmegye (ung.); <i>sufragănă a Mitropoliei Latine de Esztergom, iar din anul 1853 al celei de Zagreb</i> , prin Bulla <i>Charitas illa</i> , din 17 iunie 1777	246
d. Episcopia Unită a Muncaciului, Mukachevo (engl.), cu reședința și catedrala în Užhorod, Ужгород (Ukraina): <i>Eparchia Munkacsiensis</i> , <i>Мукачівська греко-католицька єпархія</i> (ukr.), <i>Munkácsi görögkatolikus egyházmegye</i> (ung.), die <i>Eparchie Mukatschewe</i> (germ.), prin Bulla <i>Eximia regaliūm</i> , din 19 sept. 1771	247
e. Episcopia Unită a Prešovului, <i>Prešovská Eparchia</i> (slovacă), <i>Eparchia Presoviensis</i> , <i>Eperjesi görögkatolikus Egyházmegye</i> (ung.), <i>Пряшівська єпархія</i> (ukr.), die <i>Eparchie Prešov</i> (germ.), prin Bulla <i>Relata semper</i> , din 22 sept. 1818	248
f. Episcopia Unită de Haidudorog, a <i>Hajdúdorogi Egyházmegye</i> (ung.), <i>Dioecesis Haidudoroghensis</i> , die <i>Eparchie Hajdúdorog</i> (germ.), fondată prin Bulla <i>Christifideles Graeci</i> , din 8 iunie 1912	248

3. Biserica Armeană Catolică din Transilvania (Gherla) Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցի (limba armeană)	249
Bibliografie.....	253

Au meritat credincioșii <i>staroveri</i> ruși să fie atât de mult urgîști și persecutați de către autoritățile țariste și de către Biserica Ortodoxă Rusă?	255

Literatură de bază	255
Cine sunt staroverii?	257
Principalele modificări introduse de Patriarhul Nikon	257
Chivotul	258

Fericitul Episcop Dr. Valeriu Trăian Frențiu al Oradiei (1922-1952) și Stilul Brâncovenesc, începând cu anul 1922	261

Rectorul Dr. Josaphat BASTAŠIĆ, din Viena și STILUL „TEREZIAN” de iconostase și interioare de biserici unite și ortodoxe, începând cu anul 1775	261
Două stiluri: <i>terezian</i> pentru iconostase și interioare și <i>brâncovenesc</i> pentru arhitectură, exterioare și fașade	261
Lista episcopilor uniți ai Oradiei.....	262
Primii cinci canonici uniți orădeni	263

RECEPTAREA <i>stilului brâncovenesc</i> în Eparhia Unită a Oradiei și în alte locuri din Transilvania, după anul 1918, respectiv 1922	267

Rectorul Dr. Josaphat BASTAŠIĆ, creatorul STILULUI „TEREZIAN” de iconostase și interioare de biserici unite și ortodoxe, 1775	270

11. Pledoarie a unui preot greco-catolic pentru cultivarea conștiinței de creștin înaintea celei confesionale	273

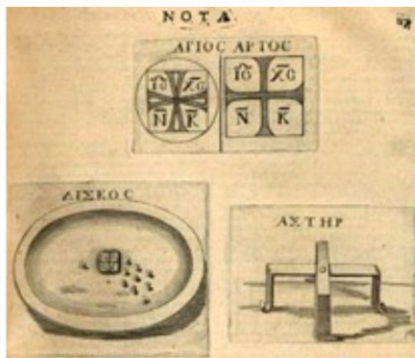
11. Pleading of a Greek Catholic priest for cultivating the Christian conscience before the Confessional one	276

Micromedaliaoane.....	279
Memoria ELENEI CUZA ar trebui cinstită ca a primei prințese a României.	
Susține un preot român din Austria	279
Evsevie POPOVICIŢŪ (1838-1922) prof. univ. și Arhimandrit de Scaun	
al Mitropoliei Bucovinei, din Cernăuți.....	280
Johannes HOECK OSB (1902-1995) Abatele benedictin de la Mănăstirea Ettal,	
din Bavaria	282
Episcopul Ioan Ploscaru al Lugojului [1911-1998], 14.03.1990-20.11.1996, † 1998	285
Lucrări ale Episcopului Ioan Ploscaru	288
Diagrama Episcopului Ioan Ploscaru (1948-1998)	289
Linia succesiunii apostolice a Episcopului Ioan Ploscaru, atât cât a putut fi reconstituită	289
Episcopul Vasile Hossu al Oradiei [1919-1997], 27.05.1990-18.06.1997	290
Lista episcopilor greco-catolici de Oradea Mare.....	292
Poetul Ion Zubaşcu († 2011), Bucureşti, privind etimologia numelui „Mălinaş”	293
Mărţişorul.....	295
1 martie, anul nou, cu Mărţişorul la români [Μάρτης] şi Marteniţa, Мартеница,	
la bulgari!	295
Catehism	296
Semnul Sfintei Cruci -signum crucis- -τό σημάδι τοῦ σταυρού-	296
Cum se face semnul sfintei cruci şi ce zicem când îl facem?.....	297

1.

Služebnik, Kiev 1639.

2.

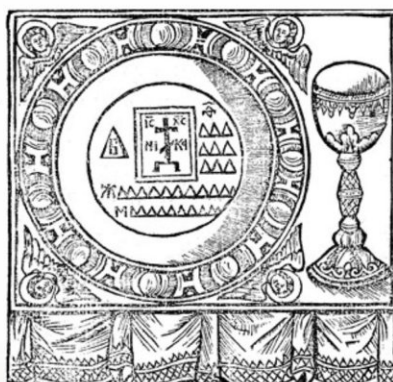

3.

Služebnik, Moscou 1670.

4.

5.

6.

7.

8.

Liturgicon, Beyrouth 1960.

9.

Făclie picioarelor mele este legea Ta, și lumină cărărilor mele.
[Psalm 118, vers 105]

ISBN: 978-606-37-0838-1